

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОВАЛЬЧУК Сергій Олександрович

УДК 343.146(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ВЧЕННЯ ПРО РЕЧОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
«081» Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ С.О. Ковальчук

Науковий консультант – Басай Віктор Давидович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Одеса – 2018

АНОТАЦІЯ

Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Дисертація є першою в Україні, після набрання чинності КПК України 2012 року, кваліфікаційною науковою працею, в якій на основі комплексного аналізу проблем нормативно-правового та правозастосовного характеру розроблено й обґрунтовано концепцію речових доказів у кримінальному процесі з урахуванням європейських правових стандартів справедливого правосуддя та забезпечення прав учасників кримінального провадження.

У дисертації на основі аналізу праць вчених охарактеризовано процес формування вчення про речові докази, обґрунтовано доцільність його виокремлення в якості самостійного кримінального процесуального вчення, визначено поняття вчення про речові докази і розкрито його об'єкт, предмет, мету, завдання, значення, систему та методологічну основу.

На основі комплексного підходу розкрито сутність речових доказів як правового явища шляхом визначення як їх сутнісних елементів, так і притаманних їм ознак. До сутнісних елементів речових доказів запропоновано відносити їх зміст (який становлять отримані у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку відомості про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення, на підставі яких можуть бути встановлені факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню) та процесуальну форму (яку складають матеріальний об'єкт, що виступає носієм фактичних даних, і відображення шляхом опису відомостей про нього, його фізичні

властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення у протоколах слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, під час проведення яких матеріальний об'єкт був отриманий та оглянутий – протоколі огляду предмета, огляду місця події, обшуку, затримання тощо). Удосконалено систему ознак речових доказів, до числа яких віднесено: предметність, об'єктивність, інформативність і процесуальну визначеність. Встановлено співвідношення речових доказів з документами як самостійним видом доказів і зразками для експертизи. Надано авторське визначення поняття речових доказів, під яким запропоновано розуміти матеріальний об'єкт, отриманий у встановленому законом порядку, який за своїми об'єктивно сформованими ознаками та/або внутрішніми властивостями, місцем, часом виявлення може сприяти встановленню наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Запропоновано авторську концепцію речових доказів у кримінальному процесі.

Охарактеризовано особливості визначення поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві та доктрині кримінального процесу країн континентальної (романо-германської) та англосаксонської правових систем і встановлено можливість врахування позитивного досвіду у ході вдосконалення нормативного визначення поняття речових доказів у КПК України.

Розкрито систему процесуальних властивостей речових доказів, здійснено їх характеристику та, з урахуванням отриманих результатів, визначено поняття належності, допустимості та достовірності речових доказів.

Виокремлено критерії класифікації речових доказів, використання яких забезпечить всебічне відображення різних аспектів цього правового явища і дозволить врахувати особливості кожного з видів речових доказів у процесі їх формування та використання.

Набули подальшого розвитку наукові положення щодо структури кримінального процесуального доказування, в якій запропоновано виділяти два елементи (етапи): формування доказів, що включає в себе їх збирання

(отримання за допомогою способів, передбачених КПК України, і процесуальне закріплення), перевірку й оцінку, та використання доказів, що включає в себе процесуальну діяльність з оперування ними. Охарактеризовано зміст формування речових доказів під час досудового розслідування та визначено особливості формування речових доказів під час судового провадження.

Обґрунтовано здійснення перевірки речових доказів стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, шляхом аналізу та синтезу кожного речового доказу, його співставлення з іншими наявними доказами і збирання нових доказів за допомогою способів, визначених ч. 3 ст. 93 КПК України.

Удосконалено теоретичні напрацювання щодо допустимості речових доказів, зокрема визначено умови допустимості матеріальних об'єктів, отриманих у порядку міжнародного співробітництва, під час здійснення адміністративної діяльності та у результаті здійснення ОРД, які необхідні для визнання їх речовими доказами і використання у кримінальному процесуальному доказуванні, а також узагальнено підстави визнання речових доказів недопустимими.

Запропоновано доктринальну модель депонування речових доказів у кримінальному процесі, яка включає в себе підстави проведення їх огляду під час досудового розслідування у судовому засіданні, процесуальний порядок депонування речових доказів, процесуальний порядок дослідження депонованих речових доказів під час судового провадження та особливості оцінки депонованих речових доказів судом. Обґрунтовано законодавчу модель депонування речових доказів як нового субінституту кримінального процесуального права.

З'ясовано місце використання речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування. Узагальнено способи використання речових доказів, до яких запропоновано відносити їх використання слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом для обґрунтування процесуальних рішень, їх використання для перевірки наявних та отримання нових доказів, їх

використання сторонами кримінального провадження для обґрунтування своїх правових позицій.

Розкрито поняття, сутність і зміст зберігання речових доказів як умови забезпечення недоторканності права власності й охарактеризовано строки, порядок та умови їх зберігання. Удосконалено доктринальне визначення змісту зберігання речових доказів. Розроблено механізм передачі речових доказів на зберігання (відповідальне зберігання), зокрема, з урахуванням норм кримінального процесуального закону та судової практики, визначено коло умов, необхідних для їх передачі на зберігання (відповідальне зберігання), та запропоновано порядок її процесуального оформлення. Визначено момент початку та момент закінчення перебігу строку зберігання речових доказів.

Охарактеризовано способи вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування і судового провадження, розкрито порядок вирішення їх долі слідчим суддею та судом. Доведено зумовленість способів вирішення долі речових доказів їх видами, що виділяються за критерієм зв'язку речових доказів із подією кримінального правопорушення (за винятком вказаних у ч. 6 ст. 100 КПК України речових доказів, способи вирішення долі яких залежать від особливих властивостей самих речових доказів та їх вартості). Аргументовано необхідність забезпечення пріоритету повернення речових доказів як способу вирішення їх долі, що посилить приватний інтерес потерпілого у поновленні його майнових прав на гроші, цінності та інше майно, яке було неправомірно відчужене ним внаслідок вчинення кримінального правопорушення, а також обґрунтовано доцільність застосування спеціальної конфіскації до вказаних речових доказів за умови, що вони не підлягають поверненню власнику (законному володільцю). Обґрунтовано недоцільність повернення речових доказів власнику (законному володільцю) до моменту фактичного виконання процесуального рішення, яким закінчується кримінальне провадження та в якому вирішено питання про спеціальну конфіскацію або долю речових доказів, а у разі існування спору про належність речей, що підлягають поверненню, – до моменту фактичного виконання рішення суду,

постановленого за результатами його розгляду у порядку цивільного судочинства. Визначено особливості вирішення питання про долю речових доказів під час апеляційного провадження та виконання вироку у разі його невирішення судом першої інстанції.

Набули подальшого розвитку теоретичні положення стосовно необхідності удосконалення нормативного закріплення підстав відшкодування шкоди, завданої втратою або пошкодженням речових доказів. Обґрунтовано доцільність виокремлення двох підстав відшкодування такої шкоди (втрата речових доказів та їх пошкодження) і диференціації способів відшкодування завданої майнової шкоди залежно від його підстави: у разі втрати речового доказу – шляхом відшкодування його вартості у повному обсязі, а у разі пошкодження речового доказу – шляхом відшкодування понесених власником (законним володільцем) витрат у повному обсязі.

Із урахуванням практики ЄСПЛ виокремлено європейські правові стандарти відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, до яких запропоновано віднести: включення до розміру майнової шкоди неотриманих доходів, можливість відшкодування моральної шкоди юридичним особам, можливість здійснення загальної оцінки завданої шкоди на засадах справедливості. На основі міжнародних нормативно-правових актів і практики ЄСПЛ охарактеризовано європейські правові стандарти формування та використання речових доказів у ході кримінального провадження і забезпечення права власності на матеріальні об'єкти, вилучені в якості речових доказів під час кримінального провадження.

Розроблено науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення КПК України у частині визначення поняття речових доказів, порядку їх формування, використання, зберігання та вирішення питання про них під час кримінального провадження.

Ключові слова: речові докази, вчення про речові докази, формування речових доказів, збирання речових доказів, перевірка речових доказів, оцінка речових доказів, використання речових доказів, зберігання речових доказів,

втрата речових доказів, пошкодження речових доказів, вирішення питання про долю речових доказів, європейські правові стандарти.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографія:

1. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.

Рецензії: Лоскутов Т.О. Рецензія на монографію С.О. Ковальчука «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи». *Форум права*: Електронне наукове фахове видання. 2018. №1. С. 119-121. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_1_18.pdf; Тітко І.А. Рецензія на монографію С.О. Ковальчука «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи». *Наше право*. 2018. №1. С. 204-205.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Вип. 29. Том 2. С. 170-173.

3. Ковальчук С.О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2014. №2 (10). С. 1-21. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kosdso.pdf>.

4. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування. *Науковий вісник Херсонського*

державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 5. Том 3. С. 140-145.

5. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів у теорії кримінального процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*: Електронне наукове видання. Запоріжжя. 2014. Вип. 6. С. 206-209. URL: http://lsej.org.ua/6_2014/57.pdf.

6. Ковальчук С.О. Витребування та отримання речей як спосіб участі сторони захисту у формуванні речових доказів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3 (6). С. 248-257.

7. Ковальчук С.О. Участь потерпілого, його представника й законного представника у формуванні речових доказів. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія «Юридичні науки». 2014. №4 (II). С. 274-281.

8. Ковальчук С.О. Участь сторони захисту у формуванні речових доказів. *Право і суспільство*. 2015. №3. Ч. 3. С. 182-188.

9. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Том XV. С. 200-210.

10. Ковальчук С.О. Умови передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. №5. С. 210-217.

11. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням. *Журнал східноєвропейського права*: Електронне науково-практичне видання. 2015. №22. С. 48-54. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf.

12. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів. *Право і суспільство*. 2015. №6-2. С. 188-194.

13. Ковальчук С.А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины. *Європейські перспективи*. 2015. №7. С. 107-113.

14. Ковальчук С.О. Процесуальне оформлення передачі стороною обвинувачення речових доказів на зберігання та відповідальне зберігання. *Право.ua*. 2015. №4. С. 107-113.

15. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. Вип. 35. Ч. II. Том 3. С. 132-135.

16. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2015. Вип. 18. Том 2. С. 130-132.

17. Ковальчук С.О. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №3. С. 56-62.

18. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Том XVI. С. 309-321.

19. Ковальчук С.О. Співвідношення речових доказів і зразків для експертизи у кримінальному провадженні. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. №9. С. 149-155.

20. Ковальчук С.О. Процесуальна форма речових доказів у кримінальному провадженні. *Право.ua*. 2016. №3. С. 157-164.

21. Ковальчук С.О. Речові докази в кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн мусульманської правової системи. *Право і суспільство*. 2016. №5. С. 168-173.

22. Ковальчук С.О. Поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн континентальної (романо-германської) правової системи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. №3. С. 104-109.

23. Ковальчук С.О. Зміст речових доказів у кримінальному провадженні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Том XVIII. С. 87-101.

24. Ковальчук С.О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування. *Вісник Чернівецького університету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 3. С. 158-171.

25. Ковальчук С.О. Аналіз, синтез і співставлення з іншими доказами як способи перевірки речових доказів під час кримінального провадження. *Верховенство права*. 2017. №5. С. 78-84.

26. Ковальчук С.О. Належність речових доказів у кримінальному провадженні. *Наше право*. 2017. №4. С. 94-101.

27. Ковальчук С.О. Методологія вчення про речові докази у кримінальному процесі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2017. №4 (16). С. 184-190.

28. Ковальчук С.О. Поняття та загальна характеристика вчення про речові докази у кримінальному процесі. *Право.ua*. 2017. №3. С. 100-106.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав з юридичного напрямку:

29. Ковальчук С.А. Критерии классификации доказательств в теории уголовного процесса и обоснованность их использования для типологии вещественных доказательств. *Jurnalul juridic national: teorie și practică* (Republica Moldova). 2014. №6 (10). P. 242-247.

30. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів за їх зв'язком з подією кримінального правопорушення. *European political and law discourse* (Czech Republic). 2014. Issue 6. Volume 1. P. 691-698.

31. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним законодавством

України. *Visegrad journal on human rights* (Slovak Republic). 2016. Issue 2. Part 2. P. 82-87.

32. Ковальчук С.А. Вещественные доказательства в уголовном процессуальном законодательстве и доктрине уголовного процесса стран англосаксонской правовой системы. *Legea si Viata* (Republica Moldova). 2016. Nr 11/2. P. 42-46.

33. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом. *Visegrad journal on human rights* (Slovak Republic). 2017. Issue 4. Volume 1. P. 68-72.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

34. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 196-199.

35. Ковальчук С.А. Свойства вещественных доказательств в уголовном производстве. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов*: материалы Международной научно-практической конференции (г. Кишинев, Республика Молдова, 7-8 ноября 2014 года): в 2 ч. Ч. 2. Кишинев: Cetatea de Sus, 2014. С. 177-179.

36. Ковальчук С.О. Оцінка допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 року). Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2014. С. 195-197.

37. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування. *Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні*: збірник матеріалів Інтернет-конференції (м. Київ,

28 листопада 2014 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2014. С. 107-109.

38. Ковальчук С.А. Основания признания вещественных доказательств недопустимыми в Модельном УПК и национальном уголовно-процессуальном законодательстве государств-участников СНГ. *Достижения, проблемы и перспективы развития уголовно-процессуального законодательства Республики Таджикистан*: материалы международной научно-практической конференции (г. Душанбе, Республика Таджикистан, 3 декабря 2014 года). Душанбе: Ирфон, 2014. С. 123-130.

39. Ковальчук С.О. Порядок зберігання речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, та повернення їх запитуваній стороні. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. С. 89-94.

40. Ковальчук С.О. Вилучення речей у ході тимчасового доступу до них як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення. *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 року). Харків: ХНУВС, 2014. С. 67-69.

41. Ковальчук С.О. Похідні речові докази у кримінальному процесі України. *Právna veda a prax v treťom tisícročí: zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie* (Košice, Slovenská Republika, 27-28 február 2015). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. P. 177-179.

42. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 квітня

2015 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 76-79.

43. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми*: збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. С. 92-97.

44. Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року): у 2 т. Т. 2. Одеса: Юридична література, 2015. С. 327-329.

45. Ковальчук С.А. Материальные носители секретной информации как вещественные доказательства и особенности их хранения в ходе досудебного производства. *Современные проблемы и перспективы развития досудебного производства по материалам и уголовным делам*: материалы Международной научно-практической конференции (г. Минск, Республика Беларусь, 29 мая 2015 года). Минск: Академия МВД, 2015. С. 71-74.

46. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у кримінальному провадженні. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 230-233.

47. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2016 року). Том 1. Тернопіль: Вектор, 2016. С. 316-318.

48. Ковальчук С.А. Понятие вещественных доказательств по УПК Украины: обоснованность нормативного определения. *O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic: materialele conferinței internaționale științifico-practice* (Chișinău, 25-26 martie 2016). Chișinău: Cetatea de Sus, 2016. P. 192-195.

49. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у кримінальному провадженні: зміст правової категорії. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми*: збірник матеріали п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 року). Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2016. С. 171-174.

50. Ковальчук С.О. Співвідношення документів-доказів і документів-речових доказів у кримінальному провадженні. *Від громадянського суспільства до правової держави*: матеріали XII Міжнародної наукової конференції молодих вчених та студентів (м. Харків, 22 квітня 2016 року). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. С. 164-167.

51. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженим осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства*: матеріали Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. С. 89-92.

52. Ковальчук С.О. Основні способи використання речових доказів під час досудового розслідування. *Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 7 грудня 2016 року). Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 87-90.

53. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії»). *Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів*: збірник

матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). Івано-Франківськ: Видавець Голіней О.М., 2016. С. 73-77.

54. Ковальчук С.О. Ознаки речових доказів в українській доктрині кримінального процесу. *Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine*: International scientific-practical conference (Sandomierz, Poland, 27-28 January 2017). Р. 184-187.

55. Ковальчук С.А. Освидетельствование в системе способов собирания вещественных доказательств стороной обвинения по УПК Украины. *Әубәкіров оқулары: халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары* (г. Алматы, Қазақстан Республикасы, 19 ақпан 2017 ж.). Алматы: Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясы, ҒЗЖРБЖҰБ, 2017. С. 199-200.

56. Ковальчук С.О. Дослідження речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 року). У 2-х т. Т. 2. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 373-375.

57. Ковальчук С.О. Використання речових доказів слідчим суддею для обґрунтування процесуальних рішень. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування*: збірник тез Науково-практичного семінару (м. Львів, 01 грудня 2017 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 54-57.

58. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні допустимості матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 08 грудня 2017 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2017. С. 29-33.

59. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення адміністративної діяльності. *Проблеми притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення покарання за скоєні правопорушення*: матеріали Науково-практичної конференції (м. Чернівці, 22 грудня 2017 року). Чернівці, 2017. С. 91-94.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

60. Ковальчук С.О., Крет Г.Р. Коментар до Глави 40. Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х: Одиссей, 2013. С. 898-909.

61. Ковальчук С.А., Крет Г.Р. Комментарий к Главе 40. Уголовное производство, содержащее сведения, составляющие государственную тайну. Уголовный процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. Отв. ред.: С.В. Кивалов, С.Н. Мищенко, В.Ю. Захарченко. Х: Одиссей, 2013. С. 966-978.

62. Ковальчук С.О. Процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2 (6). С. 190-195.

63. Ковальчук С.О., Крет Г.Р. Матеріальні носії секретної інформації: поняття, види і порядок зберігання під час кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Том XIII. С. 410-419.

64. Ковальчук С.О. Фактичні дані, що містяться у документах, як похідний доказ та межі їх використання у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 2 (5). С. 235-244.

65. Ковальчук С.О. Особливості оцінки доказів судом апеляційної інстанції. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції* (27 листопада 2013 року, м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 415-419.

SUMMARY

Kovalchuk S.O. The doctrine of material evidences in the criminal process: theoretical, legal and practical basis. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Law in specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminology; Forensic Examination; Operational search activity. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2018.

The dissertation is the first qualifying scientific work in Ukraine, after the entry into force the CPC of Ukraine from 2012, in which, on the basis of a complex analysis of problems of normative, legal and law enforcement nature, the concept of material evidences in the criminal process was developed and substantiated, taking into account the European legal standards of fair justice and ensuring the rights of participants of criminal proceedings.

On the basis of the scientists works' analysis the process of formation of the doctrine of material evidences was described, the expediency of its isolation as an independent criminal procedural doctrine was grounded, the concept of the doctrine of material evidences was defined and its object, subject, purpose, tasks, meaning, system and methodological basis were disclosed in the dissertation.

On the basis of the complex approach, the essence of material evidences as a legal phenomenon is disclosed by defining both their essential elements and the features, inherent to them. To the essential elements of material evidences it is proposed to attribute their contents (which is the information about the material object, obtained in the procedure, established by the criminal procedure law, its

physical properties and the connection with the event of a criminal offense, on the basis of which the facts and circumstances, which are important for criminal proceedings and are the subject to proof) and the procedural form (which is constituted by the material object, acting as the bearer of the factual data, and the reflection by describing the information about it, its physical properties and its connection with the event of a criminal offense in the records of investigation (search) and other procedural actions, during which the material object was received and inspected – the reports of inspection of the subject, the review of the place of the event, the search, the detention, etc.). The system of signs of material evidences, to which subjectivity, objectivity, informality and procedural certainty are included, has been improved. The ratio of material evidences to the documents as an independent form of evidences and samples for examination is established. The author's definition of the concept of material evidences is given and under which it is proposed to understand the material object, received in accordance with the procedure, established by law, which according to its objectively formed signs and/or internal properties, place and time of detection can help to establish the presence or absence of the facts and circumstances, relevant to criminal proceedings and is the subject to proof. The author's concept of material evidences in the criminal process is proposed.

The features of the definition of the concept of material evidences in the criminal procedural law and the doctrine of the criminal process of the countries of the continental (Romano-Germanic) and Anglo-Saxon legal systems have been characterized and the possibility of taking into account positive experience in the process of improvement of the normative definition of the concept of material evidences in the CPC of Ukraine is established.

The system of procedural properties of material evidences is disclosed, their characteristics are described, and, taking into account the obtained results, the concept of belonging, admissibility and reliability of material evidences is determined.

The criteria for classifying material evidences, the use of which will provide a comprehensive reflection of various aspects of this legal phenomenon and will allow

taking into account the peculiarities of each type of material evidences in the process of their formation and use, are singled out.

The further development of scientific provisions concerning the structure of criminal procedural proof in which it has been proposed to allocate two elements (stages): the formation of evidences, which includes their collection (obtaining by the methods, provided by the CPC of Ukraine, and procedural consolidation), verification and evaluation, and use of evidences, including procedural activity to operate by them has been gained. The contents of the formation of material evidences during the pre-trial investigation was characterized and the peculiarities of the formation of material evidences during the judicial proceedings were determined.

The substantiation of the verification of material evidences by the defense side, the victim and the representative of the legal entity, in respect of which the proceedings are being conducted, by analyzing and synthesis of each material evidence, its comparison with other available evidences and the gathering of new evidences by the methods, specified in part 3 of article 93 of the CPC of Ukraine, is grounded.

The theoretical works, concerning the admissibility of material evidences, have been improved, in particular, the conditions for the admissibility of material objects, received in the order of international cooperation, during the administrative activity and as a result of the implementation of the operational search activity, necessary for the recognition them as the material evidences and their use in criminal procedural proof, and the grounds for the recognition of material evidences as inadmissible have been generalized as well.

The doctrinal model of the depositing of material evidences in the criminal process including the grounds for conducting a review of them during a pre-trial investigation in a court session, the procedural order for the deposition of material evidences, the procedural order of the research of the deposited material evidences during the trial and the peculiarities of the evaluation of the deposited material evidences by the court is proposed. The legal model of the depositing of material evidences as a new sub-institution of criminal procedural law is substantiated.

The place of use of material evidences in the structure of criminal procedural proof is found out. The ways of use of material evidences to the number of which it is proposed to attribute their use by the investigator, prosecutor, investigating judge, court for substantiation of procedural decisions, their use for verification of available and obtaining of new evidences, their use by the sides of criminal proceedings for substantiating of their legal positions are generalized.

The concept, essence and contents of material evidences' storage as a condition of ensuring the inviolability of property rights are disclosed and the terms, procedure and conditions of their storage are characterized. The doctrinal definition of the contents of the material evidences' storage has been improved. A mechanism for the transfer of material evidences to storage (responsible storage) has been developed, in particular, taking into account the norms of the criminal procedural law and judicial practice, the circle of conditions, necessary for their transfer to storage (responsible storage) has been determined, and the procedure for its procedural consolidation has been proposed. The moment of the beginning and the moment of the expiration of the period of storage of material evidences are determined.

The ways of the issue solution concerning the fate of material evidences during pre-trial investigation and judicial proceedings are characterized and the order of solution of their fate by the investigating judge and the court are described. The condition of the ways of solution the material evidences' fate by their types, allocated on the criterion of connection of material evidences with the event of a criminal offense (with the exception of material evidences specified in part 6, article 100 of the CPC of Ukraine, the methods of solution of the fate of which depend on the special properties of the actual evidences and their value) is proved. The necessity of ensuring the priority of the material evidences' return as a way of their fate solution, which would increase the victim's private interest in the renewal of his property rights to money, valuables and other property, that was illegally alienated by him as a result of a criminal offense, was substantiated and the expediency of using a special confiscation to specified material evidences on condition that they are not a subject to return to the owner (the legal possessor), was justified. The inexpediency of material

evidences' returning to the owner (the legal possessor) until the actual execution of the procedural decision, which ends the criminal proceedings and which resolved the issue about special confiscation or the fate of material evidences, and in the event of the existence of a dispute about the belonging of the things, which are to be returned, – until the moment of the actual execution of a court decision, issued on the basis of the results of its consideration in the order of civil proceedings, has been substantiated. The peculiarities of solution the question about the fate of material evidences during the appeal proceedings and the execution of a sentence in case of its non-resolution by the court of first instance are determined.

The theoretical positions, concerning the necessity of improving the normative consolidation of the grounds for compensation of damage, caused by loss or damage of material evidences, have been further developed. The expediency of identifying two grounds for compensation for such a damage (loss of material evidences and its damage) and differentiation of ways to compensate the pecuniary damage, depending on its ground, are substantiated and proposed in the case of loss of material evidence to compensate the property damage by reimbursement of its value in full amount and in case of damage of material evidence – by reimbursement of expenses, incurred by the owner (the legal possessor), in full amount.

Based on ECHR practice, the European legal standards for compensation of damage, caused by loss and damage of material evidences, are singled out and to their number the inclusion in the amount of property damage the unearned income, the possibility of compensation for non-pecuniary damage to legal entities, the possibility of an overall evaluation of caused damage on an equitable basis are proposed to include.

Based on international legal acts and ECHR practice, the European legal standards of the formation and use of material evidences in the course of criminal proceedings and the provision of property rights to material objects, seized as material evidences in the course of criminal proceedings, have been characterized.

The scientifically substantiated proposals, aimed at improving the CPC of Ukraine in the field of the concept of material evidences, their formation, use, storage

and solution of the issue about them during criminal proceedings, have been developed.

Key words: material evidences, the doctrine of material evidences, the formation of material evidences, the collection of material evidences, the verification of material evidences, the evaluation of material evidences, the use of material evidences, the storage of material evidences, the loss of material evidences, the damage to material evidences, the solution of the fate of material evidences, European legal standards.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографія:

1. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.

Рецензії: Лоскутов Т.О. Рецензія на монографію С.О. Ковальчука «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи». *Форум права*: Електронне наукове фахове видання. 2018. №1. С. 119-121. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_1_18.pdf; Тітко І.А. Рецензія на монографію С.О. Ковальчука «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи». *Наше право*. 2018. №1. С. 204-205.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Вип. 29. Том 2. С. 170-173.

3. Ковальчук С.О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2014. №2 (10). С. 1-21. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kosdso.pdf>.

4. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 5. Том 3. С. 140-145.

5. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів у теорії кримінального процесу. *Юридичний науковий електронний журнал: Електронне наукове видання*. Запоріжжя. 2014. Вип. 6. С. 206-209. URL: http://lsej.org.ua/6_2014/57.pdf.

6. Ковальчук С.О. Витребування та отримання речей як спосіб участі сторони захисту у формуванні речових доказів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3 (6). С. 248-257.

7. Ковальчук С.О. Участь потерпілого, його представника й законного представника у формуванні речових доказів. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія «Юридичні науки». 2014. №4 (II). С. 274-281.

8. Ковальчук С.О. Участь сторони захисту у формуванні речових доказів. *Право і суспільство*. 2015. №3. Ч. 3. С. 182-188.

9. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Том XV. С. 200-210.

10. Ковальчук С.О. Умови передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. №5. С. 210-217.

11. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням. *Журнал східноєвропейського права*: Електронне науково-практичне видання. 2015. №22. С. 48-54. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf.

12. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів. *Право і суспільство*. 2015. №6-2. С. 188-194.

13. Ковальчук С.А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины. *Європейські перспективи*. 2015. №7. С. 107-113.

14. Ковальчук С.О. Процесуальне оформлення передачі стороною обвинувачення речових доказів на зберігання та відповідальне зберігання. *Право.ua*. 2015. №4. С. 107-113.

15. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. Вип. 35. Ч. II. Том 3. С. 132-135.

16. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2015. Вип. 18. Том 2. С. 130-132.

17. Ковальчук С.О. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №3. С. 56-62.

18. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Том XVI. С. 309-321.

19. Ковальчук С.О. Співвідношення речових доказів і зразків для експертизи у кримінальному провадженні. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. №9. С. 149-155.

20. Ковальчук С.О. Процесуальна форма речових доказів у кримінальному провадженні. *Право.ua*. 2016. №3. С. 157-164.

21. Ковальчук С.О. Речові докази в кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн мусульманської правової системи. *Право і суспільство*. 2016. №5. С. 168-173.

22. Ковальчук С.О. Поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн континентальної (романо-германської) правової системи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. №3. С. 104-109.

23. Ковальчук С.О. Зміст речових доказів у кримінальному провадженні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Том XVIII. С. 87-101.

24. Ковальчук С.О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування. *Вісник Чернівецького університету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 3. С. 158-171.

25. Ковальчук С.О. Аналіз, синтез і співставлення з іншими доказами як способи перевірки речових доказів під час кримінального провадження. *Верховенство права*. 2017. №5. С. 78-84.

26. Ковальчук С.О. Належність речових доказів у кримінальному провадженні. *Наше право*. 2017. №4. С. 94-101.

27. Ковальчук С.О. Методологія вчення про речові докази у кримінальному процесі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал*. Серія Право. 2017. №4 (16). С. 184-190.

28. Ковальчук С.О. Поняття та загальна характеристика вчення про речові докази у кримінальному процесі. *Право.ua*. 2017. №3. С. 100-106.

**Статті у наукових періодичних виданнях інших держав з юридичного
напрямку:**

29. Ковальчук С.А. Критерии классификации доказательств в теории уголовного процесса и обоснованность их использования для типологии вещественных доказательств. *Jurnalul juridic national: teorie și practică* (Republica Moldova). 2014. №6 (10). P. 242-247.

30. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів за їх зв'язком з подією кримінального правопорушення. *European political and law discourse* (Czech Republic). 2014. Issue 6. Volume 1. P. 691-698.

31. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним законодавством України. *Visegrad journal on human rights* (Slovak Republic). 2016. Issue 2. Part 2. P. 82-87.

32. Ковальчук С.А. Вещественные доказательства в уголовном процессуальном законодательстве и доктрине уголовного процесса стран англосаксонской правовой системы. *Legea si Viata* (Republica Moldova). 2016. Nr 11/2. P. 42-46.

33. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом. *Visegrad journal on human rights* (Slovak Republic). 2017. Issue 4. Volume 1. P. 68-72.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

34. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 196-199.

35. Ковальчук С.А. Свойства вещественных доказательств в уголовном производстве. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте*

евроинтеграционных процессов: материалы Международной научно-практической конференции (г. Кишинев, Республика Молдова, 7-8 ноября 2014 года): в 2 ч. Ч. 2. Кишинев: Cetatea de Sus, 2014. С. 177-179.

36. Ковальчук С.О. Оцінка допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 року). Ужгород: ФОП Брежа А.Е., 2014. С. 195-197.

37. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування. *Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: збірник матеріалів Інтернет-конференції* (м. Київ, 28 листопада 2014 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2014. С. 107-109.

38. Ковальчук С.А. Основания признания вещественных доказательств недопустимыми в Модельном УПК и национальном уголовно-процессуальном законодательстве государств-участников СНГ. *Достижения, проблемы и перспективы развития уголовно-процессуального законодательства Республики Таджикистан: материалы международной научно-практической конференции* (г. Душанбе, Республика Таджикистан, 3 декабря 2014 года). Душанбе: Ирфон, 2014. С. 123-130.

39. Ковальчук С.О. Порядок зберігання речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, та повернення їх запитуваним сторонам. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару* (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. С. 89-94.

40. Ковальчук С.О. Вилучення речей у ході тимчасового доступу до них як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення. *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку*

криміналістики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 року). Харків: ХНУВС, 2014. С. 67-69.

41. Ковальчук С.О. Похідні речові докази у кримінальному процесі України. *Právna veda a prax v treťom tisícročí: zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie* (Košice, Slovenská Republika, 27-28 február 2015). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. P. 177-179.

42. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 76-79.

43. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. С. 92-97.

44. Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року): у 2 т. Т. 2. Одеса: Юридична література, 2015. С. 327-329.

45. Ковальчук С.А. Материальные носители секретной информации как вещественные доказательства и особенности их хранения в ходе досудебного производства. *Современные проблемы и перспективы развития досудебного производства по материалам и уголовным делам: материалы Международной научно-практической конференции* (г. Минск, Республика Беларусь, 29 мая 2015 года). Минск: Академия МВД, 2015. С. 71-74.

46. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у

кримінальному провадженні. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 230-233.

47. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2016 року). Том 1. Тернопіль: Вектор, 2016. С. 316-318.

48. Ковальчук С.А. Понятие вещественных доказательств по УПК Украины: обоснованность нормативного определения. *O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic*: materialele conferinței internaționale științifico-practice (Chișinău, 25-26 martie 2016). Chișinău: Cetatea de Sus, 2016. P. 192-195.

49. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у кримінальному провадженні: зміст правової категорії. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми*: збірник матеріали п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 року). Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2016. С. 171-174.

50. Ковальчук С.О. Співвідношення документів-доказів і документів-речових доказів у кримінальному провадженні. *Від громадянського суспільства до правової держави*: матеріали XII Міжнародної наукової конференції молодих вчених та студентів (м. Харків, 22 квітня 2016 року). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. С. 164-167.

51. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженим осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства*: матеріали Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року). Івано-

Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. С. 89-92.

52. Ковальчук С.О. Основні способи використання речових доказів під час досудового розслідування. *Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 7 грудня 2016 року). Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 87-90.

53. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії»). *Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів*: збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). Івано-Франківськ: Видавець Голіней О.М., 2016. С. 73-77.

54. Ковальчук С.О. Ознаки речових доказів в українській доктрині кримінального процесу. *Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine*: International scientific-practical conference (Sandomierz, Poland, 27-28 January 2017). Р. 184-187.

55. Ковальчук С.А. Освидетельствование в системе способов собирания вещественных доказательств стороной обвинения по УПК Украины. *Әубәкіров оқулары: халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары* (г. Алматы, Қазақстан Республикасы, 19 ақпан 2017 ж.). Алматы: Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясы, ҒЗЖРБЖҰБ, 2017. С. 199-200.

56. Ковальчук С.О. Дослідження речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 року). У 2-х т. Т. 2. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 373-375.

57. Ковальчук С.О. Використання речових доказів слідчим суддею для обґрунтування процесуальних рішень. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування*: збірник тез Науково-практичного

семінару (м. Львів, 01 грудня 2017 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 54-57.

58. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні допустимості матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 08 грудня 2017 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2017. С. 29-33.

59. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення адміністративної діяльності. *Проблеми притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення покарання за скоєні правопорушення*: матеріали Науково-практичної конференції (м. Чернівці, 22 грудня 2017 року). Чернівці, 2017. С. 91-94.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

60. Ковальчук С.О., Крет Г.Р. Коментар до Глави 40. Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х: Одиссей, 2013. С. 898-909.

61. Ковальчук С.А., Крет Г.Р. Комментарий к Главе 40. Уголовное производство, содержащее сведения, составляющие государственную тайну. Уголовный процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. Отв. ред.: С.В. Кивалов, С.Н. Мищенко, В.Ю. Захарченко. Х: Одиссей, 2013. С. 966-978.

62. Ковальчук С.О. Процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2 (6). С. 190-195.

63. Ковальчук С.О., Крет Г.Р. Матеріальні носії секретної інформації: поняття, види і порядок зберігання під час кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Том XIII. С. 410-419.

64. Ковальчук С.О. Фактичні дані, що містяться у документах, як похідний доказ та межі їх використання у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 2 (5). С. 235-244.

65. Ковальчук С.О. Особливості оцінки доказів судом апеляційної інстанції. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 року, м. Одеса)*. Одеса: Юридична література, 2013. С. 415-419.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВЧЕННЯ ПРО РЕЧОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	23
1.1. Формування вчення про речові докази у кримінальному процесі..	23
1.2. Поняття та загальна характеристика вчення про речові докази.....	49
1.3. Методологія вчення про речові докази	63
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	80
2.1. Поняття та сутність речових доказів у кримінальному процесі	80
2.1.1. Історичний розвиток і сучасний стан нормативного закріплення поняття речових доказів у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві.....	80
2.1.2. Поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві та доктрині кримінального процесу деяких зарубіжних країн	92
2.1.3. Сутність речових доказів у кримінальному процесі	103
2.1.4. Процесуальні властивості речових доказів	124
2.2. Класифікація речових доказів у кримінальному процесі	137
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	149
3.1. Формування та використання речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування	149
3.2. Формування речових доказів під час досудового розслідування..	161
3.2.1. Способи і порядок збирання речових доказів стороною обвинувачення	161

3.2.2. Участь сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів	178
3.2.3. Перевірка речових доказів під час досудового розслідування	191
3.2.4. Оцінка речових доказів під час досудового розслідування	205
3.3. Формування речових доказів під час судового провадження	229
3.4. Доктринальна модель депонування речових доказів у кримінальному процесі та перспективи її нормативного закріплення	250
3.5. Використання речових доказів у кримінальному провадженні	261
РОЗДІЛ 4. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА МАТЕРІАЛЬНІ ОБ’ЄКТИ, ВИЛУЧЕНІ В ЯКОСТІ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	275
4.1. Зберігання речових доказів як умова забезпечення недоторканості права власності	275
4.2. Забезпечення недоторканості права власності у ході вирішення питання про долю речових доказів	300
4.3. Відшкодування шкоди, завданої втратою або пошкодженням речових доказів у кримінальному провадженні	327
РОЗДІЛ 5. ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НИХ	340
5.1. Європейські правові стандарти формування та використання речових доказів у ході кримінального провадження	340
5.2. Європейські правові стандарти забезпечення права власності на матеріальні об’єкти, вилучені в якості речових доказів під час кримінального провадження	365
ВИСНОВКИ	389
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	399
ДОДАТКИ	528

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ГПК – Господарський процесуальний кодекс

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини

КАС – Кодекс адміністративного судочинства

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НДЕКЦ – науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка

РСР – Радянська Соціалістична Республіка

СКС – Статут кримінального судочинства

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

УМВС – управління Міністерства внутрішніх справ

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ЦК – Цивільний кодекс

ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Закріплюючи у ч. 2 ст. 3 Конституції України пріоритет прав та свобод людини і громадянина у всіх сферах суспільного життя і визнаючи їх утвердження та забезпечення як головний обов'язок держави, Україна спрямовує свої зусилля на приведення у відповідність до обраного демократичного курсу розвитку норм усіх без винятку галузей права. Поряд із цим, необхідність ефективної протидії злочинності зумовлює потребу в забезпеченні балансу між публічними і приватними інтересами у сфері кримінального провадження, у зв'язку з чим законодавець в якості його завдань визначає не лише захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, але й забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України).

Виконання вказаних завдань кримінального провадження забезпечується шляхом належного здійснення кримінального процесуального доказування за допомогою використання доказів – фактичних даних, що отримані у передбаченому КПК України порядку та містяться у процесуальних джерелах, визначених у ч. 2 ст. 84 КПК України. Будучи одним із видів доказів, речові докази формуються та використовуються майже у кожному кримінальному провадженні та, з огляду на притаманні їм ознаки, відіграють (у разі визнання їх належними, допустимими і достовірними) практично беззаперечну роль у встановленні наявності/відсутності фактів та обставин, які мають значення для кримінального провадження. Водночас, матеріальний характер речових доказів, притаманність їм різноманітних фізичних властивостей і необмеженість кола

матеріальних об'єктів, які можуть використовуватися в якості речових доказів у кримінальному провадженні, зумовлює складність проблематики речових доказів.

Із урахуванням специфіки речових доказів, законодавець приділяє їм підвищену увагу, закріплюючи поняття речових доказів, перелік їх видів за зв'язком із подією кримінального правопорушення, способи збирання речових доказів стороною обвинувачення, строки і порядок їх зберігання, способи і порядок вирішення питання про них тощо. Проте, досвід практичного застосування норм, які складають інститут речових доказів, свідчить про наявність істотної кількості прогалин і неоднозначне тлумачення окремих його норм, що створює підґрунтя для їх неоднакового застосування.

У доктрині кримінального процесу до дослідження проблематики речових доказів у різний час зверталися вітчизняні та зарубіжні вчені, наукові розробки яких мають фундаментальне значення для формування теоретичних передумов вчення про речові докази.

Протягом 40-х років XIX століття – початку XX століття теоретичні та практичні питання стосовно речових доказів досліджувалися Я.І. Баршевим, С.І. Вікторським, Л.Є. Владіміровим, М.В. Духовським, Л.Л. Камбеком, Д.А. Капланом, В.А. Ліновським, П.І. Люблінським, С.В. Познишевим, М.М. Розіним, В.К. Случевським, В.Д. Спасовичем, Д.М. Стефановським, М.І. Стояновським, О.С. Тагером, М.О. Терновським, І.Я. Фойницьким, В.П. Ширковим, С.Г. Щегловітовим та іншими науковцями.

Із початку 20-х років і до кінця 80-х років XX століття проблематика речових доказів виступала предметом дослідження у наукових працях В.Д. Арсенєва, Т.В. Варфоломеєвої, М.М. Видрі, В.І. Громова, В.Я. Дорохова, Г.Б. Карновича, М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, Ю.К. Орлова, Р.Д. Рахунова, М.О. Селіванова, М.С. Строговича та інших вітчизняних і зарубіжних учених.

Починаючи з 90-х років XX століття, в українській доктрині кримінального процесу до дослідження проблематики речових доказів

зверталися Ю.М. Грошевий, Є.Г. Коваленко, І.І. Котюк, Л.М. Лобойко, А.О. Ляш, С.М. Стахівський, В.М. Тertiшник та інші вчені-процесуалісти.

На основі КПК України 2012 року теоретичні та практичні аспекти указаної проблематики досліджували Ю.П. Аленін, В.В. Вапнярчук, І.В. Гловюк, Д.В. Давидова, І.Ю. Кайло, О.В. Капліна, О.А. Кравченко, О.І. Крицька, М.А. Погорецький, А.Р. Туманянц, О.Ю. Хахуцяк, Р.М. Шехавцов, М.Є. Шумило, О.Г. Шило та інші науковці. Зокрема, І.О. Крицькою захищено кандидатську дисертацію «Речові докази у кримінальному провадженні» (м. Харків, 2018 р.), присвячену комплексному аналізу процесуального механізму формування речових доказів, їх зберігання й використання у кримінальному провадженні.

Істотна увага дослідженню речових доказів приділяється у працях сучасних зарубіжних учених-процесуалістів: А.Р. Белкіна, В.С. Балакшина, О.Є. Головкіна, М.М. Єгорова, М.Є. Кравченка, Д.А. Лопаткіна, Р.Я. Мамедова, Н.А. Попової, О.О. Рясова, Ю.В. Худякової, С.А. Шейфера та інших.

Незважаючи на істотний внесок науковців у розробку проблематики речових доказів, значна кількість її теоретичних і практичних аспектів на сьогодні не досліджувалася, розкривалася фрагментарно, недостатньо повно або не отримала однозначного вирішення. Зокрема, залишаються недослідженими процесуальні основи використання речових доказів у кримінальному провадженні, підстави і порядок відшкодування шкоди, завданої їх втратою або пошкодженням, європейські правові стандарти формування та використання речових доказів під час кримінального провадження і забезпечення права власності на матеріальні об'єкти, вилучені в якості речових доказів під час кримінального провадження. Фрагментарно висвітлюються напрями врахування позитивного досвіду кримінального процесуального законодавства низки зарубіжних країн у частині визначення поняття речових доказів і перспективи впровадження у КПК України процедури депонування речових доказів. Недостатньо повно розкрито еволюцію поняття речових доказів, особливості їх збирання стороною обвинувачення у ході негласних

слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, способи участі сторони захисту, потерпілого і представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів, особливості їх перевірки та оцінки під час досудового розслідування і формування під час судового провадження, порядок та умови зберігання речових доказів, способи і порядок вирішення їх долі. Неоднозначно визначаються поняття, сутність, процесуальні властивості та види речових доказів, умови допустимості речових доказів, одержаних під час здійснення адміністративної діяльності та ОРД, строки зберігання речових доказів.

У слідчій і судовій практиці існує низка практичних проблем, пов'язаних зі збиранням, перевіркою, оцінкою, використанням, зберіганням речових доказів і вирішенням питання про них. При цьому вказані проблеми поглиблюються за рахунок висловлення у доктрині кримінального процесу відмінних підходів до їх вирішення, в тому числі й у ході коментування норм, які складають інститут речових доказів, і розробки на їх основі відповідних практичних рекомендацій.

Викладене зумовлює актуальність комплексного наукового дослідження теоретичних і практичних аспектів проблематики речових доказів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дослідження ґрунтується на основних положеннях Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 р. №311/2008, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 р. №276/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 р. №501/2015, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. №1393-р.

Дисертацію виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична

академія» «Удосконалення сучасного кримінально-процесуального законодавства та забезпечення його ефективності в умовах правової реформи» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу «Динаміка кримінального процесуального законодавства України: досвід та перспективи» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у формуванні концепції речових доказів у кримінальному процесі на основі комплексного аналізу проблем нормативно-правового та правозастосовного характеру, а також внесенні науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення КПК України у частині визначення поняття речових доказів, порядку їх формування, використання, зберігання та вирішення питання про них під час кримінального провадження.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

охарактеризувати процес формування вчення про речові докази у кримінальному процесі шляхом виокремлення у його структурі відносно самостійних і послідовно змінюваних етапів та визначення основних тенденцій розвитку наукового знання про речові докази протягом кожного з них, на підставі чого обґрунтувати доцільність виокремлення вчення про речові докази в якості кримінального процесуального вчення;

охарактеризувати об'єкт, предмет, мету, завдання, значення та систему вчення про речові докази, з урахуванням яких визначити його поняття, а також розкрити методологічні основи цього кримінального процесуального вчення;

розкрити сутність речових доказів як правового явища, надати авторське визначення їх поняття і запропонувати авторську концепцію речових доказів у кримінальному процесі;

встановити систему процесуальних властивостей речових доказів, здійснити їх характеристику та, з урахуванням отриманих результатів, визначити поняття належності, допустимості та достовірності речових доказів;

виокремити критерії класифікації речових доказів;

з'ясувати місце формування речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування, охарактеризувати його зміст під час досудового розслідування та визначити особливості формування речових доказів під час судового провадження;

запропонувати доктринальну модель депонування речових доказів у кримінальному процесі та визначити перспективи її нормативного закріплення;

з'ясувати місце використання речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування, виокремити основні способи використання речових доказів у кримінальному провадженні та розкрити їх зміст;

розкрити поняття, сутність і зміст зберігання речових доказів як умови забезпечення недоторканності права власності й охарактеризувати строки, порядок та умови їх зберігання;

охарактеризувати способи вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування та судового провадження, розкрити порядок вирішення їх долі слідчим суддею і судом, визначити особливості вирішення питання про них у ході апеляційного провадження та виконання вироку;

визначити підстави відшкодування шкоди, завданої втратою і пошкодженням речових доказів у кримінальному провадженні як гарантії поновлення майнових прав учасників кримінального провадження, та, з урахуванням практики ЄСПЛ, розкрити порядок відшкодування такої шкоди;

охарактеризувати на основі міжнародних договорів і практики ЄСПЛ європейські правові стандарти формування та використання речових доказів у

ході кримінального провадження і забезпечення права власності на матеріальні об'єкти, вилучені в якості речових доказів під час кримінального провадження;

розробити науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення КПК України у частині визначення поняття речових доказів, порядку їх формування, використання, зберігання та вирішення питання про них під час кримінального провадження.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі формування (збирання, перевірки, оцінки) і використання речових доказів у ході досудового розслідування та судового провадження, а також у процесі їх зберігання, вирішення питання про них і відшкодування шкоди, завданої їх втратою або пошкодженням.

Предметом дослідження є теоретико-правові та практичні основи вчення про речові докази у кримінальному процесі.

Методи дослідження. Дисертація ґрунтується на комплексному застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, обраних з урахуванням мети і завдань дослідження, його об'єкта та предмета. Історико-правовий метод використовувався у ході дослідження генези розвитку вчення про речові докази (підрозділ 1.1) та нормативного закріплення поняття речових доказів у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві (підрозділ 2.1). Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві України і деяких зарубіжних країн та встановити можливість урахування позитивного досвіду в процесі подальшого вдосконалення нормативного визначення поняття речових доказів у КПК України (підрозділ 2.1). Застосування системно-структурного методу забезпечило відмежування речових доказів від документів як самостійного виду доказів і зразків для експертизи (підрозділ 2.1), здійснення їх класифікації (підрозділ 2.2) і розкриття структури кримінального процесуального доказування (підрозділ 3.1). Звернення до структурно-функціонального методу дозволило визначити функціональне призначення речових доказів шляхом розкриття способів їх використання у кримінальному

провадженні (підрозділ 3.5). За допомогою формально-юридичного методу сформульовано визначення понять «вчення про речові докази», «належність доказів», «допустимість доказів», «достовірність доказів», «достатність доказів», «речовий доказ», «депонування речових доказів», «зберігання речових доказів» (підрозділи 1.2, 2.1, 3.4, 4.1), а також інших понять, авторське визначення яких наводиться у дисертації. Соціолого-правовий метод використовувався під час дослідження емпіричної бази, проведення анкетування практичних працівників та аналізу його результатів (підрозділи 2.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 4.1, 4.2, 4.3). Метод теоретико-правового моделювання дозволив обґрунтувати пропозиції, спрямовані на вдосконалення КПК України у частині визначення поняття речових доказів, порядку їх формування, використання, зберігання та вирішення питання про них під час кримінального провадження (підрозділи 2.1, 3.2, 3.3, 3.4, 4.1, 4.2, 4.3).

Нормативну основу дисертації становлять: Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, акти кримінального та кримінального процесуального законодавства України і деяких зарубіжних держав.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці українських і зарубіжних вчених у галузі загальнотеоретичної юриспруденції, філософії, логіки, кримінального, кримінального процесуального, міжнародного, цивільного права та криміналістики.

Емпіричну базу дослідження становлять: рішення ЄСПЛ, рішення Конституційного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду України, узагальнення судової практики Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та інших судів, матеріали понад 250 кримінальних проваджень, результати проведеного узагальнення судової практики, у ході якого опрацьовано понад 1000 судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень, результати анкетування 118 суддів місцевих та апеляційних судів, 105 слідчих,

64 прокурорів, 155 адвокатів і 78 науково-педагогічних працівників усіх регіонів України (усього 520 респондентів).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою в Україні, після набрання чинності КПК України 2012 року, кваліфікаційною науковою працею, в якій на основі комплексного аналізу проблем нормативно-правового та правозастосовного характеру розроблено й обґрунтовано концепцію речових доказів у кримінальному процесі з урахуванням європейських правових стандартів справедливого правосуддя та забезпечення прав учасників кримінального провадження.

За результатами проведення дослідження сформульовані такі найважливіші положення, що містять наукову новизну:

вперше:

визначено основні етапи еволюції наукового знання про речові докази, виокремлення яких дозволило розкрити притаманні його розвитку тенденції та встановити емпіричні і теоретичні передумови для формування вчення про речові докази;

з позицій системного підходу обґрунтовано самотійність кримінального процесуального вчення про речові докази, визначено його об'єкт, предмет, мету, завдання, значення та систему, сформульовано поняття вказаного вчення й охарактеризовано методологічну основу;

на основі комплексного підходу запропоновано характеризувати сутність речових доказів як за допомогою розкриття їх сутнісних елементів, що дозволяють визначити онтологічні основи речових доказів як об'єкта пізнання та розкрити їх структуру як правового явища, так і шляхом окреслення притаманних речовим доказам ознак, що дозволяють охарактеризувати їх логічні основи, визначити поняття речових доказів і відмежувати їх від документів та інших матеріальних об'єктів, що використовуються у кримінальному провадженні;

розроблено доктринальну модель депонування речових доказів у кримінальному процесі, яка включає в себе підстави проведення огляду речових

доказів під час досудового розслідування у судовому засіданні, процесуальний порядок депонування речових доказів, процесуальний порядок дослідження депонованих речових доказів під час судового провадження та особливості їх оцінки судом, а також запропоновано на її основі законодавчу модель депонування речових доказів як нового субінституту кримінального процесуального права;

узагальнено способи використання речових доказів, до яких запропоновано відносити їх використання слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом для обґрунтування процесуальних рішень, їх використання для перевірки наявних та отримання нових доказів, їх використання сторонами кримінального провадження для обґрунтування своїх правових позицій;

розроблено механізм передачі речових доказів на зберігання (відповідальне зберігання), визначено коло умов, необхідних для їх передачі на зберігання (відповідальне зберігання), і запропоновано порядок її процесуального оформлення;

обґрунтовано недоцільність повернення речових доказів власнику (законному володільцю) до моменту фактичного виконання процесуального рішення, яким закінчується кримінальне провадження та в якому вирішено питання про спеціальну конфіскацію або долю речових доказів, а у разі існування спору про належність речей, що підлягають поверненню, – до моменту фактичного виконання рішення суду, постановленого за результатами його розгляду у порядку цивільного судочинства;

аргументовано необхідність забезпечення пріоритету повернення речових доказів як способу вирішення долі речових доказів, що посилить приватний інтерес потерпілого у поновленні його майнових прав на гроші, цінності та інше майно, яке було неправомірно відчужене внаслідок вчинення кримінального правопорушення, а також обґрунтовано доцільність застосування спеціальної конфіскації до вказаних речових доказів за умови, що вони не підлягають поверненню власнику (законному володільцю);

доведено зумовленість способів вирішення долі речових доказів їх видами, що виділяються за критерієм зв'язку речових доказів із подією кримінального правопорушення (за винятком указаних у ч. 6 ст. 100 КПК України речових доказів, способи вирішення долі яких залежать від особливих властивостей самих речових доказів та їх вартості);

узагальнено європейські правові стандарти відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, до яких запропоновано віднести: включення до розміру майнової шкоди неотриманих доходів, можливість відшкодування моральної шкоди юридичним особам, можливість здійснення загальної оцінки завданої шкоди на засадах справедливості;

охарактеризовано європейські правові стандарти формування та використання речових доказів: законність способів їх збирання (належність використовуваних для збирання процесуальних дій, дотримання порядку проведення процесуальних дій, спрямованих на збирання речових доказів, достатність проведених процесуальних дій для формування необхідних речових доказів) і дотримання порядку подання речових доказів національним судам, їх дослідження, оцінки і використання останніми в аспекті дотримання закріплених ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (далі по тексті – Конвенції) гарантій справедливого судового розгляду: права мовчати і не свідчити проти себе, права подавати докази, права ознайомитися з доказами, поданими стороною обвинувачення, та оспорювати їх;

узагальнено європейські правові стандарти забезпечення права власності на речі, вилучені в якості речових доказів, до яких запропоновано віднести: встановлення кола матеріальних об'єктів, які у даній справі охоплюються поняттям «майно», встановлення наявності у заявника права власності на конкретне майно, порушення якого може призвести до порушення ст. 1 Першого протоколу від 20.03.1952 р. до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі по тексті – Першого протоколу), встановлення факту втручання у право власності заявника на конкретне майно, порушення

якого може призвести до порушення ст. 1 Першого протоколу, надання правової оцінки допущеному порушенню права власності шляхом визначення норми ст. 1 Першого протоколу, яка підлягає застосуванню, надання правової оцінки дотриманню умов правомірності втручання у право власності (вимоги законності, наявності загального (суспільного) інтересу, якому слугувало втручання у право власності під час кримінального провадження, забезпеченню справедливого балансу між вимогами загального (суспільного) інтересу та захисту права власності);

вдосконалено:

доктринальне визначення поняття «речові докази» шляхом відмови від наведення відкритого переліку їх видів та узагальнення кола матеріальних об'єктів за їх зв'язком з подією кримінального правопорушення;

систему ознак речових доказів, до числа яких віднесено предметність (яка відображає матеріальний характер речових доказів), об'єктивність (що передбачає їх утворення у зв'язку з подією кримінального правопорушення), інформативність (яка вказує на зміст речових доказів) і процесуальну визначеність (що характеризує їх процесуальну форму);

критерії розмежування речових доказів із документами як самостійним видом доказів і зразками для експертизи, зокрема обґрунтовано, що єдиним та достатнім критерієм для їх розмежування виступає невідповідність документів і зразків для експертизи ознакам речових доказів;

теоретичні напрацювання щодо допустимості речових доказів, зокрема визначено умови допустимості матеріальних об'єктів, отриманих у порядку міжнародного співробітництва, під час здійснення адміністративної діяльності та у результаті здійснення ОРД, які необхідні для визнання їх речовими доказами і використання у кримінальному процесуальному доказуванні, а також узагальнено підстави визнання речових доказів недопустимими;

обґрунтування необхідності розширення способів збирання речових доказів стороною обвинувачення шляхом вилучення речей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, та речей,

вилучених законом з обігу, під час огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, й освідчування;

визначення особливостей формування речових доказів під час судового провадження, зокрема обґрунтовано необхідність здійснення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням з повідомленням учасників кримінального провадження про дату, час та місце його проведення, надання їм права звертати увагу суду на обставини, які, на їхню думку, можуть мати доказове значення, та процесуальною фіксацією ходу та результатів проведення такого огляду у протоколі з обов'язковим застосуванням технічних засобів фіксування;

доктринальне визначення змісту зберігання речових доказів, яким запропоновано охоплювати сукупність нормативно-закріплених і загальноприйнятих заходів, що зумовлені видом речового доказу, його фізичними властивостями і виступають достатніми для його збереження у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні;

дістало подальшого розвитку:

доктринальні підходи до визначення сутнісних елементів речових доказів, до числа яких запропоновано віднести: 1) зміст, який становлять отримані у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку відомості про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення, на підставі яких можуть бути встановлені факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню; 2) процесуальну форму, яку складають матеріальний об'єкт, що виступає носієм фактичних даних, і відображення шляхом опису відомостей про нього, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення у протоколах слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, під час проведення яких матеріальний об'єкт був отриманий та оглянутий (протоколі огляду предмета, огляду місця події, обшуку, затримання тощо);

наукові положення щодо структури кримінального процесуального доказування, в якій запропоновано виділяти два елементи (етапи): формування

доказів, що включає в себе їх збирання (отримання за допомогою способів, передбачених КПК України, і процесуальне закріплення), перевірку й оцінку, та використання доказів, що включає в себе процесуальну діяльність з оперування ними;

наукова позиція щодо доцільності покладення на сторону обвинувачення обов'язку здійснити вилучення речей і документів у разі постановлення слідчим суддею ухвали про тимчасовий доступ до них за клопотанням сторони захисту, зокрема розроблено відповідні доповнення до норм КПК України, що передбачають проведення у таких випадках тимчасового доступу до речей і документів стороною обвинувачення за дорученням слідчого судді, суду з обов'язковим залученням до його проведення сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які ініціювали проведення тимчасового доступу;

теоретичні положення стосовно здійснення перевірки речових доказів, зокрема обґрунтовано її здійснення стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, шляхом аналізу та синтезу кожного речового доказу, його співставлення з іншими наявними доказами і збирання нових доказів за допомогою способів, визначених ч. 3 ст. 93 КПК України;

наукові погляди щодо строків зберігання речових доказів, зокрема в якості моменту початку перебігу строку їх зберігання визначено момент отримання речових доказів суб'єктом доказування, а в якості моменту закінчення перебігу вказаного строку – момент їх фактичної передачі для виконання судового рішення, яким вирішено питання про долю речових доказів;

наукові положення щодо вирішення питання про долю речових доказів під час апеляційного провадження та виконання вироку у разі його невіршення судом першої інстанції, зокрема аргументовано, що у ході апеляційного провадження суд апеляційної інстанції повинен рекомендувати суду першої інстанції внести зміни у резолютивну частину вироку у частині вирішення питання про долю речових доказів, а під час виконання вироку суд першої

інстанції, який ухвалив кінцеве судове рішення, повинен вирішити вказане питання у десятиденний строк з дня надходження до суду клопотання учасника кримінального провадження;

теоретичні положення стосовно необхідності вдосконалення нормативного закріплення підстав відшкодування шкоди, завданої втратою або пошкодженням речових доказів, зокрема обґрунтовано доцільність виокремлення двох підстав відшкодування такої шкоди (втрата речових доказів та їх пошкодження) і диференціації способів відшкодування завданої майнової шкоди залежно від його підстави: у разі втрати речового доказу – шляхом відшкодування його вартості у повному обсязі, а у разі пошкодження речового доказу – шляхом відшкодування понесених власником (законним володільцем) витрат у повному обсязі.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем кримінального процесуального доказування (Акт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 27.12.2017 р.);

правотворчій діяльності – для удосконалення КПК України у частині формування, використання, зберігання речових доказів і вирішення питання про них (Лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 22.02.2018 р. №04-18/11-305);

правозастосовній діяльності судів, органів досудового розслідування й адвокатури – під час здійснення вивчення судової практики та підготовки рекомендаційних роз'яснень судам нижчого рівня (Акт Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 27.03.2018 р. №101/0/158-18), у ході здійснення правосуддя у кримінальних справах і надання місцевим судам методичної допомоги у застосуванні кримінального процесуального законодавства (Акт Апеляційного суду Івано-Франківської області від 30.01.2018 р., Акт Апеляційного суду Чернівецької області від 16.04.2018 р.),

при здійсненні досудового розслідування у кримінальному провадженні (Акт Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України від 04.12.2017 р.), під час організації та проведення кваліфікаційних іспитів для набуття права на зайняття адвокатською діяльністю та здійснення дисциплінарного провадження щодо адвокатів у дисциплінарних справах про дисциплінарні проступки, допущені ними під час участі у кримінальному провадженні (Акт Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Івано-Франківської області від 17.01.2018 р.);

навчальному процесі – при підготовці навчальних програм і лекцій, проведенні різних видів занять з відповідних навчальних дисциплін (Акт Інституту кримінально-виконавчої служби України від 06.02.2018 р., Акт Національного університету «Одеська юридична академія» від 22.12.2017 р., Акт Приватного вищого навчального закладу «Університет Короля Данила» від 15.12.2017 р.), а також під час проведення підготовки суддів, періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня кваліфікації та підготовки працівників апаратів місцевих судів (Акт Чернівецького регіонального відділення Національної школи суддів України від 12.02.2018 р.).

Особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві працях становлять власні теоретичні розробки дисертанта стосовно видів і порядку зберігання під час кримінального провадження матеріальних носіїв секретної інформації, авторська частка яких складає 50%. Наукові ідеї, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Положення і висновки дисертації обговорювалися на міжкафедральному семінарі кафедр кримінального процесу і криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія» та на засіданні Південного регіонального наукового центру Національної академії правових наук України. Основні результати наукового дослідження оприлюднено на 26 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, симпозіумах, семінарах і круглих столах, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право: проблеми становлення і

стратегія розвитку» (м. Ужгород, 14-15.11.2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Достижения, проблемы и перспективы развития уголовно-процессуального законодательства Республики Таджикистан» (м. Душанбе, Республіка Таджикистан, 03.12.2014 р.); Міжнародній науковій конференції «Právna veda a prax v treťom tisícročí» (м. Кошице, Словацька Республіка, 27-28.02.2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 17.04.2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Современные проблемы и перспективы развития досудебного производства по материалам и уголовным делам» (м. Мінськ, Республіка Білорусь, 29.05.2015 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи» (м. Київ, 26.02.2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic» (м. Кишинів, Республіка Молдова, 25-26.03.2016 р.); XII Міжнародній науковій конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 22.04.2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні» (м. Дніпро, 07.12.2016 р.); Всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів» (м. Івано-Франківськ, 09.12.2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine» (м. Сандомир, Республіка Польща, 27-28.01.2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Әубәкіров оқулары» (м. Алмати, Республіка Казахстан, 19.02.2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19.05.2017 р.); Науково-практичній конференції «Проблеми притягнення особи до кримінальної відповідальності та

призначення покарання за скоєні правопорушення» (м. Чернівці, 22.12.2017 р.) та ін.

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 65 публікаціях, у тому числі монографії, 27 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 5 наукових статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку, тезах 26 доповідей і наукових повідомлень на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних конференціях та інших наукових заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що включають п'ятнадцять підрозділів, які містять вісім пунктів, висновків, списку використаних джерел (1228 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 626 сторінок, з яких основний текст – 398 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВЧЕННЯ ПРО РЕЧОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Формування вчення про речові докази у кримінальному процесі

Формування вчення відбувається за наявності передумов, тобто «таких елементів наукового знання, що розвивається, які необхідні для побудови нової теорії та виражають реальну можливість її виникнення» [626, с.38]. Комплекс передумов формування того або іншого вчення складається історично [622, с.12-13], має об'єктивний характер [710, с. 170; 1107, с.58] і включає у себе як емпіричні, так і теоретичні передумови [550, с.53; 626, с.38; 1107, с.58].

Становлення вчення про речові докази відбувається внаслідок розвитку кримінального процесуального права, доктрини кримінального процесу, слідчої та судової практики. Їх розвиток зумовив поступове накопичення емпіричного та теоретичного матеріалу, що, у свою чергу, призвело до виникнення необхідних передумов для формування на основі існуючих знань про речові докази якісно нової системи теоретичних і практичних положень. При цьому формування вчення про речові докази супроводжувалося послідовною зміною відносно самостійних етапів, кожному з яких притаманні власні тенденції розвитку наукового знання і межі обґрунтування відповідної науково-практичної проблеми.

Перший етап (початок 40-х – початок 60-х років XIX століття) характеризується виникненням наукового знання про речові докази як самостійний вид доказів.

Одним із перших вчених до проблематики речових доказів у кримінальному процесі звернувся Я.І. Баршев, який визначив їх поняття як предметів, що служили знаряддям або предметом певного злочину, та виокремив способи їх збирання, до яких відніс збирання та витребування [42, с.106]. Подальше використання термін «речові докази» знайшов у праці

представника одеської наукової школи В.А. Ліновського, який із посиланням на §31 Статуту польового військового судочинства 1795 року й Указ від 09.02.1828 року визначив поняття речових доказів та вказав на необхідність їх приєднання, за можливості, до кримінальної справи і збереження при описі та за печаткою [553, с.145-146]. Пізніше М.І. Стояновський розширив поняття речових доказів за рахунок включення «взагалі всього, що може служити як доказ або пояснення злочину», визначив способи збирання речових доказів (шляхом обшуків у будинках та в інших місцях, огляду місця і слідів злочину, обшуку обвинуваченого) та вимоги до їх процесуальної форми шляхом вказівки на необхідність опису в акті всіх обставин, які супроводжували відшукування та вилучення речей, за підписом всіх присутніх при цьому осіб [895, с.101], а також навів бланки форм процесуальних документів, у яких підлягають опису обставини, які супроводжували відшукування та вилучення речей [896, с.12-22]. На відміну від вказаних вчених, В.Д. Спасович визначив поняття речових доказів шляхом вказівки на їх зв'язок із подією злочину та розглянув в якості способу отримання речових доказів особистий огляд слідчим або суддею [849, с.28].

Автором найбільш ґрунтовного дослідження проблематики речових доказів, опублікованого до прийняття СКС 1864 року, є Л.Л. Камбек, який у визначенні поняття речових доказів обмежився наведенням їх переліку, уточнив коло способів збирання речових доказів за рахунок включення до їх числа витребування речових доказів та узагальнив наведені вченими вимоги до процесуальної форми речових доказів. Вчений першим визначив підстави передачі речових доказів на зберігання під розписку благонадійним сусіднім жителям або поліції та підстави їх повернення, а також звернув увагу на необхідність обліку речових доказів в особливій книзі з наданням особам, у яких вилучені предмети, що становлять речові докази, за їх вимогою, детальної розписки із наведенням у ній номера, під яким річ записана у книгу [352, с.44-45].

Таким чином, проведені протягом вказаного етапу дослідження речових доказів у наукових працях, присвячених проблемам кримінального процесу, носили поодинокий характер та за своїм змістом і викладом являли собою сукупність переважно практичних порад щодо їх збирання та зберігання. Незважаючи на це, вченими були сформовані початкові уявлення про поняття та види речових доказів, способи їх збирання, вимоги до процесуальної форми, порядку зберігання і вирішення питання про них.

Основні тенденції розвитку наукового знання про речові докази на цьому етапі полягали у: 1) наведенні визначення поняття речових доказів за відсутності його нормативного закріплення, у тому числі й шляхом вказівки на їх зв'язок із подією злочину; 2) визначенні способів збирання речових доказів і формуванні правил їх вилучення та закріплення; 3) врахуванні необхідності збереження речових доказів і здійснення їх обліку; 4) врахуванні необхідності забезпечення права власності на речі, вилучені в якості речових доказів, шляхом вказівки на можливість їх повернення.

Значна кількість розробок вчених-процесуалістів у подальшому знайшла своє відображення в СКС 1864 року, який визначив поняття речових доказів (ст. 371), способи їх отримання (ст.ст. 371 і 374), вимоги до процесуальної форми речових доказів (ст.ст. 371 і 372), порядок дослідження у суді (ст.ст. 672, 696 і 697), використання (ст. 725), зберігання (ст. 373) та вирішення питання про них (ст.ст. 126, 375, 376, 776 – 778), а також відніс витрати на зберігання та пересилання речових доказів і проведення щодо них хімічних і технічних досліджень до числа судових витрат (п. 3 ст. 977) [984, с.215-306].

Другий етап (початок 60-х років XIX століття – початок 20-х років XX століття) характеризується істотним поглибленням наукового знання про речові докази з урахуванням положень СКС 1864 року та сформованої на його основі слідчої та судової практики.

Нормативне закріплення поняття речових доказів у СКС 1864 року сприяло розвитку теоретичних уявлень про них у доктрині кримінального процесу та призвело до плюралізму думок щодо визначення їх поняття. Значна

кількість вчених притримувалася визначення поняття речових доказів, закріпленого у СКС 1864 року [56, с.326; 312, с.247-248; 354, с.284], або визначала його шляхом вказівки на їх предметність [586, с.LXIII; 714, с.200] чи властивості [926, с.155; 1074, с.294]. Водночас, переважна більшість вчених характеризувала поняття речових доказів шляхом вказівки на їх предметність і зв'язок із подією злочину [109, с.293; 184, с.388; 986, с.1145] або шляхом наведення видів речових доказів, які частково відповідають їх сучасній класифікації за зв'язком із подією злочину [611, с.57; 783, с.393; 833, с.393; 1133, с.351; 1140, с.384]. При цьому вказівка у визначенні поняття речових доказів, наведеному у ст. 371 СКС 1864 року, на «взагалі все, що знайдене...» та сформовані теоретичні погляди щодо видів речових доказів призвели до охоплення цим поняттям і наведення у його визначенні не лише матеріальних, але й інших об'єктів. Зокрема, вчені до числа речових доказів відносили: письмові докази [611, с.57; 783, с.393; 926, с.171], живих осіб [56, с.160; 926, с.155], трупи вбитих людей [184, с.388], мертве тіло, подряпини, місцевість [1074, с.297]. Поряд із цим, І.Я. Фойницький вперше обґрунтував доцільність поділу речових доказів і здійснив їх класифікацію за двома критеріями: за видом змін зовнішньої природи, які належать до справи, і за фізичними особливостями речових доказів [1074, с.294-298].

На цьому етапі вчені вказали на можливість віднесення до числа речових доказів окремих документів: листів, отриманих обвинуваченим [354, с.284-285; 1133, с.351-353; 1140, с.384]; документів, у змісті або походженні яких знайшов відображення факт злочину (наприклад, підроблених документів) [109, с.296-297; 783, с.393-394; 833, с.393; 926, с.158-165]; документів, які є матеріальними слідами події, результатом діяння або знаряддям його вчинення [1074, с.299-303]. Крім того, науковцями було обґрунтовано доцільність виокремлення належності та допустимості як властивостей речових доказів, здійснено їх характеристику і наведено випадки, за яких речові докази не підлягають пред'явленню у судовому засіданні [986, с.1146-1147; 1074, с.294-297].

Істотного висвітлення у доктрині кримінального процесу набувають практичні проблеми збирання речових доказів, їх зберігання, подання суду, дослідження під час судового розгляду та вирішення долі речових доказів.

До числа способів збирання речових доказів, вчені відносили огляд місця, обшук і виїмку [312, с.248-249; 611, с.57; 926, с.155-157], добровільне подання обвинуваченими і свідками [985, с.769-771], подання на вимогу суду [833, с.335] й отримання іншим законним шляхом [1133, с.351-353].

Досліджуючи вимоги до процесуальної форми речових доказів, науковці вказували на обов'язковість їх детального опису у протоколі із зазначенням обставин, за яких вони були виявлені та вилучені [109, с.295-296; 611, с.57; 714, с.201]; необхідність його доповнення технічними відтвореннями: фотографіями, моделями тощо [184, с.183-190]; необхідність відображення у протоколі вимірів і креслень оглянутих предметів, доцільність застосування способу моделювання до предметів, які внаслідок своїх особливих фізичних характеристик не можуть бути подані суду [1074, с.297-298]; необхідність винесення слідчим постанови про приєднання наявних речових доказів до справи [714, с.259-260].

Істотна увага вченими присвячувалася дослідженню практичних проблем зберігання речових доказів. Зокрема, науковці охарактеризували способи їх зберігання [611, с.57; 985, с.771-772; 1141, с.477-479], вказали на залежність способів зберігання речових доказів від їх видів і фізичних властивостей [714, с.259-260; 1141, с.477-479] та неможливість передачі речових доказів на зберігання обвинуваченому [1141, с.477-479].

Характеризуючи порядок дослідження речових доказів судом, вчені дійшли низки вагомих висновків. По-перше, вони вказали на обов'язковість огляду речових доказів судом за клопотанням сторони про їх пред'явлення [986, с.1047-1049; 1140, с.612-613], у зв'язку з чим суд повинен здійснити розпорядження про доставлення речових доказів та їх пред'явлення у судовому

засіданні [1140, с.610-611]. По-друге, із урахуванням практики Сенату¹, науковці обґрунтовано розглядали відмову суду сторонам у витребуванні речових доказів без законної і достатньо поважної причини (наприклад, внаслідок незручності доставлення, неважливості значення тощо) в якості істотного порушення закону [354, с.467-468; 1140, с.610-611]. По-третє, вчені відзначили неможливість дослідження під час судового розгляду речей, які не були приєднані в якості речових доказів під час попереднього слідства [986, с.1145]. По-четверте, вони звернули увагу на можливість огляду речових доказів за їх місцезнаходженням [1074, с.298-299]. По-п'яте, вчені вказали на можливість проведення огляду речових доказів у будь-який момент судового засідання, у тому числі після судових дебатів і заключної промови головуєчого [109, с.296; 312, с.248-249; 354, с. 467-468; 611, с.57].

Значним внеском у розвиток наукового знання про речові докази виступила наукова розробка проблематики вирішення їх долі. Досліджуючи порядок і способи вирішення вказаного питання, вчені також зробили низку суттєвих висновків. По-перше, вони обґрунтовано звернули увагу на можливість повернення викрадених чи відібраних речей їх володільцям після відшукування та оцінки [611, с.57] за умови відсутності потреби в їх приєднанні до справи і безспірності права володільців на ці речі [109, с.295-296]. По-друге, вчені вказали на залежність способу вирішення їх долі від виду вироку суду (обвинувального чи виправдувального) та виду речових доказів і визначили вичерпний перелік способів вирішення питання про них [312, с.248-249; 656, с.771; 714, с.201; 1074, с.299; 1141, с.547-551]. По-третє, вони звернули увагу на можливість застосування способів вирішення долі речових доказів до документів, які виступають речовими доказами [1074, с.299-303]. По-четверте,

¹ Відповідно до ст. 5 Запровадження судових установ від 20.11.1864 р., «Правлячий сенат в якості верховного касаційного суду, невіршуючи справ по суті у загальному порядку судочинства, спостерігає за охороною точної сили закону і за однаковим його виконанням всіма судовими установами імперії» [1066, с.181]. Як вказував М.О. Чельцов-Бебутов, «хоча за точним змістом закону рішення Сенату, постановлене у конкретній справі, мало обов'язкову силу для судів лише у даній справі під час її повторного розгляду, проте Сенат поступово став проводити вчення про загальнообов'язкову силу наданих ним роз'яснень «точного розуміння законів». Нерідко мали місце випадки скасування вироків, мотивовані тим, що суд порушив не закон, а тлумачення, надане Сенатом щодо застосування закону» [1097, с.759].

вчені вказали на необхідність виконання вироку у частині вирішення долі речових доказів лише після набрання ним законної сили [109, с.296; 354, с.287; 714, с.201]. По-п'яте, вони відзначили можливість вирішення питання про долю речових доказів на підставі додаткової ухвали до вироку, що набрав законної сили [714, с.201; 1140, с.715-717], у зв'язку з чим відсутність відповідного розпорядження щодо їх долі у вироку не може служити підставою для його скасування [354, с.546-547; 1133, с.636-639].

Таким чином, протягом вказаного етапу розробки вчених, ґрунтуючись, окрім норм тогочасного законодавства, здебільшого на правозастосовній практиці, носили емпіричний характер і найбільш повно були викладені у коментарях до СКС 1864 року. Незважаючи на це, протягом досліджуваного етапу у працях вчених відбулося формування теоретичних основ наукового знання про речові докази, які значною мірою були апробовані сформованою на основі СКС 1864 року судовою практикою.

Протягом цього етапу основні тенденції розвитку наукового знання про речові докази полягали в: 1) істотній активізації досліджень теоретичних питань, що призвело до плюралізму думок стосовно поняття речових доказів, зумовило визначення їх властивостей і забезпечило здійснення класифікації речових доказів; 2) перенесенні завдяки нормативному закріпленню змагальної форми кримінального процесу акценту на необхідність дослідження речових доказів у суді; 3) широкому врахуванню судової практики у тісному поєднанні з положеннями кримінального процесуального законодавства, що дозволило розкрити перелік способів зберігання речових доказів з урахуванням їх видів і фізичних властивостей, виокремити перелік способів вирішення питання про них з урахуванням видів речових доказів і залежно від виду вироку суду.

Починаючи із 90-х років XIX століття, для позначення окремого розділу науки кримінального процесу вчені використовують термін «вчення про докази» [889, с.5], яке включає чотири основні розділи: 1) філософію або загальну теорію доказів; 2) доказове право у власному розумінні; 3) процесуальне вчення про докази; 4) технічне дослідження доказів [586, с.XII].

При цьому, як відзначив П.І. Люблінський, «вчення про кожний з окремих видів доказів повинно являти собою вже не простий аналіз його природної доказової сили, а складне викладення тих правових норм, якими регулюється допустимість цього доказу, його цінність для підкріплення або спростування вимог кожної сторони та обов'язкове значення для суду» [586, с.LXV].

Третій етап (початок 20-х років XX століття – 2012 рік) відзначається послідовним розвитком наукового знання про речові докази на основі положень КПК УРСР 1922 року, КПК УРСР 1927 року та КПК УРСР 1960 року¹.

Як і протягом попереднього етапу, у наукових працях, опублікованих у період дії КПК УРСР 1922 року та КПК УРСР 1927 року, спостерігався плуралізм думок щодо поняття речових доказів. Хоча низка вчених розглядала речові докази як сліди злочину, чим істотно звужувала їх поняття [196, с.33; 1096, с.322], проте переважна їх більшість визначала поняття речових доказів шляхом вказівки на їх предметність і види, які частково відповідають класифікації речових доказів за зв'язком з подією злочину [199, с.194; 713, с.123]. У частині визначень містилася вказівка на їх зв'язок з обставинами і фактами, які підлягають доказуванню [237, с.49; 584, с.47; 636, с.405; 904, с.147], що відповідає розумінню поняття речових доказів за ч. 1 ст. 98 чинного КПК України, і відображає його зміст. При цьому розвиток кримінального процесуального законодавства і теоретичних поглядів щодо поняття та правової природи речових доказів призвів до відмови від охоплення цим поняттям живих осіб, трупів і залишених на них слідів злочину.

Здійснюючи комплексний аналіз кримінального процесуального законодавства, яке діяло на українських землях наприкінці 20-х – 40-х роках XX століття (зокрема, КПК України 1927 року та КПК Польської Республіки 1928 року), кардинально новий підхід до визначення поняття речових доказів запропонував Ю.В. Старосольський, який розглянув їх як «всякого роду

¹ КПК УРСР 1960 року набув чинності з 01.04.1961 р., з огляду на ст. 3 Закону України від 12.09.1991 р. №1543-ХІІ діяв на території України [757] і втратив чинність на підставі КПК України 2012 р. Законом України від 17.06.1992 року №2468-ХІІ у назві вказаного Кодексу та його тексті найменування «Українська РСР» була замінена найменуванням «Україна» [739]. З урахуванням цього, у ході аналізу праць вчених-процесуалістів, опублікованих до внесення наведених змін, використовуватиметься назва «КПК УРСР 1960 року».

предмети навколишнього світу, що своїм існуванням, будовою, складом чи іншими прикметами, або часом чи місцем, в якому знаходяться, можуть дати вияснення важливих для справи обставин» [883, с.40]. Покладаючи в основу визначення не лише предметність речових доказів, але й їх фізичні властивості, автор, по суті, заклав основу для формування інформаційної моделі поняття доказів, у тому числі й речових, яка у подальшому була розроблена В.Я. Дороховим.

Поряд із розкриттям поняття речових доказів, вчені протягом 20-х – 40-х років XX століття здійснили їх класифікацію [584, с.47-49; 585, с.66-67; 636, с.405-406], вказали на процесуальне значення речових доказів [199, с.194-195; 1096, с.322-323], розмежували їх з документами [199, с.199-200; 584, с.51-55; 585, с.67], дослідили способи збирання речових доказів [636, с.407-409], правила їх вилучення та приєднання до кримінальної справи [585, с.67-70], охарактеризували вимоги до процесуального оформлення речових доказів [636, с.407-409; 904, с.147-148], відзначили різноманітність методів науково-кримінальної техніки, які можуть застосовуватися для експертного дослідження речових доказів [239, с.12-15], визначили способи їх фальсифікації [1096, с.323-324], охарактеризували підстави і порядок передачі речових доказів від одного слідчого іншому та від одного суду іншому [584, с.51-55], дослідили правила зберігання речових доказів і вирішення їх долі [585, с.67-70].

На досліджуваному етапі, вчені використовували терміни «вчення про докази» [238, с.3; 1096, с.247-248] і «вчення про речові докази» [199, с.198], але не наводили їх визначення та не розкривали зміст.

У цей самий час проблематика теорії кримінального процесуального доказування досліджувалася у нечисленних працях представників української діаспори, опублікованих у ФРН, Французькій Республіці та США. Зокрема, Ю.В. Старосольський визначив поняття речових доказів шляхом вказівки на їх зв'язок із подією злочину та фізичні властивості, а також здійснив поділ речових доказів на три їх види: предмети злочину (*corpus delicti*), огляд доказових матеріалів, які не можуть бути проведені у залі засідання, та грамоти

(листи, записки, фотографічні знімки тощо) [883, с.40-41]. Досліджуючи систему доказів під час Княжої доби, Литовсько-руської доби, доби Гетьманщини та у звичаєвому судочинстві, Я.М. Падох вказав на види речових доказів, притаманні кожному із вказаних періодів [674, с.12, 16, 20-21; 675, с.668-669].

На початку 50-х років XX століття у працях радянських вчених-процесуалістів наукові розвідки проблематики речових доказів поживаються та присвячуються як комплексному її дослідженню, так і окремим теоретичним питанням, пов'язаним із визначенням їх поняття, правової природи, видів і співвідношення з іншими видами доказів, а також практичним проблемам збирання, перевірки, оцінки та використання речових доказів, їх зберігання та вирішення питання про них.

Першим у доктрині кримінального процесу комплексним монографічним дослідженням проблематики речових доказів виступила кандидатська дисертація М.М. Видрі, в якій автор висвітлив значення речових доказів у давньоруському та дореволюційному кримінальному процесі, дослідив їх правову природу, визначив поняття речових доказів і відмежував їх від документів, дослідив порядок виявлення та закріплення речових доказів, їх огляду слідчим, судом і сторонами, дослідження під час експертизи і використання у ході слідчих дій, розкрив особливості вирішення долі речових доказів після закінчення попереднього слідства та судового розгляду [196, с.5-118; 197, с.4-18].

Наступним комплексним монографічним дослідженням проблематики речових доказів виступає кандидатська дисертація В.Д. Арсенєва, в якій автор дослідив поняття, ознаки і види речових доказів, розкрив їх значення у кримінальному процесі, визначив співвідношення речових доказів і документів, охарактеризував порядок їх збирання, дослідження, оцінки і визначення долі речових доказів під час вирішення справи [21, с.3-15].

Комплексне дослідження проблематики речових доказів здійснив Р.Д. Рахунов, який визначив їх поняття і процесуальну природу,

охарактеризував порядок виявлення та закріплення речових доказів шляхом провадження виїмки, обшуку, огляду місця події, проведення їх дослідження за допомогою огляду та експертизи, визначив особливості використання речових доказів у ході допитів обвинувачених і пред'явлення для впізнання, дослідив порядок оформлення речових доказів [773, с.205-277].

Значна увага надавалася вказаній проблематиці у монографіях, присвячених як окремим питанням кримінального процесуального доказування, так і іншим проблемам кримінального процесу, в яких вченими характеризувалися поняття та види речових доказів, критерії їх розмежування з документами, механізм збирання, оцінки і використання, вимоги до процесуального оформлення, умови зберігання та вирішення питання про них, стадії та методи їх криміналістичного дослідження [111, с.61-106; 237, с.49-50; 903, с.309-348; 915, с.108-110, 168-175; 947, с.38-52; 983, с.157-163; 1111, с.135-154].

Протягом 50-х років XX століття проблематика речових доказів досліджувалася у наукових статтях, які носили поодинокий характер та у своїй переважній більшості були присвячені історичному розвитку інституту речових доказів і теоретичним питанням, пов'язаним із визначенням їх поняття, видів та значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню [23, с.79-110; 27, с.11-22; 194, с.56-64; 195, с.45-48; 359, с.57-103; 361, с.37-70; 461, с.145-162; 450, с.32-40; 464, с.125-133; 594, с.236-241; 794, с.26-28].

Із набранням чинності КПК УРСР 1960 року та КПК РРФСР 1960 року у доктрині кримінального процесу активізується наукова розробка проблем теорії кримінального процесуального доказування, у межах якої значна увага приділяється речовим доказам.

У наукових працях, опублікованих протягом 60-х – 80-х років XX століття, зберігався плюралізм підходів до визначення поняття речових доказів. Хоча окремі вчені розглядали речові докази як матеріальні сліди (наслідки) злочину [661, с.152] або розкривали їх поняття за допомогою наведення переліку речових доказів [650, с.116], проте переважна більшість

вчених визначала поняття речових доказів шляхом вказівки або на їх зв'язок з обставинами і фактами, що підлягають доказуванню [229, с.179; 901, с.453; 956, с.170; 972, с.110], або на вимоги щодо процесуальної форми речових доказів та їх зв'язок із вказаними обставинами і фактами [21, с.4; 206, с.20; 810, с.11; 846, с.166; 1070, с.143]. Останній із наведених підходів протягом 90-х років XX століття – початку XXI століття був взятий за основу вітчизняними вченими, які більш широко підійшли до визначення поняття речових доказів. Зокрема, у їх визначенні В.М. Тертишник додатково навів види речових доказів [931, с.38], А.О. Ляш вказав на притаманність їм ознаки незамінності [590, с.9], І.І. Котюк відзначив мету їх використання у доказуванні [493, с.250], Є.Г. Коваленко звернув увагу на необхідність фіксації речових доказів за допомогою технічних засобів під час проведення слідчих та інших процесуальних дій [381, с.384; 382, с.528].

На початку 70-х років XX століття В.Я. Дорохов відійшов від наведеного розуміння поняття речових доказів і запропонував розглядати їх як «ті матеріальні властивості і стани виявленого під час провадження належної слідчої дії речового об'єкта, які безпосередньо сприймаються та закріплюються у протоколі огляду і відображають обставини предмета доказування або побічні факти» [305, с.114], а у подальшому уточнив свою позицію та вказав, що «речовим доказом виступає не предмет, взятий сам по собі, а предмет з його певними властивостями, якостями, станами, які об'єктивно пов'язані з обставинами предмету доказування або побічними, проміжними фактами, і з огляду на це несуть про них інформацію» [920, с.210]. Схожу позицію протягом 90-х років XX століття – початку XXI століття відстоюють П.Д. Біленчук, І.В. Гловюк, М.А. Погорецький, М.В. Салтевський і М.І. Смирнов [63, с.67; 706; 803, с.66; 838, с.87].

У 60-х – 80-х роках XX століття відбулося істотне поглиблення наукового знання про речові докази за рахунок широкого висвітлення проблематики у дисертаціях і монографіях, присвячених комплексному дослідженню речових доказів. При цьому вчені здійснили узагальнення теоретичних напрацювань і

навели авторське бачення поняття та видів речових доказів, вимог до їх процесуальної форми, порядку збирання, перевірки, оцінки і використання речових доказів, їх зберігання та вирішення питання про них [372; 659; 810].

Поряд із комплексною характеристикою проблематики речових доказів, вчені на дисертаційному та монографічному рівні розкрили окремі її теоретичні та практичні аспекти, зокрема співвідношення речових доказів з іншими предметами, які використовуються у кримінальному процесі (зразками для порівняльного дослідження, додатками до протоколів слідчих дій, об'єктами, отриманими у ході здійснення ОРД) [589, с.78-97; 590, с.29-40]; поняття та класифікацію знарядь злочину як одного з видів речових доказів, їх значення у процесі побудови слідчих версій і шляхи виявлення у процесі розслідування [910, с.4-17]; поняття похідних речових доказів, особливості визначення притаманних їм властивостей належності та допустимості, загальні вимоги до засобів і прийомів моделювання речових доказів, особливості застосування фотографічних методів, методу контактного моделювання та інших методів отримання похідних речових доказів, форми, межі й основні методи їх криміналістичного дослідження та оцінки у кримінальному процесі [96, с.3-16; 97, с.3-46]; доказове значення речових доказів у процесі розслідування вбивств для встановлення обставин, що підлягають доказуванню [366, с.13-17]; значення огляду речових доказів для встановлення обставин, що підлягають доказуванню, основні умови проведення та порядок процесуального оформлення результатів огляду речових доказів [641, с.3-67]; особливості пошуку речових джерел доказової інформації у процесі огляду місця події, перевірки показань на місці, слідчого експерименту й обшуку [719, с.68-135]; вимоги до процесуального оформлення речових доказів [676, с.3-20]; особливості збирання, дослідження та зберігання речових доказів під час початкового етапу розслідування [932, с.3-20]; особливості вилучення речових доказів, їх зберігання та вирішення питання про них у ході проведення розслідування [336, с.35-56].

Протягом 60-х – 80-х років XX століття проблематика речових доказів широко висвітлюється у дисертаціях і монографіях, присвячених питанням кримінального процесуального доказування.

Поряд із дослідженням поняття речових доказів [922, с.236-286], їх ознак, видів [617, с.83-97; 618, с.34-35; 1170, с.143-147] і значення [920, с.634-663], вчені запропонували нові підходи до вирішення існуючих теоретичних проблем. Зокрема, В.Я. Дорохов розглянув речові докази з позицій інформаційного підходу [921, с.243-246], О.О. Ейсман охарактеризував їх як об'єкт експертного дослідження [1145, с.137-149], Г.Ф. Горський, П.С. Елькінд і Л.Д. Кокорєв обґрунтували доцільність характеристики сутності речових доказів шляхом виокремлення їх змісту та форми [229, с.179-184], В.К. Лисиченко визначив вичерпний перелік підстав для віднесення документів до речових доказів та на основі їх аналізу здійснив класифікацію документів за характером зв'язку з подією злочину [555, с.28-29], В.М. Галкін розмежував речові докази і висновок експерта [206, с.20-27], О.О. Хмиров охарактеризував значення речових доказів для встановлення зв'язків (або притаманних речовим доказам зв'язків), які мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню: причинно-наслідкового, посидентного, локального (просторового), індивідуалізуючого (об'ємного), субстанційного зв'язків, зв'язку, що передбачає поєднання локального та посидентного, зв'язку перетворення [1082, с.33-57].

Досліджуючи особливості збирання, перевірки та оцінки речових доказів [53, с.28-38; 229, с.188-189; 483, с.164-175; 546, с.43-80; 920, с.634-663; 935, с.19; 1118, с.90-143], вчені по-новому підійшли до вирішення низки практичних питань: В.Д. Арсеньєв відзначив важливе значення місця виявлення речових доказів для їх правильної оцінки та розкрив особливості оцінки достовірності речових доказів [22, с.102, 105, 119-120, 133], Р.С. Белкін визначив особливості застосування спостереження, вимірювання, опису, порівняння та експерименту як методів збирання, дослідження та оцінки речових доказів [53, с.119-257] і спільно з А.І. Вінбергом та Г.І. Кочаровим дослідив процесуальні гарантії повноти і достовірності речових доказів й охарактеризував особливості їх

оцінки [922, с.236-286], Ф.М. Кудін розкрив особливості утворення слідів злочину як виду речових доказів, визначив умови їх використання у доказуванні та особливості їх дослідження й оцінки [530, с.11-14; 187-190; 268-272], В.П. Колмаков охарактеризував основні тактичні положення огляду слідів, предметів і документів як речових доказів [462, с.109-120].

Окремі теоретико-правові та практичні проблеми, які стосувалися речових доказів, досліджувалися у дисертаціях і монографіях з інших проблем кримінального процесу [8, с.166-167; 645, с.151-185; 647, с.236-255; 686, с.77-78; 956, с.170-173].

У загальному вигляді поняття та види речових доказів, їх значення у кримінальному процесі, співвідношення зі зразками для порівняльного дослідження, процесуальний порядок збирання, перевірки та оцінки речових доказів, порядок і строки їх зберігання, способи і порядок вирішення питання про них характеризувалися в опублікованих у 60-х – 80-х роках ХХ століття підручниках з кримінального процесу та коментарях до КПК УРСР 1960 року у контексті загальної характеристики видів доказів (засобів доказування) [772, с.126-129; 842, с.166-170; 843, с.180-184; 844, с.99-102; 845, с.172-176; 846, с.166-169; 901, с.453-458; 972, с.110-113].

Протягом 60-х – 80-х років ХХ століття значна кількість теоретичних питань щодо поняття, класифікації, правової природи і значення речових доказів, їх співвідношення з документами, зразками для експертизи досліджувалася вченими на рівні наукових статей [93, с.135-140; 98, с.122-128; 110, с.20-23; 112, с.42-45; 253, с.52-54; 254, с.122-131; 305, с.109-114; 319, с.138-146; 385, с.63-69; 460, с.13-19; 463, с.91-93; 477, с.139-142; 556, с.432-442; 650, с.113-117; 660, с.194-198; 711, с.199-203; 773, с.205-277; 808, с.30-33; 1099, с.169-173; 1148, с.82-99; 1152, с.95-102]. Поряд із цим, у низці наукових статей вченими активно досліджувалися практичні проблеми, пов'язані зі збиранням, перевіркою й оцінкою речових доказів, їх зберіганням, використанням і вирішенням питання про них [13, с.351-358; 20, с.113-115; 48, с.18-20; 49, с.25-26; 54, с.25-32; 57, с.13-14; 95, с.73-75; 102, с.80-81; 198, с.9-10; 298, с.23-30;

364, с.21-28; 365, с.52-53; 380, с.60-63; 384, с.42-47; 459, с.68-70; 465, с.73-79; 588, с.128-135; 660, с.194-198; 688, с.94-101; 689, с.19-27; 690, с.100-110; 694, с.13-19; 802, с.29; 806, с.65-74; 809, с.13-14; 1101, с.69; 1115, с.87-91; 1146, с.33-45; 1147, с.3-37; 1156, с.52-53].

Починаючи із 1991 року і до прийняття КПК України 2012 року у наукових працях вітчизняних вчених збереглася тенденція щодо широкого дослідження теоретичних і практичних аспектів проблематики речових доказів. При цьому істотна увага вказаній проблематиці надавалася у дисертаціях і монографіях, присвячених загальній характеристиці кримінального процесуального доказування або окремим його питанням.

Комплексне дослідження проблематики речових доказів проводилося С.М. Стахівським, який у докторській дисертації визначив їх поняття та детально охарактеризував види, зміст і форму, розкрив способи збирання, особливості перевірки та оцінки речових доказів, порядок їх зберігання та способи вирішення питання про них [885, с.254-272]. Результати проведеного вченим дослідження у подальшому були відображені в його монографії та опублікованому у співавторстві з Ю.М. Грошевим науково-практичному посібнику, присвячених проблемам теорії та практики кримінально-процесуального доказування [240, с.208-230; 886, с.220-238].

Значна увага вченими присвячувалася дослідженню низки теоретичних аспектів вказаної проблематики, під час висвітлення яких вони по-новому підійшли до їх вирішення. Так, за результатами аналізу нормативно закріпленого поняття речових доказів І.І. Котюк, В.М. Ліщенко та С.М. Сівочек висловили пропозицію уточнити його за рахунок відображення не лише гносеологічних, але й онтологічних характеристик і шляхом внесення відповідних змін до КПК України замінити використовуваний у законодавчому визначенні вказаного поняття термін «предмети» терміном «матеріальні об'єкти» [493, с.235-241; 560, с.14-15; 827, с.119-121], яка у подальшому знайшла відображення у ч. 1 ст. 98 КПК України. Досліджуючи питання класифікації речових доказів, С.А. Кириченко та А.П. Огородник оперували

терміном «речові джерела доказів» і здійснили їх поділ за характером та способом фіксації відомостей на трасосубстанції (траси, субстанції) і документи [373, с.10-11; 375, с.70-87]. До проблематики видів речових доказів звернулися М.В. Багрій, який обґрунтував доцільність їх поділу на прямі та непрямі [30, с.104-105], і В.М. Ліщенко, який охарактеризував сліди спеціальних хімічних речовин, відокремлені від об'єкта, на якому вони відобразилися (рука, одяг), як самостійний вид речових доказів [560, с.15]. Співвідношення документів як самостійного виду доказів і документів – речових доказів досліджувалося І.М. Дороніним і А.П. Запотоцьким, які навели авторське бачення критеріїв їх розмежування [304, с.37-39; 326, с.52-68].

У ході дослідження низки практичних проблем, пов'язаних зі збиранням, перевіркою та оцінкою речових доказів, вченими здійснювалося поглиблення існуючих і вироблення нових підходів до їх вирішення. Зокрема, Ю.О. Ланцедова охарактеризувала особливості збирання речових джерел доказів [543, с.106-116], О.В. Астапенко розкрила сутність, значення і процесуальний порядок витребування та подання предметів і документів як самостійних способів збирання доказів [24, с.59-182], О.О. Волобуєва визначила особливості взаємодії слідчого та спеціаліста під час фіксації процесу виявлення, закріплення, вилучення та упакування речових доказів [190, с.57-59], О.А. Кравченко охарактеризував особливості застосування спеціальних знань у ході збирання речових доказів, їх дослідження і використання [498, с.113-169], В.П. Гмирко у контексті дослідження діяльнісної парадигми доказування у кримінальному процесі розкрив порядок репрезентації речових доказів сторонами обвинувачення та захисту шляхом оформлення їх списків із наведенням інформації про кожний речовий доказ і порядок дослідження репрезентованих сторонами речових доказів під час судового розгляду [217, с.189-192], О.І. Коровайко охарактеризував порядок проведення огляду речових доказів під час судового розгляду [479, с.12], С.М. Сівочек визначив особливості оцінки допустимості та автентичності речових доказів [827, с.124-129], А.П. Огородник дослідив напрями

удосконалення правового регулювання негласної роботи з речовими джерелами доказів [375, с.106-108], М.А. Погорецький обґрунтував можливість використання у кримінальному процесуальному доказуванні предметів, одержаних у ході ОРД, в якості речових доказів [707, с.552-564], А.С. Сизоненко визначив особливості дослідження й оцінки речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва [823, с.134, 146-147], Т.С. Гавриш дослідила проблеми допустимості фактичних даних, які отримані у результаті обшуку та виїмки, проведених у порядку міжнародної правової допомоги [201, с.127-131].

Окремі питання, пов'язані з проблематикою речових доказів, висвітлювалися у дисертаціях і монографіях, спеціально неprisвячених дослідженню проблем кримінального процесуального доказування [46, с.205-208; 63, с.67-68; 105, с.127-176; 357, с.177; 620, с.178-179; 649, с.92-107; 700, с.8-9; 717, с.350, 392-395; 1138, с.225-245].

Загальна характеристика поняття, властивостей і видів речових доказів, критеріїв їх розмежування з документами як самостійним видом доказів і зразками для порівняльного дослідження, способів і порядку збирання та перевірки речових доказів, особливостей їх оцінки, порядку та строків зберігання і способів вирішення питання про них, з тими або іншими відмінностями в обсязі поданого матеріалу, наводилася у науково-практичних коментарях до КПК України 1960 року, підручниках і навчальних посібниках із кримінального процесу у цілому та проблем кримінального процесуального доказування зокрема [47, с.84-85; 245, с.199-203; 383, с.132-134; 507, с.160-163; 516, с.230-236, 610; 539, с.75-77; 558, с.247-251; 562, с.131-132; 619, с.153-156; 630, с.208-211; 637, с.132-135, 416-417; 838, с.87-89; 979, с.125-127]. При цьому в окремих працях, поряд із дослідженням вказаних теоретичних і практичних питань, вчені надали коротку характеристику еволюції інституту речових доказів [381, с.378-395; 382, с.522-541], здійснили поглиблений аналіз їх поняття [929, с.363-374; 931, с.31-70; 934, с.19-29], розкрили сутність похідних речових доказів [504, с.177-181], визначили поняття електронних речових

доказів, навели їх приклади [513], охарактеризували поняття та види речових доказів за кримінальним процесуальним законодавством ФРН, Французької Республіки та Англії [624, с. 104, 112, 120], дослідили еволюцію наукових поглядів щодо загальної етапізації гласної і негласної роботи з речовими джерелами доказів [544, с.5-16], відзначили значимість для доказування властивостей, ознак, стану та характеризуючих рис речових доказів, часу і місця їх виявлення та визначали коло обставин, які підлягають врахуванню під час оцінки доброякісності (надійності) речових доказів [218, с.22, 25], охарактеризували особливості використання у доказуванні речових доказів, отриманих органами адміністративної юрисдикції, розкрили процесуальні аспекти позаекспертного дослідження речових доказів [934, с. 79-89, 115-126], дослідили порядок їх огляду під час судового розгляду [481, с.102; 716, с.162-164].

Окремі питання вказаної проблематики розкривалися у наукових статтях, присвячених питанням кримінального процесуального доказування [104, с.258-267; 226, с.579-581; 623, с.33; 706; 803, с.65-66].

Таким чином, протягом аналізованого етапу чітко виділяються два напрями, за якими здійснювалося дослідження проблематики речових доказів: 1) теоретичний, у межах якого визначалося їх поняття, розкривалися процесуальні властивості, здійснювалася класифікація та характеризувалися окремі види речових доказів, наводилося їх співвідношення з документами як самостійним видом доказів, зразками для порівняльного дослідження та іншими матеріальними об'єктами, які використовувалися у кримінальному провадженні; 2) практичний, у межах якого характеризувалися способи і порядок збирання та перевірки речових доказів, визначалися особливості їх оцінки, розкривалися порядок і строки зберігання речових доказів та досліджувалися способи вирішення їх долі.

Внаслідок розвитку наукового знання про речові докази на цьому етапі відбувалося поглиблення його теоретичних і практичних основ, розроблених на попередньому етапі його формування, та були закладені передумови

формування самостійного кримінального процесуального вчення про них. Вчені більш детально підійшли до дослідження переважної більшості існуючих теоретичних і практичних проблем, розробили нові підходи до їх вирішення, виділили нові проблеми і здійснили їх розробку.

Протягом досліджуваного етапу основні тенденції розвитку наукового знання про речові докази полягали у: 1) відході від коментування положень кримінального процесуального закону та здійсненні комплексних досліджень проблематики речових доказів; 2) критичному аналізі нормативного поняття речових доказів та обґрунтуванні на його основі пропозицій щодо внесення відповідних змін до кримінального процесуального закону; 3) розширенні методологічних основ дослідження речових доказів, що призвело до врахування їх ґносеологічних та онтологічних характеристик і здійснення визначення поняття речових доказів за допомогою інформаційного підходу; 4) обґрунтуванні доцільності характеристики сутності речових доказів шляхом виділення їх змісту та форми; 5) розширенні класифікаційних критеріїв, за допомогою яких здійснювався їх поділ на види; 6) розкритті особливостей оцінки речових доказів; 7) визначенні способів використання речових доказів.

Удосконалення кримінального процесуального законодавства, сформованої на його основі слідчої та судової практики і доктрини кримінального процесу призвів до появи на початку ХХІ століття новітніх напрямів розвитку наукового знання про речові докази, основними з яких виступають: 1) дослідження нових видів речових доказів; 2) проведення компаративно-правових досліджень поняття та видів речових доказів; 3) визначення способів і розробка дієвого механізму збирання речових доказів захисником; 4) посилення уваги до забезпечення майнових прав власника (законного володільця) на речі, визнані речовими доказами; 5) обґрунтування можливості використання у кримінальному процесуальному доказуванні речових доказів, одержаних під час ОРД; 6) врахування необхідності використання речових доказів, отриманих у ході міжнародного співробітництва.

Четвертий етап (2012 рік – наш час) характеризується збереженням тенденції щодо всебічного аналізу проблематики речових доказів, який здійснюється з урахуванням норм чинного КПК України, сформованої на його основі слідчої і судової практики, а також практики ЄСПЛ щодо формування та використання речових доказів під час кримінального провадження і забезпечення права власності на матеріальні об'єкти, вилучені в якості речових доказів.

На сучасному етапі, як і на попередніх, спостерігається плюралізм думок щодо поняття речових доказів, яке розкривається вченими або шляхом дослівного відтворення його нормативного визначення, закріпленого у ч. 1 ст. 98 КПК України [227, с.36; 362; 502, с.164; 505, с.210; 506, с.133; 821, с.50; 1079, с.46-47], або шляхом вказівки на зв'язок речових доказів із подією кримінального правопорушення [252, с.93; 512, с.255] і притаманність їм процесуальних властивостей належності, допустимості та достовірності [924, с.121], або шляхом відзначення взаємозв'язку матеріального об'єкта з джерелом відомостей і звернення уваги на необхідність дотримання процесуального порядку одержання, дослідження й оцінки речових доказів [531, с.47; 1127, с.125; 1129, с.187].

Основна увага дослідженню проблематики речових доказів надається у дисертаціях і монографіях, присвячених питанням кримінального процесуального доказування. Ґрунтовний аналіз вказаної проблематики здійснюється Д.В. Давидовою, яка розкриває онтологічні та ґносеологічні характеристики речових доказів, зокрема розглядає їх правову природу, виділяє притаманні їм матеріальні та процесуальні характеристики, здійснює класифікацію речових доказів і відносить до їх числа зразки для порівняльного дослідження та проведення експертизи, характеризує способи формування і порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення та способи їх формування стороною захисту [252, с.85-111]. Комплексне дослідження проблематики здійснюється І.О. Крицькою, яка визначає поняття речових доказів, розкриває їх співвідношення з іншими матеріальними об'єктами

(цифровими джерелами доказової інформації, документами, зразками для експертизи, мікрооб'єктами), здійснює класифікацію речових доказів, розкриває процесуальний механізм їх формування, зберігання та вирішення питання про них [527, с.15-184]. Низка теоретичних і практичних питань досліджується В.В. Вапнярчуком, який визначає ознаки речових доказів, обґрунтовує авторське бачення їх процесуальної форми, розкриває особливості забезпечення права власності на тимчасово вилучене й арештоване майно та наводить коло матеріальних об'єктів, які не можуть фігурувати в якості речових доказів [90, с.294-304], А.В. Заклюкою, який характеризує поняття речових доказів і наводить підстави визнання матеріальних об'єктів речовими доказами, досліджує порядок їх зберігання та вирішення питання про них, визначає поняття електронного речового доказу та пропонує доповнити ним ст. 98 КПК України [325, с.81-84], І.Л. Чупріковою, яка розкриває ознаки речових доказів, досліджує порядок їх формування і вимоги до процесуальної форми, характеризує речові докази із точки зору допустимості та відмежовує їх від документів [1109, с.87-92], Ю.М. Середою, який досліджує способи формування речових доказів стороною обвинувачення [821, с.121-122, 147-148], Ю.В. Терещенко, яка розкриває процесуальний порядок витребування та подання предметів і документів як способу формування доказів під час досудового провадження [925, с.76-94], С.А. Крушинським, який визначає особливості подання речових доказів під час кримінального провадження [529, с.3-16], Р.В. Малюгою, який характеризує тимчасовий доступ до речей та документів і тимчасове вилучення майна як процесуальні засоби забезпечення отримання доказів [602, с.192-206], О.Ю. Ланем, який досліджує тимчасовий доступ до речей і документів як спосіб отримання речових доказів захисником [545, с.155-165], О.С. Стареньким, який характеризує отримання речей від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб і тимчасовий доступ до речей та документів як способи збирання речових доказів захисником під час досудового розслідування [881, с.134-160], А.П. Гагаловською, яка розкриває

процесуальний порядок витребування предметів і документів та їх подання як самостійні засоби формування доказів під час досудового розслідування [202, с.94-110], Н.М. Басай, яка досліджує особливості оцінки речових доказів із точки зору допустимості та визначає підстави і наслідки визнання їх недопустимими [44, с.90-103, 109-111], О.С. Тунтулою, яка характеризує особливості отримання, подання, оцінки і використання речових доказів під час кримінального провадження [950, с.3-16].

Окремі теоретичні і практичні проблеми стосовно речових доказів знайшли своє відображення у дисертаціях і монографіях з інших проблем кримінального процесу [293, с.87-88, 115-116, 143-145; 538, с.65-79, 108-133; 627, с.90-114].

Із прийняттям КПК України 2012 року теоретичні питання, пов'язані з визначенням поняття, властивостей і видів речових доказів, їх співвідношення з документами як самостійним видом доказів та іншими матеріальними об'єктами, що використовуються у кримінальному провадженні, і практичні проблеми збирання, перевірки та оцінки речових доказів, їх зберігання та вирішення питання про них, з певними відмінностями в обсязі наведеного матеріалу, досліджуються у науково-практичних коментарях, підручниках, навчальних і навчально-методичних посібниках з кримінального процесу [227, с.36-38; 502, с.164-166; 505, с.210-216; 506, с.133-136; 512, с.255-256, 260-262, 664-665; 509, с.265-266, 269-274, 742-743; 510, с.293-294, 298-301; 511, с.104-105; 924, с.119-126; 1068, с.17-18, 79-80]. У низці навчальних, навчально-практичних і навчально-методичних посібників, залежно від предмету дослідження, характеризуються інші теоретичні та практичні питання з проблематики речових доказів [43, с.340-341; 215, с.89-95; 531, с.44-53; 532, с.91-92; 565, с.191-192; 625, с.152, 158].

Істотна увага вченими приділяється дослідженню теоретичних питань, пов'язаних з еволюцією інституту речових доказів і визначенням їх поняття, сутності та властивостей, на рівні наукових статей [92, с.124-128; 348, с.130-134; 520, с.85-88; 522, с.169-174; 524, с.76-79; 526, с.301-305; 528, с.153-157;

673, с.122-126; 1079, с.46-48; 1126; 1127, с.121-127; 1131, с.76-83]. Поряд із цим, вченими досліджується значна кількість практичних проблем формування та використання речових доказів, їх зберігання і вирішення питання про них [11, с.273-275; 214, с.293-297; 236, с.152-158; 244, с.227-231; 292, с.229-235; 311, с.238-241; 362; 378, с.185-189; 518, с.91-95; 519, с.178-182; 540, с.79-82; 575, с.189-195; 587; 591; 601, с.223-226; 632, с.116-123; 791, с.143-148; 831, с.507-514; 880, с.199-203; 913, с.430-435; 948, с.183-186; 1083, с.271-273; 1125, с.127-135; 1128, с.217-222; 1129, с.186-190; 1130, с.22-25; 1131, с.76-83].

Таким чином, протягом сучасного етапу дослідження проблематики речових доказів здійснюються у межах сформованого на попередньому етапі підходу до виокремлення теоретичного і практичного напрямів її характеристики, який стає усталеним і відображає систему наукового знання про речові докази. На цьому етапі, як і на попередньому, його теоретичні та практичні основи поглиблюються за рахунок розширення наукового знання про речові докази, удосконалення підходів до вирішення низки існуючих і розробки напрямів вирішення нових проблем.

Протягом цього етапу основні тенденції розвитку наукового знання про речові докази полягають у: 1) збереженні тенденції щодо всебічного аналізу їх теоретичної та практичної проблематики; 2) врахуванні сучасної парадигми доказування, закріпленої законодавцем у КПК України, що дозволило вченим по-новому підійти до вирішення проблем збирання речових доказів, їх оцінки з точки зору допустимості та використання під час кримінального провадження; 3) посиленні уваги до забезпечення права власності на речі, визнані речовими доказами у кримінальному провадженні; 4) врахуванні правових стандартів доказування, напрацьованих у практиці ЄСПЛ; 5) врахуванні зарубіжного досвіду щодо визначення поняття та видів речових доказів; 6) поступовому переході до формування вчення про речові докази.

Поступовий розвиток і поглиблення змісту наукового знання про речові докази призвів до накопичення достатньої теоретичної основи, що вимагає здійснення систематизації наявних, отримання та врахування нових знань,

вироблення однозначного підходу до предмета дослідження і комплексного вирішення охоплюваних ним проблем. Завдяки постійному розвитку змісту знання, як вказує В.С. Мітричев, «неодмінно досягається такий рівень, за яким подальше їх прогресивне вдосконалення виявляється неможливим без створення стрункої системи теоретичних концепцій, тобто теорії» [616, с.8-9]. Динаміка наукового знання про речові докази призвела до поступового виокремлення емпіричних і теоретичних передумов формування самостійного кримінального процесуального вчення про них. До емпіричних передумов формування вчення про речові докази належать потреби правозастосовної практики у розробці, науковому обґрунтуванні та впровадженні заснованих на нормах КПК України рекомендацій, спрямованих на удосконалення порядку збирання, перевірки, оцінки і використання речових доказів, строків і порядку їх зберігання, способів і порядку вирішення питання про них тощо. До теоретичних передумов формування цього вчення належить необхідність узагальнення наукових розробок вчених-процесуалістів, присвячених як визначенню поняття та видів речових доказів, так і дослідженню порядку їх збирання, перевірки, оцінки і використання, строків і порядку зберігання, способів і порядку вирішення питання про них тощо. Відповідно, передумови формування вчення про речові докази пов'язані, з однієї сторони, із визначеними у ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження та закріпленими у ч. 1 ст. 91 КПК України обставинами, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (практичний аспект), а з іншої, – з предметом наукового дослідження, присвяченого характеристиці еволюції, сучасного стану та перспектив розвитку наукового знання про речові докази і формуванню у кримінальному процесі вчення про речові докази (теоретичний аспект).

Емпіричні та теоретичні передумови передують формуванню вчення про речові докази у кримінальному процесі, але виступають недостатніми для його створення за відсутності наукової проблеми, яка вченими розглядається в якості умови, що являє собою основний стимул формування теорії [710, с.171; 1107,

с.59]. Як відзначає О.О. Ексархопуло, «теорія стає необхідною там і тоді, де і коли виникають наукові проблеми, вирішення яких неможливе без теоретичного дослідження» [1149, с.15]. Узагальнення наукових концепцій, присвячених проблематиці речових доказів у кримінальному процесі, дозволяє окреслити низку часткових проблем, які потребують вирішення на теоретичному рівні та об'єднуються в одну загальну наукову проблему – формування концепції речових доказів у кримінальному процесі. До числа часткових проблем належать: 1) застосування існуючих теоретичних підходів для характеристики нових видів речових доказів; 2) використання розроблених в інших галузях знань наукових рішень для визначення поняття речових доказів у кримінальному процесі та удосконалення порядку їх формування, використання та зберігання під час кримінального провадження, що відображає загальну тенденцію до інтеграції у сучасній науці; 3) переосмислення теоретичних підходів до процесуального порядку формування, використання, зберігання та вирішення долі речових доказів під час кримінального провадження; 4) узагальнення слідчої та судової практики щодо формування та використання речових доказів, їх зберігання та вирішення питання про них у ході кримінального провадження; 5) забезпечення недоторканності права власності осіб на матеріальні об'єкти, вилучені в якості речових доказів у кримінальному провадженні; 6) імплементація європейських правових стандартів формування та використання речових доказів у кримінальне процесуальне законодавство України; 7) прогнозування напрямів розвитку наукових досліджень, присвячених проблематиці речових доказів, і кримінального процесуального інституту речових доказів [430, с.102]. Вирішення наведених наукових проблем зумовлює необхідність використання комплексного підходу, який забезпечує найбільш повне розкриття сутності існуючих проблем, пов'язаних із формуванням і використанням речових доказів у кримінальному провадженні, їх зберіганням та вирішенням питання про них. Комплексний підхід до вирішення наведених наукових проблем вчення про речові докази дозволяє

узагальнити існуючі теоретичні підходи і досягнення правозастосовної практики та запропонувати напрями вирішення існуючих наукових проблем.

Таким чином, проведене дослідження еволюції наукового знання про речові докази дозволило виокремити чотири послідовно змінюваних етапи формування вчення про речові докази і визначити основні тенденції розвитку вказаного знання на кожному з наведених етапів.

1.2. Поняття та загальна характеристика вчення про речові докази

Виокремлення вчення про речові докази в якості самостійного кримінального процесуального вчення зумовлює необхідність встановлення відповідності наявної системи теоретичних і практичних положень про речові докази характеристиці вчення як такого. При цьому, з метою запобігання термінологічним розбіжностям, потрібно вказати, що у сучасній українській мові термін «учення» («вчення») визначається як «сукупність теоретичних положень в якій-небудь галузі знань, система поглядів на щось», а термін «теорія» у відповідному значенні – як «учення про певну сукупність явищ, галузь знань, створена на підставі такого узагальнення» [103, с.1441, 1522]. Із позицій філософії та логіки теорія розглядається як «ядро науки, найбільш висока форма теоретичного пізнання її предмета» [912, с.41], «система наукового знання, що описує та пояснює певну сукупність явищ і зводить відкриті у даній сфері закономірні зв'язки до єдиного об'єднуючого начала» [475, с.504]. Більш широке за змістом визначення вказаного поняття з його конкретизацією до юридичних наук наводить М.А. Погорецький, який вказує, що у сучасній науці термін «теорія» («наукова теорія») визначається як «вища форма формування наукового знання, система аргументованих положень, яка поєднує цілісні знання про закономірності та важливі зв'язки юридичної діяльності чи окремих її складових і створює не лише окрему юридичну науку, а й її розділи, підрозділи» [703, с.14]. У доктрині кримінального процесу теорія розглядається як система наукових знань про правове явище або процес. Зокрема, В.М. Тертишник визначає теорію як систему узагальнюючих ідей,

концепцій, поглядів, положень, тверджень, спрямованих на тлумачення певного явища чи процесу [927, с.61]. У доктрині криміналістики теорія характеризується як узагальнене знання, що відображає предмет дослідження. Так, В.М. Стратонов під нею розуміє систему узагальненого достовірного знання, яке віддзеркалює особливість об'єкта (фрагменту дійсності), що досліджується, описує, пояснює та передбачає його внутрішні зв'язки, закони функціонування та розвитку [898, с.261]. Наведене розуміння терміну «теорія» у сучасній українській мові та науці дозволяє використовувати його як синонім терміну «вчення».

Перш, ніж констатувати появу нової теорії, на думку В.М. Чулахова, необхідно оцінити таку теоретичну побудову з точки зору наявності у неї ознак теорії: загального предмета, що володіє певною цілісністю, та обґрунтованості з наукової точки зору [1107, с.58].

Виокремлення самотійного предмета, який характеризується загальністю та цілісністю, відіграє визначальне значення для формування наукового вчення. Як вказує П.В. Копнін, «об'єднання знання в теорію здійснюється, перш за все, самим предметом, його закономірностями. Саме цим і визначається об'єктивність зв'язку окремих суджень, понять та умовиводів у теорії» [476, с.206]. Закономірності являють собою відносно стійкі та регулярні взаємозв'язки між явищами й об'єктами реальності, які знаходять своє відображення у процесах зміни і розвитку, у зв'язку з чим знання закономірностей відповідних явищ дозволяє здійснити наукові висновки та передбачення [825, с.43].

Із точки зору наукової обґрунтованості вчення повинно відповідати філософським і логічним критеріям, які висуваються до наукових теорій і вчень: опосередкованої логічної підтверджуваності (можливість на рівні теорії, спираючись на обмежену інформацію, здійснювати передбачення про принципово нові факти або про майбутні стани досліджуваних об'єктів); визначності (можливості опису дослідних даних у термінах цієї теорії); логічної виводимості (встановлення раціональних зв'язків між окремими положеннями

теорії); інтерпретованості (можливості відповідної інтерпретації даних досліджу); несуперечливості теорії та її внутрішніх елементів дослідним фактам [230, с.45-46]. При цьому потрібно враховувати, що абсолютних критеріїв науковості не існує, оскільки вони є відносними і залежать від історичної епохи та соціокультурних особливостей того або іншого соціуму [1102, с.71].

Водночас, наявність самостійного предмета вчення та наукова обґрунтованість останнього не вичерпують його характеристику, оскільки не охоплюють собою об'єкт, мету, завдання, значення та систему вчення, виділення яких дозволяє всебічно охарактеризувати його зміст і відмежувати від будь-якого іншого наукового вчення, що виділяється у доктрині кримінального процесу.

Об'єкт і предмет вчення про речові докази відображають особливості функціонування його внутрішніх зв'язків і вказують на перспективи його подальшого розвитку. Об'єкт і предмет вказаного вчення підлягають визначенню на основі теоретичних розробок вчених-процесуалістів, присвячених дослідженню об'єкта та предмета теорії кримінального процесуального доказування¹.

На відміну від предмета теорії кримінального процесуального доказування, визначенню її об'єкта присвячена незначна увага вчених. Зокрема, О.Я. Баєв вказує на притаманність теорії доказів і криміналістиці загального об'єкта дослідження: практичної діяльності зі збирання, дослідження, оцінки і використання доказів [32, с.96-97]. Наведена позиція може бути покладена в

¹ У доктрині кримінального процесу вказана теорія визначається як теорія доказів [382, с.7-8; 600, с.92; 924, с.5], теорія доказування [51, с.10; 216; 295, с.13-14] або теорія доказів і доказування [1142, с.16]. Аналізуючи підходи вчених до визначення назви вказаної теорії, М.А. Погорецький обґрунтовано відзначає, що зміст теорії доказів, яким є доказування, є ширшим за її назву, та, керуючись законами філософії щодо співвідношення частини та цілого, наголошує, що існують усі підстави говорити як про теорію доказування, так і про теорію доказів, що виступає окремим розділом теорії доказування, кожна з яких має свій власний предмет [703, с.14-15]. Схожу позицію висловлює й А.Р. Белкін, який визначає теорію доказів як концепцію та розглядає її в якості одного з елементів теорії доказування [51, с.5]. На тісний взаємозв'язок вказаних теорій звертає увагу Л.В. Клейман, яка вказує, що «теорія доказування, складаючи з теорією доказів взаємопов'язану систему, розглядає процес доказування в єдності всіх його сторін і властивостей: якщо теорія доказів дає відповідь на питання «що» (наприклад, визначаючи які докази виступають належними і допустимими), то теорія доказування – на питання «як» (наприклад, описуючи процес встановлення належності доказу)» [377, с.17-18]. Оскільки предмет теорії доказів охоплюється предметом теорії кримінального процесуального доказування, її доцільно розглядати як складову останньої.

основу визначення об'єкта теорії кримінального процесуального доказування з деякими уточненнями, пов'язаними із наданням йому самостійного значення та його відмежуванням від об'єкта криміналістики¹.

По-перше, об'єктом вказаної теорії охоплюються не лише правовідносини, що виникають, змінюються та припиняються під час практичної діяльності, спрямованої на формування та використання доказів у кримінальному провадженні, але й система норм кримінального процесуального права, які врегульовують порядок доказування під час кримінального провадження, та теоретичні підходи до визначення закономірностей процесу пізнання фактів та обставин, що підлягають доказуванню, і дослідження норм доказового права. У зв'язку з цим більш повною виступає позиція вчених, які під об'єктом теорії доказів розуміють «сукупність юридичних явищ: доказове право (модель діяльності); заснована на нормах права практична доказова діяльність (суто сам процес доказування); кримінально-процесуальні правовідносини учасників процесу доказування у кримінальному провадженні» [924, с.11].

По-друге, об'єкт теорії кримінального процесуального доказування підлягає відмежуванню від об'єкта криміналістики за декількома критеріями: 1) відмінностями у теоретичному дослідженні специфіки кримінального процесуального доказування: теорія кримінального процесуального доказування вивчає його процесуальні аспекти, а криміналістика – його тактичні основи; 2) відмінностями у практичній реалізації: теорія кримінального процесуального доказування характеризує особливості порядку формування і використання доказів у кримінальному провадженні та напрями його удосконалення, а криміналістика визначає методи, способи і засоби формування та використання доказів і шляхи удосконалення тактики роботи з ними під час кримінального провадження. Наведене дозволяє визначити в

¹ При цьому мова повинна йти про розмежування об'єкта теорії кримінального процесуального доказування та об'єкта криміналістичної техніки як розділу криміналістики, у межах якого розробляються техніко-криміналістичні засоби з виявлення, фіксації, вилучення та дослідженню слідів і речових доказів, а також правила та рекомендації, що містять вказівки на методи і прийоми застосування таких засобів [937, с.127].

якості об'єкта вказаної теорії кримінальне процесуальне доказування як процес формування (збирання, перевірки, оцінки) і використання доказів та суспільні відносини, що виникають під час його здійснення у ході досудового розслідування та судового провадження.

Об'єкт вчення про речові докази у кримінальному процесі формується під впливом об'єкта теорії кримінального процесуального доказування та виступає його складовою частиною. Із урахуванням пропонованого визначення об'єкта теорії кримінального процесуального доказування, об'єктом вчення про речові докази у кримінальному процесі виступають речові докази як правове явище та правовідносини, що виникають у процесі їх формування (збирання, перевірки, оцінки) і використання у ході досудового розслідування та судового провадження, а також у процесі зберігання речових доказів, вирішення питання про них і відшкодування шкоди, завданої їх втратою або пошкодженням.

Як вказує П.В. Копнін, теорія повинна включати у себе не лише опис відомої сукупності фактів, але й їх пояснення, розкриття закономірностей, яким вони підпорядковані. У теорію входить низка положень, що виражають закономірні зв'язки. При цьому ці положення об'єднані одним загальним началом, що відображає фундаментальну закономірність даного предмета (або сукупність явищ). За відсутності об'єднуючого загального начала, ніяка, якою б великою вона не була, сукупність наукових положень, що відображають закономірні зв'язки, не складе наукової теорії¹. Це начало виконує основну синтезуючу функцію у теорії та пов'язує всі положення, які входять до неї (і описуючі, і пояснюючі), в одне єдине ціле [476, с.206]. Саме закономірності об'єктивної дійсності, які зумовлюють виникнення, стан і тенденції розвитку певної групи явищ, фактів, відносин і процесів, на думку В.Б. Вехова, виступають предметом будь-якої науки [107, с.32].

¹ У цьому контексті обґрунтованою виступає позиція В.М. Сирих, на думку якого «специфіка теорії полягає в тому, що, по-перше, вона постає як найбільш глибоке і системне знання про необхідні сторони, зв'язки досліджуваного, його сутність і закономірності; по-друге, знання про закономірності досліджуваного у теорії є логічно несуперечливими і заснованими на якомусь єдиному, об'єднуючому началі – певній сукупності вихідних теоретичних або емпіричних принципів» [912, с.27].

Предмет вчення про речові докази у кримінальному процесі охоплюється предметом теорії кримінального процесуального доказування. На відміну від об'єкта останньої, визначенню її предмета присвячена значна увага вчених-процесуалістів. Одним із перших ґрунтовне визначення предмета теорії кримінального процесуального доказування здійснив на початку 70-х років XX століття Г.М. Мінковським, який охопив ним: 1) правові норми, що встановлюють порядок збирання, дослідження й оцінки доказів у кримінальних справах¹; 2) практичну діяльність органів розслідування та суду у процесі доказування, а також діяльність осіб, які залучаються до участі у цьому процесі; 3) закономірності, пов'язані з виникненням, зберіганням, передачею та переробкою доказової інформації; 4) історію розвитку доказового права; 5) нормативний порядок доказування у зарубіжних країнах [920, с.17]. У подальшому предмет вказаної теорії удосконалювався з урахуванням розвитку кримінального процесуального законодавства, сформованої на його основі слідчої та судової практики і теоретичних розробок проблем доказового права та практики його застосування. На сучасному етапі розвитку доктрини вітчизняного кримінального процесу предмет теорії кримінального процесуального доказування визначений М.А. Погорецьким, який включає до нього: 1) теорію доказів; 2) правові норми, що регламентують процес доказування, теорію та практику їх застосування; 3) структурні елементи доказування (об'єкт, предмет, мету, завдання, засоби, суб'єкти, результат), його етапи і стандарти; 4) теорію, правове регулювання та практику доказування у зарубіжних країнах; 5) теорію, правове регулювання і практику доказування у ЄСПЛ та інших міжнародних інституціях; 6) історію розвитку доказового права [703, с.15].

¹ У чинному КПК України набули нормативного закріплення терміни, які до цього не були притаманні вітчизняному кримінальному процесуальному законодавству і доктрині кримінального процесу та не використовувалися у слідчій і судовій практиці: «кримінальне провадження», «кримінальне правопорушення», «слідчі (розшукові) дії» тощо. Оскільки у процесі дослідження широко використовуються наукові джерела, опубліковані до набрання чинності КПК України 2012 року, при їх цитуванні у дисертації використовуватиметься вживана у них термінологія.

Поділяючи наведену позицію щодо розуміння предмета теорії кримінального процесуального доказування, потрібно відзначити, що предмет вчення про речові докази у кримінальному процесі складають: 1) історія становлення та розвитку нормативного закріплення поняття речових доказів, порядку їх формування, використання, зберігання та вирішення питання про них під час кримінального провадження, а також наукових уявлень із цієї проблематики; 2) поняття, сутність і процесуальні властивості речових доказів; 3) види речових доказів; 4) порядок формування та використання речових доказів під час кримінального провадження; 5) строки, порядок та умови зберігання речових доказів, підстави і порядок відшкодування шкоди, завданої у разі їх втрати або пошкодження; 6) зарубіжний досвід нормативного визначення поняття речових доказів, порядку їх формування та використання у кримінальному провадженні й сформовані у зарубіжних країнах доктринальні підходи і практика з цих питань; 7) способи і порядок вирішення долі речових доказів у кримінальному провадженні; 8) сформовані у практиці ЄСПЛ правові стандарти формування та використання речових доказів у кримінальному провадженні і забезпечення права власності на матеріальні об'єкти, вилучені в якості речових доказів.

Мета та завдання вчення про речові докази у кримінальному процесі впливають з мети і завдань теорії кримінального процесуального доказування, які, у свою чергу, зумовлюються визначеними ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження.

У доктрині кримінального процесу здійснено спробу розмежувати мету теорії кримінального процесуального доказування на найближчу (безпосередню) та кінцеву. Так, Г.М. Міньковський найближчу (безпосередню) мету вказаної теорії визначає як одержання та поглиблення знань, що належать до її предмета, а кінцеву – як удосконалення практики [920, с.18]. Водночас, така позиція підлягає уточненню, оскільки виділення найближчої (безпосередньої) та кінцевої мети теорії кримінального процесуального доказування та їх визначення у наведеній інтерпретації виступають недостатньо

обґрунтованими. По-перше, одержання та поглиблення знань, що складають предмет теорії кримінального процесуального доказування, та удосконалення слідчої та судової практики відбуваються паралельно. По-друге, удосконалення слідчої та судової практики є постійним процесом, у зв'язку з чим його здійснення не вичерпує мету. По-третє, теорія кримінального процесуального доказування має на меті удосконалення не лише слідчої та судової практики, але й доказового права. По-четверте, теорія кримінального процесуального доказування спрямована на розробку та впровадження у навчальний процес комплексу науково обґрунтованих знань, що становлять її предмет. Викладене дозволяє розглядати мету теорії кримінального процесуального доказування як одержання нових і поглиблення наявних знань, що становлять її предмет, удосконалення доказового права та сформованої на його основі слідчої та судової практики, розробку і впровадження у навчальний процес знань, які складають предмет цієї теорії. Відповідно, метою вчення про речові докази виступає одержання та поглиблення знань, які становлять предмет цього вчення, удосконалення кримінального процесуального законодавства у частині визначення поняття речових доказів, порядку їх формування, використання, зберігання та вирішення питання про них, удосконалення практики його застосування та розробка і впровадження у навчальний процес знань, які складають предмет вказаного вчення.

Завдання вчення про речові докази у кримінальному процесі відображають напрями досягнення його мети і можуть бути класифіковані на три групи: загальні, спеціальні (окремі) та конкретні [430, с.103].

До числа загальних завдань вчення про речові докази доцільно віднести:

- 1) дослідження передумов формування вчення про речові докази у кримінальному процесі та визначення напрямів розвитку його структурних елементів; 2) пізнання сутності речових доказів як правового явища, їх видів і закономірностей формування, використання, зберігання та вирішення питання про них під час кримінального провадження; 3) дослідження зарубіжного досвіду законодавчого та доктринального визначення поняття речових доказів,

нормативно закріпленого порядку їх формування та використання у кримінальному процесі і визначення можливості врахування цього досвіду у процесі удосконалення вітчизняного кримінального процесуального законодавства; 4) розробку та впровадження практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності процесуальної діяльності щодо формування і використання речових доказів у кримінальному процесі; 5) розробку на основі науково обґрунтованих положень вчення про речові докази пропозицій, спрямованих на забезпечення однакового застосування норм кримінального процесуального закону у слідчій і судовій практиці й удосконалення інституту речових доказів, у тому числі з урахуванням сформованих у практиці ЄСПЛ правових стандартів кримінального процесуального доказування; 6) вивчення положень вчення про речові докази під час навчальної підготовки студентів вищих навчальних юридичних закладів.

Спеціальними (окремими) завданнями вчення про речові докази у кримінальному процесі виступають: 1) використання розробок гуманітарних, природничих і технічних наук для вдосконалення поняття та сутності речових доказів у кримінальному процесі; 2) прогнозування напрямів розвитку наукових досліджень, присвячених проблематиці речових доказів, і кримінального процесуального інституту речових доказів; 3) впровадження пропозицій, спрямованих на удосконалення норм кримінального процесуального законодавства у частині формування та використання речових доказів; 4) впровадження науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо формування та використання речових доказів у слідчу та судову практику; 5) формування у студентів вищих навчальних юридичних закладів системного уявлення про речові докази у кримінальному процесі, засвоєння ними відповідного категоріального апарату, вивчення структурних елементів вчення про речові докази і формування компетенційних навичок, пов'язаних із практичним застосуванням його положень.

Конкретні завдання вчення про речові докази у кримінальному процесі залежать від низки чинників, які обумовлені, у першу чергу, сферою його

використання. Так, конкретні завдання вчення про речові докази як галузі наукового знання зумовлені напрямами наукових досліджень, присвячених дослідженню поняття, сутності, процесуальних властивостей і видів речових доказів, порядку їх формування та використання під час кримінального провадження, строків і порядку зберігання речових доказів, способів і порядку вирішення їх долі тощо. Конкретні завдання вчення про речові докази як форми практичної діяльності у сфері кримінального процесу залежать від виду речових доказів, їх процесуальних властивостей, забезпечення схоронності речових доказів, забезпечення права власності на матеріальні об'єкти, визнані речовими доказами у кримінальному провадженні, тощо. Конкретні завдання вчення про речові докази як частини навчальної дисципліни зумовлені розвитком наукових положень щодо поняття, сутності, процесуальних властивостей і видів речових доказів, порядку їх формування і використання під час кримінального провадження, строків і порядку зберігання речових доказів, способів і порядку вирішення їх долі тощо, удосконаленням кримінального процесуального інституту речових доказів і сформованої на його основі слідчої і судової практики та імплементацією у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство вироблених у практиці ЄСПЛ правових стандартів формування і використання речових доказів у кримінальному процесі та забезпечення права власності на них.

Значення вчення про речові докази як самостійного кримінального процесуального вчення зумовлене його метою та завданнями.

Відсутність напрацювань щодо значення теорії кримінального процесуального доказування зумовлює необхідність звернення до висвітлення цього питання у доктрині криміналістики. Так, характеризуючи криміналістичне вчення про дослідження і використання комп'ютерної інформації та засобів її обробки, В.Б. Вехов виділяє дві його функції: пізнавальну та конструктивну [107, с.35]. Досліджуючи криміналістичне вчення про організацію розслідування, І.П. Можаяєва до числа його функцій відносить:

світоглядну, інформаційну, пояснювальну, прогностичну, синтезуючу, евристичну, адаптаційну, конструктивну та прикладну (практичну) [622, с.33].

Аналізуючи вказані позиції, по-перше, потрібно відзначити, що вчені-криміналісти для позначення ролі того або іншого криміналістичного вчення оперують терміном «функції». Водночас, у сучасній українській мові термін «функція» використовується для позначення, по-перше, явища, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін, а, по-друге, роботи кого-, чого-небудь, обов'язку, кола діяльності когось, чогось [103, с.1552]. Тому з лексичної точки зору для розкриття ролі, яку відіграє вчення про речові докази, більш доцільно застосовувати термін «значення», який у сучасній українській мові визначається як «громадська, політична, історична і т. ін. вага, роль кого-, чого-небудь; важливість» [103, с.470].

По-друге, значення вчення про речові докази виступає багатограним, у зв'язку з чим для відображення його різноманітних сторін доцільно використовувати термін «аспекти», під яким у сучасній українській мові прийнято розуміти «кут зору, під яким розглядаються предмети, явища, поняття» [103, с.43]. У зв'язку з цим пропоновані вченими-криміналістами функції вчення доцільно розглядати в якості аспектів його значення.

По-третє, аналіз наведених позицій вчених-криміналістів дозволяє стверджувати, що вони підходять до вирішення проблеми або занадто вузько (В.Б. Вехов), або, навпаки, занадто широко та непослідовно (І.П. Можасва). При цьому викладена І.П. Можасвою позиція з деякими уточненнями може бути використана під час розкриття значення вчення про речові докази у кримінальному процесі. Так, значенню будь-якого наукового вчення притаманний онтологічний аспект, спрямований на об'єктивне розкриття сутності досліджуваних вченням явищ, процесів і закономірностей. Відповідно, інформаційний аспект сприяє накопиченню теоретичного та емпіричного матеріалу, необхідного для розкриття сутності речових доказів як правового явища, у зв'язку з чим він охоплюється онтологічним аспектом. Повною мірою це стосується й евристичного аспекту, який, на думку Г.М. Мінковського,

підлягає включенню в онтологічний, оскільки науковий опис необхідно передбачає відшукування та опис нового [920, с.18]. Окрім того, значенню кожного наукового вчення притаманний гносеологічний аспект, який дозволяє пізнати сутність досліджуваних вченням явищ, процесів і закономірностей, систематизувати накопичені й отримати нові знання щодо них. Оскільки світоглядний і синтезуючий аспекти знаходять своє відображення у процесі пізнання речових доказів як правового явища та суспільних відносин, що виникають під час формування і використання доказів у ході досудового розслідування та судового провадження, то необхідність в їх визначенні як самостійних аспектів значення вчення про речові докази відсутня. Більше того, характеристику значення вчення про речові докази доцільно розширити за рахунок виділення навчального аспекту, спрямованого на вивчення положень цього вчення під час навчальної підготовки студентів вищих навчальних юридичних закладів. У решті пропонований І.П. Можасвою підхід до вирішення проблеми може бути покладений в основу розкриття значення вчення про речові докази у кримінальному процесі.

Із урахуванням наведеного, значення вчення про речові докази доцільно характеризувати за такими аспектами: 1) онтологічним, який дозволяє об'єктивно розкрити сутність речових доказів як правового явища та пояснити останнє в існуючому вигляді з урахуванням об'єктивних процесів його становлення і розвитку; 2) гносеологічним, спрямованим на пізнання сутності речових доказів як правового явища і систематизацію накопичених та отримання нових знань щодо їх поняття, сутності, процесуальних властивостей, видів і закономірностей формування та використання речових доказів у кримінальному процесі, вироблення однозначного підходу до предмета цього вчення та комплексного вирішення охоплюваних ним проблем; 3) пояснювальним, що реалізується шляхом теоретичного опису і наукового роз'яснення категоріального апарату та структурних елементів вчення про речові докази; 4) конструктивним, який полягає у розробці та впровадженні практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності

процесуальної діяльності щодо формування та використання речових доказів, їх зберігання та вирішення питання про них, а також у розробці та науковому обґрунтуванні пропозицій, спрямованих на удосконалення норм кримінального процесуального інституту речових доказів на основі розроблених та науково обґрунтованих положень вчення про речові докази; 5) адаптаційним, що передбачає визначення можливостей використання розробок гуманітарних, природничих і технічних наук для вдосконалення поняття та сутності речових доказів у кримінальному процесі; 6) прогностичним, який дозволяє передбачити напрями розвитку наукових досліджень, присвячених проблематиці речових доказів, і кримінального процесуального інституту речових доказів; 7) прикладним (практичним), який передбачає нормативне впровадження пропозицій, спрямованих на удосконалення норм кримінального процесуального законодавства у частині формування та використання речових доказів, їх зберігання та вирішення питання про них, а також впровадження науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо формування, використання, зберігання речових доказів і вирішення питання про їх долю у слідчу та судову практику; 8) навчальним, що полягає у розробці та впровадженні у навчальний процес знань, які складають предмет вчення про речові докази.

Система вчення про речові докази у кримінальному процесі відображає послідовність розташування взаємопов'язаних структурних елементів, які становлять її зміст. Як відзначає Р.С. Белкін, вихідним принципом системного дослідження виступає уявлення про цілісність досліджуваної системи, яка може розчленовуватися самими різними способами [52, с.130]. Аналізуючи часткові криміналістичні вчення, вчені відзначають індивідуальність системи кожного з них та її залежність від специфічних особливостей об'єкта і предмета криміналістичного вчення [599, с.183], розглядаючи при цьому часткове криміналістичне вчення як інтеграційну систему, що складається із загальної та особливої частин [107, с.36]. Повною мірою наведені судження стосуються не лише криміналістичних теорій, але й кримінального процесуального вчення про

речові докази, структурно-змістовний аналіз якого дозволяє стверджувати, що воно являє собою цілісну інтеграційну систему, яка розвивається на двох структурних рівнях і включає в себе загальну та особливу частини. Поряд із цим, такий висновок ґрунтується на аналізі праць вчених-процесуалістів, присвячених визначенню структури теорії кримінального процесуального доказування, які вказують на виправданість її побудови за схемою «від загального до особливого» [924, с.13] та виділяють у ній загальну й особливу частини [382, с.11-12; 610, с.10-11; 661, с.9-10; 920, с.20-21].

Загальну частину вчення про речові докази складають теоретичні положення щодо: 1) його еволюції у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві та доктрині кримінального процесу; 2) визначення об'єкта, предмета, мети, завдань, значення та системи вчення про речові докази; 3) характеристики методологічних основ вчення про речові докази у кримінальному процесі.

Особливу частину вчення про речові докази становлять: 1) сутність речових доказів у кримінальному процесі; 2) їх класифікація у доктрині кримінального процесу; 3) порядок формування і використання речових доказів під час досудового розслідування та судового провадження; 4) забезпечення недоторканності права власності осіб на матеріальні об'єкти, вилучені в якості речових доказів у кримінальному провадженні; 5) зарубіжний досвід нормативного визначення поняття речових доказів, порядку їх формування та використання у кримінальному провадженні та сформовані у зарубіжних країнах доктринальні підходи і практика з цих питань; 6) європейські правові стандарти формування і використання речових доказів та їх імплементація у кримінальне процесуальне законодавство України [430, с.105].

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що вчення про речові докази характеризується притаманними йому об'єктом, предметом, метою, завданнями, значенням і системою. Із їх урахуванням, вчення про речові докази у кримінальному процесі являє собою систему наукових положень про речові докази як правове явище та закономірності їх формування (збирання,

перевірки та оцінки) і використання під час кримінального провадження, зберігання речових доказів, вирішення питання про них і відшкодування шкоди, завданої їх втратою або пошкодженням, а також заснованих на пізнанні цих закономірностей практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального інституту речових доказів і практики його застосування.

1.3. Методологія вчення про речові докази

Дослідження будь-якого об'єкта наукового пізнання передбачає наявність відповідного інструментарію – методології дослідження. Розробка методологічної проблематики, як відзначають І.В. Блауберг та Е.Г. Юдін, переслідує, перш за все, практичні цілі – озброїти сучасного дослідника засобами, що забезпечують найбільш ефективно і швидко досягнення наукового результату [66, с.5]. Правильно обрана методологія дослідження дозволяє не лише визначити основні напрями наукової розвідки, але й забезпечити отримання достовірного наукового знання про об'єкт пізнання, адже, як відзначає В.В. Дудченко, знання про право є різним залежно від методів і методології його пізнання [309, с.225].

У загальнотеоретичній юриспруденції розкриттю поняття методології присвячена значна увага, але однозначний підхід до його визначення на сьогодні не сформований [318, с.139; 369, с.133; 500, с.10; 771, с.181; 828, с.8; 912, с.361; 923, с.41]. На думку вчених, навіть визнання методології необхідним компонентом будь-якої науково-пізнавальної діяльності не призвело до єдності поглядів щодо поняття методології науки [370, с.4], основною об'єктивною причиною чого виступає перехід людства у нову постіндустріальну епоху свого розвитку, супроводжувану такими явищами як: інформатизація суспільства, глобалізація економіки, зміна ролі науки у суспільстві тощо [643, с.18]. Аналіз наведених науковцями позицій щодо розуміння поняття методології дозволяє стверджувати, що протягом тривалого часу вона розглядалася як структурована система підходів, принципів і методів наукового пізнання. У подальшому

відбулося розширення розуміння методології за рахунок охоплення нею не лише системи засобів наукового пізнання, але й вчення про їх використання для пізнання того або іншого об'єкта пізнання. У зв'язку з цим на сучасному етапі розвитку науки методологію потрібно розуміти як інтеграційне явище, що являє собою як систему взаємопов'язаних елементів наукового пізнання (підходів, принципів, методів і прийомів), так і вчення про їх використання.

На відміну від методології загальнотеоретичної юриспруденції, розробленню методології науки кримінального процесуального права присвячена недостатня увага вчених, що повною мірою позначилося й на методології теорії кримінального процесуального доказування.

Протягом тривалого періоду розвитку вітчизняної теорії кримінального процесуального доказування її методологічною основою визнавалася марксистсько-ленінська філософія – діалектичний матеріалізм [920, с.24]. Водночас, як обґрунтовано відзначає М.В. Костицький, монометодологічний підхід, а саме підхід до пізнання в юриспруденції винятково з позицій «матеріалістичної» діалектики є безвихідним, оскільки немає ні матеріалістичної, ні ідеалістичної діалектики, а є діалектика як філософська концептуалізація розвитку усвідомленого в онтологічному (буттєвому) і в логіко-понятійному сенсі, яка є вченням, теорією, методологією, методом [489, с.4], а те, що подається як «матеріалістична» діалектика, є спекулятивно потрактованою гегелівською діалектикою [488, с.16]. Поділяючи таку позицію, потрібно вказати на доцільність чіткого розмежування матеріалістичного та діалектичного підходів, що здійснюється П.М. Рабіновичем [771, с.181]. При цьому необхідно враховувати, що матеріалістичний підхід ґрунтується на категорії економічного базису, якою пояснюється розвиток держави і права як його надбудови [828, с.10], та стосовно юриспруденції припускає, що державно-правові явища є похідними від економічної або технологічної сфери суспільного життя [500, с.14], у зв'язку з чим він не може використовуватися у ході дослідження речових доказів як об'єкта наукового пізнання.

На сучасному етапі розвитку теорії кримінального процесуального доказування відбувається активний перехід від монізму до плюралізму її методології, зумовлений загальною тенденцією розвитку методології сучасної загальнотеоретичної юриспруденції. Здійснення новелізації праводержавознавчої методології зумовлювалося необхідністю забезпечення практично значущої ефективності наукових досліджень [768, с.19] і за рахунок методологічного плюралізму дозволило перейти від вивчення станів об'єкта загальнотеоретичної юриспруденції до осягнення цього об'єкта в його змінах і перетвореннях [652, с.33-34; 654, с.33]. Плюралізм методології теорії кримінального процесуального доказування, у першу чергу за рахунок розширення загальних філософсько-світоглядних підходів, призвів до зміни її методологічної парадигми, на що обґрунтовано звертає увагу М.Є. Шумило під час аналізу норм глави 4 КПК України [1137, с.48]. Формування сучасної методологічної парадигми теорії кримінального процесуального доказування повинно відбуватися з урахуванням досягнень як науки кримінального процесуального права, так і інших наук та теорій – філософії, логіки, соціології, психології, лінгвістики, теорії інформації тощо, розробки яких дозволять комплексно підійти до розкриття її предмету.

Як і теорія кримінального процесуального доказування, вчення про речові докази як самостійне кримінальне процесуальне вчення володіє власною методологією, що дозволяє забезпечити наукове пізнання сукупності елементів, які охоплюються його предметом. Методологія вчення про речові докази являє собою систему взаємопов'язаних підходів, принципів, методів і прийомів емпіричного та теоретичного пізнання дійсності, які спрямовані на систематизацію існуючих й отримання нових знань, що охоплюються предметом цього вчення, та систему наукових положень про їх використання для вирішення поставлених перед ним завдань [419, с.185].

Характеризуючи методологію вчення про речові докази, потрібно враховувати, що вона володіє власною структурою, яка ґрунтується на методології науки кримінального процесу в цілому і теорії кримінального

процесуального доказування зокрема та, водночас, дозволяє врахувати специфіку речових доказів як об'єкта пізнання. Як і визначенню поняття методології, характеристиці її структури присвячена істотна увага вчених, які неоднозначно підходять до розкриття останньої [322, с.26; 500, с.10; 771, с.181; 828, с. 10-18; 923, с.49-50]. Аналіз викладених науковцями позицій свідчить про доцільність виділення у структурі методології таких рівнів: 1) загальні філософсько-світоглядні підходи, які становлять основу пізнання і визначають стратегію дослідження; 2) загальні принципи, які виступають загальноприйнятими вихідними положеннями, що поширюють свою дію на всі об'єкти пізнання у конкретній галузі знань; 3) загальнонаукові методи, застосування яких дозволяє надати об'єкту пізнання загальну характеристику; 4) конкретно-наукові методи, за допомогою яких об'єкт пізнання конкретизується з урахуванням розробок конкретної науки або вчення, сформованого в її межах. Повною мірою наведені елементи структури методології знаходять свій вияв у якості рівнів структури методології вчення про речові докази.

Перший рівень структури методології вчення про речові докази складають загальні філософсько-світоглядні підходи, які відіграють істотну роль у методології будь-якого наукового дослідження та виступають засобом входження до системи методології юриспруденції ідей, що з'явилися у межах класичного, некласичного і постнекласичного філософського дискурсу [1067, с.7].

Методологічний підхід являє собою принципову методологічну орієнтацію дослідження, точку зору, з якої розглядається об'єкт вивчення (спосіб визначення об'єкта), поняття або принцип, що керує загальною стратегією дослідження [660, с.74; 1150, с.69]. Він характеризує особливості виявлення, добору та систематизації досліджуваних фактів, їх інтерпретації й оцінки [368, с.201] і, на відміну від методу, не нормує саме пізнання, а задає відповідну програму його методологічного забезпечення [828, с.9].

Із урахуванням висловлених у загальнотеоретичній юриспруденції позицій щодо системи методологічних підходів [41, с.25; 368, с.202; 500, с.14; 652, с.38; 828, с.10-13; 1098, с.38], до числа загальних філософсько-світоглядних підходів, які становлять перший рівень структури методології вчення про речові докази, доцільно віднести:

1. Діалектичний підхід, основу якого становить вчення про взаємопов'язаність, розвиток і змінюваність явищ [832, с.22] та який забезпечує всебічне вивчення процесів виникнення, еволюції, ознак об'єкта, його значення у період функціонування, перспектив розвитку, встановлення зв'язку з чинниками матеріальними, духовними, культурно-моральними [828, с.15]. Вказаний підхід дозволяє охарактеризувати речові докази як правове явище, що функціонує та розвивається, і розкрити закономірності їх формування та використання у кримінальному провадженні. У структурі діалектичного підходу прийнято виділяти два взаємопов'язаних принципи (методи) – сходження від абстрактного до конкретного та сходження від конкретного до абстрактного, кожен з яких може домінувати на певному етапі дослідження [554, с.314]. Оскільки сходження від абстрактного до конкретного дозволяє розкрити сутність речових доказів як єдності різноманітного та тотожності протилежностей, потрібно погодитися з позицією М.І. Панова, який вказує на особливу актуальність застосування цього принципу (методу) у період розвитку та становлення правових наукових теорій і концепцій [678, с.52].

2. Метафізичний підхід ґрунтується на граничних, позаекспериментальних принципах і началах буття, знання, культури та дозволяє розглянути предмети і явища у статиці, як відсторонені від впливу інших чинників, що дає можливість «заглянути усередину» правових явищ, процесів, досліджувати їх ознаки і властивості, їх юридичну природу та специфіку [322, с.28]. Будучи за своєю сутністю протилежним діалектичному [493, с.256; 633, с.130], метафізичний підхід дозволяє забезпечити буквальне тлумачення норм кримінального процесуального законодавства, присвячених визначенню поняття та видів речових доказів, порядку їх формування та

використання, строків і порядку зберігання, способів і порядку вирішення питання про них.

3. Генетичний підхід дозволяє акцентувати увагу на юридичному мисленні, трактувати його як фактор правової культури, підтверджувати відносну самостійність поширення юридичної думки, спадкоємність досягнень юридичної науки поза прямою залежністю від зміни економічно-політичних епох в історії людства [367, с.36]. Генетичний підхід дозволяє розкрити історію становлення та розвитку нормативного закріплення поняття речових доказів, порядку їх формування та використання у кримінальному провадженні, а також наукових уявлень із цієї проблематики.

4. Системний підхід передбачає розгляд праводержавного об'єкта як складного, різнобічного, багатоякісного явища, що складається з елементів і зв'язків між ними, які утворюють його незмінну структуру та забезпечують його цілісність [828, с.11]. Системний підхід дозволяє сформулювати розуміння речового доказу як правового явища, що являє собою систему елементів і зв'язків між ними, які становлять його сталу структуру та забезпечують цілісність, здійснити науково обґрунтовану класифікацію речових доказів і відмежувати їх від інших матеріальних об'єктів, які використовуються у кримінальному процесуальному доказуванні.

5. Синергетичний підхід уможливорює пізнання права як елемента складної нормативної системи, як частини світового правового порядку [368, с.202]. У загально-методологічному аспекті синергетика виступає продовженням системного підходу, а її методологія зорієнтована на динамічність, процесуальність, інтегративність [621, с.37]. Синергетичний підхід дозволяє визначити динамічні властивості речового доказу як системи, дослідити зміни у системі видів речових доказів і визначити закономірності розвитку нормативно-правового регулювання поняття і видів речових доказів, порядку їх формування та використання у кримінальному процесі.

6. Антропологічний підхід забезпечує пізнання праводержавних явищ і процесів у їх людському вимірі [828, с.12] та огляду на актуалізацію фігури

суб'єкта права з необхідністю передбачає звернення до методологічних засобів, що розкривають становище правового суб'єкта у правозастовчому процесі в цілому та в правозахисній діяльності галузевого (кримінально-процесуального) характеру зокрема [246, с.31]. Вказаний підхід сприяє більш повному дослідженню способів і порядку збирання речових доказів у контексті забезпечення відповідного права сторін кримінального провадження, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, строків і порядку зберігання речових доказів, способів і порядку вирішення питання про них, підстав і порядку відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів у контексті забезпечення недоторканності права власності осіб на матеріальні об'єкти, вилучені в якості речових доказів у кримінальному провадженні.

7. Аксіологічний підхід передбачає розгляд права крізь призму його відповідності певним цінностям, що можуть забезпечуватися правом і бути його основою [1067, с.8]. Аксіологічний підхід уможливорює розгляд речових доказів як правового засобу, що використовується у кримінальному процесуальному доказуванні задля досягнення його мети, і дозволяє визначити ефективність нормативного регулювання порядку збирання, перевірки, оцінки і використання речових доказів під час кримінального провадження, строків і порядку їх зберігання, способів і порядку вирішення питання про них.

8. Феноменологічний підхід полягає в абстрагуванні від усього зовнішнього, неістотного для з'ясування дійсної природи речей [598, с.54] і передбачає відмову від будь-яких ідеалізацій та сприйняття єдиної передумови – можливості описання спонтанного змістовного життя свідомості або інтерпретації фундаментальних структур людського існування [322, с.29]. Феноменологічний підхід дозволяє охарактеризувати речові докази як правовий феномен у тісному поєднанні об'єктивних, суб'єктивних та раціональних основ і врахувати досвід учасників кримінального провадження щодо формування та використання речових доказів у кримінальному провадженні.

9. Герменевтичний підхід продовжує лінію феноменології [322, с.29] та сприяє пізнанню права через інтерпретацію текстів, в яких закріплюються правові явища [368, с.202]. Герменевтичний підхід дозволяє забезпечити лексико-граматичне, логічне, системне, історичне, телеологічне (цільове) і функціональне (раціональне) тлумачення норм кримінального процесуального законодавства, присвячених визначенню поняття та видів речових доказів, порядку їх формування і використання, строків та порядку зберігання, способів і порядку вирішення питання про них, а також тлумачення доктринальних підходів з цих питань.

10. Інформаційний підхід полягає у виділенні та дослідженні інформаційного аспекту явищ [941, с.122], у зв'язку з чим його застосування у теорії кримінального процесуального доказування дозволило вченим визначити поняття доказів через поняття сигналу [22, с.86; 74, с.100] та відмежувати їх від інших сигналів [920, с.217]. Вказаний підхід відображає загальну інформаційну модель процесу доказування [573, с.172], у зв'язку з чим дозволяє розкрити зміст формування і використання речових доказів як складних інформаційних процесів.

11. Комунікативний підхід ґрунтується на розумінні права та держави (її органів) як засобів взаємодії (комунікації) осіб, що виражається через певні поняття й існує в системі форм права та держави, суб'єктів сприйняття й інтерпретації права та державної влади, легітимації права відповідно до ціннісних стандартів, взаємодії суб'єктів правовідносин з їх правами (уповноважена сторона) та обов'язками (зобов'язана сторона) [828, с.12]. Комунікативний підхід дозволяє розглянути речові докази як самостійне комунікативне явище й охарактеризувати їх формування і використання як форми взаємодії учасників кримінального провадження.

12. Семіотичний підхід забезпечує пізнання правової дійсності через її знакові системи [37, с.38] і передбачає виділення трьох аспектів (рівнів) їх дослідження: синтактики, семантики та прагматики [72, с.212]. Семіотичний підхід дозволяє розглянути речові докази як знакові конструкції, що

перебувають у зв'язку з обставинами і фактами, що підлягають доказуванню, розмежувати їх з іншими схожими знаковими конструкціями, які використовуються у кримінальному провадженні, та розкрити зміст формування і використання речових доказів як складних знакових систем. Водночас, прихильники семіотичного підходу вказують на проблематичність його використання щодо речових доказів, оскільки, по-перше, індексна репрезентація потребує символічної інтерпретації, у зв'язку з чим вони запроваджуються у процес лише в супроводі належних символічних інтерпретант – протоколів огляду, висновків експерта тощо [76, с.121; 712, с.68], а, по-друге, основна проблема при переведенні речових доказів у текстове поле полягає у притаманності матеріальним об'єктам як інформаційній системі внутрішнього «шумового фону», який ускладнює сприйняття одержуваної від них інформації (сигналу), спотворює її та створює можливість для різноманітних, часто протилежних інтерпретацій інформації, одержуваної від речового доказу [6, с.225].

13. Функціонально-інструментальний підхід передбачає дослідження правових явищ з позиції їх доцільності, функціональної придатності для використання в процесі правової діяльності людини та дозволяє реалізувати утилітарність права, об'єднуючи догматизм і соціологію права [26, с.22]. Функціонально-інструментальний підхід дозволяє акцентувати увагу на функціонально-цільовому призначенні речових доказів як юридичних засобів, що використовуються у кримінальному провадженні для встановлення фактів та обставин, що підлягають доказуванню, з урахуванням норм кримінального процесуального закону, які врегульовують порядок формування і використання речових доказів, та особливостей правозастосовної діяльності органів досудового розслідування та судів.

14. Діяльнісний підхід, сконструйований на постулатах теорії діяльності, дозволяє акцентувати увагу на ролі діяльності як пояснюючому факторі (принципі) у дослідженні феномена безпосередньо людини та окремих сфер її соціального життя (активності) [248, с.29]. У доктрині кримінального процесу

набула розвитку системомиследіальнісна методологія, застосування якої у пізнанні структури діяльності доказування дозволило В.П. Гмирку запропонувати її дослідження за схемою: «мета» ↔ «вихідний матеріал» ↔ «спосіб» ↔ «носії діяльності» ↔ «засоби» ↔ «перетворювальний процес» ↔ «продукт діяльності» [217, с.100]. Діяльнісний підхід дозволяє розробити технологію програмування процесуальної діяльності учасників кримінального провадження з формування та використання речових доказів, їх зберігання та вирішення питання про них під час досудового розслідування та судового провадження, що сприяє розкриттю її особливостей, загальних закономірностей і тенденцій, з подальшим їх впровадженням у правозастосовну діяльність.

15. Цивілізаційний підхід передбачає розгляд права в якості нормативно-ціннісного регулятора [329, с.174] та надає можливість використати досягнення різноманітних правових систем сучасності, знайти їх спільні та відмінні риси, забезпечити можливості використання позитивних рис одних систем для найбільш оптимального функціонування інших систем [916, с.17]. Цивілізаційний підхід сприяє поглибленому дослідженню та визначенню можливості врахування зарубіжного досвіду нормативного визначення поняття речових доказів і порядку їх формування та використання у кримінальному провадженні та сформованих у зарубіжних країнах доктринальних підходів і практики з цих питань, враховуючи при цьому особливості кримінального процесуального законодавства конкретних правових систем.

У своїй сукупності наведені методологічні підходи складають динамічну, сутнісно «незамкнуту» і відкриту для адекватного реагування на суспільний контекст розвитку науки систему [367, с.37] та забезпечують отримання об'єктивної і достовірної інформації, що дозволяє створити цілісну картину досліджуваного явища [341, с.14]. При цьому вони діють не ізольовано один від одного, а «всі разом», кожен із них «просвічує» то одну, то іншу сторону, рису, особливість досліджуваного об'єкта, а в єдності – його цілісність як у генетичному, історичному, так і в субстанційному, змістовному, функціональному відношенні [371, с.51].

Аналіз наведених загальних філософсько-світоглядних підходів як першого рівня структури методології вчення про речові докази дозволяє стверджувати, що основу їх системи становить діалектичний підхід, який визначає основну стратегію дослідження речових доказів як правового явища. Як обґрунтовано відзначає П.М. Рабінович, діалектика як філософська наука про гранично загальні (всезагальні) закономірності усіх й усіляких явищ (матеріальних, духовних, соціальних) цілком зберігає свою універсальну, методологічно-евристичну значимість у будь-якому пізнанні [770, с.40], а переважна більшість із новелізованих підходів і методів юридичної науки являє собою ні що інше, як сучасну, зумовлену соціально-природними змінами і приростом наукових знань, подальшу конкретизацію класичних принципів і вимог діалектики – «вічнозеленої» пізнавальної парадигми будь-якої теорії [768, с.20].

Водночас, багатогранний характер речових доказів як об'єкта пізнання не дозволяє обмежитися застосуванням виключно діалектичного підходу та зумовлює потребу у використанні інших загальних філософсько-світоглядних підходів. Зокрема, поряд із діалектичним підходом, широкому застосуванню у процесі пізнання речових доказів як об'єкта наукового пізнання підлягає системний підхід, можливості якого дозволяють поглибити розуміння цього правового явища за рахунок дослідження його елементів та існуючих між ними зв'язків. Інші методологічні підходи спрямовані на поглиблення пізнавальних можливостей діалектичного та системного підходів і дозволяють більш повно розкрити окремі аспекти проблематики речових доказів як об'єкта пізнання, у зв'язку з чим можуть бути застосовані у поєднанні з ними.

Використання інших світоглядно-методологічних підходів у процесі дослідження речових доказів, як і інших об'єктів пізнання, повинно відбуватися з деякими застереженнями, до числа яких на основі напрацювань вчених [371, с.37; 597, с.65-66; 812, с.11-12; 911, с.430; 1103, с.78-79] доцільно віднести: 1) їх пристосованість до логіки дослідження речових доказів як об'єкта пізнання; 2) урахування гносеологічних можливостей цих підходів для пізнання речових

доказів; 3) запобігання у процесі пізнання речових доказів їх еклектичному поєднанню як з діалектичним і системним підходами, так і між собою; 4) застосування цих підходів з урахуванням субординації та додатковості, що дозволить забезпечити взаємозв'язок і взаємодоповнення світоглядно-методологічних підходів до пізнання речових доказів; 5) забезпечення отримання за їх допомогою достовірного знання про речові докази як об'єкт пізнання.

Другий рівень структури методології вчення про речові докази становлять загальні принципи, які своєю незаперечністю покликані забезпечити концептуальність дослідження [828, с.9]. На відміну від підходів, які визначають світоглядно-філософську спрямованість процесу пізнання, принципи визначають його основи [1067, с.11]. Будучи основними вихідними положеннями теорії, вчення, науки, світогляду, центральними поняттями, визначальними ідеями, що поширюються на всі явища знань у галузі, де вони абстраговані, та виражаючи найсуттєвіші її положення, принципи відрізняються значущістю, імперативністю та універсальністю [923, с.45].

Вченню про речові докази притаманна система загальних принципів, до якої, з урахуванням висловлених у загальнотеоретичній юриспруденції позицій щодо системи принципів наукового пізнання [500, с.14-15; 828, с.13-14; 916, с.16; 923, с.46-49], доцільно включити:

1. Принцип методологічного плюралізму, який передбачає застосування у ході дослідження речових доказів як об'єкта наукового пізнання різноманітних філософсько-світоглядних підходів, які у своєму взаємозв'язку та взаємодоповнюваності дозволяють забезпечити наукове пізнання сукупності елементів, що охоплюються предметом вчення про речові докази.

2. Принцип єдності історичного та логічного, який дозволяє розглянути речові докази як об'єкт наукового пізнання у сутнісних, закономірних зв'язках, де логічне є справжньою сутністю, а історичне – його формою, яка визначена конкретним змістом [828, с.13-14].

3. Принцип поєднання теорії та практики, який забезпечує дослідження речових доказів як об'єкта наукового пізнання на основі узагальнення теоретичних знань та емпіричного досвіду¹.

Поряд із загальними світоглядно-філософськими підходами і загальними принципами у методології вчення про речові докази важливу роль відіграють методи, які становлять центральний елемент методології [500, с.10] та спираються на принципи пізнання [41, с.30]. У філософії, логіці та загальнотеоретичній юриспруденції метод розглядають як спосіб досягнення якої-небудь пізнавальної мети, вирішення конкретної задачі [500, с.10], спосіб досягнення певних результатів у пізнанні та практиці [475, с.508], спосіб пізнання, формулювання наукових гіпотез, перевірки доказовості висновків за допомогою різних конкретних засобів та прийомів [322, с.26], проблемно спричинений, цільово заданий і гіпотетично окреслений шлях, спосіб чи засіб раціонального осягнення сутності предмета вивчення [1075, с.49], систему правил і прийомів щодо найдоцільнішого способу дій, спрямованих на досягнення пізнавальної мети [367, с.42], систему вимог до пізнавальної активності людини, що орієнтує дослідника на вирішення конкретної філософської, наукової чи практичної проблеми шляхом застосування певного прийому (способу) [1067, с.6]. Незаглиблюючись в аналіз наведених позицій, потрібно погодитися з О.Л. Копиленком, який визначає метод, по-перше, як прийом теоретичного дослідження або практичного здійснення будь-чого, який впливає зі знання закономірностей розвитку об'єктивної дійсності і досліджуваного предмета, явища, процесу, по-друге, як шлях, спосіб досягнення певних результатів у пізнанні і практиці, по-третє, як систему правил та прийомів підходу до вивчення явищ і закономірностей природи, суспільства та мислення [923, с.49].

¹ Практика відіграє вагоме значення не лише у виявленні недоліків правового регулювання, але й у формуванні того або іншого вчення, оскільки «при розробці теорії вчень не лише спирається на практику, виходить з неї, але й постійно перевіряє зроблені висновки практикою, зіставляє свої уявлення з життям, фактами, з даними наукового і виробничого експерименту», а «вимоги перевірки практикою, що пред'являються до кожної теорії, яка претендує бути істинною у процесі свого створення, повністю поширюються і на результати пізнання у кримінально-процесуальній діяльності» [920, с.63].

Третім рівнем у структурі методології вчення про речові докази виступають загальнонаукові методи, застосування яких зумовлюється не лише особливостями пізнавального мислення, але й характером об'єкта дослідження [631, с.341]. У зв'язку з цим сфера застосування загальнонаукових методів виступає вужчою від сфери використання загальних філософсько-світоглядних підходів, але ширшою від сфери застосування конкретно-наукових методів.

В якості загальнонаукових методів вчення про речові докази доречно виокремити:

1. Логічний метод, який передбачає застосування прийомів сходження від абстрактного до конкретного та від конкретного до абстрактного, аналізу та синтезу, узагальнення, порівняння, абстрагування, індукції та дедукції, аналогії, моделювання [322, с.31; 828, с.15; 923, с.55], дозволяє визначити поняття речових доказів і здійснити їх класифікацію на види.

2. Історичний метод надає можливість охарактеризувати історію становлення та розвитку нормативного закріплення поняття речових доказів, порядку їх формування та використання у кримінальному провадженні, а також наукових уявлень із цієї проблематики.

3. Системно-структурний метод дозволяє розкрити речові докази у цілісності їх структурних елементів шляхом виявлення існуючих між ними зв'язків, охарактеризувати види речових доказів та їх співвідношення з іншими матеріальними об'єктами, які використовуються у кримінальному процесуальному доказуванні, виявити і дослідити закономірності формування та використання речових доказів під час досудового розслідування і судового провадження.

4. Структурно-функціональний метод надає можливість визначити функціональне призначення речових доказів у кримінальному провадженні для встановлення фактів та обставин, що підлягають доказуванню, і розкрити способи їх використання сторонами кримінального провадження, слідчим суддею, судом.

Четвертий рівень структури методології вчення про речові докази становлять конкретно-наукові методи, які підлягають застосуванню у юридичних науках і сформованих у межах кожної з них вчень. Їх вибір, як і загальнонаукових методів, залежить від специфіки об'єкта наукового пізнання, у зв'язку з чим сфера застосування загальнонаукових методів також виступає вужчою від сфери використання загальних філософсько-світоглядних підходів.

До числа конкретно-наукових методів, притаманних вченню про речові докази, доцільно включити:

1. Формально-юридичний метод, який вченими нерідко визначається як догматичний або юридико-технічний метод [567, с.221; 828, с.16], дозволяє визначити формальний зміст норм кримінального процесуального закону, які визначають поняття речових доказів і врегульовують порядок їх формування та використання, строки, порядок та умови зберігання і способи та порядок вирішення питання про них під час кримінального провадження, сприяє розкриттю внутрішньої структури речових доказів як правового явища та сприяє формулюванню визначенню поняття «речові докази».

2. Порівняльно-правовий метод передбачає здійснення діяхронного та синхронного структурування [500, с.17; 824, с.171; 828, с.17]: діяхронне порівняння дозволяє зіставити речові докази як правове явище, що існувало у вітчизняному кримінальному процесі протягом різних історичних періодів, і виявити закономірності його розвитку, а синхронне порівняння передбачає зіставлення речових доказів як правового явища, яке існує у різних правових системах протягом конкретного історичного періоду, та визначити доцільність врахування зарубіжного досвіду нормативного визначення поняття речових доказів і порядку їх формування та використання у кримінальному провадженні й сформованих у зарубіжних країнах доктринальних підходів і практики з цих питань.

3. Соціолого-правовий метод передбачає використання таких засобів як аналіз статистичних даних і різноманітних правових документів, соціально-правовий експеримент, опитування, інтерв'ювання з правових питань тощо

[828, с.16] та дозволяє встановити ефективність нормативного визначення поняття речових доказів і порядку їх формування та використання у кримінальному провадженні, виявити недоліки слідчої і судової практики щодо формування та використання речових доказів, їх зберігання та вирішення питання про них, у тому числі з урахуванням сформованих у практиці ЄСПЛ правових стандартів кримінального процесуального доказування.

4. Метод теоретико-правового моделювання дозволяє обґрунтувати концептуальну модель вчення про речові докази у кримінальному процесі та визначити його об'єкт, предмет, мету, завдання, значення та систему.

5. Метод теоретико-правового прогнозування дозволяє визначити перспективи розвитку інституту речових доказів у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві.

Кожному із наведених загальнонаукових і конкретно-наукових методів притаманні власні пізнавальні можливості у розкритті речових доказів як об'єкта наукового пізнання, зумовлені сферою їх використання, особливостями відображення отриманих наукових результатів та їх оцінки. Водночас, усі наведені методи перебувають у тісному взаємозв'язку та підлягають застосуванню у сукупності (одночасно або поетапно) з метою комплексного пізнання речових доказів як правового явища. Вказані методи дозволяють розкрити ті або інші їх характеристики із загальнонаукових позицій і з точки зору науки кримінального процесуального права та сформованих у її межах теорії кримінального процесуального доказування та вчення про речові докази.

Поряд із загальними філософсько-світоглядними підходами, загальними принципами, загальнонауковими і конкретно-науковими методами, до методології входить методика узагальнення, систематизації й обробки отриманих знань, формулювання наукових висновків і рекомендацій, їх впровадження у різноманітні юридичні науки, навчальні та виховні процеси, практику перетворення відповідних сфер життєдіяльності суспільства [72, с.18]. Методика розглядається вченими як останній рівень методології [1150, с.68] та визначається як послідовність дій із досягнення необхідного результату [643,

с.14], технологія застосування методів процедур дослідження [490, с.33], сукупність практичних способів ефективного здійснення будь-якої діяльності, зокрема, технічних засобів збирання, зберігання, систематизації та узагальнення інформації в процесі наукового дослідження [322, с.27]. Впровадження являє собою сукупність процедур, спрямованих на забезпечення практичного застосування отриманих результатів дослідження у науково-дослідній сфері, нормотворчій діяльності, правозастосовній практиці та навчальному процесі. Таким чином, методика відображає послідовність використання підходів, принципів, методів і прийомів пізнання, що забезпечує ефективність пізнавальної діяльності, отримання достовірного наукового знання та впровадження отриманих результатів.

Проведене дослідження дозволило визначити поняття методології вчення про речові докази і розкрити його структуру шляхом характеристики загальних філософсько-світоглядних підходів, загальних принципів, загальнонаукових і конкретно-наукових методів.

РОЗДІЛ 2.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Поняття та сутність речових доказів у кримінальному процесі

2.1.1. Історичний розвиток і сучасний стан нормативного закріплення поняття речових доказів у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві

Ретроспективний аналіз розвитку законодавчого регулювання поняття речових доказів дозволяє простежити процес його еволюції у кримінальному процесуальному законодавстві, що відіграє вагомую роль у визначенні закономірностей сучасного стану нормативного закріплення їх поняття і визначенні напрямів його удосконалення. Як відзначає М.Х. Хаджаров, розуміння об'єкта наукового дослідження як результату еволюції, в якому відбуваються безперервні кількісні та якісні зміни протягом історичного часу та їх незворотність, є найважливішою вимогою раціонального мислення у науці [1076]. Повною мірою наведене твердження стосується дослідження речових доказів, положення про які містилися у законодавчих актах усіх історичних періодів розвитку вітчизняного кримінального процесуального законодавства.

Переважає більшість сучасних вчених, здійснюючи огляд еволюції поняття речових доказів у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві, яке діяло на українських землях, що входили до складу Російської імперії, пов'язують його перше нормативне використання зі Статутом польового судочинства 1812 року [381, с.378; 528, с.155; 590, с.5; 1079, с.46]. Водночас, досліджуючи більш ранні джерела кримінального процесуального права, окремі вчені відзначали, що термін «речові докази» вперше набув нормативного закріплення наприкінці XVIII століття. Так, Л.Л. Камбек і В.А. Ліновський перше нормативне використання цього терміну

пов'язують з §31 Статуту польового військового судочинства 1795 року та Указом від 09.02.1828 року, в яких вказувалося, що ніхто не може відмовлятися видати потрібні для провадження кримінального слідства речові докази, як-от: печатки і тому подібне під побоюванням за приховування засудження і покарання за законами. Вилучене поличне знаряддя, яким вчинено злочин, речі, знайдені при обвинуваченому, і взагалі все, що може служити як доказ або пояснення злочину, має, якщо це можливо, бути приєднано до справи. Усі речові докази повинні бути збережені ретельно при описі та за печаткою [352, с.84; 553, с.145-146]. Таким чином, у вказаних нормативно-правових актах наводився лише перелік речових доказів, а їх поняття не визначалося. За рахунок визнання речовими доказами «взагалі всього, що може служити як доказ або пояснення злочину», їх перелік початково був сформульований як відкритий (оскільки дозволяв включити до нього будь-які речі, які мали значення для встановлення обставин злочину) і неконкретизований (оскільки припускав можливість віднесення до числа речових доказів інших доказів, зокрема письмових). В якості вимоги процесуальної форми речових доказів наведені нормативно-правові акти закріплювали необхідність їх приєднання до кримінальної справи.

У процесі подальшого розвитку кримінального процесуального законодавства термін «речові докази» законодавцем було використано у Статуті польового судочинства 1812 року, §31 якого відносив «речові докази, які викривають злочин» до числа «паперів, що належать до справи» [655, с.76-77]. Оскільки останній термін охоплював усі види доказів, що використовувалися у польовому судочинстві Російської імперії, речові докази вказаним нормативно-правовим актом визначалися в якості самостійного виду доказу. Проте, на відміну від Статуту польового кримінального судочинства 1795 року, Статут польового судочинства 1812 року не містив переліку речових доказів і вимог до їх процесуальної форми.

Подальше нормативне закріплення терміну «речові докази» вітчизняні вчені пов'язують із нормами Книги другої Зводу законів кримінальних «Закони про судочинство у справах про злочини і проступки» 1857 року. Зокрема,

Є.Г. Коваленко та О.Ю. Хахуцяк із посиланням на п. 11 ст. 343 вказаного Закону відзначають, що до речових доказів належать інструменти, які для вчинення злочину необхідні, та якщо при цьому інструменти ці не досить звичні, як, наприклад, інструменти з підробки кредитних білетів або печатних паспортів [381, с.378; 1079, с.46]. Проте, ст. 343 цього Закону не містила терміну «речові докази», але п.п. 10 і 11 вказаної статті визначали в якості самостійних видів доказів та ознак злочину за законом як поличне, так і необхідні для вчинення злочину інструменти, відзначаючи при цьому їх зв'язок з подією злочину [807, с.61-62]. Водночас, термін «речові докази» містився у ст.ст. 210 і 211 зазначеного Закону, які містили заборону відмови у видачі речових доказів і закріплювали обов'язок їх зберігання [807, с.40].

Перше нормативне визначення поняття речових доказів міститься у ст. 371 СКС 1864 року, відповідно до якої «речові докази, як-то: поличне, знаряддя, яким вчинено злочин, підроблені документи, фальшиві монети, закривавлені або пошкоджені предмети, і взагалі все, що знайдене під час огляду місця, обшуку або виїмки і може служити для виявлення злочину та для викриття злочинця, має бути детально описано у протоколі із зазначенням обставин, що супроводжували відшукування і взяття речових доказів» [984, с.242]. Додаткові вимоги щодо процесуального оформлення речових доказів наведені у ст. 372 СКС 1864 року, згідно з якою «речові докази повинні бути, по можливості, пронумеровані, укладені, запечатані та приєднані до справи» [984, с.242]. На відміну від попередніх нормативно-правових актів, у СКС 1864 року, по-перше, визначено поняття речових доказів шляхом наведення їх переліку. По-друге, у ньому істотно розширено перелік речових доказів і конкретизовано коло речей, які належать до їх числа. По-третє, у ст. 371 СКС 1864 року в якості самостійного виду речових доказів виділено «поличне», під яким вчені розуміють «речі, які виявилися при підсудному та служать доказом злочину» [312, с.247]. По-четверте, вказівка у ст. 371 СКС 1864 року на «взагалі все, що знайдене...» свідчить про нормативне закріплення невичерпного переліку речових доказів. По-п'яте, у СКС 1864 року конкретизовано вимоги щодо

процесуальної форми речових доказів шляхом вказівки на необхідність їх вилучення під час слідчих дій (огляду місця, обшуку, виїмки), детального опису у протоколі та приєднання до кримінальної справи.

У кримінальному процесуальному законодавстві, що діяло на території західноукраїнських земель, однозначного підходу до використання терміну «речові докази» і визначення кола предметів, які належать до їх числа, не сформувалося. Кримінальне процесуальне законодавство Австро-Угорської імперії для позначення речових доказів використовувало термін «предмети», який визначався шляхом наведення їх переліку. Так, §98 КПК Австро-Угорської монархії 1873 року до числа речових доказів відносив «предмети, на яких або якими карана справа вчинена, або які винуватець на місці вчинку міг залишити, так і взагалі предмети, які обвинувачений або свідки мають впізнавати, або які в інший спосіб можуть послужити до встановлення доводу» [651, с.419]. На відміну від австро-угорського кримінального процесуального законодавства, польське оперує терміном «речові докази» (§2 арт. 152 КПК Польської Республіки 1928 року). Хоча КПК Польської Республіки 1928 року поняття речових доказів не визначалося, але зі змісту §1 арт. 152 вбачається, що під ними польський законодавець розумів «предмети, які можуть служити для встановлення сутності вчинку або викриття злочинця» [1211, р.626]. Перелік видів речових доказів визначався у Поліцейській інструкції від 16.08.1935 р., виданій міністром юстиції за погодженням з міністром внутрішніх справ у справі взаємовідносин із судовими і прокурорськими властями щодо діяльності з розслідування злочинів, §64 якої до числа речових доказів відносив: предмети, знайдені на місці злочину зі слідами злочинців (сліди ніг, відбитки пальців тощо), знаряддя злочину, письмові докази (листи, нотатки, документи тощо), предмети, отримані за допомогою злочину, предмети, виготовлення, переробка, використання, поширення або саме володіння якими є злочином (вибухові речовини, фальшиві гроші, відозви із закликами до державних злочинів тощо) [1210, р.36].

Порівняльний аналіз ст. 372 СКС 1864 року, §98 КПК Австро-Угорської монархії 1873 року та §§1 і 2 арт. 152 КПК Польської Республіки 1928 року вказує, що у кожному з вказаних нормативно-правових актів законодавець, визначаючи поняття речових доказів, тією або іншою мірою правової регламентації окреслив коло предметів, які могли ними виступати. На відміну від підходів російського законодавця, який визначив його шляхом наведення відкритого переліку речових доказів, і польського законодавця, який вказав виключно на зв'язок речових доказів із подією злочину та відмовився від їх казуїстичного переліку, найбільш прогресивним потрібно визнати підхід австро-угорського законодавця, який, хоча й не використовував термін «речові докази», проте, вперше закріпив перелік речових доказів, узагальнений за ознаками, властивими тому чи іншому їх виду. Згодом такий підхід, із деякими відмінностями у визначенні узагальнюючих ознак предметів, був покладений в основу визначення поняття речових доказів у КПК УРСР 1922 року і зберігся, з урахуванням розширення їх видів та інших уточнень, до сьогодні.

За часів перебування українських земель у складі СРСР поняття речових доказів вперше було визначено на рівні підзаконних нормативно-правових актів – Інструкцій для народних слідчих, затверджених Народним комісаром юстиції УРСР у 1919 та 1921 роках. Зокрема, §138 Інструкції для народних слідчих 1919 року визначав речові докази як «предмети, що можуть служити для виявлення злочину та викриття злочинця» [339, с.247]. Більш широке визначення речових доказів за рахунок наведення переліку їх видів містилося у ст. 115 Інструкції для народних слідчих 1921 року, яка визначала речові докази як «предмети, що служили знаряддям для вчинення злочину або зберегли на собі сліди злочинів, або ж предмети, на які були спрямовані дії обвинуваченого та які взагалі можуть служити для виявлення злочину та відшукування винуватого» [340, с.288].

У подальшому поняття речових доказів знайшло нормативне закріплення у ст. 70 КПК УРСР 1922 року та ст. 59 КПК УРСР 1927 року. Зокрема, відповідно до ст. 59 КПК УРСР 1927 року речовими доказами визнавалися предмети, які служили знаряддями вчинення злочину, зберегли на собі сліди

злочину або були об'єктами злочинних дій обвинуваченого, а також всі інші предмети, які можуть служити засобами для виявлення злочину та викриття злочинця [973, с.26]. У працях радянських вчених такий підхід законодавця до визначення поняття речових доказів отримав схвальну оцінку. Так, аналізуючи ст. 70 КПК РРФСР 1922 року та ст. 66 КПК РРФСР 1923 року, аналогічні за своїм змістом ст. 70 КПК УРСР 1922 року та ст. 59 КПК УРСР 1927 року, М.М. Видря відзначав, що визначення речових доказів, закріплене у законі, в основному є правильним, оскільки воно містить характерні узагальнюючі ознаки, властиві цьому виду доказів [196, с.33]. Цю позицію поділяла Л.Т. Ульянова, яка вказувала, що таке вирішення питання про речові докази виступає абсолютно правильним, оскільки не можна заздалегідь передбачити всі можливі предмети, що можуть виступати в якості речових доказів у конкретних справах. Водночас, вона вважала недоліком наведеного формулювання закону те, що воно за буквальним змістом охоплює лише обвинувальні речові докази, хоча останні можуть бути і виправдувальними, на підставі чого пропонувала вказати у нових КПК союзних республік на те, що речові докази можуть бути не тільки засобами викриття винного, але й засобами, які підтверджують невинуватість обвинуваченого [983, с.157].

У працях сучасних вчених наведене визначення поняття речових доказів зазнало обґрунтованої критики. Зокрема, О.Є. Головкін вказує на збереження еклектичного підходу до дефініції речових доказів, оскільки у визначенні, як і раніше, переплітаються їх ознаки і невичерпний перелік [222, с.20-21]. Більш ґрунтовно до визначення недоліків вказаних норм підходить І.І. Котюк, який на підставі їх буквального тлумачення вказує, що подібна конструкція, по-перше, суперечить завданням кримінального судочинства, які не обмежуються лише виявленням злочину та викриттям злочинця, а, по-друге, він суперечить і визначенням у КПК України завданням доказів, на основі яких суб'єкти доказування встановлюють наявність чи відсутності суспільно небезпечного діяння, винуватість особи, яка його вчинила та інші обставини, що мають значення для справи [493, с.250].

Порівняльний аналіз ст. 371 СКС 1864 року та ст. 59 КПК УРСР 1927 року свідчить про те, що законодавець, по-перше, використав для позначення матеріальних об'єктів, які можуть виступати речовими доказами, узагальнену назву «предмети». По-друге, він відмовився від наведення у визначенні поняття речових доказів способів їх збирання, залишивши тільки вказівку на їх зв'язок з подією злочину та предметом доказування. По-третє, законодавець зосередив свою увагу на переліку видів речових доказів, відмовившись від наведення у визначенні вимог щодо їх процесуальної форми.

Подальшого нормативного закріплення поняття речових доказів набуло у ст. 78 КПК УРСР 1960 року¹, згідно з якою речовими доказами є предмети, які були знаряддям вчинення злочину, зберегли на собі сліди злочину або були об'єктом злочинних дій, гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом, і всі інші предмети, які можуть бути засобами для розкриття злочину і виявлення винних або для спростування обвинувачення чи пом'якшення вини обвинуваченого [515]. У подальшому п. 40 Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР» від 16.04.1984 р. №6834-X у ст. 78 КПК України 1960 року слова «вини обвинуваченого» були замінені словом «відповідальності» [740], водночас це не призвело до зміни видів речових доказів, наведених у нормативному визначенні їх поняття.

Порівняльний аналіз визначень поняття речових доказів, наведених у ст. 59 КПК УРСР 1927 року та ст. 78 КПК УРСР 1960 року, свідчить про те, що законодавець у цілому послідовно дотримувався підходу, за якого визначення цього поняття наводилося шляхом поєднання вказівки на ознаку предметності речових доказів і наведення переліку їх видів. Водночас, на відміну від ст. 59 КПК УРСР 1927 року, у ст. 78 КПК УРСР 1960 року законодавець, по-перше, при формулюванні назви такого виду речових доказів як об'єкт злочинних дій

¹ Прийняттю КПК України передувало затвердження Законом СРСР від 25.12.1958 року Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік, ч. 2 ст. 16 яких відносила речові докази до числа процесуальних джерел доказів, але не містила визначала їх поняття [667].

відмовився від використання слова «обвинувачений», що є цілком обґрунтованим, оскільки злочинні дії могли бути вчинені не обвинуваченим у цій кримінальній справі (який міг бути помилково притягнутий до кримінальної відповідальності), а іншою особою. По-друге, в якості самостійних видів речових доказів він визнав: 1) гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом; 2) предмети, які можуть бути засобами для спростування обвинувачення чи пом'якшення вини обвинуваченого. По-третє, у частині визначення речовими доказами інших, окрім чітко визначених у ст. 78 КПК УРСР 1960 року, предметів законодавець уточнив, що вони можуть служити засобами для розкриття, а не виявлення злочину, оскільки речові докази використовуються не лише для встановлення події злочину, але й інших обставин, які підлягають доказуванню.

Чинний КПК України унормував поняття речових доказів шляхом його закріплення у ч. 1 ст. 98 КПК України 2012 року, згідно з якою речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом [508]. У подальшому п. 7 ч. 2 Закону України від 23.05.2013 р. №314-VII до ч. 1 ст. 98 КПК України були внесені доповнення, якими у перелік видів речових доказів, що містяться у визначенні їх поняття, включено гроші, цінності та інші речі, отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення [736].

Порівняльний аналіз визначень поняття речових доказів, наведених у ст. 78 КПК УРСР 1960 року та ч. 1 ст. 98 КПК України 2012 року, свідчить про те, що законодавець дотримується історично сформованого підходу, за якого визначає їх поняття шляхом вказівки на ознаку предметності речових доказів і наведення переліку видів матеріальних об'єктів, які належать до їх числа. Водночас, на відміну від ст. 78 КПК УРСР 1960 року, закріплюючи нормативну

дефініцію поняття «речові докази» у ч. 1 ст. 98 КПК України 2012 року, законодавець, по-перше, відмовився від терміну «предмети», замінивши його терміном «матеріальні об'єкти». Як відзначає Р.М. Шехавцов, «використання терміна «матеріальний об'єкт» в цілому забезпечує більшу точність дефініції речового доказу в ст. 98 КПК України 2012 року, ніж у ст. 78 КПК України 1960 року, та знімає можливі обмеження у визнанні матеріальних об'єктів як речових доказів, що в майбутньому в результаті науково-технічного розвитку можуть бути зібрані, досліджені та використані як матеріальні носії відомостей, що мають значення для кримінального провадження» [531, с.46-47; 1127, с.123-124]. По-друге, законодавець чітко акцентує увагу на зв'язку матеріальних об'єктів та відомостей, які містяться у них і підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. При цьому наведене у ч. 1 ст. 98 КПК України 2012 року коло відомостей, які можуть містити речові докази, дозволяє максимально повно врахувати обставини, що складають предмет доказування. По-третє, законодавець дещо змінив підхід до закріплення переліку речових доказів: залишаючи його відкритим, він не виділяє предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення, в якості самостійного виду речових доказів, а відносить їх до числа матеріальних об'єктів, які містять інші відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Незважаючи на позитивність змін у нормативній дефініції поняття «речові докази», обґрунтованість позиції законодавця щодо її формулювання може бути встановлена на основі критичного аналізу ч. 1 ст. 98 КПК України з урахуванням висловлених у доктрині кримінального процесу зауважень щодо недоліків законодавчого визначення цього поняття.

По-перше, вченими неодноразово вказувалося на невідповідність нормативного визначення поняття речових доказів як матеріальних об'єктів загальній дефініції доказів [71, с.17; 222, с.18; 1112, с.2-3], відповідно до якої

доказами у кримінальному провадженні визнаються фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 84 КПК України) [508]. Основними аргументами на користь невідповідності визначень понять «докази» і «речові докази» є те, що докази речового походження не повною мірою відповідають поняттю «відомості» [706], а віднесення речових доказів до інформації, відомостей призводить до втрати ними предметності, що суперечить визначенню речових доказів [71, с.17]. При цьому, як вказує Н.В. Сібільова, законодавець, нормативно регулюючи поняття доказів, залишився у полоні безперспективного підходу, визнаючи доказами фактичні дані, чітко відділяючи джерела доказів та не враховуючи, що доказ – це складна інформаційно-правова структура, у зв'язку з чим наявність юридичної складової відмежовує його від будь-якої іншої інформації [826, с.88-89].

У свою чергу, це призвело до виникнення у доктрині кримінального процесу дискусії щодо назви цього правового явища. Зокрема, вчені неодноразово вказували на невдалість і суперечливість терміну «речові докази» [827, с.120], його тавтологію [53, с.15; 721, с.14] та алогізм [295, с.207], на підставі чого пропонували замінити термін «речові докази» іншими термінами – «речові джерела» [63, с.67], «речові джерела доказів» [827, с.120; 1070, с.143], «речові джерела інформації» [803, с.65], «речові джерела доказової інформації» [108, с.14; 719, с.1], «речові джерела антикримінальних відомостей» [374, с.91; 542, с.57-58; 949, с.75], «матеріально-предметні докази» [22, с.105-106], «предмети» [295, с.207; 618, с.35-36], «речі, предмети, речові утворення» [53, с.15]. Аналізуючи наведені позиції, потрібно погодитися з М.А. Погорецьким, який розглядає доказ як єдність фактичних даних та їх джерел і вказує, що у разі визнання їх доказом уповноваженою особою джерела доказів набувають значення також і носіїв доказів, і процесуальної форми доказів, і видів доказів [706]. Безперечно, що «визнання речових доказів лише джерелами доказів є

непорозумінням» [493, с.235], оскільки оперування ними у доказуванні передбачає наявність як самого матеріального об'єкта, так і відомостей про нього, які можуть бути використані в якості доказу. Виходячи з єдності фактичних даних і джерела, в якому вони містяться, речові докази доцільно розглядати і як матеріальний носій фактичних даних, і як процесуальне джерело доказів, і як вид доказів.

Термін «речові докази» виступає історично сформованим та усталеним як у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві, так і в доктрині кримінального процесу та слідчій і судовій практиці. Як відзначають вчені-процесуалісти, використання історично сформованого терміну «речові докази» у сучасному законодавчому трактуванні не впливає негативно на його сприйняття [252, с.90], а його заміна іншим терміном не вплине на кримінальний процес [314, с.32]. Відзначаючи недоцільність заміни терміну «речові докази» будь-яким іншим терміном, І.А. Зінченко вказує, що у кожному конкретному випадку його використання важливо усвідомлювати, які об'єкти маються на увазі, та послідовно дотримуватися прийнятої термінології [336, с.13]. Поділяючи таку позицію, потрібно відзначити, що на сьогодні більш доречно не розробляти нову термінологію для позначення існуючих правових явищ, одним з яких виступають речові докази, а спрямовувати зусилля на поглиблену розробку їх сутності.

З огляду на це, законодавчий підхід до визначення речових доказів як матеріальних об'єктів, які містять відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, є цілком обґрунтованим.

По-друге, поняття «речові докази» визначене законодавцем через казуїстичний перелік з відкритою структурою та інтенсіональним типом значення, має у своєму складі як терміни точного, так і оцінного значення [357, с.177]. Безперечно, вичерпно сформулювати перелік матеріальних об'єктів, які можуть визнаватися речовими доказами, не вбачається за можливе. У зв'язку з цим використання у нормативному визначенні поняття «речові докази» оцінних

понять «інші відомості» та «інші речі» дозволяє врахувати у кримінальному процесуальному законі багатоманітність матеріальних об'єктів, які можуть визнаватися речовими доказами, що забезпечує покладену на оцінні поняття функцію узагальнення, яка, на думку І.А. Тітка, безпосередньо забезпечує можливість реалізації функції законодавчої економії [936, с.18]. Крім того, як вказує В.О. Рибалко, для визначення вичерпного змісту оцінного поняття потрібно виявити всі суттєві ознаки позначуваного ним явища, у зв'язку з чим законодавець, позбавляючи себе необхідності формулювання маси казуїстичних норм, діє за принципом «sapiens sat» (лат. «розумному – досить») та запроваджує оцінні поняття, уступаючи «привілей» визначення його змісту правозастосовувачу [776, с.27]. Тому використання вказаних оцінних понять дозволяє істотно скоротити казуїстичний перелік речових доказів і покласти вирішення питання про визнання того або іншого матеріального об'єкта (за умови його відповідності вимогам ст. 98 КПК України) речовим доказом на розсуд слідчого, прокурора, слідчого судді та суду.

Закріплення у КПК України такого переліку сприяє правозастосовувачу у визначенні матеріальних об'єктів, які можуть належати до числа речових доказів. Проте, його наведення у законодавчій дефініції речових доказів призводить до переобтяження останньої та необхідності внесення доповнень до неї з урахуванням доцільності надання самостійного значення окремим категоріям матеріальних об'єктів. У цьому контексті обґрунтованою є думка О.Є. Головкина щодо безперспективності розширення переліку видів речових доказів до вичерпного як шляху створення прийнятної дефініції [222, с.18]. Включення до нормативного визначення поняття «речові докази» оцінного поняття «інші відомості» є цілком доречним, а оцінне поняття «інші речі» підлягає використанню у межах казуїстичного переліку матеріальних об'єктів, які можуть визнаватися речовими доказами, що, у свою чергу, повинен бути виключений із законодавчої дефініції їх поняття та сформульований у межах самостійної норми [391, р.194]. Виділення у КПК України видів речових доказів є доцільним з огляду на те, що залежно від конкретного їх виду по-різному

може бути вирішене питання про них. Проте, перелік видів речових доказів повинен наводитися не у визначенні їх поняття, оскільки він перенавантажує його та у будь-якому випадку залишається відкритим, а в окремій нормі ст. 98 КПК України.

Таким чином, проведене дослідження дозволило розкрити еволюцію нормативного закріплення поняття речових доказів у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві та шляхом порівняльного аналізу відповідних норм виокремити основні тенденції удосконалення законодавчого визначення їх поняття.

2.1.2. Поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві та доктрині кримінального процесу деяких зарубіжних країн

Розкриваючи структуру предмету теорії кримінального процесуального доказування, М.А. Погорецький в якості самостійного його елемента обґрунтовано виділяє теорію, правове регулювання та практику доказування у зарубіжних країнах [703, с.15]. Тому при визначенні поняття речових доказів потрібно не лише враховувати нормативний підхід вітчизняного законодавця та сформовані на його основі доктринальні підходи, але й дослідити досвід зарубіжних країн, що дозволить охарактеризувати підходи законодавця зарубіжних країн до закріплення поняття речових доказів і стан його наукової розробки у доктрині кримінального процесу та створить передумови для більш повного визначення поняття речових доказів, що, у свою чергу, сприятиме розвитку вітчизняної теорії кримінального процесуального доказування у цілому та вчення про речові докази зокрема.

З огляду на неможливість охоплення у межах дослідження кримінального процесуального законодавства та доктрини кримінального процесу значної кількості зарубіжних країн, поняття речових доказів доцільно охарактеризувати з урахуванням досвіду деяких країн, що входять до континентальної (романо-

германської) та англосаксонської правових систем¹, кожній з яких притаманний власний, історично сформований під впливом різних чинників (зокрема, вплив радянської та соціалістичної ідеології у низці країн континентальної (романо-германської) правової системи, застосування судових прецедентів у країнах англосаксонської правової системи) підхід до визнання речових доказів самостійним видом доказів і визначення їх поняття. У зв'язку з цим у межах цього підрозділу поняття речових доказів підлягає розгляду з урахуванням досвіду деяких країн кожної із цих правових систем.

Кримінальне процесуальне законодавство більшості країн континентальної (романо-германської) правової системи передбачає використання у доказуванні речових доказів як самостійного виду доказів, але по-різному підходить до їх термінологічного позначення і визначення кола об'єктів, які належать до їх числа.

Ст. 109 КПК Республіки Болгарія 2005 року визначає речові докази як предмети, що призначені або використані для вчинення злочину, які містять сліди злочину або які були предметом злочину, а також всі інші предмети, які можуть служити для з'ясування обставин справи [1198]. Поряд із терміном «речові докази», кримінальний процесуальний закон Республіки Болгарія оперує терміном «речові доказові засоби». Зокрема, ч. 1 ст. 125 КПК Республіки Болгарія 2005 року до їх числа відносить фотознімки, слайди, кінозаписи, відеозаписи, звукозаписи, записи на носії комп'ютерних даних, плани, схеми, зліпки і відбитки, виготовлення та приєднання яких до справи відбувається у випадках, коли речові докази не можуть бути відділені від місця, де вони були виявлені, та в інших випадках, передбачених КПК Болгарії 2005 року [1198]. Болгарські вчені-процесуалісти відзначають важливість розмежування доказів і доказових засобів, по-перше, для з'ясування природи непрямих доказів, по-

¹ Із урахуванням виділених вченими типів правових систем [60, с.105; 251, с.20-21; 569, с.61; 580, с.116; 653, с.106; 658, с.396-400; 801, с.102], до числа основних із них доцільно віднести також релігійно-звичаєву (традиційну) правову систему. Одним із підтипів останньої виступає мусульманська правова система, яка представляє найбільший інтерес серед інших підтипів цієї правової системи [569, с.40]. Поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві та доктрині кримінального процесу деяких країн мусульманської правової системи було предметом дослідження автора у межах наукової статті [437, с.168-173].

друге, для правильного вирішення питання про допустимість доказів і доказових засобів, а, по-третє, для правильного здійснення їх оцінки [672, с.107].

Ч. 1 ст. 197 КПК Румунії 2010 року визначає речові докази як предмети, що містять або відображають сліди вчиненого злочину, а також будь-які інші предмети, які можуть служити для встановлення істини [1197]. При цьому ч. 2 ст. 197 КПК Румунії 2010 року уточнює, що речові докази, використані або призначені служити для вчинення злочину, а також предмети, що виступають доходами від злочину, становлять тіло злочину [1197]. Румунські вчені в якості тіла злочину визначають асимільовані речові докази, які не виступають доказами вчинення злочину, але пов'язані з ним або подією, що передувала злочину чи настала після нього (наприклад, акт підготовки до злочину), або з різними обставинами, які можуть призвести до встановлення винуватості або невинуватості особи [1219].

Глава 25 КПК Республіки Польща 1997 року «Затримання речі. Обшук», розміщена у розділі V «Докази», не містить поняття речових доказів [1212], хоча у ній згадується про «речі, призначені служити доказом у справі» та «об'єкти, видані або знайдені під час обшуку» [1206]. У доктрині кримінального процесу речові докази визначаються як предмети, що мають процесуальне значення для визначення характеру й обставин злочину і виявлення злочинця [1224]. При цьому до числа речових доказів польські вчені відносять не лише матеріальні об'єкти (речі), але й тіло людини і місця формування окремих фрагментів простору [1226].

КПК ФРН 1987 року також не визначає поняття «речових доказів», але у розділі VII книги першої «Експерти та огляд» закріплює правила огляду [1223]. Оскільки речові докази, як правило, вводяться у процес у формі показань свідків та експертів [224, с.122], огляд виступає процесом безпосереднього сприйняття відповідних об'єктів, визначених розділом VII книги першої КПК ФРН. Аналізуючи норми вказаного розділу, вчені відзначають, що під речовими доказами у німецькому кримінальному процесі розуміють об'єкти огляду і

документи [43, с.340; 623, с.33; 624, с.104; 625, с.152; 799, с.138]. Для поняття об'єкта огляду як речового доказу характерним є те, що воно охоплює не лише матеріальні предмети зовнішнього світу, але й фізичних осіб та різноманітні процеси [799, с.48; 1071, с.138]. Об'єктами огляду можуть виступати «будь-які докази, окрім показань свідків, показань та висновків експертів і документів, наприклад, фотографії, аудіо- та відеозаписи, зображення і креслення, документи, якщо мова йде не про їх зміст, а про зовнішні ознаки, експерименти й огляди, люди і трупи як об'єкти сприйняття» [224, с.121]. Тобто речовими доказами виступають будь-які об'єкти огляду: матеріальні об'єкти, живі особи, трупи, тварини, а також процеси, що піддаються огляду. Обґрунтованість законодавчого віднесення до речових доказів інших, окрім матеріальних, об'єктів огляду вченими пояснюється тим, що живі особи і трупи можуть впливати на суддівське переконання своїм існуванням, станом або якістю [250, с.430; 1072, с.41]. Огляд процесів, щодо яких він може бути проведений, дозволяє встановити закономірність і послідовність зміни об'єктів та їх станів, визначити сукупність дій, необхідних для досягнення того або іншого результату, та їх послідовність [429, с.105]. Коло документів, які належать до числа речових доказів, німецький законодавець не визначає, хоча наведений у §249 КПК ФРН 1987 року перелік документів, які підлягають оголошенню під час основних слухань [1223], свідчить про вузьке розуміння поняття документів як письмових актів, використання яких у доказуванні зумовлене їх змістом. Документи – речові докази також виступають письмовими актами, але, на відміну від документів як самостійного виду доказів, підлягають використанню у доказуванні завдяки своїм зовнішнім властивостям.

Схожий підхід наводиться французьким законодавцем, який також не визначає поняття речових доказів, хоча у ст.ст. 20, 53, 54, 55-1, 60, 144, 706-91 та інших КПК Французької Республіки 1958 року оперує термінами «докази» (*preuves*, *indices*) та «речові докази» (*indices matériels*) [1192], які ним чітко не розмежовуються. Аналізуючи висловлені у французькій доктрині кримінального процесу погляди, Л.В. Головки, К.Ф. Гуценко та Б.А. Філімонов

вказують, що всі французькі вчені-процесуалісти в якості виду доказів виділяють «уліки і матеріальні констатації» – збірне поняття, яке охоплює собою результати огляду місця події та огляду різних учасників кримінального процесу, вилучені в ході обшуку та виїмки предмети, зразки для порівняльного дослідження, речові докази, сліди злочину (наприклад, відбитки пальців) тощо [250, с.323].

Для кримінального процесуального законодавства більшості країн пострадянського простору характерним є визначення поняття речових доказів шляхом відкритого переліку їх видів (ст. 96 КПК Республіки Білорусь [964], ч. 1 ст. 115 КПК Республіки Вірменія [963], ч. 1 ст. 124 Естонської Республіки [969], ч. 1 ст. 118 КПК Республіки Казахстан [965], ст. 85 КПК Киргизької Республіки [962], ч. 1 ст. 134 Кримінально-процесуального закону Латвійської Республіки [959], ч. 1 ст. 158 КПК Республіки Молдова [966], ч. 1 ст. 81 КПК Російської Федерації [970], ч. 1 ст. 78 КПК Республіки Таджикистан [967], ч. 1 ст. 130 КПК Туркменістану [971]). Відкритий перелік матеріальних об'єктів наводиться у ст. 91 КПК Литовської Республіки, що оперує терміном «предмети, які мають значення для розгляду та розслідування справи зі злочину» [514].

У кримінальному процесуальному законодавстві інших пострадянських країн законодавець відмовляється від наведення казуїстичного переліку видів речових доказів і визначає їх поняття шляхом вказівки на властивості речових доказів, їх якості, стани тощо, які мають значення для встановлення обставин і фактів, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження (ст. 128 КПК Азербайджанської Республіки [960], п. 25 ч. 3 КПК Грузії [961], ст. 203 КПК Республіки Узбекистан [968]).

У доктрині кримінального процесу пострадянських країн також не сформовано однозначного підходу до розкриття поняття речових доказів. Зокрема, одна група вчених наводить його визначення, закріплене нормами кримінального процесуального закону [50, с.134]. Друга група вчених істотно звужує поняття речових доказів, розглядаючи їх як матеріальні сліди (наслідки) злочину [610, с.118] або вказуючи лише на предметність речових доказів і

вимоги щодо їх процесуальної форми [1084, с.8]. Третя група вчених відзначає предметність речових доказів та їх зв'язок з обставинами, що належать до предмету доказування [455, с.68; 456, с.167; 785, с.1456-1457; 787, с.236; 955, с.129]. Четверта група вчених, констатує предметність речових доказів та їх зв'язок з обставинами і фактами, що підлягають доказуванню, акцентує увагу на їх властивостях [834, с.180; 836, с.201; 974, с.112], якостях, станах та ознаках [84, с.123], утворенні поза межами кримінального провадження [721, с.15], вимогах щодо процесуальної форми [80, с.160; 81, с.87; 566, с.43].

Таким чином, у переважній більшості праць вчених країн пострадянського простору поняття речових доказів визначається з урахуванням сформованих радянськими вченими традиційних підходів. Водночас, протягом останніх років окремі вчені відходять від традиційного розуміння речових доказів як матеріальних об'єктів і пропонують включити до їх числа об'єкти нематеріального світу. Так, досліджуючи нові види документів і речових доказів, які використовуються у провадженні в справах про адміністративні правопорушення в Російській Федерації, Т.М. Куценко визначає речові докази «як безпосередньо об'єкти матеріального і нематеріального світу, що виступають в якості знаряддя чи предмета адміністративного правопорушення, зберегли на собі його сліди, так і процесуально зняту та відповідним чином оформлену доказову інформацію про дані об'єкти, що має значення для провадження у справі» [537, с.147-148]. Крім того, поряд із терміном «речові докази», окремі вчені оперують терміном «матеріальні засоби доказування», яким охоплюють речові докази і документи. Зокрема, досліджуючи роль матеріальних засобів доказування у кримінальному провадженні Республіки Молдова, В. Біку розуміє під ними всі отримані у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку матеріальні об'єкти і документи за наявності достатніх підстав вважати, що вони містять або відображають сліди діяння, або були використані чи призначалися для вчинення злочину, або об'єкти злочину, які внаслідок їх зв'язку з цим діянням та особами, які його вчинили, можуть

виступати доказами, необхідними для вирішення кримінальної справи [1161, p.156-157].

Кримінальне процесуальне законодавство країн англосаксонської правової системи для позначення речових доказів використовує декілька термінів: «material evidence», «physical evidence» та «real evidence». У ч. 1 ст. 97А Закону про магістратські суди 1980 року для позначення речових доказів англійський законодавець використовує термін «material evidence» [1215], але його поняття нормами цього нормативно-правового акту не розкриває. У кримінальному процесуальному законодавстві США законодавець позначає речові докази терміном «physical evidence» (правило 412 Федеральних правил доказування 1975 року, оновлених для використання у 2015 році) [1202], але не наводить його визначення. У кримінальному процесуальному законодавстві Канади законодавець для позначення речових доказів оперує термінами «material evidence» (ст. 698 КК Канади 1985 року) [1194] та «real evidence» (ст. 2(1) і розділ XIII Військових правил доказування 2009 року) [1216]. У ст. 2(1) Військових правил доказування 2009 року канадський законодавець закріплює визначення поняття речових доказів, відповідно до якого ними виступають всі докази, представлені матеріальними об'єктами, коли вони запропоновані для безпосереднього сприйняття суду [1216].

Як і в кримінальному процесуальному законодавстві, у доктрині кримінального процесу країн англосаксонської правової системи для позначення речових доказів традиційно використовуються терміни «material evidence», «physical evidence» та «real evidence», які на сьогодні вченими розглядаються як синоніми [1220]. Водночас, формуванню такої позиції передувало використання термінів «material evidence» та «real evidence» із наданням їм різного змісту. Зокрема, в юридичному словнику Г.К. Блека наприкінці 60-х років XX століття «material evidence» визначалися як докази, які мають відношення до істотних питань у спорі або здійснюють законний та ефективний вплив чи є значимими для прийняття рішення у справі, а «real evidence» – як докази, представлені самими речами, вигляд або огляд яких

дозволяє відрізнити їх від опису свідком, наприклад, зовнішній вигляд людини у випадках, коли суду представлені шрами, рани, відбитки пальців тощо, зброя та знаряддя, використані при вчиненні злочину, інші неживі предмети і докази фізичного вигляду місця (місця події або вчинення злочину чи місцезнаходження майна, щодо якого застосовується примусове відчуження), які отримані судом і прийняті ним до огляду [1162, р.1128, 1430-1431]. Таким чином, на початку другої половини XX століття термін «physical evidence» у кримінальному процесі країн англосаксонської правової системи не використовувався, визначення поняття «material evidence» було доволі широким, оскільки дозволяло охопити ним будь-які докази, які перебували у логічному зв'язку з подією злочину, а визначення поняття «real evidence» характеризувалося неоднозначністю за рахунок їх розгляду як речей та наведення у переліку їх видів зовнішнього вигляду людини і доказів фізичного вигляду місця, що, по суті, відповідало визначенню речових доказів у кримінальному процесі ФРН як об'єктів огляду.

На сьогодні терміни «material evidence», «physical evidence» та «real evidence» у доктрині кримінального процесу країн англосаксонської правової системи використовуються для позначення матеріальних об'єктів, які утворені внаслідок вчинення злочину і виявлені на місці події або в суміжних місцях [1193, р.4], мають відношення до події, що виступає предметом судового процесу [59, с.195; 1205, р.16], та призначені для доказування факту у питаннях, виходячи з їх очевидних фізичних характеристик [1220]. Незалежно від використовуваного терміну («material evidence», «physical evidence» чи «real evidence»), вчені відносять до їх числа будь-які матеріальні об'єкти – від масивних об'єктів до мікроскопічних елементів [1193, р.4], у тому числі зброю, нелегальні наркотичні засоби, відбитки пальців, одяг, документи, сліди ніг, волосся, кров, сліди трави та інші плями на одязі, металеві та дерев'яні фрагменти, а також викрадені об'єкти, зокрема товари, гроші та гаманці [1204, р.344].

Поряд з термінами «material evidence», «physical evidence» та «real evidence», вчені країн англосаксонської правової системи оперують терміном «demonstrative evidence» (наочні докази), по-різному підходячи до визначення їх правової природи. Зокрема, наочні докази, поряд з речовими доказами, науковці визначають в якості самостійного виду доказів [59, с.195; 1160, с.94-95; 1162, р.519; 1191, р.29; 1222, р.50], розглядають як самостійний вид речових доказів [732], визнають допоміжними засобами у поданні та розумінні доказів [1209; 1218], звертають увагу на подвійну правову природу наочних доказів як самостійних доказів або допоміжних засобів [1201; 1207, р.208]. Неоднозначна правова природа наочних доказів негативно впливає і на практику їх використання під час судового розгляду. Зокрема, у разі, коли суди посиляються на наочні докази, не завжди є зрозумілим, мають вони на увазі наочні засоби, які необхідно формально визнати доказами, чи засоби, які допомагають суду зрозуміти показання [1225].

Як обґрунтовано вказує Е.С. Ліпсон, проблема визначення поняття наочних доказів впливає з того факту, що вони є похідною формою інших трьох видів доказів. Іншими словами, наочні докази є засобом для представлення показань, документів або речових доказів [1214]. У такому розумінні наочні докази, на думку Ч.П. Немеса, виступають не реальними речами або альтернативними їм формами, а скоріше заміною форми доказів, що вивчається судом, присяжними і сторонами [1217, р.83]. Як заміна форми доказів, наочні докази використовуються свідком, експертом [1222, р.50], адвокатом і прокурором [1160, р.95] з метою ілюстрації, уточнення [1218] та пояснення доказів [1203, р.264], у тому числі демонстрації або ілюстрації показань [1213, р.21] або представлення чи демонстрації об'єкта, який неможливо доставити у зал судового засідання (наприклад, схема поверху будинку, де відбувся злочин, або схема дорожнього перехрестя, де відбулася автомобільна аварія) [59, с.195].

Таким чином, наочні докази, як і речові докази, виступають матеріальними об'єктами, що використовуються у кримінальному

процесуальному доказуванні. Водночас, вони відрізняються від речових доказів за такими критеріями: 1) часом і механізмом їх утворення (наочні докази утворюються поза зв'язком з подією злочину); 2) об'єктним складом (зокрема, до числа наочних доказів вчені відносять: моделі, графіки, діаграми, графіки, малюнки, фотографії, відеозаписи, наукові тести, комп'ютерні реконструкції та будь-які інші предмети, які можуть пояснити або проілюструвати питання у справі [732; 1201]); 3) суб'єктним складом (наочні докази можуть утворюватися і подаватися лише свідками, експертами, адвокатом і прокурором); 4) стадією кримінального процесу, в якій вони можуть бути використані (наочні докази підлягають використанню виключно під час судового розгляду); 5) доказовим значенням (на відміну від речових доказів, наочні докази не мають самостійного доказового значення та використовуються лише у сукупності з показаннями); 6) призначенням у кримінальному процесі (вони використовуються для наочного пояснення показань або демонстрації матеріальних об'єктів, які з огляду на їх фізичні властивості не можуть бути доставлені у судові засідання) [386, р.44].

Досліджуючи доказове право Англії та США, І.В. Решетнікова вказує, що у США для позначення речових доказів нерідко використовують поняття «експонати» («exhibits») [774, с.135]. Водночас, така позиція підлягає уточненню, оскільки, по-перше, термін «exhibits» міститься у кримінальному процесуальному законодавстві не лише США, але й інших країн англосаксонської правової системи (Австралії [1159; 1195; 1196], Англії [1215] і Канади [1164; 1194]). По-друге, терміни «real (material, physical) evidence» та «exhibits» у доктрині кримінального процесу країн англосаксонської правової системи не використовуються в якості синонімів. Зокрема, термін «exhibits» вченими застосовується для позначення будь-яких матеріальних об'єктів, справжність яких повинна бути офіційно засвідчена [59, с.195] та які офіційно представлені як докази у суді [1163, р.1729], допущені ним до розгляду в якості доказів [59, с.195] та надані суду для огляду [1221, р.363]. Здійснюючи

класифікацію матеріальних об'єктів, які належать до числа «exhibits»¹, У. Бернам поділяє їх на три групи: речові докази (real evidence), наочні докази (demonstrative evidence) і документи [59, с.195]. Таким чином, термін «exhibits» використовується для позначення будь-яких матеріальних об'єктів, допущених судом в якості доказів та експонованих для огляду, у тому числі й речових доказів.

Крім терміну «exhibits», у доктрині кримінального процесу країн англосаксонської правової системи вживається термін «demonstrative exhibits» (наочні експонати), яким позначаються створені сторонами [1208] і подані суду матеріальні об'єкти, що не володіють формою документа (наприклад, графіки, відеоролики, моделі) [1225], не належать до числа речових доказів, а виступають похідними або непрямими доказами, тобто ілюстраціями існуючих первинних доказів – документів чи показань свідків та експертів, а, відповідно, рідко мають доказове значення і виступають складовою частиною ефективної стратегії переконання [1200, р.45]. З урахуванням наведених характеристик, термін «наочні експонати» розглядається як синонім терміна «наочні докази».

Таким чином, кримінальне процесуальне законодавство переважної більшості країн континентальної (романо-германської) правової системи, у першу чергу пострадянських і постсоціалістичних, прямо визначає речові докази в якості самостійного виду доказів та, з тими або іншими відмінностями, закріплює визначення їх поняття (зокрема, Азербайджанської Республіки, Республіки Білорусь, Республіки Болгарія, Республіки Вірменія, Грузії, Естонської Республіки, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Республіки Молдова, Російської Федерації, Румунії, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Туркменістану). Кримінальне процесуальне законодавство окремих країн континентальної (романо-германської) правової системи не містить терміну «речові докази» (зокрема, Республіки Польща, ФРН) або не закріплює його

¹ У перекладі цитованої праці У. Бернама термін «exhibits» визначається як «експоновані у суді докази».

визначення (зокрема, Французької Республіки), але так само, як і кримінальне процесуальне законодавство країн англосаксонської правової системи (Австралії, Англії, Канади, США), передбачає їх використання в кримінальному процесуальному доказуванні в якості самостійного виду доказів.

Відсутність у кримінальному процесуальному законодавстві низки зарубіжних країн (зокрема, Республіки Польща, ФРН, Французької Республіки, Австралії, Англії, Канади, США), поняття речових доказів, з однієї сторони, ґрунтується на сформованій правозастосовній практиці та надає правозастосовувачу свободу розсуду у визнанні тих або інших об'єктів речовими доказами, проте, з іншої сторони, нерідко призводить до істотного звуження або розширення кола об'єктів, які належать до числа речових доказів. Зокрема, у доктрині кримінального процесу низки країн континентальної (романо-германської) правової системи до числа речових доказів прийнято відносити не лише речі як матеріальні об'єкти, але й тіло людини і місце події (зокрема, Республіки Польща), живих осіб, трупів, тварин та процеси, що піддаються огляду (зокрема, ФРН), результати огляду місця події та учасників кримінального процесу (зокрема, Французької Республіки).

Проведене дослідження дозволило охарактеризувати законодавчі підходи низки зарубіжних країн континентальної (романо-германської) та англосаксонської правових систем і сформовані на їх основі та з урахуванням судової практики доктринальні підходи до визначення поняття речових доказів, на підставі чого розкрити встановити позитивний досвід, який може бути врахований у процесі подальшого удосконалення поняття речових доказів у КПК України.

2.1.3. Сутність речових доказів у кримінальному процесі

Комплексне дослідження будь-якого правового явища неможливе поза зверненням до характеристики його сутності як невід'ємної якості, що відображає внутрішні зв'язки і закономірності розвитку такого явища як об'єкта наукового пізнання. Дослідження сутності речових доказів дозволяє розкрити

внутрішній зміст цього правового явища шляхом виявлення його основних, визначальних рис та, з їх урахуванням, визначити поняття речових доказів.

У доктрині кримінального процесу сформувалося декілька підходів до визначення сутності речових доказів. Так, одна група вчених розкриває її шляхом виокремлення сутнісних елементів речових доказів, до яких відносять або зміст і процесуальну форму [71, с.18; 305, с.109-110], або зміст, матеріальну форму та процесуальну форму [520, с.87]. Друга група вчених характеризує їх сутність шляхом наведення ознак, притаманність яких матеріальним об'єктам дозволяє віднести їх до числа речових доказів [92, с.124; 252, с.87-88; 493, с.250; 669, с.747-748; 1109, с.87-88]. Аналізуючи наведені підходи, потрібно відзначити, що, по-перше, вони взаємодоповнюють один одного, надаючи можливість визначити сутність речових доказів із різних точок зору: виокремлення та характеристика сутнісних елементів речових доказів дозволяє розкрити онтологічні основи їх поняття як об'єкта пізнання, а окреслення кола та характеристика ознак речових доказів – його логічні основи. У зв'язку з цим сутність речових доказів може бути визначена за допомогою розкриття як їх сутнісних елементів, так і притаманних їм ознак. По-друге, якщо доцільність розкриття сутності речових доказів за допомогою характеристики їх змісту і процесуальної форми виступає беззаперечною, то виділення матеріальної форми як самостійного сутнісного елементу вбачається недоречним. Це пояснюється тим, що використання речових доказів у кримінальному процесуальному доказуванні можливе лише у разі надання матеріальному об'єкту як носію відповідних даних процесуальної форми, а сам матеріальний носій виступає невід'ємним елементом останньої, що свідчить про її неподільність.

Зміст речових доказів у доктрині кримінального процесу визначається доволі неоднозначно. Так, одна група вчених розглядає їх зміст як відомості про обставини кримінального правопорушення [24, с.224; 485, с.128; 886, с.233]. Друга група вчених під змістом речових доказів розуміє інформацію, по-різному підходячи до визначення змісту останньої [71, с.18; 455, с.68; 456, с.167; 1084,

с.54]. Третя група вчених змістом речових доказів охоплює ознаки, властивості та стани, притаманні матеріальним об'єктам [22, с.102; 227, с.36; 305, с.109-110; 502, с.164; 520, с.87; 536, с.8].

Аналіз ч. 1 ст. 98 КПК України дозволяє стверджувати, що зміст речових доказів складають відомості про факти та обставини, які встановлюються під час кримінального провадження. За рахунок відображення кола фактичних даних (відомостей про факти), які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, законодавчий підхід до визначення змісту речових доказів у повному обсязі відповідає розумінню ним змісту доказів. Проте, такий підхід не відображає специфіку фактичних даних (відомостей про факти), які становлять зміст речових доказів.

Визначаючи зміст речових доказів, О.Є. Головкін вказує, що «відомості, які становлять зміст речових доказів – це перетворені у процесуальну форму речового доказу відомості про обставини, які підлягають доказуванню, обумовлені фізичними властивостями предмета, місцем та іншими обставинами його виявлення або використання, самим фактом існування» [222, с.29]. Така позиція відображає істотні складові елементи змісту речових доказів і може бути покладена в основу його визначення з урахуванням деяких уточнень.

По-перше, виходячи із розуміння доказів як єдності фактичних даних та їх джерела, відомості про факти й обставини, які мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, не можуть розглядатися поза їх конкретним носієм. Для речових доказів носієм вказаних відомостей виступає матеріальний об'єкт, який характеризується конкретними фізичними властивостями. Як відзначає В.Я. Колдін, «поза виділенням одиничного матеріального об'єкта неможлива індивідуалізація речового доказу, його відмінність від інших предметів» [461]. Зважаючи на єдність відомостей про факти й обставини, які мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, та матеріального об'єкта, який виступає їх носієм, у ході визначення змісту речових доказів вони підлягають врахуванню у сукупності.

По-друге, конкретний матеріальний об'єкт підлягає використанню у кримінальному процесуальному доказуванні в якості речового доказу за умови, що він перебуває у тісному об'єктивному зв'язку з подією кримінального правопорушення. Відповідно, доказове значення мають відомості не про всі фізичні властивості речового доказу, а лише про ті з них, що дозволяють встановити наявність такого зв'язку і можуть бути використані для встановлення фактів й обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

По-третє, відомості про фізичні властивості речових доказів можуть відображатися у показаннях свідків, потерпілих, підозрюваних, протоколах слідчих (розшукових), інших процесуальних дій, у зв'язку з чим чітке визначення змісту речових доказів вимагає відмежування відомостей про значимі для кримінального провадження факти й обставини, які вони містять, від відомостей про вказані обставини і факти, які складають зміст інших видів доказів.

Безпосереднє сприйняття речових доказів відбувається шляхом їх огляду у межах відповідних процесуальних дій. Водночас, приналежність окремих матеріальних об'єктів (зокрема, холодної та вогнепальної зброї, наркотичних засобів тощо) до певного виду та їх фізичні властивості можуть бути встановлені виключно у ході проведення експертизи і підлягають відображенню у висновку експерта. Оскільки вказані матеріальні об'єкти виступають об'єктом кримінально протиправних дій або знаряддям вчинення кримінального правопорушення, то встановлення їх фізичних властивостей спрямоване на визначення зв'язку матеріальних об'єктів із подією кримінального правопорушення. Хоча зміст висновку експерта відображає відомості про матеріальний об'єкт та його фізичні властивості, проте, носієм цих відомостей виступає сам матеріальний об'єкт. При цьому, як вказує О.В. Победкін, висновок експерта не позбавляє матеріальний об'єкт властивостей речових доказів і не надає йому таких властивостей, а лише встановлює належність матеріального об'єкта до кримінальної справи [701, с.337]. Відповідно,

відомості про матеріальний об'єкт та його фізичні властивості, встановлені у результаті проведення експертизи, охоплюються змістом речових доказів, а зміст висновку експерта, як впливає зі змісту ч. 1 ст. 101 КПК України, становлять докладний опис проведених експертом досліджень і зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на поставлені питання [508], зокрема, щодо визначення приналежності матеріального об'єкта до конкретного виду речових доказів, його фізичних властивостей тощо.

У разі безпосереднього сприйняття речових доказів слідчим відомості про матеріальний об'єкт та його фізичні властивості підлягають відображенню у протоколі відповідної слідчої (розшукової) або іншої процесуальної дії – огляду місця події, обшуку, затримання тощо, що зумовлено вимогами процесуальної форми речового доказу. Поряд з відомостями про матеріальний об'єкт та його фізичні властивості, протоколи містять відомості про час, місце та інші обставини виявлення матеріального об'єкта, обставини його виготовлення, зміни і використання у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення. Водночас, на відміну від фізичних властивостей, які характеризують стан речових доказів, наведені обставини відображають їх зовнішні зв'язки із місцем вчинення кримінального правопорушення, приготування до його вчинення та приховування його наслідків, з особою підозрюваного тощо, внаслідок чого охоплюються змістом протоколів процесуальних дій як одного з видів документів, визначеного п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК України. У зв'язку з цим більш обґрунтованою виступає позиція вчених, які відзначають доказове значення місцезнаходження речових доказів, фактів їх створення (виготовлення) чи видозміни [661, с.152], але не включають відомості про вказані факти та обставини до змісту речових доказів.

Безпосереднє сприйняття матеріальних об'єктів здійснюється й іншими учасниками кримінального провадження як поза кримінальною процесуальною діяльністю, так і в ході проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, під час яких матеріальні об'єкти вилучаються, оглядаються та використовуються. Відомості про матеріальний об'єкт, його фізичні

властивості, час, місце та інші обставини, за яких вони сприймали матеріальний об'єкт, повідомляються свідками, потерпілими, підозрюваними під час проведення допиту, у зв'язку з чим охоплюються змістом їх показань.

Викладене дозволяє стверджувати, що зміст речових доказів складають отримані у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку відомості про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення, на підставі яких можуть бути встановлені факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню [415, с.97]. Аналогічним чином зміст речових доказів розуміє 75,4% респондентів (додаток Б). Відображення відомостей про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості і зв'язок із подією кримінального правопорушення у протоколах слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, у ході яких здійснено їх вилучення й огляд, свідчить про тісний взаємозв'язок змісту та процесуальної форми речових доказів.

У доктрині кримінального процесу процесуальна форма речових доказів визначається доволі неоднозначно. Так, одна група вчених ототожнює її або із самим матеріальним об'єктом [541, с.307], або зі змістом речових доказів у цілому [22, с.105] чи їх властивостями зокрема [325, с.16]. Друга група вчених охоплює процесуальною формою речових доказів матеріальний об'єкт і сукупність процесуальних документів, які містять відомості, що становлять зміст речових доказів [222, с.38; 240, с.225; 886, с.234]. Третя група вчених розглядає її лише як сукупність процесуальних документів, що відображають зміст речових доказів [455, с.68; 456, с.168; 485, с.129-130]. Четверта група вчених охоплює нею або матеріальний об'єкт та його опис у протоколі процесуальної дії [534, с.12], або лише опис матеріального об'єкта у протоколі його огляду чи протоколі іншої процесуальної дії, в ході якої він був виявлений і вилучений [305, с.110-111; 566, с.42-43; 661, с.154]. Відстоюючи останню із наведених позицій, низка вчених до процесуальної форми речових доказів додатково включає постанову про їх приєднання до справи [534, с.12; 566, с.43; 661, с.154-155].

Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що, по-перше, якщо внаслідок наявності тісного об'єктивного зв'язку з подією кримінального правопорушення речові докази характеризуються належністю як однією з процесуальних властивостей, то їх отримання у порядку, встановленому КПК України, свідчить про притаманність їм допустимості як другої процесуальної властивості речових доказів. При цьому вчені-процесуалісти вказують, що «допустимість характеризують два елементи: об'єкт-носії і форма закріплення носія інформації» [69, с.55], та наголошують, що «оскільки речовий доказ передбачає наявність предмета, його відсутність свідчить про недопустимість доказу навіть за наявності інших доказів, які розкривають властивості та ознаки предмета і використовуються у доказуванні самостійно» [222, с.36]. З огляду на неможливість використання у доказуванні речових доказів через відсутність матеріального об'єкта як носія фактичних даних, сам матеріальний об'єкт виступає невід'ємним елементом процесуальної форми речових доказів. Водночас, остання не може ототожнюватися з матеріальним об'єктом як носієм фактичних даних, оскільки залишає поза увагою особливості процесуального порядку отримання та закріплення (фіксації) відомостей про матеріальний об'єкт та його фізичні властивості. Неприйнятним виступає й ототожнення процесуальної форми речових доказів з їх змістом, оскільки воно суперечить онтологічним основам розуміння їх сутності і нівелює саму процесуальну форму речових доказів, яка повинна відображати відомості про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення, що становлять зміст речових доказів.

По-друге, як вказує О.Г. Шило, «оформлення процесу отримання речових доказів без складання відповідних процесуальних документів є неправомірним, оскільки не забезпечує достатніх гарантій достовірності отриманої інформації» [1131, с.79]. У зв'язку з цим «сам предмет – дійсний чи гаданий носій матеріальних слідів злочину – без процесуальних документів, які фіксують його ознаки, обставини виявлення та зберігання, доказом не виступає» [957]. Опис матеріального об'єкта та його фізичних властивостей може міститися як у

протоколі огляду предмета, так і у протоколах інших слідчих (розшукових) та процесуальних дій, у ході яких здійснено вилучення та огляд речових доказів, – протоколах огляду місця події, обшуку, затримання тощо. Кожній із наведених процесуальних дій притаманні своя мета та завдання, які зумовлюють пізнавальну спрямованість дій її учасників на встановлення конкретних обставин кримінального провадження та зміст їх відображувальної діяльності за результатами проведення вказаних процесуальних дій. Якщо під час огляду предмета встановлення приналежності матеріального об'єкта до певного їх виду та виявлення його фізичних властивостей виступають метою цієї слідчої (розшукової) дії, то під час огляду місця події, обшуку, затримання – одним із завдань вказаних процесуальних дій. Відповідно, процесуальному закріпленню у протоколі огляду предмета підлягають відомості про матеріальний об'єкт та його фізичні властивості, а у протоколах огляду місця події, обшуку, затримання вони викладаються поряд із наведенням інших відомостей, встановлених під час проведення вказаних процесуальних дій, у тому числі й щодо зовнішніх зв'язків речових доказів із місцем вчинення кримінального правопорушення, приготування до його вчинення та приховування його наслідків, з особою підозрюваного тощо. Таким чином, у разі процесуального закріплення відомостей про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення у протоколі огляду предмета, останній становить невід'ємний елемент процесуальної форми речових доказів. У разі процесуального закріплення вказаних відомостей, які становлять зміст речового доказу, у протоколі огляду місця події, обшуку, затримання або іншої процесуальної дії, невід'ємним елементом процесуальної форми речових доказів виступає їх відображення шляхом опису.

По-третє, спірним на сьогодні виступає питання щодо доцільності включення до процесуальної форми речових доказів постанови про визнання предмета речовим доказом та його приєднання до кримінального провадження. На відміну від КПК України 1960 року, ч. 1 ст. 79 якого передбачала приєднання речових доказів до справи постановою особи, що провадить дізнання, слідчого,

прокурора або ухвалою суду [515], чинний КПК України не закріплює необхідності складення такої постанови. У доктрині кримінального процесу на сьогодні сформовано два кардинально протилежні підходи щодо вирішення цього питання. Так, одна група вчених поділяє позицію законодавця та вказує на недоцільність складення постанови про визнання предмета речовим доказом і його приєднання до матеріалів кримінального провадження [210, с.67] або наголошує на тому, що КПК України не передбачає в якості способу збирання речових доказів винесення постанови про визнання речовим доказом і долучення до матеріалів кримінального провадження [11, с.274], її постановлення слідчим хоча формально і не суперечить вимогам кримінального процесуального закону (зважаючи на ч. 3 ст. 110 КПК України), проте не відповідає новітній концепції сприйняття доказів у цілому [348, с.133], ставить сторону захисту у явно не вигідне становище і свідчить про існування у кримінальному провадженні невиправданої переваги сторони обвинувачення [561, с.86]. Інша група вчених, навпаки, відзначає необхідність складення слідчим такої постанови [191, с.100; 203, с.89; 311, с.241; 321, с.254; 671, с.231; 731, с.91] та обґрунтовує доцільність внесення відповідних доповнень до ст. 98 КПК України [591; 1079, с.47-48].

Незважаючи на відсутність нормативних вимог, у слідчій практиці речові докази нерідко приєднуються до матеріалів кримінального провадження шляхом складання постанови про визнання предмета речовим доказом та його приєднання до матеріалів кримінального провадження. Зокрема, як відзначає Л.М. Лобойко, сторона обвинувачення прагне зберегти практику, яка існувала за КПК України 1960 року, згідно з якою слідчий і прокурор визнавали доказами дані, зібрані й оцінені ними, у зв'язку з чим у практиці досудового розслідування, здійснюваного за чинним КПК України, слідчі продовжують складати постанову про визнання предметів речовими доказами і приєднання їх до матеріалів кримінального провадження [561, с.86]. Така практика, з однієї сторони, у цілому відповідає ч. 3 ст. 110 КПК України, відповідно до якої слідчому, прокурору надано повноваження складати постанови не лише у

випадках, передбачених КПК України, але й у випадках, коли він визнає це за необхідне [508], проте, з іншої сторони, зумовлює неоднозначність сформованої на сьогодні судової практики щодо вирішення питання про долю речових доказів. Зокрема, суди нерідко відмовляють у вирішенні цього питання, посилаючись на те, що матеріальні об'єкти не визнавалися постановою слідчого речовими доказами і не приєднувалися до матеріалів кримінального провадження, внаслідок чого суд позбавлений можливості прийняти рішення щодо них у порядку ч. 4 ст. 374 або п. 14 ч. 1 ст. 537 КПК України [1020; 1035; 1036].

Аналіз наведених теоретичних підходів і сформованої на сьогодні слідчої та судової практики з цього питання дозволяє стверджувати, що постанова про приєднання речових доказів до кримінальної справи, складення якої було передбачено ч. 1 ст. 79 КПК УРСР 1960 року, відображала процесуальне рішення слідчого про надання предметам статусу речових доказів. Нормативне закріплення повноважень слідчого щодо складення вказаної постанови призвело до її розуміння у доктрині кримінального процесу як процесуального акту, який виражає рішення слідчого про належність предмета [661, с.154-155; 958, с.328] та яким завершується формування речових доказів [1117, с.35]. Водночас, як вказує Н.А. Попова, «визнання предмета речовим доказом відбувається не у момент винесення постанови про приєднання, а у момент виявлення, огляду або дослідження предмета» [721, с.16]. Саме за результатами огляду матеріального об'єкта під час слідчої (розшукової) або іншої процесуальної дії, у ході якої він був отриманий, а у низці випадків – за результатами проведеної експертизи йому надається оцінка з точки зору належності. На коректність визнання матеріального об'єкта речовим доказом з моменту встановлення наявності його зв'язку з подією кримінального правопорушення вказало 65% респондентів (додаток Б).

Будучи процесуальним рішенням слідчого, вказана постанова не відображає фактичні дані, які складають зміст речових доказів, а лише констатує приєднання конкретного матеріального об'єкта до матеріалів

кримінального провадження. Відповідно, постанова про приєднання речового доказу до матеріалів кримінального провадження носить формальний характер, а її наявність або відсутність у матеріалах кримінального провадження, як відзначають В.В. Вапнярчук та І.Ю. Кайло, не впливає на допустимість предмету як речового доказу [90, с.300; 348, с.133]. У зв'язку з цим постанова про приєднання речового доказу до матеріалів кримінального провадження не охоплюється процесуальною формою речових доказів.

Таким чином, процесуальну форму речових доказів складають матеріальний об'єкт, який виступає носієм фактичних даних, і відображення шляхом опису відомостей про нього, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення у протоколах слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, під час проведення яких матеріальний об'єкт був отриманий та оглянутий (протоколі огляду предмета, огляду місця події, обшуку, затримання тощо) [434, с.161]. Аналогічним чином процесуальну форму речових доказів розуміє 74,6% респондентів (додаток Б). Отримання матеріального об'єкта та відображення вказаних відомостей підлягає здійсненню належними суб'єктами у ході належних процесуальних дій з дотриманням норм КПК України щодо отримання та процесуального оформлення речових доказів, що забезпечить їх допустимість.

Характеризуючи сутність речових доказів за допомогою притаманних їм ознак, вчені неоднозначно підходять до визначення їх кола та виділяють різну їх кількість: дві [90, с.297; 1109, с.87-88], три [505, с.211; 1084, с.54-55; 1131, с.77], чотири [493, с.250; 566, с.32], шість [669, с.747-748], сім [314, с.40-41], одинадцять [252, с.87-88]. Невдаючись до поглибленого аналізу наведених позицій, потрібно погодитися з позицією О.В. Капліної, яка відзначає, що «визначення терміна повинно містити основні, суттєві ознаки позначуваного ним поняття, необхідні й достатні для його ідентифікації і відмежування від інших термінів» [357, с.176]. У зв'язку з цим ознаки речових доказів у своїй сукупності повинні бути достатніми для вичерпного розкриття сутності речових

доказів та їх відмежування від документів і зразків для експертизи. Із урахуванням цього, в якості ознак речових доказів доцільно виділяти:

1) ознаку предметності. В якості ознаки речових доказів І.І. Котюк визначає їх матеріальний характер [493, с.250], який, на думку О.Г. Шилю, полягає в тому, що носієм відомостей, які мають доказове значення, є винятково предмети (речі або документи) [1131, с.77]. Водночас, як обґрунтовано вказує М.М. Єгоров, «речовий, матеріальний характер мають факти-стани, біологічні істоти, автоматичні пристрої та спеціально створені носії інформації. Тому, якщо виходити тільки із матеріальності, уречевленості, то цей критерій віднесення об'єктів до речових доказів виступає досить невизначеним» [314, с.25]. У зв'язку з цим предметність може розглядатися в якості невід'ємної ознаки речових доказів виключно у сукупності з іншими притаманними їм ознаками;

2) ознаку об'єктивності. Як відзначають В.В. Вапнярчук, К.Б. Калиновський та А.В. Смирнов, вказана ознака передбачає, що інформація, яка міститься у речових доказах і має значення для кримінального провадження, формується не для доведення її до відома органів досудового розслідування, суду, інших учасників кримінального провадження, а з будь-якими іншими (іноді прямо протилежними) цілями або взагалі незалежно від волі та бажання людей [90, с.295; 836, с.201]. Дана ознака вказує на утворення речових доказів у зв'язку з подією кримінального правопорушення як результату матеріального відображення факту й обставин його вчинення, тобто поза процесуальною діяльністю органів досудового розслідування та суду. Поряд з ознакою об'єктивності, як самостійну ознаку речових доказів нерідко виділяють їх незамінність, яка полягає в тому, що вони створюються фактом та обстановкою вчиненого кримінального правопорушення [90, с.295; 245, с.200; 505, с.211; 1131, с.77], значимі для справи своїми індивідуальними особливостями і властивостями [955, с.136] та у разі їх втрати не можуть бути повторно отримані або бути замінені іншими [245, с.200]. Водночас, утворення речових доказів у зв'язку з подією кримінального правопорушення само по собі свідчить про

неможливість повторного отримання у разі їх втрати аналогічних речових доказів. У зв'язку з цим незамінність речових доказів більш доцільно розглядати як практичний критерій [721, с.15] їх відмежування від інших, суміжних доказів, що випливає із нерозривного зв'язку речових доказів з обставинами минулого [836, с.202];

3) ознаку інформативності. Як відзначає М.О. Гетманцев, дана ознака передбачає, що «речові докази завдяки дослідженню їх зовні об'єктивованих станів (кольору, запаху, об'єму, ваги, збереженості, відбитків на предметі, цілісності, давності тощо) підтверджують наявність або відсутність прямого чи побічного причинно-наслідкового зв'язку з обставинами, що мають значення для справи» [209, с.83]. Водночас, ознаку інформативності потрібно розуміти більш широко за рахунок відображення нею змісту та функціонального призначення речових доказів. Із цих позицій ознака інформативності полягає в тому, що речові докази містять відомості про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення, на підставі яких можуть бути встановлені факти й обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню [422, р.185];

4) ознаку процесуальної визначеності. Вказана ознака характеризує додержання норм КПК України, які закріплюють порядок отримання та процесуального оформлення речових доказів. Якщо ознаки предметності, об'єктивності й інформативності відображають зміст речових доказів, то ознака процесуальної визначеності – їх процесуальну форму.

Із урахуванням викладеного підходу до сутнісних елементів речових доказів і притаманних їм ознак, під речовими доказами потрібно розуміти отримані у передбаченому кримінальним процесуальним законом порядку матеріальні об'єкти, що містять відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Визначення кола матеріальних об'єктів, які виступають речовими доказами, зумовлює необхідність їх відмежування, з урахуванням наведених ознак, від документів і зразків для експертизи.

Закріплюючи речові докази і документи як самостійні процесуальні джерела доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України), законодавець визнає документи речовими доказами за умови, що вони містять ознаки останніх, зазначені у ч. 1 ст. 98 КПК України (ч. 2 ст. 98 КПК України) [508]. Поділяючи позицію законодавця, одна група вчених відносить документи до числа речових доказів за умови, що вони відповідають ознакам речових доказів, наведеним у нормативному визначенні їх поняття [50, с.140; 590, с.21], або, принаймні, одній із цих ознак [661, с.163]. Друга група вчених вказує на доцільність їх розмежування з урахуванням сукупності критеріїв, у числі яких, поряд із невідповідністю документів ознакам речових доказів, виділяють процесуальний статус відомостей, які містяться у них, співвідношення їх форми і змісту, спосіб відображення інформації [226, с.580-581; 326, с.67-68] та її спрямованість на встановлення тих або інших обставин, які входять у предмет доказування [351, с.18].

Аналіз наведених позицій законодавця та вчених-процесуалістів дозволяє стверджувати, що законодавець у ч. 1 ст. 98 КПК України визначає, по суті, дві ознаки речових доказів – об'єктивність та інформативність: перша виводиться із закріпленого цією нормою казуїстичного переліку речових доказів залежно від їх зв'язку з подією кримінального правопорушення, а друга закріплюється шляхом прямої вказівки на використання відомостей, які містяться у речових доказах, для встановлення наявності або відсутності фактів чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Таким чином, із позиції законодавця для визнання документів речовими доказами вони повинні бути утворені у зв'язку з подією кримінального правопорушення (ознака об'єктивності) та містити відомості про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення, на підставі яких можуть бути встановлені факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню (ознака інформативності).

Ознака об'єктивності виступає достатньою для відмежування речових доказів від документів, оскільки у разі утворення поза зв'язком з подією кримінального правопорушення останні виступають самостійним видом доказів. Ознака інформативності притаманна і речовим доказам, і документам, у зв'язку з чим не може розглядатися як достатня для їх розмежування. З однієї сторони, як вказує Н.З. Рогатинська, розуміння документа як матеріального носія, що містить відомості, які мають значення для справи, заздалегідь надає йому статус речового доказу [781, с.350]. З іншої сторони, невідповідність документа ознаці інформативності свідчить про відсутність його доказового значення і неможливість використання у доказуванні як доказу. Ознака процесуальної визначеності, що впливає зі змісту норм КПК України, які визначають процесуальний порядок отримання й оформлення доказів, також притаманна обом вказаним їх видам. При цьому, якщо зміст ознаки інформативності є тотожним для речових доказів і документів, то зміст ознаки процесуальної визначеності відрізняється з урахуванням особливостей, притаманних процесуальному порядку отримання кожного з вказаних доказів.

Виділення, поряд із критерієм невідповідності документів ознакам речових доказів, додаткових критеріїв їх розмежування виступає достатньо умовним: у разі, якщо документи не відповідають ознаці об'єктивності, вони не можуть розглядатися в якості речових доказів [438, с.166], а у разі, якщо документи не володіють ознаками інформативності та процесуальної визначеності, вони втрачають процесуальні властивості належності та допустимості, внаслідок чого не можуть використовуватися в якості доказів. На доцільність відмежування документів від речових доказів за критерієм їх невідповідності ознакам речових доказів вказало 92,7% респондентів (додаток Б).

Чітке визначення кола матеріальних об'єктів, які належать до числа речових доказів, зумовлює необхідність вирішення питання щодо процесуального статусу зразків для експертизи, відносно якого у доктрині кримінального процесу сформовано різні за своїм змістом підходи. Так, одна

група вчених відносить зразки для експертизи до числа речових доказів у цілому [360, с.16; 534, с.11], залишаючи поза увагою класифікацію останніх на первинні та похідні, або розглядає зразки для експертизи в якості похідних речових доказів [650, с.116; 661, с.158; 1145, с.50]. Друга група вчених розглядає зразки для експертизи як самостійний засіб доказування [97, с.6], як самостійну категорію матеріальних об'єктів, що використовуються у кримінальному провадженні [92, с.124; 203, с.91; 482, с.21] та виконують необхідну роль в експериментальних дослідженнях під час проведення низки експертиз (криміналістичної, біологічної, хімічної, товарознавчої тощо) [227, с.37; 502, с.165], як частину матеріального об'єкта, що виступає лише засобом встановлення його зв'язку з подією кримінального правопорушення чи іншими обставинами, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [531, с.48; 1128, с.218], як допоміжні технічні засоби, що самі по собі не мають доказового значення [810, с.13].

Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що, по-перше, утворення інформації, яка міститься у зразках для експертизи, може відбуватися як під час кримінального провадження у результаті проведення відповідної процесуальної дії – одержання зразків для експертизи (експериментальні зразки) або поза її проведенням (умовно вільні зразки), так і поза межами кримінального провадження (вільні зразки). Проте, незалежно від моменту утворення (до початку кримінального провадження або під час його здійснення) зразки для експертизи формуються поза зв'язком із подією кримінального правопорушення [525, с.105; 558, с.248; 1123, с.260; 1144, с.116], що свідчить про непритаманність їм об'єктивності як ознаки речових доказів. На доцільність відмежування зразків для експертизи від речових доказів за критерієм відсутності зв'язку з подією кримінального правопорушення вказало 92,7% респондентів (додаток Б).

По-друге, на відміну від речових доказів, зразки для експертизи є замінимими [525, с.105; 1144, с.116] і можуть отримуватися неодноразово (наприклад, у разі виникнення необхідності проведення додаткової або

повторної експертизи). Замінність зразків для експертизи дозволила окремим вченим дійти до висновку про доцільність їх віднесення до похідних речових доказів [650, с.116]. При цьому, на їх думку, зразки виступають носіями тих самих властивостей, що й первинні речові докази і призначені для дослідження саме цих властивостей, а їх існування зумовлене наявністю речового доказу-оригіналу та необхідністю його дослідження [200, с.22], у зв'язку з чим зразки також виступають в якості матеріальної моделі речового доказу-оригіналу, що відображає певні його властивості [661, с.158]. Водночас, як обґрунтовано вказує І. Кертес, зразки виникають у результаті копіювання не самого оригіналу речового доказу, а процесу його формування, механізму виникнення [372, с.44], а тому вони не можуть розглядатися в якості похідних речових доказів і характеризуються ознакою інформативності у притаманному їм обсязі, що дозволяє використати їх у процесі проведення експертизи.

По-третє, отримання зразків зумовлюється необхідністю провадження порівняльного дослідження речових доказів, на що звертається увага як у доктрині кримінального процесу [203, с.91; 920, с.647], так і в судовій практиці [1027]. Формування зразків для експертизи здійснюється шляхом їх отримання як самостійної процесуальної дії, під час проведення якої вони можуть відбиратися: 1) виключно у випадках призначення експертизи слідчим суддею за клопотанням сторони кримінального провадження (під час досудового розслідування) або її призначення судом (під час судового провадження); 2) не лише сторонами кримінального провадження, судом, але й спеціалістом, залученим за дорученням суду (ч. 1 ст. 245 КПК України) [508]. Підстави і порядок отримання зразків для експертизи вказують на відмінність змісту притаманної їм ознаки процесуальної визначеності від змісту цієї ознаки, якою характеризуються речові докази.

Таким чином, зразки для експертизи являють собою матеріальні об'єкти, що утворені поза зв'язком з подією кримінального правопорушення та формуються сторонами кримінального провадження, судом або спеціалістом, залученим за дорученням суду, у випадках призначення експертизи із метою

проведення порівняльного дослідження речових доказів. Вони не відповідають ознакам об'єктивності, інформативності та процесуальної визначеності, що унеможливило їх розгляд в якості речових доказів – як первинних, так і похідних. У цьому контексті викликає заперечення позиція вчених, які пов'язують набуття доказового значення речовими доказами внаслідок їх порівняння зі зразками [360]. Під час проведення експертизи відбувається порівняльне дослідження речових доказів та отриманих зразків, за результатами якого може бути встановлено наявність зв'язку речових доказів із подією кримінального правопорушення. Наявність такого зв'язку встановлюється шляхом проведення не лише експертизи, але й слідчих (розшукових) дій: огляду, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту. Доказове значення речові докази набувають внаслідок наявності їх зв'язку з подією кримінального правопорушення, а не проведення експертизи, що додатково вказує на неможливість розгляду зразків як речових доказів [439, с.152]. Взяті окремо від речових доказів, зразки для експертизи не можуть вказувати на наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, у зв'язку з чим не мають доказового значення.

Окрім віднесення зразків для експертизи до речових доказів, окремі вчені не відмежовують їх від зразків речового доказу. Зокрема, М.Ф. Сокиран і К.В. Тарасенко до числа зразків для порівняльного дослідження у широкому розумінні відносять так звані «зразки – середні проби» [914, с.322]. Водночас, на відміну від зразків для експертизи, зразки речового доказу виступають похідними речовими доказами, оскільки, з огляду на фізичні властивості первинних речових доказів, отримуються в обсязі, необхідному для проведення експертизи або інших цілей кримінального провадження. На доцільність визнання зразків речового доказу похідними речовими доказами вказало 68,5% респондентів (додаток Б).

Низка вчених до числа речових доказів відносить електронні речові докази, які розглядаються або в якості одного з видів електронних доказів [51,

с.218; 334, с.9; 535, с.91; 627, с.107; 1154, с.92], що виокремлюється як самостійне процесуальне джерело доказів [334, с.8; 335, с.50; 492, с.70; 607, с.109; 1086, с.259] або один з видів речових доказів [526, с.45; 499, с.254; 682, с.151-152].

Вносячи зміни до процесуальних кодексів, законодавець Законом України від 03.10.2017 р. №2147-19 до числа засобів доказування в адміністративному, господарському та цивільному процесах, поряд із письмовими і речовими доказами, висновками експертів та показаннями свідків, включив електронні докази (ч. 2 ст. 73 ГПК України, ч. 2 ст. 72 КАС України і ч. 2 ст. 76 ЦПК України), визначив поняття електронних доказів, порядок подання їх оригіналів та копій, зберігання електронних доказів і повернення їх оригіналів (ст.ст. 96 і 97 ГПК України, ст.ст. 99 і 100 КАС України і ст.ст. 100 і 101 ЦПК України) [735]. Проте, до КПК України відповідні зміни внесені не були, і лише Законом України від 16.11.2017 р. №2213-VIII законодавець виклав у новій редакції ч. 4 ст. 99 КПК України, якою уточнив поняття електронного документа і визнав ним не лише його відображення, але й копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста [737]. Таким чином, на відміну від ГПК України, КАС України і ЦПК України, законодавець у КПК України пов'язує електронні докази виключно з електронними документами.

Аналізуючи наведені теоретичні позиції та законодавчий підхід, потрібно відзначити, що зміст електронних доказів складають фактичні дані, на підставі яких можуть бути встановлені факти й обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, та які існують в електронно-цифровій формі. Низка електронних доказів утворюється у зв'язку з подією кримінального правопорушення, внаслідок чого вони характеризуються ознакою об'єктивності, притаманною речовим доказам. Зокрема, до їх числа належать: 1) шкідливі програмні засоби, які використовувалися в якості знарядь вчинення кримінального правопорушення; 2) програмні засоби, які виступали

об'єктом кримінально протиправних дій; 3) комп'ютерна інформація, яка відображає сліди кримінального правопорушення; 4) гроші та цінності, які набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення та існують в електронній формі; 5) електронні документи, пов'язані з подією кримінального правопорушення, тощо. Поряд з ознакою об'єктивності, вказані електронні докази характеризуються інформативністю та процесуальною визначеністю, які відображають відповідно їх зміст і процесуальну форму. Водночас, існування наведених фактичних даних в електронно-цифровій формі позбавляє електронні докази ознаки предметності, притаманної речовим доказам.

З огляду на їх існування в електронно-цифровій формі, електронні докази можуть як міститися в інформаційних (автоматизованих), телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, так і відображатися на відповідних матеріальних носіях. Відповідно до ч. 4 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. №851-IV, візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною [747]. При цьому на підставі ч.ч. 3 і 4 ст. 99 КПК України як відображення електронного документа, так і виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах, виступають оригіналом документа [507]. Матеріальні носії електронних доказів у практичній діяльності визнаються речовими доказами, якими, як вказує на основі аналізу судової практики І.О. Крицька, зазвичай, виступають системні блоки, флеш-картки, оптичні диски та інші матеріальні носії інформації, а не електронні файли, операційне програмне забезпечення, шкідливі програми, зафіксовані на них [526, с.42]. Хоча у таких випадках електронний доказ виступає невіддільним від матеріального носія, проте, як обґрунтовано

відзначає Н.А. Зігура, доказове значення має зміст комп'ютерної інформації, а не її матеріальний носій [334, с.9].

Таким чином, невідповідність електронних доказів ознаці предметності свідчить про недоцільність їх виокремлення як самостійного виду речових доказів, на що вказало 92,9% респондентів (додаток Б). На підставі норм КПК України і сформованої на його основі слідчої та судової практики, електронні докази на сьогодні розглядаються як електронні документи, а їх матеріальні носії – як речові докази. Проте, з урахуванням їх існування в електронно-цифровій формі та механізму залучення у кримінальне провадження, електронні докази, по аналогії з їх закріпленням в адміністративному, господарському і цивільному процесах, підлягають визнанню самостійним видом доказів у кримінальному процесі.

Поряд із цим, окремі науковці до числа речових доказів відносять живих осіб і трупів [372, с.25] та відзначають, що у випадках, коли для вирішення завдань розшуку, діагностики, ідентифікації істотне значення мають предметні властивості живих осіб і трупів, на них поширюється статус речових джерел інформації та правила їх огляду, фіксації, дослідження [108, с.8-9]. Водночас, віднесення живих осіб, трупів і частин тіла до числа речових доказів виступає необґрунтованим. По-перше, як вказує О.О. Торбас, ототожнення тіла живої чи мертвої людини з речовим доказом суперечить як загально-правовим принципам, так і власне кримінальним процесуальним засадам [942, с.205]. По-друге, законодавець, закріплюючи освідування особи, пред'явлення трупа для впізнання, огляд трупа, у тому числі пов'язаний з ексгумацією, в якості самостійних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 230, 238, 239 і 241 КПК України), чітко відмежовує живих осіб і трупів як об'єктів огляду від речових доказів.

В окремих випадках органи досудового розслідування та суди до числа речових доказів також відносять тварин. Як свідчать результати дослідження практики, слідчі після здійснення огляду визнають речовими доказами викрадених внаслідок вчинення кримінального правопорушення тварин (корів, овець тощо) та передають їх на відповідальне зберігання власникам, а суди під

час ухвалення кінцевих судових рішень вирішують питання про них [161; 168]. Проте, така практика виступає неприйнятною, оскільки тварини, так само, як живі особи і трупи, не можуть розглядатися в якості матеріальних об'єктів, що відповідають вимогам ч. 1 ст. 98 КПК України, хоча й підлягають огляду та пред'явленню для впізнання, яке у практичній діяльності проводяться за правилами огляду та пред'явлення для впізнання речей.

Проведене дослідження дозволило обґрунтувати доцільність визначення сутності речових доказів за допомогою виокремлення та розкриття їх сутнісних елементів і притаманних їм ознак, з урахуванням яких визначити їх поняття та відмежувати від документів як самостійного виду доказів і зразків для експертизи. Наведене розуміння сутності речових доказів, з урахуванням висловлених зауважень до нормативного визначення їх поняття та позитивного досвіду окремих зарубіжних країн у частині його законодавчого закріплення, свідчить про необхідність внесення відповідних змін до ст. 98 КПК України шляхом її викладення у новій редакції¹.

2.1.4. Процесуальні властивості речових доказів

Процесуальні властивості доказів достатньо детально досліджені вченими-процесуалістами, проте, у доктрині кримінального процесу та практиці кримінального процесуального доказування дискусійним як у термінологічному, так і в кількісному аспектах продовжує залишатися питання щодо їх системи. Повною мірою це стосується і речових доказів, оскільки притаманність матеріальним об'єктам того чи іншого кола процесуальних властивостей дозволяє визнати конкретні фактичні дані, що містяться у них, речовими доказами і використовувати їх у ході кримінального процесуального доказування.

Нормативна модель процесуальних властивостей доказів закріплена в ст.ст. 85 – 89 і ч. 1 ст. 94 КПК України, в яких законодавець наводить чотири

¹ Тут і надалі, якщо не вказано інше, авторські пропозиції щодо внесення змін і доповнень до КПК України сформульовані у додатку А.

властивості доказів: належність, допустимість, достовірність і достатність, проте, у ст.ст. 85 і 86 КПК України визначає лише поняття «належні докази» і «допустимі докази» [508].

У доктрині кримінального процесу питання щодо системи процесуальних властивостей доказів також залишається дискусійним. Переважна більшість вчених поділяє позицію законодавця та характеризує докази чотирма процесуальними властивостями: належністю, допустимістю, достовірністю та достатністю [506, с.126; 541, с.40; 560, с.12; 572, с.76]. Окремі вчені відходять від традиційно сформованого підходу та виділяють від трьох до одинадцяти процесуальних властивостей доказів. Зокрема, до їх числа О.П. Кучинська, О.А. Кучинська та Л.Д. Удалова відносять переконливість, придатність і правову силу [539, с.63; 979, с.109], В.П. Гмирко та І.А. Зінченко – належність, допустимість, достовірність і переконливість [219, с.16], Б.Т. Безлепкін – належність, допустимість, достовірність і значимість [50, с.142], С.В. Власова, Д.В. Намьоткін і Т.В. Хмельницька – належність, допустимість, переконливість і корисність [186, с.138; 187, с.139; 1081, с.93], П.А. Лупінська – належність, допустимість, достовірність, значення (силу) і достатність [958, с.361], Є.Г. Коваленко – належність, допустимість, достовірність, достатність доказів, їх взаємозв'язок і значення для вирішення питань, що становлять предмет доказування [382, с.260], С.А. Кириченко – значимість, допустимість, законність і доброякісність кожного окремого доказу, достатність і узгодженість їх сукупності [376, с.135-136], В.Д. Берназ – належність, допустимість, достовірність, достатність і взаємозв'язок для відповідного процесуального рішення, значимість, придатність, силу, переконливість, доброякісність, повноту і законність способів отримання [58, с.13].

Поділяючи позицію вчених, які відносять до числа процесуальних властивостей доказів належність, допустимість, достовірність і достатність, потрібно відзначити, що вона повною мірою відповідає нормативному поняттю доказів у кримінальному провадженні, з якого випливає загальне розуміння системи фактичних даних, які можуть бути визнані доказами. Необхідно

погодитися з В.С. Балакшиним, на думку якого «у сукупності властивості належності, допустимості та достовірності виступають важливою гарантією того, що в основу проміжних та особливо підсумкових рішень у кримінальній справі суб'єктами доказування покладаються докази, кожен з яких відповідає вимогам закону з позицій всіх трьох елементів, що утворюють доказ» [36, с.296-297]. Процесуальна властивість достатності виступає гарантією того, що в основу відповідного процесуального рішення покладається достатня кількість доказів, які перебувають у взаємозв'язку і таким чином утворюють сукупність, необхідну для його прийняття.

Інші риси доказів, які вченими пропонується відносити до числа їх процесуальних властивостей, або охоплюються належністю, допустимістю, достовірністю та достатністю доказів (наприклад, доброякісність і законність доказів охоплюються змістом їх допустимості), або взагалі не можуть бути віднесені до процесуальних властивостей доказів (наприклад, значимість не може розглядатися в якості невід'ємної та характерної властивості доказів, оскільки її наявність не впливає на визнання конкретних фактичних даних доказом та їх використання під час кримінального процесуального доказування) [392, с.178].

Визначенню поняття належності доказів присвячена істотна кількість праць вчених-процесуалістів, у яких вона визначається як зв'язок доказів із предметом доказування [97, с.13], зв'язок між змістом доказів та обставинами, що входять у предмет доказування, чи іншими даними, які мають значення для справи [295, с.75-76; 920, с.246], можливість використання доказів для встановлення фактів та обставин предмету доказування [7, с.58; 822, с.22], придатність доказів встановлювати своїм змістом обставини, що становлять предмет доказування [612, с.112; 619, с.123; 661, с.65; 817, с.236], властивість доказів, що проявляється у зв'язку доказової інформації з обставинами справи [893, с.75], відображає здатність доказу прямо або побічно встановлювати обставини, які підлягають доказуванню [707, с.487-488], з огляду на об'єктивні зв'язки між ними [377, с.75]. Незупиняючись на характеристиці наведених

визначень поняття належності доказів, потрібно вказати, що переважна більшість вчених розкриває його шляхом вказівки на зв'язок змісту доказів з обставинами, які входять у предмет доказування. Поділяючи таку позицію, належність речових доказів доцільно розглядати як їх процесуальну властивість, що відображає наявність зв'язку між змістом речових доказів і фактами й обставинами, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Належність речових доказів характеризує лише їх зміст і не стосується процесуальної форми, на що неодноразово зверталася увага вченими у контексті дослідження сутності цієї процесуальної властивості доказів [7, с.58; 707, с.488; 817, с.236; 1134, с.286-287]. Пряма вказівка на відображення належністю речових доказів наявності зв'язку з фактами та обставинами, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні, міститься у ч. 1 ст. 98 КПК України, що визначає поняття речових доказів шляхом наведення переліку їх видів за критерієм зв'язку з подією кримінального правопорушення [508].

Зв'язок між змістом речових доказів і фактами й обставинами, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, повинен носити об'єктивний характер. Як правило, належність речових доказів виступає відображенням наявності причинно-наслідкового зв'язку як об'єктивного зв'язку між подією кримінального правопорушення та матеріальним об'єктом, який в її результаті був створений, використаний або набув певних фізичних властивостей, що мають значення для кримінального провадження. Поряд із цим, належність речових доказів може відображати наявність будь-якого іншого об'єктивного зв'язку – умовно-обумовленого, просторово-часового тощо. У цьому аспекті зв'язок між змістом речових доказів і фактами й обставинами, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, не залежить від процесуальної діяльності суб'єктів доказування, спрямованих на її встановлення: незалежно від їх висновку про встановлення або невстановлення такого зв'язку він виступає об'єктивним за своїм характером [420, с.95].

У доктрині кримінального процесу істотна увага присвячена дослідженню допустимості доказів, яку розглядають як: правове поняття, властивість доказів, інститут кримінального процесуального права, висновок суб'єкта доказування на підставі їх перевірки та оцінки, вимогу закону [952, с.46], засаду кримінального процесу [347, с.258], елемент процесуальної форми [487, с.45], визначену кримінальним процесуальним законом характеристику способів отримання, дослідження та процесуального оформлення фактичних даних [15, с.205], гарантію забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження [665, с.71; 670, с.360-361; 893, с.103], гарантію справедливого судового процесу [1151, с.7], результат позитивної оцінки доказів [218, с.32]. При цьому переважна більшість вчених-процесуалістів визначає її поняття як властивості доказів шляхом наведення умов допустимості (поряд із терміном «умови» [501, с.254-255; 815, с.83], для їх позначення використовуються також терміни «вимоги» [16, с.9; 707, с.488], «правила» [497, с.370; 670, с.357], «критерії» [79, с.253-254; 1109, с.57], «компоненти» [185, с.26; 905, с.349], «ознаки» [909, с.23; 938, с.89], «елементи» [70, с.14; 782, с.302], які за своїм змістом виступають синонімічними [893, с.97-98]), що повною мірою відповідає позиції законодавця.

Нормативне визначення поняття допустимого доказу свідчить про виділення законодавцем однієї узагальненої умови допустимості доказів – їх отримання у порядку, встановленому КПК України (ч. 1 ст. 86 КПК України) [508]. Ч. 1 ст. 86 КПК України повною мірою відповідає ч. 3 ст. 62 Конституції України, яка закріплює, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом [475], та розширене тлумачення якої за умов чинності КПК України 1960 року здійснювалося Конституційним Судом України у п. 3.2 Рішення від 20.10.2011 р. №12-рп/2011 [779] і Верховним Судом України у п. 19 Постанови Пленуму від 01.11.1996 р. №9 [748]. Схожий до позиції вітчизняного законодавця, проте, більш логічний підхід відстоюють законодавчі органи деяких зарубіжних країн пострадянського простору, які також наводять визначення поняття недопустимого доказу, але повністю

відмовляються від закріплення розширеного переліку підстав визнання доказів недопустимими (зокрема, Республіки Білорусь, Грузії та Республіки Таджикистан) [390, с.130].

У доктрині кримінального процесу визначенню умов допустимості доказів присвячена значна увага вчених, які виділяють три [648; 707, с.488; 894, с.245], чотири [497, с.37; 664, с.52; 670, с.357-358; 782, с.302], п'ять [101, с.10; 836, с.189], шість [338, с.58], сім [218, с.34-36], вісім [952, с.57-58] або дев'ять [953, с.71] таких умов. Невдаючись до поглибленого аналізу наведених вченими підходів, потрібно вказати, що в їх основу переважною більшістю вчених-процесуалістів покладено три умови: 1) отримання доказів з належного джерела; 2) їх отримання належним суб'єктом; 3) дотримання встановленого законом порядку отримання доказів¹.

Виокремлення інших пропонованих вченими умов допустимості доказів вбачається недоцільним, оскільки вони: 1) охоплюються наведеними (наприклад, вибір належної процесуальної дії [15, с.204; 665, с.75; 1109, с.57]); 2) виступають правовим наслідком визнання недопустимим одного доказу по відношенню до інших в одному кримінальному провадженні (наприклад, дотримання правила про «плоди отруєного дерева» [338, с.58]) або правовим наслідком встановлення порушення прав людини та основоположних свобод у рішенні національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили, для суду, який вирішує питання про допустимість доказів (преюдиціальність [953, с.71]); 3) свідчать про нерозмежування допустимості та належності доказів як їх процесуальних властивостей (виокремлення здатності фактичних даних підтверджувати існування чи відсутність обставин, що мають значення для кримінального провадження, як самостійної умови їх допустимості [952, с.57-58]); 4) носять суто криміналістичний характер (етичність застосовуваних у ході збирання доказів тактичних прийомів [345,

¹ На доцільність характеристики допустимості речових доказів за допомогою сукупності зазначених умов вказало 52,3% респондентів (додаток Б).

с.90-91]); 5) не впливають на визначення допустимості доказів (цілеспрямованість, значущість, перевірність і науковість [952, с.57-58]).

На відміну від умов допустимості доказів, детально досліджених у доктрині кримінального процесу, умови допустимості речових доказів визначаються лише окремими вченими-процесуалістами. Зокрема, В.В. Вапнярчук виділяє дві умови допустимості речових доказів, визначаючи їх як змістові елементи процесуальної форми речових доказів як правової системи: 1) належну процедуру введення речових доказів у кримінальне провадження; 2) належну процедуру їх зберігання [90, с.297]. І.Ю. Кайло виокремлює три умови допустимості речових доказів: 1) обрання належного способу їх отримання; 2) здійснення у межах застосування обраного способу документального оформлення отриманих предметів; 3) забезпечення належного зберігання речових доказів [348, с.130]. Наведені позиції є наближеними за своїм змістом, але друга із них обмежує розуміння кола умов допустимості речових доказів. Так, введення речових доказів у кримінальне провадження зумовлює їх отримання з додержанням встановленого законом порядку. Закріплюючи порядок отримання речових доказів, законодавець визначає коло слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, під час проведення яких вони можуть бути отримані, врегульовує порядок їх проведення і процесуального закріплення результатів. Застосування належного способу отримання речових доказів і здійснення їх закріплення охоплюються визначеним законом порядком отримання речових доказів, але навіть у сукупності вони не дозволяють врахувати вимоги останнього.

При цьому вчені у межах наведених позицій умовами допустимості речових доказів не охоплюють отримання речових доказів із належного джерела та належним суб'єктом, а також необґрунтовано відносять до їх числа належне зберігання речових доказів. Так, по-перше, ч. 1 ст. 86 КПК України пов'язує допустимість доказів лише з додержанням встановленого нормами кримінального процесуального закону порядку їх отримання. Зміст зберігання речових доказів становить сукупність заходів, спрямованих на забезпечення їх

схоронності, які підлягають застосуванню з моменту вилучення речових доказів, у зв'язку з чим не охоплюються їх отриманням. По-друге, незабезпечення схоронності речових доказів може призвести до їх втрати, зміни їх стану чи фальсифікації. Втрата речових доказів, як і фальсифікація, призводять до неможливості їх використання у ході прийняття процесуальних рішень внаслідок відсутності самих речових доказів, а не втрати ними властивості допустимості. І лише зміна стану речових доказів може призвести до визнання їх недопустимими [442, с.133-134].

У зв'язку з цим більш обґрунтованою є позиція О.Є. Головкіна, який розглядає зберігання речових доказів як засіб забезпечення їх допустимості [222, с.10], а не умову їх допустимості. Поділяючи таку позицію у цілому, потрібно вказати, що зміст зберігання речових доказів становить сукупність заходів, спрямованих на забезпечення схоронності речових доказів – їх збереження у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні. Тому в якості одного із засобів забезпечення допустимості речових доказів більш доречно розглядати не зберігання, а забезпечення їх схоронності.

Із урахуванням наведеного, умови допустимості речових доказів повною мірою відповідають наведеним вище умовам допустимості доказів: 1) отримання речових доказів із належного джерела; 2) отримання речових доказів належним суб'єктом; 3) дотримання встановленого законом порядку отримання речових доказів.

Таким чином, на відміну від належності, допустимість речових доказів відображає не наявність зв'язку між фактичними даними та обставинами, які підлягають встановленню у кримінальній справі, а процесуальну можливість їх використання для встановлення вказаного зв'язку [822, с.24], тобто характеризує не зміст речових доказів, а їх процесуальну форму [295, с.65; 665, с.71; 1134, с.286-287], у зв'язку з чим визначається дотриманням формальних правил, прямо вказаних у законі [70, с.14-15]. Відповідно, допустимість речових доказів доцільно розглядати як процесуальну властивість, що відображає їх

відповідність визначеним нормами кримінального процесуального закону вимогам щодо отримання речових доказів із належного джерела, належним суб'єктом із дотриманням встановленого законом порядку їх отримання.

Досліджуючи роль допустимості доказів у кримінальному процесі, Ю.В. Худякова відзначає, що вона має «подвійне» функціональне навантаження: з однієї сторони, виступає гарантією дотримання прав і законних інтересів учасників процесу, а з іншої, – гарантією достовірності інформації, яка міститься у доказі [1084, с.132]. Безперечно, що допустимість дозволяє виявити допущені у процесі їх формування порушення норм КПК України і запобігти використанню доказів, отриманих із недотриманням процесуальної форми, у ході постановлення процесуальних рішень, у зв'язку з чим вона розглядається як гарантія забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Як критерій оцінки доказів, допустимість тісно пов'язана з їх достовірністю, будучи її передумовою. Водночас, як обґрунтовано вказує І.Л. Петрухін, визнання доказу допустимим не вирішує питання про його достовірність: висновок про допустимість передуює, але не замінює висновку про достовірність [920, с.435]. У зв'язку з цим допустимість не забезпечує достовірність фактичних даних, які становлять зміст доказу, та не може розглядатися в якості її гарантії.

Визначенню поняття достовірності доказів присвячена істотна кількість праць вчених-процесуалістів, у яких вона визначається як їх безсумнівність, зумовлена проведеною перевіркою [612, с.112], відповідність доказів дійсності [58, с.13; 1104, с.9] та їх істинність [295, с.76], відповідність доказів фактам об'єктивної реальності [7, с.61] та встановлюваним обставинам справи [1084, с.141], здатність доказів встановлювати поза розумним сумнівом наявність або відсутність обставин, які мають значення для кримінального провадження [458, с.79], доведене й обґрунтоване знання, що відповідає об'єктивній дійсності [320, с.68], рівень знання про обставини справи, який відрізняється однозначністю, тобто дозволяє зробити єдино правильний висновок [377, с.38], властивість фактичних даних, що становлять зміст доказу, встановлювати із

високим ступенем ймовірності наявності чи відсутності обставин, що мають значення для кримінального провадження, заснована на внутрішньому переконанні суб'єкта доказування, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження [818, с.91]. Незупиняючись на характеристиці наведених визначень, потрібно відзначити, що поняття достовірності доказів підлягає розкриттю шляхом вказівки на їх відповідність об'єктивній дійсності та придатність використання для встановлення фактів й обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. При цьому, як і належність, достовірність речових доказів характеризує лише їх зміст [235, с.12; 497, с.71; 819, с.110] і позбавлена формальних критеріїв [576, с.7-8; 975, с.199]. Таким чином, достовірність речових доказів доцільно розглядати як процесуальну властивість, що відображає відповідність їх змісту об'єктивній дійсності та придатність на основі такої відповідності використовуватися для встановлення фактів й обставин, які мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню.

Достовірність доказів визначається вченими-процесуалістами не лише у кримінальному процесуальному, але й у гносеологічному розумінні – як обґрунтоване знання, що доводить відповідність відомостей фактам дійсності [320, с.69]. Розглядаючи достовірність доказів як гносеологічну категорію, вчені відзначають, що висновок одного суб'єкта доказування щодо достовірності певного доказу не виключає іншої його оцінки на цьому самому етапі доказування іншим суб'єктом [487, с.87; 640, с.29; 819, с.107]. Із гносеологічного розуміння достовірності доказів випливає, що, по-перше, визнання доказу достовірним не означає розуміння його як встановленого факту реальної дійсності, достовірного з огляду на свою об'єктивну природу й існуючого незалежно від пізнавальної людської діяльності [818, с.90]. По-друге, наявні у кримінальній справі докази, які суперечать один одному, ні в якій своїй частині та ні за яких умов не повинні усуватися з доказового матеріалу, а

протиріччя між ними повинно бути пояснено суб'єктом доказування [487, с.87-88; 640, с.29].

Зарубіжними вченими неодноразово висловлювалася пропозиція щодо доцільності доповнення кримінального процесуального закону нормою, яка б визначала або зміст оцінки достовірності доказів [1104, с.9], або поняття достовірних доказів [2, с.149]. Поділяючи таку пропозицію у цілому, потрібно відзначити, що на сьогодні вона відповідає позиції вітчизняного законодавця, який Законом України від 03.10.2017 р. №2147-VIII доповнив ГПК України, КАС України і ЦПК України окремою статтею «Достовірність доказів», що визначає поняття достовірних доказів. Так, відповідно до ст. 78 ГПК України, ст. 75 КАС України і ст. 79 ЦПК України, достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи [231; 453; 1090]. Із метою розкриття змісту достовірності як процесуальної властивості доказів, забезпечення однакової практики їх оцінки з точки зору достовірності та дотримання однотипного підходу до нормативного визначення вказаної процесуальної властивості доказів у процесуальних законах, необхідно доповнити КПК України статтею 90-1 «Достовірність доказів», у частині першій якої за аналогією з викладом ст. 85 і ч. 1 ст. 86 КПК України визначити поняття достовірних доказів, а у частині другій – закріпити вказівку на встановлення достовірності того або іншого доказу за допомогою інших доказів.

На відміну від інших процесуальних властивостей доказів, поняття достатності однозначно визначається вченими, які розуміють під нею сукупність належних, допустимих і достовірних доказів, необхідних для встановлення обставин кримінального правопорушення та постановлення законних, обґрунтованих і мотивованих рішень у кримінальній справі [486, с.36; 495, с.55; 566, с.131]. Достатність характеризує лише сукупність доказів [295, с.82; 377, с.39] і не забезпечується механічним сумуванням належних, допустимих, достовірних доказів, а являє собою чітко побудовану систему, ланки якої правильно відображають об'єктивну дійсність [613, с.184],

взаємопов'язані між собою та не вступають у логічну суперечність одна з одною [320, с.69; 486, с.29]. При цьому система доказів характеризується достатністю, коли сумарне значення її компонентів складає обсяг, необхідний для достовірних висновків щодо розслідуваного злочину [788, с.159]. Таким чином, достатність доказів доцільно розглядати як процесуальну властивість, що відображає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів, які необхідні для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та перебувають у взаємозв'язку для прийняття процесуального рішення.

Достатність характеризує не лише кількісну, але й якісну сторону сукупності доказів [377, с.41]. При цьому кількісна характеристика сукупності доказів не відіграє вирішального значення, оскільки основною виступає її змістовна характеристика [295, с.83]. У зв'язку з цим, як слушно відзначає Ю.М. Грошевий, проблема достатності доказів повинна вирішуватися в аспекті їх якісної визначеності та системності [242, с.128]. Саме якісна характеристика відображає придатність сукупності доказів для прийняття відповідного процесуального рішення.

У зарубіжній доктрині кримінального процесу неодноразово пропонувалося доповнити кримінальний процесуальний закон нормою, якою визначити або поняття достатності доказів [495, с.55-56], або зміст оцінки їх достатності [1104, с.11]. Аналогічну позицію висловив вітчизняний законодавець, який Законом України від 03.10.2017 р. №2147-VIII доповнив ГПК України, КАС України і ЦПК України окремою статтею «Достатність доказів», що визначає поняття достатніх доказів і вказує на вирішення питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, судом відповідно до свого внутрішнього переконання (ст. 79 ГПК України, ст. 76 КАС України і ст. 80 ЦПК України) [231; 453; 1090]. Поділяючи у цілому пропозицію щодо доцільності нормативного визначення достатності доказів у кримінальному процесуальному законі, потрібно вказати, що її реалізація дозволить забезпечити однакову практику оцінки доказів із точки

зору достовірності та дотриматися однотипного підходу до нормативного визначення вказаної процесуальної властивості доказів у процесуальних законах.

Водночас, при формулюванні відповідних доповнень до КПК України необхідно висловити декілька уточнень щодо змісту статті «Достовірність доказів». По-перше, за аналогією з викладом ст. 85 і ч. 1 ст. 86 КПК України нормативному визначенню підлягає поняття достатніх доказів. По-друге, при визначенні поняття достатніх доказів потрібно враховувати висловлені вченими критичні зауваження щодо відсутності необхідності у законодавчому закріпленні кількісного показника, що визначає ту або іншу систему доказів достатньою [566, с.131]. Якісний показник достатності доказів нормами п. 2 ч. 2 ст. 152, п. 2 ч. 2 ст. 157, п. 3 ч. 1 ст. 276, ч. 1 ст. 290, ч. 2 ст. 291, ст. 292, ч. 2 ст. 297-4 та іншими КПК України покладається у залежність від конкретних обставин кримінального правопорушення та конкретних видів процесуальних рішень, які підлягають постановленню. У зв'язку з цим в основу визначення поняття достатніх доказів повинно покладатися узагальнене розуміння якісного показника. По-третє, визначаючи поняття достатніх доказів, важливо розмежовувати оцінку доказів із точки зору їх достатності для висновку про доказаність обставин предмета доказування й оцінку достатності фактичних даних, які виступають в якості основи прийнятих рішень виключно процесуального характеру [486, с.26]. По-четверте, усталена у доктрині кримінального процесу позиція про здійснення оцінки достатності доказів за внутрішнім переконанням суб'єктів доказування [7, с.65; 495, с.55; 612, с.112] ґрунтується на ч. 1 ст. 94 КПК України, яка закріплює, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням оцінюють належність, допустимість, достовірність і достатність доказів. У зв'язку з цим додаткова вказівка у статті, присвяченій розкриттю сутності достатності доказів, на здійснення оцінки їх достатності за внутрішнім переконанням виступає зайвою. Викладене дозволяє запропонувати доповнити КПК України статтею 90-2 «Достатність доказів».

Проведене дослідження дозволило констатувати відповідність індивідуальних процесуальних властивостей речових доказів відповідним властивостям доказів – належності, допустимості, достовірності, розкрити їх зміст у контексті дослідження правової природи речових доказів та охарактеризувати достатність доказів як їх системну властивість.

2.2. Класифікація речових доказів у кримінальному процесі

Істотним аспектом системного підходу до вивчення правових категорій виступає їх класифікація, яка відіграє вагоме значення як у доктрині кримінального процесу, так і в практиці кримінального процесуального доказування. У теоретичному аспекті значення класифікації речових доказів полягає в тому, що вона дозволяє поглибити процес їх пізнання і створити основу для подальшої розробки практичних рекомендацій щодо роботи з окремими видами речових доказів. У практичному аспекті її застосування дозволяє здійснювати збирання, дослідження, перевірку, оцінку та використовувати речові докази у доказуванні з урахуванням особливостей кожного з їх видів.

В основу класифікації доказів із деякими термінологічними уточненнями назв самих критеріїв і видів доказів, які виокремлюються відповідно до них, науковцями покладено три критерії поділу доказів: 1) за відношенням до предмету обвинувачення: обвинувальні та виправдувальні; 2) за відношенням джерела відомостей про доказуваний факт до самого цього факту: первинні та похідні; 3) залежно від того, чи встановлює доказ головний або доказовий факт: прямі та непрямі [22, с.121; 382, с.39-40; 619, с.140-141; 901, с.372-384]. У повному обсязі вказані критерії підлягають застосуванню до класифікації речових доказів, оскільки дозволяють встановити, з метою поглибленого теоретичного дослідження і врахування у правозастосовній практиці, відмінності між видами речових доказів, які виокремлюються відповідно до кожного з цих критеріїв: обвинувальними і виправдувальними (з урахуванням можливості їх віднесення до того або іншого виду лише за результатами оцінки

всіх доказів у сукупності [797, с.370]), первинними і похідними, прямими і непрямыми [387, р.244].

Поряд із наведеними критеріями, вчені здійснюють класифікацію доказів залежно від стадій кримінального провадження, на яких вони зібрані, і виділяють два види доказів: досудові та судові [705, с.19; 820, с.340; 1135, с.6-7; 1136, с.86]. Наведена класифікація доказів дозволяє, з урахуванням норм КПК України, акцентувати увагу на особливостях вказаних видів доказів та їх використання у доказуванні під час відповідних стадій кримінального провадження. Хоча окремі вчені вказують на існування доказів виключно під час судового провадження [572, с.78], проте дискусійність такого підходу є очевидною. Незаглиблюючись до цієї дискусії, потрібно погодитися з М.Є. Шумилом, який вказує на використання досудових доказів тільки для потреб досудового розслідування та можливість визнання їх судовими доказами лише за результатами інтерпретації сторонами у судовому засіданні [1136, с.86]. Наведене свідчить про обґрунтованість здійснення класифікації доказів за критерієм залежності від етапу кримінального провадження, на якому вони зібрані, та доцільність його застосування до класифікації речових доказів.

Класифікація речових доказів лише за наведеними критеріями не дозволяє врахувати специфіку, притаманну їх збиранню, дослідженню, перевірці, оцінці та використанню у кримінальному процесуальному доказуванні. У зв'язку з цим, як вказує І. Кертес, виникає необхідність в їх специфічній класифікації [372, с.38].

Класифікуючи речові докази, вчені-процесуалісти по-різному підходять до визначення критеріїв, на підставі яких здійснюється їх структурна систематизація, виділяючи у своїх працях від одного до одинадцяти таких критеріїв [196, с.56; 314, с.67-68; 336, с.20-33; 933, с.153-155; 1084, с.56-62]. Зокрема, як самостійні критерії класифікації речових доказів вченими виокремлюються: зв'язок з подією злочину (належність об'єктів до розслідуваної події) [566, с.50; 590, с.11; 920, с.257-258], характер зв'язків з нею [1084, с.58], матеріальне втілення [314, с.67], можливості процесуальної

індивідуалізації [661, с.153; 931, с.42], процесуальний стан [796], джерело виникнення та матеріальний стан [795], кількісні характеристики [314, с.68], мета використання (функціональне призначення) [566, с.46; 810, с.24-25], значення для встановлення складу злочину [196, с.56], метод використання [566, с.49; 810, с.25], відношення до етапів злочинної діяльності [196, с.56; 566, с.49-50], придатність для вирішення експертних завдань [1084, с.57-58], можливість використання для вирішення експертних завдань і значення для кримінальної справи [360, с.19-20], види експертиз, об'єктами яких виступають речові докази [566, с.49; 810, с.26-27], спосіб одержання та введення у кримінальний процес [566, с. 50-51], належність до живої або неживої природи [1084, с.62], форма, виражена у фізичних особливостях (об'ємності) [222, с.77-78], строки зберігання [590, с.66-67].

Аналізуючи наведені критерії, потрібно відзначити, що найбільш поширеною у доктрині кримінального процесу виступає їх класифікація за зв'язком з подією злочину (належністю об'єктів до розслідуваної події), за яким вчені виділяють види речових доказів, що відповідають нормативно закріпленому їх переліку [336, с.20-21; 590, с.11; 1084, с.56], або наводять їх поділ на два види: спрямовані на перевірку наявних відомостей і спрямовані на одержання нових відомостей [566, с.50]. Доцільність класифікації речових доказів за вказаним критерієм піддається критиці з боку значної кількості вчених. Так, М.О. Селіванов вказує на відсутність необхідності у перерахунку всіх видів речових доказів, які виділяються за цим критерієм, оскільки їх коло не є постійним і залежить від змін у законодавстві, пов'язаних зі скасуванням окремих складів злочинів і введенням нових складів [810, с.23-24]. О.Г. Шило відзначає, що класифікація речових доказів, яка наведена у ст. 98 КПК України, певною мірою має умовний характер, оскільки один і той самий предмет може належати одночасно до різних класифікаційних груп (наприклад, зброя, яка викрадена підозрюваним, обвинуваченим, а потім використана для вчинення кримінального правопорушення, одночасно є його предметом, знаряддям, а також предметом, на якому залишилися сліди кримінального правопорушення)

[1131, с.79]. Водночас, класифікація речових доказів за критерієм зв'язку з подією кримінального правопорушення є цілком виправданою як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Проте, виділення у процесі класифікації видів речових доказів, які відповідають нормативно закріпленому їх переліку, є необґрунтованим, оскільки не відповідає меті її здійснення. Це стосується виокремлення за цим критерієм речових доказів, спрямованих на перевірку наявних і на одержання нових відомостей, оскільки наведені види не характеризуються жодними специфічними особливостями, що позбавляє їх виділення теоретичного і практичного значення.

Здійснюючи класифікацію речових доказів за критерієм зв'язку з подією кримінального правопорушення, окремі вчені обмежують коло їх видів виключно слідами злочину. Зокрема, С.А. Кириченко за вказаним критерієм виділяє три види речових доказів: сліди певного слідоутворюючого об'єкта, сліди події злочину та інші сліди [373, с.10]. Водночас, криміналістичний характер наведеної класифікації не дозволяє врахувати речові докази, які не належать до числа слідів кримінального правопорушення. Зокрема, це стосується матеріальних об'єктів, які свідчать про існування негативних обставин, і грошей, цінностей та інших речей, набутих кримінально протиправним шляхом та отриманих юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

У зв'язку з цим більш обґрунтованою є позиція В.М. Тертишника, який, класифікуючи речові докази за критерієм зв'язку з подією злочину, не обмежується наведенням нормативно закріпленого переліку, а здійснює їх систематизацію на два види: 1) речові докази – сліди злочину; 2) речові докази, які не є слідами злочину (інші речові джерела доказової інформації, або «інші матеріальні уліки») [931, с.39; 933, с.154-155]. За умови подальшого поділу наведених видів речових доказів на окремі групи даний критерій дозволяє побудувати розгалужену класифікацію, яка охоплюватиме все різноманіття матеріальних об'єктів, що виступають речовими доказами у кримінальному провадженні. Зокрема, у межах першого виду речові докази – сліди злочину за

своїми властивостями можуть бути поділені на чотири підвиди (групи): а) предмети (частини предметів); б) сліди-відображення на матеріальних об'єктах; в) речовини (залишки речовин); г) документи (за умови, якщо вони володіють ознаками речових доказів). У межах другого виду речові докази, які не є слідами злочину, можуть бути поділені на два підвиди (групи): а) матеріальні об'єкти, які свідчать про існування негативних обставин; б) гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом та отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення [416, р.695].

Оперування у процесі класифікації речових доказів за цим критерієм поняттям «сліди злочину» надає їй криміналістичного характеру. Вчені-криміналісти характеризують сліди злочину як результат взаємодії об'єктів живої та неживої природи, що опинилися в сфері злочинної діяльності [805, с.118], та розглядають їх у широкому і вузькому розумінні [327, с.14; 451, с.57-59]. Крім того, сліди злочину як результат взаємодії певних об'єктів можуть залишатися на тілі людини, на що звертається увага вченими. Зокрема, досліджуючи підстави та процесуальні і тактичні основи проведення освідчування, вони вказують, що метою цієї слідчої (розшукової) дії виступає виявлення слідів злочину на тілі особи [379, с.26; 804, с.336; 1078, с.226; 1094, с.136], якими можуть бути тілесні ушкодження, сліди від операцій, сліди біологічного походження, які залишилися на тілі, зразки об'єктів біологічного походження, які необхідно відібрати в особи [255, с.182], що відповідає потребам практики, завданням і пізнавальним можливостям даної слідчої дії [571] та ґрунтується на змісті ч. 1 ст. 241 КПК України [508].

Застосування широкого розуміння поняття «слід» у процесі класифікації речових доказів призводить до висунення вченими необґрунтованих критеріїв і видів речових доказів, які виділяються за ними. Так, Ю.В. Худякова в якості критерію виділяє належність речових доказів до живої або неживої природи, за яким виділяє два їх види: 1) які належать до неживої природи; 2) які належать до живої природи [1084, с.62]. Водночас, речовими доказами можуть виступати

лише матеріальні об'єкти, у зв'язку з чим наведена їх класифікація є помилковою.

Окремі з пропонованих критеріїв класифікації за виокремленими видами речових доказів є схожими до типології за критерієм зв'язку з подією злочину. Так, за критерієм матеріального втілення виділяють два види речових доказів: 1) предмети (частини предметів, їх комплекси); 2) речовини (залишки речовин) [314, с.67]. За джерелом виникнення та матеріальним станом прийнято виділяти чотири види речових доказів: 1) предмети; 2) речовини (сипучі, рідкі, газоподібні та мазеподібні); 3) мікрооб'єкти; 4) біологічні об'єкти [795]. За кількісними характеристиками виокремлюють два види речових доказів: 1) макрооб'єкти; 2) мікрооб'єкти [314, с.68]. Водночас, класифікація за вказаними критеріями не дозволяє охопити всі види речових доказів, зокрема врахувати особливості матеріальних об'єктів, які свідчать про існування негативних обставин.

Наближеним за назвою до критерію зв'язку з подією кримінального правопорушення, але відмінним за видами речових доказів, які виокремлюються, виступає критерій їх поділу за характером зв'язків між ними і подією злочину, за яким пропонується виділяти п'ять видів речових доказів: 1) які мають генетичний зв'язок з подією злочину; 2) які мають з нею функціональний зв'язок; 3) які перебувають з подією злочину в об'ємному зв'язку; 4) які мають субстанційний зв'язок з нею; 5) які перебувають з подією злочину у зв'язку перетворення [1084, с.58]. Їх класифікації за вказаним критерієм притаманний криміналістичний характер, а її практичне значення полягає у можливості врахування практичних рекомендацій щодо особливостей оцінки висновків експерта.

Класифікуючи речові докази, частина вчених звертає увагу на зв'язок речових доказів з елементами складу злочину та етапами злочинної діяльності. Так, М.М. Видря за значенням речових доказів для встановлення складу злочину пропонує виокремлювати два їх види: 1) які безпосередньо належать до складу злочину; 2) які належать до різних стадій злочинної діяльності [196,

с.56]. Проте, пропоновані види речових доказів виділяються залежно від конкретних інститутів кримінального права (складу злочину та стадій злочинної діяльності), що не дозволяє охопити їх єдиним критерієм. У зв'язку з цим більш обґрунтованою є позиція вчених, які використовують зв'язок речових доказів з елементами складу злочину та їх відношення до стадій злочинної діяльності як самостійні критерії. Зокрема, Д.А. Лопаткін і М.О. Селіванов пропонують класифікувати речові докази за метою використання (функціональним призначенням) на чотири види: 1) які допомагають у встановленні об'єкта злочину; 2) які допомагають у встановленні його об'єктивної сторони; 3) які допомагають у встановленні суб'єкта злочину; 4) які допомагають у встановленні його суб'єктивної сторони [566, с.46; 810, с.24-25]. М.М. Видря та Д.А. Лопаткін класифікують речові докази за відношенням до етапів злочинної діяльності на три види: 1) які передували вчиненню злочину; 2) які безпосередньо супроводжували злочинні дії; 3) які виникли після події злочину [196, с.56; 566, с.49-50]. Класифікації речових доказів за цими критеріями притаманний кримінально-правовий характер, а її практичне значення полягає у можливості визначення шляхів використання речових доказів для встановлення як обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (у разі їх класифікації за метою використання), так і особливостей розвитку злочинної діяльності та відображення її етапів у речових доказах (у разі їх класифікації за відношенням до етапів злочинної діяльності) [417, с.208].

Здійснюючи класифікацію речових доказів, С.В. Слінько та В.М. Тертишник в якості критерію використовують можливості їх процесуальної індивідуалізації, за яким пропонують виокремити три види речових доказів: 1) які володіють індивідуально-визначеними ознаками або неповторюваною та відносно стійкою сукупністю доступних сприйняттю ознак чи які отримали такі властивості у результаті злочинної діяльності; 2) які мають просторово-фіксовану форму, але не володіють індивідуально-визначеними ознаками («особливими прикметами») або доступною сприйняттю неповторюваною сукупністю таких ознак; 3) які не володіють стійкою формою

та «особливими прикметами» (в'язкі, рідкі, сипучі речовини) [931, с.42; 934, с.26-27]. Виокремлення наведених видів речових доказів є цілком обґрунтованим, оскільки дозволяє охопити усі види матеріальних об'єктів з урахуванням їх ознак і властивостей, що має як теоретичне, так і практичне значення. Водночас, класифікація речових доказів за вказаним критерієм стосується лише предметів і не охоплює документи, які можуть бути визнані речовими доказами за наявності у них ознак останніх.

Взаємопов'язаною з класифікацією речових доказів за можливостями процесуальної індивідуалізації виступає їх типологія за зв'язком із вирішенням експертних завдань. Так, класифікуючи речові докази за методом їх використання з метою встановлення тих або інших елементів складу злочину, Д.А. Лопаткін і М.О. Селіванов виокремлюють два види речових доказів: 1) які використовуються з метою встановлення індивідуальної totoжності; 2) які використовуються з метою встановлення групової належності [566, с.49; 810, с.25]. Проте, наведений класифікаційний критерій сформульований недостатньо коректно, оскільки виокремлення відповідно до нього видів речових доказів відбувається не за методом їх використання, а за можливістю вирішення за допомогою речових доказів окремих експертних завдань. У зв'язку з цим більш обґрунтованою є запропонована Ю.В. Худяковою класифікація речових доказів за критерієм їх придатності для вирішення того або іншого рівня експертних завдань на два види речових доказів: 1) які застосовуються для вирішення ідентифікаційних завдань; 2) які використовуються для вирішення неідентифікаційних завдань [1084, с.57-58]. Такому поділу притаманний криміналістичний характер, а її практичне значення, як і класифікації речових доказів за критерієм характеру зв'язків із подією кримінального правопорушення, полягає у можливості врахування практичних рекомендацій щодо особливостей оцінки висновків експерта.

Здійснюючи класифікацію речових доказів, Г.Б. Карнович не конкретизує назву класифікаційного критерію та виділяє п'ять видів речових доказів: 1) які встановлюють будь-який об'єкт за його індивідуальними ознаками; 2) які

дозволяють визначити родову приналежність об'єкта; 3) які ні з чим не порівнюються, але мають значення для справи завдяки їх властивості або змісту; 4) які мають значення для справи за їх злочинним призначенням, походженням або місцезнаходженням; 5) які мають значення для справи завдяки їх судово-медичному характеру [360, с.19-20]. Водночас, здійснення такої класифікації не може бути визнане обґрунтованим, оскільки, по-перше, пропонувані вченим види речових доказів вказують на здійснену ним спробу поєднати у межах однієї класифікації два класифікаційних критерії – можливість використання речових доказів для вирішення тих або інших експертних завдань та їх значення для кримінальної справи. По-друге, вона не відповідає логічним правилам класифікації, на що звертає увагу й сам Г.Б. Карнович, вказуючи, що «у низці випадків один і той самий речовий доказ залежно від обставин справи може мати ознаки, що дозволяють віднести його одночасно до двох різних видів, а у деяких випадках однакові предмети можуть бути віднесені до різних видів» [360, с.20].

Класифікуючи речові докази, частина вчених звертає увагу на значення речових доказів як об'єктів експертиз. Так, Д.А. Лопаткін і М.О. Селіванов класифікують речові докази за видами експертиз, об'єктами яких вони виступають, виокремлюють відкритий (невичерпний) перелік речових доказів, що відповідає видам експертиз, та одночасно вказують, що такий поділ є умовним, оскільки одні й ті самі предмети можуть виступати об'єктом декількох видів експертиз або комплексної експертизи [566, с.49; 810, с.26-27], чим заперечують доцільність здійснення класифікації речових доказів за наведеним критерієм.

Окремі вчені у процесі класифікації речових доказів поділяють їх залежно від способу отримання та процесуального закріплення. Так, звертаючи увагу на необхідність фіксації речових доказів, О.О. Рясков за процесуальним станом виділяє два їх види: 1) фактичні речові докази, які володіють їх ознаками; 2) юридичні речові докази, які приєднані до кримінальної справи [796]. Оскільки матеріальні об'єкти набувають статусу речових доказів з моменту

надання їм процесуальної форми, виокремлення за процесуальним станом фактичних речових доказів є недоречним, що свідчить про недоцільність класифікації речових доказів за наведеним критерієм. Пов'язуючи речові докази із суб'єктом їх отримання, Д.А. Лопаткін за способом одержання і введення у кримінальний процес поділяє речові докази на два види: 1) отримані у процесі провадження слідчих дій компетентними органами; 2) отримані у процесі провадження інших процесуальних дій (наприклад, подані компетентним органам підозрюваним, обвинуваченим та іншими особами) [566, с.50-51]. Проте, такий поділ є необґрунтованим, оскільки, по-перше, стосується збирання доказів стороною обвинувачення та не враховує право учасників кримінального провадження збирати докази, по-друге, вичерпно не визначає усі способи отримання речових доказів стороною обвинувачення, а, по-третє, визначає подання речей як слідчу дію, що не відповідає вимогам кримінального процесуального закону. У зв'язку з цим більш доцільно класифікувати речові докази за загальним класифікаційним критерієм доказів залежно від суб'єкта подання [549, с.113] на два види: 1) речові докази сторони обвинувачення; 2) речові докази сторони захисту [416, с.208].

За формою, вираженою у фізичних особливостях (об'ємності) речових доказів, О.Є. Головкін класифікує їх на два види: 1) які зберігаються при кримінальній справі та передаються разом із нею; 2) які зберігаються в особливому порядку і не передаються разом із кримінальною справою [222, с.77-78]. Водночас, наведена класифікація речових доказів немає ні теоретичного, ні практичного значення, оскільки лише вказує на місце їх зберігання, що не може розглядатися в якості достатнього критерію їх класифікації на види.

Повною мірою наведений висновок стосується й пропонованої А.О. Ляшем класифікації речових доказів за строками їх зберігання, відповідно до якої він виокремлює три види речових доказів: 1) речові докази, які не підлягають поверненню володільцям (знаряддя злочину, речі, вилучені з обігу, гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом, і речі, які не становлять

ніякої цінності та не можуть бути використані); 2) гроші та інші речі, які підлягають поверненню власникам (об'єкти злочинних дій, предмети, які зберегли на собі сліди злочину); 3) документи [590, с.66-67]. По-перше, наведена класифікація більшою мірою відображає способи вирішення долі речових доказів і не містить вказівки на строки їх зберігання (за винятком документів, які підлягають зберіганню протягом усього часу кримінального провадження – ч. 3 ст. 100 КПК України). По-друге, способи вирішення долі речових доказів зумовлені їх видами, які виокремлюються за критерієм зв'язку з подією кримінального правопорушення. По-третє, за загальним правилом речові докази підлягають зберіганню до моменту виконання кінцевого судового рішення, яким вирішено питання про їх долю. Виняток із цих правил становлять випадки, визначені п.п. 2 – 4 ч. 6 ст. 100 КПК України, які у практиці носять поодинокий характер.

Вченими-цивілістами речові докази запропоновано класифікувати за критеріями, які не розглядаються у доктрині кримінального процесу. Зокрема, А.С. Зеленьак класифікує речові докази за особливістю характеру відтворення доказової інформації, яка міститься в них (речові докази зі статичною та динамічною доказовою інформацією), і наявністю/відсутністю різноманітних процесуальних режимів щодо них (монопроцесуальні та поліпроцесуальні речові докази) [332, с.113-114]. Розглядаючи можливість застосування першого із наведених критеріїв для класифікації речових доказів у кримінальному процесі, потрібно відзначити, що вони характеризується сталою формою, яка дозволяє забезпечити зберігання речових доказів для подальшого використання у ході кримінального провадження, за винятком випадків їх передачі для реалізації, технологічної переробки або знищення з підстав, визначених п.п. 2 – 4 ч. 6 ст. 100 КПК України, а також втрати чи пошкодження. Проте, наявність сталої форми не забезпечує запобігання як видозмінам речових доказів, що можливі внаслідок проведення експертизи, їх неналежного зберігання тощо, так і їх втраті. Отже, у переважній більшості випадків зміни, яких можуть зазнати речові докази, виступають ситуативно зумовленими (наприклад, зменшення

кількості речового доказу внаслідок проведення експертизи) або непередбачуваними (наприклад, пошкодження речового доказу внаслідок неналежного зберігання), у зв'язку з чим чітке виокремлення речових доказів із динамічною структурою не вбачається за можливе. Що стосується можливості використання другого із пропонованих критеріїв для класифікації речових доказів у кримінальному процесі, то необхідно вказати, що будь-який речовий доказ використовується для встановлення факту чи обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Експертиза відіграє вагоме значення у формуванні речових доказів, проте, їх класифікація за вказаним критерієм відображає поділ залежно від необхідності проведення щодо них того або іншого виду експертизи, що не дозволяє розкрити специфіку видів речових доказів, які виокремлюються на підставі наведеного критерію.

Проведене дослідження вказує на доцільність здійснення класифікації речових доказів за сукупністю критеріїв, притаманних як типології доказів у цілому, так і речових доказів зокрема, з урахуванням доцільності визначення класифікаційних критеріїв, необхідних і достатніх для розкриття особливостей окремих видів речових доказів із теоретичною та практичною метою.

РОЗДІЛ 3.

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

3.1. Формування та використання речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування

Доказування у кримінальному провадженні прийнято розглядати у гносеологічному та правовому аспектах. Із гносеологічної точки зору воно являє собою процес пізнання обставин, що мають значення для кримінального провадження. У цьому аспекті В.Г. Лукашевич розглядає доказування як «процес одержання, накопичування, переробки, передачі й використання доказової інформації» [573, с.171]. Із правової точки зору воно є процесом формування та використання доказів. У цьому аспекті М.А. Погорецький визначає доказування як «нерозривний цілісний процес, що полягає в отриманні доказів (пошуку і виявленні (вилученні) фактичних даних та їх джерел; перевірці, оцінці фактичних даних і їх джерел, їх процесуальному оформленні (закріпленні) й наданні фактичним даним та їх джерелам значення доказу у кримінальному провадженні) та їх використанні для встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, в обґрунтуванні доказами своєї правової позиції сторонами кримінального провадження» [703, с.22]. Тобто і з гносеологічної, і з правової точок зору доказування розглядається як процес, у зв'язку з чим І.В. Печуров обґрунтовано вказує на методологічну неправильність і тавтологічність терміну «процес доказування» [692, с.233].

Доказування як процес, спрямований на встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, являє собою систему тісно взаємопов'язаних елементів. У філософії під системою розуміють сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія [1073, с.583], що забезпечує властиві об'єкту якісні особливості [192, с.12].

Зв'язок елементів системи, як і її внутрішню будову, у філософії прийнято визначати за допомогою терміну «структура».

Під структурою розуміють спосіб закономірного зв'язку між складовими предметів і явищ природи та суспільства, мислення та пізнання; сукупність істотних зв'язків між виділеними частинами цілого, що забезпечує його єдність; внутрішню будову чого-небудь [1073, с.611]. Таким чином, поняття кримінального процесуального доказування як процесу характеризується наявністю структури – внутрішньої будови як сукупності елементів, що закономірно пов'язані між собою й у своїй сукупності забезпечують його цілісність.

Характеристиці доказування як процесу, спрямованого на встановлення суб'єктами доказування¹ обставин, що мають значення для кримінального провадження, присвячена значна увага вчених, які для позначення його структурних компонентів оперують термінами «елементи» [36, с.108; 58, с.14-15]; «етапи» [901, с.302; 955, с.120]; «стадії» [546, с.43]; «етапи» та «елементи» [295, с.21; 777, с.153; 826, с.88]; «етапи» і «стадії» [493, с.203-205; 703, с.20-21]; «елементи» та «стадії» [816, с.299]; «фази» [51, с.78].

Аналізуючи підходи вчених до позначення структурних компонентів доказування потрібно звернути увагу на різне, але істотно наближене етимологічне значення термінів «елементи» та «етапи». Так, у сучасній українській мові термін «елемент» визначається як складова частина чого-

¹ У доктрині кримінального процесу до числа суб'єктів доказування вчені відносять або лише сторони кримінального провадження [882, с.235; 1068, с.53], або сторони кримінального провадження та суд [88, с.166; 775, с.9]. У КПК України вказаний термін законодавцем не застосовується, проте системний аналіз норм кримінального процесуального закону, присвячених врегулюванню кримінального процесуального доказування, дозволяє стверджувати, що на різних його етапах під суб'єктами доказування потрібно розуміти різне коло учасників кримінального провадження: під час збирання доказів – сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а під час перевірки, оцінки і використання доказів – поряд із ними до числа суб'єктів доказування необхідно включити також слідчого суддю та суд. При цьому, використовуючи термін «суб'єкти доказування» для узагальненого позначення вказаного кола учасників кримінального провадження, потрібно враховувати надані кожному з них процесуальні повноваження щодо участі у кримінальному процесуальному доказуванні на кожному його етапі. Саме у наведеному розумінні термін «суб'єкти доказування» використовуватиметься у межах цього розділу дисертації: у підрозділі 3.1 вказаний термін застосовуватиметься для позначення відповідного кола учасників кримінального процесуального доказування на кожному його етапі з подальшою його конкретизацією у підрозділі 3.2 з урахуванням процесуальних повноважень, якими наділені конкретні учасники кримінального провадження під час збирання, перевірки, оцінки і використання доказів.

небудь, а термін «етап» – як окрема частина чого-небудь [103, с.348, 357]. Із позицій категоріального апарату діалектики вказаним термінам вченими надається різне розуміння. Так, у філософії термін «елемент» використовується для позначення певного компоненту будь-якої системи, відносної межі її поділу [333, с.166] та розглядається як визначний у тлумаченні терміна «цілісна система» [559, с.92], а термін «етап» застосовується для позначення послідовно побудованих структурних компонентів того або іншого процесу, зокрема процесу пізнання [1073, с.252]. Таким чином, на відміну від етимологічного розуміння, філософське трактування термінів «елемент» і «етап» передбачає можливість застосування першого для позначення відносно відокремлених частин будь-якої системи, а другого – для позначення послідовно побудованих структурних компонентів будь-якого процесу. Тому у методологічному аспекті структурні компоненти того або іншого процесу, у тому числі й доказування, можуть позначатися як терміном «елемент», так і терміном «етап». При цьому термін «елемент» підлягає застосуванню у ході характеристики доказування як процесу за допомогою структурного підходу, а термін «етап» – функціонального підходу.

Позиція вчених, які оперують терміном «елементи» і відкидають термін «етапи», свідчить про застосування при дослідженні доказування виключно структурного підходу, який дозволяє розглядати цей процес у статичі, але унеможлиблює визначення його структури у динаміці. Як вказує С.О. Бочінін, структурний підхід дозволяє розглядати доказування як систему елементів у статичному стані, а функціональний – передбачає дослідження системи у динамічному стані [77, с.34-35]. Відповідно, застосування функціонального підходу надає можливість охарактеризувати доказування як систему взаємопов'язаних етапів. Хоча послідовність цих етапів не може бути чітко визначена у зв'язку з їх повторюванням у доказуванні залежно від обставин конкретного кримінального провадження, проте застосування функціонального підходу забезпечує можливість дослідження цього процесу у динаміці, що

сприяє формуванню більш повного уявлення про зміст його структурних компонентів.

Викладене свідчить про обґрунтованість позицій вчених, які для позначення структурних компонентів доказування використовують як термін «елементи» (розглядаючи його за допомогою структурного підходу), так і терміни «етапи» (визначаючи його шляхом застосування функціонального підходу)¹.

Терміни «стадія» та «фаза» у сучасній українській мові є близькими за своїм змістом. Зокрема, термін «стадія» визначається як певний момент, період, етап у житті, розвитку кого-, чого-небудь, які мають свої якісні особливості, а термін «фаза» – як період, стадія в розвитку якого-небудь явища, процесу тощо [103, с.1382, 1526]. Визначення терміну «стадія» як етапу у розвитку процесу, а терміну «фаза» – як стадії свідчить про дотримання вченими, які оперують ними, функціонального підходу під час дослідження доказування та його розгляд у динаміці. Водночас, використання вказаних термінів для позначення структурних компонентів доказування і заміна ними терміну «етап» вбачаються недоречними, оскільки термін «стадія» використовується як у законодавцем (п. 5 ч. 1 ст. 3, ч. 6 ст. 34, п. 11 ч. 3 ст. 42, ч. 3 ст. 43, ч. 5 ст. 53, п. 12 ч. 1 і ч. 4 ст. 56, п. 6 ч. 3 ст. 64-1, ч. 1 ст. 127, ч.ч. 2 і 5 ст. 155-1, ч. 1 ст. 221, ч. 2 ст. 286, ч. 4 ст. 333, ч. 3 ст. 476, ч. 6 ст. 552, ч. 1 ст. 598, ч. 2 ст. 601 КПК України), так і вченими для позначення стадій кримінального провадження та розглядається більш широко за рахунок визначення кола етапів, які складають ту або іншу стадію [551, с.239-240; 552, с.76-77; 564, с.11], а термін «фаза» не знайшов ні нормативного закріплення, ні застосування вченими-процесуалістами.

Визначаючи структуру кримінального процесуального доказування, законодавець виділяє три елементи: збирання, перевірку та оцінку доказів (ч. 2 ст. 91 КПК України) [508]. Аналізуючи вказану норму, вчені відзначають, що така структура доказування, по-перше свідчить про те, що законодавець є

¹ З урахуванням наведеного розуміння, терміни «елементи» та «етапи» використовуватимуться у дисертації залежно від застосовуваного до дослідження структури доказування підходу.

прихильником усталеного доктринального ототожнення «пізнання» і «доказування» [3, с.51], а, по-друге, не має універсального характеру, оскільки за її допомогою добре ілюструється рух окремо взятого доказу, але при цьому не беруться до уваги суб'єкти доказування, у зв'язку з чим вона є малопридатною для розмежування їхніх функцій [707, с.500]. Поділяючи таку позицію, необхідно дослідити висловлені у доктрині кримінального процесу позиції щодо структури кримінального процесуального доказування та з їх урахуванням сформулювати авторський підхід до визначення його структурних елементів, який дозволить повно відобразити сутність, зміст і функціональне призначення доказування у кримінальному провадженні.

Так, одна група вчених притримується нормативної моделі доказування та виділяє у його структурі три елементи: збирання, перевірку та оцінку доказів [61, с.318-333; 574, с.32; 1121, с.83]. При цьому окремі вчені або зводять нормативно закріплені елементи до двох – збирання доказів та їх дослідження (охоплюючи останнім перевірку й оцінку) [893, с.66, 194], або звужують нормативну модель доказування, вказуючи на недоцільність охоплення нею збирання та практичних дій із перевірки доказів [491, с.146].

Друга група вчених, покладаючи збирання, перевірку й оцінку доказів в основу пропонованої ними структури доказування, розширює її або шляхом поділу вказаних елементів на самостійні, або шляхом обґрунтування необхідності виокремлення додаткових елементів. Зокрема, до їх числа вчені відносять: побудову слідчих версій (їх побудову і динамічний розвиток, визначення напрямів досудового розслідування) [353, с.404; 558, с.218], розшук із виявлення доказів [830, с.851], їх виявлення [58, с.15-16], процесуальне закріплення доказів (їх фіксацію, оформлення) [382, с.93-94; 780, с.232-234; 826, с.88], оперування доказами [493, с.205], їх дослідження [344, с.65; 924, с.65], формування доказів [218, с.26; 618, с.14-15; 821, с.90-91; 885, с.55], їх використання [51, с.78; 314, с.45; 560, с.11-12], формулювання (висунення) певних тез і наведення аргументів для їх обґрунтування [91, с.221], обґрунтування відповідних висновків у справі [58, с.15-16; 562, с.138-141],

прийняття процесуальних рішень та їх аргументування (обґрунтування, мотивування) [698, с.95-100; 885, с.53], аргументування (обґрунтування) процесуальних рішень [558, с.218].

Третя група вчених диференціює структуру доказування залежно від стадій кримінального провадження [681, с.7; 826, с.88] або визначає особливості його структури у стадії судового розгляду [68, с.123; 299, с.10].

Четверта група вчених пропонує відмовитися від традиційно сформованої структури доказування та обґрунтовує доцільність виокремлення двох його елементів, які у своїй сукупності дозволять охопити процесуальну діяльність з отримання та використання доказів. Так, М.О. Селіванов елементами доказування визнає збирання та використання доказів й охоплює останнім їх дослідження, оцінку і застосування [811, с.103]. О.О. Юхно до його елементів відносить отримання доказів та обґрунтування ними процесуальних рішень [1153, с.174]. Більш послідовно цей підхід розкривається М.А. Погорецьким, який у структурі доказування виокремлює отримання доказів та їх використання [703, с.20-21].

Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що в основу визначення структури кримінального процесуального доказування більшість вчених покладає його нормативну модель. Виключення зі структури доказування окремих нормативно закріплених елементів, зокрема збирання доказів і практичних дій з їх перевірки, призводить до істотного звуження доказування за рахунок його зведення до суто розумової діяльності. Проте, як вказує С.А. Шейфер, «доказування не може бути зведене до логічних операцій з обґрунтування висновків, а включає в себе пізнавальну діяльність, пов'язану з отриманням аргументів для обґрунтування цих висновків, тобто доказів» [1117, с.31].

При цьому звертає на себе увагу умовність поділу доказування на три елементи: збирання, перевірку й оцінку доказів, оскільки останні є нерозривно взаємопов'язаними [383, с.115; 893, с.66; 920, с.298], існують у певній єдності, характеризуючи різноманітні сторони доказування як єдиного процесу [229,

с.210], мають місце у всіх стадіях процесу, в тих процесуальних формах, які відповідають завданням конкретної стадії і встановленому в ній порядку провадження [536, с.17; 979, с.106]. Так само умовним виступає пропонований вченими поділ окремих із вказаних елементів на самостійні (наприклад, збирання доказів – на їх пошук, виявлення та процесуальне закріплення доказів тощо).

Вченими неодноразово висловлювалася пропозиція щодо об'єднання нормативно визначених елементів доказування в один. Для позначення вказаного елементу В.О. Гринюк і М.А. Погорецький використовують термін «отримання доказів», під яким розуміють активну процесуальну діяльність суб'єктів доказування, що складається з пошуку, виявлення (встановлення), а в разі потреби, вилучення фактичних даних та їх джерел, перевірки, оцінки фактичних даних та їх джерел, їх процесуального оформлення (закріплення) й надання фактичним даним та їх джерелам значення певного доказу у кримінальному провадженні [234, с.183; 703, с.20-21]. Таку позицію висловлює В.М. Іщенко, який для позначення початкового етапу доказування використовує термін «формування доказів» та охоплює ним збирання, перевірку й оцінку доказів [346, с.303].

Поділяючи позицію цих вчених у частині визначення змісту початкового етапу доказування, потрібно уточнити, що отримання доказів відбувається внаслідок їх виявлення (а за можливості – й вилучення) та одержання за допомогою інших способів, визначених ч.ч. 2 і 3 ст. 93 КПК України. У такому розумінні термін «отримання доказів» дозволяє відобразити лише пізнавальну сторону діяльності суб'єкта доказування, але унеможлиблює врахування її посвідчувальної сторони – закріплення (фіксації) доказів, а також їх перевірки та оцінки. Формування доказів, на думку С.А. Шейфера, потрібно розуміти як надання їм належної процесуальної форми [1119, с.17]. Окрім отримання і закріплення доказів, процес надання їм процесуальної форми включає в себе їх перевірку й оцінку. Таке розуміння терміну «формування доказів» відповідає етимологічному значенню терміну «формування» у сучасній українській мові, в

якій під ним розуміють надання чому-небудь певної форми, вигляду тощо; створення з наданням якоїсь структури, організації, форми [103, с.1544]. У зв'язку з цим використання терміну «формування доказів» для позначення початкового етапу доказування дозволить більш повно врахувати його сутність і зміст.

Досліджуючи процес формування речових доказів, В.Я. Дорохов поділяє його на допроцесуальну (позапроцесуальну) та процесуальну стадії, яким відповідають утворення матеріальних слідів, ознак і станів речі та їх сприйняття і фіксація у процесуальних документах [305, с.110; 920, с.209]. Аналогічну за змістом позицію щодо доказів у цілому висловлює М.М. Єгоров, який допроцесуальною (позапроцесуальною) стадією формування доказів охоплює утворені подією злочину сліди або зміни у свідомості людей чи на матеріальних об'єктах, а процесуальною – їх сприйняття і процесуальне закріплення особами, які здійснюють розслідування [314, с.26]. Водночас, потрібно звернути увагу на умовність поділу процесу формування доказів на вказані етапи і неможливість його застосування до усіх видів доказів. Так, по-перше, допроцесуальний (позапроцесуальний) етап може бути виділений лише стосовно формування ідеальних і матеріальних слідів кримінального правопорушення, оскільки вони утворюються у зв'язку з його подією. По-друге, зазначений етап формування речових доказів у пропонованій вченими інтерпретації зводиться до механізму слідоутворення, зміст якого, на думку Л.В. Дундич, може відображатися у зміні положення об'єкта, його переміщенні, виникненні матеріально фіксованих слідів як результату взаємодії об'єкта і середовища, появи нових предметів у даному місці тощо [310, с.126]. При цьому він відсутній стосовно речових доказів, які не є слідами кримінального правопорушення (матеріальних об'єктів, які свідчать про існування негативних обставин; грошей, цінностей та інших речей, набутих кримінально протиправним шляхом). По-третє, виділяючи процесуальний етап формування речових доказів, вчені охоплюють ним сприйняття матеріальних слідів, фізичних властивостей речей та їх процесуальну фіксацію, але залишають поза

увагою виявлення матеріальних об'єктів, які відповідають вимогам ст. 98 КПК України, їх отримання внаслідок витребування або подання учасниками кримінального провадження, що виступають невід'ємною передумовою сприйняття та фіксації речових доказів. У зв'язку з цим змістом формування речових доказів доцільно охоплювати лише процесуальну діяльність суб'єктів доказування, що полягає в їх збиранні, перевірці та оцінці [447, с.172].

Вказуючи на необхідність виокремлення побудови слідчих версій (їх побудови і динамічного розвитку, визначення напрямів досудового розслідування) як окремого елемента доказування, вчені, по-перше, не враховують правову природу версій як висунутих суб'єктами доказування припущень про ті або інші обставини кримінального правопорушення, на підставі чого безпідставно відносять версії до числа процесуальних способів пізнання, а, по-друге, акцентують увагу виключно на слідчих версіях і залишають поза увагою судові версії та версії, які можуть бути висунуті стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Із урахуванням визначених вченими-криміналістами етапів побудови і перевірки версій [493, с.338; 897, с.176; 1092, с.336; 1124, с.206-207], можна стверджувати, що їх побудові притаманні ознаки оцінки доказів, оскільки висунуті версії ґрунтуються на результатах аналізу наявних фактичних даних, а перевірка версій – ознаки збирання та перевірки доказів, оскільки під час досудового розслідування вона здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, а у ході судового провадження – шляхом проведення судових дій. Побудова та перевірка версій відіграють важливе значення для встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження. Водночас, на відміну від доказування, побудова та перевірка версій виступають одним із криміналістичних методів, за допомогою застосування якого встановлюються вказані обставини. Викладене не дозволяє розглядати побудову та перевірку версій в якості окремого елемента доказування та підтверджує

обґрунтованість позиції вчених, які чітко відмежовують їх від доказування [661, с.110; 680, с.157; 931, с.61].

Аналізуючи можливість виокремлення дослідження доказів як окремого елемента доказування, потрібно вказати, що у низці норм термін «дослідження» використовується у двох аспектах: 1) для позначення розумово-практичної діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, спрямованої на пізнання обставин кримінального провадження (ч. 2 ст. 9 і ч. 1 ст. 94 КПК України). У цьому аспекті термін «дослідження» відповідає широкому розумінню поняття «доказування», за якого воно визначається як «дослідження обставин справи шляхом збирання та оцінки доказів» [890, с.272]; 2) для позначення способу пізнання судом та учасниками кримінального провадження змісту доказів (ст. 23, ч. 1 ст. 69, ч. 1 ст. 266, ст.ст. 357 – 359 КПК України). У наведеному аспекті вказаний термін відповідає терміну «дослідження доказів», який широко використовується у доктрині кримінального процесу.

Водночас, по-перше, за своїм етимологічним значенням термін «дослідження доказів» виступає істотно наближеним до терміну «перевірка доказів». Так, у сучасній українській мові термін «дослідження» визначається як дія за значенням досліджувати, а термін «досліджувати» – як ретельно обстежувати кого-, що-небудь, уважно знайомитися з чим-небудь для встановлення чогось. Термін «перевірка» розглядається як дія за значенням перевіряти, а термін «перевіряти» – як оглядаючи, досліджуючи і т. ін. щось, з'ясовувати що-небудь, пересвідчуватися в чомусь [103, с.321, 903]. По-друге, у процесуальному аспекті дослідження доказів являє собою розумово-практичну діяльність, спрямовану на пізнання змісту доказів. Зміст дослідження доказів складає сукупність способів, які використовуються суб'єктами доказування для досягнення його мети. Зокрема, способами дослідження речових доказів виступають: 1) їх огляд¹, який є основним способом дослідження речових

¹ Одним із перших у доктрині кримінального процесу на співвідношення огляду місця події та огляду речових доказів звернув увагу В.Д. Арсен'єв, який відзначив, що «огляд місця події виступає способом збирання речових доказів, а огляд речових доказів виступає способом їх дослідження» [21, с.7-8].

доказів [28, с.130]; 2) проведення експертизи, об'єктом якої виступають речові докази [405, с.374].

Під час досудового розслідування огляд може здійснюватися у ході: а) слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, у результаті проведення яких вони були виявлені та вилучені; б) огляду речових доказів як самостійної слідчої (розшукової) дії; в) слідчих (розшукових) дій, у ході яких перевіряються або використовуються речові докази.

Під час судового провадження огляд може проводитися у ході: а) судових дій, під час яких перевіряються або використовуються речові докази; б) огляду речових доказів як самостійної судової дії.

Дослідження доказів як спосіб пізнання їх змісту спрямоване на «вилучення» інформації, що міститься у доказах, а іноді – ще й її перекодування [661, с.113], та відіграє особливу роль у роботі з речовими доказами, виявлення та розшифрування доказових властивостей яких нерідко пов'язані з необхідністю застосування інструментальних та інших методів дослідження [931, с.65]. Дослідження доказів як спосіб пізнання їх змісту має місце як під час збирання доказів, так і в ході їх перевірки та оцінки, що дозволяє погодитися з позицією вчених, які вказують на ототожнення дослідження доказів з їх збиранням та оцінкою [1121, с.84] і відзначають відсутність достатніх підстав для виділення дослідження доказів як самостійного елемента структури доказування [642, с.23].

Виокремлення у структурі доказування використання доказів в якості самостійного елемента, по-перше, дозволяє врахувати позицію законодавця, який у низці норм вказує на використання доказів для встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню (ст. 85, ч. 1 ст. 98, ч. 1 ст. 99 КПК України), обґрунтування процесуальних рішень (ч. 2 ст. 86, ч. 3 ст. 370 КПК України) та обґрунтування правової позиції у судових дебатах (ч. 5 ст. 364 КПК України). По-друге, вказаний елемент відображає розумово-практичну діяльність суб'єктів

доказування з оперування доказами, спрямовану на встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. У зв'язку з цим його виокремлення дозволяє врахувати поширену у доктрині кримінального процесу позицію, прихильники якої розглядають доказування у двох аспектах: як доказування-пізнання та доказування-обґрунтування [99, с.148; 297, с.320; 720, с.339-340], що відповідає філософському розумінню обґрунтування у широкому розумінні як регламентації та еталонізації результатів будь-якої пізнавальної діяльності, що виступає у цьому випадку не як оцінка в системі знання, а як оцінка в системі діяльності [1073, с.438].

Як розумова діяльність, використання доказів являє собою доказування-обґрунтування, виступає зовнішнім вираженням результатів оцінки доказів і завершальним етапом доказування, тісно взаємопов'язаним з етапом їх формування. Водночас, на думку В.В. Вапнярчука, «доказування-обґрунтування має місце не лише після отримання знань, а є невіддільним елементом пізнання, воно проникає в систему практичних операцій зі збирання (виявлення та фіксації) і перевірки доказів» [87, с.198].

Як практична діяльність, використання доказів, виступаючи елементом процесуального порядку проведення окремих слідчих (розшукових) або судових дій чи тактичним прийомом їх проведення, спрямоване на перевірку наявних та отримання нових доказів, у зв'язку з чим входить до змісту збирання та перевірки доказів й охоплюється доказуванням-пізнанням. Викладене свідчить про доцільність виокремлення використання доказів в якості окремого елемента доказування.

Таке розуміння використання доказів дозволяє не погодитися з позицією вчених, які зводять його виключно до оперування доказами під час прийняття й обґрунтування процесуальних рішень [560, с.11-12; 931, с.60-61]. По-перше, така позиція обмежує використання доказів як розумову діяльність, оскільки не дозволяє врахувати оперування ними для обґрунтування сторонами

кримінального провадження своїх правових позицій. По-друге, за такої позиції залишається поза увагою використання доказів як практична діяльність.

Наведений підхід до розуміння структури доказування вказує на недоцільність виокремлення пропонованих вченими в якості самостійних його елементів: формулювання (висунення) певних тез і наведення аргументів для їх обґрунтування, обґрунтування висновків у справі, прийняття процесуальних рішень та їх аргументування (обґрунтування, мотивування). По-перше, вони тією чи іншою мірою відображають зміст доказування-обґрунтування, що охоплюється використанням доказів. По-друге, останні два з наведених елементів доказування обмежують використання доказів виключно випадками оперування ними при прийнятті процесуальних рішень. По-третє, при формулюванні найменувань пропонованих елементів доказування вчені не завжди однозначно підходять до використання термінів «аргументування», «обґрунтування» та «мотивування» процесуальних рішень, що може призвести до висновку про можливість використання доказів не лише для їх обґрунтування, але й мотивування.

Проведене дослідження дозволило обґрунтувати доцільність позначення структурних компонентів кримінального процесуального доказування за допомогою термінів «елементи» (структурний підхід) та «етапи» (функціональний підхід) і сформулювати авторський підхід до визначення структури кримінального процесуального доказування.

3.2. Формування речових доказів під час досудового розслідування

3.2.1. Способи і порядок збирання речових доказів стороною обвинувачення

Початковим етапом формування доказів виступає їх збирання, зміст якого під час досудового розслідування полягає в отриманні доказів за допомогою способів, визначених КПК України, та їх закріпленні (фіксації) у передбаченому ним порядку. При цьому законодавець чітко визначає способи і порядок

збирання доказів та диференціює їх для кожної із сторін кримінального провадження.

Способи збирання доказів, на думку М.М. Литкіна, являють собою «засновані на закономірностях теорії пізнання, передбачені (а у деяких випадках і врегульовані) кримінально-процесуальним законом пізнавальні операції, здійснювані компетентними учасниками кримінального судочинства та спрямовані на надання відомостям про факти, які мають значення для правильного вирішення кримінальної справи, процесуального статусу доказів» [583, с.17]. Способи збирання доказів стороною обвинувачення законодавцем у загальному закріплені у ч.ч. 2 і 4 ст. 93 КПК України, а вченими аналізуються, виходячи із наведеного у вказаних нормах їх кола [191, с.99-100; 505, с.197] з вказівкою на вичерпність нормативно закріпленого переліку способів збирання доказів і неможливість його поширювального тлумачення [509, с.249; 510, с.277].

Визначаючи коло способів збирання речових доказів стороною обвинувачення, Ю.П. Аленін та О.Г. Шило конкретизують визначений у ч. 2 ст. 93 КПК України перелік способів збирання доказів стосовно матеріальних об'єктів, які можуть бути визнані речовими доказами, і розширюють його за рахунок вказівки на можливість їх збирання шляхом тимчасового вилучення у ході затримання особи і вилучення під час проведення тимчасового доступу до речей і документів [11, с.274; 1130, с.22-24; 1131, с.79-80]. Поділяючи у цілому підходи вказаних вчених, необхідно дещо уточнити коло способів збирання речових доказів стороною обвинувачення та розкрити зміст кожного із них.

1. Вилучення під час проведення слідчих (розшукових) дій, які виступають основним способом збирання речових доказів стороною обвинувачення [247, с.250; 821, с.103]. Аналіз глави 20 КПК України дозволяє дійти висновку, що матеріальні об'єкти, які підлягають визнанню речовими доказами, в основному, можуть бути виявлені під час обшуку й огляду. В окремих випадках вони можуть виявлятися у ході огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією [204, с.61;

570, с.123-124], й освідування [10, с.211; 21, с.9; 197, с.16; 497, с.112; 512, с.500; 1120, с.64].

Виявлені під час слідчих (розшукових) дій речові докази підлягають вилученню. Зокрема, з огляду на ч. 2 ст. 235, ч.ч. 5 і 7 ст. 236 КПК України, під час проведення обшуку вилученню підлягають: 1) речі, які вказані в ухвалі слідчого судді про дозвіл на обшук і для виявлення яких проводиться дана слідча (розшукова) дія; 2) речі, вилучені законом з обігу, незалежно від їх відношення до кримінального провадження; 3) речі, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, і не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, за умови, що вони мають значення для кримінального провадження; 4) речі, вилучені під час особистого обшуку осіб, які перебувають у приміщенні під час проведення обшуку, за умови, що вони мають значення для кримінального провадження. У ході проведення огляду та ексгумації трупа, згідно з ч. 5 ст. 237 і ч. 5 ст. 239 КПК України, вилученню підлягають: 1) речі, які мають значення для кримінального провадження; 2) речі, вилучені законом з обігу [440, с.4].

При цьому потрібно враховувати, що перелік об'єктів, вилучених з цивільного обороту, чітко визначається законодавцем [685], який поряд із ними, до числа видів об'єктів цивільних прав відносить об'єкти, обмежено оборотоздатні – об'єкти, які можуть належати лише певним учасникам обороту або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом (ч. 2 ст. 178 ЦК України) [1089]. Якщо речі, вилучені законом з обігу, під час проведення обшуку підлягають безумовному вилученню з огляду на ч. 7 ст. 236 КПК України, то обмежено оборотоздатні речі, як обґрунтовано вказують О.В. Верхогляд-Герасименко та О.В. Капліна, в обов'язковому порядку вилученню в ході обшуку не підлягають, за винятком випадків, коли це передбачено національним законодавством [106, с.129; 510, с.601].

Що стосується освідування, то ч. 1 ст. 241 КПК України вказує на спрямованість цієї слідчої (розшукової) дії на виявлення на тілі освідуваної особи (підозрюваного, свідка, потерпілого) слідів кримінального

правопорушення або особливих прикмет [508]. Водночас, вченими неодноразово зверталася увага на можливість огляду під час освідування одягу освідуваного [205, с.36] та вилучення слідів злочину [603, с.78] з відображенням цих дій у протоколі освідування [63, с.87]. Поряд із цим, вказана слідча (розшукова) дія може проводитися з метою виявлення у тілі підозрюваного об'єктів кримінально протиправних дій (наприклад, його проведення з метою виявлення предметів контрабанди у природних отворах та органах тіла людини)¹.

Під час проведення освідування можуть бути виявлені та вилучені:

- 1) сліди злочину як матеріальні об'єкти, що залишилися на тілі освідуваної особи внаслідок її взаємодії з певними об'єктами (зокрема, сліди біологічного походження [255, с.182] та сліди об'єктів, з якими стикався освідуваний: пил, ґрунт, фарба, паливо-мастильні матеріали, частини волокон тканини та інші мікрочастинки [10, с.211; 512, с.500]);
- 2) матеріальні об'єкти, які виступають об'єктом кримінально протиправних дій і містяться у тілі людини (зокрема, предмети контрабанди, які можуть бути приховані у природних отворах та органах тіла людини [389, с.199-200]);
- 3) сліди злочину як матеріальні об'єкти, що залишилися на одязі освідуваної особи внаслідок взаємодії з певними об'єктами.

Ч. 2 ст. 106 КПК України передбачає, що до складу слідчої (розшукової) дії входять дії щодо належного упакування речей і документів та інші дії, що мають значення для перевірки результатів процесуальної дії [508]. Відповідно до ч. 5 ст. 237 КПК України, усі речі, вилучені під час проведення огляду, підлягають негайному огляду й опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду [508]. Ст. ст. 236, 239 і 241 КПК України, які врегульовують процесуальний порядок проведення обшуку, огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, й освідування таких положень не містять. Водночас, наведені у ч. 5 ст. 237 КПК України вимоги повинні бути поширені і на речі,

¹ На коректність визнання в якості мети освідування також його спрямованості на виявлення та фіксацію речових доказів вказало 70,8% респондентів (додаток Б).

вилучені під час проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, й освідчування.

Результати огляду речей, які вилучені під час огляду, обшуку, ексгумації трупа й освідчування підлягають відображенню у протоколі відповідної слідчої (розшукової) дії. При цьому, з огляду на ч. 3 ст. 104 КПК України, описова частина протоколу огляду, ексгумації трупа й освідчування повинна містити відомості про виявлені речі (протоколу обшуку – про виявлені та/або надані речі), а його заключна частина – відомості про вилучені речі та спосіб їх ідентифікації [508]. Крім того, у доктрині кримінального процесу обґрунтовано звертається увага на необхідність відображення в описовій частині протоколу обшуку відомостей про конкретне місце виявлення речей, що підлягають вилученню [83, с.26]. Обставини виявлення, огляду та вилучення речових доказів під час обшуку підлягають обов'язковій фіксації за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів (ч. 2 ст. 104 і ч. 1 ст. 107 КПК України) [508].

Як передбачають ч. 2 ст. 168, ч. 7 ст. 236 і ч. 7 ст. 237 КПК України, вилучені під час обшуку речі, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та вилучені під час обшуку та огляду речі, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном. Про тимчасове вилучення майна слідчий, прокурор зобов'язаний скласти під час обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення відповідний протокол (ч. 3 ст. 168 КПК України), зміст якого у частині відображення вилучених речей повинен відповідати вимогам ч. 3 ст. 104 КПК України. З огляду на вимоги ч. 1 ст. 167, ст. 169, ч. 5 ст. 171 і ч. 6 ст. 173 КПК України, тимчасове вилучення майна триває до вирішення питання про арешт майна або до його повернення власнику (законному володільцю), що зобов'язує слідчого, прокурора звертатися до суду з клопотанням про накладення арешту на тимчасово вилучені речі [508]. Вказані вимоги підлягають поширенню на речі, вилучені під час огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, та освідчування,

що вказує на необхідність внесення відповідних доповнень до абзацу першого частини другої статті 168 КПК України.

2. Вилучення під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Аналіз глави 21 КПК України дозволяє стверджувати, що матеріальні об'єкти, які у ході подальшого провадження досудового розслідування можуть бути визнані речовими доказами, підлягають отриманню у ході проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій: 1) виїмки кореспонденції, на яку накладено арешт (ст.ст. 261 і 262 КПК України); 2) контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України); 3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України). Під час їх проведення можуть бути вилучені будь-які речі, які мають значення для кримінального провадження, а також речі, вилучені законом з обігу.

У ході проведення наведених негласних слідчих (розшукових) дій речові докази отримуються шляхом вчинення таких дій: 1) виявлення матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження, а також речей, вилучених законом з обігу; 2) наведення у протоколі відповідної негласної слідчої (розшукової) дії відомостей про місце їх виявлення та детального опису виявлених матеріальних об'єктів; 3) їх вилучення та долучення в якості додатку до протоколу відповідної негласної слідчої (розшукової) дії [448, с.317].

Крім того, ч. 1 ст. 273 КПК України передбачає можливість використання у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів [508]. Ідентифікованими (поміченими) засобами, як правило, виступають грошові банкноти у національній валюті України або іноземній валюті. У більшості випадків такі засоби використовуються як помічені, оскільки містять спеціальні позначки, що дозволяють їх ідентифікувати. В окремих випадках такі засоби можуть використовуватися як ідентифіковані за рахунок наявності у них індивідуальних ідентифікаційних ознак: номінали грошових банкнот, їх серії та номери. Несправжніми (імітаційними) засобами, як свідчать результати

дослідження практики, виступають: несправжні (імітаційні) наркотичні засоби [114; 120], несправжні (імітаційні) грошові купюри [148; 171], несправжні (імітаційні) вибухові пристрої [132; 146], несправжні (імітаційні) документи [151].

З огляду на нормативно встановлені вимоги, фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна, по-перше, відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України (ч. 1 ст. 252 КПК України), а, по-друге, здійснюватися таким чином, щоб завжди була можливість експертним шляхом встановити достовірність їх результатів (п. 4.8 Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5) [754]. Відповідно до ч. 1 ст. 252 КПК України, за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки [508]. З урахуванням наведених норм, у протоколі підлягають відображенню відомості про виявлені та вилучені речі і способи їх ідентифікації.

3. *Отримання внаслідок витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб.* Витребування та отримання від вказаних органів та осіб речей, документів і відомостей розглядаються вченими як самостійні та рівноцінні способи збирання доказів [509, с.252; 510, с.280]. Водночас, їх отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб виступає самостійним способом збирання доказів лише у тих випадках, коли їх надання здійснюється добровільно і за відсутності вимоги слідчого, прокурора. Отримання витребуваних у порядку ч. 2 ст. 93 КПК України речей, документів і відомостей не може розглядатися в якості самостійного способу збирання

доказів, оскільки являє собою один із невід'ємних етапів їх витребування, на що обґрунтовано звертає увагу О.В. Астапенко [24, с.83]. Більше того, витребування може розглядатися в якості самостійного способу збирання доказів лише за умови виконання вимоги про надання предмета або документа.

З огляду на неоднозначний підхід законодавця до визначення змісту витребування й отримання речей, документів і відомостей та відсутність нормативно закріпленого механізму його застосування, вчені по-різному підходять до вирішення питання про можливість витребування речей, які можуть бути визнані речовими доказами. Так, одна група вчених вказує на неприйнятність застосування цього способу для отримання предметів і документів, які можуть мати значення речових доказів [547, с.21; 601, с.225; 933, с.76]. Друга група вчених відзначає, що за допомогою витребування можуть бути одержані як документи, так і речі [89, с.86; 356, с.227; 721, с.19-20]. Як свідчать результати дослідження практики, слідчі звертаються до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб із письмовими запитами¹ лише щодо надання документів. У судовій практиці питання про витребування речей і документів вирішується ухвалою слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів [89, с.86; 356, с.227; 721, с.19-20].

Аналізуючи наведені теоретичні підходи та досліджену слідчу та судову практику, потрібно вказати, що ч. 2 ст. 93 і п. 8 ч. 3 ст. 234 КПК України прямо передбачають можливість витребування й отримання стороною обвинувачення речей, які можуть бути визнані речовими доказами. Водночас, обираючи вказаний спосіб збирання доказів необхідно виходити із закріпленого п. 8 ч. 3 ст. 234 КПК України пріоритету витребування речей над проведенням обшуку (за винятком випадків проведення останнього з метою відшукування знаряддя кримінального правопорушення, предметів і документів, вилучених з обігу), а

¹ На коректність оформлення процесуальної вимоги слідчого, прокурора про витребування доказів у формі постанови слідчого, прокурора вказало 58,7% респондентів (додаток Б).

також потрібно враховувати реальність отримання витребуваної речі у незміненому вигляді (оскільки після отримання вимоги вона може бути знищена, змінена або підмінена іншою річчю), особливості речі (оскільки за допомогою витребування не можуть бути отримані речі, вилучені законом з обігу), обставини зберігання речі (оскільки для кримінального провадження може мати значення не лише дана річ, але й місце та умови її зберігання) і строки досудового розслідування у даному кримінальному провадженні (оскільки між направленням вимоги про надання речі та її отриманням проходить певний проміжок часу) [401, с.143]. Тому у випадку відсутності гарантій отримання витребуваної речі у незміненому вигляді, необхідності отримання речей, вилучених законом з обігу, наявності потреби в огляді місця й умов зберігання речі та з урахуванням строків досудового розслідування слідчий, прокурор може отримати її, застосувавши інші способи збирання речових доказів: проведення обшуку як слідчої (розшукової) дії або виїмки у ході тимчасового доступу до речей.

Отримані внаслідок витребування речові докази, з урахуванням ч. 2 ст. 100 і ч. 5 ст. 237 КПК України, підлягають обов'язковому огляду слідчим, прокурором, фотографуванню, опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у його проведенні, та докладному опису у протоколі огляду. Зміст такого протоколу має відповідати вимогам ст. 104 КПК України, у зв'язку з чим його описова частина повинна містити не лише відомості про витребувану та отриману річ, але й вказівку на факт витребування речі та орган державної влади, орган місцевого самоврядування, підприємство, установу, організацію, службову або фізичну особою, яким (якою) на вимогу слідчого, прокурора її надано, а заключна частина протоколу – відомості про цю річ і спосіб її ідентифікації.

4. Отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб. Вченими обґрунтовано вказується, що правова природа отримання доказів, на відміну від витребування, є іншою, оскільки отримання полягає у прийманні

того, що надсилається, надається або вручається, тобто при отриманні певна особа добровільно передає, надає, представляє матеріали слідчому чи прокурору [505, с.198]. Даний спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення являє собою обов'язок слідчого, прокурора прийняти подані органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, службовими і фізичними особами речі, який кореспондує праву підозрюваного, обвинуваченого, законного представника підозрюваного, обвинуваченого, захисника, потерпілого, представника та законного представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників і законного представника цивільного позивача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, збирати і подавати докази (п. 8 ч. 3 і п. 2 ч. 4 ст. 42, ч. 5 ст. 44, ч. 4 ст. 46, п. 3 ч. 1 ст. 56, ч. 4 ст. 58, ч. 2 ст. 59, ч. 3 ст. 61, ч. 3 ст. 62, ч. 3 ст. 63, ч. 2 ст. 64 і п. 3 ч. 3 ст. 64-1 КПК України).

Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 100 КПК України, отримані слідчим, прокурором від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речі підлягають огляду, фотографуванню та докладному опису в протоколі огляду. У ході огляду та фіксації отриманої речі обов'язковому дотриманню підлягають ст. 104 і ч. 5 ст. 237 КПК України щодо порядку огляду речі, її вилучення та змісту протоколу огляду. З огляду на ч. 2 ст. 100 КПК України, описова частина цього протоколу повинна містити вказівку на факт добровільного надання речі й орган державної влади, орган місцевого самоврядування, підприємство, установу, організацію, службову або фізичну особою, якою надано річ.

Речовими доказами у кримінальному провадженні можуть бути визнані матеріальні об'єкти, отримані до його початку уповноваженими посадовими особами у процесі здійснення адміністративної діяльності (прикордонного контролю, митного контролю, превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, тощо) у порядку,

визначеному відповідними законами¹ [615; 752; 761]. Зокрема, такі матеріальні об'єкти можуть бути виявлені під час проведення передбачених ч. 1 ст. 260 КУпАП заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення (затримання, особистого огляду або огляду речей) і вилучені посадовими особами органів, зазначених у ст.ст. 234-1, 234-2, 244-4, 262 і 264 КУпАП, зі складенням у порядку ч. 2 ст. 265 КУпАП протоколу вилучення речей і документів або здійсненням відповідного запису у протоколі про адміністративне правопорушення, про огляд речей або адміністративне затримання [454].

Вилучені під час затримання, особистого огляду або огляду речей матеріальні об'єкти залучаються до кримінального провадження разом із протоколами, які відображають факт їх вилучення. Поряд із цим, виходячи із закріплених Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. №4038-ХІІ єдиного порядку провадження експертиз та єдиних гарантій об'єктивності висновку експерта незалежно від виду процесу [764], залученню у кримінальне провадження разом з речовими доказами підлягає висновок експерта, складений за результатами їх дослідження в адміністративно-деліктному провадженні.

Речовими доказами у кримінальному провадженні можуть бути визнані матеріальні об'єкти, отримані оперативними підрозділами у процесі здійснення до початку кримінального провадження ОРД². При цьому потрібно звернути увагу, що нерідко можливість використання результатів ОРД у кримінальному процесуальному доказуванні заперечується [302; 888, с.146]. Водночас, виявлені та вилучені під час проведення оперативно-розшукових заходів матеріальні об'єкти виступають, як правило, знаряддям вчинення кримінального правопорушення або об'єктом кримінально протиправних дій. У зв'язку з цим більш обґрунтованою вбачається позиція вчених, які вказують на можливість використання результатів ОРД у кримінальному процесуальному доказуванні

¹ На коректність їх визнання речовими доказами у кримінальному провадженні вказало 81,7% респондентів (додаток Б).

² Доцільність їх визнання речовими доказами у кримінальному провадженні відзначило 70,8% респондентів (додаток Б).

після їх легалізації [629, с.103; 1114, с.152] – процесуальної «трансформації» у докази [715, с.44] шляхом оформлення та перевірки у порядку, визначеному КПК України [39, с.227]. Така позиція у цілому відповідає вимогам п. 2 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. №2135-ХІІ, яка передбачає використання матеріалів ОРД для отримання фактичних даних, що можуть бути доказами у кримінальному провадженні [753].

Аналіз ч. 1 ст. 8 зазначеного Закону до числа оперативно-розшукових заходів, в ході проведення яких можуть бути виявлені та вилучені матеріальні об'єкти, дозволяє віднести: 1) контрольовану поставку та контрольовану й оперативну закупку товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь (п. 2 ч. 1 ст. 8); 2) контрольоване вчинення діянь, передбачених ст.ст. 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369 і 369-2 КК України (п. 7-1 ч. 1 ст. 8); 3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (п. 8 ч. 1 ст. 8); 4) виїмку кореспонденції, на яку накладено арешт (п. 10 ч. 1 ст. 8) [753]. Окрім цього, ч. 1 ст. 8 цього Закону надає оперативним підрозділам право негласно виявляти і фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи й інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, у тому числі шляхом проникнення й обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (п. 7 ч. 1 ст. 8), а також створювати і використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби (п. 17 ч. 1 ст. 8) [753]. При цьому кожна із наведених норм містить вказівку на проведення передбаченого нею оперативно-розшукового заходу згідно з положеннями КПК України, присвяченими врегулюванню відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.

5. Отримання під час проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України. Аналіз ст.ст. 191, 207 і 208 КПК України до числа інших

процесуальних дій, які є способом збирання стороною обвинувачення речових доказів, дозволяє віднести затримання як на підставі ухвали слідчого судді, так і без такої ухвали.

У разі затримання особи на підставі ухвали слідчого судді або без такої ухвали уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити її обшук (ч. 3 ст. 208 КПК України) [508]. Під час обшуку затриманої особи вилученню підлягають: 1) речі, які мають значення для кримінального провадження; 2) речі, вилучені законом з обігу.

Як впливає зі змісту ч. 3 ст. 168 і ч. 5 ст. 208 КПК України, під час затримання і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа зобов'язана скласти відповідний протокол, який повинен містити відомості, передбачені ст. 104 і ч. 5 ст. 208 КПК України. Системний аналіз ч. 3 ст. 104 і ч. 5 ст. 208 КПК України дозволяє стверджувати, що у протоколі затримання наводяться відомості про результати особистого обшуку, зокрема про виявлені та вилучені речі, а також спосіб їх ідентифікації.

У разі законного затримання особи без ухвали слідчого судді з підстав, передбачених ч. 2 ст. 207 КПК України, особою, що не є уповноваженою службовою особою, якій законом надано право здійснювати затримання, остання вправі у порядку ч. 1 ст. 168 КПК України тимчасово вилучити у затриманої особи будь-які речі, у тому числі речі, вилучені законом з обігу.

Відповідно до ч. 1 ст. 168 КПК України, кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом [508]. Зміст цього протоколу у частині відображення речей, які були вилучені під час законного затримання та передаються уповноваженій службовій особі, повинен відповідати вимогам ч. 3 ст. 104 КПК України.

Виходячи з ч. 1 ст. 168 КПК України, речі, вилучені під час затримання на підставі ухвали слідчого судді або без такої ухвали уповноваженою службовою особою, слідчим, прокурором, а також без ухвали слідчого судді особою, що не є уповноваженою службовою особою, якій законом надано право здійснювати затримання, вважаються тимчасово вилученим майном [508]. Тимчасове вилучення майна, з огляду на вимоги ч. 1 ст. 167, ст. 169, ч. 5 ст. 171 і ч. 6 ст. 173 КПК України, триває до вирішення питання про арешт майна або до його повернення власнику (законному володільцю).

6. *Вилучення під час тимчасового доступу до речей і документів.* Хоча тимчасовий доступ до речей і документів п. 5 ч. 2 ст. 131 КПК України віднесений до числа заходів забезпечення кримінального провадження [508], проте у доктрині кримінального процесу він розглядається як захід, спрямований на встановлення обставин кримінального правопорушення та збирання і збереження доказів [505, с.258], захід, спрямований на збирання та перевірку доказів [214, с.294], захід, який забезпечує отримання засобів доказування [506, с.165], спосіб (засіб) збирання (отримання) доказів [575, с.191-192; 587, с.1-9; 880, с.199; 1069, с.198], у зв'язку з чим обґрунтовується доцільність віднесення тимчасового доступу до речей і документів до числа слідчих (розшукових) дій [540, с.81]. Аналогічна позиція висловлена ВССУ, який у п. 18 Інформаційного листа від 05.04.2013 р. №223-558/0/4-13 визначив випадки, за яких допускається застосування стороною кримінального провадження вилучення речей чи документів у порядку ч. 7 ст. 163 КПК України під час отримання доступу до речей і документів як способу збирання доказів [742]. Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що тимчасовий доступ до речей і документів являє собою захід забезпечення кримінального провадження і може розглядатися в якості способу збирання доказів лише за умови здійснення їх виїмки у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом.

Відповідно до ч. 7 ст. 163 КПК України, слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження

про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів [508]. У зв'язку з цим у п. 18 Інформаційного листа від 05.04.2013 р. №223-558/0/4-13 ВССУ вказав на виключний характер застосування вилучення речей чи документів під час отримання до них доступу [742].

Речі, вилучені стороною обвинувачення під час тимчасового доступу до речей і документів, фіксуються в описі. Згідно з ч. 3 ст. 165 КПК України, опис вилучених на виконання ухвали слідчого судді, суду речей і оригіналів або копій документів залишається їх володільцю [508]. Водночас, опис містить лише перелік речей і документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду, але не відображає відомості про самі речі та їх фізичні властивості. У зв'язку з цим факт виїмки слідчим, прокурором речей і документів під час тимчасового доступу до них підлягає процесуальному засвідченню шляхом складення відповідного протоколу з наданням його копії особі, в якій вилучено майно, або її представнику. Наведене свідчить про доцільність доповнення статті 165 КПК України частиною 2-1, яка б передбачала покладення на слідчого, прокурора відповідних обов'язків.

Як свідчать результати дослідження судової практики, в окремих випадках слідчі судді за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, застосовують тимчасовий доступ до речей, вилучених стороною обвинувачення під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду й обшуку [1042]. Аналізуючи випадки застосування тимчасового доступу до речей і документів, вилучених у процесі огляду місця події, І.В. Басиста вказує, що вони суперечать сутності даної процесуальної дії [45, с.277]. Поділяючи таку позицію, потрібно вказати на помилковість застосування тимчасового доступу до речей і документів, вилучених під час проведення слідчих (розшукових) дій, оскільки доступ сторони обвинувачення до них відбувся внаслідок їх вилучення з

подальшим оглядом та фіксацією у порядку, передбаченому ч. 2 ст. 100 КПК України.

У разі невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів особою, яка зазначена у цій ухвалі як їх володілець, вказані у ній речі можуть бути вилучені у ході проведення обшуку. Так, ч. 1 ст. 166 КПК України закріплює, що у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями КПК України з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів [508].

Як свідчать результати дослідження судової практики, у разі невиконання вказаної ухвали стороною кримінального провадження, якій наданий дозвіл на тимчасовий доступ до речей і документів, вона вправі повторно звернутися до слідчого судді з клопотанням про надання тимчасового доступу до них [1025].

7. Одержання на території іноземної держави у результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Даний спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення передбачає їх отримання за результатами виконання в іноземній державі запиту слідчого, прокурора про міжнародну правову допомогу, який подано через уповноважений (центральний) орган України. Якщо річ, яка може бути визнана речовим доказом, підлягає отриманню за допомогою проведення в іноземній державі обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту майна або інших процесуальних дій, дозвіл на проведення яких надається судом згідно з КПК України, до запиту про міжнародну правову допомогу у порядку ч. 4 ст. 552 КПК України додається інформація про докази, які обґрунтовують потребу у відповідних заходах.

Як і у випадку витребування та отримання речей, за допомогою цього способу збирання речових доказів стороною обвинувачення від іноземної держави можуть бути отримані будь-які речі, які мають значення для

кримінального провадження, за винятком речей, вилучених законом з обігу. Зокрема, у вчені до числа речей, які можуть бути отримані у результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, відносять: предмети, що були використані під час вчинення злочину, за який видається особа відповідно до міжнародного договору, у тому числі й знаряддя злочину, предмети, які можуть бути визнані речовими доказами у справі, а також предмети, здобуті злочинним шляхом чи отримані як винагорода за нього, або предмети, які були отримані замість таких предметів [113, с.21-22].

Процесуальна фіксація отриманих на виконання запиту про міжнародну правову допомогу речових доказів повинна відбуватися з дотриманням вимог ч. 2 ст. 100 і ч. 5 ст. 237 КПК України, у зв'язку з чим вони підлягають обов'язковому огляду слідчим, прокурором, фотографуванню, опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду, та докладному опису у протоколі огляду, зміст якого повинен відповідати вимогам ст. 104 КПК України.

Незалежно від способу збирання, речові докази підлягають негайному огляду слідчим, прокурором (а у разі їх вилучення під час затримання – також уповноваженою службовою особою, якій законом надано право здійснювати затримання) з обов'язковим відображенням в описовій частині відповідного протоколу відомостей про виявлені та/або отримані речі, а в його заключній частині – відомостей про вилучені та/або отримані речі і спосіб їх ідентифікації. Результати огляду вилучених або одержаних речей підлягають процесуальній фіксації слідчим, прокурором залежно від способу збирання речових доказів: 1) у разі вилучення під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій – у протоколі відповідної процесуальної дії; 2) у разі одержання внаслідок витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб, отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб, одержання на території іноземної держави в результаті здійснення

міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, вилучення під час тимчасового доступу до речей і документів – у протоколі огляду; 3) у разі вилучення під час затримання особи уповноваженою службовою особою, якій законом надано право здійснювати затримання, слідчим, прокурором – у протоколі затримання; 4) у разі вилучення під час законного затримання особи без ухвали слідчого судді особою, що не є уповноваженою службовою особою, якій законом надано право здійснювати затримання, – у протоколі передання тимчасово вилученого майна.

Проведене дослідження дозволило розкрити способи збирання речових доказів стороною обвинувачення та запропонувати напрями їх удосконалення, а також охарактеризувати порядок збирання речових доказів стороною обвинувачення.

3.2.2. Участь сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів

Закріплюючи змагальність сторін як загальну засаду кримінального провадження (п. 15 ст. 7 і ст. 22 КПК України), законодавець надає стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, право збирати докази (ч. 1 ст. 93 КПК України). Водночас, ч.ч. 2 і 3 ст. 93 КПК України способи збирання доказів диференціюються для кожної зі сторін кримінального провадження¹, що пояснюється дією засади публічності [234, с.184] і свідчить про декларативний характер закріпленої ч. 2 ст. 22 КПК України процесуальної рівноправності сторін у частині збирання ними доказів. Більше того, на відміну від сторони обвинувачення, сторона захисту, потерпілий і представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не наділені повноваженнями щодо проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, у зв'язку з чим більш

¹ При цьому законодавець передбачає право потерпілого і представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, збирати докази за допомогою тих самих способів, що й сторона захисту (ч. 3 ст. 93 КПК України) [508].

коректно вести мову не про збирання ними доказів, у тому числі й речових, а про участь вказаних учасників кримінального провадження в їх збиранні.

У загальному способи участі сторони захисту, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів визначені ч. 3 ст. 93 КПК України, аналіз якої до їх числа дозволяє віднести:

1. Отримання внаслідок витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб. Закріплюючи даний спосіб участі сторони захисту, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів, законодавець передбачає можливість отримання від вказаних органів та осіб будь-яких речей, які мають значення для кримінального провадження, за винятком речей, вилучених законом з обігу.

У практичній діяльності витребування як спосіб участі сторони захисту, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні доказів носить декларативний характер, на що обґрунтовано звертається увага у доктрині кримінального процесу [512, с.245; 702, с.480-481; 717, с.354-355]. У зв'язку з відсутністю законодавчо закріпленого порядку звернення вказаних учасників кримінального провадження із запитом про надання речей та його виконання¹, на сьогодні механізм витребування ними доказів у повному обсязі відповідає механізму реалізації прав на звернення та на отримання інформації, що впливають із загально-правового статусу особи (а щодо захисника та представника потерпілого, якщо ним є адвокат, – із правового статусу адвоката). Водночас, аналіз норм Законів України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. №2657-ХІІ [750], «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. №393/96-ВР [749], «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. №2939-VI [746] і «Про

¹ Відсутність такого механізму 60% респондентів визнається основною причиною недієвості зазначеного способу участі сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів (додаток Б).

адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. №5076-VI [734], які врегульовують механізм реалізації прав на звернення й отримання інформації і закріплюють відповідальність за їх порушення, свідчить про істотне звуження нормами цих актів можливостей сторони захисту, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, відносно витребування й отримання доказів, у порівнянні із закріпленням КПК України правом вказаних учасників кримінального провадження брати участь у збиранні доказів за допомогою використання цього способу [402, с.250]. Зокрема, ст. 15 Закону України «Про звернення громадян», ч. 1 ст. 19 і ч. 2 ст. 21 Закону України «Про доступ до публічної інформації» та ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплюють можливість отримання за зверненням і запитом виключно інформації та копій документів. У зв'язку з цим чітке і неухильне дотримання вказаних норм унеможливорює отримання за заявою (клопотанням) у порядку Закону України «Про звернення громадян», інформаційним запитом у порядку Закону України «Про доступ до публічної інформації» та адвокатським запитом у порядку Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» будь-яких речей, які можуть бути використані у кримінальному провадженні в якості речових доказів.

Як свідчать результати дослідження судової практики, у разі виникнення необхідності в отриманні речей і документів від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб під час судового провадження, сторона захисту, потерпілий та представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, звертається з клопотанням про їх витребування до суду. Водночас, судами такі клопотання розглядаються та вирішуються за правилами, передбаченими КПК України для розгляду і вирішення клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів [988], навіть із вказівкою у мотивувальній частині ухвали на те, що «клопотання захисника з приводу витребування даних, які підлягають доказуванню в кримінальній справі, фактично є клопотанням про надання тимчасового доступу до речей та

документів» [1050]. В окремих випадках сторона захисту, неправильного трактуючи досліджуваний спосіб участі у збиранні доказів, звертається під час досудового розслідування з клопотанням про ініціювання витребування доказів як слідчої (розшукової) дії до слідчого з подальшим оскарженням постанови про відмову у його задоволенні слідчому судді [990]. Викладене додатково підтверджує декларативний характер витребування як способу формування вказаними учасниками кримінального провадження речових доказів.

У разі ненадання службовою особою органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій відповіді на заяву (клопотання) або адвокатський запит про надання речей, ненадання речей, неправомірну відмову в їх наданні, сторона захисту, потерпілий і представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вправі звернутися до слідчого судді, суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів. Як свідчать результати дослідження судової практики, звертаючись до слідчого судді, суду з таким клопотанням, вказані учасники кримінального процесу надають копії звернень та адвокатських запитів, якими витребовувалися речі, що призводить до задоволення заявлених ними клопотань [1050].

Забезпечення дієвості збирання стороною захисту, потерпілим і представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, речових доказів потребує удосконалення нормативного закріплення гарантій їх права на витребування й отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речей. Зокрема, у КПК України підлягають закріпленню такі гарантії вказаного права: 1) механізм реалізації вказаними учасниками кримінального провадження права на витребування та отримання речей; 2) обов'язковість виконання службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і фізичними особами заяви (клопотання) та адвокатського запиту про надання речей; 3) відповідальність службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування,

підприємств, установ, організацій та фізичних осіб за невиконання або неналежне виконання заяви (клопотання) й адвокатського запиту про надання речей.

2. *Ініціювання проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.* Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України, воно здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України [508]. Водночас, виходячи зі змісту ст. 220, п. 7 ч. 1 ст. 303, ст.ст. 306 і 307 КПК України, ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій може виступати самостійним способом участі сторони захисту, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів лише за умови: 1) задоволення слідчим, прокурором клопотання про виконання процесуальних дій та проведення останніх; 2) задоволення слідчим суддею скарги вказаних учасників кримінального провадження на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання і виконання ним відповідної процесуальної дії.

Викладене дозволяє погодитися з позицією вчених, які відзначають, що ініціювання проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій не можна розглядати як спосіб збирання речових доказів стороною захисту та потерпілим [512, с.244-245; 575, с.191; 892, с.259], оскільки вони формуються не в результаті ініціювання, а в результаті безпосереднього проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, у зв'язку з чим суб'єктом збирання цих доказів буде особа, яка таку дію проводить [523, с.92], а сторона захисту та потерпілий виступатимуть лише ініціаторами дій, у результаті яких з'являються докази [1108, с.209]. Повною мірою це стосується й ініціювання проведення вказаних процесуальних дій представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

З огляду на те, що предмети, які підлягають визнанню речовими доказами, можуть бути виявлені під час обшуку та огляду як слідчих

(розшукових) дій і виїмки кореспонденції, на яку накладено арешт, контролю за вчиненням злочину та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як негласних слідчих (розшукових) дій [440], досліджуваний спосіб участі сторони захисту, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні доказів має доволі обмежене застосування. Це пояснюється тим, що, по-перше, поширеними у слідчій практиці виступають випадки повідомлення про підозру (за винятком випадків затримання особи за підозрою у вчиненні злочину в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України) наприкінці досудового розслідування, у зв'язку з чим можливості сторони захисту щодо збирання доказів фактично мінімізовані до набуття особою статусу підозрюваного [945, с.166]. По-друге, негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч. 2 ст. 246 КПК України), тобто їх проведення зумовлюється необхідністю документування факту вчинення злочинного діяння. Як відзначає Є.Д. Скулиш, «негласність проведення слідчих (розшукових) дій виражається в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших суб'єктів, що не приймають безпосередньої участі у її провадженні» [829, с.109]. Більше того, ч. 2 ст. 246 КПК України закріплює вичерпне коло негласних слідчих (розшукових) дій, які проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, відносячи до їх числа контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) і виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України). Таким чином, участь сторони захисту, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів за допомогою досліджуваного способу, по суті, обмежується ініціюванням проведення обшуку та огляду (у тому числі й додаткового та повторного) [445, с.185].

У разі запрошення у порядку ч. 1 ст. 236 КПК України до участі у проведенні обшуку, підозрюваний та його захисник, з огляду на ч. 1 ст. 107 КПК України, користуються правом безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису [508]. Як вказує Є.В. Смирнов, процесуальний механізм застосування права на технічну фіксацію стороною захисту має подвійне значення. По-перше, він може свідчити про порушення слідчим, прокурором вимог ч. 1 ст. 107 КПК України і за своїми правовими наслідками матиме недійсність відповідної процесуальної дії, як це передбачено змістом ч. 6 ст. 107 КПК України. По-друге, результати такої технічної фіксації сторони захисту можуть бути визнані допустимим доказом, якщо сторони відповідно до положень ч. 6 ст. 107 КПК України не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними за аналогією закону [837, с.118].

Що стосується інших процесуальних дій, окрім слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових), ініціювання проведення яких може здійснюватися стороною захисту, потерпілим і представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, шляхом заявлення клопотань слідчому, прокурору з метою участі у збиранні доказів, то вони на сьогодні нормами КПК України не закріплені.

3. Здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих речових доказів. Закріплюючи наведений спосіб участі сторони захисту, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів, законодавець надає їм можливість отримати будь-які речі, які мають значення для кримінального провадження, за винятком речей, вилучених законом з обігу. При цьому норми КПК України цілком обґрунтовано не окреслюють коло таких дій, припускаючи можливість отримання вказаними учасниками кримінального провадження речей, які мають значення для кримінального провадження, за допомогою будь-яких незаборонених законом способів за умови збирання шляхом застосування цих дій речових доказів, які володіють властивостями належності та допустимості.

Аналізуючи даний спосіб участі сторони захисту у збиранні доказів, вчені визначають примірний перелік дій захисника щодо їх отримання. Зокрема, В.О. Попелюшко вказує, що речі, які мають значення речового доказу, захиснику можуть як надаватися підзахисними, їх близькими, родичами та іншими особами, так і бути знайденими ним особисто, наприклад, при обстеженні місця події, ознайомленні з об'єктами, які зберегли на собі сліди події, у ході виявлення ознак документа, що одночасно містить ознаки речових доказів, тощо [717, с.393]. Водночас, з урахуванням ч. 1 ст. 86 КПК України, отримані стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, докази підлягають визнанню допустимими лише за умови їх отримання у порядку, встановленому КПК України, що обмежує їх можливості щодо виявлення та вилучення речей, які можуть бути визнані речовими доказами, виключно передбаченими нормами КПК України способами участі в їх збиранні.

У доктрині кримінального процесу висловлюються різноманітні пропозиції стосовно розширення прав сторони захисту щодо участі у збиранні доказів. Зокрема, вченими пропонується надати захиснику право проводити огляд [1, с.9], у тому числі огляд місця події [4, с.103; 94, с.15-16; 304, с.102], огляд житла чи іншого володіння особи за її згодою, огляд приміщення та території юридичних осіб за згодою їх керівних органів, огляд документів, що знаходяться у фізичних та юридичних осіб за їх згодою [717, с.349-350], огляд предметів і документів у місці їх знаходження [928, с.281], зовнішній огляд споруд, приміщень, інших об'єктів, доступ до яких необмежений, зовнішній огляд закритих для вільного доступу споруд, приміщень, інших об'єктів за згодою їх власників або законних користувачів, огляд житла чи іншого володіння за письмовою згодою власників, огляд речей, документів за згодою їх власників або законних користувачів, огляд загальнодоступних речей і документів (при цьому особливий науковий інтерес становить огляд змісту Інтернет-сторінок) [892, с.259], залучати детективів з метою розшуку речей і документів [4, с.103-104; 64, с.211-212; 884, с.71-72]. З огляду на нормативне

закріплення змагальності сторін як однієї із загальних засад кримінального провадження (п. 15 ст. 7 і ст. 22 КПК України) і надання стороні захисту права брати участь у збиранні доказів шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів (ч. 3 ст. 93 КПК України), вказані пропозиції заслуговують на увагу.

Крім закріплених у ч. 3 ст. 93 КПК України способів участі сторони захисту у збиранні речових доказів, норми глави 15 КПК України надають їй право на підставі ухвали слідчого судді, суду ознайомитися з речами і документами, які знаходяться у володінні певної особи, та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку). У зв'язку з цим як самостійний спосіб участі сторони захисту у збиранні речових доказів доцільно виділити *вилучення речей і документів під час здійснення тимчасового доступу до них*. З огляду на п.п. 5 і 6 ст. 164 КПК України, коло речей і документів, до яких сторона захисту одержує тимчасовий доступ, визначається ухвалою слідчого судді, суду, в якій зазначається назва, опис та інші відомості, що дають можливість визначити речі та документи, до яких повинен бути наданий тимчасовий доступ, і розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей і документів зазначених в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і оригінали або копії документів, якщо відповідне рішення було прийнято слідчим суддею, судом. Таким чином, у ході тимчасового доступу до речей і документів можуть бути вилучені будь-які речі, які вказані в ухвалі слідчого судді, суду за умови наявності у цій ухвалі розпорядження про надання можливості їх вилучення, на що прямо вказується у ч. 7 ст. 163 КПК України.

Результати дослідження судової практики свідчать про дієвість даного способу участі сторони захисту у збиранні речових доказів. При цьому суди дотримуються вимог ч.ч. 5 – 7 ст. 163 КПК України, які визначають підстави постановлення ухвал про надання тимчасового доступу до речей і документів [1038]. За умови недоведення стороною захисту визначених ч.ч. 5 – 6 ст. 163

КПК України підстав суди відмовляють у задоволенні поданих нею клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів [1040].

У разі невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів вказані у ній речі можуть бути вилучені у ході проведення обшуку. Так, ч. 1 ст. 166 КПК України закріплює, що у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями КПК України з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів. Відповідно до ч. 2 ст. 166 КПК України, у разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення, згідно з положеннями КПК України [508].

Незважаючи на позитивність законодавчої новели про можливість здійснення стороною захисту тимчасового доступу до речей і документів, закріпленої з метою забезпечення засади змагальності сторін, потрібно враховувати, що надання їй дозволу на проведення вказаної процесуальної дії передбачає ознайомлення з можливістю вилучення речових доказів і документів, що перебувають у володінні будь-якої особи, але, як правило, – сторони обвинувачення, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Надання стороні захисту можливості вилучити речові докази і документи у вказаних учасників кримінального провадження свідчить як про існування потенційної загрози їх умисного знищення або зміни стану, особливо у випадках, за яких вони підтверджують винуватість підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, так і про можливість втрати або знищення таких речових доказів і документів із необережності, зокрема, внаслідок їх неналежного зберігання, що

унеможеливить їх подальше використання у кримінальному процесуальному доказуванні.

У контексті аналізу цієї проблеми заслуговує на увагу позиція О.Ю. Татарова, В.І. Фаринника та С.С. Чернявського, котрі пропонують визначити порядок, за яким слідчий суддя, у разі постановлення ухвали про вилучення речей і документів під час тимчасового доступу до них за клопотанням сторони захисту, доручатиме його проведення слідчому, прокурору зі здійсненням їх вилучення за участю сторони захисту, наданням їм копій відповідних документів і подальшим зберіганням речових доказів і документів у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України [918, с.82; 1069, с.90]. Поділяючи таку позицію, потрібно вказати, що, з однієї сторони, її практична реалізація, не суперечитиме реалізації права сторони захисту на вилучення речових доказів і документів під час здійснення тимчасового доступу до них, оскільки таке вилучення відбуватиметься за її присутності із наданням їй передбачених КПК України прав, пов'язаних з участю у проведенні процесуальних дій. З іншої сторони, вона дозволить забезпечити належне вилучення та процесуальне оформлення речових доказів і документів, а також їх подальше зберігання під час кримінального провадження. Викладене вказує на доцільність доповнення статті 165 КПК України частиною п'ятою, яка б визначала порядок проведення у таких випадках тимчасового доступу до речей і документів стороною обвинувачення із забезпеченням обов'язкової участі сторони захисту.

Потерпілому та представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на відміну від сторони захисту, законодавець не надає права здійснювати тимчасовий доступ до речей і документів. У доктрині кримінального процесу питання щодо можливості участі потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів шляхом тимчасового доступу до речей і документів на сьогодні залишається дискусійним. Так, одна група вчених звертає увагу на можливість надання тимчасового доступу до речей і документів лише сторонам

кримінального провадження та не розглядає можливості застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження за клопотанням потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження [244, с.230; 355, с.140; 378, с.185; 831, с.514; 1131, с.80], або вказує на відсутність в останніх права звертатися до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів [512, с.245]. Друга група вчених відзначає, що ініціаторами забезпечення тимчасового доступу до речей і документів є сторони кримінального провадження та одночасно пропонує надати право звертатися до слідчого судді та суду з відповідним клопотанням потерпілому [214, с.294], представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, та особі, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію) [1083, с.272].

Неоднозначною виступає й судова практика, сформована з цього питання. Так, у п. 5 Листа від 05.04.2013 р. №223-558/0/4-13 ВССУ вказав, що клопотання про застосування тимчасового доступу до речей і документів мають право подавати до слідчого судді сторони кримінального провадження [742]. Водночас, у практиці нижчестоящих судів вказується, що з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів до слідчого судді вправі звернутися потерпілий та його представник як представники сторони обвинувачення [980], у зв'язку з чим окремі суди постановляють ухвали про надання їм тимчасового доступу до речей і документів [1041; 1063; 1065].

Аналізуючи наведені у доктрині кримінального процесу позиції та сформовану судову практику, потрібно відзначити, що порівняно з передбаченими ч. 3 ст. 93 КПК України способами участі потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів, тимчасовий доступ до речей і документів виступає єдиним дієвим способом, за допомогою якого вказані учасники кримінального провадження можуть брати участь у їх збиранні. Це пояснюється тим, що під час тимчасового доступу до речей і документів вказані учасники кримінального провадження одержують можливість не лише ознайомитися з речами, які

перебувають у володінні певної особи, але й вилучити їх у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом (ч. 1 ст. 159 і ч. 7 ст. 163 КПК України). У зв'язку з цим надання потерпілому та представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, права звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів сприятиме підвищенню ефективності їх участі у збиранні доказів, у тому числі й речових [444, с.278]. На доцільність нормативного закріплення зазначеного права потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вказало 66,7% респондентів (додаток Б).

Викладене дозволяє погодитися з позицією С.В. Андрусенка та І.В. Гловюк, які з метою удосконалення процедури застосування тимчасового доступу до речей і документів вважають за доцільне закріпити у ч. 1 ст. 160 КПК України право потерпілого звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів [214, с.296]. За умови внесення відповідних змін до кримінального процесуального закону таким правом, із урахуванням ч. 5 ст. 44, ч. 4 ст. 58 і ч. 2 ст. 59 КПК України, користуватимуться представник і законний представник потерпілого, інтереси якого вони представляють. Поряд із цим, право здійснювати тимчасовий доступ доцільно надати представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. У разі надання потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, можливості вилучити речі і оригінали або копії документів, тимчасовий доступ до речей і документів повинен проводитися стороною обвинувачення на підставі відповідного доручення, вказаного в ухвалі слідчого судді, суду.

Із урахуванням викладеного, доцільно внести відповідні доповнення до ч. 1 ст. 159, ч. 1 та п. 7 ч. 2 ст. 160, ч.ч. 2, 4 і 5 ст. 163, ч.ч. 6 і 7 ст. 163 та ч. 1 ст. 166 КПК України, а також відобразити у пропонованій вище ч. 5 ст. 165 КПК України вказівку на проведення у разі надання потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, можливості вилучити

зазначені в ухвалі речі і оригінали або копії документів, тимчасового доступу до речей і документів стороною обвинувачення.

Проведене дослідження дозволило розкрити способи участі сторони захисту, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів і запропонувати напрями їх удосконалення.

3.2.3. Перевірка речових доказів під час досудового розслідування

Перевірка речових доказів здійснюється з метою їх підтвердження та встановлення логічної узгодженості з іншими наявними на момент перевірки і додатково отриманими під час її проведення доказами або спростування речових доказів. На думку Н.А. Попової, «перевірка речових доказів передбачає дослідження всіх елементів їх структури та являє собою певну систему прийомів для пошуку, виявлення, закріплення і дослідження фактичних даних» [721, с.21]. Система використовуваних суб'єктами доказування способів перевірки речових доказів визначається залежно від її етапів: розумового та практичного.

Розумовий етап перевірки речових доказів полягає у здійсненні суб'єктами доказування аналізу та синтезу кожного окремо взятого речового доказу, з яких вона розпочинається, та його співставленні з іншими наявними доказами. При цьому, як вказує М.С. Строгович, у перевірці доказів переважає аналіз, хоча поряд із ним здійснюється їх синтез [901, с.305].

Аналіз доказу являє собою його всебічне автономне дослідження без залучення до нього інших доказів [50, с.142] і здійснюється шляхом уявного розчленування його змісту та процесуальної форми, що забезпечує їх поглиблене дослідження. Розчленування змісту доказу надає більш детальне та чітке знання про особливості обсягу та характеру відомостей, що містяться у ньому, а через них, відповідно, більш чітке і детальне уявлення про особливості, окремі сторони фактів та обставин, що мають значення для справи [977, с.175]. Аналізуючи зміст речового доказу, суб'єкт доказування не лише досліджує

отримані відомості про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення, але й визначає їх значення для встановлення тих або інших фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. Здійснюючи аналіз процесуальної форми речового доказу, суб'єкт доказування досліджує сам матеріальний об'єкт як носій фактичних даних і відображення відомостей про нього, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення у протоколах слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, під час проведення яких матеріальний об'єкт був отриманий та оглянутий. При цьому аналіз доказу з точки зору процесуальної форми дозволяє суб'єкту доказування виділити ті властиві йому особливості, які залежно від обставин кримінальної справи можуть набути істотної ролі через їх можливий вплив на якість доказу, що перевіряється [301].

Синтез речового доказу виступає його дослідженням, що здійснюється шляхом об'єднання виділених під час аналізу частин з урахуванням виявлених їх особливостей. Оскільки синтетичне знання не виступає сумою знань, отриманих у результаті аналізу, а являє собою завжди нове, більш високе знання [53, с.254], то об'єднання частин речового доказу у процесі синтезу не призводить до відтворення його початкового розуміння, а дозволяє більш точно розкрити його зміст і процесуальну форму в їх зв'язках, відносинах і залежностях. Зокрема, синтез доказу дозволяє виявити ймовірні зв'язки його сторін і залежності між ними, створюючи тим самим можливість для подальшого вивчення їх характеру, впливу на якість та властивості доказу [30, с.116-117].

Синтез речового доказу передбачає уявне об'єднання його змісту та процесуальної форми, виокремлених у процесі здійснення його аналізу. Здійснюючи синтез речового доказу, суб'єкт доказування отримує можливість виявити зв'язки, відносини і залежності його частин. Дослідження та встановлення дійсних зв'язків, відносин і залежностей між сторонами, властивостями та якостями доказу дозволяє суб'єкту доказування зробити

висновок про сумнівність, спірність або достовірність доказу, його суперечливість чи несуперечливість, конкретний або абстрактний характер відомостей, що містяться у ньому, їх повноту або неповноту, логічну пов'язаність або її відсутність [635, с.100]. Виявлення зв'язків, відносин і залежності між частинами речового доказу та їх дослідження дозволяє суб'єкту доказування не лише встановити наведені обставини, але й зрозуміти причини виявлених сумнівностей, суперечливостей і неповноти речового доказу. Як вказує Є.О. Доля, «наслідком відмови від синтезу різних сторін доказу, досліджених під час його аналізу, можуть виступати помилки слідчого в його уявленнях про якості та властивості доказу, що перевіряється, – належність і достовірність відомостей, які містяться у ньому, а відповідно, й у його знаннях про злочин, що встановлюються шляхом доказування» [301].

Аналіз і синтез як способи перевірки речового доказу перебувають у тісному взаємозв'язку. Взаємозв'язок аналізу та синтезу пояснюється тим, що аналіз дозволяє виділити у системі ті параметри об'єкта, які роблять його компонентом системи, тоді як синтез дає можливість відобразити, усвідомити систему як щось ціле, як єдину сукупність, утворену зі специфічних компонентів, настільки ж специфічно пов'язаних один з одним. Відповідно, аналіз без синтезу не може дати правильного уявлення про ціле та його частини, оскільки крізь призму одного лише аналізу ціле втрачає свої інтегративні якості та виглядає як хаотичне нагромадження компонентів поза їх внутрішнім зв'язком, взаємодією [25, с.145-146].

У своїй сукупності аналіз і синтез речового доказу дозволяють суб'єкту доказування отримати поглиблене розуміння його змісту та процесуальної форми і визначити можливість їх використання для встановлення тих або інших фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. Водночас, як відзначає Є.О. Доля, за допомогою аналізу та синтезу доказу неможливо отримати повне і достовірне знання про його властивості та відображувані ним факти [301].

На підставі результатів аналізу та синтезу речового доказу суб'єкт доказування визначає необхідність у проведенні подальшої його перевірки шляхом співставлення з іншими наявними доказами. У доктрині кримінального процесу вказується, що об'єктивні передумови для співставлення доказів містяться у самій події злочину, яка відображається у навколишній дійсності різними сторонами, властивостями, відносинами: будучи відображенням обставин, які входять у предмет доказування, та побічних фактів, докази містять у собі відомості про них, дані про які наявні і в інших доказах [466, с.234].

Співставлення речового доказу з іншими доказами полягає у порівнянні їх змісту, спрямованому на встановлення логічної узгодженості доказів. В якості необхідної умови співставлення кожного окремого доказу з іншими доказами Ю.М. Грошевий і С.М. Стахівський обґрунтовано визнають наявність певної сукупності доказів у справі [240, с.60; 885, с.63], оскільки за відсутності інших доказів або їх недостатності для встановлення логічної узгодженості перевірюваний доказ не може бути підтверджений або спростований.

Співставлення речового доказу з іншими доказами здійснюється за їх змістом, у зв'язку з чим вченими обґрунтовано звертається увага на необхідність співставлення перевірюваного доказу лише з тими доказами, що мають аналогічний фактичний зміст [920, с.663], тобто доказами, зміст яких тією або іншою мірою стосується тих самих обставин, що й відомості, які містяться у перевірюваному доказі [582, с.222]. У процесі співставлення зміст речового доказу підлягає порівнянню зі змістом показань осіб, які спостерігали речовий доказ під час вчинення кримінального правопорушення або його виявлення та вилучення у ході слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, документів, які містять його опис (зокрема, протоколів процесуальних дій, висновком експерта, складеним за результатами проведення експертизи, об'єктом якої виступали речові докази.

За результатами співставлення речового доказу з іншими наявними доказами суб'єкт доказування може дійти до висновку про те, що: 1) речовий доказ співпадає за своїм змістом з іншими доказами, що вказує на об'єктивне та

повне відображення ним тих або інших фактів й обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, та дозволяє зробити обґрунтоване припущення про підтвердження речового доказу; 2) зміст речового доказу, як і інших використовуваних під час його перевірки доказів, частково відображає такі факти та обставини, що свідчить лише про об'єктивність їх відображення, але не забезпечує повноту останнього; 3) речовий доказ за своїм змістом повністю суперечить іншим доказам, що вказує на необ'єктивне відображення ним тих або інших фактів й обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, та дозволяє зробити обґрунтоване припущення про повне спростування речового доказу; 4) речовий доказ за своїм змістом частково суперечить іншим доказам, що свідчить про необ'єктивне відображення ним частини тих або інших фактів й обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, та дозволяє зробити обґрунтоване припущення про часткове спростування речового доказу [394, с.82].

Під час співставлення речових доказів з іншими доказами спростовувані властивості зводяться до мінімуму. Наприклад, співставлення каменю зі слідами крові, виявленого поруч із трупом людини, яка загинула від черепно-мозкової травми, з іншими наявними у справі доказами (наприклад, з висновком біологічної експертизи, відповідно до висновків якої кров на камені не відповідає групі крові потерпілого), дозволяє спростувати належність цього речового доказу до предмету доказування у даній справі [790, с.380].

У процесі здійснення перевірки речових доказів їх співставленню з іншими наявними доказами не завжди надається належна увага, що призводить до помилок у слідчій і судовій практиці. На підставі аналізу правозастосовної практики, А.О. Ларінков відзначає, що «однією з найбільш поширених помилок, яка допускається під час перевірки доказів, виступає переоцінка значення окремих видів доказів, коли, по суті, вони приймаються на віру, хоча за своїм характером вимагають особливо ретельної перевірки» [548, с.33]. Водночас, вченими обґрунтовано вказується, що суперечності між речовими доказами та

іншими доказами, зібраними у справі, повинні вирішуватися шляхом дослідження причин цих суперечностей по суті (у тому числі перевірки версій про фальсифікацію або зміну властивостей речового доказу) [920, с.662], а не за рахунок визнання речових доказів «більш достовірними» [85, с.288].

Перевірка доказу після аналізу та синтезу шляхом співставлення з іншими доказами не завжди дозволяє отримати знання про всі його якості та властивості, про факти й обставини, які складають його зміст [977, с.176]. У разі виявлення суперечностей між речовим доказом та іншими доказами суб'єкт доказування переходить до наступного етапу перевірки – практичного, який полягає у збиранні ним у межах наданих йому кримінальним процесуальним законом повноважень нових доказів. Водночас, і за відсутності суперечностей між речовим доказом, що перевіряється, та іншими доказами суб'єкт доказування також вправі отримати нові докази. Це пояснюється тим, що встановлена під час співставлення речового доказу з іншими доказами наявність суперечностей між ними не завжди призводить до спростування речового доказу, так само, як і встановлене співпадіння їх змісту не у всіх випадках тягне за собою його підтвердження. У разі виявлення суперечностей між речовим доказом та іншими доказами отримання нових доказів спрямоване на усунення виявлених суперечностей, а у разі їх відсутності – на підтвердження речового доказу, який перевіряється.

Збирання нових доказів як спосіб перевірки доказу повинно застосовуватися лише після того, як здійснені аналіз і синтез даного доказу та його співставлення із вже зібраними у справі доказами [536, с.21]. Перевірка речового доказу за допомогою вказаних способів дозволяє визначити напрями подальшої його перевірки, вказівки на шляхи, форми і характер якої містяться у самому доказі, що перевіряється, його незрозумілостях, неточностях, неповноті, суперечливості та невідповідності змісту інших доказів, виявлених, але не усунутих у ході всієї попередньої перевірки [301]. Саме внаслідок здійснення аналізу і синтезу речового доказу та його співставлення з іншими наявними доказами суб'єкт доказування «отримує знання про те, які сторони

перевірюваного доказу вимагають подальшої перевірки, відомості про які обставини і факти, що мають значення для кримінальної справи і пов'язані з перевірюваним доказом, повинні бути отримані шляхом збирання нових доказів, які конкретно слідчі, судові дії зі збирання нових доказів, коли та в якій послідовності для цього необхідно провести» [466, с.235].

Під час досудового розслідування сторона обвинувачення вправі перевірити речові докази шляхом збирання нових доказів за допомогою способів, визначених ч. 2 ст. 93 КПК України. Основним способом перевірки речових доказів стороною обвинувачення шляхом збирання нових доказів виступає провадження слідчих (розшукових) дій: у їх нормативному визначенні міститься вказівка на спрямованість не лише на отримання (збирання) доказів, але й на перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК України) [508].

Вчені виокремлюють групу перевірочних слідчих (розшукових) дій, спеціально призначених для перевірки отриманих доказів [65, с.15; 638, с.180], і відзначають їх специфіку [639, с.60]. Відповідно до ч. 1 ст. 240 КПК України, однією з перевірочних слідчих (розшукових) дій виступає слідчий експеримент, визначаючи поняття якого законодавець вказує на його проведення з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення [508]. Водночас, слідчий експеримент не вичерпує коло слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку речових доказів, яке підлягає визначенню залежно від обставин конкретного кримінального провадження.

У зв'язку з цим обґрунтованою є позиція Ю.М. Грошевого та С.М. Стахівського, на думку яких всі слідчі дії виступають засобами перевірки доказів, хоча КПК України передбачає слідчі дії перевірочного характеру [240, с.61; 885, с.64]. Зокрема, поряд зі слідчим експериментом, сторона обвинувачення вправі перевірити речові докази шляхом провадження пред'явлення речей для впізнання, огляду, обшуку, експертизи, об'єктом якої виступають речові докази, допиту осіб, які спостерігали речовий доказ під час

вчинення кримінального правопорушення або його виявлення та вилучення у ході слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. При цьому вказані слідчі (розшукові) дії (за винятком пред'явлення для впізнання) можуть виступати як первинними, так і повторними, як основними, так і додатковими, хоча у переважній більшості проводяться повторно або додатково.

Висновок про недоцільність обмеження кола слідчих (розшукових) дій, що можуть спрямовуватися на перевірку речових доказів, підтверджується й результатами дослідження слідчої та судової практики, в якій наявні випадки проведення з метою їх перевірки обшуків [1047].

У доктрині кримінального процесу способи перевірки доказів стороною обвинувачення шляхом збирання нових доказів не обмежуються виключно провадженням слідчих (розшукових) дій. Окрім цього способу, до їх числа одна група вчених відносить провадження інших процесуальних дій [296, с.213; 1110, с.28], а друга група вчених – провадження негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій [1068, с.62; 1109, с.17]. Окремі вчені не конкретизують способи перевірки доказів стороною обвинувачення шляхом збирання нових доказів і вказують на можливість її здійснення шляхом провадження не лише слідчих дій, але й інших, передбачених кримінальним процесуальним законом способів залучення доказів у кримінальний процес [581, с.71].

Аналіз норм КПК України дозволяє стверджувати, що поряд із провадженням слідчих (розшукових) дій, способом перевірки речових доказів шляхом збирання стороною обвинувачення нових доказів виступає проведення окремих негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. До числа негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку речових доказів, належить спостереження за річчю. Зокрема, ч. 1 ст. 269 КПК України передбачає, що для перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про певну річ у публічно доступних місцях може проводитися візуальне спостереження за зазначеним об'єктом або

візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження [508].

В якості іншої процесуальної дії, провадження якої дозволяє перевірити речові докази шляхом отримання стороною обвинувачення нових доказів, необхідно виділити тимчасовий доступ до речей і документів, під час якого вони можуть бути вилучені з підстав, визначених ч. 1 ст. 159 і ч. 7 ст. 163 КПК України, що підтверджується результатами дослідження судової практики [1054].

Перевірці доказів стороною обвинувачення притаманні істотні особливості, до числа яких вчені відносять: 1) її проведення здійснюється за відсутності у слідчого цілісного уявлення про вчинений злочин; 2) вона відбувається в умовах обмеження дії низки засад кримінального процесу (змагальності та рівноправності сторін); 3) вона проводиться слідчим, який не виступає самостійним і незалежним тією мірою, яка притаманна суду; 4) вона здійснюється слідчим, основним змістом діяльності якого виступає реалізація функції кримінального переслідування; 5) зміст і результати діяльності з перевірки доказів не виступають остаточними та обов'язковими для суду [466, с.232-233].

Що стосується процесуальної діяльності сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, спрямованого на перевірку речових доказів під час досудового розслідування, потрібно відзначити, що у доктрині кримінального процесу звертається увага на наявність у них повного права проводити власними силами перевірку доказів (як зібраних або поданих ними самими, так і тих, які стали відомі їм від сторони обвинувачення, суду) [51, с.78]¹, вказується на необхідність забезпечення їх рівноправності зі стороною обвинувачення як суб'єктів

¹ Норма п. 3 ч. 3 ст. 56 КПК України надає потерпілому під час судового провадження в будь-якій інстанції право брати участь у безпосередній перевірці доказів [508], а з огляду на норми ч. 4 ст. 58, ч. 3 ст. 61 і ч. 3 ст. 63 КПК України вказаним правом користуються представник потерпілого, інтереси якого він представляє, цивільний позивач і представник цивільного позивача, інтереси якого він представляє [508]. Визначаючи процесуальний статус інших учасників кримінального провадження, законодавець прямо не закріплює їх повноважень щодо перевірки доказів.

доказування у здійсненні перевірки доказів [548, с.36] і відзначається особлива роль захисника як учасника процесу перевірки доказів, що може впливати на її перебіг і результати [717, с.259]. Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, як і сторона обвинувачення, вправі здійснювати аналіз і синтез кожного речового доказу, співставляти його з іншими наявними доказами, але користуються обмеженими повноваженнями щодо здійснення їх перевірки шляхом збирання нових доказів.

Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, під час досудового розслідування вправі перевірити речові докази шляхом збирання нових доказів за допомогою способів, визначених ч. 3 ст. 93 КПК України. Аналіз вказаної норми дозволяє стверджувати, що основним способом перевірки речових доказів вказаними учасниками кримінального провадження шляхом збирання нових доказів виступає ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій. Водночас, використовуючи наведений спосіб перевірки речових доказів, сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, під час досудового розслідування нерідко припускаються помилок, звертаючись із клопотанням про проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку речових доказів, не до слідчого, прокурора, а до слідчого судді, що призводить до повернення їм клопотання [1059].

Поряд з ініціюванням проведення слідчих (розшукових) дій, дієвим способом перевірки під час досудового розслідування речових доказів стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, шляхом збирання нових доказів виступає тимчасовий доступ до речей і документів. Як свідчать результати дослідження судової практики, клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів, що заявляються вказаними учасниками кримінального провадження, у переважній більшості випадків спрямовані на перевірку показань і лише у поодиноких випадках – на перевірку речових доказів [413, с.167]. При цьому за умови належного обґрунтування такі клопотання сторони

захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, задовольняються судами [1033].

Після отримання нових доказів вони, у свою чергу, аналізуються, досліджуються та співставляються з наявними доказами [920, с.70]. При цьому, як обґрунтовано відзначається у доктрині кримінального процесу, кожен отриманий доказ спочатку повинен бути перевірений за загальними правилами, і лише після цього його зміст співставляється з тим доказом, заради перевірки якого він був отриманий [466, с.235; 536, с.21], у зв'язку з чим їх співставлення розглядається як процес, що неминуче настає за отриманням нових доказів контрольного характеру, спрямований на підтвердження або спростування перевірюваного доказу [789, с.107] та завершується лише після співставлення його змісту зі всіма зібраними доказами, що містять відомості, які дозволяють встановити достовірність або недостовірність перевірюваної інформації [582, с.221].

Нові докази, що отримуються під час практичного етапу перевірки речових доказів, можуть як підтверджувати, так і спростовувати перевірюваний речовий доказ. Підтвердження речового доказу, що перевіряється, за допомогою збирання нових доказів, може виступати як прямим, так і непрямым. За непрямого підтвердження, як вказує Ю.К. Орлов, перевіряючі докази самостійного значення не мають і діють тільки у сукупності з перевірюваними (наприклад, дані про особу свідка чи експерта), а за прямого підтвердження перевіряючі докази є значимими самі по собі (наприклад, показання інших свідків, які спостерігали той самий факт) [661, с.113].

Таким чином, у результаті проведення перевірочних дій з'ясовується узгодженість і несуперечливість змісту доказу, його відповідність іншим доказам, наявним у кримінальній справі, встановлюється та досліджується джерело доказу, а також умови формування й отримання відомостей, на основі яких встановлюються обставини, що підлягають доказуванню [612, с.73]. Поряд із цим, перевірка речових доказів дозволяє виявити інсценування події кримінального правопорушення та фальсифікацію доказів. Як відзначає

Ю.В. Шелегов, непрямі речові докази у ході їх співставлення з наявними у справі прямими доказами і виявлення зв'язків непрямих доказів між собою та з обставинами, що підлягають доказуванню, дають можливість виявити інсценування злочину, у зв'язку з чим для достовірного встановлення фактичних обставин кримінальної справи необхідною виступає достатня кількість взаємопов'язаних непрямих доказів, що дозволить виключити інсценування злочину та фальсифікацію прямих доказів [1122, с.27]. Крім того, результати перевірки речових доказів підлягають відображенню у процесуальних рішеннях: обвинувальному акті, постанові (ухвалі) про закриття кримінального провадження, вироку тощо. При цьому у процесуальних рішеннях необхідно наводити зміст доказів і викладати результати їх перевірки, на що звертається увага не лише у доктрині кримінального процесу, але й у судовій практиці [977, с.177].

Поряд із висвітленим загальним порядком перевірки речових доказів, перевірці окремих їх видів притаманні певні особливості. Як вказує В.Я. Дорохов, обсяг дослідження та форми співставлення доказу з іншими доказами (або з окремими фактами предмета доказування, доступними безпосередньому спостереженню) визначаються не лише специфічністю обставин кожної кримінальної справи, але й особливостями видів доказів [921, с.137]. Зокрема, певні особливості притаманні перевірці похідних і непрямих речових доказів.

Перевірка похідного речового доказу розпочинається з його аналізу та синтезу, під час яких суб'єкт доказування повинен враховувати матеріал, використовуваний при виготовленні копії; характер копійованого об'єкта; конкретні умови виготовлення копії, відбитка, моделі; дотримання вироблених криміналістичною наукою та технікою правил копіювання; час, який відділяє виготовлення похідного речового доказу від моменту формування оригіналу; ступінь збереження останнім своїх індивідуальних особливостей, які забезпечують можливість ідентифікації [530, с.268]. У процесі подальшої перевірки похідного речового доказу вагомим значення набуває його

співставлення з іншими доказами, зокрема первинним доказом, істотні ознаки якого відтворює похідний речовий доказ (за його наявності), та іншими похідними доказами, які відтворюють істотні ознаки цього первинного доказу. Співставлення похідного речового доказу з іншими доказами дозволяє зробити обґрунтоване припущення про його підтвердження, повне або часткове спростування. Подальша перевірка похідного речового доказу шляхом збирання нових доказів спрямована як на усунення виявлених суперечностей між ним та іншими наявними доказами (у першу чергу – первинним доказом, істотні ознаки якого відтворює похідний речовий доказ, а також іншими похідними доказами, що відтворюють істотні ознаки цього первинного доказу), так і на підтвердження та спростування похідного речового доказу.

Перевірка непрямого речового доказу, як і похідного, розпочинається з його аналізу та синтезу, але у процесі її здійснення першочергове значення надається виявленню зв'язків, відносин і залежностей між перевірюваним непрямым речовим доказом та іншими наявними доказами. У зв'язку з цим під час перевірки непрямих доказів особливого значення набуває використання таких її способів як співставлення з іншими доказами і збирання нових доказів, застосування яких дозволяє отримати сукупність доказів, дослідити їх властивості та зробити висновок про належність і достовірність непрямого доказу [466, с.236]. Перевірка непрямого речового доказу шляхом співставлення з іншими наявними доказами і збирання нових доказів дозволяє усунути виявлені суперечності та підтвердити або спростувати непрямий речовий доказ, який перевіряється. При цьому потрібно враховувати, що «спростувати непрямі докази (особливо непрямі речові докази) набагато складніше, ніж прямі, – з тієї причини, що це або об'єкти (речі), або відображені у свідомості людини відомості про проміжні факти, які безпосередньо не встановлюють предмет доказування, але встановлюють його опосередковано, через проміжні факти у своїй сукупності» [1122, с.168].

Певна специфіка притаманна перевірці матеріальних об'єктів, отриманих оперативними підрозділами у процесі здійснення ОРД. Визнання таких

матеріальних об'єктів речовими доказами передбачає здійснення їх перевірки на загальних підставах, а також шляхом розкриття способу одержання матеріальних об'єктів, тобто змісту конкретного оперативно-розшукового заходу [814, с.134-135], та допиту оперативних працівників [50, с.149]. Зокрема, працівники оперативних підрозділів, які проводили оперативно-розшукові заходи, працівники інших підрозділів, які залучалися до виконання окремих доручень у ході проведення ОРД, та особи, які залучалися до виконання завдань ОРД, можуть бути допитані про будь-які сприйняті під час їх проведення обставини, які підлягають встановленню під час кримінального провадження, у тому числі й про обставини, пов'язані з виявленням і вилученням речей і документів. Допит вказаних осіб повинен проводитися з дотриманням вимог, встановлених ч. 2 ст. 256 КПК України щодо допиту осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення: їх допит повинен відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом [508].

Схожою специфікою характеризується перевірка матеріальних об'єктів, отриманих уповноваженими посадовими особами органів, що здійснюють адміністративну діяльність: поряд зі здійсненням їх перевірки на загальних підставах, вони можуть бути перевірені шляхом допиту посадових осіб, що проводили заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, у результаті яких були вилучені відповідні матеріальні об'єкти, а також шляхом допиту осіб, які були залучені до їх проведення. Водночас, допит вказаних осіб проводиться у загальному порядку, встановленому нормами КПК України для допиту свідків.

У доктрині кримінального процесу звертається увага на відсутність у КПК України окремої статті, присвяченої розкриттю сутності перевірки доказів [58, с.13], що пояснюється недосконалістю правового регулювання діяльності з доказування [296, с.213], на підставі чого пропонується доповнити кримінальний процесуальний закон нормою, яка б закріплювала порядок

перевірки доказів [30, с.121; 301; 640, с.53; 792, с.181]. При цьому вчені висловлюють різні пропозиції щодо нормативного визначення способів перевірки доказів. Так, одна група вчених пропонує закріпити у кримінальному процесуальному законі в якості способів перевірки доказів їх аналіз, синтез, співставлення з іншими доказами і збирання нових доказів [30, с.121; 301]. Інша група вчених до числа способів перевірки доказів, які підлягають нормативному визначенню, відносять їх співставлення з іншими доказами та отримання інших доказів [640, с.53; 792, с.181].

Аналізуючи наведені позиції, потрібно погодитися з позицією О.О. Берзинь, С.В. Немири та А.В. Рудіна, на думку яких нормативне закріплення логічних прийомів розумової діяльності суб'єктів доказування у ході перевірки доказів породжує змішування перевірки й оцінки доказів, оскільки вказані прийоми характерні більшою мірою для оцінки доказів [640, с.43; 793, с.57]. У зв'язку з цим нормативна вказівка на аналіз і синтез доказу та його співставлення з іншими доказами як способи їх перевірки вбачається недоречною. Викладене свідчить про доцільність доповнення КПК України статтею 93-1 «Перевірка доказів» і, з урахуванням необхідності комплексного реформування кримінального процесуального закону, – внесення відповідних змін і доповнень до ч. 2 ст. 36, ч. 2 ст. 40, ч. 3 ст. 42, ч. 1 ст. 56, ч. 3 ст. 64-1 до КПК України і виключення п. 3 ч. 3 ст. 56 КПК України.

Проведене дослідження дозволило розкрити способи і механізм перевірки речових доказів під час досудового розслідування стороною обвинувачення й охарактеризувати особливості її здійснення стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

3.2.4. Оцінка речових доказів під час досудового розслідування

Оцінка речових доказів здійснюється з метою формування у свідомості суб'єкта доказування на конкретний момент здійснення кримінального провадження обґрунтованого доказами висновку про доведеність фактів та обставин, що підлягають доказуванню. Оцінка речових доказів нерозривно

пов'язана з їх перевіркою [509, с.254; 558, с.225] та зумовлюється її результатами [901, с.304], які допомагають зробити правильні висновки під час оцінки [920, с.662].

У цілому, оцінка речових доказів базується на тих самих вихідних положеннях, що й оцінка всіх інших доказів [721, с.24], являє собою безперервний і триваючий процес, який здійснюється на всіх етапах досудового розслідування та судового розгляду [666, с.25; 920, с.660; 1109, с.17-18], і виступає необхідною умовою їх цілеспрямованого провадження, постановлення законних та обґрунтованих процесуальних рішень, правильного застосування кримінального закону [536, с.22]. Оцінка речових доказів як розумова діяльність суб'єктів доказування здійснюється шляхом аналізу та синтезу як кожного окремо взятого речового доказу, так і сукупності доказів, наявних на конкретний момент здійснення кримінального провадження, та їх співставлення.

Відповідно до ч. 1 ст. 94 КПК України, суб'єктами оцінки доказів законодавець визнає слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд [508]. Водночас, ними коло суб'єктів оцінки доказів не обмежується, оскільки вона може здійснюватися також підозрюваним, обвинуваченим, їх захисником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їх представниками та іншими учасниками кримінального провадження, на що вченими неодноразово зверталася увага [613, с.184; 717, с.261; 924, с.80; 927, с.315].

Під час досудового розслідування оцінці доказів, яка здійснюється стороною обвинувачення, стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, та слідчим суддею, притаманні істотні відмінності, які полягають у тому, що: 1) для сторони обвинувачення, слідчого судді оцінка доказів виступає повноваженням, необхідним для виконання покладених на них процесуальних обов'язків, а для сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – їх правом; 2) результати оцінки доказів викладаються стороною обвинувачення у прийнятих слідчим, прокурором

процесуальних рішеннях, поданих слідчому судді клопотаннях, скаргах на ухвали слідчого судді (а слідчим – також у скаргах на рішення, дії чи бездіяльність прокурора), заявах про відвід (самовідвід), стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – у поданих слідчому, прокурору, слідчому судді клопотаннях, поданих слідчому судді скаргах на дії та бездіяльність слідчого, прокурора, скаргах на ухвали слідчого судді, поданих ними заявах про відвід (а захисником і представником – також у заявах про самовідвід), а слідчим суддею – у постановлених ним процесуальних рішеннях і заявах про відвід (самовідвід); 3) здійснена стороною обвинувачення, слідчим суддею оцінка доказів, яка наведена у процесуальних рішеннях, тягне за собою правові наслідки для інших учасників кримінального провадження, а здійснена стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, оцінка доказів (так само, як і оцінка доказів, здійснена стороною обвинувачення, але не відображена у процесуальних рішеннях) спрямована на обґрунтування їх позиції з тих або інших питань, які виникають під час кримінального провадження.

Вирішення питання про належність речових доказів передбачає надання відповіді на два взаємопов'язані питання, що розглядаються вченими в якості двох сторін належності доказів: 1) чи входить факт (обставина), для підтвердження якого (якої) залучається доказ, до числа фактів та обставин, що підлягають встановленню; 2) чи наявний, з урахуванням змісту доказу, його зв'язок з цим фактом або обставиною (чи в змозі доказ встановлювати своїм змістом такі факти або обставини) [512, с.226; 920, с.247]. При цьому, якщо відповідь на перше питання потрібно шукати у законодавстві – кримінальному, кримінально-процесуальному та іншому (наприклад, у ході доказування цивільного позову), то відповідь на друге питання міститься у внутрішньому переконанні суб'єкта доказування [7, с.60].

Основу для вирішення питання про належність доказів становить КПК України, який встановлює у загальному вигляді предмет доказування у

кримінальних справах [888, с.36]. Норми кримінального процесуального закону не обмежують коло фактів та обставин, наявність зв'язку з якими дозволяє зробити висновок про належність доказів, лише визначеними у ст. 91 КПК України обставинами, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Як впливає зі змісту ст. 85 КПК України, до числа таких фактів та обставин законодавець відносить: 1) обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні; 2) інші обставини, які мають значення для кримінального провадження; 3) обставини, які підтверджують достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів [508].

Визначена законодавцем класифікація фактів та обставин, наявність зв'язку з якими дозволяє зробити висновок про належність доказів, відповідає наведеній у доктрині кримінального процесу структурі предмету доказування, в якій виокремлюють: 1) визначені ч. 1 ст. 91 КПК України обставини, що виступають кінцевою метою доказування; 2) доказові (проміжні) факти; 3) допоміжні факти [86, с.244-245; 661, с.65; 887, с.125].

За результатами визначення того, чи входить факт або обставина, що підлягають підтвердженню за допомогою конкретного доказу, до числа фактів та обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, суб'єкт доказування з урахуванням змісту доказу встановлює наявність або відсутність його зв'язку з цим фактом або обставиною. Таким чином, висновок про належність або неналежність доказів виступає результатом співставлення їх змісту з вказаними у законі обставинами, які підлягають доказуванню та встановленню [576, с.7], у зв'язку з чим останні визначаються в якості критеріїв належності доказів [817, с.237].

Як впливає зі змісту ст. 85 КПК України, належними є докази, які підтверджують не лише існування, але й відсутність вказаних у ній фактів та обставин [508]. Коментуючи наведену норму, вчені визнають належними докази, що підтверджують відсутність певних фактів, які повинні були мати місце, якщо б події відбувалися відповідно до висунутого припущення

(наприклад, відсутність слідів підозрюваного на м'якому ґрунті під вікном, коли перевіряється версія про проникнення злочинця у приміщення через вікно) [512, с.226].

Відповідно до ст. 85 КПК України, належними виступають докази, які підтверджують існування або відсутність вказаних у цій нормі обставин як прямо, так і непрямо [508]. При цьому, як відзначає Л.В. Клейман, якщо визначення належності прямих доказів зазвичай не викликає труднощів, оскільки їх зв'язки з обставинами, що підлягають доказуванню, є очевидними, то визначення належності непрямих доказів становить істотну складність через багатозначність їх зв'язків з елементами предмету доказування [377, с.190]. На очевидність належності прямих доказів звертають увагу й інші вчені, які одночасно вказують на можливість надання кожному окремо взятому непрямому доказу декількох різних взаємовиключних пояснень [888, с.35], що зумовлює необхідність використання для вирішення питання про належність непрямих доказів необхідної достатньої сукупності допустимих і достовірних доказів, у чому проявляється підпорядкованість непрямой належності цим властивостям [893, с.87]. Відсутність такої сукупності доказів унеможливорює встановлення зв'язку між змістом непрямих доказів і фактами й обставинами, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, що не дозволяє зробити достовірний висновок про належність непрямих доказів.

Істотною специфікою характеризується оцінка належності речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва. Так, згідно з ч. 1 ст. 553 КПК України, докази та відомості, одержані від запитуваної сторони в результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, можуть бути використані лише у кримінальному провадженні, якого стосувався запит, крім випадків, коли досягнуто домовленості про інше із запитуваною стороною [508]. З огляду на п. 3 ч. 2 ст. 552 КПК України запит про міжнародну правову допомогу повинен містити найменування кримінального провадження, щодо якого запитується міжнародна правова допомога [508], відповідно до якого й

вирішуватиметься питання щодо належності доказів і відомостей до того чи іншого кримінального провадження [509, с.1099]. Водночас, з урахуванням ч. 1 ст. 553 КПК України, із запитуваною стороною може бути досягнута домовленість про використання одержаних від неї в результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу доказів і відомостей в іншому кримінальному провадженні, якого не стосувався запит [508].

Протягом кримінального провадження оцінка належності речових доказів здійснюється неодноразово. Під час досудового розслідування оцінка належності речових доказів початково надається суб'єктами доказування під час їх збирання шляхом здійснення ймовірного висновку про наявність або відсутність зв'язку між змістом речових доказів і фактами та обставинами, які мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. У ході подальшого провадження досудового розслідування та судового провадження оцінка належності речових доказів може здійснюватися повторно, але необов'язково у зв'язку з постановленням процесуальних рішень, якими встановлюються обставини матеріально-правового характеру: повідомлення про підозру, обвинувального акту, постанови (ухвали) про закриття кримінального провадження, вироку, ухвали про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру тощо. Зокрема, повторна оцінка належності речових доказів може здійснюватися у ході подальшого збирання доказів та їх перевірки. Таким чином, оцінка належності речових доказів може неодноразово змінюватися у зв'язку з переходом від ймовірного до достовірного висновку про наявність або відсутність зв'язку між змістом речових доказів і фактами й обставинами, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

У разі визнання речових доказів належними, суб'єкт доказування переходить до встановлення їх допустимості та достовірності. І, навпаки, докази, визнані неналежними, не підлягають подальшій оцінці, спрямованій на визначення інших їх процесуальних властивостей – допустимості та достовірності [661, с.67; 817, с.238].

Вирішення питання про допустимість речових доказів передбачає встановлення суб'єктом доказування умов їх допустимості та обставин, що характеризують кожен з них:

1. Отримання речових доказів із належного джерела. До числа обставин, які характеризують допустимість доказів з позиції належності джерела їх отримання, у доктрині кримінального процесу відносять: 1) отримання доказів виключно з джерел, передбачених законом; 2) отримання доказів із джерел, походження яких відоме [44, с.119]; 3) відповідність відомостей про обставини злочину процесуальному джерелу доказів, передбаченому законом [894, с.248]. Вичерпний перелік процесуальних джерел доказів визначається ч. 2 ст. 84 КПК України, що відносить до їх числа речові докази, процесуальну форму яких становить матеріальний об'єкт як носій фактичних даних і відображення відомостей щодо нього у протоколах відповідних процесуальних дій. Із урахуванням процесуальної форми, для речових доказів, отриманих стороною обвинувачення, належним джерелом виступає матеріальний об'єкт і відображення відомостей про нього, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення у протоколах процесуальних дій, під час яких він був отриманий та оглянутий, а для речових доказів, отриманих стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – матеріальний об'єкт, відображення відомостей про обставини його виявлення у протоколі допиту відповідного учасника кримінального провадження та відображення відомостей про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення у протоколі його огляду.

2. Отримання речових доказів належним суб'єктом. З огляду на норми КПК України обставинами, які характеризують допустимість доказів з позиції їх отримання належним суб'єктом, виступають: 1) проведення процесуальних дій, спрямованих на отримання та огляд речових доказів уповноваженою особою: під час досудового розслідування – слідчим, який визначений керівником органу досудового розслідування та здійснює досудове

розслідування, у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – слідчим, визначеним старшим слідчої групи, у необхідних випадках – прокурором, за дорученням слідчого, прокурора – відповідним оперативним підрозділом (п.п. 4 і 5 ч. 2 ст. 36, п. 1 ч. 2 ст. 39 та п.п. 2 і 3 ч. 2 ст. 40 КПК України), у випадках, визначених ч. 1 ст. 519 КПК України, – керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України, капітаном судна України, а під час судового провадження – судом; 2) отримання речових доказів із додержанням встановлених ст. 216 КПК України правил підслідності та визначених ст. 32 КПК України правил територіальної підсудності; 3) відсутність визначених ст. 75 і ч. 1 ст. 77 КПК України обставин, за яких слідчий, прокурор, суддя не має права брати участь у кримінальному провадженні та підлягає відводу.

3. Дотримання встановленого законом порядку отримання речових доказів. Аналіз норм КПК України до числа обставин, які характеризують допустимість речових доказів з позиції дотримання встановленого законом порядку їх отримання, дозволяє віднести: 1) проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на виявлення і вилучення речових доказів, після внесення відповідних відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, за винятком випадків, визначених ч. 3 ст. 214 КПК України: проведення огляду місця події у невідкладних випадках і провадження слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України; 2) отримання речових доказів у результаті проведення належних процесуальних дій: під час досудового розслідування – обшуку та огляду як слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 235 – 237 КПК України), виїмки кореспонденції, на яку накладено арешт, контролю за вчиненням злочину та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 261, 262, 271 і 272 КПК України) і затримання та тимчасового доступу до речей і документів як інших процесуальних дій, під час яких вони можуть бути виявлені і вилучені

(ст.ст. 159 – 166, 191, 207 і 208 КПК України), а під час судового провадження – подання сторонами кримінального провадження, витребування судом за клопотанням сторін кримінального провадження, вилучення у ході тимчасового доступу до речей і документів та під час проведення слідчих (розшукових) дій (ч. 2 ст. 22 і ст. 333 КПК України); 3) проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на виявлення і вилучення речових доказів, у межах визначених ст. 219 КПК України процесуальних строків провадження досудового розслідування із урахуванням їх продовження у порядку ст.ст. 294 – 296 КПК України; 4) проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на виявлення і вилучення речових доказів, які потребують попереднього дозволу суду або прокурора, лише за його наявності та з дотриманням умов, вказаних у ньому (п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК України); 5) виключення під час отримання речових доказів застосування катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження (п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК України); 6) дотримання під час слідчих (розшукових) дій, спрямованих на виявлення та вилучення речових доказів, загальних вимог до їх проведення, визначених ст. 223 КПК України; 7) додержання під час отримання речових доказів вимог кримінального процесуального закону до проведення відповідних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, у тому числі забезпечення передбачених ч.ч. 3 і 8 ст. 236 КПК України прав учасників кримінального провадження, запрошених для участі у проведенні огляду та обшуку, та інших осіб, присутніх під час проведення обшуку; 8) дотримання встановлених ст.ст. 104 – 107 і 252 КПК України правил фіксації ходу і результатів слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Залежно від виду речових доказів і способу їх отримання, коло обставин, які характеризують допустимість речових доказів з точки зору дотримання встановленого законом порядку їх отримання, може бути уточнене. Наприклад,

з урахуванням наведеного вченими підходу щодо послідовності формування заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів як речових доказів [531, с.51; 1129, с.189], до числа обставин, які характеризують їх допустимість із вказаної позиції, доцільно віднести: 1) прийняття керівником органу досудового розслідування, прокурором у порядку ч. 1 ст. 273, п. 2 ч. 7 ст. 271 і п. 2 ч. 3 ст. 272 КПК України рішення (у формі постанови) про використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій – контролю за вчиненням злочину і виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; 2) відображення, з урахуванням ч. 2 ст. 273 КПК України, факту нанесення спеціальних позначок на ідентифіковані (помічені) засоби, які дозволяють їх ідентифікувати, або факту виготовлення несправжніх (імітаційних) засобів у відповідному протоколі; 3) використання ідентифікованих (помічених) і несправжніх (імітаційних) засобів на основі ч. 2 ст. 273 КПК України лише під час провадження конкретної негласної слідчої (розшукової) дії, щодо проведення якої прийнято рішення; 4) дотримання встановлених кримінальним процесуальним законом вимог щодо проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії; 5) дотримання вимог кримінального процесуального закону щодо проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, у ході якої вилучаються ідентифіковані (помічені) чи несправжні (імітаційні) засоби – огляду або обшуку [410, с.231-233].

Визначаючи особливості оцінки допустимості похідних речових доказів, вчені вказують на притаманність їй більш широкого кола умов допустимості. Зокрема, поряд із наведеними умовами допустимості речових доказів, Т.В. Варфоломеева виокремлює такі умови допустимості похідних речових доказів: 1) наявність даних про джерело їх походження; 2) наявність процесуального документа, що відображає результати огляду первинних речових доказів; 3) дотримання процесуальних норм під час отримання моделей речових доказів та опис у протоколі процесу їх отримання; 4) наукова

обґрунтованість техніко-криміналістичних прийомів і кваліфіковане використання науково-технічних засобів під час виготовлення моделей речових доказів [97, с.16].

Певна специфіка притаманна оцінці допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, під час здійснення якої врахуванню підлягають не лише наведені вище загальні умови допустимості, але й характерні для останніх обставини, що зумовлюються отриманням речових доказів у ході надання міжнародної правової допомоги. Законодавець чітко виділяє одну таку обставину – дотримання встановленого КПК України або міжнародним договором України порядку передачі запиту компетентного органу України запитуваній стороні (ч. 2 ст. 553 КПК України) [508]. Водночас, законодавчий підхід до визначення вказаних обставин, по-перше, уточнює таку умову допустимості доказів як дотримання встановленого законом порядку їх отримання щодо речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, а, по-друге, виступає занадто вузьким, оскільки не враховує необхідність дотримання порядку виконання вказаного запиту та передачі отриманих внаслідок його виконання речових доказів компетентному органу України.

У доктрині кримінального процесу визначенню умов допустимості доказів, одержаних за результатами виконання в іноземній державі запиту про міжнародну правову допомогу, у тому числі й речових, присвячена значна увага вчених, у працях яких висловлені різні підходи із цього питання [44, с.137-138; 62, с.231-232; 189, с.23; 201, с.66-67; 512, с.963; 839, с.245].

Узагальнюючи висловлені науковцями позиції, в якості умов допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, доцільно визначити: 1) їх отримання з належного джерела, яким виступає матеріальний об'єкт і відображення відомостей про нього, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення у процесуальних документах, складених у результаті проведення компетентним органом запитуваної держави на виконання запиту про надання міжнародної

правової допомоги; 2) отримання речових доказів належним суб'єктом – органом запитуваної держави, що здійснює кримінальне провадження, або уповноваженим ним органом у межах їх компетенції; 3) дотримання встановленого порядку отримання речових доказів [427, с.196], що передбачає: а) дотримання передбаченого КПК України або міжнародним договором України порядку передачі запиту компетентного органу України запитуваній стороні, у тому числі в частині додержання вимог щодо форми і змісту запиту про міжнародну правову допомогу, кола додатків до нього, порядку і строків його направлення¹; б) отримання речових доказів під час проведення вказаних у запиті компетентного органу України процесуальних дій; в) дотримання встановленого кримінальним процесуальним законодавством запитуваної сторони порядку проведення процесуальних дій, спрямованих на отримання речових доказів; г) відображення факту вилучення речових доказів у процесуальних документах, складених за результатами проведення вказаних процесуальних дій; г) дотримання передбаченого КПК України або міжнародним договором України порядку передачі речових доказів, отриманих у результаті виконання запиту, компетентному органу України.

Істотна специфіка притаманна оцінці допустимості речових доказів, вилучених уповноваженими посадовими особами органів, зазначених у ст.ст. 234-1, 234-2, 244-4, 262 і 264 КУпАП, під час здійснення адміністративної діяльності [454]. У процесі оцінки допустимості таких речових доказів умови допустимості підлягають встановленню з урахуванням характерних для кожної з них обставин, зумовлених отриманням речових доказів у ході адміністративно-деліктного провадження.

При цьому вчені відзначають, що «можливість прийняття матеріалів адміністративної діяльності як доказів у кримінальному процесі базується на тому, що ці матеріали відповідають вимогам, які висуваються у кримінальному

¹ При цьому, як обґрунтовано вказує Ю.М. Чорноус, запит про міжнародну правову допомогу запитуючої держави не може цілком відповідати нормам матеріального та процесуального права запитуваної держави – за таких умов мова йде про несуперечність запиту основним принципам законодавства запитуваної держави [1106, с.475].

судочинстві до доказів, що забезпечується за рахунок дотримання вимог адміністративно-процесуальної форми, частиною якої є правила дослідження обставин адміністративного провадження» [697, с.109].

У доктрині кримінального процесу питання щодо визначення умов допустимості доказів, одержаних під час здійснення адміністративної діяльності, не знайшло однозначного розуміння серед вчених, які виділяють від трьох [338, с.213] до чотирьох [44, с.119; 314, с.173-174; 827, с.172; 888, с.150] таких умов.

Узагальнення наведених вченими позицій дозволяє до числа умов допустимості речових доказів, одержаних під час здійснення адміністративної діяльності¹, віднести: 1) їх отримання з належного джерела, яким виступає матеріальний об'єкт і відображення відомостей про нього, його фізичні властивості та зв'язок із подією адміністративного правопорушення у складеному у порядку ч. 2 ст. 265 КУпАП протоколі вилучення речей і документів або здійснення відповідного запису у протоколі про адміністративне правопорушення, про огляд речей або адміністративне затримання; 2) їх отримання належним суб'єктом – уповноваженими посадовими особами органів, зазначених у ст.ст. 234-1, 234-2, 244-4, 262 і 264 КУпАП, у межах їх компетенції; 3) дотримання встановленого законом порядку отримання речових доказів, що передбачає: а) їх вилучення під час проведення передбачених ч. 1 ст. 260 КУпАП заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення: затримання, особистого огляду або огляду речей; б) наявність встановлених КУпАП підстав для вжиття вказаних заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення; в) дотримання визначеного КУпАП порядку затримання, особистого огляду або огляду речей; г) дотримання встановлених ст. 265 КУпАП підстав і порядку вилучення речей і документів; г) виключення під час отримання речей і документів застосування катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи,

¹ На необхідність їх врахування у сукупності вказало 82,1% респондентів (додаток Б).

поводження або погрози застосування такого поведіння; д) відображення факту вилучення речей і документів у протоколі вилучення речей і документів або здійснення відповідного запису у протоколі про адміністративне правопорушення, про огляд речей або адміністративне затримання; е) дотримання визначених КУПАП вимог щодо змісту та форми вказаних протоколів.

Істотна специфіка притаманна оцінці допустимості речових доказів, отриманих під час здійснення ОРД, у ході здійснення якої повинні бути враховані обставини, що характеризують умови допустимості та зумовлені отриманням матеріальних об'єктів у результаті проведення оперативно-розшукових заходів.

У доктрині кримінального процесу питання щодо визначення умов допустимості доказів, одержаних під час ОРД, не знайшло однозначного розуміння. Зокрема, вчені доволі неоднозначно підходять до визначення кола умов їх допустимості, виділяючи три [699, с.109-110; 704, с.50; 707, с.518; 1093, с.250], чотири [338, с.213] або сім [827, с.167-168] таких умов.

Узагальнюючи позиції вчених, в якості умов допустимості матеріальних об'єктів, отриманих у результаті здійснення ОРД, які необхідні для визнання їх речовими доказами і використання у кримінальному процесуальному доказуванні¹, доцільно виділити: 1) їх отримання з належного джерела, яким виступає матеріальний об'єкт і відображення відомостей про нього, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення у зібраних матеріалах, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена КК України, що передаються у порядку ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування; 2) їх отримання належним суб'єктом – уповноваженими посадовими особами оперативних підрозділів, визначених у ст. 5 вказаного

¹ На необхідність їх врахування у сукупності вказало 76,6% респондентів (додаток Б).

Закону, у межах їх компетенції; 3) дотримання встановленого законом порядку отримання речових доказів, що передбачає: а) їх вилучення під час проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених зазначеним Законом: контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів і речовин, контрольованого вчинення діянь, передбачених ст.ст. 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369 і 369-2 КК України, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, виїмки кореспонденції, на яку накладено арешт (п.п. 2, 7-1, 8 і 10 ч. 1 ст. 8); б) наявність встановлених ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підстав для проведення ОРД і визначених главою 21 КПК України підстав для проведення конкретних видів оперативно-розшукових заходів, у тому числі надання уповноваженою особою дозволу на їх проведення; в) проведення оперативно-розшукових заходів виключно після заведення оперативно-розшукової справи у порядку, визначеному ст. 9 вказаного Закону; г) проведення оперативно-розшукових заходів у межах строків ведення оперативно-розшукових справ, визначених ст. 9-1 зазначеного Закону; г) дотримання порядку проведення оперативно-розшукових заходів, у ході проведення яких можуть бути виявлені матеріальні об'єкти; д) виключення під час отримання речей і документів застосування катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження; е) відображення факту вилучення речей і документів у зібраних матеріалах, в яких зафіксовано фактичні дані та які передаються до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування [425, с.31-32].

Викладене дозволяє запропонувати доповнити главу 4 КПК України параграфом 6 «Використання у доказуванні результатів адміністративної та оперативно-розшукової діяльності», яка міститиме норми, присвячені врегулюванню порядку використання у доказуванні результатів адміністративної діяльності та результатів ОРД.

Підстави визнання речових доказів недопустимими підлягають визначенню з урахуванням норм ст. 87 КПК України, яка вказує на недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [508], ч. 2 ст. 104, ч. 8 ст. 223, ч. 3 ст. 233 КПК України та інших, які визначають окремі підстави визнання доказів недопустимими, і норм КПК України, присвячених визначенню процесуальної форми речових доказів, способів і порядку їх збирання та порядку зберігання сторонами кримінального провадження. Зокрема, до числа підстав визнання речових доказів недопустимими потрібно віднести: 1) відсутність матеріального об'єкта як носія фактичних даних внаслідок його втрати¹; 2) відсутність протоколу процесуальної дії, під час проведення якої речовий доказ був отриманий та оглянутий; 3) невідображення у протоколі такої процесуальної дії факту отримання й огляду речових доказів; 4) відсутність опису матеріального об'єкта у протоколі такої процесуальної дії; 5) невідповідність матеріального об'єкта його опису у протоколі процесуальної дії, під час проведення якої речовий доказ був отриманий та оглянутий; 6) невідображення описом речового доказу у протоколі такої процесуальної дії його фізичних властивостей, що не дозволяє зробити висновок про отримання й огляд під час її проведення саме цього матеріального об'єкта; 7) невідповідність опису речового доказу у висновку експерта його опису у протоколі процесуальної дії, під час проведення якої він був отриманий та оглянутий; 8) неможливість встановлення джерела речового доказу у разі його подання стороною захисту; 9) отримання речових доказів неналежним суб'єктом – слідчим, який не здійснює досудове розслідування у конкретному кримінальному провадженні, оперативним підрозділом без доручення слідчого, прокурора, або експертом; 10) отримання речових доказів

¹ Питання про доцільність виділення наведеної підстави визнання речових доказів недопустимими у доктрині кримінального процесу залишається спірним. Так, О.Є. Головкін та Ю.В. Худякова вказують, що відсутність матеріального об'єкта виключає використання у доказуванні речового доказу [222, с.36; 1084, с.134]. О.О. Ейсман вважає, що втрата речового доказу призводить до значного знецінення відомостей, які містяться в протоколі [1145, с.135]. Водночас, відсутність матеріального об'єкта унеможливує його дослідження під час судового провадження, у зв'язку з чим повинна тягнути за собою визнання речового доказу недопустимим. При цьому, як вказує Д.А. Лопаткін, у випадку втрати речових доказів, їх окремі ознаки можуть бути використані у процесі доказування, якщо вони отримані процесуальним шляхом і мають процесуальну форму, з обов'язковим з'ясуванням у кожному конкретному випадку причин втрати речових доказів [566, с.164].

із порушенням встановлених кримінальним процесуальним законом правил підслідності і територіальної підсудності; 11) отримання речових доказів внаслідок проведення процесуальних дій до внесення відповідних відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР (за винятком випадків, визначених ч. 3 ст. 214 КПК України) або після закінчення процесуальних строків провадження досудового розслідування; 12) отримання речових доказів внаслідок проведення процесуальних дій, спрямованих на виявлення і вилучення речових доказів, які потребують попереднього дозволу суду або прокурора, без такого дозволу чи з порушенням вказаних у ньому умов¹; 13) застосування для отримання речових доказів катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження чи погрози застосування такого поводження; 14) отримання речових доказів під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, до участі у проведенні якого був недопущений адвокат (за умови доведення ним у суді під час судового провадження факту його недопущення до участі в цій слідчій (розшуковій) дії); 15) отримання речових доказів під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, якщо така ухвала винесена слідчим суддею без проведення повної технічної фіксації засідання; 16) отримання речових доказів під час проведення слідчим, прокурором обшуку внаслідок дій, незафіксованих у записі, здійсненому за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів; 17) інші істотні порушення під час слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на виявлення і вилучення речових доказів, вимог кримінального процесуального закону до їх проведення та фіксації ходу і

¹ До визнання недопустимими речових доказів, отриманих у ході негласних слідчих (розшукових) дій, може призвести не лише їх проведення без попереднього дозволу суду чи прокурора або з порушенням вказаних у ньому умов, але й відсутність процесуального рішення, яким надано дозвіл на їх проведення у матеріалах кримінального провадження. Так, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергєєва та О.Ю. Татаров вказують, що відсутність у матеріалах кримінального провадження рішень про проведення контролю за вчиненням злочину та ухвал слідчого судді щодо проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій тягне за собою визнання результатів проведення цих заходів недопустимими доказами у кримінальному провадженні [708, с.204].

результатів; 18) невідкриття речового доказу іншій стороні у порядку ст. 290 КПК України¹.

КПК України не визначає порядок визнання доказів недопустимими під час досудового розслідування, проте не виключає можливості прийняття відповідного процесуального рішення слідчим, прокурором, слідчим суддею як із власної ініціативи, так і за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Хоча, на думку окремих науковців, вирішення питання про недопустимість доказів належить виключно до компетенції суду під час судового розгляду [679, с.160], проте переважна більшість вчених обґрунтовано звертає увагу на доцільність оцінки доказів з точки зору допустимості під час досудового розслідування [44, с.141; 55, с.84; 338, с.229; 715, с.45; 733, с.80; 1157, с.283]. Поділяючи останню з наведених позицій, потрібно відзначити, що здійснення оцінки доказів слідчим, прокурором, слідчим суддею з точки зору допустимості дозволить своєчасно встановити їх невідповідність вимогам норм КПК України і не враховувати такі докази, що дозволить запобігти слідчим і судовим помилкам під час постановлення процесуальних рішень. Із урахуванням ч.ч. 2 і 3 ст. 110 та ч. 2 ст. 369 КПК України, рішення слідчого, прокурора про визнання доказів недопустимими підлягає прийняттю у формі постанови, а слідчим суддею – у формі ухвали.

Правові наслідки визнання доказів недопустимими, як і порядок прийняття відповідного процесуального рішення під час досудового розслідування, нормами КПК України не визначаються. Системний аналіз норм кримінального процесуального закону дозволяє стверджувати, що під час досудового розслідування обов'язковим правовим наслідком визнання речових доказів недопустимими виступає неможливість їх використання при прийнятті процесуальних рішень (ч. 2 ст. 86 КПК України), під якими законодавець

¹ В якості самостійної вказана підстава розглядається у судовій практиці. Зокрема, Верховний Суд України у постанові від 16.03.2017 р. відзначив, що невідкриття матеріалів сторонами одна одній в порядку статті 290 КПК після закінчення досудового розслідування, а також додаткових матеріалів, отриманих до або під час судового розгляду, є підставою для визнання судом відомостей, що містяться в них, недопустимими як доказів [728].

розуміє всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді (ч. 1 ст. 110 КПК України) [508]. У разі, якщо рішення були прийняті з використанням недопустимих доказів, вони підлягають перевірці, що може полягати у поверненні до збирання доказів (якщо це можливо), повторній перевірці зібраних доказів, які пов'язані з недопустимими через відображувані факти, або всіх доказів, які лежать в основі проміжних чи кінцевих рішень у справі та під час прийняття яких були використані недопустимі докази [977, с.165].

Поряд з цим, залежно від обставин конкретного кримінального провадження визнання речових доказів недопустимими може призвести також і до інших правових наслідків: 1) скасування слідчим суддею, прокурором у межах наданих їм повноважень арешту майна (ст. 174 КПК України); 2) зміни прокурором або слідчим за погодженням з прокурором раніше повідомленої підозри (ст. 279 КПК України); 3) закриття слідчим, прокурором у межах наданих їм повноважень кримінального провадження (ч.ч. 1, 3 і 4 ст. 284 КПК України); 4) складення прокурором нового обвинувального акту (ч. 1 ст. 291 КПК України).

Визнання доказів недопустимими призводить до застосування правила «плодів отруєного дерева», що у загальному закріплене вітчизняним законодавцем у ч. 1 ст. 87 КПК України, відповідно до якої недопустимими є будь-які докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [508]. Вказане правило полягає в тому, що докази, отримані на основі незаконно здобутих доказів (зокрема, протоколи слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій як вид документів, речові докази і висновки експертів за результатами їх дослідження), підлягають визнанню недопустимими і не можуть використовуватися при постановленні судового рішення [433, с.95].

Застосування правила «плодів отруєного дерева» у судовій практиці призводить до визнання таких доказів недопустимими на підставі ч. 1 ст. 87 КПК України та з урахуванням сформованої ЄСПЛ практики. Аналізуючи

докази за критерієм допустимості, суди вказують на застосування у практиці ЄСПЛ, зокрема в рішеннях у справах «Балицький проти України», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України», різновиду доктрини «плодів отруєного дерева»: коли визнаються недопустимими не лише докази, які безпосередньо отримані внаслідок порушення, але й докази, які не були б отримані, якби не були отримані перші. Таким чином, допустимі самі по собі докази, отримані за допомогою відомостей, джерелом яких є недопустимі докази, стають недопустимими [136; 991]. При цьому визнання недопустимими протоколів слідчих (розшукових) дій, у ході яких вилучалися речові докази, самих речових доказів і висновків експертів, складених за результатами дослідження останніх, у практиці судів першої інстанції призводять, як правило, до визнання обвинуваченого невинуватим у вчиненні кримінального правопорушення та його виправдання у зв'язку з недоведеністю вчинення ним кримінального правопорушення [136; 149]. Ненадання судом першої інстанції належної оцінки доказам, одержаним на основі незаконно здобутих доказів, за критерієм допустимості та їх використання при постановленні обвинувального вироку призводить до скасування останнього судом апеляційної інстанції та закриття кримінального провадження щодо обвинуваченого [991].

Найбільш складну та значну за обсягом частину процесу доказування становить вирішення питання про достовірність доказів [487, с.88; 640, с.30; 818, с.89; 819, с.106]. Оцінка достовірності конкретного доказу¹ здійснюється після встановлення його належності та допустимості [487, с.89; 634, с.254; 788, с.15] і передбачає співставлення його змісту зі змістом інших доказів [377, с.38-39; 566, с.125; 576, с.7-8], у зв'язку з цим для формування висновку щодо достовірності доказу необхідна сукупність доказів [295, с.78; 487, с.89; 509, с.255; 613, с.183; 634, с.254], які стосуються однієї й тієї самої обставини предмета доказування [818, с.94; 819, с.110]. Кількість доказів, що стосуються

¹ При цьому потрібно мати на увазі, що оцінці з точки зору достовірності може підлягати не лише окремий доказ, але й їх часткова система [634, с.255], під якою розуміють сукупність доказів, що встановлюють конкретний факт (наприклад, підтверджують достовірність речового доказу) [566, с.126].

кожної з обставин, які підлягають доказуванню, у ході здійснення кримінального провадження постійно збільшується. Оскільки вірогідність прогресивно зростає і нарешті змінюється достовірністю в міру накопичення нових фактичних даних [1082, с.148], то збільшення кількості доказів щодо кожної із вказаних обставин призводить до більш об'єктивної оцінки достовірності як конкретного доказу, так і їх часткової системи. У зв'язку з цим для визначення їх достовірності істотно значимим виступає конкретний період, момент процесу доказування [487, с.89]. Проте, пов'язувати момент формування висновку щодо достовірності доказів з постановленням кінцевого процесуального рішення недоречно, оскільки потреба у достовірних доказах як у доброякісній, надійній основі висновків з'являється під час встановлення обставин, що мають матеріально-правове значення, тобто обставин предмета доказування, а тому етап процесу доказування, на якому їх доводиться встановлювати за допомогою достовірних доказів, не має значення [640, с.31]. У зв'язку з цим, оцінка доказів з точки зору їх достовірності можлива як під час постановлення проміжних і кінцевих процесуальних рішень, так і в ході збирання та перевірки доказів.

Оцінці достовірності речових доказів присвячена істотна увага вчених, аналіз праць яких до числа її особливостей дозволяє віднести: 1) оцінка достовірності речових доказів включає аналіз умов та обставин їх отримання (зокрема, щодо слідів кримінального правопорушення – тривалості часу, який пройшов із моменту їх утворення до моменту виявлення, природних умов, за яких вони були виявлені, стану матеріальних слідів, умов їх копіювання тощо), характеру та властивостей матеріальних об'єктів, умов їх зберігання [16, с.9; 240, с.72; 497, с.73; 566, с.125; 1084, с.132-133]; 2) оцінка достовірності речових доказів передбачає встановлення їх справжності та незмінності властивостей з моменту їх отримання [85, с.283; 483, с.170; 721, с.24-25; 920, с.661; 958, с.329]; 3) достовірність речових доказів залежить від оцінки достовірності протоколу процесуальної дії, в якому міститься опис результатів їх огляду, та від оцінки достовірності висновку експерта, який проводив дослідження речових доказів

[920, с.436-437; 1084, с.132-133]; 4) на достовірність речових доказів впливають не лише об'єктивні, але й суб'єктивні закономірності відображення відомостей про злочин (наприклад, їх достовірність залежить від того, наскільки правильно та повно слідчий зафіксує відомості про матеріальні об'єкти у протоколі їх огляду, наскільки професійно експерт проведе експертизу та складе висновок) [497, с.73].

Певна специфіка притаманна оцінці достовірності непрямих речових доказів у сукупності з іншими непрямыми доказами. Встановлення достовірності непрямих речових доказів у більшості випадків передбачає поєднання «позитивного» доказування (встановлення об'єктивного характеру їх зв'язків між собою та з предметом доказування) зі спростуванням протилежного допущення про випадковий збіг доказів, що підвищує надійність знання, забезпечує його достовірність [566, с.126; 1082, с.150-151]. При цьому потрібно враховувати, що достовірність одного окремо взятого непрямого доказу виявити важко, оскільки кожен такий доказ може по-різному тлумачити окремі обставини, які входять у предмет доказування [30, с.163]. Відповідно, під час оцінки достовірності непрямих речових доказів у сукупності з іншими непрямыми доказами суб'єкт доказування у переважній більшості випадків доходить до висновку про достовірність або недостовірність не окремо взятого непрямого доказу, а їх сукупності.

Визначення достатності виступає завершальним етапом їх оцінки і передбачає попередню оцінку кожного доказу з точки зору належності, допустимості та достовірності [7, с.65-66; 295, с.84; 487, с.103; 788, с.184]. Вирішення питання про достатність доказів передбачає надання оцінки сукупності наявних доказів.

Оцінка достатності доказів здійснюється у зв'язку з необхідністю обґрунтування того або іншого процесуального рішення (як кінцевого, так і проміжного), що передбачає її здійснення у всіх стадіях кримінального провадження. При цьому, як відзначає Р.В. Костенко, вирішення питання про достатність доказів має місце лише тоді, коли у тій чи іншій стадії провадження

знаходять реалізацію цілком і збирання, і перевірка, і оцінка доказів з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню [487, с.104].

Критерії, за якими здійснюється оцінка достатності доказів, виступають об'єктивно різними для різних процесуальних рішень і висновків: для одних рішень достатньо того або іншого ступеня ймовірності висновку, а для інших – об'єктивно необхідною є достовірність підсумкових висновків [7, с.65; 975, с.199]. Особливо виразно відмінність у критеріях достатності доказів, необхідних для прийняття того або іншого процесуального рішення, простежується під час досудового розслідування, на тому чи іншому етапі якого поняття «достатність доказів» має різний зміст [496, с.116]. Зокрема, під час досудового розслідування оцінка достатності доказів здійснюється у ході прийняття рішення: 1) про застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження – тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом і відсторонення від посади (п. 2 ч. 2 ст. 152 і п. 2 ч. 2 ст. 157 КПК України); 2) про здійснення повідомлення про підозру (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України); 3) про складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ч. 1 ст. 290 КПК України); 4) про здійснення спеціального досудового розслідування (ч. 2 ст. 297-4 КПК України) [508]. При цьому законодавець закріплює різні критерії достатності доказів, необхідні для прийняття кожного із наведених процесуальних рішень. Так, для прийняття рішення про застосування вказаних заходів забезпечення кримінального провадження достатніми виступають докази, які вказують на вчинення особою, щодо якої підлягає застосуванню такий захід, кримінального правопорушення¹ (п. 2 ч. 2 ст. 152 і п. 2 ч. 2 ст. 157 КПК України). У разі прийняття рішення про здійснення повідомлення про підозру докази повинні бути достатніми для підозри особи у вчиненні

¹ При цьому потрібно враховувати, що у ч. 2 ст. 157 КПК України законодавець використав узагальнюючий термін «кримінальне правопорушення», яке включає як злочини, так і кримінальні проступки, проте з огляду на загальні положення відсторонення від посади, передбачені ст. 154 КПК України, слідчий суддя, суд мають враховувати достатність доказів, які свідчать про вчинення особою не кримінального правопорушення, а злочину, до того ж щонайменше середньої тяжкості, на що обґрунтовано звертається увага у п. 15 Листа ВССУ від 05.04.2013 р. №223-559/0/4-13 [742].

кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України). Для прийняття рішення про складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру достатніми виступають зібрані під час досудового розслідування докази, які вказують на встановлення обставин, що підлягають доказуванню, та необхідні для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 290, ч. 2 ст. 291 і ст. 292 КПК України). У разі прийняття рішення про здійснення спеціального досудового розслідування докази повинні бути достатніми для підозри особи, щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 297-4 КПК України) [508].

Наявність достатньої сукупності доказів дозволяє слідчому, прокурору, слідчому судді прийняти та обґрунтувати відповідне процесуальне рішення. Водночас, і висновок про недостатність доказів для категоричного судження – такий самий об’єктивно можливий результат пізнання, пов’язаний, насамперед, з помилками, допущеними під час дослідження й оцінки доказів [496, с.118]. Як відзначає В.С. Зеленецький, за наявності недостатньої сукупності доказів процес доказування повинен бути продовжений до отримання необхідної сукупності доказів, тобто тієї, яка необхідна для прийняття законного й обґрунтованого рішення [330, с.74]. Невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді та вичерпання можливостей щодо їх отримання під час досудового розслідування призводить до закриття прокурором кримінального провадження щодо підозрюваного (ч. 4 ст. 284 КПК України) [508].

Проведене дослідження дозволило розкрити механізм оцінки речових доказів під час досудового розслідування, а також визначити особливості оцінки належності, допустимості та достовірності низки речових доказів залежно від їх видів і способів збирання.

3.3. Формування речових доказів під час судового провадження

Формуванню речових доказів під час судового провадження у першій інстанції, порівняно з їх формуванням у ході досудового розслідування, притаманна істотна специфіка, зумовлена, у першу чергу, реалізацією у цій стадії кримінального процесу засад змагальності сторін і безпосередності дослідження показань, речей і документів (п.п. 15 і 16 ч. 1 ст. 7, ст.ст. 22 і 23 КПК України). Засада змагальності зумовлює надання сторонам кримінального провадження рівних прав на збирання та подання до суду речей, документів та інших доказів (ч. 2 ст. 22 України) і покладає на суд обов'язок створення їм необхідних умов для реалізації цих прав (ч. 6 ст. 22 КПК України). Засада безпосередності зобов'язує суд безпосередньо дослідити докази (ч. 1 ст. 23 КПК України) шляхом їх особистого сприйняття за участю сторін кримінального провадження.

Системний аналіз ч. 2 ст. 22 і ст. 333 КПК України та сформованої на основі їх застосування судової практики дозволяє стверджувати, що під час судового провадження у першій інстанції речові докази можуть бути отримані судом у результаті:

1. Подання сторонами кримінального провадження. Подання речових доказів передбачає їх надання суду сторонами кримінального провадження у випадках, коли вони забезпечують зберігання речових доказів, наданих їм у порядку ч. 2 ст. 100 КПК України добровільно або на підставі судового рішення. Поряд з цим, як обґрунтовано вказав ВССУ у п. 9 Листа від 05.10.2012 р. №223-1446/0/4-12, у судовому засіданні досліджуються як речові докази, оглянуті під час проведення досудового розслідування, піддані експертному дослідженню, так і представлені в суді [745]. Водночас, у разі подання стороною кримінального провадження суду речових доказів, отриманих під час досудового розслідування, необхідною умовою визнання їх допустимими виступає здійснення відкриття таких речових доказів у порядку ст. 290 КПК

України іншій стороні, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

2. Витребування судом за клопотанням сторін кримінального провадження. Витребування речових доказів передбачає їх отримання судом для огляду за результатами виконання органом державної влади, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією, службовою або фізичною особою, яким речові докази були передані на зберігання, ухвали суду про їх надання, постановленої на підставі клопотання сторони кримінального провадження. У переважній більшості випадків речові докази витребовуються судом у разі їх зберігання у спеціальному приміщенні, спеціальному сейфі або режимно-секретному підрозділі органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, а також їх зберігання відповідними установами.

3. Вилучення у ході тимчасового доступу до речей і документів. Як і під час досудового розслідування, у ході судового провадження у першій інстанції тимчасовий доступ до речей і документів дозволяє стороні кримінального провадження вилучити речові докази. Водночас, ч. 2 ст. 333 КПК України зобов'язує суд під час розгляду клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів враховувати причини, через які доступ не був здійснений під час досудового розслідування [508], у зв'язку з чим вказаний спосіб отримання речових доказів не набув істотного поширення у судовій практиці, хоча й нерідко дієво використовується у ході судового провадження сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження [1031].

4. Вилучення під час проведення слідчих (розшукових) дій. У разі, якщо під час судового розгляду виникне необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, суд вправі за клопотанням сторони кримінального провадження доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії (ч. 3 ст. 333 КПК України), з урахуванням під час розгляду клопотання значення

обставин, про встановлення або перевірку яких просить особа, що звернулася з ним, можливість їх встановлення або перевірки шляхом проведення слідчих (розшукових) дій і причини, з яких не були здійснені належні дії для їх встановлення чи перевірки у стадії досудового розслідування (ч. 4 ст. 333 КПК України) [508]. У разі вилучення речових доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій за дорученням суду, відповідно до ч. 6 ст. 333 КПК України, прокурор зобов'язаний надати учасникам судового провадження доступ до них у порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, і надати їх суду у встановлений строк [508].

Після отримання речові докази підлягають огляду у порядку ч.ч. 1 і 2 ст. 357 КПК України із чітким дотриманням вимог засади безпосередності. Визначення поняття цієї засади у контексті дослідження речових доказів здійснене О.Г. Дехтяр, яка вказує, що безпосередність у дослідженні речей полягає в тому, що речові докази оглядаються судом, а також подаються для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження [294, с.139]. Проте, зводячи безпосередність дослідження речових доказів суто до вимоги ч. 1 ст. 357 КПК України, автор не враховує інші норми кримінального процесуального закону (зокрема, ст.ст. 23 і 357 КПК України), які встановлюють чіткі вимоги до їх безпосереднього дослідження під час судового розгляду кримінального провадження.

Системний аналіз ст.ст. 23 і 357 КПК України дозволяє виділити такі вимоги до дослідження речових доказів під час судового розгляду:

1. Речові докази підлягають безпосередньому дослідженню судом (ч. 1 ст. 27 КПК України). Дана вимога передбачає, що судом здійснюється особисте сприйняття речових доказів під час судового розгляду. Хоча пізнанню у сфері судочинства притаманний переважно ретроспективний характер відображення подій та явищ, на що обґрунтовано звертає увагу І.І. Котюк [494, с.66], проте під час дослідження речових доказів воно носить безпосередній характер, оскільки суд особисто сприймає їх шляхом огляду. При цьому безпосередність, на думку

С.О. Гриненка, потрібно розуміти як «формування у свідомості людини уявлення про предмети, явища і процеси зовнішнього світу на основі особистого сприйняття цих предметів, явищ і процесів, які виступають першоджерелами відповідної інформації» [233, с.47]. Із гносеологічної точки зору сприйняття здійснюється за допомогою такого методу пізнання як спостереження, що дозволяє зафіксувати об'єкт, який досліджується, та його фізичні властивості (у даному випадку – речові докази).

2. Забезпечення безпосередньої участі учасників кримінального провадження у дослідженні речових доказів. Вказана вимога передбачає необхідність ознайомлення з речовими доказами учасників судового провадження, а в разі необхідності – також інших учасників кримінального провадження (ч. 1 ст. 357 КПК України). При цьому, з огляду на норми кримінального процесуального закону та сформовану судову практику, учасники кримінального провадження користуються такими правами: 1) звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з річчю та її оглядом (ч. 1 ст. 357 КПК України) [508]: на обставини, пов'язані як із самою річчю (матеріал, форма, розміри, колір), так і з її оглядом (наявність пошкоджень, індивідуальні якості, особливості тощо), що, на їхню думку, заслуговують на увагу суду та мають значення для кримінального провадження [745]; 2) заявляти суду клопотання про залучення свідків, експертів, спеціалістів, які оглядали речові докази під час досудового розслідування, до їх огляду у ході судового провадження [1034]; 3) ставити запитання з приводу речових доказів свідкам, експертам, спеціалістам, які їх оглядали (ч. 3 ст. 357 КПК України) [508] з дозволу головуючого почергово, у порядку, визначеному останнім [745]; 4) заявляти суду клопотання про проведення повторного допиту свідків, експертів, спеціалістів, які оглядали речові докази під час досудового розслідування, якщо під час судового розгляду з'ясувалося, що вони можуть надати показання стосовно обставин, зокрема пов'язаних з речовими доказами, щодо яких цих осіб не допитували [745]; 5) за наслідками огляду речових

доказів або під час такого огляду у ході судового розгляду заявляти клопотання про визнання речового доказу недопустимим [745].

3. Безпосереднє дослідження речових доказів здійснюється шляхом їх огляду (ч. 1 ст. 357 КПК України). Огляд речових доказів, володіючи відносною простотою проведення, являє собою достатньо поширену процедуру судового пізнання обставин, які мають значення для справи [786, с.393]. Огляд речових доказів, з однієї сторони, дозволяє суду та учасникам кримінального провадження переконатися у наявності матеріального об'єкта і дослідити його фізичні властивості. З іншої сторони, як вказує О.В. Литвин, він виступає одним із засобів перевірки інших доказів у судовому засіданні [557, с.87].

Водночас, норми глави 28 КПК України не покладають на суд обов'язок проводити огляд речових доказів (за їх наявності), у зв'язку з чим у судовій практиці у разі неподання речових доказів сторонами кримінального провадження або за відсутності їх клопотань про витребування речових доказів він не проводиться, що не перешкоджає судам вирішувати питання про їх долю у судових рішеннях [162].

З огляду на ч.ч. 1 і 2 ст. 349 КПК України, речові докази підлягають огляду відповідно до визначеного ухвалою суду порядку дослідження доказів [508]. Як вказав ВССУ у п. 9 Листа від 05.10.2012 р. №223-1446/0/4-12, спочатку підлягає допиту обвинувачений, потерпілий, потім свідки, досліджується висновок експерта, речові докази тощо [745]. Як відзначає Т.Б. Чеджемов, огляд речових доказів сприяє перевірці показань обвинуваченого, потерпілого, свідків, тому інколи його необхідно провести під час допиту, задаючи питання, які стосуються ознак речових доказів або обставин, пов'язаних з їх виникненням [1095, с.77]. Вказана пропозиція у повному обсязі узгоджується з ч. 2 ст. 349 КПК України, яка передбачає можливість зміни у разі необхідності ухвалою суду порядку дослідження доказів [508], у зв'язку з чим заслуговує на підтримку. Як свідчать результати дослідження судової практики, огляд речових доказів за клопотанням сторін кримінального провадження може бути проведений під час будь-якого етапу

судового розгляду, у тому числі й на етапі закінчення з'ясування обставин та їх перевірки доказами [1005].

За загальним правилом, речові докази підлягають огляду у судовому засіданні, хоча ч. 2 ст. 357 КПК України передбачає можливість проведення за необхідності огляду речових доказів, які не можна доставити в судове засідання, за їх місцезнаходженням [508]. Огляд речових доказів за їх місцезнаходженням не є винятком із загального правила щодо безпосереднього дослідження доказів. Закріплюючи засаду безпосередності дослідження доказів, законодавець акцентує увагу на їх особистому сприйнятті судом та учасниками судового провадження, яке може мати місце у судовому засіданні, а у випадках, передбачених КПК України, – і поза його межами. У випадках, коли огляд речових доказів здійснюється за їх місцезнаходженням, останнє не має визначального значення для реалізації засади безпосередності, оскільки речові докази безпосередньо сприймаються судом шляхом огляду із забезпеченням безпосередньої участі учасників кримінального провадження в їх дослідженні, зі складенням за його результатами протоколу огляду та можливістю дослідження останнього під час подальшого судового розгляду [421, с.49-50].

Підстави проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням законодавцем сформульовані доволі узагальнено. Так, відповідно до ч. 2 ст. 357 КПК України, огляд речових доказів, які не можна доставити в судове засідання, за необхідності проводиться за їх місцезнаходженням [508]. Водночас, наведений підхід законодавця є цілком обґрунтованим, оскільки він дозволяє суду врахувати будь-які обставини, що унеможливають огляд речових доказів у судовому засіданні та мають місце у конкретному кримінальному провадженні. Примірний перелік підстав проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням наведений у п. 9 Листа ВССУ від 05.10.2012 р. №223-1446/0/4-12 [745]. На основі висловленої ним позиції, питання про проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням підлягає вирішенню судом з урахуванням широкого кола підстав, до числа яких, зокрема, належать:

- 1) притаманність речовим доказам особливих фізичних властивостей (їх

габарити, кількість, вага, об'єм тощо); 2) можливість їх пошкодження внаслідок непридатності для транспортування; 3) належність речових доказів до числа предметів, вилучених з обігу; 4) необхідність забезпечення спеціальних умов зберігання речових доказів; 5) належність речових доказів до числа предметів, які мають історичну, музейну, наукову, художню або іншу культурну цінність, тощо.

Вчені відзначають, що огляд речових доказів за їх місцезнаходженням може проводитися як за клопотанням сторін, так і з власної ініціативи суду [509, с.743]. Така позиція ґрунтується на ч. 2 ст. 357 КПК України, яка не обмежує можливість прийняття судом рішення про проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням клопотанням учасників судового провадження. Водночас, як свідчать результати дослідження практики, розгляд цього питання ініціюється, як правило, саме відповідним клопотанням сторони обвинувачення [118; 1003].

У разі необхідності проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням, як вказав ВССУ у п. 9 Листа від 05.10.2012 р. №223-1446/0/4-12, суд приймає рішення про виїзне судове засідання для огляду речових доказів на місці і за необхідності відкладає судове засідання, повідомляючи учасникам дату, час та місце проведення виїзного судового засідання [745]. Відкладення судового засідання у зв'язку з необхідністю провадження огляду речових доказів за їх місцезнаходженням, з урахуванням п. 5 ч. 2 ст. 322 КПК України, не вважається порушенням безперервності судового розгляду. Позиція ВССУ щодо повідомлення учасникам кримінального провадження про дату, час та місце проведення виїзного судового засідання відповідає нормам інших процесуальних кодексів, які передбачають інформування учасників справи про дату, час і місце огляду доказів за їх місцезнаходженням¹, але при цьому закріплюють, що неявка цих осіб не є

¹ На доцільність закріплення у КПК України відповідного обов'язку суду вказало 90% респондентів (додаток Б).

перешкодою для проведення огляду (ч. 2 ст. 82 ГПК України, ч. 2 ст. 81 КАС України і ч. 2 ст. 85 ЦПК України) [231; 453; 1090].

Під час проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням його учасники вправі звертати увагу суду на будь-які обставини, які можуть мати значення для кримінального провадження. Як свідчать результати дослідження судової практики, це дозволяє учасникам судового провадження вказати на можливу зміну стану речових доказів або їх фальсифікацію, а також на дотримання вимог їх фіксації та зберігання [118].

Закріплюючи можливість здійснення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням, законодавець не врегульовує порядок процесуального закріплення ходу та результатів його проведення. Із урахуванням схожості врегульовуваних кримінальних процесуальних відносин, під час фіксації вказаної процесуальної дії, на перший погляд, може застосовуватися ч. 5 ст. 361 КПК України, відповідно до якої проведення огляду на місці та його результати відображаються у протоколі огляду місця та можуть фіксуватися технічними засобами [508].

Водночас, якщо доцільність процесуального закріплення ходу та результатів проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням у протоколі виступає безспірною, то надання суду права здійснювати фіксацію цієї процесуальної дії за допомогою технічних засобів (а не покладення на нього відповідного обов'язку) викликає певні заперечення. По-перше, огляд речових доказів за їх місцезнаходженням проводиться поза межами приміщення суду, у зв'язку з чим унеможлиблюється застосування звукозаписувальних технічних засобів у порядку ч. 5 ст. 27 КПК України. По-друге, використання технічних засобів для процесуальної фіксації огляду речових доказів за місцезнаходженням забезпечує їх допустимість, оскільки незастосування технічних засобів, як вказав ВССУ у п. 9 Листа від 05.10.2012 р. №223-1446/0/4-12, тягне за собою недійсність вказаної процесуальної дії та отриманих внаслідок її проведення результатів [745]. По-третє, процесуальна фіксація вказаної процесуальної дії за допомогою технічних засобів внаслідок

безперервності її здійснення дозволить забезпечити повноту й об'єктивність відображення ходу та результатів проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням, що у подальшому запобігатиме необґрунтованому оскарженню судових рішень суду першої інстанції на підставі істотного порушення вимог КПК України. На доцільність фіксації результатів такого огляду за допомогою складення протоколу та обов'язкового застосування технічних засобів вказало 68,7% респондентів (додаток Б).

Наведене свідчить про доцільність викладення частини другої статті 357 КПК України у новій редакції, яка детально врегулює порядок проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням.

4. Використання первинних речових доказів і винятковість випадків використання похідних речових доказів. Наведена вимога передбачає, що суд, за загальним правилом, під час судового розгляду досліджує первинні речові докази як першоджерело доказової інформації. Водночас, норми КПК України в окремих випадках, зумовлених потребами кримінального процесуального доказування та специфікою кримінальної процесуальної діяльності, допускають можливість використання похідних речових доказів [395, с.78]. Зокрема, похідними речовими доказами можуть виступати спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів і речей (п. 1 ч. 2 ст. 105, ч. 1 ст. 256, ч.ч. 2 і 4 ст. 262, п. 2 ч. 1 ст. 267 КПК України) та інші матеріальні моделі первинних речових доказів, отримані під час провадження слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій (зокрема, макети і моделі предметів) [432, р.178].

У доктрині кримінального процесу вказується на доцільність обмеження кола випадків, за яких можуть використовуватися похідні речові докази [75]. Проте, потрібно враховувати необхідність їх використання з метою відтворення фізичних властивостей первинних речових доказів, які були втрачені або пошкоджені, а також можливість одночасного використання первинних і похідних речових доказів [396, с.328]. У зв'язку з цим більш доцільно ставити питання не про обмеження кола випадків, за яких можуть використовуватися

похідні речові докази, а про дотримання під час їх одержання вимог процесуальної форми, що забезпечить допустимість похідних речових доказів і дозволить використати їх у ході кримінального провадження.

5. Неможливість визнання доказами відомостей, що містяться у речах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України (ч. 2 ст. 23 КПК України). Вказана вимога кореспондує з поняттям обґрунтованості судових рішень. Так, обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду й оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України (ч. 3 ст. 370 КПК України). У зв'язку з цим, за загальним правилом, речі, які не досліджувалися судом під час судового розгляду, не визнаються доказами як такими і не можуть використовуватися при постановленні судових рішень.

Водночас, із цього правила норми кримінального процесуального закону встановлюють окремі винятки, пов'язані як із втратою та знищенням (умисним або з необережності) речових доказів, так і їх передачею на реалізацію, для технологічної переробки або знищення (у порядку вирішення долі речових доказів на підставі ч. 6 ст. 100 КПК України). У зв'язку з цим обґрунтованою виступає позиція вчених, які пропонують доповнити кримінальний процесуальний закон нормою, що передбачала б за наявності виняткових обставин, пов'язаних із втратою, пошкодженням речових доказів або специфічним характером окремих речових доказів, право суду не проводити їх огляд, а оголосити протокол огляду речового доказу, проведеного у ході розслідування, із пред'явленням учасникам судового розгляду відповідних фотографій або відеозапису [786, с.402]. Поділяючи таку позицію, вбачається за доцільне доповнити статтю 357 КПК України частиною четвертою, яка б закріплювала порядок дослідження протоколів відповідних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій у разі втрати або пошкодження речових доказів, а також їх передачі для реалізації, знищення або технологічної переробки.

Таким чином, безпосередність дослідження речових доказів являє собою особисте сприйняття судом первинних, а у випадках, визначених КПК України, – і похідних речових доказів, яке здійснюється шляхом огляду із забезпеченням безпосередньої участі учасників кримінального провадження та наслідком якого виступає можливість їх використання при постановленні судових рішень.

Перевірці речових доказів під час судового провадження, порівняно з її здійсненням у ході досудового розслідування, характерні істотні особливості, на що звертається увага вченими-процесуалістами. По-перше, перевірці речових доказів під час судового провадження притаманне значне розширення, оскільки у кожній наступній стадії процесу «не тільки знову перевіряються зібрані докази, але контролюється і правильність попередньої перевірки» [920, с.302]. Зокрема, перевірка судом дотримання процесуального порядку огляду речового доказу та його опису під час досудового розслідування забезпечує більшу достовірність речового доказу, дозволяє відзначити його особливості у момент виявлення, які можуть зникнути до моменту розгляду справи у судовому засіданні, виключає підміну одного предмета іншим тощо [483, с.167]. По-друге, перевірці речових доказів у ході судового провадження притаманні більш сприятливі умови, зумовлені дією низки факторів, до яких вчені відносять: 1) здійснення перевірки доказів судом як самостійним і незалежним суб'єктом кримінального процесу, непов'язаним у своїй діяльності змістом функцій кримінального переслідування та захисту; 2) здійснення перевірки доказів у суді в умовах найбільш повної дії засад кримінального процесу (перш за все, безпосередності та змагальності сторін); 3) наявність у розпорядженні суду і сторін сукупності зібраних, перевірених та оцінених у ході розслідування доказів і, як наслідок, володіння ними повною картиною вчиненого злочину, встановленою у ході розслідування, та можливістю врахування тих фактів, які вплинули на результати перевірки доказів; 4) можливість практично одночасної участі у перевірці доказів всіх учасників судового розгляду; 5) можливість для сторін викласти одна перед одною та перед судом у цілісному та

концентрованому вигляді хід і результати здійсненої ними перевірки доказів [977, с.177].

З урахуванням норм глави 28 КПК України, під час судового провадження перевірка речових доказів шляхом збирання нових доказів відбувається під час проведення судових дій (допиту свідків і потерпілих, пред'явлення речей для впізнання, дослідження протоколів слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, експертизи, допиту експерта), а за клопотанням сторони кримінального провадження – шляхом надання дозволу на проведення тимчасового доступу до речей і документів та надання доручення органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії [508].

Як свідчать результати дослідження судової практики, тимчасовий доступ до речей і документів дозволяє стороні кримінального провадження перевірити речовий доказ шляхом ознайомлення та вилучення інших доказів – як речових, так і документів, у зв'язку з чим виступає дієвим способом перевірки речових доказів [1007; 1008; 1009]. Поряд з тимчасовим доступом до речей і документів судами за клопотанням сторони кримінального провадження для перевірки речових доказів дієво використовується надання доручення органу досудового розслідування провести слідчі (розшукові) дії [1039].

Досліджуючи межі ініціативи суду у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду, М.І. Шевчук відзначає, що його участь у збиранні доказів у судовому провадженні обмежена ініціативою сторін, тому полягає в отриманні судом нових доказів, переважно за клопотанням сторін кримінального провадження, чим і створюються передумови для їх подальшої всебічної, повної й об'єктивної перевірки, яка здійснюється судом щодо вже зібраних доказів [1116, с.116].

Водночас, ініціатива сторін кримінального провадження під час судового розгляду не повинна обмежувати активність суду у виконанні покладеного на нього ч. 1 ст. 321 КПК України обов'язку спрямовувати судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження [508]. Як вказує В.Т. Нор, незважаючи на те, що збирання доказів у кримінальному

провадженні покладається на його сторони, а не на суд (ст. 93 КПК України), суд зобов'язаний (цей обов'язок впливає зі ст.ст. 321 і 370 КПК України) забезпечити з'ясування всіх обставин кримінального провадження всебічно, повно і неупереджено не лише перевіркою поданих сторонами доказів та їх джерел шляхом їх зіставлення, але й одержанням інших доказів, які підтверджують або спростовують докази, що перевіряються, як за клопотанням сторін, так і за власною ініціативою [644, с.360]. Зокрема, норми кримінального процесуального закону, присвячені врегулюванню порядку здійснення судового розгляду, передбачають ініціювання судом низки судових дій, спрямованих на перевірку наявних доказів шляхом отримання нових доказів, – призначення експертизи (ч. 2 ст. 332 КПК України), повторного допиту свідка та потерпілого (ч. 13 ст. 352 і ч. 2 ст. 353 КПК України), допиту експерта (ч. 1 ст. 356 КПК України), дослідження документів (ч. 1 ст. 358 КПК України) тощо.

Таким чином, під час судового провадження перевірка речових доказів шляхом збирання нових доказів здійснюється за допомогою проведення судових дій, спрямованих на їх отримання, як за клопотанням сторони кримінального провадження, так і за власною ініціативою суду. Ініціатива суду у перевірці речових доказів не суперечить змагальності як загальній zasadі кримінального провадження, на що звертає увагу ЄСПЛ, який не вбачає небезпеки для змагальності у ситуації, за якої окремі докази збираються з ініціативи суду, а вважає, що з метою забезпечення змагального процесу всі докази зазвичай повинні подаватися у присутності обвинуваченого у відкритому судовому засіданні [946, с.121-122]. Зокрема, на це звертається увага у п. 49 Рішення ЄСПЛ у справі «Андандонський проти Російської Федерації» від 28.09.2006 р. [257], п. 25 Рішення ЄСПЛ у справі «Зайцев проти Російської Федерації» від 16.11.2006 р. [269], п. 62 Рішення ЄСПЛ у справі «Кононенко проти Російської Федерації» від 17.02.2011 р. [276] тощо.

З урахуванням викладеного, доцільно доповнити кримінальний процесуальний закон нормами, які б врегульовували особливості перевірки доказів під час судового провадження. У зв'язку з цим у пропонованій вище

статті 93-1 КПК України «Перевірка доказів» потрібно додатково відобразити норми, присвячені врегулюванню особливостей перевірки доказів судом.

У ході судового провадження суттєві відмінності притаманні оцінці доказів, яка здійснюється судом і сторонами кримінального провадження, а саме: 1) для суду оцінка доказів виступає повноваженням, необхідним для постановлення законних, обґрунтованих і вмотивованих судових рішень, а для сторін кримінального провадження – їх правом; 2) результати оцінки доказів викладаються судом у постановлених ним судових рішеннях і заявах про відвід (самовідвід), а сторонами кримінального провадження – у заявлених ними клопотаннях, промовах у судових дебатах (а обвинуваченим – також в останньому слові), поданих ними апеляційних і касаційних скаргах, заявах про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами і поданих ними заявах про відвід (а захисником і представником – також у заявах про самовідвід); 3) здійснена судом і наведена ним у процесуальних рішеннях оцінка доказів тягне за собою правові наслідки для учасників кримінального провадження, а здійснена сторонами кримінального провадження оцінка доказів спрямована на обґрунтування їх позиції з тих або інших питань, які виникають під час судового провадження, та її доведення до суду.

Під час судового провадження у першій інстанції істотна специфіка притаманна оцінці доказів, у тому числі й речових, з точки зору їх допустимості. Зокрема, засобом забезпечення допустимості речових доказів виступає забезпечення відкриття речових доказів іншій стороні у порядку ст. 290 і ч. 6 ст. 333 КПК України. Так, відповідно до ч. 12 ст. 290 КПК України, якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень ст. 290 КПК України, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази [508]. Коментуючи ч. 12 ст. 290 КПК України, Ю.П. Аленін та Є.Л. Стрельцов обґрунтовано вказують, що нею «фактично передбачена кримінальна процесуальна санкція стосовно сторін кримінального провадження, яка реалізується в разі невиконання сторонами обов'язку щодо відкриття матеріалів» [512, с.573]. Невідкриття речових доказів

призводить до неможливості їх використання при прийнятті процесуальних рішень не внаслідок втрати властивості допустимості, а у результаті незабезпечення права іншої сторони на ознайомлення з речовими доказами. Водночас, як свідчать результати дослідження судової практики, суди не завжди дотримуються вимог ч. 12 ст. 290 КПК України і здійснюють огляд речових доказів, які не відкривалися у встановленому нею порядку [1005].

Порядок визнання доказів недопустимими під час судового провадження врегульований ст. 89 КПК України, ч.ч. 1 і 2 якої диференціюють його залежно від очевидності недопустимості на два види: 1) загальний – питання допустимості доказів вирішується судом у ході їх оцінки у нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення; 2) спеціальний – у разі встановлення очевидної недопустимості доказу у ході судового розгляду суд визнає його недопустимим під час дослідження такого доказу у судовому засіданні або до його початку, якщо таке дослідження не було розпочате [508].

Запроваджений законодавцем порядок визнання доказів недопустимими під час судового провадження відповідає позиції переважної більшості вітчизняних і зарубіжних вчених, які піддають різкій критиці висновки окремих науковців щодо можливості здійснення оцінки доказів з точки зору їх допустимості лише у ході постановлення судового рішення [605, с.36] та вказують на доцільність її здійснення на більш ранніх етапах судового провадження – під час дослідження доказів [44, с.162; 338, с.262], у тому числі й шляхом невідкладного розгляду відповідного клопотання сторони судового провадження [564, с.100; 902, с.268], яке, залежно від обставин справи, може бути заявлене до початку огляду речового доказу, під час його проведення або після його завершення [358, с.37], за винятком випадків, за яких їх вирішення залежить від результатів проведення перевірок, експертиз тощо [900, с.121].

До числа суб'єктів ініціювання розгляду питання про недопустимість доказів під час судового провадження законодавець прямо відносить сторін кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, яким надає право під час судового розгляду не

лише подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, але й наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими (ч. 3 ст. 89 КПК України) [508].

Питання про визнання суду суб'єктом ініціювання розгляду вказаного питання у доктрині кримінального процесу залишається спірним. Одна група вчених вказує, що суд не може і не повинен виступати ініціатором визнання доказів недопустимими, оскільки це суперечить принципу здійснення правосуддя на засадах змагальності та рівноправності сторін [605, с.36; 905, с.352]. Друга група вчених відзначає, що суд повинен наділятися повноваженнями щодо визнання доказів недопустимими за власною ініціативою [557, с.64-65; 677, с.259; 679, с.166; 691, с.88; 952, с.147]. Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що ч.ч. 1 і 2 ст. 89 та ч. 1 ст. 94 КПК України містять імперативну вказівку на здійснення оцінки доказів судом, у зв'язку з чим він виступає самостійним суб'єктом ініціювання розгляду питання про недопустимість доказів під час судового провадження. При цьому активність суду в ініціюванні розгляду питання про недопустимість доказів вченими обґрунтовано розглядається як гарантія засади змагальності, що забезпечує учасникам судового провадження ефективну реалізацію прав щодо участі у дослідженні доказів [44, с.164].

Правові наслідки визнання доказів недопустимими під час судового провадження у загальному визначені ч. 2 ст. 86 і ч. 2 ст. 89 КПК України, системний аналіз яких у сукупності з низкою інших норм кримінального процесуального закону дозволяє стверджувати, що під час судового провадження обов'язковим правовим наслідком визнання речових доказів недопустимими виступає неможливість їх використання при ухваленні судових рішень (ч. 2 ст. 86 КПК України) [508]. Поряд із цим, у разі встановлення очевидної недопустимості речових доказів під час судового розгляду визнання їх недопустимими призводить також до інших правових наслідків: 1) неможливості дослідження речових доказів або припинення їх дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате (ч. 2 ст. 89 КПК

України); 2) зміни обсягу та порядку дослідження доказів (ч. 2 ст. 349 КПК України); 3) скасування арешту майна (ст. 174 КПК України); 4) зміни прокурором обвинувачення (ст.ст. 338 і 341 КПК України); 5) неможливості використання речових доказів під час судових дій: допиту обвинуваченого, свідка, потерпілого, пред'явлення для впізнання (ст.ст. 351 – 353, 355 КПК України); 6) неможливості посилення на них учасниками судового провадження у судових дебатах та обвинуваченим в останньому слові (ч. 5 ст. 364 і ст. 365 КПК України). Крім того, як свідчать результати дослідження судової практики, визнання недопустимими прямих речових доказів, зокрема об'єктів кримінально протиправних дій, призводить до ухвалення судом виправдувального вироку на підставі ч.ч. 1 і 7 ст. 284 КПК України [181].

Під час судового провадження у першій інстанції істотна специфіка притаманна оцінці доказів, у тому числі й речових, з точки їх достовірності. З урахуванням гносеологічного розуміння достовірності доказів, законодавець закріплює обов'язок суду мотивувати у судових рішеннях причини неврахування тих або інших доказів. Зокрема, у судових рішеннях підлягають зазначенню: 1) у мотивувальній частині ухвали, що викладається окремим документом – мотиви неврахування окремих доказів (п. 2 ч. 1 ст. 372 КПК України); 2) у мотивувальній частині вироку у разі визнання особи виправданою – мотиви, з яких суд відкидає докази обвинувачення (п. 1 ч. 3 ст. 374 КПК України); 3) у мотивувальній частині вироку у разі визнання особи винуватою – мотиви неврахування окремих доказів (п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України) [508].

Достатність як системна властивість передбачає надання оцінки речовим доказам у сукупності з іншими доказами. Під час судового розгляду, як і в інших стадіях кримінального провадження, орієнтиром для рішень, оснований на достатніх доказах, виступають обставини предмета доказування (матеріально значимі обставини), а також інші допоміжні чи проміжні факти, необхідні для встановлення обставин, що підлягають доказуванню при провадженні у кримінальній справі [487, с.135-136]. У зв'язку з цим, на достатніх доказах

повинен ґрунтуватися не лише обвинувальний вирок суду, але й проміжні судові рішення (наприклад, ухвала про відновлення з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та їх перевірку доказами).

Необхідність постановлення обвинувального вироку на основі достатньої сукупності доказів впливає зі змісту ч.ч. 1 і 3 ст. 370 КПК України, які передбачають, що судові рішення повинно бути обґрунтованим, тобто ухваленим судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду й оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України [508]. Згідно з п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України, докази на підтвердження встановлених судом обставин підлягають зазначенню у мотивувальній частині вироку [508]. На необхідність постановлення обвинувального вироку на основі достатньої сукупності доказів звернув увагу Верховний Суд України, який у п. 9 Постанови від 21.01.2016 р. у справі №5-249кс15 вказав, що кожен факт причетності особи до вчинення злочину та винуватості має бути підтверджений повнотою зібраних доказів [729].

Ч. 5 ст. 364 і ч. 4 ст. 365 КПК України надають суду право постановлювати ухвали про відновлення з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами, у двох випадках: 1) якщо під час судових дебатів виникне потреба подати нові докази; 2) якщо обвинувачений в останньому слові повідомить про нові обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження [508]. Водночас, як свідчать результати дослідження практики, суди постановлюють вказані ухвали у разі, якщо потреба у дослідженні нових доказів виникає після виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку, у зв'язку з чим відновлюють з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та їх перевірку доказами [1049].

Під час судового провадження в суді апеляційної інстанції речові докази підлягають огляду у разі здійснення судом апеляційної інстанції за клопотанням учасників судового провадження повторного дослідження обставин, встановлених під час кримінального провадження, яке проводиться з підстав та

у порядку, визначених ч. 3 ст. 404 і ч. 1 ст. 405 КПК України [508]. При цьому, з урахуванням ч. 3 ст. 404 КПК України, огляду підлягають не лише речові докази, досліджені судом першої інстанції, але й речові докази, які ним не досліджувалися, виключно за умови, якщо про їх дослідження учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується [508]. Такі речові докази можуть бути подані учасниками судового провадження під час апеляційного розгляду або витребувані у порядку ч. 1 ст. 401 КПК України суддею-доповідачем протягом десяти днів після відкриття апеляційного провадження за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції за клопотанням особи, яка подала апеляційну скаргу. З огляду на ч. 1 ст. 405 КПК України, огляд речових доказів під час апеляційного розгляду здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції [508].

Оцінці речових доказів під час апеляційного розгляду, порівняно із судовим провадженням у суді першої інстанції, притаманна істотна специфіка. Аналіз норм глави 32 КПК України до числа особливостей оцінки речових доказів судом апеляційної інстанції дозволяє віднести: 1) обмеження вільної оцінки доказів судом апеляційної інстанції перевіркою законності, обґрунтованості та вмотивованості судового рішення. У зв'язку з цим суд апеляційної інстанції не лише дає свою оцінку речовим доказам, але й перевіряє повноту й об'єктивність з'ясуванням судом першої інстанції обставин кримінального правопорушення, обґрунтованість його висновків і належність та достатність мотивів для ухвалення судового рішення; 2) надання оцінки речовим доказам, які не досліджувалися судом першої інстанції, але виступали предметом дослідження суду апеляційної інстанції (за умови дотримання вимог ч. 3 ст. 404 КПК України щодо їх подання під час апеляційного розгляду), у сукупності з іншими доказами. При цьому оцінці таких речових доказів притаманна певна специфіка, зумовлена їх поданням суду апеляційної інстанції: у ході дослідження доказів, які не досліджувалися судом першої інстанції, суд

апеляційної інстанції повинен оцінити їх не лише з точки зору належності, допустимості та достовірності, але й з позиції їх значення для встановлення апеляційних підстав; 3) неможливість надання судом апеляційної інстанції речовим доказам, які ним не досліджувалися, своєї оцінки, відмінної від оцінки, наданої судом першої інстанції. Так, у разі повторного дослідження всіх обставин кримінального правопорушення, встановлених під час кримінального провадження, суд апеляційної інстанції надає оцінку всім доказам, які виступали предметом дослідження під час апеляційного провадження. Проте, у разі, якщо докази не досліджувалися судом апеляційної інстанції, їх оцінка повинна відповідати оцінці, здійсненій судом першої інстанції. За умов дії КПК України 1960 року на це звернув увагу Пленум Верховного Суду України, який у ч. 5 п. 5 Постанови від 15.05.2006 р. №1 відзначив, що виходячи з принципу безпосередності дослідження доказів, апеляційний суд не вправі дати їм іншу оцінку, ніж та, яку дав суд першої інстанції, якщо їх не було досліджено під час апеляційного розгляду справи [758]. На сьогодні така позиція викладена у правових позиціях Верховного Суду України, наведених у Постанові від 21.01.2016 р. у справі №5-249кс15 [729]. У зв'язку з цим потрібно погодитися з О.О. Васяєвим, на думку якого безпосередність виступає гарантією пріоритету доказів, досліджених у суді апеляційної інстанції, над доказами, дослідженими у суді першої інстанції [100].

Під час судового провадження в суді касаційної інстанції речові докази огляду не підлягають, що впливає зі змісту ч. 1 ст. 433 КПК України, яка містить пряму вказівку на відсутність у суду касаційної інстанції права досліджувати докази, встановлювати і визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу [508]. У доктрині кримінального процесу питання щодо можливості здійснення судом касаційної інстанції безпосереднього дослідження доказів залишається спірним. Так, Н.Р. Бобченко вважає, що суд касаційної інстанції безпосередньо досліджує низку доказів і відносить до їх числа первинні речові докази, оригінали окремих документів

(наприклад, актів ревізій та перевірок) і висновки експертів [67, с.237]. О.Г. Дехтяр вказує, що судом касаційної інстанції не здійснюється безпосереднє дослідження доказів [293, с.175].

Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що покладення на суддю-доповідача під час підготовки касаційного розгляду обов'язку витребувати протягом десяти днів після відкриття касаційного провадження без виклику сторін кримінального провадження матеріали кримінального провадження (п. 2 ч. 1 ст. 430 КПК України) [508] свідчить лише про необхідність ознайомлення з ними суду касаційної інстанції у процесі підготовки до касаційного розгляду. Водночас, ст. 434 КПК України, яка врегульовує порядок касаційного розгляду, не передбачає під час його проведення дослідження отриманих матеріалів кримінального провадження, у тому числі й огляду речових доказів, які зберігаються разом з ними. Що стосується здійснення судом касаційної інстанції оцінки доказів, у тому числі речових, то вона, як вказує Д.Д. Луспеник, «має контрольний характер і ця контрольна оцінка необхідна для вирішення питання про те, чи збігаються встановлені факти і норма права, яка до них застосовується. Інша оцінка (переоцінка) судом касаційної інстанції наявних у справі доказів є недопустимою, що відповідає статусу цього суду та його повноваженням» [579, с.30]. Ґрунтуючись на ч. 1 ст. 433 КПК України, суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої й апеляційної інстанцій норм матеріального і процесуального права та правової оцінки обставин, встановлених в оскарженому судовому рішенні [508]. У зв'язку з цим обґрунтованою виступає позиція С.В. Глущенко та О.С. Ткачука, на думку яких «суд касаційної інстанції може переглядати судові рішення тільки з питань права, тобто без дослідження та переоцінки доказів» [939, с.104].

Що стосується судового провадження за нововиявленими або виключними обставинами, то заява про перегляд судового рішення за такими обставинами, за загальним правилом, подається до суду тієї інстанції, який першим допустив помилку внаслідок незнання про їх існування (ч. 1 ст. 463

КПК України) [508]. В окремих випадках заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами подаються: 1) у разі вчинення суддею злочину, внаслідок якого ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення, – до суду тієї інстанції, суддею якого він був; 2) у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом – до Верховного Суду для її розгляду у складі Великої Палати (ч. 1 ст. 463 КПК України) [508].

У разі відкриття у порядку ст. 464 КПК України кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами, заява про перегляд судового рішення за такими обставинами розглядається судом протягом двох місяців з дня її надходження згідно з правилами, передбаченими КПК України для кримінального провадження в суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд (ч. 1 ст. 466 КПК України). При цьому суд має право не досліджувати докази щодо обставин, які встановлені в судовому рішенні, що переглядається за нововиявленими або виключними обставинами, якщо вони не оспорюються (ч. 4 ст. 466 КПК України) [508].

Проведене дослідження дозволило розкрити механізм формування речових доказів під час судового провадження у першій інстанції, а також визначити особливості їх формування у ході судового провадження з перегляду судових рішень.

3.4. Доктринальна модель депонування речових доказів у кримінальному процесі та перспективи її нормативного закріплення

У зв'язку з необхідністю забезпечення можливості використання під час судового провадження доказів, сформованих у ході досудового розслідування, істотного розвитку у доктрині кримінального процесу отримали дослідження проблем депонування доказів, які набули особливої актуальності із закріпленням у вітчизняному кримінальному процесуальному законі норм, присвячених врегулюванню підстав і процесуального порядку допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК

України). На сьогодні депонування доказів розглядається як самостійний інститут кримінального процесуального права, який притаманний як англо-американській, так і романо-германській правовим системам [683, с.195], та застосовується у межах різних правових режимів: 1) депонування показань у досудовому провадженні з метою виявлення доказів у справі; 2) депонування (зберігання) доказів із метою ознайомлення з ними у суді; 3) депонування доказів на підставі неможливості їх подання у суді; 4) депонування показань на підставі забезпечення безпеки свідка [207, с.159; 208, с.8].

Вітчизняні та зарубіжні вчені доволі неоднозначно підходять до окреслення змісту вказаного інституту кримінального процесуального права, визначаючи його як інститут депонування доказів [40, с.39; 193, с.14; 521, с.40; 683, с.195], інститут депонування показань [208, с.98; 337, с.303; 718, с.196] або інститут допиту свідка, потерпілого слідчим суддею під час досудового розслідування [606, с.355]. При цьому, на відміну від прихильників другої та третьої з наведених позицій, прибічники першої не обмежують депонування доказів виключно показаннями, пропонують поширити його на інші види доказів [300], зокрема на речові докази [252, с.110; 518, с.93; 521, с.40] і документи [1081, с.151], та обґрунтовують доцільність закріплення у кримінальному процесуальному законі окремої глави, яка присвячена депонуванню слідчим суддею доказів і складається з двох статей: «Депонування показань» і «Депонування слідчим суддею інших доказів» [300].

Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що у загальнотеоретичній юриспруденції під інститутом права прийнято розуміти «систему відносно відособлених правових норм у рамках певної галузі (галузей) права, що регулюють окрему групу (вид) взаємозалежних суспільних відносин» [828, с.304], а також характеризувати правовий інститут за такими притаманними йому ознаками: 1) однорідністю фактичного змісту; 2) юридичною єдністю (комплексністю) норм; 3) законодавчою відособленістю [9, с.137-138]. Характеризуючи за наведеними ознаками норми ст. 225 КПК України, присвяченої допиту свідка, потерпілого під час досудового

розслідування у судовому засіданні, потрібно вказати, що їх система регулює взаємозалежні й однорідні за своїм фактичним змістом кримінальні процесуальні відносини, які виникають між відповідними учасниками кримінального провадження у ході депонування показань, подальшого дослідження депонованих показань та їх оцінки. Юридична єдність норм ст. 225 КПК України полягає у тому, що вони виступають єдиною та цілісною системою норм кримінального процесуального права, які лише у своїй сукупності здатні забезпечити комплексне регулювання вказаних кримінальних процесуальних відносин. Норми, присвячені допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні, характеризуються законодавчою відособленістю, оскільки набули закріплення в окремій статті КПК України. Відповідність його норм, присвячених допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні, ознакам правового інституту дозволяє розглядати депонування показань як самостійний інститут кримінального процесуального права.

Правовий режим депонування дозволяє перенести процес дослідження речових доказів у стадію досудового розслідування за участі слідчого судді та сторін кримінального провадження [518, с.93], у зв'язку з чим його застосування у вказаній стадії кримінального провадження до речових доказів¹, як і його здійснення з підстав і в порядку, визначених ст. 225 КПК України до показань, з однієї сторони, посилить реалізацію у ній засади змагальності сторін, а з іншої, – сприятиме реалізації у ході досудового розслідування та судового провадження засади безпосередності дослідження показань, речей і документів. При цьому здійснення під час досудового розслідування депонування речових доказів і документів та їх використання у доказуванні у ході судового провадження виступає можливим виключно за умови внесення до кримінального процесуального закону доповнень, які б, по-перше, визначали депонування речових доказів і документів як виняток із засади безпосередності

¹ Аналіз доцільності застосування депонування під час досудового розслідування до документів у межах цього дослідження не проводитиметься, оскільки не охоплюється його предметом.

дослідження показань, речей і документів, по-друге, врегульовували підстави і процесуальний порядок проведення їх огляду під час досудового розслідування у судовому засіданні, по-третє, передбачали процесуальний порядок дослідження у ході судового провадження депонованих речових доказів і документів та визначали особливості їх оцінки судом. Внесення таких доповнень до КПК України дозволить: 1) розглядати депонування доказів в якості самостійного інституту кримінального процесуального права, що регулюватиме кримінальні процесуальні відносини, які виникають між відповідними учасниками кримінального провадження у ході депонування показань, речових доказів і документів, подальшого дослідження депонованих показань, речових доказів і документів та їх оцінки судом; 2) з урахуванням розуміння субінституту права як сукупності норм права, що відображає деякі особливості регулювання конкретного виду суспільних відносин, які перебувають у межах складного інституту [828, с.306], виділити депонування показань, депонування речових доказів і депонування документів в якості субінститутів вказаного інституту кримінального процесуального права.

До структури субінституту депонування речових доказів доцільно включити норми, які б визначали: 1) підстави проведення їх огляду під час досудового розслідування у судовому засіданні; 2) процесуальний порядок депонування речових доказів; 3) процесуальний порядок дослідження депонованих речових доказів під час судового провадження; 4) особливості оцінки депонованих речових доказів судом.

Підстави проведення огляду речових доказів під час досудового розслідування у судовому засіданні у доктрині кримінального провадження чітко не визначаються. Зокрема, Д.В. Давидова в якості підстави депонування речових доказів розглядає неможливість безпосереднього дослідження речових доказів у ході судового провадження, проведення стороною захисту контрекспертизи або судом за власною ініціативою повторної чи додаткової експертизи внаслідок можливого повного використання під час провадження окремих видів експертиз об'єктів, поданих на експертизу [252, с.110]. Аналіз

висловленої І.О. Крицькою позиції щодо доцільності застосування інституту депонування до речових доказів під час досудового розслідування дозволяє стверджувати, що вона до числа підстав їх депонування відносить:

- 1) забезпечення можливості дослідження у ході судового розгляду речових доказів, одержаних стороною захисту під час досудового розслідування;
- 2) неможливість подання у судове провадження речових доказів через їх можливе знищення або повне витрачання під час досудового розслідування;
- 3) забезпечення стороні захисту можливості проведення альтернативної експертизи [521, с.40].

Аналізуючи наведені позиції, необхідно вказати, що депонування речових доказів являє собою процес їх формування під час досудового розслідування слідчим суддею за участі сторін кримінального провадження у випадках, які внаслідок існування об'єктивних причин можуть унеможливити дослідження речових доказів у ході судового провадження. При цьому обґрунтованою виступає позиція Т.В. Хмельницької, яка вказує на можливість здійснення депонування досудових доказів лише у виняткових випадках, наприклад, за наявності реальної загрози втрати доказів до того, як судовий розгляд буде розпочато [1081, с.151]. Відзначаючи винятковий характер депонування речових доказів, необхідно погодитися із підходом законодавця, який у ч. 1 ст. 225 КПК України відзначає винятковість випадків депонування показань та одночасно наводить відкритий перелік обставин, що можуть унеможливити допит свідка, потерпілого в суді або вплинути на повноту чи достовірність його показань [508], та, з їх урахуванням, визначити підстави депонування речових доказів.

По-перше, депонування речових доказів повинно здійснюватися у передбачених нормами кримінального процесуального закону та підзаконних нормативно-правових актів виняткових випадках, які унеможливлюють їх дослідження у суді. Зокрема, до числа таких випадків належать: 1) можливість передачі речових доказів, визначених ч. 6 ст. 100 КПК України, для реалізації, технологічної переробки або знищення [508]; 2) можливість пошкодження чи знищення речових доказів у порядку, закріпленому п. 4.12 Інструкції про

призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. №53/5 (далі – Інструкція про призначення та проведення судових експертиз від 08.10.1998 р.) [760]. У зв'язку з цим депонування може застосовуватися до отриманих під час досудового розслідування сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, речових доказів у випадках, за яких заздалегідь існує можливість їх втрати.

По-друге, потрібно звернути увагу на можливість втрати будь-якого речового доказу, у зв'язку з чим заздалегідь встановити реальність загрози втрати того чи іншого речового доказу не вбачається можливим за винятком наведеного кола нормативно закріплених випадків. Тому депонування може застосовуватися до отриманих під час досудового розслідування сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, речових доказів за наявності не лише заздалегідь існуючої можливості їх втрати, але й інших обставин, які можуть унеможливити огляд речових доказів у суді внаслідок їх втрати або вплинути на достовірність речових доказів внаслідок зміни їх стану, фальсифікації тощо. Вказане свідчить про неможливість визначення вичерпного переліку випадків, які можуть зумовлювати необхідність депонування речових доказів, що вказує на доцільність нормативного закріплення відкритого їх переліку.

По-третє, депонування речових доказів необхідно розглядати як гарантію забезпечення права сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, збирати докази шляхом здійснення дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів, і подавати їх суду (п. 2 ч. 4 ст. 42, ч. 5 ст. 44, ч. 4 ст. 46, п. 3 ч. 1 ст. 56, ч. 4 ст. 58, ч. 2 ст. 59, п. 3 ч. 3 ст. 61-1, ч. 3 ст. 93 та інші КПК України) [508]. У зв'язку з цим депонування може застосовуватися до речових доказів, отриманих вказаними учасниками кримінального провадження під час досудового розслідування.

Процесуальний порядок депонування речових доказів, як і підстави застосування вказаної процесуальної процедури, у доктрині кримінального процесу не визначається. Водночас, розглядаючи процесуальний порядок депонування показань, вчені вказують, що він включає у себе: 1) порядок заявлення й обговорення клопотання про депонування показань; 2) процесуальний порядок депонування показань; 3) порядок протоколювання депонованого показання [208, с.98]. У цілому, наведена позиція відображає послідовність здійснення депонування не лише показань, але й речових доказів, проте, внаслідок некоректності виокремлення етапів вказаної процесуальної процедури підлягає уточненню. Так, по-перше, якщо обґрунтованість виокремлення першого із пропонованих етапів є беззаперечною, то назва другого повністю дублює самого елемента кримінального процесуального інституту депонування, структура якого розкривається, що суперечить логічним правилам структурування. По-друге, депонування доказів, у тому числі й речових, здійснюється шляхом проведення відповідних процесуальних дій (зокрема, допиту та огляду) під час досудового розслідування у судовому засіданні з обов'язковим фіксуванням їх ходу та результатів, у зв'язку з чим виділення третього із пропонованих вченими етапів вбачається зайвим.

Викладене свідчить про доцільність виділення у структурі процесуального порядку депонування речових доказів таких послідовних етапів: 1) ініціювання розгляду питання про депонування речових доказів; 2) прийняття слідчим суддею рішення по суті заявленого клопотання; 3) здійснення депонування речових доказів.

Ініціювання розгляду питання про депонування речових доказів під час досудового розслідування повинно здійснюватися шляхом звернення стороною кримінального провадження, потерпілим¹, представником юридичної особи,

¹ Доцільність визнання потерпілого суб'єктом ініціювання допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні достатньо чітко обґрунтовується І.В. Гловюк, яка пропонує внести відповідні зміни до ст. 225 КПК України [213, с.279].

щодо якої здійснюється провадження, до слідчого судді із клопотанням про проведення огляду речових доказів у судовому засіданні.

Із урахуванням кола нормативно закріплених вимог до змісту низки клопотань, з якими учасники кримінального провадження вправі звернутися до слідчого судді, та висловленої О.В. Капліною позиції щодо змісту клопотання про проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні, клопотання про проведення огляду речових доказів у судовому засіданні під час вказаної стадії кримінального провадження повинно містити: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким воно подається; 3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 4) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання; 5) вказівку на речові докази, які необхідно оглянути та їх місцезнаходження; 6) прізвище, ім'я, по батькові особи, яка звертається з клопотанням; 7) дату і місце складення клопотання [505, с.378-379]. До клопотання про проведення огляду речових доказів у судовому засіданні під час досудового розслідування можуть бути додані матеріали, якими сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, обґрунтовує свої доводи.

Розглядаючи по суті заявлене стороною кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, клопотання про проведення огляду речових доказів під час досудового розслідування у судовому засіданні, слідчий суддя повинен бути наділений правом ухвалити рішення: 1) про задоволення клопотання та проведення такого огляду; 2) про відмову у задоволенні клопотання – у разі, якщо особа, яка його подала, не доведе необхідність проведення такого огляду, про що постановити ухвалу; 3) про повернення клопотання – у разі, якщо

особою, яка його подала, не додержано встановлених нормами КПК України вимог до його змісту, про що постановити ухвалу¹.

Депонування речових доказів повинно здійснюватися шляхом проведення їх огляду під час досудового розслідування у судовому засіданні у місці розташування суду або за місцезнаходженням з дотриманням правил проведення огляду речових доказів під час судового розгляду. Як відзначає Л.О. Воскобітова, депонування повинно здійснюватися у судовому засіданні з дотриманням засади змагальності [193, с.14], у зв'язку з чим огляд речових доказів під час досудового розслідування у судовому засіданні підлягає проведенню судом за участю сторін кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Водночас, щодо явки учасників кримінального провадження у таке судове засідання за аналогією можуть застосовуватися норми ч. 1 ст. 225 КПК України, відповідно до яких: 1) неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає його проведенню в судовому засіданні; 2) допит особи може проводитися за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні [508].

Поряд з підставами і процесуальним порядком депонування, зарубіжні вчені у структурі інституту депонування пропонують виділяти порядок оголошення депонованих показань під час розгляду кримінальної справи по суті

¹ Досліджуючи процесуальний порядок депонування показань свідка, потерпілого, І.В. Гловюк відзначає існування у судовій практиці випадків повернення клопотання про проведення допиту у судовому засіданні під час досудового розслідування його ініціатору, обґрунтовує відсутність вказівки у нормах КПК України на право слідчого судді прийняти таке рішення тим, що він не встановлює вимог до змісту та форми клопотання, і, відповідно, не передбачає санкції за їх недотримання у вигляді повернення клопотання, та вказує на необхідність внесення доповнень до ст. 225 КПК України щодо визначення вимог до змісту та форми клопотання, а також підстав для його повернення [213, с.276-277]. Поділяючи наведену позицію, потрібно відзначити, що надання слідчому судді права прийняти рішення про повернення відповідного клопотання особі, яка його подала, з однієї сторони, дозволить зменшити навантаження слідчих суддів внаслідок відсутності необхідності у розгляді по суті клопотань, поданих без додержання встановлених нормами КПК України вимог до їх змісту, а, з іншої, – сприятиме додержанню таких вимог і підвищенню вмотивованості клопотань сторін кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про депонування доказів. Водночас, право прийняти рішення про повернення вказаного клопотання особі, яка його подала, може бути надане слідчому судді виключно у разі нормативного закріплення вимог до його змісту.

та специфіку їх оцінки судом у судовому засіданні [337, с.303; 718, с.196]. Така пропозиція повною мірою відповідає позиції вітчизняного законодавця, який у нормах ч.ч. 3 – 5 ст. 225 КПК України закріплює порядок оголошення й особливості оцінки депонованих показань. Вказані норми з тими або іншими уточненнями можуть бути поширені на порядок дослідження депонованих речових доказів і правила їх оцінки під час судового провадження.

Зокрема, норма ч. 3 ст. 225 КПК України, відповідно до якої при ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому цією статтею, лише навівши мотиви такого рішення [508], повною мірою може бути застосована й до депонованих речових доказів.

Передбачене ч. 4 ст. 225 КПК України право суду безпосередньо дослідити показання свідка, потерпілого, допитаного під час досудового розслідування у судовому засіданні [508], може бути поширене на безпосереднє дослідження ним речових доказів, депонованих у вказаній стадії кримінального провадження, з уточненням умови і підстав їх огляду у ході судового провадження. Зокрема, необхідною умовою дослідження судом таких речових доказів виступає забезпечення їх збереження, а його підставами: 1) проведення огляду під час досудового розслідування за відсутності сторони захисту; 2) наявність необхідності в уточненні наявних чи отриманні нових відомостей про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення, на підставі яких можуть бути встановлені факти й обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, які не були з'ясовані у результаті огляду під час досудового розслідування.

Норма ч. 5 ст. 225 КПК України, яка передбачає здійснення перевірки показань допитаного під час судового розгляду свідка, потерпілого шляхом оголошення його депонованих показань [508], може бути застосована до депонованих речових доказів з уточненням мети їх перевірки під час судового розгляду за допомогою вказаної процесуальної дії та з урахуванням умови, що

уможливилює здійснення такої перевірки. Зокрема, метою такої перевірки виступає встановлення достовірності безпосередньо досліджених судом речових доказів (незмінність їх стану, відсутність фальсифікації тощо), а за наявності розбіжностей з описом речових доказів, отриманим під час досудового розслідування у судовому засіданні, – з'ясування таких розбіжностей та їх причин. Необхідною умовою здійснення судом перевірки речових доказів шляхом співставлення з депонованими речовими доказами виступає забезпечення збереження речових доказів.

Викладене дозволяє запропонувати внести такі доповнення до кримінального процесуального закону: 1) доповнити частину другу статті 23 КПК України нормою, яка передбачить можливість прийняття судом депонованих речових доказів; 2) з урахуванням норм ст. 225 КПК України, наведених О.В. Капліною вимог до змісту клопотання про проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні [505, с.378-379], та висловлених І.В. Гловюк, з урахуванням практики застосування вказаних норм, пропозицій щодо внесення змін і доповнень до ст. 225 КПК України [213, с.279], доповнити КПК України статтею 237-1 «Огляд речових доказів під час досудового розслідування в судовому засіданні».

Внесення наведених доповнень до КПК України свідчатиме про формування законодавцем в якості самостійного інституту кримінального процесуального права депонування доказів, дозволить виділити у його межах як субінститут депонування речових доказів і розглядати останній як сукупність норм кримінального процесуального права, які регулюють взаємозалежні й однорідні за своїм фактичним змістом кримінальні процесуальні відносини, що виникають між відповідними учасниками кримінального провадження під час депонування речових доказів, подальшого дослідження депонованих речових доказів та їх оцінки. До структури субінституту депонування речових доказів доцільно включити норми, які б визначали: 1) підстави проведення огляду речових доказів під час досудового розслідування у судовому засіданні; 2) процесуальний порядок депонування речових доказів; 3) процесуальний

порядок дослідження депонованих речових доказів під час судового провадження; 4) особливості оцінки депонованих речових доказів судом.

Проведене дослідження дозволило розробити доктринальну модель депонування речових доказів у кримінальному процесі і запропонувати на її основі законодавчу модель депонування речових доказів як нового субінституту кримінального процесуального права.

3.5. Використання речових доказів у кримінальному провадженні

У процесуальному аспекті використання речових доказів являє собою заключний етап доказування як процесу, що має місце після їх збирання, перевірки та оцінки [5, с.88; 51, с.367; 604, с.187; 1143, с.90-91] і полягає в оперуванні доказами, спрямованому на встановлення фактів й обставин, які мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню.

Як процесуальна діяльність з оперування доказами, використання доказів здійснюється за допомогою широкого кола способів, основними з яких є:

1. Використання речових доказів слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом для обґрунтування процесуальних рішень. При цьому спрямованість використання доказів на обґрунтування процесуальних рішень вченими розглядається в якості основного способу їх використання [536, с.23].

Положення про те, що обґрунтованим повинно бути кожне процесуальне рішення, виступає загальноприйнятим у доктрині кримінального процесу та відповідає міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини [14, с.102; 33, с.8-9; 628, с.58; 840, с.68; 906, с.84]. Водночас, законодавець прямо закріплює вимогу обґрунтованості лише щодо судових рішень і надає визначення обґрунтованого судового рішення (ч.ч. 1 і 3 ст. 370 КПК України). Системний аналіз норм глави 29 КПК України «Судові рішення», із урахуванням її розташування у розділі IV КПК України «Судове провадження у першій інстанції», дозволяє стверджувати про поширення наведених у ст. 370 КПК України вимог, у тому числі обґрунтованості, лише на судові рішення, постановлені судом під час судового провадження.

Що стосується ухвал слідчого судді, законодавець закріплює вимогу обґрунтованості стосовно ухвал: 1) про застосування запобіжних заходів (п. 4 ч. 1 ст. 196 КПК України); 2) про здійснення дистанційного досудового розслідування (ч. 2 ст. 232 КПК України); 3) про доручення проведення експертизи (ч. 7 ст. 244 КПК України) [508]. Щодо інших ухвал слідчого судді вимога обґрунтованості не закріплюється, що може свідчити про їх непереконливість з огляду на непідтвердження з'ясованих обставин доказами і призводити до безпідставного оскарження таких ухвал учасниками кримінального провадження [397, с.55].

У доктрині кримінального процесу неодноразово зверталася увага на необхідність обґрунтування всіх ухвал, які постановляються слідчим суддею [210, с.225-226; 1105, с.60]. Поділяючи наведену позицію, потрібно відзначити, що необхідність забезпечення обґрунтованості ухвал слідчого судді передбачає наведення в їх мотивувальній частині доказів, які підтверджують з'ясовані ним обставини та обґрунтовують зроблені висновки. Це підтверджується результатами дослідження судової практики, які свідчать про наведення слідчими суддями обґрунтування в ухвалах про застосування не лише запобіжних заходів, але й інших заходів забезпечення кримінального провадження [1048].

Щодо процесуальних рішень слідчого, прокурора, які приймаються у формі постанов, п. 2 ч. 5 ст. 110 КПК України передбачає наведення в їх мотивувальній частині обґрунтування мотивів прийняття постанови [508]. Аналіз наведеної норми дозволяє стверджувати, що стосовно постанов слідчого, прокурора законодавець не розмежовує поняття «обґрунтованість» та «вмотивованість». Визначенню співвідношення вказаних понять присвячена істотна увага вчених-процесуалістів, які підкреслюють тісний взаємозв'язок обґрунтованості та вмотивованості [628, с.63; 1105, с.51], але відзначають нетотожність цих понять, оскільки мотивування являє собою процес обґрунтування висновків [242, с.130], у зв'язку з чим вмотивованість виступає лише зовнішнім виразом обґрунтованості [14, с.104; 315, с.103; 577, с.153; 578,

с.37]. Таким чином, обґрунтуванню у мотивувальній частині постанови слідчого, прокурора підлягають не мотиви її прийняття, а викладені у ній висновки, яких дійшов слідчий, прокурор, із наведенням доказів, які обґрунтовують з'ясовані обставини і зроблені висновки.

Окрема увага законодавцем присвячена обґрунтованості постанови слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, яка повинна містити обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб (п. 6 ч. 1 ст. 251 КПК України) [508].

Поряд із цим, ч. 2 ст. 338 КПК України містить пряму вказівку на необхідність обґрунтування прокурором рішення про зміну обвинувачення в обвинувальному акті, який складається ним під час судового розгляду у разі зміни обвинувачення в суді [508]. При цьому, як відзначається вченими, підставою для зміни обвинувачення виступають докази, які були досліджені в судовому розгляді та дозволили прокурору дійти переконання, що обвинувачення необхідно змінити [512, с.638]. У зв'язку з цим, у мотивувальній частині складеного прокурором під час судового розгляду обвинувального акту підлягають наведенню докази, які обґрунтовують з'ясовані обставини і зроблені висновки щодо зміни правової кваліфікації та/або обсягу обвинувачення.

Що стосується обґрунтованості судових рішень, постановлених судом під час судового провадження, то ч. 3 ст. 370 КПК України визначає, що обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду й оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України [508]. При цьому законодавець закріплює додаткові вимоги до обґрунтованості обвинувального вироку (ч. 3 ст. 373 і п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України), вироку, ухваленого за наслідками кримінального провадження, у якому здійснювалося спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження (*in absentia*) (ч. 5 ст. 374 КПК України), і деяких ухвал, що постановлюються судом під час судового розгляду (ч. 3 ст. 183, ч. 3 ст. 332 і ч. 2 ст. 336 КПК України) [508].

Визначенню поняття обґрунтованості процесуальних рішень у доктрині кримінального процесу присвячена значна кількість наукових публікацій, у яких переважна більшість вчених, як і законодавець, акцентує увагу на необхідності підтвердження з'ясованих обставин та обґрунтування зроблених висновків сукупністю наявних на момент постановлення процесуального рішення належних, допустимих і достовірних доказів, достатніх для його ухвалення [33, с.16; 34, с.150-151; 210, с.221; 212, с.74; 241, с.20; 315, с.87-88; 840, с.51; 944, с.17; 954, с.18; 1132, с.324]. Використання доказів у процесуальних рішеннях являє собою дію, за якої зібрані, перевірені й оцінені докази відображаються у відповідних процесуальних рішеннях з метою обґрунтування висновків про встановлення наявності або відсутності фактичних обставин кримінальної справи [604, с.188]. Обґрунтування процесуального рішення доказами свідчить про його відповідність встановленим фактичним обставинам [628, с.58], проте обґрунтованість не зводиться лише до наведення доказів: обґрунтування як процес формування якісної визначеності висновків повинно включати у себе, з однієї сторони, наведення посилань на докази, на основі яких правозастосовувач дійшов до певного висновку, а, з іншої сторони, – переконливих доводів [331, с.66-67].

Як свідчать результати дослідження слідчої та судової практики, при обґрунтуванні процесуального рішення речові докази використовуються лише у сукупності з іншими наявними доказами. Водночас, їх використання у ході обґрунтування процесуальних рішень зводиться до посилання на них при наведенні у мотивувальній частині сукупності доказів, що підтверджують з'ясовані обставини та обґрунтовують зроблені висновки [1048].

2. Використання речових доказів для перевірки наявних та отримання нових доказів. У доктрині кримінального процесу отримання нових доказів розглядається в якості мети їх використання, що прямо впливає зі змісту зібраних доказів і досягається за допомогою проведення на їх основі інших слідчих дій з використанням наявної доказової інформації в якості обґрунтовуючої, вихідної для проведення слідчих дій [51, с.374]. Дещо

уточнюючи наведену позицію, потрібно відзначити, що, по-перше, наявні докази можуть використовуватися не лише для отримання нових, але й для перевірки інших наявних доказів, а, по-друге, з цією метою вони підлягають використанню як у ході слідчих (розшукових) дій, що проводяться під час досудового розслідування та у випадках, передбачених ст. 333 КПК України, – під час судового провадження, так і в ході судових дій під час останнього.

У ході досудового розслідування використання речових доказів може виступати як елементом процесуального порядку, так і тактичним прийомом проведення окремих слідчих (розшукових) дій [423, с.88]. Зокрема, використання речових доказів виступає елементом процесуального порядку проведення двох слідчих (розшукових) дій: пред'явлення речей для впізнання (ст. 229 КПК України) та слідчого експерименту (ст. 240 КПК України). Під час проведення пред'явлення речей для впізнання використання речових доказів є невід'ємним елементом процесуального порядку проведення цієї слідчої (розшукової) дії, оскільки законодавець у ст. 229 КПК України чітко акцентує увагу на необхідності пред'явлення для впізнання речей, які особа, що впізнає, спостерігала за певних обставин і може впізнати за їх конкретними ознаками [508]. У ході проведення слідчого експерименту використання речових доказів допускається, якщо: 1) їх заміна може вплинути на результати слідчої дії та виключається можливість знищення речових доказів; 2) не вимагається пред'явлення речових доказів для впізнання особі, яка бере участь у слідчому експерименті [38, с.52-53]. У разі неможливості дотримання наведених умов під час слідчого експерименту підлягають використанню моделі речових доказів.

Визначаючи коло слідчих (розшукових) дій, під час яких має місце використання доказів як елемент процесуального порядку їх проведення, поряд з пред'явленням речей для впізнання та слідчим експериментом, вчені відносять до їх числа огляд предметів, вилучених під час проведення обшуку й огляду місця події [847]. Водночас, така позиція викликає заперечення, оскільки огляд таких предметів виступає не способом оперування ними, спрямованим на перевірку наявних та отримання нових доказів, а способом їх дослідження,

спрямованим на пізнання судом й учасниками кримінального провадження їх змісту.

Під час досудового розслідування використання речових доказів може виступати тактичним прийомом допиту, у тому числі й одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (ст. 229 КПК України), який полягає у пред'явленні допитуваному речових доказів. Використання речових доказів у ході допиту спрямовується на активізацію у допитуваного (підозрюваного, свідка, потерпілого) асоціативних зв'язків задля пригадування відомих йому обставин кримінального провадження, щодо яких допитуваний викликаний для давання показань. Як відзначають вчені, речові докази пред'являються під час допитів, в основному, з двома цілями: 1) для здійснення конкретизації та деталізації показань; 2) для здійснення на допитуваного, який намагається приховати істину, відповідного впливу і схилення його до давання правдивих показань [684].

У ході судового провадження використання речових доказів може виступати як обов'язковим елементом процесуального порядку проведення пред'явлення речей для впізнання (ст. 355 КПК України), так і тактичним прийомом допиту, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (ст.ст. 351 – 353 КПК України).

Підстави проведення під час судового розгляду пред'явлення речей для впізнання детально розкриваються у доктрині кримінального процесу [19, с.81-82; 614, с.182], хоча у судовій практиці воно проводиться рідко [512, с.661]. Причини цього полягають у недостатній нормативній опрацьованості механізмів даної судової дії і складному організаційно-тактичному характері пред'явлення для впізнання, що вимагає ґрунтовної підготовки та володіння цілим комплексом криміналістичних і психологічних знань, умінь та навичок, у зв'язку з чим впізнання у судових засіданнях нерідко замінюється більш простими пізнавальними прийомами, наприклад, оглядом у поєднанні з допитом [786, с.435-436]. Поряд з цим, як свідчать результати дослідження судової практики, суди за клопотанням сторін кримінального провадження

замість проведення пред'явлення для впізнання під час судового розгляду нерідко надають у порядку ч. 3 ст. 333 КПК України доручення органу досудового розслідування провести відповідну слідчу (розшукову) дію [1030].

Що стосується пред'явлення доказів під час допиту, то вченими звертається увага на допустимість його здійснення у ході судового провадження з констатуванням відсутності ефекту раптовості [31], вказується на можливість застосування цього тактичного прийому під час допиту будь-якого учасника судового провадження й окреслюються напрями його реалізації [452, с.387; 696, с.140]. Як свідчать результати дослідження слідчої та судової практики, речові докази широко використовуються для перевірки показань підозрюваних, обвинувачених, свідків і потерпілих та висновків експертів [1006; 1030; 1034]. При цьому судова практика переконливо свідчить про достатню раціональність використання пред'явлення доказів у ході допиту під час судового розгляду [31], хоча, незважаючи на значну ефективність використання вказаного тактичного прийому, на практиці зустрічаються випадки, за яких він залишається безрезультатним з огляду на пред'явлення доказів без урахування ситуації, яка склалася під час судового розгляду, й особи допитуваного, а також з огляду на неправильну оцінку обвинувального або захисного потенціалу доказу, що пред'являється допитуваному [533, с.14-15].

3. Використання речових доказів сторонами кримінального провадження для обґрунтування своїх правових позицій. Виходячи з ч. 3 ст. 370 КПК України, В.В. Вапнярчук визначає обґрунтування правової позиції як «підтвердження її об'єктивно з'ясованими обставинами, що встановлені дослідженими й оціненими доказами» [91, с.222].

Під час досудового розслідування обґрунтування стороною обвинувачення своєї правової позиції відображається у клопотаннях, заявлених слідчому судді, а у випадках, передбачених КПК України, – скаргах на ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені у ході досудового розслідування. Обґрунтування стороною захисту своєї правової позиції у вказаній стадії відображається як у клопотаннях, заявлених слідчому, прокурору, а у випадках,

передбачених КПК України, – слідчому судді, так і в поданих скаргах на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, а також ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування. Зокрема, ч. 5 ст. 132 КПК України покладає на сторін кримінального провадження обов'язок подати під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються [508].

Здійснюючи нормативне врегулювання порядку застосування заходів забезпечення кримінального провадження, законодавець закріплює вимогу обґрунтованості щодо клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів та клопотань про арешт майна (п. 7 ч. 2 ст. 160, п.п. 1 і 3 ч. 2 та п. 2 ч. 3 ст. 171 КПК України) [508]. При цьому законодавець зобов'язує слідчого, прокурора додавати копії матеріалів, якими він обґрунтовує свої доводи, до клопотань про здійснення приводу, накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, застосування запобіжного заходу та його зміну (ч. 1 ст. 141, ч. 1 ст. 145, ч. 2 ст. 150, ч. 2 ст. 155, ч. 3 ст. 184 і ч. 4 ст. 200 КПК України) [508]. Додаткові вимоги законодавцем закріплюються до обґрунтованості клопотань слідчого, прокурора про застосування запобіжних заходів: вони повинні містити обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у них, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів та обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України (п.п. 6 і 7 ч. 1 ст. 184 КПК України) [508]. В окремих випадках законодавець покладає обов'язок додавати до клопотань копії матеріалів, якими воно обґрунтовується, на сторону захисту. Так, п. 1 ч. 3 ст. 201 КПК України зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого до клопотання про зміну запобіжного заходу, яке ним заявляється, додати копії матеріалів, якими підозрюваний, обвинувачений обґрунтовує доводи клопотання [508].

При цьому законодавець зобов'язує слідчого суддю під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу: 1) оцінити на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів у сукупності всі обставини, у тому числі вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 178 КПК України) [508]. Як відзначив ВССУ у Листі від 04.04.2013 р. №511-550/0/4-13, у такий спосіб встановленню підлягає обґрунтованість підозри про вчинення кримінального правопорушення підозрюваним, обвинуваченим [743]; 2) встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: а) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; б) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, на які вказує слідчий, прокурор; в) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні (п.п. 1 – 3 ч. 1 ст. 194 КПК України) [508].

В узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. вказується, що розглядаючи клопотання про застосування окремих заходів, слідчі судді звертають увагу на те, що відповідні клопотання мають не лише за формою і складовими відповідати вимогам закону, але й бути належним чином обґрунтованими. Проте, часто клопотання слідчих, прокурорів є необґрунтованими [982]. У судовій практиці ненадання будь-яких доказів щодо необхідності вжиття заходів забезпечення кримінального провадження та ненадання слідчими і прокурорами обґрунтованих доказів про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів виступають причинами відмови слідчими суддями у задоволенні клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження [981].

В окремих випадках законодавець встановлює вимоги до обґрунтованості клопотань сторін про проведення окремих слідчих (розшукових) дій:

1) клопотання слідчого, погоджене з прокурором, прокурора про проведення обшуку (за винятком випадків його проведення з метою відшукування знаряддя кримінального правопорушення, предметів і документів, вилучених з обігу) повинно містити обґрунтування того, що доступ до речей, документів або відомостей, які можуть у них міститися, неможливо отримати органом досудового розслідування у добровільному порядку шляхом витребування речей, документів, відомостей відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України або за допомогою інших слідчих дій, передбачених КПК України (п. 8 ч. 3 ст. 234 КПК України), із доданням до вказаного клопотання оригіналів або копій документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання (ч. 3 ст. 234 КПК України); 2) у клопотанні про залучення експерта зазначається виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання (ч. 2 ст. 244 КПК України), із доданням до нього копій матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання (п. 3 ч. 2 ст. 244 КПК України) [508]. При цьому вченими ненадання належних доказів на обґрунтування клопотання і недоведеність обґрунтованості клопотання під час його безпосереднього розгляду слідчими суддями розглядається в якості однієї з основних підстав для відмови у задоволенні клопотань про проведення обшуку [478, с.27].

У клопотанні про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії підлягають обґрунтуванню: 1) строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії; 2) неможливість отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; 3) можливість отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самотійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили (п.п. 6, 7 і 9 ч. 2 ст. 248 КПК України) [508].

Поряд з цим, обґрунтуванню підлягають клопотання: 1) про звільнення від кримінальної відповідальності, в якому вказуються докази, що підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення (п. 6 ч. 1 ст. 287 КПК України); 2) про продовження строку досудового розслідування, в

якому зазначаються посилання на докази, якими обґрунтовується підозра (п. 4 ч. 2 ст. 295 КПК України); 3) про здійснення спеціального досудового розслідування, в якому підлягають зазначенню посилання на докази для підозри особи, щодо якої подано клопотання, у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 297-4 КПК України) [508].

У доктрині кримінального процесу неодноразово звертається увага на доцільність обґрунтування учасниками кримінального провадження будь-яких клопотань, які заявляються ними у ході досудового розслідування [595, с.34; 943, с.15; 1155, с.48]. Оскільки відповідний обов'язок учасників кримінального провадження нормативно не закріплюються, то у випадках, коли це не передбачено нормами кримінального процесуального закону, вони вправі, але не зобов'язані обґрунтовувати клопотання, які заявляються ними. Водночас, обґрунтування клопотань шляхом наведення в їх мотивувальній частині доказів, які підтверджують обставини кримінального провадження й обґрунтовують наведені доводи, сприяє їх задоволенню слідчим, прокурором. При цьому, як вказують вчені, визначення обґрунтованості відповідних підстав, встановлення їх значимості для конкретного кримінального провадження входить в обов'язок суб'єкта доказування – слідчого, прокурора [17, с.185].

Окрім клопотань сторін кримінального провадження, під час досудового розслідування обґрунтуванню підлягає цивільний позов у кримінальному провадженні, що заявляється у порядку ст. 128 КПК України особою, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а за наявності підстав для здійснення представництва інтересів громадянина або держави у суді, передбачених ч.ч. 2 і 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», – прокурором [763]. Оскільки ч. 4 ст. 128 КПК України передбачає, що форма та зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства [508], з урахуванням п. 5 ч. 3 ст. 175 ЦПК України, обґрунтуванню у цивільному позові в кримінальному провадженні підлягають позовні вимоги з викладенням обставин, якими вони обґрунтовуються, та

зазначенням доказів, що підтверджують вказані обставини [1090]. При цьому заподіяння матеріальної, фізичної, моральної шкоди, витрати на лікування особи мають підтверджуватися відповідними доказами. Наприклад, матеріальна шкода, може бути підтверджена письмовими доказами (довідками, рахунками, чеками), речовими доказами (пошкодженими речами), висновками експерта [766, с.25].

У разі пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні прокурором, він повинен обґрунтувати наявність підстав для здійснення представництва інтересів громадянина або держави у суді, передбачених вказаними нормами Закону України «Про прокуратуру», а для представництва інтересів громадянина у суді – також надати документи, що підтверджують недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність відповідного громадянина, а також письмову згоду законного представника або органу, якому законом надано право захищати права, свободи та інтереси відповідної особи, на здійснення ним представництва (ч. 3 ст. 128 КПК України) [508].

Під час судового провадження обґрунтування сторонами кримінального провадження своїх правових позицій може відображатися у заявлених ними клопотаннях, цивільному позові, промовах у судових дебатах, поданих ними апеляційних і касаційних скаргах та запереченнях на них, заявах про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Врегульовуючи порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час підготовчого провадження та судового розгляду, законодавець вказує на необхідність додержання у ході їх застосування правил, передбачених розділом II КПК України (ч. 3 ст. 315 і ч. 1 ст. 333 КПК України). У зв'язку з цим закріплена нормами кримінального процесуального закону вимога обґрунтованості поширюється на клопотання про застосування окремих видів заходів кримінального провадження (зокрема, тимчасового доступу до речей і документів, арешту майна – п. 7 ч. 2 ст. 160, п.п. 1 і 3 ч. 2 та п. 2 ч. 3 ст. 171 КПК України), у тому числі й на клопотання

прокурора про застосування запобіжних заходів (п.п. 6 і 7 ч. 1 ст. 184 КПК України) і клопотання обвинуваченого про зміну запобіжного заходу (п. 1 ч. 3 ст. 201 КПК України) [508]. Поряд з цим, під час судового провадження врахуванню судом підлягають: 1) у ході розгляду клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів – причини, через які доступ не був здійснений під час досудового розслідування (ч. 2 ст. 333 КПК України); 2) у ході розгляду клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження – значення обставин, про встановлення або перевірку яких просить особа, що звернулася з ним, можливість їх встановлення або перевірки шляхом проведення слідчих (розшукових) дій і причини, з яких не були здійснені належні дії для їх встановлення чи перевірки у стадії досудового розслідування (ч. 4 ст. 333 КПК України). При цьому у разі заявлення клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій у ході судового провадження стороною обвинувачення, законодавець покладає тягар доказування на прокурора. Так, відповідно до ч. 4 ст. 333 КПК України, суд відмовляє в задоволенні клопотання прокурора, якщо він не доведе, що слідчі (розшукові) дії, про проведення яких він просить, не могли бути проведені під час досудового розслідування через те, що не були і не могли бути відомі обставини, які свідчать про необхідність їх проведення [508].

Обґрунтуванню під час судового провадження підлягають правові позиції сторін кримінального провадження, які наводяться ними у промовах у судових дебатах. При цьому, у разі, якщо в судовому розгляді брали участь декілька прокурорів, у судових дебатах на їх розсуд має право виступити один прокурор або кожен із них обґрунтовує у промові свою позицію у певній частині обвинувачення (ч. 2 ст. 364 КПК України) [508].

Правові позиції підлягають обґрунтуванню сторонами кримінального провадження в апеляційних і касаційних скаргах та запереченнях на них, заявах про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Зокрема, закріплюючи вимоги до апеляційної та касаційної скарг, законодавець передбачає, що у них зазначаються вимоги особи, яка подає

апеляційну або касаційну скаргу, та їх обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення (п. 4 ч. 2 ст. 396 і п. 4 ч. 2 ст. 427 КПК України). Повною мірою вказані вимоги поширюються на зміни і доповнення до апеляційної та касаційної скарг, які подаються у порядку ст.ст. 403 і 432 КПК України. Встановлюючи вимоги до заперечень на апеляційну та касаційну скарги, законодавець закріплює, що у них зазначається обґрунтування заперечень щодо змісту і вимог апеляційної або касаційної скарги (п. 5 ч. 2 ст. 402 і п. 5 ч. 2 ст. 431 КПК України). У заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами зазначається обґрунтування з посиланням на обставини, що підтверджують наявність нововиявлених або виключних обставин (п. 5 ч. 2 ст. 462 КПК України) [508].

При цьому, як свідчать результати дослідження судової практики, речові докази використовуються не лише стороною обвинувачення для обґрунтування винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, але й стороною захисту для спростування причетності обвинуваченого до його вчинення [994].

Проведене дослідження дозволило узагальнити способи використання речових доказів під час кримінального провадження та розкрити зміст кожного з виокремлених способів їх використання.

РОЗДІЛ 4.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА МАТЕРІАЛЬНІ ОБ'ЄКТИ, ВИЛУЧЕНІ В ЯКОСТІ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

4.1. Зберігання речових доказів як умова забезпечення недоторканості права власності

Зберігання речових доказів виступає важливою гарантією забезпечення публічних і приватних інтересів у кримінальному провадженні. Так, з однієї сторони, воно спрямоване на забезпечення ефективності процесу доказування за рахунок можливості використання речових доказів. З іншої сторони, їх зберігання спрямоване на забезпечення як майнових прав власника (законного володільця) на речі, визнані речовими доказами, так і прав потерпілого, цивільного позивача на відшкодування (компенсацію) завданої йому шкоди.

Сутність зберігання речових доказів у доктрині кримінального процесу визначається як забезпечення схоронності як самих речових доказів, так і їх ознак і властивостей [29, с.132; 51, с.198; 222, с.57; 223, с.57; 336, с.41; 590, с.65; 796; 848, с.39; 1113]. У сучасній українській мові під терміном «схоронність» розуміють збереження у доброму стані [103, с.1422]. Виходячи з його лексичного значення, термін «схоронність» одночасно відображає: 1) стан речі, яка зберігається; 2) обов'язок зберігача речі забезпечити її збереження у доброму стані; 3) сукупність його дій, спрямованих на виконання цього обов'язку. У такому розумінні вказаний термін застосовується законодавцем ч. 1 ст. 936, ч. 1 ст. 942 і ст. 949 ЦК України у контексті визначення обов'язків зберігача забезпечити схоронність речі і повернути її поклажодавцеві у схоронності – у такому стані, в якому вона була прийнята на зберігання, з урахуванням зміни її природних властивостей [1089]. У ч. 4 ст. 168 КПК України законодавець використовує термін «схоронність» у контексті покладеного на уповноважену службову особу обов'язку забезпечити

збереження тимчасово вилученого майна в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [508]. Виходячи із лексичного та законодавчого розуміння терміну «схоронність», забезпечення схоронності речових доказів передбачає їх збереження у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні. У зв'язку з цим викликає заперечення висловлена у доктрині цивільного права позиція про те, що «схоронність – це властивість речі, яку зберігач передає поклажодавцеві» [303, с.246]. Властивість як філософська категорія пов'язана із самим буттям об'єкта, його визначеністю як даного предмета, невіддільна від цієї визначеності [1073, с.95] та незалежна від людини, оскільки властивості внутрішньо притаманні матерії і залежать лише від її внутрішньої організації [232, с.24]. Забезпечення схоронності має на меті збереження речі та її стану, а її незабезпечення зумовлює неможливість використання речі внаслідок її втрати або зміни стану, але аж ніяк не призводить до позбавлення предмету матеріального світу визначеності як речі.

Зміст зберігання речових доказів у доктрині кримінального процесу характеризується доволі неоднозначно. Так, одна група вчених визначає його як сукупність заходів, спрямованих на забезпечення збереження як самих речових доказів, так і їх доказових ознак та властивостей [222, с.64; 223, с.57; 796; 835, с.256]. Поділяючи таку позицію у цілому, друга група вчених вказує, що заходи зі зберігання речових доказів можуть носити процесуальний характер (наприклад, приєднання до матеріалів кримінального провадження) або бути техніко-криміналістичними (консервація об'єктів, які мають доказове значення, їх покриття захисними плівками тощо) [35, с.271; 521, с.198; 796; 848, с.39]. Проте, за другого із наведених підходів відбувається істотне звуження змісту зберігання речових доказів, оскільки останнє зводиться до заходів з їх вилучення. Водночас, ототожнення зберігання речових доказів з їх вилученням є необґрунтованим, оскільки, по-перше, вилучення стосовно кожного окремо взятого речового доказу є одноразовим процесуальним актом, яким не охоплюється сукупність подальших заходів з його зберігання. По-друге, вилучення може застосовуватися не до всіх речових доказів (наприклад, не

можуть бути вилучені будівлі, які зберегли на собі сліди вчинених кримінальних правопорушень або одержані внаслідок їх вчинення, тощо), що не повинно впливати на забезпечення їх схоронності. Із урахуванням цих аргументів і наведеного вище підходу до визначення сутності зберігання речових доказів, його зміст становить сукупність заходів, спрямованих на забезпечення схоронності речових доказів [393, с.108].

Оперуючи у нормах КПК України поняттям «зберігання речових доказів», законодавець не наводить його визначення та доволі неоднозначно визначає його зміст. Співвідношення назви і змісту ст. 100 КПК України зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 18.04.2013 р. №222-VII [738], свідчить про те, що законодавець поняттям «зберігання речових доказів» охоплює не лише заходи із забезпечення їх схоронності (зберігання сторонами кримінального провадження та судом, а також власником (законним володільцем) у разі їх передачі на відповідальне зберігання), але й інші заходи: повернення власнику (законному володільцю), передачу для реалізації, знищення, технологічної переробки, передачу відповідним установам, до криміналістичних колекцій експертних установ або заінтересованим особам. Водночас, останні спрямовані на вирішення долі речових доказів, у зв'язку з чим не відповідають сутності їх зберігання.

У загальному заходи, спрямовані на забезпечення схоронності речових доказів, визначені у Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. №1104 [725] (далі – Порядок зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.), Інструкції з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, погодженій Листом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду

цивільних і кримінальних справ від 17.12.2013 р. №11-2038/0/4-13 і затвердженій Наказом Державної судової адміністрації України від 17.12.2013 р. №173 [342] (далі – Інструкція з діловодства від 17.12.2013 р.) та Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду у новій редакції, затвердженій Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України і Державної судової адміністрації України від 27.08.2010 р. №51/401/649/471/23/125 [755] (далі – Інструкція про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів від 27.08.2010 р.). Проте, визначення у вказаних нормативно-правових актах заходів із забезпечення схоронності речових доказів не є вичерпним. Так, по-перше, вони визначають заходи, спрямовані на забезпечення схоронності речових доказів, які зберігаються стороною обвинувачення та судом або передаються на зберігання відповідним установам, по-друге, наведені акти вказують на заходи із забезпечення схоронності окремих видів речових доказів (зокрема, наркотичних засобів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, вогнепальної і холодної зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, транспортних засобів, готівки, цінних паперів, дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та речей, що їх містять, предметів релігійного культу, речей і документів, які мають культурну цінність, об'єктів біологічного походження тощо), а, по-третє, залежно від виду речового доказу вони містять відсилкові норми до інших підзаконних нормативно-правових актів, які визначають загальний порядок зберігання окремих вилучених речей [724; 726].

З огляду на широке коло матеріальних об'єктів, які можуть виступати речовими доказами, вичерпно визначити заходи, спрямовані на забезпечення їх схоронності, в одному нормативно-правовому акті неможливо, у зв'язку з чим обґрунтованою є нормативна вказівка на необхідність вжиття під час зберігання і передачі речових доказів заходів для забезпечення їх належного зберігання

(п. 12 Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів від 27.08.2010 р.) [755]. Хоча зміст поняття «належне зберігання» не конкретизується, проте цілком очевидно, що воно передбачає вжиття заходів, спрямованих на забезпечення їх схоронності, з урахуванням фізичних властивостей і конкретного виду речових доказів. Водночас, такі заходи повинні бути не лише належними, але й достатніми для забезпечення їх схоронності.

Для забезпечення схоронності речових доказів застосуванню підлягають закріплені нормативно-правовими актами заходи, які стосуються їх зберігання у ході кримінального провадження. У разі, якщо ці акти не визначають заходи, спрямовані на забезпечення схоронності того або іншого виду речових доказів, вживаються нормативно-закріплені заходи зберігання відповідного виду речей (харчових продуктів, нафтопродуктів, фармацевтичної продукції тощо). У разі, якщо законодавчими актами не встановлено тих чи інших умов зберігання майна, у доктрині цивільного права пропонується покласти на зберігача обов'язок вживати загальновизнаних заходів схоронності, зумовлених властивостями переданої на зберігання речі, організаційно-технічними можливостями зберігача, звичаями ділового обороту (для суб'єктів підприємництва) [1087, с.664-665]. Такий підхід є цілком обґрунтованим, хоча у практиці зустрічаються випадки, за яких відповідні установи застосовують лише нормативно-закріплені заходи зберігання речових доказів, а суди відмовляють власнику (законному володільцю) у доступі до них для вжиття загальноприйнятих заходів зберігання [1046].

Виходячи із викладеного, зміст зберігання речових доказів складає сукупність нормативно-закріплених і загальноприйнятих заходів, які зумовлені видом речового доказу, його фізичними властивостями і виступають достатніми для його збереження у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні.

У будь-якому випадку зберігання речових доказів має здійснюватися в умовах, які забезпечать їх збереження і дозволять запобігти їх знищенню чи псуванню (п. 5 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.) [725]. Як

вказує О.С. Шалякіна, умови зберігання речових доказів, незалежно від стадії процесу, повинні відповідати вимогам, які сприяють їх схоронності, незмінності та недоступності для сторонніх осіб [1113]. Дотримання наведених вимог дозволить запобігти втраті речових доказів, зміні їх стану або можливій фальсифікації, у зв'язку з чим умови зберігання речових доказів розглядаються як гарантія їх допустимості та достовірності [976, с.158].

Обов'язок вживати заходи, спрямовані на забезпечення схоронності речових доказів, які зберігаються разом з матеріалами кримінального провадження, покладається на слідчого, головуєчого суддю (п. 8 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р., п. 28.27 Інструкції з діловодства від 17.12.2013 р.) [342; 725]. У разі їх передачі на зберігання обов'язок вжиття таких заходів покладається на відповідальну особу, яка визначається залежно від місця зберігання. У зв'язку з цим викликає заперечення висловлена О.О. Рясовим позиція щодо віднесення до суб'єктів зберігання речових доказів лише осіб, які здійснюють кримінальне провадження [796]. Такий підхід не дозволяє врахувати випадки передачі речових доказів на зберігання відповідним установам і на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю). За цих випадків особи, що здійснюють кримінальне провадження, на думку Ф.Н. Багаутдінова, повинні переконатися у тому, що обране ними місце зберігання забезпечить схоронність речових доказів [29, с.132], але не зобов'язані вживати заходів із забезпечення їх схоронності.

Обов'язок вжиття заходів із забезпечення схоронності речових доказів, які зберігаються поза матеріалами кримінального провадження, покладається на відповідальну особу, призначену наказом або іншим організаційно-розпорядчим документом, виданим уповноваженою особою органу, його підрозділу або відповідної установи, в якій зберігаються речові докази. У судовій практиці порушення цієї вимоги призводить до неможливості притягнення особи до відповідальності у разі незабезпечення схоронності речових доказів [995].

За загальним правилом, визначеним ч. 2 ст. 100 КПК України, речовий доказ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у

сторони кримінального провадження, якій він наданий. Хоча речові докази можуть отримуватися обома сторонами кримінального провадження, способи їх зберігання нормативно визначені лише для сторони обвинувачення:

- 1) зберігання разом з матеріалами кримінального провадження в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого, який здійснює таке провадження (п. 7 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.) [725];
- 2) зберігання речових доказів, які за своїми властивостями (габаритами, кількістю, вагою, об'ємом) не можуть зберігатися разом з матеріалами кримінального провадження, у спеціальному приміщенні органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, що обладнане сейфами (металевими шафами), стелажми, оббитими металом дверима, ґратами на вікнах, охоронною та протипожежною сигналізацією, а за відсутності такого приміщення – у спеціальних сейфах (металевих шафах) достатнього розміру (п. 7 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.) [725];
- 3) зберігання матеріальних носіїв секретної інформації, які виступають речовими доказами¹ і не долучені до матеріалів досудового розслідування, у режимно-секретному підрозділі органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ (ч. 6 ст. 517 КПК України і п. 7 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.) [508; 725];
- 4) зберігання відповідними установами окремих видів речових доказів: наркотичних засобів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, обладнання для промислового виробництва сигарет та цигарок, вогнепальної і холодної зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, транспортних засобів, готівки, цінних паперів, дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та речей, що їх містять, предметів релігійного культу, речей і документів, які мають культурну

¹ Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р. №3855-XII, матеріальними носіями секретної інформації визнаються матеріальні об'єкти, у тому числі фізичні поля, в яких відомості, що становлять державну таємницю, відображені у вигляді текстів, знаків, символів, образів, сигналів, технічних рішень, процесів тощо [741]. До числа матеріальних носіїв секретної інформації як речових доказів належать: 1) предмети, відомості про які становлять державну таємницю: різноманітні вироби, матеріали і речовини, які містять такі відомості (зразки боєприпасів, військової техніки, засоби криптографічного захисту інформації та криптографічні системи, комплекси спеціальних видів зв'язку, комплекси технічного захисту інформації та спеціальні технічні засоби тощо); 2) документи, що містять державну таємницю: текстові (письмові та фотодокументи) і зображувальні (графічні, фотодокументи, кінодокументи та відеодокументи) [388, с.72].

цінність, об'єктів біологічного походження (п.п. 17 –26 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.) [725].

Зберігання речових доказів разом з матеріалами кримінального провадження закріплюється законодавцем і визначається вченими як загальне правило [336, с.41; 810, с.191; 835, с.256], винятками з якого є їх зберігання у спеціальному приміщенні, спеціальному сейфі, режимно-секретному підрозділі або відповідними установами. Результати дослідження практики свідчать, що разом з матеріалами кримінального провадження зберігаються, як правило, документи, що виступають речовими доказами, і лише в окремих випадках – негроміздкі речові докази. Причиною цього виступає неможливість забезпечення виконання вимоги п. 7 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р. про їх зберігання разом з матеріалами кримінального провадження в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого, який здійснює провадження [725]. Зберігання у ньому значної кількості кримінальних проваджень унеможлиблює розміщення разом з ними речових доказів. У зв'язку з цим слідчі нерідко нехтують нормативні вимоги і зберігають речові докази у робочому кабінеті поза індивідуальним сейфом, що призводить до їх втрати [1023].

Передача речових доказів на зберігання до спеціального приміщення, спеціального сейфу, режимно-секретного підрозділу або відповідним установам допускається лише за певних умов, визначених нормами чинного законодавства.

Так, умовами їх передачі на зберігання до спеціального приміщення або спеціального сейфу органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, виступають: 1) віднесення матеріальних об'єктів до числа речових доказів, які не передбачені п.п. 17 – 26 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.; 2) неможливість їх зберігання разом з матеріалами кримінального провадження внаслідок певних фізичних властивостей: габаритів, кількості, ваги, об'єму (п. 7 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.) [725].

Умовами передачі речових доказів на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, є: 1) віднесення речових доказів до числа матеріальних носіїв секретної інформації; 2) недолучення їх до матеріалів досудового розслідування (ч. 6 ст. 517 КПК України і п. 7 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.) [508; 725].

Умовами передачі речових доказів на зберігання відповідним установам виступають: 1) віднесення матеріальних об'єктів до числа речових доказів, визначених п.п. 17 – 26 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.; 2) належність відповідної установи, якій передаються речові докази, до числа установ, визначених п.п. 17 – 26 вказаного Порядку. Як правило, такими установами виступають органи державної влади, в межах територіальної юрисдикції яких здійснюється досудове розслідування, та їх структурні підрозділи [412, с.58-59]. Виняток з цього становлять випадки, за яких п.п. 18, 18-1, 19, 21 – 24 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р. допускають їх передачу на зберігання суб'єктам господарювання.

В окремих випадках п.п. 18, 18-1 і 19 зазначеного Порядку встановлюють додаткові умови для передачі речових доказів на зберігання відповідним установам: а) внесення відомостей про місцезнаходження місця зберігання речових доказів у вигляді спирту етилового, алкогольних напоїв і тютюнових виробів до Єдиного державного реєстру місць зберігання; б) внесення відомостей про суб'єкт господарювання до Єдиного державного реєстру обладнання для промислового виробництва сигарет і цигарок; в) наявність у суб'єкта господарювання дозволу на зберігання отруйних речовин [725].

Поряд із передачею на зберігання відповідним установам, ч. 6 ст. 100 КПК України передбачає можливість передачі окремих речових доказів АРМА, умовами якої є: 1) віднесення матеріальних об'єктів до числа речових доказів, вартість яких складає понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) відсутність внаслідок такої передачі шкоди для кримінального провадження.

Як вказується у доктрині кримінального процесу, місце знаходження речового доказу може залежати від необхідності проведення процесуальних дій з ним [1113]. У разі виникнення необхідності у проведенні процесуальних дій з вилученими (отриманими) речовими доказами слідчий, який здійснює кримінальне провадження, отримує з обладнаного приміщення чи спеціального сейфа необхідну упаковку з речовими доказами чи безпосередньо речові докази з прикріпленою биркою, на що вказується у п. 13 Порядку збирання речових доказів від 19.11.2012 р. [725]. При цьому місце знаходження речових доказів залежить від виду процесуальної дії, яка підлягає проведенню: у разі проведення слідчих (розшукових) дій з використанням речових доказів (пред'явлення для впізнання, допит тощо), вони підлягають зберіганню слідчим, а у разі призначення експертизи, об'єктом якої виступають такі речові докази, – експертом, на якого покладається обов'язок забезпечити збереження об'єкта експертизи (п.п. 2.2 і 4.2 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз від 08.10.1998 р.) [760].

За загальним правилом, визначеним п. 13 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р., після закінчення процесуальних дій речові докази у належній упаковці або з прикріпленою биркою у строки, визначені п. 10 цього Порядку, здаються на зберігання до обладнаного приміщення чи спеціального сейфа [725]. Виняток із цього правила становлять випадки, за яких речовий доказ, який виступав об'єктом експертизи, був пошкоджений чи повністю або частково знищений під час її проведення за наявності дозволу (письмової згоди) на його пошкодження або знищення (п.п. 2.2, 3.3 і 4.12 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз від 08.10.1998 р.) [760]. У таких випадках до висновку експерта на підставі п. 4.12 вказаної Інструкції вноситься відповідний запис, а пошкоджені під час дослідження об'єкти або їх залишки повертаються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта)) [760]. У цьому разі на зберігання до обладнаного приміщення чи спеціального сейфа можуть передаватися пошкоджені речові докази або їх залишки із наданням відповідальній особі копії висновку експерта.

Окрім зберігання речових доказів стороною кримінального провадження, якій вони надані добровільно або на підставі судового рішення, вони можуть бути передані на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю). Так, ч. 6 ст. 100 КПК України передбачає можливість прийняття такого рішення за наявності двох умов: 1) віднесення матеріальних об'єктів до речових доказів, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати із забезпечення спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню; 2) відсутність внаслідок їх передачі на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) шкоди для кримінального провадження [508]. У разі, якщо внаслідок передачі вказаних у ч. 6 ст. 100 КПК України речових доказів на відповідальне зберігання така шкода є можливою, вони продовжують зберігатися стороною обвинувачення. Наприклад, громіздкі речові докази можуть передаватися на зберігання в обладнане приміщення або до спеціального сейфу (п.п. 4 і 7 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.) [725] чи інше місце зберігання (ч. 5 ст. 100 КПК України) [508].

Поряд із наведеними у ч. 6 ст. 100 КПК України умовами для передачі речових доказів власнику (законному володільцю) на відповідальне зберігання, результати дослідження практики свідчать про доцільність виокремлення інших умов¹, необхідних для прийняття такого рішення:

1. Заявлення учасником кримінального провадження, заінтересованим у передачі речових доказів на відповідальне зберігання, відповідного клопотання. Ініціювання розгляду та вирішення вказаного питання, як правило, здійснюється шляхом заявлення клопотання: 1) про передачу речових доказів на відповідальне зберігання [730; 987; 1010; 1028; 1052; 1058]; 2) у разі, якщо речовими доказами є майно, на яке накладено арешт, – про скасування арешту

¹ На доречність врахування зазначених умов у їх сукупності вказало 82,5% респондентів (додаток Б).

майна та їх передачу на відповідальне зберігання [1011; 1026; 1056]; 3) у разі, якщо речові докази зберігаються стороною обвинувачення, – про зміну способу їх зберігання та передачу на відповідальне зберігання [727; 1057; 1060]. Таке клопотання може бути заявлене їх власником (законним володільцем) та особами, які залежно від його процесуального статусу захищають або представляють його інтереси, – потерпілим, його представником, підозрюваним, обвинуваченим [1056], його захисником [987; 1011; 1012; 1028; 1052; 1057], цивільним позивачем, його представником [730], цивільним відповідачем, його представником [1060], свідком [1010]. Норми КПК України для передачі речових доказів на відповідальне зберігання, на відміну від їх передачі для реалізації або знищення, не вимагають згоди власника (законного володільця). Проте, заявлення заінтересованим учасником кримінального провадження відповідного клопотання одночасно свідчить про його згоду на їх отримання на відповідальне зберігання.

2. Підтвердження прав особи на речі, які виступають речовими доказами і щодо передачі яких на відповідальне зберігання заявлене клопотання. Під час розгляду клопотання підлягає встановленню наявності в особи, щодо передачі якій речових доказів на відповідальне зберігання воно заявлене, права власності або права користування ними. У зв'язку з цим правильною є практика судів, які у мотивувальній частині ухвали, якою речові докази передаються на відповідальне зберігання, наводять посилання на документи, що підтверджують наявність в особи, якій вони передаються, права власності або права користування відповідними речами [1013; 1052] і відмовляють у задоволенні клопотань, поданих особами, які не виступають власниками (законними володільцями) [727].

3. Доведення власником (законним володільцем) можливості забезпечення належних умов зберігання речових доказів [443, с.213-214]. У доктрині цивільного права наявність належних умов для забезпечення утримання та збереження речей розглядається як визначальний чинник їх передачі на зберігання [1077, с.635; 1088, с.436], а у доктрині кримінального процесу

обґрунтовується пропозиція передбачити обов'язок осіб, які здійснюють кримінальне провадження, перевіряти умови передбачуваного зберігання речових доказів у власника (законного володільця), інших фізичних або юридичних осіб, яким майно може бути передано на зберігання [222, с.154]. Наявність належних умов для зберігання речових доказів підлягає доведенню власником (законним володільцем) за допомогою надання слідчому, прокурору, суду відповідних доказів. Недоведення ним наявності таких умов для зберігання речових доказів призводить до відмови у задоволенні клопотання про їх передачу на відповідальне зберігання, про що свідчать результати дослідження практики [1060].

У разі накладення арешту на майно, яке виступає речовими доказами, та/або їх зберігання стороною обвинувачення, власник (законний володільць) речових доказів, його захисник або представник, заявляючи клопотання про скасування арешту майна або зміну способу зберігання речових доказів та їх передачу на відповідальне зберігання, може обґрунтовувати незабезпечення стороною обвинувачення належних умов їх зберігання. У таких випадках у судовій практиці тягар доказування наявності належних умов для зберігання речових доказів покладається на сторону обвинувачення й осіб, яким їх було передано на відповідальне зберігання [1056].

Заявляючи клопотання про скасування арешту майна або зміну способу зберігання речових доказів та їх передачу на відповідальне зберігання і беручи участь у його розгляді судом, власник (законний володільць) речових доказів, його захисник або представник вправі, але не зобов'язаний подати суду докази, які б підтверджували незабезпечення стороною обвинувачення належних умов зберігання речових доказів, що підтверджується результатами дослідження практики [1011].

В окремих випадках речові докази можуть передаватися на відповідальне зберігання не власнику (законному володільцю), а іншим особам, які не виступають учасниками кримінального провадження, за наявності належних умов, що дозволять забезпечити їх збереження. Результати дослідження

практики свідчать, що ними виступають суб'єкти господарювання, які за профілем своєї діяльності мають майданчики або приміщення для зберігання транспортних засобів [1010; 1029], складські приміщення [1053; 1062], у тому числі обладнані холодильними установками [1019; 1022], резервуари для зберігання нафти і нафтопродуктів [730; 1016] та можуть забезпечити збереження речових доказів.

П. 1 ч. 6 ст. 100 КПК України не містить чіткої вказівки на суб'єкта кримінального провадження, яким може прийматися рішення про передачу речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю). Системний аналіз п.п. 1 – 4 ч. 6 ст. 100 КПК України дозволяє стверджувати, що під час досудового розслідування таке рішення може прийматися слідчим, прокурором, який здійснює кримінальне провадження, а під час судового розгляду – судом. КПК України не передбачає можливості прийняття вказаного рішення слідчим суддею, у зв'язку з чим останній, у разі отримання клопотання власника (законного володільця) про передачу йому на відповідальне зберігання речових доказів, відмовляє у відкритті провадження [1058].

Норми КПК України також не визначають порядок оформлення передачі речових доказів на зберігання (відповідальне зберігання). У доктрині кримінального процесу питання про перелік документів, необхідних для їх передачі на зберігання (відповідальне зберігання), залишається дискусійним. Так, вчені пропонують оформляти таку передачу за допомогою постанови про передачу речових доказів та відповідного протоколу [222, с.109]; акту приймання-передачі, договору зберігання та інших підтверджуючих документів [29, с.132]; постанови про передачу речових доказів і розписки або акту приймання-передачі [519, с.179]; постанови про їх передачу, договору зберігання, схоронної розписки, квитанції або іншого документу, який підтверджує факт прийому речових доказів на зберігання, документу про їх місцезнаходження (наприклад, повідомлення про наявність і місцезнаходження речових доказів) [1100, с.295].

Як свідчать результати дослідження практики, у переважній більшості випадків слідчі, прокурори, дотримуючись сформованої за КПК України 1960 року, відображають рішення про передачу речових доказів на зберігання або відповідальне зберігання у постанові про визнання речовим доказом і його передачу на зберігання (відповідальне зберігання) [167; 1024; 1037; 1043; 1045; 1051], і лише в окремих випадках – у постанові про їх передачу на зберігання [1015]. Оскільки рішення про передачу речових доказів на зберігання або відповідальне зберігання належить до числа процесуальних рішень, воно повинно підлягати оформленню у формі самостійної постанови, яка за своєю формою та змістом має відповідати вимогам ч.ч. 5 і 6 ст. 110 КПК України. Крім того, постанова про передачу речових доказів на зберігання або відповідальне зберігання повинна містити відомості про: найменування речових доказів, їх обсяг, вид упаковки і написи на ній, номер книги обліку речових доказів, вилучених (отриманих) стороною обвинувачення під час здійснення кримінального провадження, та порядковий номер запису у ній, місце фактичного зберігання речових доказів, прізвище, ім'я та по батькові відповідальної особи, а у разі передачі на відповідальне зберігання – власника (законного володільця). У разі винесення постанови про визнання речовим доказом, рішення про його передачу на зберігання або відповідальне зберігання та наведені відомості можуть відображатися у ній. Водночас, така постанова слідчого, прокурора лише відображає прийняте рішення, але не підтверджує факт передачі речових доказів на зберігання до обладнаного приміщення, спеціального сейфу або відповідним установам чи на відповідальне зберігання.

У разі передачі речових доказів на зберігання до обладнаного приміщення чи спеціального сейфу, факт їх передачі підтверджується квитанцією про їх отримання для зберігання, яка заповнюється відповідальною особою за формою згідно з додатком 2 до Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р. та долучається до матеріалів кримінального провадження [725]. У разі, якщо речові докази передаються на зберігання відповідним установам, п. 11 вказаного Порядку зобов'язує слідчого, прокурора після їх передачі надати

відповідальній особі копії документів, які підтверджують факт передачі речових доказів [725], але не визначає їх перелік, а у разі, якщо вони передаються власнику (законному володільцю) на відповідальне зберігання, – не містить вказівки на необхідність отримання слідчим, прокурором документів, що підтверджують факт такої передачі. Крім того, норми чинного законодавства не визначають і перелік документів, які б мали підтверджувати факт передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю).

Результати дослідження практики свідчать, що під час досудового розслідування передача речових доказів відповідним установам здійснюється на підставі акту прийому-передачі майна на зберігання [1061], а власнику (законному володільцю) на відповідальне зберігання – на підставі його розписки [1019; 1024], схоронної розписки [150], акту прийому-передачі речового доказу на відповідальне зберігання [1029; 1055] (в окремих випадках – і розписки, і акту прийому-передачі [167]) або договору про відповідальне зберігання вилучених матеріальних цінностей у ході здійснення досудового розслідування та актів їх передачі на відповідальне зберігання [1053], а під час судового розгляду – на підставі ухвал суду, які лише в окремих випадках містять вказівку про покладення на власника (законного володільця), якому речовий доказ передається на відповідальне зберігання, обов'язку зберігати його у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні [1052], до скасування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді арешту майна або до набрання законної сили рішенням суду [1012; 1026; 1057].

При цьому відібрання у відповідальної особи установи, якій передається речовий доказ, або власника (законного володільця) розписки про його отримання без зобов'язання щодо його зберігання розглядається судами як порушення норм кримінального процесуального закону [992].

Хоча ч. 2 ст. 100 КПК України не містить вказівки на необхідність відібрання такого зобов'язання, але у цілому наведена позиція відповідає меті зберігання речових доказів. Водночас, відібрання розписки про отримання речового доказу і зобов'язання щодо його зберігання не виступають заходами,

достатніми для засвідчення факту передачі речового доказу та забезпечення його збереження. Так, закріплюючи випадки відібрання в учасників кримінального провадження розписок, законодавець передбачає їх отримання для підтвердження того або іншого факту (наприклад, факту отримання повістки – ч. 2 ст. 135 КПК України, копії обвинувального акту, копії цивільного позову та реєстру матеріалів досудового розслідування – п. 3 ч. 4 ст. 291 КПК України, копії клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та реєстру матеріалів досудового розслідування – ст. 293 КПК України, письмового виклику – ч. 3 ст. 385 КПК України тощо). У зв'язку з цим відібрання розписки дозволить лише підтвердити факт отримання речового доказу відповідальною особою установи, якій він передається, або власником (законним володільцем), чого недостатньо для забезпечення його збереження. Відібрання зобов'язання щодо збереження речового доказу, навпаки, свідчитиме про покладення на відповідальну особу або власника (законного володільця) обов'язку вживати заходів, спрямованих на його зберігання, встановлення заборони щодо відчуження речового доказу протягом строків, встановлених КПК України, і роз'яснення наслідків його втрати – кримінальної відповідальності за ст. 388 КК України у разі його розтрати, відчуження, приховування, підміни, пошкодження, знищення або інших незаконних дій з ним чи порушення обмеження права користуватися ним, але не відображатиме факт передачі речового доказу.

Укладення письмового договору про зберігання речових доказів відповідною установою або відповідальне зберігання власником (законним володільцем) також є недоцільним, оскільки поширення визначених §1 глави 66 ЦК України загальних положень про зберігання на зберігання та відповідальне зберігання речових доказів призведе до перетворення цих правовідносин на договірні та викличе низку практичних проблем, пов'язаних, по-перше, з покладенням на органи досудового розслідування та суди обов'язку укладати договір у кожному випадку передачі речового доказу на зберігання (відповідальне зберігання), по-друге, з виконанням зберігачем обов'язку

повернути речові докази (з огляду на ч. 1 ст. 936 ЦК України, вони підлягатимуть поверненню органу досудового розслідування або суду, який передавав їх на зберігання), а, по-третє, з визначенням правових наслідків втрати (нестачі) або пошкодження речових доказів (ст.ст. 950 і 951 ЦК України передбачає за такі діяння цивільно-правову, а ст. 388 КК України – кримінально-правову відповідальність).

Недостатність розписки про отримання речового доказу і зобов'язання щодо його зберігання для засвідчення факту передачі та забезпечення збереження речового доказу і недоцільність укладення з цією метою договору зберігання вказує на необхідність пошуку уніфікованого документа, який підлягає складанню при передачі речових доказів на зберігання відповідній установі або на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю). Віднесення правовідносин з їх передачі на зберігання та відповідальне зберігання до числа майнових зумовлює необхідність звернення до вирішення питання про оформлення передачі майна у доктрині цивільного права. Вчені-цивілісти вказують, що передання майна традиційно оформляється актами прийому-передання, що виступають формою, в яку втілюється передання майна як двосторонній правочин [908], юридично значимим документом [350, с.86] і доказом виконання сторонами зобов'язань щодо передання та прийняття майна [349, с.81]. Таку правову природу акту приймання-передачі враховано при врегулюванні порядку оформлення передачі речових доказів торговельному підприємству для реалізації, технологічної переробки та знищення. Зокрема, п.п. 28 і 29 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р. передбачають необхідність складення у таких випадках відповідного акту [725]. Запровадження оформлення передачі речових доказів на зберігання (відповідальне зберігання) актом приймання-передачі дозволить, по-перше, врахувати двосторонній характер правовідносин, які виникають у процесі такої передачі, по-друге, не лише підтвердити факт її здійснення, але й закріпити кількісний та якісний стан речових доказів на момент їх передачі, а, по-третє, за рахунок включення до нього вказівки на зобов'язання відповідальної особи

установи або власника (законного володільця) вживати заходів, спрямованих на зберігання речових доказів, і встановлення заборони щодо їх відчуження протягом строків, встановлених КПК України, – забезпечити збереження речових доказів.

Акт приймання-передачі речових доказів повинен містити відомості про:

- а) дату і місце його складання; б) прізвище, ім'я, по батькові, посаду слідчого, прокурора, який передає речові докази на зберігання (відповідальне зберігання);
- в) номер кримінального провадження; г) прізвище, ім'я, по батькові відповідальної особи установи або власника (законного володільця), який їх приймає; г) найменування речових доказів, їх обсяг, стан, вид упаковки і написи на ній; д) номер книги обліку речових доказів, вилучених (отриманих) стороною обвинувачення, та порядковий номер запису у ній; е) місце фактичного зберігання речових доказів; є) зобов'язання відповідальної особи установи або власника (законного володільця) вживати заходів, спрямованих на зберігання речових доказів, і заборону щодо їх відчуження протягом строків, встановлених КПК України; ж) підписи слідчого та відповідальної особи установи або власника (законного володільця) [435, с.110].

Акт приймання-передачі повинен складатися у двох примірниках: перший примірник підлягає зберіганню у матеріалах кримінального провадження, а другий – передачі власнику (законному володільцю) або відповідній установі, якій речові докази передаються на зберігання. З огляду на вимогу п. 11 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р., копія такого акту підлягає наданню слідчим, прокурором відповідальній особі [725].

Крім складення акту приймання-передачі, під час передачі речових доказів на зберігання відповідальній особі установи або власнику (законному володільцю) слідчий, прокурор повинен попередити їх про кримінальну відповідальність за ст. 388 КК України у разі розтрата, відчуження, приховування, підміни, пошкодження, знищення або інших незаконних дій з речовими доказами чи порушення обмеження права користуватися ними.

На доцільність процесуального оформлення передачі речових доказів на зберігання (відповідальне зберігання) шляхом прийняття слідчим, прокурором відповідної постанови, складання акту їх приймання-передачі та відібрання в особи, якій вони передаються, письмового зобов'язання щодо їх збереження вказало 82,5% респондентів (додаток Б).

Викладене дозволяє запропонувати частину шосту статті 100 КПК України доповнити абзацом восьмим, який визначатиме порядок процесуального оформлення передачі речових доказів на зберігання або відповідальне зберігання.

Відповідно до ч. 6 ст. 100 КПК України, у разі передачі речових доказів на відповідальне зберігання, вони фіксуються за допомогою фотографування або відеозапису та докладно описуються [508]. Застосування засобів фіксування дозволяє зафіксувати стан речових доказів на момент їх передачі на відповідальне зберігання, що, на думку вчених, дозволить запобігти можливості підміни речових доказів, їх змішування з іншими предметами, і зберегти у незмінному вигляді значимі для кримінальної справи властивості і стани цих речових доказів [467, с.215; 1113]. При передачі речових доказів на відповідальне зберігання у разі необхідності може бути збережений зразок речового доказу, достатній для його експертного дослідження або інших цілей кримінального провадження (ч. 6 ст. 100 КПК України) [508]. Як свідчать результати дослідження практики, такі зразки відбираються не лише стороною обвинувачення, але й власником (законним володільцем) речових доказів або представником відповідної установи, якій вони передаються на відповідальне зберігання [1016].

Після передачі речових доказів на зберігання (відповідальне зберігання) у сторони обвинувачення може виникнути необхідність у проведенні їх повторного або додаткового огляду, призначення повторної або додаткової експертизи, об'єктом якої виступають речові докази, їх пред'явлення для впізнання тощо. Проте, норми КПК України не визначають порядок здійснення їх витребування слідчим, прокурором. Слушною з цього приводу є думка

І.В. Басистої, яка, по-перше, вказує, що за необхідності витребувати речовий доказ із місця, де він перебуває на зберіганні, слідчий складає про це мотивовану постанову, а, по-друге, обґрунтовує доцільність внесення відповідних доповнень до КПК України [46, с.208]. Після проведення відповідних слідчих (розшукових) дій слідчий, прокурор повторно вирішують питання про передачу речових доказів на зберігання (відповідальне зберігання).

Речові докази підлягають зберіганню сторонами кримінального провадження, а у випадку їх передачі на відповідальне зберігання – власником (законним володільцем) до їх передачі суду. Із моменту передачі речових доказів суду обов'язок їх зберігання законодавцем покладається на суд. Так, за загальним правилом, визначеним ч. 5 ст. 100 КПК України, речові докази, надані суду, зберігаються в суді. Виняток із цього правила складають випадки: 1) зберігання речових доказів власником (законним володільцем), якому вони передані на відповідальне зберігання (ч.ч. 5 і 6 ст. 100 КПК України); 2) зберігання речових доказів у вигляді громіздких або інших предметів, що вимагають спеціальних умов зберігання, в інших місцях зберігання (ч. 5 ст. 100 КПК України) [508], у тому числі зберігання відповідними установами речових доказів, визначених у п.п. 17 – 26 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р. (п. 11.7 Інструкції з діловодства від 17.12.2013 р.) [342]; 3) зберігання речових доказів у вигляді матеріальних носіїв секретної інформації, які не долучені до матеріалів кримінального провадження, у режимно-секретному підрозділі органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ (ч. 6 ст. 517 КПК України і п. 7 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.) [508; 725]. У таких випадках, як свідчать результати дослідження судової практики, речові докази витребовуються ухвалою суду для дослідження у судовому засіданні з покладенням на прокурора обов'язку вжити заходів щодо виконання ухвали суду [1001; 1064].

Аналіз норм кримінального процесуального законодавства дозволяє стверджувати, що способами зберігання речових доказів у суді виступають: 1) їх зберігання у сейфі головуючого судді разом з матеріалами судової справи

(п. 28.27 Інструкції з діловодства від 17.12.2013 р.) [342]; 2) їх зберігання у спеціальному приміщенні (сховищі) зі стелажми, решітками на вікнах, оббитими металом дверима, охоронною та протипожежною сигналізацією, а за його відсутності – у сховищі (сейфі, металевій шафі достатнього розміру) (п. 11.2 Інструкції з діловодства від 17.12.2013 р.) [342].

За загальним правилом, речові докази підлягають зберіганню у сейфі головуєчого судді разом з матеріалами судової справи. Як свідчать результати дослідження судової практики, суди у більшості випадків дотримуються нормативних вимог щодо місця зберігання речових доказів під час судового провадження, хоча в окремих випадках допускають порушення Інструкції з діловодства від 17.12.2013 р., основною причиною чого виступає недостатнє знання працівниками судів правил зберігання речових доказів [1001].

Закріплюючи порядок зберігання речових доказів, норми КПК України не визначають момент початку перебігу строків їх зберігання. У доктрині кримінального процесу початок перебігу цього строку пов'язується з наданням відомостям, відображеним у предметі, статусу речового доказу [221, с.208]. Проте, така позиція потребує уточнення, оскільки, по-перше, норми кримінального процесуального закону не конкретизують момент набуття матеріальним об'єктом статусу речового доказу, а, по-друге, з огляду на нормативне закріплення засади недоторканності права власності (п. 9 ч. 1 ст. 7 і ст. 16 КПК України), набуття ним такого статусу не повинно впливати на забезпечення його схоронності. У зв'язку з цим, заходи, спрямовані на забезпечення схоронності речових доказів, підлягають вжиттю з моменту їх отримання, який одночасно виступає моментом початку перебігу строку зберігання речових доказів.

Момент закінчення перебігу строку зберігання речових доказів нормами кримінального процесуального закону пов'язується з набранням законної сили судовим рішенням, яким закінчується кримінальне провадження та в якому вирішено питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів (ч. 9 ст. 100 КПК України), а у разі існування спору про належність речей, що

підлягають поверненню, – з набранням законної сили рішенням суду (ч. 12 ст. 100 КПК України) [508], постановленим за результатами його розгляду у порядку цивільного судочинства. Такий підхід законодавця є доволі узагальнюючим і не враховує випадки вирішення питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів в інших процесуальних рішеннях.

Так, по-перше, поза увагою законодавця залишилися непоодинокі випадки, за яких питання про долю речових доказів судовим рішенням, яким закінчується кримінальне провадження, не вирішується взагалі або вирішується неоднозначно. У першому випадку доля речових доказів підлягає вирішенню ухвалою суду під час виконання кінцевого судового рішення. У другому випадку судові рішення, яким закінчується кримінальне провадження та вирішено долю речових доказів, підлягає роз'ясненню ухвалою суду, що має місце, як правило, під час його виконання. У зв'язку з цим зберігання речових доказів не може припинятися з набранням чинності кінцевим судовим рішенням.

По-друге, пов'язуючи закінчення перебігу строку зберігання речових доказів із набранням законної сили судовим рішенням, яким закінчується кримінальне провадження, законодавець не враховує випадки вирішення питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів ухвалою суду, постановленою у разі закриття кримінального провадження слідчим або прокурором на підставі відповідного клопотання (ч. 9 ст. 100 КПК України). Така ухвала, на відміну від постанови слідчого, прокурора та ухвали суду про закриття кримінального провадження, не виступає кінцевим процесуальним рішенням. У доктрині кримінального процесу неодноразово висловлювалася позиція про те, що у випадку закриття кримінального провадження речові докази зберігаються до закінчення строку оскарження постанови чи ухвали про його закриття [509, с.273; 510, с.300; 512, с.260]. Водночас, з огляду на ч. 9 ст. 100 і ч. 5 ст. 284 КПК України, питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів не може вирішуватися постановою слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, а рішення прокурора про закриття

кримінального провадження щодо підозрюваного – призводити до ініціювання розгляду судом цього питання. Тому закінчення строку оскарження постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження не може впливати на визначення моменту закінчення строку зберігання речових доказів.

По-третє, допускаючи можливість вирішення долі речових доказів, визначених ч. 6 ст. 100 КПК України, до закінчення кримінального провадження, законодавець залишив поза увагою випадки, за яких вони підлягають передачі для реалізації, знищення чи технологічної переробки. Така передача здійснюється, як правило, на підставі ухвали слідчого судді, суду, яка також не виступає кінцевим судовим рішенням [441, с.130-131].

Більше того, пов'язуючи момент закінчення перебігу строку зберігання речових доказів із набранням кінцевим судовим рішенням законної сили, законодавець не враховує фактичні строки їх зберігання. Оскільки речові докази продовжують зберігатися до моменту виконання судового рішення, яким вирішено питання про спеціальну конфіскацію або долю речових доказів, то припинення процесуальних відносин з їх зберігання внаслідок набрання ним законної сили може призвести до порушення майнових прав власника (законного володільця) на речі, визнані речовими доказами, і права потерпілого, цивільного позивача на відшкодування (компенсацію) завданої йому шкоди. У зв'язку з цим обґрунтованою є позиція О.Є. Головкина, який звертає увагу на доцільність визнання процесуальної природи відносин зі зберігання речових доказів у період між набранням законної сили рішенням, що визначає їх долю, та його фактичною реалізацією [221, с.211] і пропонує визначити в якості моменту закінчення перебігу строку зберігання речових доказів їх фактичну передачу для знищення чи переробки, а також звернення у приватну або державну власність на підставі відповідного процесуального рішення, яке набрало законної сили [222, с.115].

Обґрунтованість такої позиції підтверджується й результатами дослідження судової практики. Зокрема, за наявності відповідних підстав суди, вирішуючи питання про долю речових доказів, відтермінують виконання

судових рішень у цій частині, чим продовжують фактичний строк зберігання речових доказів [156].

Викладене свідчить про доцільність уточнення визначеного ч. 9 ст. 100 КПК України моменту закінчення перебігу строку зберігання речових доказів шляхом вказівки на їх збереження до моменту фактичної передачі для виконання судового рішення, яким вирішено питання про долю речових доказів¹. Практична реалізація такої пропозиції, по-перше, дозволить гарантувати майнові права власника (законного володільця) на речі, визнані речовими доказами, і права потерпілого, цивільного позивача на відшкодування (компенсацію) завданої йому шкоди, а, по-друге, чітко визначити витрати, пов'язані зі зберіганням речових доказів, які належать до числа процесуальних витрат (п. 4 ч. 1 ст. 118 КПК України), що особливо актуально у випадках їх зберігання відповідними установами.

Гарантією забезпечення недоторканності права власності є ч. 12 ст. 100 КПК України, що закріплює строки зберігання речей, які підлягають поверненню і щодо належності яких існує спір. Вказана норма передбачає, що спір про їх належність вирішується у порядку цивільного судочинства, а вони зберігаються до набрання законної сили рішенням суду [508]. Такий підхід законодавця є цілком обґрунтованим, оскільки вирішення спору про належність речей не може виступати предметом кримінального провадження. Як вказує Д.Т. Арабулі, «у межах провадження у кримінальній справі, навіть у порядку судового контролю, постановка такого питання і його вирішення по суті є неприпустимими» [18, с.12].

У доктрині кримінального процесу висловлена позиція про те, що «речові докази повинні зберігатися до набрання чинності рішенням суду у цивільній справі у випадку, коли на момент прийняття підсумкового кримінально-процесуального рішення спір про встановлення власника вже початий у порядку цивільного судочинства, а не просто підлягає розгляду у порядку

¹ На доречність такого уточнення строків зберігання речових доказів вказало 77,3% респондентів (додаток Б).

цивільного судочинства» [222, с.112]. Водночас, така позиція викликає заперечення, оскільки достатньою умовою для зберігання речей у цьому випадку виступає встановлення факту існування спору незалежно від його передачі на розгляд у порядку цивільного судочинства, про що свідчить судова практика [1018].

Проведене дослідження дозволило розкрити зміст зберігання речових доказів, охарактеризувати способи їх зберігання під час досудового розслідування та судового провадження, розробити механізм передачі речових доказів на зберігання (відповідальне зберігання) та уточнити строки їх зберігання.

4.2. Забезпечення недоторканності права власності у ході вирішення питання про долю речових доказів

Норми кримінального процесуального закону закріплюють обов'язковість визначення долі речових доказів, передбачаючи можливість вирішення цього питання як під час досудового розслідування, так і в ході судового провадження (ч.ч. 6 – 9 ст. 100, ст.ст. 284, 369, 371 – 374 КПК України). Аналіз ч. 6 ст. 100 КПК України дозволяє стверджувати, що способами вирішення долі вказаних у ній речових доказів виступають: 1) повернення власнику (законному володільцю); 2) передача для реалізації; 3) знищення; 4) передача для технологічної переробки.

Повернення речових доказів власнику (законному володільцю) закріплюється законодавцем як альтернатива їх передачі йому на відповідальне зберігання, що може здійснюватися за наявності тих самих умов: 1) віднесення матеріальних об'єктів до числа речових доказів, визначених абз. 1 ч. 6 ст. 100 КПК України; 2) відсутність внаслідок повернення речових доказів власнику (законному володільцю) шкоди для кримінального провадження [508].

Такий підхід законодавця надає слідчому, прокурору, суду право самостійно обирати рішення, яке підлягає прийняттю: про повернення речових доказів власнику (законному володільцю) або їх передачу йому на відповідальне

зберігання, що негативно впливає на слідчу та судову практику. В одних випадках окремі суди розглядають повернення речових доказів та їх передачу на відповідальне зберігання як тотожні заходи, що призводить до необґрунтованого повернення речових доказів [1029]. В інших випадках окремі суди розглядають передачу речових доказів на відповідальне зберігання як спосіб вирішення їх долі, що призводить до необґрунтованої відмови у такій їх передачі [1028].

Повернення речових доказів власнику (законному володільцю) зумовлює поновлення у нього відповідних правомочностей, що випливають з належного йому права власності, у зв'язку з чим виступає одним зі способів вирішення долі речових доказів [433, с.211]. Тому віднесення матеріальних об'єктів до числа визначених абз. 1 ч. 6 ст. 100 КПК України речових доказів не може виступати умовою їх повернення власнику (законному володільцю), за винятком випадку, за якого ними виступають товари чи продукція, що піддаються швидкому псуванню (у тому числі у вигляді великих партій), були предметом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння та мають придатний стан, а їх власник (законний володільця) встановлений і не знав та не міг знати про їх незаконне використання.

Під час вирішення питання про повернення власнику (законному володільцю) належних йому речових доказів у вигляді товарів, що піддаються швидкому псуванню, врахуванню підлягають строки їх придатності. Проте, у слідчій практиці вони в окремих випадках не враховуються, що може призвести до псування таких речових доказів [166].

Нормативне регулювання передачі вказаних у ч. 6 ст. 100 КПК України речових доказів для реалізації здійснюється залежно від їх вартості. У разі, якщо їх вартість складає до 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, відповідно до п. 28 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р., вони передаються для реалізації торговельному підприємству [725], яка здійснюється у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [726]. У разі, якщо вартість таких речових доказів складає понад 200 розмірів

прожиткового мінімуму для працездатних осіб, вони передаються АРМА для їх реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом [508]. Примірний перелік таких речових доказів визначається Кабінетом Міністрів України [762], а особливості їх реалізації – ч.ч. 4 і 5 ст. 21 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 р. №772-VIII [751].

Знищення вказаних в абз. 1 ч. 6 ст. 100 КПК України речових доказів здійснюється у двох випадках: 1) якщо товари або продукція, що піддаються швидкому псуванню, мають непридатний стан; 2) якщо предмети чи товари відносяться до вилучених з обігу або якщо їх тривале зберігання небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля (п.п. 3 і 4 ч. 6 ст. 100 КПК України) [508]. Передача речових доказів для їх технологічної переробки застосовується до предметів і товарів, вилучених з обігу, та предметів і товарів, тривале зберігання яких небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля як спосіб вирішення долі таких речових доказів, альтернативний їх знищенню (п. 4 ч. 6 ст. 100 КПК України). Загальні вимоги до знищення та технологічної переробки таких речових доказів визначаються Кабінетом Міністрів України [323].

Аналіз закріплених п.п. 1 – 4 ч. 6 ст. 100 КПК України способів вирішення під час досудового розслідування долі речових доказів, які характеризуються властивостями, визначеними абз. 1 ч. 6 ст. 100 КПК України, дозволяє дійти висновку про внутрішню суперечність ч. 6 ст. 100 КПК України, а також її неузгодженість з іншими нормами кримінального процесуального закону.

По-перше, аналіз п.п. 1 – 4 ч. 6 ст. 100 КПК України свідчить про неможливість застосування кожного із закріплених способів вирішення долі речових доказів до будь-якого з речових доказів, вказаних в абз. 1 ч. 6 ст. 100 КПК України. У зв'язку з неузгодженістю норм ч. 6 ст. 100 КПК України її доцільно викласти у новій редакції, якою за аналогією з ч. 9 ст. 100 КПК України пов'язати способи вирішення долі речових доказів з конкретними видами речових доказів (предметами, у тому числі великими партіями товарів,

зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів; товарами, що піддаються швидкому псуванню), а також умовами застосування того або іншого способу до конкретного виду речових доказів (щодо першого їх виду – співмірністю витрат із забезпечення спеціальних умов зберігання з вартістю речових доказів; належністю речових доказів до числа вилучених з обігу предметів чи товарів; небезпечністю тривалого зберігання речових доказів для життя чи здоров'я людей або довкілля; щодо другого їх виду – придатністю стану речових доказів). При цьому передачу речових доказів, які потребують спеціальних умов зберігання, на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) або іншим особам доцільно пов'язувати не із співмірністю витрат із забезпечення таких умов з їх вартістю, а з незаподіянням внаслідок цього шкоди для кримінального провадження та наявністю у вказаних осіб можливості забезпечити схоронність речових доказів.

По-друге, норми ч. 6 ст. 100 КПК України, які передбачають можливість вирішення долі речових доказів під час досудового розслідування, не узгоджуються з ч. 1 ст. 100 КПК України, яка вказує на необхідність якнайшвидшого повернення речових доказів володільцям за винятком випадків їх вилучення внаслідок тимчасового доступу до речей і документів та накладення арешту на них. У зв'язку з цим коло наведених у ч. 1 ст. 100 КПК України винятків із загального правила про якнайшвидше повернення речових доказів володільцям підлягає доповненню вказівкою на випадки їх знищення, передачі для реалізації та технологічної переробки.

По-третє, у разі повернення власнику (законному володільцю), передачі на відповідальне зберігання, для реалізації та технологічної переробки чи знищення, ч. 6 ст. 100 КПК України передбачає фіксацію речових доказів за допомогою фотографування або відеозапису та здійснення їх докладного опису, а у разі необхідності – збереження зразка речового доказу, достатнього для його експертного дослідження або інших цілей кримінального провадження [508]. Проте, ч. 6 ст. 100 КПК України не розкриває порядок відібрання зразків речових доказів у вказаних випадках, у зв'язку з чим вказану норму доцільно

доповнити вказівкою на отримання таких зразків за аналогією зі зразками для експертизи.

У разі, якщо речові докази характеризуються властивостями, визначеними в абз. 1 ч. 6 ст. 100 КПК України, порядок вирішення питання про них ч.ч. 6 і 7 ст. 100 КПК України диференціюється залежно від визначення напряму їх спрямування (а в окремих випадках – і від наявності згоди їх власника).

У випадках, передбачених п.п. 2 і 4 та абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України, слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно із ст.ст. 171 – 173 КПК України. Прокурор у випадку, передбаченому абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України, не пізніше наступного робочого дня з моменту постановлення ухвали слідчого судді, суду надсилає копію цієї ухвали АРМА із зверненням щодо прийняття активів, а також вживає невідкладних заходів щодо передачі йому цих активів (ч. 7 ст. 100 КПК України) [508].

Розгляд і вирішення клопотання слідчого, прокурора про визначення долі речових доказів здійснюється слідчим суддею з дотриманням ст.ст. 172 і 173 КПК України. За результатами розгляду клопотання слідчий суддя вправі постановити ухвалу про повне або часткове задоволення клопотання слідчого, прокурора або про відмову у його задоволенні. У разі повного або часткового задоволення клопотання слідчого, прокурора про вирішення долі речових доказів слідчий суддя користується визначеними ч.ч. 6 і 9 ст. 100 КПК України повноваженнями щодо визначення напряму їх спрямування.

Відповідно до ч. 8 ст. 100 КПК України, реалізація, технологічна переробка або знищення речових доказів у випадках, передбачених цією статтею, здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а у випадках, якщо такі речові докази передані АРМА, – відповідно до закону та прийнятих на його виконання актів законодавства [508].

У разі закриття кримінального провадження під час досудового розслідування порядок вирішення питання про долю речових доказів визначається ч. 9 ст. 100 КПК України, яка передбачає, що у разі його закриття слідчим або прокурором питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів і документів вирішується ухвалою суду на підставі відповідного клопотання, яке розглядається згідно із ст.ст. 171 – 174 КПК України [508]. Водночас, формулювання вказаної норми викликає деякі критичні зауваження.

По-перше, І.О. Крицька та А.Р. Туманянц вказують на невизначеність моменту звернення слідчим, прокурором із клопотанням про вирішення питання про речові докази та, з урахуванням проведеного дослідження судової практики, обґрунтовують доцільність звернення з таким клопотанням до винесення постанови про закриття кримінального провадження, а також вказують на доцільність внесення відповідних змін до ч. 9 ст. 100 КПК України [948, с.184]. Поділяючи таку позицію, потрібно вказати, що згідно з п. 1 ч. 2 ст. 283 КПК України, закриття кримінального провадження виступає однією з форм закінчення досудового розслідування [508], у зв'язку з чим після прийняття відповідної постанови слідчий, прокурор позбавлені повноважень продовжувати досудове розслідування щодо конкретного кримінального правопорушення за винятком випадків прийняття прокурором рішення про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного.

По-друге, ч. 9 ст. 100 КПК України передбачає вирішення у разі закриття кримінального провадження слідчим або прокурором питання про долю речових доказів і спеціальну конфіскацію ухвалою суду. Проте, у випадку прийняття рішення про його закриття під час досудового розслідування, відповідне клопотання повинно подаватися слідчому судді, що також зумовлює необхідність внесення змін до кримінального процесуального закону.

По-третє, існує суперечність між ч. 9 ст. 100 КПК України і п. 6 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р., відповідно до якого у разі закриття слідчим, прокурором кримінального провадження питання про речові докази вирішується у відповідній постанові слідчого, прокурора [725]. У зв'язку з

неоднозначним законодавчим визначенням процесуального рішення, яким вирішується вказане питання у ході закриття кримінального провадження, ч. 9 ст. 100 КПК України в окремих випадках неправильно тлумачиться вченими, які вказують на вирішення питання про речові докази постановою слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження [509, с.274]. Проте, така позиція не відповідає ч. 9 ст. 100 КПК України, яка чітко визначає, що у разі закриття кримінального провадження слідчим або прокурором питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів вирішується ухвалою суду. У постанові про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор констатують відсутність підстав продовження досудового розслідування щодо відповідного кримінального правопорушення, а в ухвалі суду визначається наявність або відсутність правових підстав для застосування спеціальної конфіскації чи вирішення долі речових доказів. Як вказує Н.В. Глинська, обидва кримінальні процесуальні рішення тісно поєднані між собою спільними фактичним підставами, оскільки рішення суду щодо спеціальної конфіскації неодмінно має засновуватися на тому фактичному матеріалі, що міститься в обґрунтуванні постанови слідчого, прокурора про закриття провадження. Такий варіант розмежування процесуальної компетенції в частині повноважень суб'єктів, що приймають кримінальні процесуальні рішення, є цілком виправданим з огляду на конституційне право власності, позбавити якого особу вправі лише суд [211]. У зв'язку з цим необхідно внести відповідні зміни до п. 6 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р. і привести його у відповідність до ч. 9 ст. 100 КПК України [400, с.107].

Питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів і документів, які були надані суду, вирішується судом під час ухвалення судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження (ч. 9 ст. 100 КПК України) [508]. При цьому норми КПК України чітко визначають способи вирішення долі речових доказів, однакові для вирішення цього питання як у випадках закриття кримінального провадження під час досудового розслідування, так і у випадках постановлення судом кінцевого судового

рішення – обвинувального або виправдувального вироку чи ухвали про закриття кримінального провадження. Аналіз ч. 9 ст. 100 і ч. 1 ст. 549 КПК України до числа способів вирішення долі речових доказів дозволяє віднести: 1) спеціальну конфіскацію; 2) повернення власнику (законному володільцю); 3) повернення запитуваній стороні; 4) знищення; 5) передачу відповідним установам; 6) передачу до криміналістичних колекцій експертних установ або заінтересованим особам; 7) залишення у матеріалах кримінального провадження.

Спеціальна конфіскація (п.п. 1, 2, 5, 6 і 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України) як спосіб вирішення долі речових доказів запроваджена Законом України від 18.04.2013 р. №222-VII [738], а її поняття міститься у ст. 96-1 КК України [503]. Застосування спеціальної конфіскації призводить до позбавлення засудженого (а у випадках, визначених ч. 4 ст. 96-2 КК України і ч. 9 ст. 100 КПК України, – третіх осіб, пов'язаних із засудженим) права власності на гроші, цінності та інше майно, що вказані у ст. 96-1 та ч.ч. 1, 2 і 4 ст. 96-2 КК України та п.п. 1, 2, 5, 6 і 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України. Спеціальна конфіскація здійснюється у порядку, визначеному ч. 9 ст. 100 КПК України, у зв'язку з чим її застосування повинно відбуватися з урахуванням засади недоторканності права власності (п. 9 ч. 1 ст. 7 і ст. 16 КПК України), з огляду на яку підлягають забезпеченню майнові права засудженого та третіх осіб, пов'язаних із ним.

Незважаючи на численні наукові дослідження, питання про правову природу спеціальної конфіскації залишається дискусійним. Так, одна група вчених вказує на її кримінально-правовий характер [662, с.138; 663, с.340; 695, с.63; 798, с.18; 841, с.98; 1080, с.38; 1091]. Друга група вчених відзначає подвійну правову природу спеціальної конфіскації – кримінально-правову і кримінально-процесуальну [82, с.224-225; 249; 324, с.32; 1158, с.293]. Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що початково правову природу спеціальної конфіскації визначив законодавець, доповнивши нормами щодо неї КК України і КПК України. Так, нормами розділу XIV КК України вона була віднесена до числа інших заходів кримінально-правового характеру, а

нормами глави 4 КПК України – до числа способів вирішення долі речових доказів.

У кримінальному процесуальному аспекті спеціальна конфіскація за своєю правовою природою являє собою один із способів вирішення долі речових доказів. Хоча назва ст. 100 КПК України зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 18.04.2013 р. №222-VII [738], містить вказівку лише на вирішення питання про спеціальну конфіскацію, проте у контексті ч.ч. 6 і 9 ст. 100 КПК України вона виступає одним із способів вирішення долі речових доказів за рахунок визначення напряму їх спрямування за результатами встановлених під час кримінального провадження обставин, що підлягають доказуванню.

Випадки застосування спеціальної конфіскації визначені ст. 96-2 КК України та п.п. 1, 2, 5, 6 і 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України. Такий підхід законодавця до їх визначення зазнав істотної критики. При цьому одна група вчених звертає увагу на невідповідність спеціальної конфіскації предмету кримінального провадження [765, с.120-121] та відсутність її зв'язку з розкриттям злочину і притягненням до кримінальної відповідальності [473]. Друга група вчених відзначає, що за правовою природою вона належить до заходів, які мають регулюватися нормами матеріального права, а норми процесуального права повинні встановлювати лише порядок їх здійснення [249; 695, с.63]. Безперечно, одночасне закріплення випадків застосування спеціальної конфіскації у КК України і КПК України є недоречним, оскільки підстави її застосування входять до предмету правового регулювання кримінального права, а порядок – кримінального процесуального права. Одночасне закріплення норм щодо спеціальної конфіскації у КК України і КПК України, як вказує К.П. Задоя, є невдалим не лише з теоретичної точки зору, але й з суто практичної – виникає небезпека колізій між їх положеннями, можуть неоднозначно вирішуватися питання про дію цих положень у часі тощо [324, с.32]. Закріплення випадків застосування спеціальної конфіскації у КК України і КПК України призводить до виникнення колізій між їх нормами. Так, якщо у

початковій редакції ч.ч. 1, 2 і 4 ст. 96-2 КК України та п.п. 1, 2, 5, 6 і 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України передбачали однакові випадки її застосування, то Законом України від 12.02.2015 р. №198-VIII ч. 9 ст. 100 КПК України доповнена п. 6-1, який закріпив додатковий випадок, непередбачений нормами КК України: застосування спеціальної конфіскації до майна (грошових коштів або іншого майна, а також доходів від них) засудженого за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, його пов'язаної особи, якщо в суді не підтверджено законність підстав набуття прав на таке майно [508].

Поряд із цим, п. 1 ч. 4 ст. 96-2 КК України передбачає можливість застосування спеціальної конфіскації до грошей, цінностей та іншого майна третьої особи, якщо вона набула таке майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи [503], п. 6 ч. 4 ст. 100 КПК України – можливість її застосування до грошей, цінностей та іншого майна, що одержані фізичною або юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від нього, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено, а п. 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України – можливість застосування спеціальної конфіскації до майна особи, пов'язаної із засудженим за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [508].

Закріплюючи можливість її застосування до майна третіх осіб, пов'язаних із засудженим за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, вітчизняний законодавець оперує терміном «пов'язані особи засудженого» (п. 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України) [508]. Водночас, більш коректно використовувати термін «пов'язані із засудженим особи», який дозволить відобразити зв'язок цих осіб із засудженим [411, с.90].

Аналізуючи п. 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України, вчені відзначають, що, по-перше, ст. 96-2 КК України відомості про таких осіб не містить, а, по-друге, ці особи прямо не визначені як учасники кримінального провадження у ст. 3 КПК

України і, відповідно, виникає питання про співвідношення їх статусу зі статусом третіх осіб [899, с.7]. Хоча законодавець у ст. 96-2 КК України не згадує про пов'язаних із засудженими осіб, проте у ч. 1 ст. 96-1 КК України він визначає вичерпне коло злочинів, вчинення яких виступає підставою для застосування спеціальної конфіскації, та відносить до їх числа корупційні злочини і легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. У цілому підхід вітчизняного законодавця до врегулювання застосування спеціальної конфіскації до майна третіх осіб ґрунтується на ст. 6 Директиви 2014/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 03.04.2014 р., ч. 1 якої покладає на держав-членів обов'язок вжити необхідних заходів для конфіскації доходів або іншого майна, вартість якого відповідає доходам, що, прямо або побічно, були передані підозрюваним чи обвинуваченим третім особам, або були придбані третіми особами від підозрюваного чи обвинуваченого, по крайній мірі, якщо ці треті особи знали або повинні були знати, що мета передачі або придбання полягала в уникненні конфіскації, на підставі конкретних фактів та обставин, у тому числі, що передачу або придбання було здійснено безкоштовно або в обмін на суму, значно нижчу за ринкову вартість [1199].

Як вказує О.В. Козаченко, «алгоритм діяльності суду при вирішенні питання про спеціальну конфіскацію вимагає, по-перше, встановлення підстав для повернення грошей, цінностей або майна їх власнику (законному володільцю); по-друге, якщо гроші, цінності або майно не підлягають поверненню, суд вирішує питання про можливість за їх рахунок здійснити відшкодування завданої шкоди; по-третє, за відсутності підстав для першого або другого рішення суд застосовує спеціальну конфіскацію тільки за умови, що сторона обвинувачення доведе, що власник (законний володільць) грошей, цінностей та іншого майна знав про їх незаконне походження та/або використання» [457, с.24]. Крім того, судові рішення про застосування спеціальної конфіскації до пов'язаних із засудженими осіб, з урахуванням п. 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України, може бути прийняте лише у разі дотримання

сукупності таких умов: 1) спеціальна конфіскація підлягає застосуванню виключно до пов'язаних із засудженим осіб, коло яких визначено наведеною нормою – юридичних осіб, які за сприяння засудженого отримали у власність чи користування грошові кошти або інше майно, а також доходи від них; 2) вона підлягає застосуванню до пов'язаних із засудженим осіб лише у разі його засудження за вчинення корупційних злочинів і легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 3) спеціальній конфіскації підлягає майно вказаних осіб, яке складають грошові кошти або інше майно, а також доходи від них; 4) вона підлягає застосуванню до цих осіб лише у випадках, якщо в суді не підтверджено законність підстав набуття прав на таке майно [508].

Дотримання наведених умов дозволяє застосувати спеціальну конфіскацію до грошей, цінностей, іншого майна та доходів від них, які отримані пов'язаними із засудженим особами, у повному обсязі, за винятком таких випадків: 1) у разі визнання судом відсутності законних підстав набуття прав на частину майна спеціальній конфіскації підлягає лише ця частина майна (п. 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України); 2) у разі неможливості виділення частини майна, щодо якої судом встановлено відсутність законних підстав набуття прав, спеціальній конфіскації підлягає її вартість (п. 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України); 3) у разі неможливості спеціальної конфіскації майна, законність підстав набуття прав на яке не було підтверджено, на засудженого покладається обов'язок сплатити вартість такого майна (п. 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України) [508]; 4) у разі, якщо гроші, цінності, інше майно та доходи від них були повністю або частково перетворені в інше майно, конфіскації підлягає повністю або частково перетворене майно (ч. 2 ст. 96-2 КК України); 5) у разі, якщо їх конфіскація на момент прийняття судом рішення про спеціальну конфіскацію неможлива внаслідок використання або неможливості виділення з набутого законним шляхом майна, або відчуження, або з інших причин, суд виносить рішення про конфіскацію грошової суми, що відповідає вартості такого майна (ч. 2 ст. 96-2 КК України) [503].

З огляду на ч. 2 ст. 96-2 КК України, спеціальна конфіскація може застосовуватися не лише до речових доказів, але й до грошових сум, що відповідають вартості використаних або відчужених на момент постановлення судом рішення про спеціальну конфіскацію грошей, цінностей та іншого майна. Аналізуючи ч. 9 ст. 100 КПК України, А.М. Яценко вказує, що «спеціальній конфіскації підлягають лише ті гроші, цінності та інше майно, які не є речовими доказами, і тільки у випадку, якщо вона передбачена у відповідній санкції статті Особливої частині КК України» і доходить до висновку, що «є всі підстави стверджувати, що кримінальному процесуальному законодавству властива своя специфічна конфіскація майна, яка хоч і має спільні риси зі спеціальною конфіскацією як іншим заходом, але залишається окремим видом такої конфіскації» [1158, с.293]. Непогоджуючись із такою позицією, потрібно відзначити, що гроші, цінності та інше майно, вказане у ч.ч. 1, 2 і 4 ст. 96-2 КК України та п.п. 1, 2, 5, 6 і 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України, підлягають спеціальній конфіскації незалежно від того, чи виступають вони речовими доказами. При цьому ч. 9 ст. 100 КПК України, закріплюючи випадки її застосування до речових доказів як один із способів вирішення питання про них, відображає кримінальну процесуальну природу спеціальної конфіскації, відмінну від її кримінально-правової природи, але аж ніяк не визначає окремий вид спеціальної конфіскації.

Із метою усунення колізій і виключення з КПК України матеріально-правових норм, до нього потрібно внести зміни, якими замість наведення переліку випадків застосування спеціальної конфіскації передбачити, що вона підлягає застосуванню у випадках, визначених КК України [409, с.191].

Важливими гарантіями забезпечення засади недоторканності права власності у ході вирішення питання про спеціальну конфіскацію є ч.ч. 3 – 6 ст. 96-2 КК України та ч.ч. 10 і 11 ст. 100 КПК України, які закріплюють загальні умови захисту прав власника (законного володільця). Водночас, вони є недостатніми для ефективного забезпечення його майнових прав, оскільки не визначають процесуальний статус особи, щодо якої вирішується питання про

спеціальну конфіскацію (якщо вона не виступає підозрюваним, обвинуваченим, засудженим у цьому кримінальному провадженні). Аналізуючи приклад залучення такої особи до участі у кримінальному провадженні, А.С. Семенюк вказує, що у кращому випадку вона матиме статус свідка [813]. Проте, набуття третьою особою процесуального статусу свідка не дозволяє їй брати участь у доказуванні, у зв'язку з чим вона позбавлена можливості ефективно захищати свої майнові права щодо грошей, цінностей та іншого майна, яке підлягає спеціальній конфіскації. Крім того, будучи свідком у кримінальному провадженні, третя особа, щодо якої вирішується питання про спеціальну конфіскацію, не входить до визначеного ст. 393 КПК України числа учасників кримінального провадження, які вправі подати апеляційну скаргу, що позбавляє її права на перегляд постановленого слідчим суддею, судом рішення, яким застосовано спеціальну конфіскацію. У зв'язку з цим обґрунтованою є позиція Л.М. Лобойка, який пропонує для відстоювання права власності наділити особу, щодо якої вирішується питання про застосування спеціальної конфіскації, правами цивільного позивача [563]. Надання їй такого процесуального статусу створить належний процесуальний механізм забезпечення недоторканності належного цій особі права власності. Такий процесуальний статус повинен бути наданий третій особі з моменту накладення арешту на її майно, здійсненого з метою забезпечення спеціальної конфіскації за умов, визначених у ч. 4 ст. 170 КПК України.

Повернення речових доказів власнику (законному володільцю) (п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК України) становить зміст кримінальної процесуальної реституції як одного з процесуальних засобів захисту майнових прав потерпілого. Для позначення цього засобу, поряд із терміном «кримінальна процесуальна реституція», вченими нерідко використовується термін «кримінально-правова реституція», хоча аналіз наведених ними визначень свідчить про те, що переважна більшість науковців, незалежно від використовуваної термінології, розуміє під вказаним процесуальним засобом фактичне поновлення майнового становища потерпілого шляхом повернення йому майна, неправомірно

відчуженого внаслідок вчинення щодо нього кримінального правопорушення [505, с.252; 645, с.152-153; 940, с.228]. Окремі вчені розмежовують вказані терміни за пропонованим ними предметом реституції та розуміють під кримінально-правовою реституцією поновлення матеріального становища потерпілого шляхом повернення йому речових доказів – об’єктів злочинного посягання, а під кримінальною процесуальною реституцією – поновлення матеріального становища потерпілого шляхом повернення йому майна, вилученого у нього внаслідок незаконних дій слідчого, прокурора, суду [484, с.53; 1138, с.227].

Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що, по-перше, захист майнових прав потерпілих за допомогою реституції, як обґрунтовано вказує В.Т. Нор, можливий лише за наявності таких умов: 1) протиправного (злочинного) відчуження майна, яке перебувало у володінні потерпілого; 2) виявлення майна (об’єктів злочинного посягання) та його приєднання до кримінальної справи в якості речового доказу; 3) збереження вказаним майном свого початкового (до відчуження) стану; 4) володіння ним властивістю перебувати у цивільному обігу [645, с.164]. Виходячи з цих умов, застосування реституції зумовлюється неправомірним відчуженням потерпілим майна, яке виступало предметом вчиненого щодо нього кримінального правопорушення та у подальшому було визнано речовим доказом.

По-друге, застосовувана у кримінальному провадженні реституція спрямована на повернення власнику (законному володільцю) неправомірно відчуженого ним внаслідок вчинення кримінального правопорушення майна, визначеного п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК України, – грошей, цінностей та іншого майна, що були предметом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння та не підлягають конфіскації. Застосування реституції призводить до повернення власнику (законному володільцю) вказаного майна та поновлення його правомочностей щодо володіння і користування ним. Хоча кримінально-процесуальна реституція нерідко розглядається як одна із форм (способів) відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні

[243, с.4; 505, с.243; 891, с.84], проте її застосування не призводить до відшкодування завданої потерпілому шкоди і відбувається незалежно від його здійснення. У зв'язку з цим обґрунтованою виступає позиція вчених, які вказують на недоцільність ототожнення реституції з відшкодуванням завданої злочином майнової шкоди [228, с.111; 645, с.156] і заперечують можливість її визначення в якості однієї з форм відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні [228, с.112; 608, с.148].

На відміну від застосовуваної у кримінальному провадженні реституції, повернення власнику (законному володільцю) іншого майна, вилученого у нього під час кримінального провадження внаслідок незаконних дій слідчого, прокурора та суду, як і грошова компенсація втрачених або пошкоджених ними речових доказів, охоплюється відшкодуванням (компенсацією) шкоди у кримінальному провадженні. Повернення власнику (законному володільцю) такого майна та компенсація його вартості у разі втрати здійснюється у порядку, визначеному ст. 130 КПК України і Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 р. №266/94-ВР [508; 756].

По-третє, нормативне закріплення предмету реституції, підстав і процесуального порядку її здійснення у КПК України вказує на кримінальну процесуальну природу відповідних правовідносин і доцільність використання для позначення вказаного процесуального засобу захисту майнових прав потерпілого терміну «кримінальна процесуальна реституція».

Таким чином, кримінальна процесуальна реституція являє собою процесуальний засіб захисту майнових прав потерпілого, що полягає у поновленні його майнового становища шляхом повернення визнаних речовими доказами грошей, цінностей та іншого майна, що були предметом вчиненого щодо нього кримінального правопорушення.

З огляду на п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК України, у разі, якщо власника (законного володільця) грошей, цінностей та іншого майна, що були предметом

кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, не встановлено, то вони переходять у власність держави в установленому Кабінетом Міністрів України порядку [508].

Повернення речових доказів власнику (законному володільцю) як спосіб вирішення їх долі закріплюється законодавцем у п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК України в якості винятку із застосування спеціальної конфіскації, що призводить до помилкового висновку про пріоритет публічного інтересу держави у конфіскації предметів кримінального правопорушення над приватним інтересом потерпілого у поновленні його майнових прав на гроші, цінності та інше майно, яке було неправомірно відчужене ним внаслідок вчинення кримінального правопорушення. По-перше, відповідно до ч. 10 ст. 100 КПК України, під час вирішення питання щодо спеціальної конфіскації насамперед має бути вирішене питання про повернення грошей, цінностей та іншого майна власнику (законному володільцю) та/або про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням [508]. З огляду на вказану норму, законодавець надає пріоритет забезпеченню майнових прав потерпілого. По-друге, у порядку застосування кримінальної процесуальної реституції власнику (законному володільцю) підлягає поверненню будь-яке майно, що виступало предметом вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, за винятком вилученого з обігу майна. Проте, при вирішенні питання про долю останнього прийняття, на підставі п. 3 ч. 9 ст. 100 КПК України, підлягає рішення про його передачу відповідним установам або знищення. Таким чином, гроші, цінності та інше майно, що були предметом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, підлягають поверненню власнику (законному володільцю), а у разі його невстановлення переходять у власність держави, що зумовлює необхідність внесення відповідних змін до п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК України.

Повернення запитуваній стороні (ч. 1 ст. 549 КПК України) як спосіб вирішення долі речових доказів застосовується у разі їх отримання у порядку міжнародного співробітництва. Згідно з ч. 1 ст. 549 КПК України, речові докази,

передані запитуваною стороною на виконання запиту (доручення, клопотання) компетентного органу України у порядку міжнародного співробітництва, після закінчення кримінального провадження повертаються запитуваній стороні, якщо не було досягнуто домовленості про інше [508]. Норма ч. 1 ст. 549 КПК України у частині повернення таких речових доказів повною мірою відповідає положенням міжнародно-правових актів, які врегульовують порядок надання міжнародної правової допомоги у сфері кримінального судочинства [316; 468; 470].

За загальним правилом, встановленим ч. 1 ст. 549 КПК України, речові докази, одержані у порядку міжнародного співробітництва, підлягають поверненню запитуваній стороні після закінчення кримінального провадження [508], хоча сторони можуть досягнути домовленості про встановлення інших строків їх повернення. Вченими неодноразово висловлювалася позиція про доцільність чіткого визначення строків повернення речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, як на нормативному рівні [609, с.113-114], так і під час їх передання на виконання запиту [823, с.147]. Проте, строк повернення речових доказів, переданих запитуваною стороною на виконання запиту (доручення, клопотання) компетентного органу України у порядку міжнародного співробітництва, не може бути чітко визначений з огляду як на встановлені нормами кримінального процесуального закону строки кримінального провадження (ст.ст. 28 і 219 КПК України), так і на обставини, які можуть виникати під час його здійснення і призводити до зупинення досудового розслідування (ст. 280 КПК України), зупинення судового провадження (ст. 335 КПК України), закриття кримінального провадження (ст. 284 КПК України) тощо [431, с.91]. У зв'язку з цим необхідно погодитися із С.В. Ківаловим і М.І. Пашковським, які вказують, що під час запитування правової допомоги, що передбачає отримання речових доказів, має уточнюватися у запиті та відповіді на запит умова їх повернення запитуваній стороні [512, с.953]. При цьому, з урахуванням ч. 1 ст. 549 КПК України, така умова повинна передбачати повернення запитуваній стороні речових доказів,

переданих нею на виконання запиту (доручення, клопотання) компетентного органу України у порядку міжнародного співробітництва, після закінчення кримінального провадження або в інший строк, якщо про це було досягнуто домовленості.

Згідно з ч. 2 ст. 6 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р., ч. 3 ст. 103 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 07.10.2002 р. і ч. 1 ст. 549 КПК України, запитувана сторона вправі відмовитися від повернення переданих нею речових доказів [316; 468; 508]. При цьому, з огляду на ч. 2 ст. 12 Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 08.11.2001 р., під час застосування ст.ст. 3 і 6 Конвенції така відмова може мати місце як до, так і після передачі предметів запитуючій стороні, якщо в такий спосіб може бути спрощено їх реституцію законному власнику [308]. У разі, якщо запитувана сторона відмовляється від повернення речових доказів до моменту їх передачі на виконання запиту (доручення, клопотання) компетентного органу України у порядку міжнародного співробітництва, вона може вказати про це у відповіді на запит. У разі, якщо запитувана сторона відмовляється від повернення речових доказів після їх передачі, вона додатково повідомляє про це компетентний орган України, який звертався до неї із запитом (дорученням, клопотанням) у порядку міжнародного співробітництва.

Знищення речових доказів (п.п. 3 і 4 ч. 9 ст. 100 КПК України) як спосіб вирішення їх долі застосовується у двох випадках: 1) до майна, що було предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом, та/або вилучене з обігу, як альтернатива їх передачі відповідним установам; 2) до майна, що не має ніякої цінності і не може бути використане, як основний спосіб вирішення долі таких речових доказів, поряд з їх передачею до криміналістичних колекцій експертних установ або заінтересованим особам.

Як свідчать результати дослідження судової практики, у першому випадку суди приймають рішення про знищення холодної та вогнепальної зброї,

боєприпасів та їх частин, наркотичних засобів [123; 130; 154; 1017]. У другому випадку суди визнають майном, яке не має ніякої цінності і не може бути використане, та приймають рішення про знищення: а) речових доказів, використаних в якості засобів і знарядь вчинення кримінального правопорушення, зокрема засобів для зберігання та вживання наркотичних засобів (пристроїв для куріння коноплі, металевих банок і коробок, полімерних пляшок, сит) [116; 117; 122; 153], знарядь злому (металевих фомок, кухонних ножів, металевих викруток) [158; 179] та інших знарядь вчинення кримінального правопорушення (ручних пил, сокир тощо) [119]; б) речових доказів, які зберегли на собі сліди кримінального правопорушення (предметів одягу, покривал, подушок, металевих уламків від дужок замків, полотен для пилок по металу, мотузок, шматків ізоляції, металевих стрічок тощо) [124; 127; 134; 159; 174].

Передача відповідним установам (п. 3 ч. 9 ст. 100 КПК України) як спосіб вирішення долі речових доказів, альтернативний їх знищенню, може застосовуватися до майна, що було предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом, та/або вилучене з обігу. Як свідчать результати дослідження судової практики, у переважній більшості випадків суди приймають рішення про знищення вказаних речових доказів і лише в окремих випадках визначення долі вогнепальної зброї та боєприпасів до неї, що були предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з їх незаконним обігом, – про передачу таких речових доказів головному управлінню Національної поліції у відповідній області [126; 139; 145].

Передача до криміналістичних колекцій експертних установ або заінтересованим особам (п. 4 ч. 9 ст. 100 КПК України) як спосіб вирішення долі речових доказів може застосовуватися до майна, яке не має ніякої цінності і не може бути використане, як виняток із загального правила про їх знищення. Відповідно до п. 4 ч. 9 ст. 100 КПК України, рішення про передачу вказаних речових доказів до криміналістичних колекцій експертних установ або заінтересованим особам може бути прийняте судом лише у разі необхідності та

за наявності їх прохання [508]. Ініціювання розгляду питання про передачу речових доказів здійснюється шляхом заявлення керівниками експертних установ і заінтересованими особами відповідних клопотань. П. 1.6.2 Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 10.09.2009 р. №390 і зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 15.10.2009 р. за №963/16979, покладає на начальників НДЕКЦ обов'язок забезпечити подання до суду клопотань про уміщення до колекцій об'єктів, які становлять інтерес для оперативно-службової, науково-дослідної та методичної діяльності [343].

Така передача речових доказів здійснюється з метою поповнення інформаційно-довідкових колекцій, призначених для використання об'єктів, уміщених до них, під час проведення експертних досліджень, створення науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи, підготовки орієнтовної інформації, узагальнення відомостей про причини й умови вчинення злочинів та інших правопорушень з метою запобігання їм [343].

Як свідчать результати дослідження судової практики, до криміналістичних колекцій експертних установ судами передається вогнепальна зброя, боєприпаси до неї [125; 133; 172] та холодна зброя [140; 160]. Оскільки п. 1.6.2 зазначеної Інструкції вказує на необхідність використання під час формування інформаційно-довідкових колекцій речових доказів, що становлять інтерес для оперативно-службової, науково-дослідної та методичної діяльності [343], суди нерідко приймають рішення про передачу до криміналістичних колекцій експертних установ саморобної вогнепальної зброї [121; 173], саморобної холодної зброї [140; 160], підроблених документів, що посвідчують особу [128; 170; 178], підроблених грошових купюр [165], спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації у вигляді годинників, запальничок і канцелярських ручок [157].

Аналіз положень вказаної Інструкції та сформованої на основі п. 4 ч. 9 ст. 100 КПК України судової практики свідчить про те, що передача речових доказів до криміналістичних колекцій експертних установ розглядається як спосіб вирішення долі не майна, що не має ніякої цінності і не може бути використане, а майна, яке: а) було виготовлене або використане в якості засобу чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та зберегло на собі його сліди; б) зберегло на собі сліди кримінального правопорушення; в) майна, що було предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом, та вилучене з обігу; г) майна, що вилучене з обігу.

У зв'язку з невідповідністю п.п. 1, 3 і 4 ч. 9 ст. 100 КПК України сформованій на її основі судовій практиці передачі речових доказів до криміналістичних колекцій експертних установ, доцільно внести зміни до кримінального процесуального закону, якими, по-перше, визначити знищення речових доказів в якості єдиного способу вирішення долі майна, яке не має ніякої цінності і не може бути використане, а, по-друге, передбачити його застосування до перерахованих вище видів речових доказів.

Результати дослідження судової практики свідчать, що передача речових доказів заінтересованим особам здійснюється у двох випадках: а) невстановлення власника (законного володільця) майна, яке не має ніякої цінності (наприклад, ключа, використаного як знаряддя вчинення кримінального правопорушення) [169]; б) смерті власника (законного володільця) майна внаслідок вчинення щодо нього кримінального правопорушення (наприклад, належної вбитому під час полювання вогнепальної зброї, дозволу на її зберігання та носіння тощо) [144].

Вирішуючи долю речових доказів, окремі суди припускаються помилок у застосуванні п. 4 ч. 9 ст. 100 КПК України, керуючись яким приймають рішення про передачу підроблених грошових купюр до криміналістичних колекцій експертних установ або іншим заінтересованим особам, визначеним прокурором [155]. Проте, прийняття таких рішень є неприпустимим, оскільки

ними не лише чітко не визначається доля речових доказів, але саме вирішення цього питання перекладається на сторону обвинувачення.

Залишення у матеріалах кримінального провадження (п. 7 ч. 9 ст. 100 КПК України) як спосіб вирішення долі речових доказів підлягає застосуванню до документів, які виступають речовими доказами. Відповідно до п. 7 ч. 9 ст. 100 КПК України, документи, що є речовими доказами, залишаються в матеріалах кримінального провадження протягом усього часу їх зберігання [508].

Як свідчать результати дослідження судової практики, суди приймають рішення про зберігання в матеріалах кримінального провадження: а) будь-яких документів, які використовувалися в якості засобів вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або були предметом кримінального правопорушення (договорів, актів приймання-передачі, актів інвентаризації, заяв, довідок, державних актів, розпоряджень тощо) [147; 152; 175; 177]; б) дисків з відеозаписами із камер зовнішнього відеоспостереження і нагрудних камер патрульних поліцейських [142; 164; 176; 180].

Поширеними виступають випадки прийняття судами рішень про зберігання в матеріалах кримінального провадження речових доказів, які не виступають документами: зокрема, несправжніх (імітаційних) грошових купюр, використаних під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій [131; 135], фальсифікованих грошових купюр [115; 143] тощо. Проте, така практика не відповідає вимогам ч. 9 ст. 100 КПК України, з огляду на яку вони підлягають знищенню, а у разі необхідності та за наявності відповідного клопотання можуть бути передані до криміналістичних колекцій експертних установ.

Вченими звертається на можливість повернення документів, які виступають речовими доказами, заінтересованим особам [731, с.90]. Результати дослідження практики свідчать, що у значній кількості справ суди приймали рішення про повернення володільцям (органам державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання) оригіналів документів, необхідних

для використання в організаційно-розпорядчій і господарській діяльності [129; 138; 137; 141; 163]. Така практика виступає цілком обґрунтованою, оскільки дозволяє забезпечити законні інтереси володільців документів. У зв'язку з цим доцільно внести зміни до п. 7 ч. 9 ст. 100 КПК України, якими передбачити можливість повернення документів, які є речовими доказами, володільцям за їх клопотанням.

П. 12 ч. 1 ст. 368 і п.п. 1 і 2 ч. 4 ст. 374 КПК України відносять питання про долю речових доказів до числа питань, що вирішуються судом при ухваленні вироку, та зобов'язують суд відображати рішення з цього питання у резолютивній частині вироку [508].

У разі перегляду судового рішення, яким вирішено долю речових доказів, судом апеляційної інстанції, останній також вправі вирішити вказане питання. У доктрині кримінального процесу вирішення вказаного питання судом апеляційної інстанції пов'язується зі зміною ним вироку у випадках, якщо така зміна не погіршує становища обвинуваченого [511, с.217; 538, с.130]. Аналогічна позиція була сформована у судовій практиці ВССУ, який у п. 15 Інформаційного листа від 21.11.2012 р. №10-1717/0/4-12 вказував, що суд апеляційної інстанції змінює вирок, якщо його зміна не погіршує становища обвинуваченого, зокрема, у разі зміни рішення про долю речових доказів і документів згідно зі ст. 100 КПК України [744]. Як свідчать результати дослідження практики, суди апеляційної інстанції, керуючись п. 2 ч. 1 ст. 407 і ст. 408 КПК України, постановляють ухвали про зміну як вироку, так і ухвали суду першої інстанції у частині вирішення питання про долю речових доказів [999; 1000].

Визначаючи межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції, потрібно враховувати, що зміна вироку або ухвали суду першої інстанції у частині вирішення цього питання можлива не лише з підстав, визначених п. 2 ч. 1 ст. 407 і п. 4 ч. 1 ст. 408 КПК України. При цьому необхідно виходити із повноважень суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду

апеляційної скарги і підстав для постановлення ним того або іншого кінцевого судового рішення, які визначаються ст.ст. 407 – 415 КПК України.

У разі залишення вироку або ухвали суду першої інстанції без змін (п. 1 ч. 1 ст. 407 КПК України) та скасування вироку або ухвали суду першої інстанції і призначення нового розгляду у суді першої інстанції (п. 6 ч. 1 ст. 407 КПК України) питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції не вирішується. Так, у першому із наведених випадків залишається без змін рішення з питання про них, яке міститься у резолютивній частині вироку або ухвали суду першої інстанції, а у другому – вказане питання може бути переглянуте судом першої інстанції у процесі нового розгляду кримінального провадження.

У разі зміни вироку або ухвали суду першої інстанції (п. 2 ч. 2 ст. 407 КПК України), скасування вироку суду першої інстанції повністю чи частково та ухвалення нового вироку (п. 3 ч. 2 ст. 407 КПК України), скасування ухвали суду першої інстанції повністю чи частково та ухвалення нової ухвали (п. 4 ч. 2 ст. 407 КПК України) і скасування вироку або ухвали суду першої інстанції та закриття кримінального провадження (п. 5 ч. 2 ст. 407 КПК України) суд апеляційної інстанції вправі переглянути судові рішення суду першої інстанції у частині визначення долі речових доказів та ухвалити з цього питання своє рішення.

При цьому, як свідчать результати дослідження судової практики, підставою для прийняття судом апеляційної інстанції рішення про зміну судового рішення суду першої інстанції у частині визначення долі речових доказів виступає неправильне вирішення цього питання [996].

Окремої уваги заслуговує питання щодо вирішення долі речових доказів судом апеляційної інстанції, якщо вказане питання не вирішувалося судом першої інстанції під час постановлення судового рішення, оскільки у судовій практиці з перегляду судових рішень в апеляційному порядку на сьогодні сформовано дві протилежні позиції щодо можливості його вирішення. Зокрема, одні суди апеляційної інстанції змінюють судові рішення судів першої інстанції

у частині визначення долі речових доказів [993; 1002]. Інші суди апеляційної інстанції рекомендують судам першої інстанції, якими не вирішувалося питання про долю речових доказів під час постановлення судового рішення, самостійно прийняти рішення з цього питання [989; 998].

Аналізуючи наведені позиції судів апеляційної інстанції щодо вирішення долі речових доказів за умови, що дане питання не вирішувалося судом першої інстанції під час постановлення судового рішення, потрібно визнати правильною позицію тих судів апеляційної інстанції, які рекомендують судам першої інстанції внести зміни у резолютивну частину вироку у частині вирішення питання про долю речових доказів¹. Обґрунтованість позиції цих судів апеляційної інстанції пояснюється тим, що, виходячи зі змісту ч. 9 ст. 100, п. 12 ч. 1 ст. 368, п.п. 1 і 2 ч. 4 ст. 374, п. 14 ст. 537 і п. 4 ч. 2 ст. 539 КПК України, питання про долю речових доказів під час судового розгляду вирішується судовим рішенням, яким закінчується кримінальне провадження, а у ході виконання вироку – судом, який постановив це рішення. Якщо питання про долю речових доказів не вирішено у судовому рішенні суду першої інстанції, воно не може вирішуватися судом апеляційної інстанції, оскільки норми наведених статей кримінального процесуального закону не передбачають такої можливості. Більше того, ст.ст. 409 і 412 КПК України не відносять невирішення питання про долю речових доказів до числа істотних порушень вимог кримінального процесуального закону, які виступають підставами для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, що унеможлиблює можливість зміни судом апеляційної інстанції судового рішення суду першої інстанції шляхом доповнення його рішенням щодо долі речових доказів [418, с.173].

Незважаючи на чіткі вимоги кримінального процесуального закону щодо необхідності вирішення питання про долю речових доказів у судовому рішенні, яким закінчується кримінальне провадження, деякі суди на їх порушення при

¹ На доречність такого рішення суду апеляційної інстанції вказало 71,5% респондентів (додаток Б).

постановленні вироку не вирішують це питання, на що звертається увага у підготовленому Верховним Судом України Узагальненні судової практики щодо вирішення питання про речові докази, передачу в дохід держави грошей, валюти, цінностей, іншого нажитого злочинним шляхом майна або такого, що було об'єктом злочинних дій [907]. Невирішення питання про долю речових доказів у судовому рішенні, яким закінчується кримінальне провадження, призводить як до збільшення навантаження на суди, так і до несвоєчасного відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди і стягнення процесуальних витрат, про що свідчать результати дослідження судової практики [997].

У разі, якщо питання про долю наданих суду речових доказів не було вирішене ним при ухваленні кінцевого судового рішення у кримінальному провадженні, воно підлягає вирішенню судом під час виконання вироку. Ст. 537 КПК України, що визначає коло питань, які вирішуються судом під час виконання вироків, не містить прямої вказівки на вирішення питання про долю речових доказів, але таке повноваження суду впливає з п. 14 цієї статті, яка передбачає вирішення ним інших питань про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконання вироку. Як відзначає В.К. Волошина, крім питань, зазначених у законі, суди мають право вирішувати також інші питання, що виникають при виконанні вироку внаслідок його недоліків, у тому числі питання про долю речових доказів, якщо вона не вирішена вироком суду [512, с.936-937]. При цьому, з огляду на п. 14 ст. 537 і п. 4 ч. 2 та ч. 3 ст. 539 КПК України, у ході виконання вироку питання про долю речових доказів вирішується одноособово суддею суду, який ухвалив вирок, у десятиденний строк з дня надходження до суду клопотання вказаного у ч. 1 ст. 539 КПК України учасника кримінального провадження згідно з правилами судового розгляду, передбачених ст.ст. 318 – 380 КПК України, з урахуванням положень розділу VIII КПК України. Прийняте з цього питання рішення приймається у формі ухвали про внесення відповідних доповнень до мотивувальної та резолютивної частин вироку, на що вказало 72,3% респондентів (додаток Б).

Водночас, в окремих випадках суди, вирішуючи питання про долю речових доказів під час виконання вироку, постановляють ухвали про виправлення описок у судових рішеннях [1004]. Проте, така практика вирішення долі речових доказів не відповідає вимогам ст. 379 КПК України, що закріплює процесуальний порядок виправлення описок та очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні. Як вказує Ю.М. Грошевий, «вирішуючи питання про виправлення описок чи арифметичних помилок, допущених у судовому рішенні, суд не вправі змінювати зміст судового рішення, він лише усуває неточності щодо встановлених фактичних обставин справи (наприклад, дати події, номери і дати документа, найменування сторони, прізвища особи тощо)» [511, с.161]. Таким чином, виправлення описок у судових рішеннях можливе лише у тих випадках, коли не вносяться зміни до судових рішень, у зв'язку з чим невирішення питання про долю речових доказів не можна розглядати в якості описки [399, с.198].

Викладене дозволяє запропонувати внести відповідні зміни і доповнення до КПК України, зокрема доповнити частину першу статті 100, викласти частини шосту та дев'яту статті 100 у новій редакції, доповнити статтю 537 пунктом 13-4 і доповнити пункт 4 частини другої статті 539.

Проведене дослідження дозволило розкрити способи вирішення долі речових доказів та охарактеризувати порядок вирішення цього питання під час досудового розслідування, судового провадження у першій інстанції, апеляційного провадження і виконання вироку.

4.3. Відшкодування шкоди, завданої втратою або пошкодженням речових доказів у кримінальному провадженні

Одним із завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК України, виступає охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження [508]. До числа прав, які підлягають забезпеченню під час кримінального провадження, належать їх майнові права, у тому числі на речі, які виступають речовими доказами. Важливою гарантією забезпечення

майнових прав учасників кримінального провадження як власників (законних володільців) речей, що виступають речовими доказами, є засада недоторканності права власності, з огляду на вимоги якої (ч. 1 ст. 16 КПК України) позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України [508]. За відсутності підстав для позбавлення власника (законного володільця) права власності на речі, які виступають речовими доказами, вони підлягають поверненню йому на підставі судового рішення, що набрало законної сили. Водночас, як свідчать результати дослідження практики, непоодинокими є випадки втрати і пошкодження речових доказів, що призводить до порушення майнових прав власника (законного володільця). Викладене зумовлює актуальність дослідження підстав і порядку відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, як гарантії поновлення майнових прав учасників кримінального провадження.

За загальним правилом, визначеним ст. 130 КПК України, шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює ОРД, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом [508]. Спеціальною по відношенню до наведеної виступає норма ч. 4 ст. 100 КПК України, відповідно до якої у разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу вона зобов'язана повернути володільцю таку саму річ або відшкодувати її вартість [508]. Системний аналіз наведених норм дозволяє стверджувати, що законодавець у їх межах визначив підстави і порядок відшкодування шкоди, завданої втратою чи знищенням речових доказів у кримінальному провадженні. Виходячи зі змісту ч. 4 ст. 100 КПК України, підставами для відшкодування шкоди виступають втрата та знищення стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу. Водночас, наведене законодавцем коло підстав відшкодування шкоди у даному випадку не є досконалим і підлягає уточненню.

Так, по-перше, поняття «втрата речових доказів» охоплює своїм змістом широке коло випадків, за яких відбувається припинення існування відповідних речей, у тому числі знищення речових доказів та їх підміну іншими речами, які у доктрині кримінального процесу розглядаються в якості одних з найбільш поширених способів фальсифікації речових доказів [668, с.256; 700, с.8; 917, с.199]. У зв'язку з цим окрема вказівка у ч. 4 ст. 100 КПК України на знищення речового доказу як самостійну підставу відшкодування шкоди вбачається зайвою.

По-друге, з позиції доктрини цивільного права втрата майна може полягати у фізичній загибелі речей та у вибутті майна з володіння особи [693, с.52]. Відповідно, втрата речових доказів полягає або в їх фізичній загибелі (наприклад, внаслідок знищення), або в їх вибутті з кримінального провадження без фізичної загибелі (наприклад, внаслідок підміни, крадіжки). Таким чином, визначаючи підстави для відшкодування шкоди, законодавець у ч. 4 ст. 100 КПК України не враховує випадки пошкодження речових доказів. Як вказує Т.Є. Крисань, пошкодження майна за змістом ЦК України охоплює всі несприятливі зміни як тимчасового характеру, що вимагають витрат щодо їх усунення, так і необоротні, які іноді допускають використання речей за тим чи іншим їх призначенням зі зниженням їхньої вартості (часткове пошкодження), а іноді призводять до втрати цінності майна повністю і до абсолютної неможливості його використання, тобто загибель (повне пошкодження) [517, с.131]. На відміну від втрати речових доказів, їх пошкодження полягає у зміні речових доказів, яка, на думку вчених, може характеризуватися їх деформуванням, зміною їх внутрішньої структури [668, с.256], спотворенням властивостей матеріальних об'єктів [700, с.8]. Таким чином, пошкодження речових доказів, з однієї сторони, призводить до зміни їх доказових властивостей, а, з іншої, — до зменшення реальної вартості речей, які виступають речовими доказами, що, у свою чергу, зумовлює заподіяння їх власнику (законному володільцю) шкоди. У зв'язку з цим пошкодження речових доказів підлягає визнанню самостійною підставою для відшкодування шкоди.

По-третє, ч. 4 ст. 100 КПК України передбачає можливість втрати речового доказу лише стороною кримінального провадження, хоча вона можлива також і внаслідок рішень, дій або бездіяльності суду. Зокрема, з урахуванням ч. 5 ст. 100 КПК України, речові докази, надані суду, підлягають зберіганню у суді, за винятком випадків, передбачених ч.ч. 5 і 6 ст. 100 та ч. 6 ст. 517 КПК України, п.п. 7, 17 – 26 Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р. [725] і п. 11.7 Інструкції з діловодства від 17.12.2013 р. [342].

По-четверте, у ч. 4 ст. 100 КПК України мова йде про втрату стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу, що кореспондує ч. 2 ст. 100 КПК України, відповідно до якої речовий доказ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий [508]. Водночас, з урахуванням ч. 2 ст. 93 КПК України, речовий доказ може бути не лише наданий стороні кримінального провадження, але й витребуваний та отриманий нею, а також вилучений стороною обвинувачення.

Що стосується порядку відшкодування шкоди, завданої втратою речових доказів, законодавець передбачає два способи її відшкодування: повернення володільцю такої самої речі та відшкодування її вартості (ч. 4 ст. 100 КПК України). На можливість повернення власнику (законному володільцю) такої самої речі за умов дії КПК України 1960 року звернув увагу Пленум Верховного Суду України, який у ч. 2 п. 9 Постанови «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» від 27.03.1992 р. вказав, що при визначенні розміру відшкодування шкоди, заподіяної майну незалежно від форми власності, судам належить враховувати, що відшкодування шкоди шляхом покладення на відповідальну за неї особу обов'язку надати річ того ж роду і якості, виправити пошкоджену річ, іншим шляхом відновити попереднє становище в натурі застосовується, якщо за обставинами справи цей спосіб відшкодування шкоди можливий. Коли відшкодування шкоди в натурі неможливе, потерпілому відшкодовуються в повному обсязі збитки відповідно до реальної вартості на час розгляду справи

втраченого майна, робіт, які необхідно провести, щоб виправити пошкоджену річ, усунути інші негативні наслідки неправомірних дій заподіювача шкоди [759].

Водночас, у випадках відшкодування шкоди, завданої втратою речових доказів, законодавчий підхід, за якого вибір конкретного способу її відшкодування покладається на розсуд правозастосовувача, вбачається не виправданим. Це пояснюється тим, що покладення на державу обов'язку повернення власнику (законному володільцю) такої самої речі, як та, що виступала речовим доказом у кримінальному провадженні і була втрачена, є недоцільним, оскільки, з однієї сторони, це призведе до додаткових (і не завжди прозорих та виправданих) витрат на пошук і купівлю такої речі, а, з іншої, – не у всіх випадках сприятиме задоволенню законних інтересів власника (законного володільця) щодо своєчасного отримання речі належної якості [403, р.83-84].

Відсилковий характер ст. 130 КПК України щодо відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює ОРД, досудове розслідування, прокуратури або суду, в порядку, передбаченому законом, зумовлює необхідність звернення до аналізу норм глави 82 ЦК України [1089] і Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 р. №266/94-ВР [756]. У ч. 1 ст. 1176 ЦК України законодавець визначає вичерпне коло випадків, за яких підлягає відшкодуванню шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює ОРД, досудове розслідування, прокуратури або суду, але не відносить до числа таких випадків втрату та пошкодження речових доказів. Відповідно до ч. 6 ст. 1176 ЦК України, шкода, завдана фізичній або юридичній особі внаслідок іншої незаконної дії або бездіяльності чи незаконного рішення органу, що здійснює ОРД, органу досудового розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується на загальних підставах [1089]. Із урахуванням ч.ч. 1 і 6 ЦК України та ст. 1 вказаного Закону України, норми останнього не підлягають

застосуванню щодо правовідносин, які виникають внаслідок втрати або пошкодження речових доказів у кримінальному провадженні.

Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду визначені ст. 1166 ЦК України, згідно з якою майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала [1089]. Водночас, у доктрині цивільного права норми правового інституту відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями, визначеними у главі 82 ЦК України, за змістом обґрунтовано поділяються на дві групи: 1) загальні правила та норми, які застосовуються до всіх зобов'язань із заподіяння шкоди, оскільки спеціальний закон не передбачає якихось винятків із загальних правил (ст.ст. 1166, 1167, 1172, 1191 – 1193 ЦК України); 2) спеціальні правила, передбачені законом для особливих випадків заподіяння та відшкодування шкоди (ст.ст. 1173 – 1176, 1178 – 1184, 1187 – 1188, §§2 і 3 глави 82 ЦК України) [78, с.198]. Поділяючи таку позицію, потрібно відзначити, що у разі втрати або пошкодження речових доказів внаслідок незаконних рішень, дій чи бездіяльності органу, що здійснює ОРД, досудове розслідування, прокуратури або суду, завдана шкода підлягає відшкодуванню на підставі ст. 1173 ЦК України, яка визначає підстави відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування.

Такий висновок підтверджується й результатами дослідження судової практики. Зокрема, вирішуючи спори про відшкодування шкоди, завданої втратою речових доказів, суди постановляють рішення, керуються ст. 1173 ЦК України як спеціальною нормою, що визначає підстави відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування [778]. У разі втрати або пошкодження речових доказів у кримінальному провадженні внаслідок незаконних рішень, дій чи бездіяльності сторони захисту, завдана майнова шкода підлягає відшкодуванню на підставі ст. 1166 ЦК України.

Із урахуванням правил, закріплених ч. 4 ст. 100 і ст. 130 КПК України та ст.ст. 1166 і 1173 ЦК України, у разі втрати речових доказів стороною обвинувачення, судом незалежно від їх вини власнику (законному володільцю) підлягає відшкодуванню державою за рахунок Державного бюджету України їх повна вартість, а у разі пошкодження речових доказів – вартість відновного ремонту чи сума, на яку зменшилася реальна вартість речей, визнаних речовими доказами. У разі втрати або пошкодження речових доказів стороною захисту, потерпілим завдана власнику (законному володільцю) шкода підлягає відшкодуванню ними самостійно у повному обсязі.

Поряд із прямими збитками, до розміру майнової шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють ОРД, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, вчені-процесуалісти обґрунтовано включають неотриманих доходів. Як вказує В.Т. Нор, до розміру майнової шкоди повинні включатися як прямі збитки, так і неотримані доходи. При цьому відшкодування шкоди у натурі не є перешкодою до відшкодування, крім того, ще й заподіяних збитків у вигляді неотриманих доходів, які потерпіла особа одержала б, коли б не був скоєний злочин [646, с.40]. На необхідність відшкодування потерпілому на його вимогу неодержаних доходів у зв'язку із заподіянням шкоди майну свого часу зверталася увага Верховним Судом України у ч. 2 п. 9 вказаної Постанови Пленуму від 27.03.1992 р. [759].

Вирішуючи питання про відшкодування завданої шкоди, ЄСПЛ виходить зі ст. 41 Конвенції, відповідно до якої якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію [469]. Виходячи з цього, у своїй практиці ЄСПЛ неодноразово відзначав необхідність відшкодування заявнику втраченої вигоди (п. 47 Рішення ЄСПЛ від 24.02.2009 р. у справі «Dacia S. R. L.» проти Молдови» [1177], п. 26 Рішення ЄСПЛ від 20.01.2011 р. у справі «Basarba OOD» проти Болгарії» [1170], п. 91 Рішення ЄСПЛ у справі «Агрокомплекс проти України» від 25.07.2013 р. [851],

п. 261 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України» [850] тощо). Зокрема, у п. 261 Рішення від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України» ЄСПЛ вказав, що з огляду на господарську діяльність з використання літаків, які здійснювало підприємство-заявник після їхнього придбання, Суд погоджується з тим, що у цій справі літаки призначалися для використання у прибутковій діяльності. Отже, у Суду немає сумнівів, що підприємство-заявник втратило прибутки, які воно могло отримати від своїх літаків впродовж строку з моменту їхнього вилучення і до цього часу [850].

Із урахуванням наведеного, відшкодуванню повинна підлягати не лише пряма шкода, завдана втратою речових доказів, але й неотримані доходи – прибуток, який міг бути отриманий власником (законним володільцем) речей, визнаних речовими доказами, за умови їх своєчасного повернення на підставі судового рішення, яке набрало законної сили. Такий підхід повинен застосовуватися й у разі пошкодження речових доказів, що потягло за собою зменшення їх реальної вартості: окрім прямої шкоди, власнику (законному володільцю) повинні відшкодовуватися неотримані доходи – різниця у розмірі прибутку, яка могла бути отримана ним за умови неущкодження речей, визнаних речовими доказами.

Поряд із майновою шкодою, у разі втрати або пошкодження речових доказів власнику (законному володільцю) на основі ст. 1167 ЦК України підлягає відшкодуванню завдана йому внаслідок цього моральна шкода¹. Моральна шкода, завдана втратою або пошкодженням речових доказів у кримінальному провадженні, відшкодовується відповідно до загальних положень ст. 1167 ЦК України, які визначають підстави і порядок її відшкодування.

У практиці ЄСПЛ значна увага звертається на відшкодування моральної шкоди, що визначається Судом як відшкодування за занепокоєння, незручність і

¹ На доцільність відшкодування у разі втрати або пошкодження речових доказів неотриманих доходів і моральної шкоди вказало 69,8% респондентів (додаток Б).

невизначеність, викликані порушенням, та інші моральні втрати (п. 29 Рішення ЄСПЛ від 06.04.2000 р. у справі «Comingersoll S. A.» проти Португалії») [1176]. При цьому ЄСПЛ, по-перше, вказує на можливість відшкодування моральної шкоди, завданої втратою речових доказів у кримінальному провадженні, зокрема літаків, які були вилучені у заявника та на які було накладено арешт (п.п. 252 і 263 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України») [850]. По-друге, Суд відзначає можливість відшкодування моральної шкоди юридичним особам (п. 35 Рішення ЄСПЛ від 06.04.2000 р. у справі «Comingersoll S.A.» проти Португалії» [1176], п. 79 Рішення ЄСПЛ від 25.07.2013 р. у справі «Агрокомплекс проти України» [851], п. 252 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України» [850] тощо). Зокрема, у п. 35 Рішення від 06.04.2000 р. у справі «Comingersoll S.A.» проти Португалії» ЄСПЛ вказав, що оскільки основною формою компенсації, яку Суд може призначити, виступає матеріальна компенсація, то він в обов'язковому порядку повинен мати право, з метою ефективного дотримання права за ст. 6 Конвенції, також присуджувати матеріальні компенсації за завдану комерційним компаніям моральну шкоду [1176]. По-третє, Суд звернув увагу на те, що понесена комерційними компаніями моральна шкода може включати аспекти, які тією або іншою мірою є об'єктивними або суб'єктивними, зокрема: репутацію компанії, невизначеність у прийнятті рішень, розкол у керівництві компанією (для якого не існує точного способу підрахунку наслідків) і, нарешті, хоча й меншою мірою, тривогу та незручності, завдані членам і керівництву компанії (п. 35 Рішення ЄСПЛ від 06.04.2000 р. у справі «Comingersoll S.A.» проти Португалії») [1176]. Як підставу для відшкодування моральної шкоди Суд визначає створення внаслідок констатованих ним порушень ситуації тривалої невизначеності для підприємства-заявника у здійсненні ним підприємницької діяльності (п. 92 Рішення ЄСПЛ від 25.07.2013 р. у справі «Агрокомплекс проти України») [851], створення перешкод у роботі підприємства-заявника та викликання відчуття безпорадності та розчарування у його керівників (п. 263

Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України») [850].

Оскільки втрата речових доказів призводить до позбавлення власника (законного володільця), а їх пошкодження – до порушення його майнових прав на речі, визнані речовими доказами, питання про відшкодування шкоди, завданої їх втратою та пошкодженням, підлягає вирішенню судом. Вирішуючи питання про відшкодування такої шкоди, суд повинен: 1) встановити наявність в особи, яка звернулася з позовом про її відшкодування, майнових прав на речі, визнані речовими доказами (шляхом дослідження доказів, які підтверджують факт набуття таких прав); 2) дослідити обставини отримання речових доказів (шляхом дослідження протоколів відповідних слідчих (розшукових) дій, журналу судового засідання тощо); 3) встановити факт покладення на сторону кримінального провадження, суд обов'язку зберігати речові докази (шляхом дослідження документів, які містять процесуальне рішення про зберігання речових доказів разом з матеріалами кримінального провадження або про їх передачу на зберігання відповідно до Порядку зберігання речових доказів від 19.11.2012 р.); 4) встановити факт втрати або пошкодження речових доказів (шляхом дослідження обставин, за яких відбулася їх втрата або пошкодження); 5) визначити наявність підстав для повернення речових доказів власнику (законному володільцю) у конкретному кримінальному провадженні; 6) визначити розмір завданої майнової та моральної шкоди.

У разі втрати речових доказів визначення розміру майнової шкоди здійснюється шляхом дослідження доказів, які містять грошову оцінку відповідних речей, а у разі їх пошкодження – шляхом дослідження речей, визнаних речовими доказами у кримінальному провадженні, та документів, які містять грошову оцінку відповідних речей і визначають вартість відновного ремонту чи суму, на яку зменшилася їх реальна вартість. У разі втрати або пошкодження речових доказів визначення розміру моральної шкоди здійснюється шляхом дослідження доказів, які, з урахуванням ст. 23 ЦК України, повинні підтверджувати факт заподіяння фізичних і душевних

страждань внаслідок втрати або пошкодження речових доказів, вказувати на глибину таких страждань, ступінь вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, та інші обставини, які мають істотне значення, а також вказувати розмір грошового відшкодування моральної шкоди.

Як свідчать результати дослідження судової практики, у разі встановлення наведених фактів і дослідження вказаних обставин суди постановляють рішення про задоволення позовних вимог про відшкодування шкоди, завданої втратою або пошкодженням речових доказів, і стягнення на користь їх власника (законного володільця) майнової та моральної шкоди. У разі невстановлення вказаних фактів, у тому числі у випадках ненаведення власником (законним володільцем) речей, визнаних речовими доказами у кримінальному провадженні, відповідних доказів, суди відмовляють у задоволенні позовних вимог про стягнення майнової та/або моральної шкоди [778].

У своїй практиці ЄСПЛ значну увагу присвячує формуванню правових стандартів визначення розміру завданої заявнику матеріальної та моральної шкоди, у тому числі втратою і пошкодженням речових доказів. Визначаючи розмір завданої матеріальної шкоди, Суд вказує, що точному розрахунку суми, необхідної для повного відшкодування матеріальних втрат, яких зазнав заявник, може перешкоджати як невизначений за своєю природою характер шкоди, що впливає з порушення (п. 18 Рішення ЄСПЛ від 27.12.1999 р. у справі «Сміт і Грейді проти Сполученого Королівства» [1187], п. 20 Рішення ЄСПЛ у справі «Basarba OOD» проти Болгарії» [1170] тощо), так і неможливість визначення вартості майна, якого більше не існує (п. 13 Рішення ЄСПЛ від 15.11.2011 р. у справі «Говганнісян і Широян проти Вірменії») [1181].

Поряд з цим, Суд вказує на труднощі у визначенні розміру втраченої вигоди, пов'язані з коливанням прибутків внаслідок різних непередбачуваних чинників (п. 47 Рішення ЄСПЛ від 24.02.2009 р. у справі «Dacia S.R.L.» проти Молдови») [1177], зокрема у комерційній діяльності, що передбачає прийняття ризиків і певного ступеня невизначеності щодо використання та прибутковості майна (п. 26 Рішення ЄСПЛ від 20.01.2011 р. у справі «Basarba OOD» проти

Болгарії») [1170]. У разі точного встановлення розміру втраченої вигоди Суд приймає рішення про присудження заявнику чітко визначеної суми її грошового відшкодування. Зокрема, у справі «Dacia S.R.L.» проти Молдови» ЄСПЛ оцінив надані заявником розрахунки втраченої вигоди як такі, що не є надмірними, та, з урахуванням відсутності будь-якої допомоги з боку уряду в розрахунок належної заявнику втраченої вигоди, претензії останнього у цьому відношенні задовольнив у повному обсязі (п. 47 Рішення ЄСПЛ від 24.02.2009 р.) [1177]. У разі, якщо Суд, з урахуванням обставин справи, констатує неможливість точного встановлення розміру втраченої вигоди, він, виходячи із принципу справедливості, враховує факт її заподіяння під час прийняття рішення про присудження заявнику чітко визначеної суми грошового відшкодування за результатами оцінки всіх аспектів завданої йому шкоди (п. 26 Рішення ЄСПЛ від 20.01.2011 р. у справі «Basarba OOD» проти Болгарії» [1170], п. 265 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України» [850] тощо).

Що стосується грошового відшкодування моральної шкоди, то Суд може присудити її комерційному підприємству, здійснюючи оцінку на засадах справедливості, оскільки її точний розрахунок у принципі неможливий (п. 79 Рішення ЄСПЛ від 25.07.2013 р. у справі «Агрокомплекс проти України» [851], п. 252 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України» [850] тощо).

У разі, якщо за одним чи більше аспектами шкоди неможливо здійснити точний розрахунок або якщо провести відмінність між матеріальною та моральною шкодою вкрай важко, Європейський суд може прийняти рішення про здійснення загальної оцінки (п. 29 Рішення ЄСПЛ від 06.04.2000 р. у справі «Comingersoll S.A.» проти Португалії») [1176] на засадах справедливості (п. 93 Рішення ЄСПЛ від 25.07.2013 р. у справі «Агрокомплекс проти України» [851], п. 264 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України» [850] тощо). При прийнятті рішення про здійснення такої оцінки Суд виходить з обставин конкретної справи і враховує вплив часу, велику

кількість питань, які не підлягають точній оцінці, та неможливість точно визначити у кількісному виразі завдану матеріальну і моральну шкоду (п. 93 Рішення ЄСПЛ від 25.07.2013 р. у справі «Агрокомплекс проти України» [851]). За результатами здійснення загальної оцінки Суд присуджує заявнику чітко визначену суму грошового відшкодування, якою покриваються всі аспекти шкоди (п. 94 Рішення ЄСПЛ від 25.07.2013 р. у справі «Агрокомплекс проти України» [851], п. 265 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України» [850] тощо).

Судове рішення про відшкодування шкоди, завданої втратою або пошкодженням речових доказів у кримінальному провадженні, підлягає виконанню у відповідності до Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 р. З урахуванням п. 3 цього Порядку [723], судові рішення про стягнення коштів Державного бюджету України на відшкодування шкоди, завданої втратою або пошкодженням речових доказів у кримінальному провадженні, виконуються на підставі виконавчих документів територіальними органами Державної казначейської служби України шляхом безспірного списання коштів з єдиного казначейського рахунку на користь власника (законного володільця) речей, які виступають речовими доказами у кримінальному провадженні, у порядку п.п. 35 – 40 вказаного Порядку.

Викладене свідчить як про необхідність удосконалення правового регулювання порядку відшкодування шкоди, завданої втратою речових доказів, так і про доцільність нормативного врегулювання порядку відшкодування шкоди, завданої їх пошкодженням. З урахуванням наведеного, вбачається за доцільне частину четверту статті 100 КПК України щодо визначення підстав і порядку відшкодування такої шкоди викласти у новій редакції.

Проведене дослідження дозволило розкрити підстави і порядок відшкодування шкоди, завданої втратою або пошкодженням речових доказів, а також виокремити, з урахуванням практики ЄСПЛ, та охарактеризувати європейські правові стандарти відшкодування такої шкоди.

РОЗДІЛ 5.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НИХ

5.1. Європейські правові стандарти формування та використання речових доказів у ході кримінального провадження

З огляду на тенденцію до уніфікації міжнародних правових норм у галузі кримінального процесу та гармонізації вітчизняного кримінального процесуального законодавства у частині доказування до європейських правових стандартів, вагома роль в удосконаленні норм КПК України і формуванні судової практики належить ЄСПЛ. У процесі зближення національних правових систем у контексті європейського правового поля його практика, на думку вчених, слугує об'єднуючим фактором, провідником загальноєвропейських ідей у різноманітні національні правопорядки [879, с.34]. Водночас, як відзначає М.М. Головінський, «наявна тенденція до зближення кримінально-процесуальних систем та уніфікація міжнародних правових норм у галузі кримінально-процесуального права за допомогою вироблення взаємоприйнятних орієнтирів не повинна виключати у той самий час і вибіркового підходу до вбудовування правових норм у національні законодавства кожної з країн з урахуванням місцевих умов і правових традицій, що дозволяє застосовувати найбільш прийнятні варіанти вирішення конкретних проблем, що виникають при провадженні у кримінальних справах» [220, с.12-13]. Повною мірою це стосується правових позицій ЄСПЛ щодо формування речових доказів та їх використання у кримінальному провадженні.

У низці рішень ЄСПЛ застосовує до оцінки способів збирання доказів, у тому числі й речових, традиційний підхід, за якого питання про їх допустимість досліджується у контексті справедливості судового розгляду в цілому. Так, у справі «Шенк проти Швейцарії» ЄСПЛ вказав, що згідно зі ст. 19 Конвенції

завдання Суду полягає у забезпеченні дотримання зобов'язань, прийнятих на себе Договірними Державами за Конвенцією. Він не покликаний досліджувати фактичні і правові помилки, ніби-то допущені національними судами, якщо тільки – тією чи іншою мірою – вони не ведуть до порушення прав і свобод, охоронюваних Конвенцією. Ст. 6 Конвенції гарантує право на справедливий судовий розгляд, але вона не встановлює будь-яких правил допустимості доказів як таких; це завдання внутрішнього права. Суд, таким чином, не може виключити принципово та *in abstracto* прийнятність такого роду незаконно отриманих доказів. Він повинен лише оцінити, чи був судовий розгляд у цілому справедливим (п.п. 45 і 46 Рішення ЄСПЛ від 12.07.1988 р.) [288]. Такого підходу до оцінки способів збирання доказів дотримується й Консультативна рада європейських суддів, яка у п. 25 Висновку №9 (2006) вказує, що національні суди є відповідальними за застосування європейського права: від них у багатьох випадках вимагається його пряме застосування та тлумачення національного права у відповідності до європейських стандартів [183].

У подальшому ЄСПЛ дещо уточнив свою позицію, наведену у справі «Шенк проти Швейцарії», як стосовно оцінки доказів національними судами, так і щодо здійснюваної Судом оцінки справедливості судового розгляду в цілому. Зокрема, у справі «Бербера, Мессеґе і Хабардо проти Іспанії» ЄСПЛ відзначив, що, як правило, національні суди, зокрема суд першої інстанції, повинні оцінити подані їм докази, а Суд має визначити, чи може судовий розгляд вважатися у цілому, включаючи способи, за допомогою яких обвинувачення та захист отримали докази, справедливим, як того вимагає ст. 6-1 Конвенції (п. 68 Рішення ЄСПЛ від 06.12.1988 р.) [1169].

Наведені правові позиції широко використовувалися ЄСПЛ для обґрунтування допущених національними судами порушень Конвенції [263; 264; 277; 287; 290; 856; 857; 861; 865; 866; 874; 877; 1178; 1179]. Так, у справі «Хан проти Сполученого Королівства», ЄСПЛ вказав, що вирішення Судом питання про те, чи є судовий розгляд у цілому, в тому числі способи отримання доказів, справедливим, включає в себе вивчення «незаконності» та, у разі

порушення іншого права, гарантованого Конвенцією, характеру порушення (п. 34 Рішення ЄСПЛ від 12.05.2000 р.) [1182]. У подальшому ЄСПЛ використовував цю правову позицію у низці справ [263; 277; 287; 290; 870; 1167; 1183], конкретизувавши її у частині способів отримання доказів у справі «Раманаускас проти Литви», в якій відзначив, що Суд зобов'язаний не визначати, чи певні докази були отримані незаконно, а перевіряти, чи така «незаконність» не спричинила порушення іншого права, гарантованого Конвенцією (п. 52 Рішення ЄСПЛ від 05.02.2008 р.) [870].

Із часом ЄСПЛ почав поступово відходити від застосування традиційного підходу до оцінки способів збирання доказів у контексті визначення справедливості судового розгляду в цілому. Зокрема, вказавши у справі «Биков проти Російської Федерації» та «Лісіка проти Хорватії», що потрібно врахувати якість доказів, у тому числі, чи могли обставини, за яких вони були одержані, поставити під сумнів їх достовірність або точність (п. 90 Рішення ЄСПЛ від 10.03.2009 р. і п. 49 Рішення ЄСПЛ від 25.02.2010 р.) [263; 1183], Суд в окремих справах почав визначати справедливість судового розгляду в цілому, виходячи зі здійсненої ним оцінки законності способу отримання того чи іншого доказу, використання вичерпних способів збирання доказів і дотримання правил їх дослідження, перевірки, оцінки і використання. При цьому у справі «Мірілашвілі проти Росії» ЄСПЛ вказав, що він часто оцінює, якою мірою недоліки, щодо яких подається скарга, вплинули на загальну справедливість судового розгляду, особливо у зв'язку з прийняттям доказів. З іншого боку, щоб визначити, чи мало місце порушення §§1 і 3 ст. 6 Конвенції, Суду може знадобитися розглянути окремо всі аспекти скарги заявника, а потім провести загальну оцінку (п.п. 164 – 166 Рішення ЄСПЛ від 11.12.2008 р.) [279].

Досліджуючи методологічні особливості аналізу ЄСПЛ щодо оцінки «несправедливо отриманих» доказів, вчені виділяють два підходи до визначення Судом недопустимості доказів: 1) статичний, застосовуючи який ЄСПЛ досліджує джерела доказів і способи їх отримання та припускає, що докази є недопустимими за своєю суттю та підлягають безумовному вилученню

(зокрема, докази, отримані за допомогою тортур, тобто з порушенням ст. 3 Конвенції); 2) динамічний, використовуючи який ЄСПЛ переносить акцент на процедуру дослідження і перевірки доказів та аналізує докази, отримані з порушенням гарантій ст. 6 Конвенції – презумпції невинуватості, права не свідчити проти себе і своїх близьких, права на допомогу адвоката (зокрема, докази, отримані в результаті провокації або особливо цинічних форм обману) [879, с.240].

Поділяючи таку позицію у цілому, потрібно вказати, що за допомогою статичного підходу Суд, досліджуючи способи отримання доказів, встановлює, як правило, порушення фундаментальних вимог Конвенції, наслідком яких виступає неможливість їх використання. При цьому, як вказується у загальній особливій думці суддів Петтіті, Шпільмана, Де Мейєра і Карілло Салседо у справі «Шенк проти Швейцарії» (Рішення ЄСПЛ від 12.07.1988 р.), дотримання закону при отриманні доказів не є абстрактною або суто формальною вимогою. Навпаки, це має першорядне значення для справедливості судового розгляду у кримінальних справах. Жоден суд не може, не завдаючи шкоди належному відправленню правосуддя, спиратися на доказ, який не тільки був отриманий нечесним шляхом, але й, насамперед, протизаконно. Якщо суд так вчиняє, то він не може вважатися справедливим у розумінні Конвенції (Рішення ЄСПЛ від 12.07.1988 р.) [288].

Як відзначає В.В. Тютюнник, предметом оцінки ЄСПЛ доказу з точки зору «законності» способу його отримання є закріплені в законі підстави і порядок проведення процесуальної дії, спрямованої на його отримання, а також комплекс інших допоміжних заходів, що здійснюється в рамках процедури проведення процесуальної дії, а критерієм оцінки доказу з точки зору «законності» способу його отримання – відповідність складових, що утворюють «механізм отримання доказів», правам і свободам, що охороняються Конвенцією [951, с.86-87]. У частині оцінки законності способів отримання речових доказів ЄСПЛ визначає належність використовуваних для їх збирання

процесуальних дій, дотримання порядку проведення процесуальних дій і достатність останніх для формування необхідних речових доказів.

Оцінка належності процесуальних дій, використовуваних для збирання речових доказів, надана ЄСПЛ у справах «Функе проти Франції», «Бук проти Німеччини», «Смирнов проти Росії», «Лісіка проти Хорватії» та інших. Зокрема, у справі «Функе проти Франції» Суд визнає, що держави вправі вдаватися до деяких заходів, наприклад огляду житла та вилучення, для встановлення речових доказів вчинення правопорушень (п. 56 Рішення ЄСПЛ від 25.02.1993 р.) [286]. У справі «Бук проти Німеччини» ЄСПЛ наголосив, що держави, вживаючи заходів до запобігання заворушенням чи вчиненню злочинів або щоб захистити права інших осіб, за необхідності можуть проводити обшук та виїмку з метою отримати докази на підтвердження вчинення певних видів злочинів, якщо іншим способом установити особу винного неможливо (п. 52 Рішення ЄСПЛ від 28.04.2005 р.) [855]. У справі «Смирнов проти Росії» ЄСПЛ стосовно провадження обшуків приміщень і вилучень вказав, що Високі Договірні Сторони вправі визнати за необхідне вдаватися до таких заходів для отримання речових доказів вчинення певних злочинів (п. 44 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р.) [282]. У справі «Лісіка проти Хорватії» Суд вказав, що проведення декількох обшуків того самого приміщення ні в якому разі не суперечить принципам справедливого судового розгляду (п. 56 Рішення ЄСПЛ від 25.02.2010 р.) [1183].

На необхідність дотримання порядку проведення процесуальних дій, спрямованих на збирання речових доказів, ЄСПЛ звернув увагу у справах «Імакаєва проти Росії», «Смирнов проти Росії», «Пантелеєнко проти України», «Андре та інші проти Франції», «Головань проти України» та інших.

Так, у справі «Імакаєва проти Росії» Суд відзначив, що під час обшуку заявниці не було пред'явлено ордер на обшук та не було надано інформації про те, що шукали. Більше того, з матеріалів випливає, що такого ордера взагалі не було як до, так і після обшуку, ймовірно через те, що сили безпеки діяли у ситуації термінової необхідності. Уряд не зміг надати подробиці щодо причин

обшуку, посилань на його законність або позначити процесуальну значимість даних дій. Уряд не зміг надати інформацію про те, які речі були вилучені в будинку Імакаєвих, оскільки вони нібито були знищені. Таким чином, очевидно, що протоколювання або огляду вилучених речей не було виконано. Розписка, складена військовим офіцером, який не вказав свого справжнього імені, не вказав державний орган, який він представляв, і в якій говориться про «сумку з документами та ящик касет», є єдиним документом про проведений обшук. Посилання Уряду на Закон «Про боротьбу з тероризмом» не може замінити індивідуальної санкції на проведення обшуку, позбавляючи її об'єкта і меж, та підготовки у відповідності до передбачених нормативно-правових актів, або до, або після обшуку. Таким чином, Суд вважає, що обшук і вилучення у даній справі були проведені без санкції або належних гарантій (п.п. 187 – 189 Рішення ЄСПЛ від 09.11.2006 р.) [271].

У справі «Смирнов проти Росії» ЄСПЛ вказав, що за відсутності вимоги про отримання попередньої санкції суду на провадження обшуку слідчі органи мають у своєму розпорядженні необмежений розсуд при оцінці доцільності та масштабів обшуку і вилучення. У своїх рішеннях у справах «Функе проти Франції», «Крем'є проти Франції і «Міай проти Франції» Суд встановив, що зважаючи, основним чином, на відсутність судового ордеру, «обмеження й умови, передбачені законом, видаються занадто невизначеними і повними лазівок для втручання у здійснення прав заявника, яке з цієї причини не можна вважати суворо пропорційним переслідуваній державою законній меті». У частині способів проведення обшуку ЄСПЛ зауважив, що надмірно широкі вирази, в яких було сформульовано постанову про проведення обшуку, надали співробітникам міліції необмежений розсуд при визначенні, які документи «представляли інтерес» для розслідування у кримінальній справі; у результаті був проведений обширний обшук і потім вилучення. У коло вилучених матеріалів входили не лише ті, що мали відношення до підприємницької діяльності двох приватних компаній: крім них співробітники міліції забрали особисту записну книжку заявника, центральний блок його комп'ютера та інші

матеріали, включаючи довіреність від імені його довірителя на ведення цивільної справи, не пов'язаної з цією кримінальною справою, і чернетку процесуальної записки в іншій справі (п.п. 45 і 48 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р.) [282].

Схожу позицію ЄСПЛ висловив у справі «Пантелесенко проти України», вказуючи на необґрунтованість практики органів досудового розслідування, спрямованої на вилучення речей і документів, які не мають відношення до кримінальної справи, і правильність практики вітчизняних судів, які відзначають незаконність таких дій. Зокрема, Суд відзначив, що 28.08.2000 р. Новозаводський районний суд м. Чернігова дійшов висновку, що обшук у нотаріальній конторі заявника був проведений незаконно, оскільки органи влади не дотрималися засобів правового захисту, передбачених законодавством. Більше того, замість вибору доказів, суттєвих для розслідування, вони вилучили всі документи з офісу та певні особисті речі, що належать заявнику, які не мали жодного відношення до справи. Сутність цього висновку ніколи не скасовувалася судами вищої інстанції, хоча це рішення було в подальшому скасоване з інших підстав. Більше того, Уряд під час розслідування не ставив під сумнів цей факт і не надавав доказів протилежного (п.п. 6, 16, 17, 51 і 52 Рішення ЄСПЛ від 29.06.2006 р.) [868].

У справі «Андре та інші проти Франції» ЄСПЛ відзначив, що дозвіл на огляд житла був сформульований у загальних виразах, постанова обмежена тим, що було наказано провести огляди і виїмки, необхідні для збирання доказів вчинення злочинних дій в окремих місцях, де могли знаходитися документи та носії інформації, що мають відношення до передбачуваного шахрайства, зокрема, за робочою адресою заявників. У зв'язку з цим посадовим особам і співробітникам судової поліції надавалися обширні повноваження (п. 45 Рішення ЄСПЛ від 24.07.2008 р.) [258].

У справі «Головань проти України» ЄСПЛ вказав, що стандарт передбачуваності був підірваний необґрунтованими гарантіями у національному законодавстві стосовно того, що ордери на обшук повинні

засновуватися на належних підозрах та оформлюватися з обґрунтованою точністю і подробицями. Сумісність ордеру на обшук з цими вимогами завжди була предметом турботи для Суду. Внаслідок цього ордер на обшук у даній справі не вказав та не обґрунтував підстави, які призвели слідчого до висновку, що в офісі заявника могли бути знайдені докази (п. 61 Рішення ЄСПЛ від 05.07.2012 р.) [859].

При цьому ЄСПЛ звертає увагу на необхідність забезпечення під час проведення процесуальних дій, у ході яких вилучаються речові докази, відповідних гарантій. Такими гарантіями, з огляду на практику Суду, виступають достатні гарантії для захисту від зловживань (п. 56 Рішення ЄСПЛ від 25.02.1993 р. у справі «Функе проти Франції») [286], у тому числі й адекватні та ефективні заходи захисту від зловживань владою (п. 31 Рішення ЄСПЛ від 18.07.2006 р. у справі «Кіган проти Сполученого Королівства») [274], так і гарантії забезпечення охоронюваних законом таємниць, зокрема адвокатської (п. 48 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р. у справі «Смирнов проти Росії», п. 62 Рішення ЄСПЛ від 05.07.2012 р. у справі «Головань проти України») [282; 859]. У справі «Лісіка проти Хорватії» Суд вказав, що кожен обшук повинен відповідати мінімальним вимогам, щоб обвинувачений мав адекватну можливість бути присутнім під час обшуку (п. 56 Рішення ЄСПЛ від 25.02.2010 р.) [1183]. На необхідності забезпечення гарантій прав особи під час отримання доказів шляхом обшуку акцентується увага й у доктрині кримінального процесу [596, с.20].

У низці справ ЄСПЛ, здійснюючи оцінку дотримання порядку проведення процесуальних дій, спрямованих на збирання речових доказів, виходить із забезпечення принципу пропорційності (співмірності) втручання у права громадян меті, яка підлягає досягненню за допомогою відповідних дій. Оцінку дотриманню принципу пропорційності (співмірності) ЄСПЛ надавав у справах «Бук проти Німеччини», «Андре та інші проти Франції», «Кіган проти Сполученого Королівства» та інших.

Так, у справі «Бук проти Німеччини» ЄСПЛ, вказуючи на можливість проведення за необхідності обшуку та виїмки з метою отримання доказів, наголосив, що з огляду на серйозність втручання у право на повагу до житла особи, якої стосуються ці слідчі дії, необхідно чітко встановити, чи було дотримано принцип пропорційності. Аналізуючи обставини справи, зокрема факт надання дозволу на обшук та виїмку у зв'язку з незначним правопорушенням, учиненим третьою особою, та його поширення на приватне житло заявника, Суд вважає, що втручання не було пропорційним меті, яку воно переслідувало (п. 52 Рішення ЄСПЛ від 28.04.2005 р.) [855]. У справі «Андре та інші проти Франції» Суд вказав, що у межах здійснення податкової перевірки компанії, яка була клієнтом заявників, останні виступали предметом перевірки податкового органу з єдиної причини, оскільки, з однієї сторони, у нього виникли труднощі при проведенні згаданої податкової перевірки і, з іншої сторони, з тим, щоб виявити «бухгалтерські, юридичні комерційні документи», які могли підтвердити підозри у вчиненні податкового правопорушення компанією, яка була їхнім клієнтом. Беручи до уваги вищевикладене, Суд встановив, що, з урахуванням обставин справи, проведені огляди житла заявників і виїмки були неспівмірними по відношенню до переслідуваної мети (п.п. 47 – 48 Рішення ЄСПЛ від 24.07.2008 р.) [258]. У справі «Кіган проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ, з урахуванням того, що обшук у житлі заявників, які проживали за даною адресою близько шести місяців і не мали жодного стосунку до підозрюваних або злочинів, відзначив, що факт того, що в діях поліції не було злого наміру відповідно до Конвенції, яка співвідноситься із захистом від зловживання владою, як вмотивованою або завданою, не є вирішальним. У справі, в якій основні кроки з перевірки взаємозв'язку між адресою та розслідуваним злочином не були належним чином зроблені, подальші дії співробітників поліції, які вселили у заявників значний страх і сум'яття, не можуть розглядатися як співмірні. На підставі цього Суд дійшов висновку про те, що у даній справі баланс не був належним чином дотриманий і

що мало місце порушення ст. 8 Конвенції (п.п. 33 – 36 Рішення ЄСПЛ від 18.07.2006 р.) [274].

У справі «Бук проти Німеччини» ЄСПЛ певною мірою узагальнив наведені позиції, розглянувши гарантії проти зловживання владою під час проведення обшуків приміщень і вилучення у контексті дотримання принципу пропорційності та визначивши дотримання порядку проведення процесуальних дій, спрямованих на збирання речових доказів, в якості критерію оцінки забезпечення реалізації цього принципу. Зокрема, Суд вказав, що він оцінюватиме, чи були підстави, наведені на обґрунтування проведення обшуку житла та виїмки з нього, належними та достатніми і чи був дотриманий принцип пропорційності... Що ж до останнього пункту, то Суд, по-перше, повинен переконатися, що у відповідному національному законодавстві та на практиці особам забезпечені належні гарантії від зловживань. По-друге, Суд повинен розглянути обставини кожної справи, щоб з'ясувати, чи у конкретній справі відповідне втручання було пропорційним цілі, яку воно переслідувало. Критерії, які Суд враховує при з'ясуванні останнього питання, – це тяжкість правопорушення, у зв'язку з яким проводилися обшук і виїмка, обставини, за яких ухвалено відповідну постанову, зокрема наявність інших доказів на той момент, зміст і обсяг постанови, статус приміщення, яке підлягало обшуку, заходи, вжиті з метою обмежити у розумних рамках вплив обшуку і можливі наслідки для репутації особи, у приміщенні якої ці дії здійснювалися (п. 45 Рішення ЄСПЛ від 28.04.2005 р.) [855]. У подальшому ЄСПЛ у повному обсязі використав наведені правові позиції у справі «Смирнов проти Росії», дещо уточнивши при цьому коло критеріїв, якими він керується при вирішенні питання про пропорційність акту втручання держави у здійснення прав людини меті, яку він переслідував. Зокрема, ЄСПЛ до числа цих критеріїв, серед інших, відніс обставини, за яких видавався ордер на обшук, зокрема, наявність додаткових доказів на момент видання ордера; зміст і сферу дії ордера на обшук; спосіб провадження обшуку, включаючи присутність незалежних спостерігачів при проведенні обшуку; масштаби можливих наслідків обшуку,

які можуть відобразитися на роботі та репутації особи, в якій проводиться обшук (п. 44 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р.) [282]. Наведене у вказаних справах визначення кола критеріїв дотримання принципу пропорційності (співмірності) стало наслідком узагальнення напрацьованих Судом правових позицій у частині їх визначення як у наведених, так і в інших справах: тяжкість правопорушення, у зв'язку з яким проводиться обшук, межі дії постанови і наслідки обшуку для репутації обшукуваного (п.п. 47, 50 і 51 Рішення ЄСПЛ від 28.04.2005 р. у справі «Бук проти Німеччини») [855], межі дії постанови про проведення обшуку та присутність незалежних спостерігачів (п.п. 47 і 48 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р. у справі «Смирнов проти Росії») [282], наявність незалежних спостерігачів під час проведення обшуку та його наслідки для репутації обшукуваного (п.п. 37 і 38 Рішення ЄСПЛ від 16.12.1992 р. у справі «Німітц проти Німеччини») [280], наявність судового мандату (п. 57 Рішення ЄСПЛ від 25.02.1993 р. у справі «Функе проти Франції») [286], спосіб проведення обшуку (п. 46 Рішення ЄСПЛ від 16.12.1997 р. у справі «Камензінд проти Швейцарії») [1175] тощо.

У справі «Смирнов проти Росії» ЄСПЛ, окрім принципу пропорційності (співмірності) втручання у права громадян передбачуваний меті, використовує критерій його необхідності. Зокрема, Суд відзначає, що обшук, проведений без важливих та достатніх підстав і за відсутності гарантій проти порушення адвокатської таємниці у квартирі заявника, який не обвинувачувався у вчиненні будь-якого злочину, але представляв інтереси обвинувачених у тій самій кримінальній справі, не був «необхідним у демократичному суспільстві» (п. 49 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р.) [282]. Поняття «необхідність» визначається у справі «Олссон проти Швеції», в якій ЄСПЛ вказав, що у відповідності до сформованої практики Суду поняття необхідності має увазі, що втручання відповідає якій-небудь нагальній потребі і що воно виступає пропорційним переслідуваній законній меті (п. 61 Рішення ЄСПЛ від 24.03.1988 р.) [281]. У подальшому дане визначення поняття необхідності наводилося ЄСПЛ в інших справах [274; 855; 1175].

У зв'язку з цим ЄСПЛ відзначає, що при визначенні того, чи є втручання «необхідним у демократичному суспільстві», Суд враховує, що за державами-учасниками Конвенції залишається певна свобода розсуду (п. 61 Рішення ЄСПЛ від 24.03.1988 р. у справі «Олссон проти Швеції» [281], п. 55 Рішення ЄСПЛ від 25.02.1993 р. у справі «Функе проти Франції» [286], п. 44 Рішення ЄСПЛ від 28.04.2005 р. у справі «Бук проти Німеччини» [855] тощо). Одночасно ЄСПЛ вказує на існування винятків (меж розсуду), визначених п. 2 ст. 8 Конвенції, але наголошує, що вони мають вузько тлумачитися, а необхідність в їх застосуванні має бути переконливо встановлена (п. 55 Рішення ЄСПЛ від 25.02.1993 р. у справі «Функе проти Франції» [286], п. 44 Рішення ЄСПЛ від 28.04.2005 р. у справі «Бук проти Німеччини» [855], п. 31 Рішення ЄСПЛ від 18.07.2006 р. у справі «Кіган проти Сполученого Королівства» [274] тощо).

У більшості справ ЄСПЛ надає ситуативну оцінку дотриманню порядку проведення процесуальних дій, вказуючи на незаконність отримання речових доказів з урахуванням обставин конкретної справи і напрацьованої Судом практики. Водночас, в окремих справах ЄСПЛ однозначно вказує на недопустимість речових доказів і неможливість їх використання, що має місце у випадках: 1) отримання речових доказів внаслідок застосування актів насильства, жорстокості або інших форм поведінки, які можна характеризувати як тортури, а також погрози їх застосування; 2) отримання речових доказів за обставин, які свідчать про їх очевидну недопустимість [408, с.315].

На недопустимість речових доказів, отриманих із застосуванням актів насильства, жорстокості або інших форм поведінки, які можна характеризувати як тортури, ЄСПЛ вказав у справі «Яллох проти Німеччини». Зокрема, Суд відзначив, що викриваючий доказ, – у формі визнання або речового доказу, – отриманий у результаті актів насильства чи жорстокості або інших форм поведінки, що може характеризуватися як тортури, – ніколи не повинен розглядатися як доказ винуватості жертви, незалежно від його доказового значення (п. 105 Рішення ЄСПЛ від 11.07.2006 р.) [290]. У

подальшому ЄСПЛ використовував наведену правову позицію у справах «Харутунян проти Вірменії», «Гефген проти Німеччини» та інших, уточнюючи, з урахуванням обставин справи, підхід до визначення дій, які охоплюються поняттям тортур. Зокрема, у справі «Харутунян проти Вірменії» ЄСПЛ уточнив, що такий доказ не може бути отриманий у результаті насильницьких дій або застосування жорстокості чи інших форм поводження, які можна характеризувати як тортури (п. 63 Рішення ЄСПЛ від 28.06.2007 р.) [287]. У справі «Гефген проти Німеччини» ЄСПЛ вказав, що заявник піддався досить реальній і безпосередній загрозі умисного жорстокого поводження. Поводження із заявником повинно було заподіяти йому значні моральні страждання, і погрози у разі їх приведення у виконання являли б собою тортури. Європейський Суд вважає, що поводження, якому піддався заявник під час допиту, було нелюдським (Рішення ЄСПЛ від 30.06.2008 р.) [265].

Напрацьована практика дозволила ЄСПЛ сформувати загальний підхід до визначення дій, які охоплюються поняттям тортур. Так, у справі «Алексахін проти України» ЄСПЛ вказав, що при визначенні того, чи певна форма жорстокого поводження має кваліфікуватися як катування, слід брати до уваги розмежування, що міститься у ст. 3, між цим поняттям та нелюдським або таким, що принижує людську гідність, поводженням... Окрім жорстокості поводження ознакою катування є також наявність мети такого поводження, як це встановлено у Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (п.п. 49 і 50 Рішення ЄСПЛ від 19.07.2012 р.) [852].

При цьому Суд послідовно відстоює позицію про те, що докази, у тому числі й речові, отримані із застосуванням актів насильства, жорстокості або інших форм поводження, які можна характеризувати як тортури, не можуть використовуватися незалежно від їх впливу на доказову базу (п. 105 Рішення ЄСПЛ від 11.07.2006 р. у справі «Яллох проти Німеччини» [290], п. 74 Рішення ЄСПЛ у справі «Гечмен проти Туреччини» від 17.10.2006 р. [266], п. 63 Рішення ЄСПЛ від 28.06.2007 р. у справі «Харутунян проти Вірменії» [287], п. 100

Рішення ЄСПЛ від 16.12.2008 р. у справі «Левінца проти Молдови» [277] та інші). У доктрині кримінального процесу звертається увага на те, що за критерієм справедливості розгляду в цілому ЄСПЛ може оцінювати події заднім числом, коли процес уже завершений і можна зробити висновок про те, як саме використання того чи іншого доказу вплинуло на результат справи [313, с.41]. Хоча правові позиції ЄСПЛ свідчать про неприпустимість використання доказів, отриманих із застосуванням актів насильства, жорстокості або інших форм поводження, які можна характеризувати як тортури, а також погрози їх застосування, проте Суд визначає вплив того або іншого доказу на результат вирішення справи при визначенні справедливості судового розгляду в цілому. Так, надаючи оцінку речовим доказам, одержаним внаслідок застосування погроз фізичного насильства, ЄСПЛ у рішенні від 30.06.2008 р. у справі «Гефген проти Німеччини» вказав, що використання доказів не робить судовий розгляд несправедливим автоматично, хоча й створює сильну презумпцію несправедливості [265].

Аналізуючи європейські стандарти належного доказування у кримінальному судочинстві, П.М. Рабінович і Б.П. Ратушна відзначають, що у деяких випадках Суд, навпаки, висловлюється проти автоматичного вилучення належних і важливих матеріалів з-поміж доказів у зв'язку з порушеннями, допущеними під час їх отримання, вважаючи їх умовно допустимими [769, с.57]. Зокрема, у справі «Шенк проти Швейцарії» Суд звернув увагу на неможливість виключення принципово та *in abstracto* прийнятності незаконно отриманих доказів (п. 46 Рішення ЄСПЛ від 12.07.1988 р.) [288]. У подальшому наведена правова позиція була використана ЄСПЛ й в інших справах [279; 1184]. У справі «Смирнов проти Росії» ЄСПЛ конкретизував дану правову позицію у частині порушень, допущених під час проведення процесуальних дій, спрямованих на отримання речових доказів. Зокрема, Суд вказав, що у даній справі відсутність попередньо виданого судового ордера на обшук і вилучення певною мірою була збалансована наявною у заявника можливістю оскаржити рішення та дії слідчого у судовому порядку після провадження обшуку. Заявник

міг звернутися зі скаргою до суду (що він і зробив), який був покликаний перевірити законність та обґрунтованість постанови на проведення обшуку (п. 45 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р.) [282].

Оцінюючи речові докази із точки зору їх допустимості, ЄСПЛ в окремих справах прямо вказує на неможливість використання речових доказів, отриманих за обставин, які свідчать про їх очевидну недопустимість [428, с.74]. Зокрема, у справі «Лісіка проти Хорватії» Суд відзначив, що транспортний засіб першого заявника (автомобіль BMW – С.К.) був обшуканий поліцією 24.05.2000 р. відповідно до ордеру на обшук, виданого компетентним слідчим суддею. Інший обшук цього транспортного засобу був проведений 27.05.2000 р. також поліцією і на підставі ордеру на обшук, виданого компетентним слідчим суддею, і протягом другого обшуку був виявлений пластиковий елемент замка, що належить транспортному засобу моделі Golf II (автомобіль такої моделі використовувався під час вчинення нападу на інкасаторський автомобіль, за фактом вчинення якого поліцією здійснювалося розслідування – С.К.). Цей пункт згодом був використаний в якості доказу у кримінальній справі стосовно заявників. Тим не менше, Суд також з'ясував, що між обшуками, проведеними 24.05 і 27.05.2000 р., співробітники поліції Департаменту поліції Задару, де знаходився автомобіль, відкрили автомобіль для подальшого обшуку без будь-яких ордеру на обшук і поза присутністю заявників або їх законних представників. Заявники не стверджують, що проведений 27.05.2000 р. обшук, під час якого оскаржуваний доказ знайдений в автомобілі, був незаконним як такий, але вказують, що виявлений доказ був підкинутий співробітниками поліції, коли вони відкривали автомобіль між 24.05 та 27.05.2000 р., і, отже, він мав бути виключений з кримінальної справи і не міг слугувати підставою для їх засудження. Таким чином, на думку Суду, обставини обшуків автомобіля BMW не можуть усунути всі сумніви у надійності результатів обшуку, проведеного 27.05.2000 р. Суд підкреслює, що за певних обставин, наприклад, коли особи винуватих невідомі або коли будь-яка затримка у забезпеченні доказів може призвести до їх втрати, поліція чи інші компетентні органи повинні проводити

обшуки або інші дії, спрямовані на забезпечення доказів без присутності обвинувачених. Таким чином, не було жодних підстав проводити обшуки поза присутністю заявників або їхніх адвокатів чи, принаймні, деяких нейтральних свідків. Суд підкреслює, що цей доказ (пластиковий елемент замка, що належить транспортному засобу моделі Golf II – С.К.) встановлює прямі зв'язки з автомобілем першого заявника та автомобілем Golf II, який використовувався грабіжниками, а всі інші докази були непрямими. Тим не менше, обставини, за яких він був отриманий, не можуть усунути всі сумніви у його надійності та вплинули на якість доказів (п.п. 50, 57, 58 і 60 Рішення ЄСПЛ від 25.02.2010 р.) [1183].

Поряд із цим, при вирішенні питання про справедливість судового розгляду в цілому ЄСПЛ враховує спосіб отримання доказів [215, с.91], у зв'язку з чим визнає порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції отримання речових доказів внаслідок провокації. При цьому Суд вказує, що суспільним інтересом не можна виправдати використання доказів, здобутих шляхом підбурювання з боку поліції (п. 36 Рішення ЄСПЛ від 09.06.1998 р. у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії») [874], оскільки у такому випадку обвинувачений із самого початку може бути позбавлений права на справедливий судовий розгляд справи (п. 54 Рішення ЄСПЛ від 05.02.2008 р. у справі «Раманаускас проти Литви») [870].

Вирішуючи питання про дотримання п. 1 ст. 6 Конвенції у разі наявності заяви про підбурювання до вчинення злочину, ЄСПЛ виходить із розроблених ним критеріїв розмежування провокації злочину з метою його викриття від передбачених методів розслідування. В узагальненому вигляді вказані критерії викладені у рішенні від 04.11.2010 р. у справі «Баннікова проти Російської Федерації», в якому Суд до їх числа відносить: 1) встановлення факту вчинення злочину без втручання органів влади; 2) наявність у заявника можливості подати скаргу про підбурювання згідно з національним законодавством та її подальший розгляд за змагальною, детальною, комплексною та незаперечною у питанні провокації злочину процедурою (п.п. 37, 51 і 57 Рішення ЄСПЛ від 04.11.2010 р.) [260]. Досліджуючи наведені критерії, О.М. Дроздов вказує,

що провокація злочину у забороненому п. 1 ст. 6 Конвенції має місце у випадках, коли відсутні підстави для проведення відповідних заходів, співробітники правоохоронних органів не обмежуються пасивним розслідуванням або національні суди нехтують зобов'язаннями щодо розгляду заяви особи про здійснену стосовно неї провокацію, встановлення відповідних фактичних обставин справи і з'ясування наявності її ознак [306, с.251-252; 307, с.36]. У вказаних випадках має місце порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, що свідчить про несправедливість судового розгляду в цілому та способів отримання речових доказів зокрема.

На достатність проведених процесуальних дій для формування необхідних речових доказів ЄСПЛ звернув увагу у справі «Кайя проти Туреччини», в якій він відзначив, що прокурор не спробував перевірити наявність стріляних гільз, які повинні були свідчити про запеклу перестрілку, йому потрібно було приділити більше уваги збиранню доказів на місці, з тим, щоб відтворити події, не було перевірено наявність слідів пороху на руках чи одязі вбитого. У будь-якому випадку ці прорахунки повинні вважатися надзвичайно серйозними у зв'язку з тим, що тіло вбитого було пізніше передане жителям села, що зробило неможливим проведення будь-яких додаткових досліджень, включаючи аналіз куль, які знаходилися у тілі. Єдиними речовими доказами, взятими з місця події, були зброя та боєприпаси, ймовірно використані заявником. Хоча це і важлива слідча дія, не можна не відзначити, що прокурор прийняв рішення, не отримавши результатів балістичної експертизи (п. 89 Рішення ЄСПЛ від 19.02.1998 р.) [273].

Із часом ЄСПЛ почав поступово відходити від застосування традиційного підходу, застосовуючи динамічний підхід до визначення недопустимості доказів. Динамічний підхід ЄСПЛ до визначення «несправедливо отриманих» доказів полягає в тому, що Суд оцінює порядок подання доказів національним судам, їх дослідження, оцінки і використання останніми в аспекті дотримання закріплених ст. 6 Конвенції гарантій справедливого судового розгляду. До їх числа належать, зокрема, гарантії, передбачені п. 3 ст. 6 Конвенції, які

розглядаються Судом в якості часткових випадків права на справедливий судовий розгляд справи судом, закріпленого у п. 1 ст. 6 Конвенції (п. 50 Рішення ЄСПЛ від 16.02.2000 р. у справі «Джаспер проти Сполученого Королівства») [268].

Право мовчати і не свідчити проти себе. Як вказується у доктрині кримінального процесу, хоча основним завданням Суду залишається проголошена Конвенцією справедливість судового розгляду, Суд пред'являє до судового розгляду і деякі додаткові вимоги окрім тих, що формально виражені у Конвенції. Ніяким чином не потрібно вважати, що розробка та уточнення вимог ст. 6 завершені [313, с.9]. Закріплюючи гарантії справедливого судового розгляду, §3 ст. 6 Конвенції не відносить до їх числа право мовчати і не свідчити проти себе, але у практиці ЄСПЛ воно визнається в якості самостійної гарантії. Так, у справі «Саундерс проти Сполученого Королівства» Суд вказав, що, попри відсутність згадки у ст. 6 Конвенції, право мовчати, а також право не свідчити проти себе є загальновизнаними міжнародними нормами, покладеними в основу поняття справедливого судового розгляду за ст. 6 (п. 68 Рішення ЄСПЛ від 17.12.1996 р.) [871]. У подальшому наведена позиція була конкретизована Судом у справі «Шабельник проти України», в якій ЄСПЛ наголосив, що стосовно використання доказів, здобутих із порушенням права затриманого на мовчання та права не свідчити проти себе, Суд нагадує, що це – загальновизнані міжнародні стандарти, які є основними складниками поняття справедливого судового розгляду за ст. 6. Встановлення таких стандартів пояснюється, зокрема, необхідністю захисту обвинуваченого від неправомірного тиску з боку органів влади, що дає змогу уникати помилок при здійсненні правосуддя та реалізації цілей ст. 6 (п. 55 Рішення ЄСПЛ від 19.02.2009 р.) [877]. Наведена правова позиція у подальшому широко використовувалася Судом в інших справах [263; 853; 867].

У більшості випадків ЄСПЛ визначає допустимість доказів, отриманих з порушенням права мовчати і не свідчити проти себе, застосовуючи динамічний підхід. Проте, в окремих випадках Суд поєднує його застосування із

використанням статичного підходу до оцінки допустимості доказів, надаючи оцінку способу отримання доказів із урахуванням фундаментальних вимог Конвенції [407, с.202]. Так, у справі «Яллох проти Німеччини» Суд розглянув законність одержання речового доказу (наркотиків) внаслідок введення особі еметогенних засобів як з позицій ст. 3 Конвенції (застосування тортур), так і ст. 6 Конвенції (порушення права мовчати і не свідчити проти себе). У частині порушення ст. 6 Конвенції ЄСПЛ вказав, що стосовно застосування принципу невикриття себе у даній справі, він вважає, що питання полягає у використанні в суді речового доказу, – на відміну від визнання, – отриманого насильницьким втручанням у тілесну цілісність. Суд зазначив, що право не викривати себе стосується поваги до рішення обвинуваченого зберігати мовчання при допиті і не бути примушеним робити твердження. Проте, ЄСПЛ надав принципу невикриття себе, захищеного §1 ст. 6, ширшого значення, щоб охопити випадки, коли мова йде про примушування передати речовий доказ владі. Беручи до уваги вищевикладене, Суд визнав, що використання у судовому розгляді доказу, отриманого насильницьким введенням еметогенних засобів, порушило право обвинуваченого не викривати себе, що призвело до несправедливого судового розгляду в цілому (п.п. 110, 111 і 122 Рішення ЄСПЛ від 11.07.2006 р.) [290].

Право подавати докази. Як і право на мовчання та не свідчити проти себе, право подавати докази виступає одним з невід’ємних елементів справедливого судового розгляду за ст. 6. Зокрема, у справі «Баннікова проти Російської Федерації» ЄСПЛ вказав, що право на справедливий розгляд за ст. 6 Конвенції включає у себе право на оприлюднення всіх речових доказів, якими володіє обвинувачення: як тих, що доводять винуватість, так і тих, що виправдовують обвинуваченого (п. 62 Рішення ЄСПЛ від 04.11.2010 р.) [260].

У практиці ЄСПЛ на сьогодні доволі чітко сформульовані основні правові позиції щодо процесу подання доказів під час судового розгляду. Так, у справі «Жуковський проти України» Суд відзначив, що усі докази повинні зазвичай надаватися у відкритому судовому засіданні в присутності підсудного з метою забезпечення змагальних дебатів (п. 40 Рішення ЄСПЛ від 03.03.2011 р.) [861].

У справі «Мірілашвілі проти Росії» ЄСПЛ вказав, що Суд, тим не менш, повинен переконатися, чи був процес прийняття доказів справедливим. Таким чином, принцип «справедливості» вимагає, щоб всі докази пред'являлися у присутності обвинуваченого у відкритому судовому процесі, щоб дати можливість їх спростувати (п. 162 Рішення ЄСПЛ від 11.12.2008 р.) [279]. У справі «Гаважук проти України» Суд вказав, що у справі заявника немає доказів того, що суди при прийнятті та оцінці доказів вийшли за межі своїх повноважень або що вони надали перевагу певним доказам (п. 76 Рішення ЄСПЛ від 18.02.2010 р.) [857].

Право подавати докази у практиці ЄСПЛ трактується з позицій засади змагальності, визначеної п. 1 ст. 6 Конвенції, та розглядається, як правило, у контексті закріпленого §3 (d) ст. 6 Конвенції права обвинуваченого на виклик і допит свідків захисту. Зокрема, у справі «Матиціна проти Росії» ЄСПЛ вказав, що право сторони захисту на допит свідків і перевірку інших доказів, поданих стороною обвинувачення, потрібно трактувати з урахуванням більш загальної гарантії змагальності процесу, закріпленої у концепції справедливого судового розгляду у відповідності до п. 1 ст. 6 (п. 153 Рішення ЄСПЛ від 27.03.2014 р.) [278]. У справі «Мірілашвілі проти Росії» ЄСПЛ щодо §3 (d) ст. 6 відзначив, що він стосується «свідків», і, за суворого тлумачення, не повинен застосовуватися до інших доказів. Тим не менше, цей термін повинен тлумачитися автономно. Він може також включати потерпілих, свідків-експертів та інших осіб, які дають показання в суді. Крім того, у судовій практиці існують чіткі вказівки, що це положення може застосовуватися не тільки до «свідків», але й до інших доказів (п.п. 158 і 159 Рішення ЄСПЛ від 11.12.2008 р.) [279].

Дотримання вимог §3 (d) ст. 6 Конвенції у частині подання національним судам речових доказів аналізувалося ЄСПЛ у справах «Перна проти Італії», «Георгіос Папагеоргіу проти Греції» та інших. Так, у справі «Перна проти Італії» ЄСПЛ надав з позицій дотримання права обвинуваченого на виклик і допит свідків захисту оцінку законності відмови обвинуваченому з боку національних судів у приєднанні до справи газетних статей, що містили

інтерв'ю двох політичних однодумців скаржника, в яких вони підтримували активну політичну позицію останнього. Суд не виявив порушення §§1 і 3 (d) ст. 6 Конвенції та вказав при цьому, що заявник не довів доцільності долучення до справи певних газетних статей (п.п. 11 і 31 Рішення ЄСПЛ від 25.07.2001 р.) [869]. У справі «Георгіос Папагеоргіу проти Греції» ЄСПЛ надав оцінку дотриманню права обвинуваченого на виклик і допит свідків захисту національними судами, які відмовили скаржнику в отриманні від банку оригіналів або завірених копій чеків і виписок з центрального комп'ютера зі списком операцій, здійснених на дату, коли відбулося шахрайство, та визнав, що мало місце порушення вимог §§1 і 3 (d) ст. 6 Конвенції (п.п. 31, 37 – 40 Рішення ЄСПЛ від 09.05.2003 р.) [1180].

В окремих справах ЄСПЛ надає оцінку дотриманню права обвинуваченого подавати докази у контексті передбаченого §3 (b) ст. 6 Конвенції права мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту. Зокрема, у справі «Брікмонт проти Бельгії» ЄСПЛ відзначив, що заявники скаржилися на недоліки судового слідства, одним з яких було непроведення дослідження картини «Буря над Каннами» з дарчим написом Чарльза, принца Бельгії, графа Фландрії і колишнього регента Королівства, що дозволило б встановити взаємовідносини останнього зі скаржниками, один з яких протягом 1969 – 1977 рр. був другом, адвокатом та агентом. За твердженням скаржників, відмова у дослідженні під час судового розгляду картини «Буря над Каннами» перешкодила їх адекватній підготовці до захисту, оскільки вони були не в змозі спиратися на наявну на картині посвяту, щоб підтримати свої аргументи. Водночас, ЄСПЛ відзначив, що заявники до появи перед Судом не надавали ніяких подробиць тексту посвяти, а тому з цієї позиції вони не можуть бути визнані жертвами порушень §§1 і 3 (b) ст. 6 (п.п. 9, 65, 74, 92 і 93 Рішення ЄСПЛ від 07.07.1989 р.) [1172].

Право ознайомитися з доказами, поданими стороною обвинувачення. Розкриваючи зміст змагальності, ЄСПЛ у справі «Брандстеттер проти Австрії» відзначив, що право на змагальність означає, що у кримінальній справі

обвинуваченню і захисту повинна бути надана можливість ознайомитися і прокоментувати зауваження і докази, подані іншою стороною (п. 67 Рішення ЄСПЛ від 28.08.1991 р.) [1171]. Наведена правова позиція була уточнена ЄСПЛ у справі «Едвардс проти Сполученого Королівства», в якій Суд вказав, що вимога справедливості, відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції вимагає, щоб обвинувачення розкрило захисту всі речові докази на користь обвинуваченого чи проти нього (п. 36 Рішення ЄСПЛ від 16.12.1992 р.) [1179]. У подальшому вказані правові позиції використовувалися ЄСПЛ в інших справах [268; 1180].

При цьому у справі «Джаспер проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ додатково відзначив, що основним аспектом права на справедливий судовий розгляд є те, що розгляд у кримінальній справі, в тому числі його процесуальні моменти, повинен бути змагальним і що обвинуваченню та захисту повинні бути надані рівні можливості. Одночасно Суд констатував, що право на розкриття відповідних доказів не є абсолютним. У ході будь-якого кримінального розгляду можуть мати місце протилежні інтереси, наприклад, інтереси національної безпеки, необхідність захисту свідків від можливого переслідування або збереження секретності поліцейських методів розслідування злочинів, які повинні бути покладені на ваги проти прав обвинуваченого. У деяких випадках може бути необхідним не розкривати деякі докази перед захистом з метою захисту основних прав іншої особи або для захисту публічних інтересів. Проте, згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції, допустимими є тільки такі обмежуючі права захисту заходи, які є суворо необхідними. Більше того, для забезпечення справедливого розгляду у справі обвинуваченого будь-які труднощі, з якими зіткнеться захист у зв'язку з обмеженням її прав, повинні бути ефективно врівноважені процедурами, яких дотримуватимуться представники судової влади (п.п. 51 і 52 Рішення ЄСПЛ від 16.02.2000 р.) [268]. У подальшому наведені позиції використовувалися ЄСПЛ у справі «Едвардс і Льюїс проти Сполученого Королівства» (п. 46 Рішення ЄСПЛ від 27.10.2004 р.) [289].

Право оспорювати докази, подані стороною обвинувачення. Крім ознайомлення з доказами, поданими стороною обвинувачення, невід'ємним правом сторони захисту, на дотримання якого звертається увага ЄСПЛ, виступає право їх оспорення. Зокрема, у справі «Корнєв і Карпенко проти України» Суд вказав, що докази мають, як правило, подаватися у відкритому судовому засіданні у присутності обвинуваченого з розрахунку на аргумент у відповідь. З цього правила існують винятки, але вони не можуть порушувати права захисту (п. 54 Рішення ЄСПЛ від 21.10.2010 р.) [864]. При цьому наведене право стосується судового розгляду та не стосується оскарження судових рішень, на що ЄСПЛ звернув увагу у справі «Брандстеттер проти Австрії». Зокрема, Суд вказав, що непряма і чисто гіпотетична для обвинуваченого можливість прокоментувати аргументи обвинувачення, включені до тексту судового рішення, навряд чи може розглядатися як належна заміна права вивчити і відповісти безпосередньо на матеріали обвинувачення (п. 68 Рішення ЄСПЛ від 28.08.1991 р.) [1171].

У справах «Биков проти Російської Федерації», «Лісіка проти Хорватії» та інших ЄСПЛ розглядає право на оспорення стороною захисту доказів обвинувачення у контексті дотримання прав захисту при визначенні справедливості судового розгляду у цілому та прямо вказує на необхідність встановлення того, чи мав заявник можливість оскаржити автентичність доказу і його використання (п. 90 Рішення ЄСПЛ від 10.03.2009 р. і п. 49 Рішення ЄСПЛ від 25.02.2010 р.) [263; 1183]. У справі «Матиціна проти Росії» ЄСПЛ розглянув право на оспорення доказів з урахуванням правил їх допустимості. Зокрема, Суд вказав, що правила про допустимість доказів можуть іноді суперечити принципам рівноправності сторін і змагальності процесу або іншим чином вплинути на справедливість розгляду. Стосовно висновку експерта, правила про допустимість не повинні позбавляти сторону захисту можливості ефективно його оспорити, зокрема, подавши або отримавши альтернативні думки чи висновки (п. 169 Рішення ЄСПЛ від 27.03.2014 р.) [278]. При цьому, як вказав ЄСПЛ у справі «Мірілашвілі против Росії», ст. 6 не покладає на

національні суди обов'язок призначати експертизу або проводити будь-які інші слідчі дії тільки тому, що цього вимагає одна зі сторін. Саме національний суд, у першу чергу, вирішує, чи є запитувані дії актуальними і необхідними для ухвалення рішення у справі (п. 189 Рішення ЄСПЛ від 11.12.2008 р.) [279].

За певних обставин відмова в альтернативному експертному вивченні речових доказів може вважатися порушенням п. 1 ст. 6 (п. 190 Рішення ЄСПЛ від 11.12.2008 р. у справі «Мірілашвілі проти Росії» та п. 169 Рішення ЄСПЛ від 27.03.2014 р. у справі «Матиціна проти Росії») [278; 279]. У справі «Стоїменов проти колишньої Югославської Республіки Македонія» ЄСПЛ надав оцінку двом висновкам експертів, складеним на звернення сторони обвинувачення за результатами дослідження речовин, вилучених у справі заявника, підозрюваного у виробництві та торгівлі наркотиками. На підставі хроматографічного аналізу, проведеного для визначення хімічного складу речовини, експерти дійшли до висновку, що вилучена речовина є наркотичним засобом – опіумом. Заявник і свідки сторони захисту стверджували, що дана речовина є маковим дьогтем, який зберігався, починаючи орієнтовно з 1941 – 1955 рр., у зв'язку з чим волога знищила вміст морфіну, що призвело до втрати речовиною наркотичних властивостей. Заявник і його представник подавали запити щодо проведення альтернативної експертизи, які були залишені національними судами без задоволення. Більше того, заявник не мав можливості самостійно звернутися до експертів для отримання висновку, оскільки речовина була конфіскована владою, і він не мав можливості доступу до неї. На підставі аналізу наведених обставин Суд не погодився з твердженням уряду про те, що якість макового дьогтю була непотрібною для засудження заявника, оскільки він стосується складу злочину та впливає на рух кримінальної справи відносно заявника. Суд вказав, що у заявника повинні були виникнути об'єктивно обґрунтовані сумніви щодо нейтральності експертів, оскільки подані ними висновки були більше схожими на докази щодо заявника, використовувані обвинуваченням, а не на «нейтральну» і «незалежну» думку експертів. У зв'язку з порушенням принципу справедливого судового розгляду

Суд констатував порушення §1 ст. 6 Конвенції (п.п. 6 – 14, 21, 38, 40, 42 і 43 Рішення ЄСПЛ від 05.04.2007 р.) [1188].

Окремої уваги заслуговують правові позиції ЄСПЛ до оцінки законності використання національними судами похідних речових доказів, які наводяться ним у справах «Папагеоргіу проти Греції» та «Гефген проти Німеччини». Зокрема, у справі «Папагеоргіу проти Греції» заявник стверджував, що його засудження було засновано на семи підроблених чеках, оригінали яких ніколи не були пред'явлені банку (цивільному позивачу у справі) в судах, які її розглядали. Він звертався до національних судів з клопотанням про витребування оригіналів чеків або їх копій, засвідчених банком, але у задоволенні його прохань було відмовлено. Заявник стверджував, що у разі витребування судами оригіналів чеків, останні були б доказом того, що він не вчиняв шахрайство. Він стверджував, що до фотокопій документів, підготовлених для суду, були внесені зміни. Крім того, суд першої інстанції наказав знищити чеки, які, як передбачається, були підроблені та становили вирішальну частину доказів у судовому розгляді справи щодо заявника. Засудження заявника за обвинуваченням у шахрайстві було значною мірою засноване на фотокопіях чеків. За цих обставин, Суд вважає, що витребування оригіналів чеків має життєво важливе значення для захисту заявника, оскільки воно дозволило б йому, як він сам зазначив, показати, що вказівки щодо оплати були дані іншими співробітниками банку, а не ним, що призвело б суддів до висновку, що обвинувачення заявника в шахрайстві є необґрунтованим. Беручи до уваги той факт, що, незважаючи на його неодноразові прохання, основні докази не були належним чином наведені та обговорені під час судового розгляду у присутності заявника, суд дійшов до висновку про те, що розгляд у цілому не відповідає вимогам справедливого судового розгляду (п.п. 31, 37 і 39 Рішення ЄСПЛ від 09.05.2003 р.) [1180].

У справі «Гефген проти Німеччини» ЄСПЛ вказав, що національні суди відмовилися виключити докази, отримані на основі заяв, до яких був примушений заявник (так званий «плід отруйного дерева»), і, принаймні, деякі

з цих доказів використовувалися для підтвердження правдивості визнання, зробленого заявником у суді. Проте, немає підстав стверджувати, що поліцейські і надалі погрожували заявнику під час поїздки на місце, де було поховано тіло, з метою отримання речових доказів (одягу викраденої і вбитої заявником дитини і слідів коліс належного йому автомобіля – С.К.). Відповідно, на відміну від ситуації, що склалася у справі «Яллох проти Німеччини», слідчі органи зібрали оспорювані докази в якості непрямого наслідку визнання. Що стосується можливості їх оскарження, суд міг на свій розсуд виключити докази, отримані неналежним чином. За особливих обставин справи заявника, включаючи нагляд за ним, який здійснювався після отримання викупу, та неоспорені докази, потрібно визнати допоміжний характер доказів, отриманих у результаті первинного визнання, для його засудження. У зв'язку з цим Суд дійшов до висновку про те, що вимоги ст. 6 Конвенції у справі порушені не були [265].

Проведене дослідження дозволило на основі практики ЄСПЛ узагальнити європейські правові стандарти формування та використання речових доказів у кримінальному провадженні і детально їх охарактеризувати.

5.2. Європейські правові стандарти забезпечення права власності на матеріальні об'єкти, вилучені в якості речових доказів під час кримінального провадження

У ст. 1 Першого протоколу визначається, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте, попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів [687]. Аналізуючи зміст ст. 1 Першого протоколу, ЄСПЛ у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції»

дійшов до висновку про те, що «ця стаття містить три окремі норми. Перша норма, яка має загальний характер, проголошує принцип мирного володіння майном; друга норма стосується випадків позбавлення майна і підпорядковує його певним умовам – вона міститься в другому реченні частини першої. Третя норма визнає, що держави мають право, зокрема, контролювати використання майна, відповідно до загальних інтересів, шляхом запровадження законів, які вони вважають необхідними для забезпечення такої мети; ця норма міститься в частині другій. Перед тим як з'ясувати, чи було дотримано першу норму, Суд повинен встановити застосовність у цій справі решти двох норм» (п. 61 Рішення ЄСПЛ від 23.09.1982 р.) [873]. У справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» Суд уточнив, що «хоча ці три норми і є «окремими», вони пов'язані між собою. Друга і третя норми стосуються конкретних випадків втручання у право мирного володіння майном і, отже, мають тлумачитися у світлі загального принципу, проголошеного в першій нормі» (п. 37 Рішення ЄСПЛ від 21.02.1986 р.) [860]. У подальшому ЄСПЛ узагальнив наведені правові позиції та використовував їх у значній кількості справ [850; 858; 862; 872; 1186; 1189].

Здійснюючи аналіз обставин справи, ЄСПЛ повинен вирішити питання про наявність порушення ст. 1 Першого протоколу. У зв'язку з цим Суд має:

1. Встановити коло матеріальних об'єктів, які у даній справі охоплюються поняттям «майно». ЄСПЛ доволі широко підходить до визначення вказаного поняття та в окремих випадках висловлює думку про те, що «термін «майно» належить до всіх «закріплених прав», які може довести заявник», охоплюючи ним не лише матеріальні об'єкти, але й «такі активи приватного права, що не виступають фізичною власністю, як акції або грошові вимоги, що ґрунтуються на договорі або делікті», у тому числі деякі економічні вимоги, що ґрунтуються на публічному праві та охоплюються правом вільно користуватися майном – зокрема, пільги, встановлені законодавством, що регулює питання соціального забезпечення, та одержувані відповідно до системи обов'язкового страхування [225, с.409-410]. Зокрема, у низці справ Суд відзначає, що поняття власності,

яке міститься в ч. 1 ст. 1 Першого протоколу, має автономне значення, яке не обмежене власністю на фізичні речі і не залежить від формальної класифікації в національному законодавстві: деякі інші права та інтереси, наприклад, борги, що становлять майно, можуть також розглядатися як «майнові права», і, таким чином, як «власність» в цілях вказаного положення (п. 129 Рішення ЄСПЛ від 22.06.2004 р. у справі «Броньовський проти Польщі», п. 22 Рішення ЄСПЛ від 08.11.2005 р. у справі «Кечко проти України») [863; 1173].

Оскільки речові докази виступають матеріальними об'єктами, ЄСПЛ під час вирішення питання про наявність порушення ст. 1 Першого протоколу, допущеного вітчизняними судами у ході вилучення речових доказів і вирішення питання про їх долю, у кожній конкретній справі, з урахуванням її фактичних обставин, визначає поняття «майно», конкретизуючи коло матеріальних об'єктів, які у ній охоплюються вказаним поняттям [406, р.69]. Наприклад, майном у конкретних справах, пов'язаних із застосуванням національними судами обмеження та позбавлення права власності, Суд визнає:

а) об'єкти нерухомості: будинки і квартири (п. 93 Рішення ЄСПЛ від 12.05.2015 р. у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії») [858], квартири (п. 34 Рішення ЄСПЛ від 18.07.1994 р. у справі «Вендітеллі проти Італії», п. 74 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р. у справі «Веітс проти Естонії») [1189; 1190], земельні ділянки і будівлі (п.п. 13 і 24 Рішення ЄСПЛ від 22.02.1994 р. у справі «Раймондо проти Італії») [1185];

б) рухоме майно: грошові кошти (п. 29 Рішення ЄСПЛ від 06.11.2008 р. у справі «Ісмаїлов проти Російської Федерації») [272], золоті монети (п. 49 Рішення ЄСПЛ від 24.10.1986 р. у справі «Агосі проти Сполученого Королівства») [1165], дорогоцінні метали, вироби із них і дорогоцінне каміння (п.п. 8 і 107 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р. «Руммі проти Естонії») [1186], комп'ютери (п. 54 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р. у справі «Смирнов проти Російської Федерації») [282], транспортні засоби (п.п. 13 і 24 Рішення ЄСПЛ від 22.02.1994 р. у справі «Раймондо проти Італії») [1185], у тому числі автомобілі (п. 28 Рішення ЄСПЛ від 24.03.2005 р. у справі «Фрізен проти

Російської Федерації») [285], літаки (п. 31 Рішення ЄСПЛ від 05.05.1995 р. у справі «Ейр Канада проти Сполученого Королівства», п.п. 169 і 171 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України») [850; 1166] тощо.

Згідно зі ст. 1 Першого протоколу винятком із поняття «майно» можуть бути лише ті об'єкти, які з огляду на пряму заборону, встановлену національним або міжнародним правом, вилучені з економічного обігу або ті об'єкти, які не можуть належати на праві власності приватним особам, хоча фактично вони будуть мати економічну цінність (наприклад, деякі види зброї, радіоактивні матеріали, наркотики). Таке обмеження права власності приватних осіб виправдано міркуваннями суспільного інтересу, тому держава має в цьому аспекті певну свободу розсуду при визначенні того, що може бути об'єктом права приватної власності, а що ні [1139].

2. Встановити наявність у заявника права власності на конкретне майно, порушення якого може призвести до порушення ст. 1 Першого протоколу. Наприклад, підтвердженням наявності у заявника права власності на майно Судом визнавалися факт вилучення саме у нього грошових коштів, золотих монет, комп'ютера (відповідно п. 29 Рішення ЄСПЛ від 06.11.2008 р. у справі «Ісмаїлов проти Російської Федерації», п. 49 Рішення ЄСПЛ від 24.10.1986 р. у справі «Агосі проти Сполученого Королівства», п. 54 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р. у справі «Смирнов проти Російської Федерації») [272; 282; 1165], виявлення дорогоцінних металів, виробів із них і дорогоцінного каміння за місцем проживання та роботи заявника (п. 107 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р. у справі «Руммі проти Естонії») [1186], факт реєстрації транспортних засобів у встановленому законом порядку на заявника (п. 28 Рішення ЄСПЛ від 24.03.2005 р. у справі «Фрізен проти Російської Федерації») [285], факт їх перебування у розпорядженні заявника (п.п. 13 і 24 Рішення ЄСПЛ від 22.02.1994 р. у справі «Раймондо проти Італії», п. 29 Рішення ЄСПЛ від 05.05.1995 р. у справі «Ейр Канада проти Сполученого Королівства») [1166; 1185], факт володіння заявником літаками на підставі сертифікатів реєстрації

повітряного судна та нотаріально завіреними документами на право власності (п. 169 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України») [850], факт володіння заявником квартирою на підставі договору дарування (п. 74 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р. у справі «Beits проти Естонії») [1189] тощо.

3. Встановити факт втручання у право власності заявника на конкретне майно, порушення якого може призвести до порушення ст. 1 Першого протоколу. Наприклад, підтвердженням факту втручання у право власності заявника на майно Судом визнавалися факт конфіскації грошових коштів і золотих монет у заявника на основі судового рішення (відповідно п. 29 Рішення ЄСПЛ від 06.11.2008 р. у справі «Ісмаїлов проти Російської Федерації», п. 49 Рішення ЄСПЛ від 24.10.1986 р. у справі «Агосі проти Сполученого Королівства») [272; 1165], факт утримання комп'ютера як речового доказу на підставі постанови слідчого (п. 54 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р. у справі «Смирнов проти Російської Федерації») [282], факт арешту транспортного засобу у заявника на основі судового рішення (п. 32 Рішення ЄСПЛ від 05.05.1995 р. у справі «Ейр Канада проти Сполученого Королівства») [1166], факт конфіскації транспортного засобу у заявника на основі судового рішення (п. 28 Рішення ЄСПЛ від 24.03.2005 р. у справі «Фрізен проти Російської Федерації») [285], факт конфіскації об'єктів нерухомості – будинків і квартир, належних заявникам (п. 98 Рішення ЄСПЛ від 12.05.2015 р. у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії») [858].

4. Надати правову оцінку допущеному порушенню права власності шляхом визначення норми ст. 1 Першого протоколу, яка підлягає застосуванню Судом. Розглядаючи скарги на передбачувані порушення ст. 1 Першого протоколу внаслідок обмеження або позбавлення права власності у зв'язку із здійсненням кримінального провадження, ЄСПЛ застосовує під час їх розгляду третю норму вказаної статті, яка передбачає контроль за користуванням майном. Зокрема, Суд аналізував дотримання ст. 1 Першого протоколу у двох аспектах: при застосуванні національними судами конфіскації (як виду

покарання за вчинене кримінальне правопорушення) та спеціальної конфіскації (як заходу, що застосовувався ними у разі вирішення долі речових доказів, які були отримані внаслідок його вчинення). Так, у справах «Уелч проти Сполученого Королівства» та «Філіпс проти Сполученого Королівства» Суд вказав на те, що конфіскаційний наказ (наказ суду про конфіскацію майна засудженого – С.К.) є покаранням у розумінні Конвенції (п. 35 Рішення ЄСПЛ від 09.02.1995 р. і п. 51 Рішення ЄСПЛ від 05.07.2001 р.) [284; 876]. У справах «Раймондо проти Італії», «Вендітеллі проти Італії», «Лорензо Ріела та інші проти Італії», «Аркурі та інші проти Італії», «Батлер проти Сполученого Королівства» Суд розглянув дотримання ст. 1 Першого протоколу у разі застосування національними судами спеціальної конфіскації та дійшов до висновку про те, що втручання у право власності необхідно розглядати з точки зору права властей держави-відповідача «контролювати використання майна у загальних інтересах» (Рішення ЄСПЛ від 22.02.1994 р., від 18.07.1994 р., від 04.09.2001 р., від 05.07.2001 р., від 27.06.2002 р.) [1168; 1227; 1174; 1185; 1190]. Узагальнюючи наведені підходи у справі «Фрізен проти Російської Федерації», Суд відзначив, що у першій ситуації Європейський суд визнав, що конфіскація являє собою «штраф» у розумінні п. 2 ст. 1 Першого протоколу, тоді як в інших справах він встановлював, що втручання необхідно розглядати з точки зору права властей держави-відповідача «контролювати використання майна у загальних інтересах» (п. 31 Рішення ЄСПЛ від 24.03.2005 р.) [285]. Стосовно застосування національними судами спеціальної конфіскації, Суд у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» уточнив, що у разі, якщо конфіскація була застосована незалежно від наявності кримінального обвинувачення, а була швидше результатом окремого «цивільного» (у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції) судового провадження, метою якого є повернення майна, набутого незаконним шляхом, такий захід, навіть якщо він передбачає безповоротну конфіскацію майна, незважаючи ні на що, кваліфікується як контроль за користуванням майном у розумінні другого абзацу ст. 1 Першого протоколу (п. 94 Рішення Європейського Суду з прав людини від 12.05.2015 р.) [858].

Застосування у випадках надання ЄСПЛ оцінки законності обмеження або позбавлення права власності у зв'язку із здійсненням кримінального провадження третьої норми ст. 1 Першого протоколу є цілком обґрунтованим. Як вказують вчені, «третя норма застосовується, коли втручання у право власності є умисним або виступає частиною законодавчої схеми, мета якої – контроль за використанням власності» [363, с.24]. Саме цій меті відповідає закріплення у національному законодавстві підстав обмеження або позбавлення права власності у зв'язку із здійсненням кримінального провадження. Як відзначає Л.В. Сагдеева, «у разі конфіскації майна як санкції за вчинення правопорушення позбавлення особи права власності виступає не основною метою, а наслідком, реакцією держави на неправомірну поведінку особи, тому підлягає застосуванню правило про «контроль за використанням власності», а не «позбавлення майна» [800]. У разі тимчасового вилучення майна під час кримінального провадження позбавлення права власності не відбувається, а його обмеження має місце внаслідок вчинення кримінального правопорушення, у зв'язку з чим за таких ситуацій застосуванню також підлягає третя норма ст. 1 Першого протоколу. Зокрема, у справі «Віктор Коновалов проти Російської Федерації» ЄСПЛ відзначив, що вилучення автомобіля для забезпечення сплати штрафу являє собою тимчасове обмеження у його використанні, що підпадає під дію другого абзацу статті 1 Протоколу №1 до Конвенції, який передбачає «контроль за використанням власності» (п. 41 Рішення ЄСПЛ від 24.05.2007 р.) [275]. Аналогічну позицію Суд висловив і у справі «East/West Alliance Limited» проти України», в якій вказав, що вилучення власності в інтересах судочинства, яке не позбавляє власника його майна, а тільки тимчасово припиняє його можливості користуватися та розпоряджатися цим майном, зазвичай пов'язане із здійсненням контролю за використанням власності, що охоплюється сферою застосування другого абзацу ст. 1 Першого протоколу (п. 185 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України») [850].

Як свідчать результати дослідження практики ЄСПЛ, після визначення норми ст. 1 Першого протоколу, яка підлягає застосуванню, він послідовно

надає оцінку дотриманню умов правомірності втручання у право власності. Такими умовами, із позицій Суду, виступають:

1. *Дотримання вимоги законності*, відповідно до якої втручання у право власності, у тому числі й у зв'язку із здійсненням кримінального провадження, повинно передбачатися вимогами закону та не бути свавільним. У практиці ЄСПЛ законність визначається в якості основної вимоги до втручання у право власності. Так, Суд неодноразово наголошував на тому, що перша та найбільш важлива вимога ст. 1 Першого протоколу полягає у тому, що будь-яке втручання державного органу у право на мирне володіння майном повинно бути законним (п. 58 Рішення ЄСПЛ від 25.03.1999 р. у справі «Іатрідіс проти Греції», п. 167 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України» [270; 850].

Відповідно до правових позицій ЄСПЛ, вирішення питання про законність втручання держави у право власності передує вирішенню питання про забезпечення справедливого балансу між вимогами загального інтересу та захисту права власності. Зокрема, Суд наголошує, що питання про дотримання справедливого балансу між вимогами загальних інтересів суспільства та вимогами захисту основних прав окремої людини може підніматися лише за умови встановлення, що втручання відповідало вимозі законності та не було свавільним (п. 33 Рішення ЄСПЛ від 24.03.2005 р. у справі «Фрізен проти Російської Федерації», п. 42 Рішення ЄСПЛ від 24.05.2007 р. у справі «Коновалов Віктор проти Російської Федерації», п. 31 Рішення ЄСПЛ від 06.11.2008 р. у справі «Ісмаїлов проти Російської Федерації» [259; 272; 275; 285].

У разі визнання втручання незаконним за змістом ст. 1 Першого протоколу, Суд констатує порушення вказаної норми і доходить висновку про відсутність необхідності надання оцінки дотримання справедливого балансу між вимогами загального публічного інтересу та вимогами захисту основоположних прав особи (п. 36 Рішення ЄСПЛ від 24.03.2005 р. у справі

«Фрізен проти Російської Федерації», п. 46 Рішення ЄСПЛ від 09.06.2005 р. у справі «Бакланов проти Російської Федерації») [259; 285].

Визначаючи зміст законності як основної вимоги до втручання у право власності, Суд у справі «East/West Alliance Limited» проти України» відзначає, що вимога щодо законності у розумінні Конвенції вимагає дотримання відповідних положень національного законодавства та відповідності принципу верховенства права, що включає свободу від свавілля (п. 167 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р.) [850]. Таким чином, втручання держави у право власності визнається Судом законним у разі його здійснення на підставі закону, з дотриманням визначеного ним порядку та у відповідності до принципу верховенства права. Узагальнюючи правові позиції, викладені у рішеннях у справах «Шпачек s.r.o.» проти Чеської Республіки» від 09.11.1999 р. та «Бейелер проти Італії» від 05.01.2000 р., ЄСПЛ у справах «Бакланов проти Російської Федерації» та «Щокін проти України» вказує, що говорячи про «закон», стаття 1 Першого протоколу посилається на ту саму концепцію, що міститься в інших положеннях Конвенції. Ця концепція вимагає, перш за все, щоб такі заходи мали підстави у національному законодавстві та відсилає до якості такого закону, вимагаючи, щоб він був доступним для зацікавлених осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні (п.п. 40 – 41 Рішення ЄСПЛ від 09.06.2005 р., п. 51 Рішення ЄСПЛ від 14.10.2010 р.) [259; 878]. Щодо верховенства права, то у практиці Суду воно визначається як один із фундаментальних принципів демократичного суспільства, що проголошений у всіх статтях Конвенції та тягне за собою обов'язок зі сторони держави або публічних властей слідувати рішенням або постановам суду, які ухвалені не на їхню користь (п. 58 Рішення ЄСПЛ від 25.03.1999 р. у справі «Іатрідіс проти Греції», п. 33 Рішення ЄСПЛ від 24.03.2005 р. у справі «Фрізен проти Російської Федерації») [270; 285].

Аналіз практики ЄСПЛ дозволяє стверджувати, що оцінка законності втручання держави у право власності під час кримінального провадження надається Судом з точки зору дотримання національними судами закріплених

нормами кримінального процесуального закону підстав і порядку обмеження та позбавлення права власності. Зокрема, предметом оцінки ЄСПЛ у конкретних справах виступали:

а) законність вилучення речових доказів під час слідчих дій та їх приєднання до кримінальної справи (п. 56 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р. у справі «Смирнов проти Російської Федерації», п.п. 177 – 181 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України») [282; 850];

б) законність накладення арешту на майно під час кримінального провадження (п. 38 Рішення ЄСПЛ від 18.07.1994 р. у справі «Вендітеллі проти Італії») [1190];

в) законність накладення арешту на майно під час кримінального провадження та застосування щодо нього спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів (п. 51 Рішення ЄСПЛ від 24.10.1986 р. у справі «Агосі проти Сполученого Королівства», п.п. 27 і 30 Рішення ЄСПЛ від 22.02.1994 р. у справі «Раймондо проти Італії») [1165; 1185];

г) законність застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі належних заявнику речових доказів, у тому числі грошових коштів, які були предметом контрабанди (п.п. 42 – 46 Рішення ЄСПЛ від 09.06.2005 р. у справі «Бакланов проти Російської Федерації») [259], неправомірно і нез'ясовно яким чином надбаного майна заявників (п. 98 Рішення ЄСПЛ від 12.05.2015 р. у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії») [858];

г) законність застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів до майна третіх осіб (п.п. 28 і 29 Рішення ЄСПЛ від 24.03.2005 р. у справі «Фрізен проти Російської Федерації», п. 74 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р. у справі «Веїтс проти Естонії») [285; 1189].

Визнаючи втручання держави у право власності незаконним, Суд констатує факт порушення ст. 1 Першого протоколу та доходить висновку про відсутність необхідності у наданні оцінки того, чи був дотриманий справедливий баланс між вимогами загального суспільного інтересу та

вимогами захисту основоположних прав особи (п.п. 46 і 47 Рішення ЄСПЛ від 09.06.2005 р. у справі «Бакланов проти Російської Федерації») [259]. При цьому висновок про незаконність втручання держави у право власності Суд ґрунтує не лише на відсутності у національному кримінальному процесуальному законі підстав для застосування відповідного заходу втручання у право власності, але й на «неякісності» самого кримінального процесуального закону, що полягає у його недоступності для зацікавлених осіб, нечіткому формулюванні у частині визначення підстав для застосування того або іншого заходу втручання держави у право власності під час кримінального провадження або непередбачуваності в їх застосуванні. Так, у справі «Смирнов проти Російської Федерації» Суд висловив сумнів у тому, що наданий КПК Російської Федерації слідчому широкий розсуд щодо утримання речових доказів у кримінальній справі, який не супроводжується ефективним наглядом суду за законністю його рішень і дій, пройшов би перевірку на «якість закону» (п. 56 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р.) [282]. У справі «Бакланов проти Російської Федерації», беручи до уваги неприведення національними судами правових положень в якості підстави вилучення суттєвої грошової суми та очевидне протиріччя прецедентного права щодо національного законодавства, Суд визнав, що розглядуване національне законодавство не було сформульоване з такою точністю, щоб заявник міг передбачити наслідки його дій у ступені, розумному за обставин справи (п. 46 Рішення ЄСПЛ від 09.06.2005 р.) [259].

В окремих випадках висновок ЄСПЛ про незаконність втручання держави у право власності може ґрунтуватися на визнанні свавільності такого втручання, що призвело до порушення принципу верховенства права. Так, у справі «East/West Alliance Limited» проти України», визнаючи факт порушення ст. 1 Першого протоколу, Суд вказав, що підприємство-заявник було позбавлене належних йому шести літаків АН-28 та восьми Л-410 у надзвичайно свавільний спосіб, всупереч принципу верховенства права. Це втручання носило не короткостроковий характер, а такий, при якому підприємство-заявник було позбавлене доступу до свого майна на строк більше ніж десять років. І хоча

підприємство-заявник доклало значних зусиль перед різними адміністративними, податковими, прокурорськими та судовими органами аби повернути своє майно (які виявилися марними незалежно від їхніх юридичних результатів), літаки були пошкоджені та понищені, або продані третім особам, або просто зникли і при цьому нікого не було притягнуто до відповідальності. Навіть якщо у короткі проміжки часу утримання державними органами літаків відповідало деяким принципам, закладеним у ст. 1 Першого протоколу, супутні свавільні дії та зловживання державних органів на практиці звели нанівець ефективність цих гарантій (п.п. 215 – 218 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р.) [850].

2. *Наявність загального (суспільного) інтересу, якому слугувало втручання у право власності.* Як відзначив Суд у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії», «будь-яке втручання органом влади у безперешкодне користування майном може бути виправданим лише у тому разі, якщо воно слугує законному суспільному (або загальному) інтересу» (п. 96 Рішення ЄСПЛ від 12.05.2015 р.) [858].

Поняття загального (суспільного) інтересу у практиці ЄСПЛ не визначається, хоча здійснюючи тлумачення закріпленого у ст. 1 Першого протоколу терміну «загальний інтерес», він у своїх рішеннях дійшов до висновку про те, що по-перше, через безпосереднє знання їх суспільства і його потреб, національні влади набагато краще поінформовані, ніж міжнародний суддя, для визначення того, що «в інтересах суспільства» (п. 87 Рішення ЄСПЛ від 23.11.2000 р. у справі «Колишній король Греції проти Греції», п. 75 Рішення ЄСПЛ від 06.10.2005 р. у справі «Моріс проти Франції») [262; 1228], у зв'язку з чим Суд надає державам широку свободу розсуду щодо вибору використовуваних засобів і перевірки обґрунтованості наслідків їх застосування у загальних інтересах для досягнення переслідуваної мети (п. 52 Рішення ЄСПЛ від 24.10.1986 р. у справі «Агосі проти Сполученого Королівства», п. 49 Рішення ЄСПЛ від 28.07.1999 р. у справі «Імобільяре Саффі» проти Італії», п. 149 Рішення ЄСПЛ від 30.06.2005 р. у справі «Босфорус Хава Йоллари

Туризм Ве Тіджарет Анонім Ширкеті проти Ірландії») [261; 862; 1165]. По-друге, Суд відзначає, що поняття «суспільний інтерес» обов'язково має просторове значення (п. 87 Рішення ЄСПЛ від 23.11.2000 р. у справі «Колишній король Греції проти Греції») [262] та широкий характер (п. 76 Рішення ЄСПЛ від 06.10.2005 р. у справі «Моріс проти Франції») [1228]. По-третє, Суд вказує, що правильне застосування законодавства незаперечно становить «суспільний інтерес» (п. 54 Рішення ЄСПЛ від 02.11.2004 р. у справі «Трегубенко проти України») [875]. Використовуючи вказаний термін, Суд виходить з того, що загальний (суспільний) інтерес, якому слугувало втручання під час кримінального провадження у право власності, відображає загальну потребу у застосуванні під час кримінального провадження заходів обмеження або позбавлення права власності.

Аналіз практики ЄСПЛ дозволяє стверджувати, що поняття загального (суспільного) інтересу, якому слугувало втручання у право власності під час кримінального провадження, Суд пов'язує із видом застосованого заходу обмеження або позбавлення права власності та використовує його у тісному взаємозв'язку з поняттям правомірної мети застосування відповідного заходу. Зокрема, суспільним інтересом, якому слугувало втручання у право власності під час кримінального провадження, ЄСПЛ у конкретних справах визнає:

а) у разі вилучення речових доказів під час слідчих дій та їх приєднання до кримінальної справи – інтереси належного відправлення правосуддя, що виступає правомірною метою у загальних інтересах суспільства (п. 57 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р. у справі «Смирнов проти Російської Федерації», п. 188 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України») [282; 850];

б) у разі накладення арешту на майно під час кримінального провадження – унеможливлення використання майна з метою збереження доказів вчинення злочину та запобігання будь-якому загостренню злочину, у зв'язку з чим вказаний захід має законну мету (п. 38 Рішення ЄСПЛ від 18.07.1994 р. у справі «Вендітеллі проти Італії») [1190]. Поряд із цим, в

якості самостійної цілі арешту майна Суд визнає забезпечення можливої його конфіскації, у зв'язку з чим розглядає цей захід як виправданий загальним інтересом (п. 27 Рішення ЄСПЛ від 22.02.1994 р. у справі «Раймондо проти Італії») [1185];

в) у разі застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів – протидія вчиненню злочинів шляхом позбавлення грошових коштів та активів, отриманих у результаті незаконної діяльності або оплачених за рахунок доходів від злочину, у зв'язку з чим конфіскація переслідує мету, що відповідає загальним інтересам (п. 30 Рішення ЄСПЛ від 22.02.1994 р. у справі «Раймондо проти Італії», п. 58 Рішення ЄСПЛ від 01.04.2010 р. у справі «Денисова і Моїсєєва проти Російської Федерації», п. 71 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р. у справі «Веїтс проти Естонії») [267; 1185; 1189]. У разі застосування національними судами спеціальної конфіскації до майна, отриманого кримінально протиправним шляхом, Суд вказує на її відповідність меті Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 08.11.1990 р., ст. 3 якої зобов'язує кожну сторону вживати таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення її спроможності встановлювати і відслідковувати власність, яка підлягає конфіскації згідно з п. 1 ст. 2, і запобігати будь-якому використанню, будь-якій передачі або будь-якому розпорядженню такою власністю [472]. У разі застосування національними судами спеціальної конфіскації до майна, отриманого внаслідок переміщення організованими злочинними групами грошових коштів та активів через кордон, Суд вказує на її відповідність меті Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятої резолюцією №55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15.11.2000 р., ч. 1 ст. 12 якої покладає на держав-учасниць обов'язок вживати, у максимальному ступені, можливого в межах їхніх внутрішніх правових систем, таких заходів, які можуть знадобитися для забезпечення можливості конфіскації доходів від злочинів, що охоплюються цією Конвенцією, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів, та

майна, устаткування або інших засобів, які використовувалися або призначалися для використання при вчиненні злочинів, що охоплюються цією Конвенцією [471]. У зв'язку з цим Суд відзначає, що конфіскація майна, отриманого злочинним шляхом, здійснюється у суспільних інтересах як превентивний захід щодо тих, хто планує участь у злочинній діяльності, а також гарантує, що вчинення злочину не приносить вигоди (п. 58 Рішення ЄСПЛ від 01.04.2010 р. у справі «Денисова і Моїсєєва проти Російської Федерації», п. 103 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р. у справі «Руммі проти Естонії», п. 71 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р. у справі «Веїтс проти Естонії») [267; 1186; 1189].

Залежно від обставин справи, застосовувана національними судами спеціальна конфіскація до майна, отриманого кримінально протиправним шляхом, розглядається Судом як частина більш широкої регулятивної системи. Так, у справі «Ісмаїлов проти Російської Федерації» застосування спеціальної конфіскації до незадекларованих під час перетину митного кордону грошових коштів Суд розглядає як частину загальної регулятивної системи, призначеної боротися з подібними злочинами (п. 33 Рішення ЄСПЛ від 06.11.2008 р.) [272]. У справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» Суд визначає спеціальну конфіскацію як частину більш широкого законодавчого пакету, спрямованого на посилення протидії корупції у сфері державної служби (п. 101 Рішення ЄСПЛ від 12.05.2015 р.) [858].

У частині визначення законності мети застосування спеціальної конфіскації, Суд вказує на виконання останньою двоякої мети: превентивної та компенсаторної, здійснюючи їх чітке розмежування. Так, у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» ЄСПЛ відзначив, що компенсаторний аспект полягав у зобов'язанні відновлення сторони, що зазнала шкоди, у тому статусі, який вона мала до незаконного збагачення державного посадовця, про якого йде мова, шляхом повернення незаконно отриманого майна або його попередньому власнику, або, за його відсутності, державі. Що стосується превентивної мети застосування спеціальної конфіскації, то вона полягає у попередженні

незаконного збагачення шляхом корупційних дій як таких, через надсилання чіткого сигналу державним службовцям, які вже замішані у корупційних діяннях або вважають, що їхні незаконні дії, навіть якщо залишаться непоміченими системою кримінальної юстиції, не зможуть бути матеріальною вигодою для них та їхніх родин (п. 102 Рішення ЄСПЛ від 12.05.2015 р.) [858].

3. *Забезпечення справедливого балансу між вимогами загального (суспільного) інтересу та захисту права власності.* Надаючи оцінку дотриманню цієї умови правомірності втручання у право власності у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції», Суд визначив її як «забезпечення справедливої рівноваги між вимогами загальних інтересів суспільства та вимогами захисту основних прав людини» (п. 69 Рішення ЄСПЛ від 23.09.1982 р.) [873]. Забезпечення такої рівноваги виступає невід’ємним принципом всієї Конвенції (п. 69 Рішення ЄСПЛ від 23.09.1982 р. у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції») [873], її невід’ємною умовою (п. 78 Рішення ЄСПЛ від 28.11.1999 р. у справі «Брумареску проти Румунії») [854], що пролягає через всю Конвенцію (п. 54 Рішення ЄСПЛ від 02.11.2004 р. у справі «Трегубенко проти України») [875] і знаходить своє відображення в цілому у структурі ст. 1 Протоколу №1 (п. 69 Рішення ЄСПЛ від 23.09.1982 р. у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції», п. 50 Рішення ЄСПЛ від 21.02.1986 р. у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства, п. 49 Рішення ЄСПЛ від 28.07.1999 р. у справі «Імобільяре Саффі» проти Італії», п. 89 Рішення ЄСПЛ від 23.11.2000 р. у справі «Колишній король Греції проти Греції», п. 68 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України») [262; 850; 860; 862; 873].

Характеризуючи вказану умову правомірності втручання у право власності, вчені розглядають забезпечення справедливої рівноваги (балансу) між інтересами держави (суспільства), пов’язаними з втручанням, та інтересами особи, яка так чи інакше страждає від втручання, в якості змісту принципу

пропорційності [182, с.7]¹. Принцип пропорційності володіє найвищим ступенем нормативної узагальненості, носить універсальний характер і в зв'язку з цим здійснює регулюючий вплив на всі сфери суспільних відносин [256, с.63], спрямований на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав повинні бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чії права обмежуються [709, с.333]. Основна ідея, покладена в основу принципу пропорційності, на думку В.М. Тертишника, полягає у таких постулатах: під час застосування будь-якого примусу чи обмежень прав учасників процесу мета таких дій має бути соціально корисною і достатньо вагомою, такої мети неможливо досягти іншими мінімальними засобами; засоби досягнення суспільно вагомої мети мають бути найменш обтяжливими для осіб у конкретних умовах; завдана обмеженням прав шкода має бути мінімально необхідною за відповідних умов і бути меншою, ніж та шкода, яка відвернута завдяки застосуванню обмежень» [930, с.9].

У практиці Суду пропорційність визначається як принцип (п. 46 Рішення ЄСПЛ від 05.05.1995 р. у справі «Ейр Канада проти Сполученого Королівства», п. 54 Рішення ЄСПЛ від 02.11.2004 р. у справі «Трегубенко проти України») [875; 1166], вимога (п. 78 Рішення ЄСПЛ від 28.11.1999 р. у справі «Брумареску проти Румунії») [854], критерій (п. 107 Рішення ЄСПЛ від 12.05.2015 р. у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії») [858], розумний зв'язок (п. 89 Рішення ЄСПЛ від 23.11.2000 р. у справі «Колишній король Греції проти Греції») [262]. При цьому «пропорційність» (співмірність) розглядається як основний стандарт оцінки відповідності втручання вимогам ст. 1 Першого протоколу до Конвенції [767, с.102-103]. Зокрема, Суд у низці справ констатує, що будь-яке втручання у право власності обов'язково повинно відповідати принципу пропорційності (п. 78 Рішення ЄСПЛ від 28.11.1999 р. у справі «Брумареску проти Румунії»,

¹ У доктрині принцип пропорційності нерідко іменується принципом співмірності (сумірності, співрозмірності) [256, с.63; 317, с.530; 592, с.47]. Водночас, вчені обґрунтовано вказують, що принцип співмірності (сумірності, співрозмірності) є українською назвою принципу пропорційності, прийнятого в праві ЄС [188, с.41; 592, с.48; 5930, с.109].

п. 54 Рішення ЄСПЛ від 02.11.2004 р. у справі «Трегубенко проти України») [854; 875].

Принцип «пропорційності» тісно пов'язаний з принципом верховенства права: принцип верховенства права є фундаментом, на якому базується принцип «пропорційності», натомість принцип «пропорційності» є умовою реалізації принципу верховенства права і, водночас, його необхідним наслідком. Судова практика ЄСПЛ розглядає принцип «пропорційності» як невід'ємну складову та інструмент верховенства права, зокрема й у питаннях захисту права власності [182, с.7].

Судді не лише займаються розглядом справи, але й прагнуть справедливості, пошук якої означає пошук балансу між різними інтересами в конфлікті, що розгортаються перед суддею при розгляді справи [722, с.44]. У зв'язку з цим, пропорційність, з однієї сторони, ґрунтується на справедливості, а з іншої – сприяє її досягненню, але в жодному разі не підміняє її [317, с.36]. Водночас, «справедлива рівновага» не означає обов'язкового досягнення соціальної справедливості в кожній конкретній справі, а передбачає наявність розумного співвідношення (обґрунтованої пропорційності) між метою, що передбачається для досягнення, та засобами, які використовуються [182, с.7; 188, с.41; 784, с.12].

Переважаючою сферою визначення ЄСПЛ балансу інтересів є рівновага між інтересами людини і суспільства [291, с.44], у зв'язку з чим дотримання принципу пропорційності вимагає досягнення справедливого балансу між загальними інтересами всього суспільства і вимогами щодо захисту фундаментальних прав приватних осіб [188, с.41], на необхідність дотримання якого Суд неодноразово звертав увагу у своїх рішеннях [285; 854; 875]. У межах вказаної сфери Суд найбільше уваги приділяє перевірці пропорційності застосованих заходів і поставленої мети [1085, с.530], надаючи оцінку існуванню пропорційного співвідношення між ними (п. 50 Рішення ЄСПЛ від 21.02.1986 р. у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства», п. 52 Рішення ЄСПЛ від 24.10.1986 р. у справі «Агосі проти Сполученого

Королівства», п. 49 Рішення ЄСПЛ від 28.07.1999 р. у справі «Імобільяре Саффі» проти Італії», п. 168 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України») [850; 860; 862; 1165], у тому числі між заходами, призначеними для контролю за використанням громадянином своєї власності та метою, переслідуваною державою за допомогою їх застосування (п. 57 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р. у справі «Смирнов проти Російської Федерації») [282].

У цьому аспекті принцип пропорційності пов'язаний із суспільно важливими цілями, засобами їх досягнення, цінностями і пріоритетами, що лежать в основі вибору тих чи інших засобів, нарешті, інтересами [256, с.102]. При цьому принцип пропорційності визначає основні вимоги до заходів, які застосовуються для досягнення поставленої мети, – вони повинні органічно та раціонально співвідноситися з бажаним результатом, досягнення якого реалізується прийняттям державного рішення [480, с.119]. Зокрема, у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» Суд відзначив, що захід має бути як відповідним поставленій меті, так і пропорційним їй (п. 50 Рішення ЄСПЛ від 21.02.1986 р.) [860]. Поряд із цим, Суд неодноразово звертав увагу на те, що співвідношення між засобами, які застосовуються, та метою, яку прагнуть досягти, повинно бути обґрунтованим пропорційним (п. 149 Рішення ЄСПЛ від 30.06.2005 р. у справі «Босфорус Хава Йолларі Туризм Ве Тіджарет Анонім Ширкеті проти Ірландії», п. 168 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України») [261; 850], розумним пропорційним (п. 52 Рішення ЄСПЛ від 24.10.1986 р. у справі «Агосі проти Сполученого Королівства», п. 49 Рішення ЄСПЛ від 28.07.1999 р. у справі «Імобільяре Саффі» проти Італії», п. 57 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р. у справі «Смирнов проти Російської Федерації») [282; 862; 1165], належним пропорційним (п. 50 Рішення ЄСПЛ від 21.02.1986 р. у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства») [860].

Досліджуючи практику ЄСПЛ, вчені відзначають, що «пропорційність» є оціночною категорією та повинна встановлюватися щодо конкретного суб'єкта

в кожній окремій справі на підставі тих обставин і фактів, що встановлені судом безпосередньо [182, с.8; 188, с.42; 593, с.114]. У зв'язку з цим, оцінюючи те, чи був порушений справедливий баланс, Суд може враховувати різні обставини, що іноді заслуговують на їхній розгляд у ширшому контексті [722, с.45]. При цьому їх коло визначається ЄСПЛ ситуативно залежно від обставин конкретної справи. Зокрема, у справі «Агосі проти Сполученого Королівства» Суд вказав, що наявність справедливого балансу залежить від багатьох чинників, у тому числі поведінки власника майна, включаючи ступінь вини або проявленого догляду, що виступає одним із елементів сукупності обставин, які підлягають врахуванню (п. 54 Рішення ЄСПЛ від 24.10.1986 р.) [1165]. У справі «Ісмаїлов проти Російської Федерації» наголосив, що для визнання втручання пропорційним воно повинно відповідати тяжкості порушення, а саме: невиконанню вимоги про декларування, а не тяжкості будь-якого передбачуваного порушення, яке, проте, не було в дійсності встановлено, такого як відмивання незаконних доходів або ухилення від податків (п. 38 Рішення ЄСПЛ від 06.11.2008 р. у справі «Ісмаїлов проти Російської Федерації») [272].

Надаючи оцінку дотриманню справедливого балансу між вимогами загального (суспільного) інтересу та захисту права власності, ЄСПЛ встановлює, чи не покладался на заявника індивідуальний і надмірний тягар. Необхідність встановлення цієї обставини пов'язана з тим, що покладення на особу індивідуального і надмірного тягара призводить до порушення справедливої рівноваги, яка має забезпечуватися між інтересами захисту права власності та загальними інтересами (п. 73 Рішення ЄСПЛ від 23.09.1982 р. у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції», п. 50 Рішення ЄСПЛ від 21.02.1986 р. у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства», п. 78 Рішення ЄСПЛ від 28.11.1999 р. у справі «Брумареску проти Румунії», п. 54 Рішення ЄСПЛ від 02.11.2004 р. у справі «Трегубенко проти України», п. 168 Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України», п. 97 Рішення ЄСПЛ від 12.05.2015 р. у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії») [850; 854; 858; 860; 873; 875].

При цьому ЄСПЛ встановлює надання заявнику національними органами влади розумної можливості оскарження застосованих до його майна у зв'язку із здійсненням кримінального провадження заходів, пов'язаних з обмеженням та/або позбавленням права власності. Так, у низці справ Суд відзначає, що «хоча другий пункт статті 1 Протоколу №1 не містить явних процесуальних вимог, його постійна вимога полягала в тому, що внутрішньодержавні процедури надавали потерпілій стороні розумну можливість перегляду своєї справи повноважними органами влади для ефективного оскарження заходів, які порушують гарантовані цією нормою права» (п. 64 Рішення ЄСПЛ від 01.04.2010 р. у справі «Денисова і Моїсеєва проти Російської Федерації», п. 72 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р. у справі «Веїтс проти Естонії», п. 104 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р. у справі «Руммі проти Естонії») [267; 1186; 1189].

Визнаючи вжиті національними органами влади заходи, пов'язані з обмеженням та/або позбавленням права власності під час кримінального провадження, пропорційними меті їх застосування, Суд констатує пропорційність втручання держави у право власності, на підставі чого доходить висновку про відсутність порушення ст. 1 Першого протоколу (п.п. 46 – 48 Рішення ЄСПЛ від 05.05.1995 р. у справі «Ейр Канада проти Сполученого Королівства», п.п. 114 і 115 Рішення ЄСПЛ від 12.05.2015 р. у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії») [858; 1166], у тому числі й у випадках, коли заявнику була забезпечена розумна можливість ефективного оскарження заходів, що порушують право власності, якою він або не скористався (п. 62 Рішення ЄСПЛ від 24.10.1986 р. у справі «Агосі проти Сполученого Королівства») [1165], або скористався шляхом представництва його інтересів третіми особами (п. 74 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р. у справі ««Веїтс проти Естонії») [1189].

У разі визнання заходів, пов'язаних із обмеженням та/або позбавленням права власності під час кримінального провадження, непропорційними меті їх застосування, ЄСПЛ визнає непропорційність втручання держави у право власності, на підставі чого констатує наявність порушення ст. 1 Першого

протоколу. При цьому Суд приймає до уваги порушення справедливого балансу між вимогами загального (суспільного) інтересу та захисту права власності, що полягає у порушенні пропорційності заходів, пов'язаних із обмеженням та/або позбавленням права власності під час кримінального провадження, меті їх застосування внаслідок покладення на заявника індивідуального та надмірного тягара (п. 55 Рішення ЄСПЛ від 02.11.2004 р. у справі «Трегубенко проти України») [875], зокрема у випадках, за яких:

а) до заявника позбавлення права власності було застосовано національними судами в якості не компенсаційного, а стримувального та карального заходу. Так, у справі «Ісмаїлов проти Російської Федерації» Суд вказав, що конфіскація була не компенсаційним, а стримуючим і каральним заходом, оскільки держава не зазнала будь-якої шкоди внаслідок недекларування заявником коштів, хоча у цій справі заявник вже був покараний за контрабанду умовним позбавленням волі з випробувальним терміном, що вказує на непропорційність конфіскації, застосованої в якості додаткового покарання (п. 38 Рішення ЄСПЛ від 06.11.2008 р.) [272];

б) заявник був позбавлений національними органами влади розумної можливості оскарження застосованих у зв'язку із здійсненням кримінального провадження до його майна заходів, пов'язаних з обмеженням та/або позбавленням права власності. Так, у справі «Денисова і Моїсєєва проти Російської Федерації» Суд визнав наявність порушення ст. 1 Першого протоколу у зв'язку з позбавленням заявників можливості ефективно оскаржити конфіскаційні заходи, вжиті у межах кримінального процесу, сторонами якого вони не виступали, у ході подальших цивільних розглядів (п. 64 Рішення ЄСПЛ від 01.04.2010 р.) [267];

в) щодо заявника національними органами влади були порушені процесуальні строки застосування заходів, пов'язаних з обмеженням та/або позбавленням права власності під час кримінального провадження. Так, у справі «Вендітеллі проти Італії», Суд визнав наявність порушення ст. 1 Першого протоколу у зв'язку із несвоєчасним скасуванням арешту майна після

того, як підозра щодо заявника не підтвердилася, а кримінальне переслідування щодо нього було припинене (п. 40 Рішення ЄСПЛ від 18.07.1994 р.) [1190];

г) створення внаслідок обмеження права власності заявника під час кримінального провадження можливості для виникнення негативних наслідків для здійснення правосуддя. Так, у справі «Смирнов проти Російської Федерації» Суд вказав, що утримання майна заявника не лише завдало йому особисту незручність, але й стало на перешкоді його професійної діяльності, що могло б мати негативні наслідки для здійснення правосуддя, на підставі чого визнав порушення вимог ст. 1 Першого протоколу (п.п. 58 і 59 Рішення ЄСПЛ від 07.06.2007 р.) [282].

При цьому тягар доказування пропорційності заходів, пов'язаних із обмеженням та/або позбавленням права власності під час кримінального провадження, меті їх застосування, покладається на національні органи влади. Так, у справі «Руммі проти Естонії» Суд вказав, що національні органи влади, по-перше, не обґрунтували можливість застосування конфіскації до майна підозрюваного, який загинув під час кримінального провадження, у зв'язку з чим судовий розгляд був закритий із цієї причини без його засудження, а, по-друге, не провели жодної оцінки щодо суми, яку заявник міг би отримати за злочин та інвестувати у дорогоцінні метали (п. 108 Рішення ЄСПЛ від 15.01.2015 р.) [1186].

Аналізуючи підстави порушення справедливого балансу між вимогами загального (суспільного) інтересу та захисту права власності, Л.В. Сагдеева вказує, що «необґрунтоване перекладення на позивача тягаря доказування може слугувати підставою для порушення справедливого балансу» та на підтвердження свого висновку наводить Рішення ЄСПЛ від 13.07.2010 р. у справі «Тендам проти Іспанії» [800], в якій Суд відзначив, що тягар доказування щодо зниклих або пошкоджених речей (які були вилучені під час досудового розслідування у заявника та передані на зберігання третім особам – С.К.) лежав на судових органах, які були зобов'язані спостерігати за їх схоронністю протягом строку вилучення, а не на заявнику, який був виправданий більш, ніж

через сім років після вилучення речей. Оскільки після виправдання заявника судові органи не надали пояснення їх зникненню або пошкодженню, вони несуть відповідальність за будь-яку шкоду, викликану вилученням [283].

У практиці ЄСПЛ наявні справи, у яких тягар доказування національними судами покладался на заявника, що у подальшому не призводило до визнання ним порушення справедливого балансу між вимогами загального (суспільного) інтересу і захисту права власності. Це стосується випадків, за яких національними судами застосовувалася спеціальна конфіскація до незаконно набутого майна. Так, у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» Суд вказав, що доказ щодо балансу вірогідностей або високої ймовірності незаконного походження майна у сумісності з неможливістю доведення власником цього майна протилежного був достатнім для перевірки критерію пропорційності відповідно до ст. 1 Першого протоколу (п. 107 Рішення ЄСПЛ від 12.05.2015 р.) [858].

Таким чином, дотримання принципу «пропорційності» передбачає, що втручання в право власності, навіть якщо воно здійснюється згідно з національним законодавством і в інтересах суспільства, все одно буде розглядатися як порушення ст. 1 Першого протоколу, якщо не було дотримано розумної пропорційності між втручанням у право особи та інтересами суспільства [182, с.7; 784, с.12]. Зокрема, у справі «Брумареску проти Румунії» ЄСПЛ вказав, що «навіть припускаючи, що позбавлення майна слугувало певному суспільному інтересу, Суд визнає, що було порушено справедливу рівновагу і що на заявника покладено та далі покладається особистий і надмірний тягар», у зв'язку з чим констатував наявність порушення ст. 1 Першого протоколу (п. 78 Рішення ЄСПЛ від 28.11.1999 р.) [854].

Проведене дослідження дозволило узагальнити європейські правові стандарти забезпечення права власності на речі, вилучені в якості речових доказів під час кримінального провадження, і надати їм детальну характеристику.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що полягає у формуванні концепції речових доказів у кримінальному процесі на основі комплексного аналізу проблем нормативно-правового та правозастосовного характеру, а також внесенні науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення КПК України у частині визначення поняття речових доказів, порядку їх формування, використання, зберігання та вирішення питання про них під час кримінального провадження. До найбільш вагомих наукових результатів дослідження належать такі:

1. Дослідження еволюції наукового знання про речові докази вказує на доцільність виділення у процесі формування вчення про них чотирьох відносно самостійних і послідовно змінюваних етапів, кожен з яких характеризується притаманними йому тенденціями розвитку наукового знання про речові докази як об'єкт пізнання. Протягом перших трьох етапів були створені емпіричні і теоретичні передумови для формування вчення про речові докази, які на завершальному етапі дозволяють виокремити його в якості кримінального процесуального вчення, що характеризується самостійністю та систематизованістю.

2. Вчення про речові докази являє собою систему наукових положень про речові докази як правове явище та закономірності їх формування (збирання, перевірки та оцінки) і використання під час кримінального провадження, зберігання речових доказів, вирішення питання про них і відшкодування шкоди, завданої їх втратою або пошкодженням, а також заснованих на пізнанні цих закономірностей практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального інституту речових доказів і практики його застосування. Як самостійне кримінальне процесуальне вчення воно характеризується притаманними йому об'єктом, предметом, метою, завданнями, значенням і системою.

Вчення про речові докази володіє власною методологією, що являє собою систему взаємопов'язаних підходів, принципів, методів і прийомів емпіричного та теоретичного пізнання дійсності, які спрямовані на систематизацію існуючих й отримання нових знань, що охоплюються предметом цього вчення, та систему наукових положень про їх використання для вирішення поставлених перед ним завдань. У структурі методології вчення про речові докази доцільно виділити чотири рівні: загальні філософсько-світоглядні підходи, загальні принципи, загальнонаукові та конкретно-наукові методи.

3. Сутність речових доказів у кримінальному процесі підлягає характеристиці за допомогою розкриття: 1) їх сутнісних елементів: а) змісту, який становлять отримані у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку відомості про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення, на підставі яких можуть бути встановлені факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню; б) процесуальної форми, яку складають матеріальний об'єкт, що виступає носієм фактичних даних, і відображення шляхом опису відомостей про нього, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення у протоколах слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, під час проведення яких матеріальний об'єкт був отриманий та оглянутий (протоколі огляду предмета, огляду місця події, обшуку, затримання тощо); 2) притаманних їм ознак: а) предметності, яка відображає матеріальний характер речових доказів; б) об'єктивності, що передбачає їх утворення у зв'язку з подією кримінального правопорушення; в) інформативності, яка вказує на зміст речових доказів; г) процесуальної визначеності, що характеризує їх процесуальну форму.

З урахуванням вказаних сутнісних елементів та ознак, речові докази являють собою отримані у передбаченому кримінальним процесуальним законом порядку матеріальні об'єкти, які містять відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

4. Як і будь-який інший вид доказів, речові докази повинні характеризуватися процесуальними властивостями: 1) належності, що відображає наявність зв'язку між змістом речових доказів і фактами та обставинами, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню; 2) допустимості, що відображає відповідність речових доказів визначеним нормами кримінального процесуального закону вимогам щодо їх отримання з належного джерела, належним суб'єктом із дотриманням встановленого законом порядку отримання; 3) достовірності, що відображає відповідність змісту речових доказів об'єктивній дійсності та придатність на основі такої відповідності використовуватися для встановлення фактів та обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. У сукупності з іншими доказами вони повинні характеризуватися достатністю, що відображає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів, які необхідні для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та перебувають у взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

5. Класифікація речових доказів дозволяє більш глибоко дослідити окремі їх види, які виділяються за кожним класифікаційним критерієм, і розробити практичні рекомендації щодо їх використання у кримінальному процесуальному доказуванні. Речові докази підлягають класифікації за такими критеріями: відношенням до предмета обвинувачення; відношенням джерела відомостей про доказуваний факт до самого цього факту; відношенням до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні; етапом процесуального провадження, на якому вони зібрані і використовуються; зв'язком із подією кримінального правопорушення; можливостями процесуальної індивідуалізації; суб'єктом збирання.

6. Формування речових доказів включає в себе їх збирання (отримання за допомогою способів, передбачених КПК України, і процесуальне закріплення), перевірку й оцінку.

Під час досудового розслідування способами збирання речових доказів стороною обвинувачення виступають: 1) вилучення під час проведення слідчих (розшукових) дій: обшуку, огляду, ексгумації трупа й освідчування; 2) вилучення під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій: виїмки кореспонденції, на яку накладено арешт, контролю за вчиненням злочину та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; 3) отримання внаслідок витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб; 4) отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб; 5) отримання під час проведення інших процесуальних дій, зокрема затримання як на підставі ухвали слідчого судді, так і без такої ухвали; 6) вилучення під час тимчасового доступу до речей і документів; 7) одержання на території іноземної держави у результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

У ході досудового розслідування способами участі сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у збиранні речових доказів виступають: 1) отримання внаслідок витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб; 2) ініціювання проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; 3) здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих речових доказів. Поряд із цим, сторона захисту вправі вилучити речові докази під час тимчасового доступу до речей і документів, який виступає найбільш дієвим способом участі підозрюваного та його захисника в їх збиранні.

Перевірка речових доказів як розумово-практична діяльність під час досудового розслідування здійснюється суб'єктами доказування шляхом: 1) аналізу кожного окремо взятого речового доказу – його всебічного дослідження, що здійснюється шляхом уявного розчленування змісту та

процесуальної форми і забезпечує їх поглиблене дослідження; 2) синтезу кожного окремо взятого речового доказу – його всебічного дослідження, що здійснюється шляхом уявного об'єднання виділених під час аналізу частин доказу з урахуванням встановлених їх особливостей та забезпечує виявлення зв'язків, відносин і залежностей його частин; 3) співставлення речового доказу з іншими доказами – всебічного дослідження їх у сукупності, що здійснюється шляхом порівняння їх змісту та забезпечує встановлення логічної узгодженості доказів; 4) збирання нових доказів, що здійснюється суб'єктами доказування у межах наданих їм кримінальним процесуальним законом повноважень і забезпечує усунення виявлених суперечностей між речовим доказом та іншими доказами, а за їх відсутності – підтвердження перевірюваного речового доказу.

Оцінка належності, допустимості та достовірності кожного речового доказу може здійснюватися суб'єктами доказування під час як його формування, так і використання, а оцінка достатності доказів – лише у ході використання для обґрунтування процесуальних рішень або правових позицій сторін кримінального провадження. Істотна специфіка притаманна оцінці: 1) належності низки речових доказів, що зумовлено їх видом (зокрема, непрямих речових доказів) або способом збирання (зокрема, речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва); 2) допустимості значної кількості речових доказів, що зумовлено можливістю конкретизації обставин, які характеризують вказану процесуальну властивість з позиції дотримання встановленого законом порядку отримання, з урахуванням виду речових доказів (зокрема, заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів, похідних речових доказів) або способу їх отримання (зокрема, речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, речових доказів, вилучених під час здійснення адміністративної діяльності, речових доказів, отриманих під час здійснення ОРД); 3) достовірності низки речових доказів, що зумовлено їх видом (зокрема, непрямих речових доказів).

Під час судового провадження у першій інстанції формування речових доказів здійснюється шляхом: 1) їх отримання судом внаслідок подання

сторонами кримінального провадження, витребування за їх клопотанням, вилучення у ході тимчасового доступу до речей і документів під час проведення слідчих (розшукових) дій на підставі ухвали суду, постановленої за клопотанням сторони кримінального провадження; 2) їх дослідження шляхом особистого сприйняття судом із забезпеченням безпосередньої участі учасників кримінального провадження у судовому засіданні, а у разі неможливості доставлення речових доказів у судові засідання – за їх місцезнаходженням; 3) їх перевірки шляхом аналізу кожного окремо взятого речового доказу, його синтезу, співставлення з іншими доказами і збирання нових доказів за допомогою проведення низки судових дій, надання судом за клопотанням сторони кримінального провадження дозволу на проведення тимчасового доступу до речей і документів та доручення органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії; 4) їх оцінки, яка передбачає встановлення належності, допустимості та достовірності кожного речового доказу, а також достатності доказів.

7. Депонування речових доказів являє собою процес їх формування під час досудового розслідування слідчим суддею за участі сторін кримінального провадження у випадках, які можуть унеможливити їх дослідження у ході судового провадження через наявність об'єктивних причин. Речові докази повинні підлягати депонуванню: 1) за наявності об'єктивних причин, які можуть унеможливити їх огляд під час судового провадження (необхідності їх передачі для реалізації, технологічної переробки або знищення у порядку, визначеному ч. 6 ст. 100 КПК України, існування можливості пошкодження чи знищення речових доказів під час експертизи у порядку, встановленому Міністерством юстиції України, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх дослідження у суді або вплинути на достовірність речових доказів внаслідок зміни їх стану, фальсифікації тощо); 2) із чітким дотриманням процесуального порядку депонування речових доказів, у структурі якого доцільно виокремити такі послідовні етапи: а) ініціювання розгляду питання про депонування речових доказів; б) прийняття слідчим суддею рішення по суті

заявленого клопотання; в) здійснення депонування речових доказів шляхом проведення їх огляду під час досудового розслідування у судовому засіданні у місці розташування суду або за їх місцезнаходженням із дотриманням правил проведення огляду речових доказів під час судового розгляду.

8. Під час кримінального провадження речові докази підлягають використанню: 1) слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом для обґрунтування будь-яких процесуальних рішень, які постановляються у кримінальному провадженні; 2) слідчим, прокурором під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а судом – під час проведення судових дій для перевірки будь-яких наявних та отримання нових доказів; 3) сторонами кримінального провадження для обґрунтування правових позицій, що відображається у заявлених ними клопотаннях, пред'явленому цивільному позові у кримінальному провадженні, поданих під час досудового розслідування скаргах (зокрема, скаргах на ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені у цій стадії кримінального провадження, а стороною захисту – також скаргах на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора), промовах у судових дебатах, поданих сторонами кримінального провадження апеляційних і касаційних скаргах та запереченнях на них, заявах про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

9. Зміст зберігання речових доказів складає сукупність нормативно-закріплених і загальноприйнятих заходів, які зумовлені видом речового доказу, його фізичними властивостями і виступають достатніми для його збереження у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні.

Під час досудового розслідування способами зберігання речових доказів виступають: 1) їх зберігання стороною обвинувачення разом з матеріалами кримінального провадження; 2) їх передача стороною обвинувачення на зберігання до спеціального приміщення, спеціального сейфу, режимно-секретного підрозділу органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, або відповідним установам; 3) їх передача стороною обвинувачення на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю).

Під час судового провадження способами зберігання речових доказів виступають: 1) їх зберігання головуючим суддею разом з матеріалами кримінального провадження; 2) їх передача на зберігання у спеціальне приміщення (сховище); 3) їх залишення на зберіганні у режимно-секретному підрозділі органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, або відповідних установ чи відповідальному зберігання власника (законного володільця), яким вони були передані під час досудового розслідування.

10. Способами вирішення долі речових доказів виступають: 1) спеціальна конфіскація; 2) повернення власнику (законному володільцю); 3) повернення запитуваній стороні; 4) знищення; 5) передача відповідним установам; 6) передача до криміналістичних колекцій експертних установ або заінтересованим особам; 7) залишення у матеріалах кримінального провадження. Способи вирішення долі речових доказів зумовлені їх видами, що виділяються за критерієм зв'язку речових доказів із подією кримінального правопорушення (за винятком вказаних у ч. 6 ст. 100 КПК України речових доказів, способи вирішення долі яких залежать від особливих властивостей самих речових доказів та їх вартості). Щодо низки речових доказів законодавець закріплює повноваження застосувати один з передбачених способів вирішення їх долі, вибір конкретного з яких покладається на розсуд слідчого судді, суду та здійснюється ними залежно від обставин кримінального провадження.

11. Під час кримінального провадження шкода майновим правам учасників кримінального провадження може бути завдана втратою та пошкодженням речових доказів, які виступають підставами її відшкодування. Способи відшкодування завданої майнової шкоди підлягають диференціації залежно від його підстави: у разі втрати речового доказу – шляхом відшкодування його вартості у повному обсязі, а у разі пошкодження речового доказу – шляхом відшкодування понесених власником (законним володільцем) витрат у повному обсязі. Незалежно від підстави, відшкодуванню власнику (законному володільцю) повинна підлягати моральна шкода, завдана втратою

або пошкодженням речового доказу. У ході вирішення питання про відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням під час кримінального провадження речових доказів, підлягають врахуванню напрацьовані ЄСПЛ правові стандарти: 1) включення до розміру майнової шкоди неотриманих доходів; 2) можливість відшкодування моральної шкоди юридичним особам; 3) можливість здійснення загальної оцінки завданої шкоди на засадах справедливості.

12. Під час дослідження способів формування речових доказів ЄСПЛ використовує два підходи: 1) статичний, за допомогою якого надає оцінку законності способів збирання речових доказів (належності використовуваних для цього процесуальних дій, дотримання порядку їх проведення, достатності проведених процесуальних дій для формування необхідних речових доказів) у контексті встановлення порушень фундаментальних вимог Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та вказує в окремих справах на недопустимість речових доказів і неможливість їх використання у зв'язку з отриманням внаслідок застосування актів насильства, жорстокості або інших форм поводження, які можна характеризувати як тортури, а також погроз їх застосування або отриманням за обставин, які свідчать про очевидну недопустимість речових доказів; 2) динамічний, за допомогою якого оцінює порядок подання речових доказів національним судам, їх дослідження, оцінки і використання в аспекті дотримання закріплених ст. 6 Конвенції гарантій справедливого судового розгляду, дещо уточнюючи і розширюючи їх зміст: права мовчати і не свідчити проти себе, права подавати докази, права ознайомитися з доказами, поданими стороною обвинувачення, та оспорювати їх.

13. У ході надання оцінки законності обмеження або позбавлення права власності на матеріальні об'єкти, вилучені під час кримінального провадження, ЄСПЛ: 1) вирішує питання про наявність порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод шляхом встановлення кола матеріальних об'єктів, які у даній справі охоплюються

поняттям «майно», та наявності у заявника права власності на них, встановлення факту втручання у право власності заявника на конкретне майно та надання правової оцінки допущеному порушенню права власності шляхом визначення норми ст. 1 Першого протоколу, яка підлягає застосуванню; 2) надає оцінку дотриманню умов правомірності втручання у право власності: а) вимоги законності; б) наявності загального (суспільного) інтересу, якому слугувало втручання у право власності під час кримінального провадження; в) забезпечення справедливого балансу між вимогами загального (суспільного) інтересу та захисту права власності.

14. З метою вдосконалення нормативної моделі інституту речових доказів запропоновано внести зміни і доповнення до КПК України, якими уточнити нормативне визначення поняття речових доказів та перелік їх видів (ст. 98), підстави і порядок відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів (ч. 4 ст. 100), порядок їх формування під час досудового розслідування та судового розгляду (ч. 2 ст. 23, ч. 1 ст. 159, ч. 1 і п. 7 ч. 2 ст. 160, ч.ч. 2, 4 і 5 ст. 163, ч.ч. 6 і 7 ст. 163, ч.ч. 2-1 і 5 ст. 165, ч. 1 ст. 166, ч. 2 ст. 168, ч.ч. 2 і 4 ст. 357), порядок зберігання речових доказів (ч. 6 ст. 100), способи і порядок вирішення питання про них (ч. 9 ст. 100, п. 13-4 ст. 537, п. 4 ч. 2 ст. 539), а також законодавчо врегулювати підстави і порядок депонування речових доказів (ст. 237-1), порядок використання у кримінальному процесуальному доказуванні результатів адміністративної діяльності й ОРД (ст.ст. 102-1 і 102-2).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С.Є., Юхно О.О. Сучасний стан регламентації повноважень захисника за КПК України 2012 року. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2016. №2 (14). С. 1-16.
URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16asycur.pdf>
2. Абросимов И.В. Актуальные вопросы обеспечения допустимости и достоверности в уголовном судопроизводстве: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2007. 197 с.
3. Актуальні проблеми кримінального процесу України: навчальний посібник /Є.М. Блажівський, І.М. Козьяков, О.М. Толочко, С.С. Мірошніченко, Г.П. Власова та ін. За заг. ред. Є.М. Блажівського. К.: Національна академія прокуратури України; Центр учбової літератури, 2013. 304 с.
4. Алейников Г. Про надання права самостійної діяльності адвоката-захисника по збиранню доказів у кримінальному процесі України. Право України. 2002. №10. С. 100-105.
5. Алейникова М.Г. Использование доказательств как элемент процесса доказывания. Борьба с преступностью: теория и практика: материалы II Международной научно-практической конференции (г. Могилев, 27 февраля 2014 года). Могилев: Могилевский высший колледж МВД Республики Беларусь, 2014. С. 88-89.
6. Александров А.С. Введение в судебную лингвистику. Нижний Новгород: Нижегородская правовая академия, 2003. 420 с.
7. Александров А.С., Фролов С.А. Относимость уголовно-процессуальных доказательств: монография. Нижний Новгород: Нижегородская правовая академия, 2011. 176 с.
8. Алексеев Н.С., Даев В.Г., Кокорев Л.Д. Очерк развития науки советского уголовного процесса. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1980. 252 с.

9. Алексеев С.С. Собрание починений: В 10 т. Том 3: Проблемы теории права: курс лекций. М.: Статут, 2010. 781 с.

10. Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. Кировоград: Центрально-украинское издательство, 2002. 264 с.

11. Аленин Ю.П. Деякі питання речових доказів у кримінальному провадженні. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2. Одеса: Юридична література, 2016. С. 273-275.

12. Аленин Ю.П. Особливості відкриття матеріалів іншій стороні за новим КПК України. Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В. Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року). Одеса: Фенікс, 2012. С. 237-240.

13. Алферов Л.М., Фефилятьев А.В. Роль технических средств в исследовании вещественных доказательств. Вопросы криминалистики, криминологии и судебной экспертизы. Проблемы борьбы с преступлениями против личности и общественной безопасности. Баку, 1972. С. 351-358.

14. Альперт С.А., Бажанов М.И. Законность и обоснованность актов обвинения в стадии предварительного расследования. Правоведение: Известия высших учебных заведений. 1965. №3. С. 100-106.

15. Амеліна А.С., Данкович Н.О. Допустимість доказів у кримінальному процесі України. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2012. №3 (58). С. 199-205.

16. Андрушко П.П. Поняття доказів у кримінальному судочинстві, їх достовірності, належності та допустимості (закінчення). Адвокат. 2011. №5. С. 9-18.

17. Анненко О., Зубаков П. Розгляд слідчим, прокурором клопотань учасників кримінального процесу на стадії досудового розслідування. Юридичний вісник. 2014. №6. С. 182-187.

18. Арабули Д.Т. Порядок и сроки хранения вещественных доказательств в уголовном судопроизводстве. Труды Современной гуманитарной академии. 2010. №11. С. 5-17.

19. Ароцкер Л.Е. Использование данных криминалистики в судебном разбирательстве уголовных дел. М.: Юридическая литература, 1964. 223 с.

20. Ароцкер Л.Е. Судебный осмотр места происшествия и вещественных доказательств. Практика применения нового уголовно-процессуального законодательства в стадии предварительного расследования: тезисы докладов и сообщений на научной конференции (19-21 декабря 1962 года). М., 1962. С. 113-115.

21. Арсеньев В.Д. Вещественные доказательства в советском уголовном процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1957. 16 с.

22. Арсеньев В.Д. Вопросы общей теории судебных доказательств в советском уголовном процессе. М.: Юридическая литература, 1964. 180 с.

23. Арсеньев В.Д. Вопросы теории вещественных доказательств в советском уголовном процессе. Труды Иркутского государственного университета им. А.А. Жданова. Т. 22. Вып. 3. Иркутск, 1957. С. 79-110.

24. Астапенко О.В. Витребування та подання предметів і документів як способи збирання доказів на досудових стадіях кримінального процесу: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 249 с.

25. Афанасьев В.Г. Общество: системность, познание и управление. М.: Политиздат, 1981. 432 с.

26. Афанасьева М. Инструментальный подход к законотворческому процессу. *Legea și viața*. 2013. №12. С. 21-24.

27. Афенко Н.П. Использование вещественных доказательств способствовало раскрытию преступлений. Следственная практика: методическое пособие. Вып. 20. М.: Госюриздат, 1955. С. 11-22.

28. Бабенко В.В. Доказування в господарському процесі: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 210 с.
29. Багаутдинов Ф.Н. Обеспечение имущественных прав личности при расследовании преступлений. М.: Издательство «Юрлитинформ», 2002. 280 с.
30. Багрій М.В. Використання непрямих доказів у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 217 с.
31. Баев О.Я. Основы методики уголовного преследования и профессиональной защиты от него (на примере уголовно-процессуального исследования должностных и служебных преступлений): научно-практическое пособие. М.: Эксмо, 2009. 620 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?isbn=5457050408>
32. Баев О.Я. Предмет криминалистики и теория судебных доказательств. Правоведение: Известия высших учебных заведений. 1983. №3. С. 96-100.
33. Бажанов М.И. Законность и обоснованность основных судебных актов в советском уголовном судопроизводстве: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. Х., 1967. 34 с.
34. Бажанов М.И. Понятие обоснованности процессуальных актов в советском уголовном судопроизводстве. Тезисы докладов Научной конференции профессорско-преподавательского состава Харьковского юридического института (февраль 1968 г.). Х., 1968. С. 149-151.
35. Байдеріна Ю.О. Технологія збирання доказів. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 269-272.
36. Балакшин В.С. Доказательства в теории и практике уголовно-процессуального доказывания (важнейшие проблемы в свете УПК Российской Федерации): дисс. ... д-ра юрид. наук. Екатеринбург, 2005. 533 с.

37. Балинська О.М. Семіотика права: філософсько-правовий методологічний підхід і науковий підхід. Університетські наукові записки. 2014. №2 (50). С. 35-42.

38. Балицький Т.М. Слідчий експеримент в системі слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні України: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 216 с.

39. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Ч. I: Підручник. Х.: Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2002. 336 с.

40. Банчук О.А., Дмитрієва І.О., Саїдова З.М., Хавронюк М.І. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт). К.: Москаленко О.М., 2013. 40 с.

41. Баранова Ю.О. Методологічні правила порівняльно-правових досліджень: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 193 с.

42. Баршевъ Я. Основанія уголовного судопроизводства, съ примѣненіемъ къ російскому уголовному судопроизводству. Санкт-Петербургъ: Въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1841. 319 с.

43. Басай В.Д., Савченко В.А, Садова Т.В. Кримінальний процес України, Республіки Польщі та ФРН: порівняльний аналіз: навчальний посібник. К.: Алерта, 2015. 480 с.

44. Басай Н.М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2012. 264 с.

45. Басиста І.В. Окремі проблеми тимчасового доступу до речей і документів. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2. Одеса: Юридична література, 2016. С. 275-278.

46. Басиста І.В. Прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 600 с.
47. Басиста І.В., Галаган В.І, Удовенко Ж.В. Кримінальний процес України: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
48. Басков В. Исследование, оценка и определение судьбы вещественных доказательств. Советская юстиция. 1973. №11. С. 18-20.
49. Безлепкин Б. Хранение и решение судьбы ценных вещественных доказательств по уголовному делу. Советская юстиция. 1977. №17. С. 25-26.
50. Безлепкин Б.Т. Уголовный процесс России: учебное пособие. М.: ТК Велби, Издательство «Проспект», 2004. 480 с.
51. Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. М.: Норма, 2007. 528 с.
52. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории. М.: Юридическая литература, 1987. 272 с.
53. Белкин Р.С. Собираение, исследование и оценка доказательств. М.: Наука, 1966. 293 с.
54. Белозеров Ю.Н., Зинченко И.А. Вопросы совершенствования собирания вещественных доказательств и документов в уголовном судопроизводстве. Совершенствование уголовно-процессуальной деятельности органов внутренних дел: труды Академии МВД СССР, 1984. М.: Издательство Академии МВД СССР, 1984. С. 25-32.
55. Белоковылский М.С. Спорные вопросы проверки и оценки допустимости доказательств в ходе предварительного расследования. Журнал российского права. 2009. №10. С. 80-84.
56. Бентамъ И. О судебныхъ доказательствахъ: Трактатъ. Переведенъ съ французскаго И. Гороновичемъ. Кіевъ: Типографія М.П. Фрица, 1876. 422 с.
57. Берзин А. Решение судом судьбы вещественных доказательств. Советская юстиция. 1975. №14. С. 13-14.

58. Берназ В.Д. Структура доказування у кримінальному провадженні за новим КПК України. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 11-17.

59. Бернам У. Правовая система США. 3-й выпуск. Перевод с англ.: А.В. Александров, В.А. Власихин, А.Л. Коновалов и др. Науч. ред. В.А. Власихин. М.: «Новая юстиция», 2006. 1216 с.

60. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: підручник. Одеса: Фенікс, 2009. 464 с.

61. Бибило В.Н. Понятие доказывания в уголовном процессе. Право и демократия: сборник научных трудов. Ред. кол.: В.Н. Бибило (гл. ред.) и др. Вып. 24. Минск: БГУ, 2013. С. 318-333.

62. Бирюков П.Н. К вопросу о правовом статусе доказательств по уголовным делам, полученных из источников в иностранном государстве. Правоведение: Известия высших учебных заведений. 1999. №2. С. 230-237.

63. Біленчук П.Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинувачуваного (проблеми комплексного вивчення обвинувачуваного в стадії попереднього слідства): монографія. К.: Атіка, 1999. 352 с.

64. Білічак О. Проблеми участі захисника у збиранні доказів на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. Jurnalul juridic national: teorie și practică. Iunie, 2014. Кишинев. С. 208-213.

65. Бічурін Р.Х. Особливості слідчого експерименту під час розслідування вбивств із хуліганських мотивів. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2015. №1 (68). С. 15-22.

66. Блауберг И.В., Юдин Э.Г. Становление и сущность системного подхода. М.: Издательство «Наука», 1973. 271 с.

67. Бобченко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2016. 498 с.

68. Бойченко О.И. Пределы доказывания по уголовным делам: дисс. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2017. 191 с.
69. Боруленков Ю. О допустимости доказательств. Уголовное право. 2004. №1. С. 55-57.
70. Боруленков Ю.П. Допустимость доказательств: время перемен? Уголовное судопроизводство. 2013. №3. С. 13-18.
71. Боруленков Ю.П. К вопросу о понятии «вещественные доказательства». Уголовное судопроизводство. 2012. №4. С. 17-21.
72. Боруленков Ю.П. Методология юридического познания. Юридическая наука и правоохранительная практика. 2013. №1 (23). С. 13-19.
73. Боруленков Ю.П. Методология юридического познания: лингвистический подход. Юридическая наука: история и современность. 2013. №10. С. 206-216.
74. Боруленков Ю.П. Теоретические основы познания в процессуальной юридической деятельности: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2004. 181 с.
75. Бостанов Р.А. Использование производных доказательств в уголовном судопроизводстве России: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2012. 31 с. URL: <http://www.iuaj.net/node/946>.
76. Бочаров Д.О. Доказування у правозастосовчій діяльності: загальнотеоретичні питання: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2006. 202 с.
77. Бочинин С.А. Следственные действия как способы собирания доказательств в досудебном производстве: дисс. ... канд. юрид. наук. Хабаровск, 2014. 197 с.
78. Боярский О.О. Деякі спеціальні випадки відшкодування шкоди за ЦК України. Актуальні проблеми держави і права. 2007. Вип. 33. С. 196-201.
79. Брич Л.П. Застосування практики Європейського Суду з прав людини як джерела права для оцінки допустимості та достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. №2. С. 253-266.

80. Брянская Е.В. Аргументирующая сила доказательств при рассмотрении уголовных дел в суде первой инстанции: монография. Иркутск: Издательство ИГУ, 2015. 193 с.

81. Брянская Е.В. О вещественных доказательствах в уголовном судопроизводстве. Сибирский юридический вестник. 2013. №2 (61). С. 86-91.

82. Бурда С.Я. Юридичний аналіз спеціальної конфіскації майна як іншого заходу кримінально-правового характеру за КК України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2014. Вип. 4. С. 221-230.

83. Валиев Р.Ш. Личный обыск в системе способов и средств обеспечения процесса доказывания по уголовным делам: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2003. 26 с.

84. Вандышев В.В. Уголовный процесс. Общая и Особенная части: учебник для юридических вузов и факультетов. М.: Юридическая фирма «Контракт», «Волтерс Клувер», 2010. 720 с.

85. Ваниян Д.В. Особенности оценки вещественных доказательств в уголовном процессе. Актуальные проблемы российского права. 2010. №1. С. 281-288.

86. Вапнярчук В. Загальна характеристика предмета кримінально-процесуального доказування. Вісник Національної академії правових наук України: Збірник наукових праць. Х., 2013. №3. С. 238-248.

87. Вапнярчук В. Поняття кримінально-процесуального доказування. Вісник Академії правових наук України. 2011. №4 (67). С. 193-201.

88. Вапнярчук В. Суб'єкти кримінального процесуального доказування. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. №1 (76). С. 160-168.

89. Вапнярчук В.В. Витребування та отримання, проведення інших процесуальних дій як способи збирання доказів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 3. Том 3. С. 85-89.

90. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Х.: Юрайт, 2017. 408 с.

91. Вапнярчук В.В. Форми вияву доказування суб'єкта в об'єктивному навколишньому світі. Право і суспільство. 2015. №4. Ч. 4. С. 215-223.

92. Вапнярчук В.В. Щодо сутності речових доказів і впливу їх специфіки на забезпечення допустимості в кримінальному процесуальному доказуванні. Jurnalul juridic national: teorie și practică. August, 2015. Кишинев. С. 124-128.

93. Варфоломеева Т.В. К понятию производных вещественных доказательств. Криминалистика и судебная экспертиза: республиканский междуведомственный сборник научных и научно-методических работ. Вып. 7. К., 1970. С. 135-140.

94. Варфоломеева Т.В. Криминалистика и профессиональная деятельность защитника. К.: Вища школа, 1987. 151 с.

95. Варфоломеева Т.В. Получение сведений о фактах с помощью производных вещественных доказательств. Актуальные проблемы доказывания в советском уголовном процессе: тезисы выступлений на теоретическом семинаре, проведенном ВНИИ МВД СССР 27 марта 1981 г. М.: Издательство ВНИИ МВД СССР, 1981. С. 73-75.

96. Варфоломеева Т.В. Производные вещественные доказательства (Криминалистическое и уголовно-процессуальное исследование): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. К., 1973. 20 с.

97. Варфоломеева Т.В. Производные вещественные доказательства. М.: Юридическая литература, 1980. 48 с.

98. Варфоломеева Т.В., Гончаренко В.И. Производные вещественные доказательства как источники сведений о фактах. Проблемы правоведения: межведомственный научный сборник. Вып. 33. К., 1976. С. 122-128.

99. Васин В.В. К вопросу о понятии уголовно-процессуального познания судом первой инстанции обстоятельств уголовного дела. Вестник Томского государственного университета. 2007. №303. С. 147-149.

100. Васяев А.А. Исследование доказательств в ходе судебного следствия в суде апелляционной инстанции. Адвокат. 2011. №6. С. 45-53. URL: <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=22&art=2596>

101. Васяев А.А. Признание доказательств недопустимыми в ходе судебного следствия в суде первой инстанции в российском уголовном процессе: монография. М.: Волтерс Клувер, 2010. 176 с.

102. Веапетянц А.О. Ошибки, допускаемые следователями при изъятии вещественных доказательств. Использование научных методов и технических средств в борьбе с преступностью: материалы научно-практической конференции. Минск: Полымя, 1965. С. 80-81.

103. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

104. Верховгляд О. Особливості правового регулювання порядку вирішення питання про речові докази у кримінальному судочинстві. Вісник Академії правових наук України. 2009. №3. С. 258-267.

105. Верховгляд-Герасименко О.В. Забезпечення майнових прав особи при застосуванні заходів кримінально-процесуального примусу: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2011. 215 с.

106. Верховгляд-Герасименко О.В. Забезпечення майнових прав особи при застосуванні заходів кримінально-процесуального примусу: монографія. Х.: Видавництво «Юрайт», 2012. 216 с.

107. Вехов В.Б. Основы криминалистического учения об исследовании и использовании компьютерной информации и средств ее обработки: монография. Волгоград: ВА МВД России, 2008. 401 с.

108. Вещественные доказательства: Информационные технологии процессуального доказывания. Под общ. ред. В.Я. Колдина. М.: Издательство «Норма», 2002. 768 с.

109. Викторський С.І. Русський уголовний процесъ. Изданіе второе, исправленное и дополненное. Москва: Изданіе А.А. Карцева, Типографія Императорскаго Московскаго Университета, 1912. 438 с.

110. Винберг А. Производные вещественные доказательства и образцы для сравнительного исследования в советском уголовном процессе. Социалистическая законность. 1966. №3. С. 20-23.

111. Винберг А.И. Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе. М.: Госюриздат, 1956. 220 с.

112. Винберг А.И. Производные вещественные доказательства и их значение. Практика применения нового уголовно-процессуального законодательства в стадии предварительного расследования: тезисы докладов и сообщений на научной конференции (Москва, 19-21 декабря 1962 года). М., 1962. С. 42-45.

113. Виноградова О.І. Передача предметів при наданні правової допомоги у кримінальних справах. Адвокат. 1999. №3. С. 20-22.

114. Вирок Апеляційного суду Київської області від 29.07.2014 р. у справі №359/24/14-к (кримінальне провадження №11-кп/780/509/14). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39940644>.

115. Вирок Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 22.12.2017 р. у справі №200/20309/17 (кримінальне провадження №1-кп/200/732/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71175429>.

116. Вирок Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 22.11.2017 р. у справі №470/219/17 (кримінальне провадження №1-кп/470/53/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70391992>.

117. Вирок Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 22.11.2017 р. у справі №470/329/17 (кримінальне провадження №1-кп/470/52/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70357933>.

118. Вирок Березнівського районного суду Рівненської області від 27.10.2014 р. у справі №555/2151/13-к (кримінальне провадження №1-кп/555/2/14). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41103357>.

119. Вирок Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 11.05.2017 р. у справі №338/409/17 (кримінальне провадження №12017090120000031). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66393485>.

120. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 07.04.2014 р. у справі №359/29/14-к (кримінальне провадження №1-кп/359/71/2014). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38064819>.

121. Вирок Васильківського районного суду Дніпропетровської області від 21.03.2017 р. у справі №172/71/17 (кримінальне провадження №1-кп/172/52/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65451648>.

122. Вирок Великобагачанського районного суду Полтавської області від 21.11.2016 р. у справі №525/1174/16-к (кримінальне провадження №1-кп/525/110/2016). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/62836228>.

123. Вирок Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 27.02.2017 р. у справі №650/227/17 (кримінальне провадження №1-кп/650/61/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65053614>.

124. Вирок Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 08.04.2015 р. у справі №650/332/15-к (кримінальне провадження №1-кп/650/42/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44092165>.

125. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 04.08.2016 р. у справі №752/3278/16-к (кримінальне провадження №1-кп/752/389/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59465827>.

126. Вирок Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 31.05.2016 р. у справі №387/328/17 (кримінальне провадження №1-кп/387/56/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66810907>.

127. Вирок Долинського районного суду Кіровоградської області від 13.12.2016 р. у справі №388/1129/16-к (кримінальне провадження №12016120150000616). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63396532>.

128. Вирок Житомирського районного суду Житомирської області від 23.10.2015 р. у справі №278/2670/15-к (кримінальне провадження №12015060170000885). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52772931>.

129. Вирок Житомирського районного суду Житомирської області від 29.12.2017 р. у справі №274/2862/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71358447>.

130. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 07.04.2016 р. у справі №331/8155/15-к (кримінальне провадження №1-кп/331/46/2016). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57621284>.

131. Вирок Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 07.06.2017 р. у справі №212/4415/16-к (кримінальне провадження №1-кп/212/61/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66980597>.

132. Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 18.09.2015 р. у справі №639/8071/15-к (кримінальне провадження №1-кп/639/441/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50573170>.

133. Вирок Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 23.11.2015 р. у справі №176/112/15-к (кримінальне провадження №1-кп/176/103/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53749797>.

134. Вирок Згурівського районного суду Київської області від 23.01.2015 р. у справі №365/7/15-к (кримінальне провадження №1-кп/365/8/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42409442>.

135. Вирок Інгулецького районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10.01.2017 р. у справі №213/2234/16-к (кримінальне провадження №1-кп/213/41/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63977567>.

136. Вирок Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 17.10.2014 р. у справі №676/1445/13-к (кримінальне провадження №1-кп/676/5/14). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41111085>.

137. Вирок Київського районного суду м. Полтави від 11.01.2018 р. у справі №552/6874/16-к (кримінальне провадження №12015170020001958). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71530739>.

138. Вирок Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 15.01.2016 р. у справі №203/5988/15-к (кримінальне провадження №1-кп/0203/76/2016). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54994854>.

139. Вирок Козятинського районного суду Вінницької області від 29.06.2017 р. у справі №133/2078/15-к (кримінальне провадження №12015020170000399). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67416900>.

140. Вирок Коропського районного суду Чернігівської області від 29.11.2017 р. у справі №735/1279/17 (кримінальне провадження №1-кп/735/123/2017). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70636370>.

141. Вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 22.12.2017 р. у справі №235/6552/15-к (кримінальне провадження №1-кп/235/32/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71171280>.

142. Вирок Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 18.12.2017 р. у справі №204/6133/17 (кримінальне провадження №1-кп/204/532/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71057648>.

143. Вирок Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 14.11.2017 р. у справі №204/1176/16-к (кримінальне провадження №1-кп/204/39/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70214651>.

144. Вирок Краснопільського районного суду Сумської області від 12.02.2016 р. у справі №578/68/16-к (кримінальне провадження №1-кп/578/18/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55812113>.

145. Вирок Крижопільського районного суду Вінницької області від 28.03.2016 р. у справі №134/307/16-к (кримінальне провадження №1-кп/134/38/2016). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56829834>.

146. Вирок Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 14.12.2016 р. у справі №628/3295/15-к (кримінальне провадження №1-кп/628/60/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63399437>.

147. Вирок Макарівського районного суду Київської області від 13.04.2017 р. у справі №1016/1446/12. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65996514>.

148. Вирок Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 01.04.2015 р. у справі №320/13081/14-к (кримінальне провадження №1кп/320/113/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43400576>.

149. Вирок Михайлівського районного суду Запорізької області від 26.11.2014 р. у справі №321/954/14-к (кримінальне провадження №1-кп/321/102/2014). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41815004>.

150. Вирок Монастирищенського районного суду Черкаської області від 27.04.2016 р. у справі №702/334/16-к (кримінальне провадження №1-кп/702/43/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57406818>.

151. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 24.07.2014 р. у справі №643/774/14-к (кримінальне провадження №12013220470002086). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39875934>.

152. Вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 10.10.2016 р. у справі №751/1028/16-к (кримінальне провадження №1-кп/751/74/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61904997>.

153. Вирок Олександрівського районного суду Донецької області від 26.04.2016 р. у справі №240/266/16-к (кримінальне провадження №1-кп/240/50/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57419222>.

154. Вирок Олександрівського районного суду Кіровоградської області від 16.08.2017 р. у справі №397/558/17 (кримінальне провадження №1-кп/397/99/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68341815>.

155. Вирок Перемишлянського районного суду Львівської області від 07.06.2017 р. у справі №449/555/17 (кримінальне провадження №12016140000000596). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66964911>.

156. Вирок Попаснянського районного суду Луганської області від 06.06.2016 р. у справі №423/519/15-к (кримінальне провадження №22014130000000428). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58146929>.

157. Вирок Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області від 03.05.2017 р. у справі №742/735/17 (кримінальне провадження №1-кп/742/96/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66312726>.

158. Вирок Сватівського районного суду Луганської області від 02.06.2016 р. у справі №426/3374/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59699946>.

159. Вирок Сватівського районного суду Луганської області від 12.03.2015 р. у справі №426/408/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43062069>.

160. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 18.08.2015 р. у справі №243/7106/15-к (кримінальне провадження №1-кп/243/506/2015). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/48730120>.

161. Вирок Теплицького районного суду Вінницької області від 12.10.2015 р. у справі №144/1143/15-к (кримінальне провадження №1-кп/144/77/15). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52213526>.

162. Вирок Теплицького районного суду Вінницької області від 22.01.2015 р. у справі №144/1549/14-к (кримінальне провадження №1-кп/144/8/15). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42399538>.

163. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 05.02.2016 р. у справі №607/5316/14-к (кримінальне провадження №42013210000000072). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56089995>.

164. Вирок Трускавецького міського суду Львівської області від 26.07.2016 р. у справі №457/655/16-к (кримінальне провадження №1-кп/457/95/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59373369>.

165. Вирок Тячівського районного суду Закарпатської області від 23.04.2015 р. у справі №307/1021/15-к (кримінальне провадження №1-кп/307/192/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43766054>.

166. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 19.05.2016 р. у справі №308/12967/15-к (кримінальне провадження №12015070030002899). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58566423>.

167. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 24.07.2014 р. у кримінальному провадженні №308/17455/13-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39900324>.

168. Вирок Устинівського районного суду Кіровоградської області від 13.02.2017 р. у справі №403/37/17 (кримінальне провадження №1-кп/403/15/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64682235>.

169. Вирок Фрунзенського районного суду м. Харкова від 26.05.2015 р. у справі №645/2778/15-к (кримінальне провадження №1-кп/645/293/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44516625>.

170. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 18.05.2017 р. у справі №686/8469/17 (кримінальне провадження №12017240010002189). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66684119>.

171. Вирок Хустського районного суду Закарпатської області від 06.03.2014 р. у справі №309/498/14-к (кримінальне провадження №1-кп/309/92/14). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37520571>.

172. Вирок Червоноармійського районного суду Житомирської області від 10.07.2015 р. у справі №292/30/15-к (кримінальне провадження №1-кп/292/47/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46482446>.

173. Вирок Червоноармійського районного суду Житомирської області від 08.07.2016 р. у справі №292/50/16-к (кримінальне провадження №1-кп/292/65/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58815916>.

174. Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 08.02.2016 р. у справі №748/74/16-к (кримінальне провадження №1-кп/748/34/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55561764>.

175. Вирок Чугуївського міського суду Харківської області від 10.03.2017 р. у справі №636/1275/16-к (кримінальне провадження №1-кп/636/63/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65220827>.

176. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 24.04.2017 р. у справі №336/1269/17 (кримінальне провадження №1-кп/336/194/2017). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66132899>.

177. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 19.05.2016 р. у справі №761/8227/16-к (кримінальне провадження №1-кп/761/656/2016). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57828278>.

178. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 02.11.2015 р. у справі №727/6182/15-к (кримінальне провадження №1-кп/727/281/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54017287>.

179. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 30.06.2016 р. у справі №589/2716/16-к (кримінальне провадження №1-кп/589/215/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58601572>.

180. Вирок Щорського районного суду Чернігівської області від 29.11.2017 р. у справі №749/1132/17 (кримінальне провадження №1-кп/749/95/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70682838>.

181. Вирок Ясинуватського міськрайонного суду Донецької області від 30.06.2009 р. у справі №1-44/2009. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6061948>.

182. Висновки та рекомендації Міжнародної конференції «Право власності: європейський досвід та українські реалії». Вісник Верховного Суду України. 2015. №12 (184). С. 6-9.

183. Висновок №9 (2006) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо ролі національних суддів у забезпеченні ефективного застосування міжнародного та європейського права. URL: http://court.gov.ua/userfiles/visn_9_2006.pdf.

184. Владиміровъ Л.Е. Ученіе объ уголовныхъ доказательствахъ. Части общая и особенная. Третье изданіе, измененное и законченное. Санкт-Петербургъ: Типографія СПб. Т-ва печ. и изд. дела «Трудъ», 1910. 400 с.

185. Власова Г., Сафроняк Р. Допустимість і належність доказів за Кримінальним процесуальним кодексом України. Вісник Національної академії прокуратури України. 2014. №1 (34). С. 26-32.

186. Власова С.В., Наметкин Д.В. К вопросу о модернизации института формирования уголовно-процессуальных доказательств. Проблемы правоохранительной деятельности. 2016. №1. С. 136-140.

187. Власова С.В., Хмельницкая Т.В. О доктринальной модели формирования уголовно-процессуальных доказательств в состязательном уголовном судопроизводстве. Общество и право. 2016. №1 (55). С. 137-142.

188. Войтенко Т.В. Пропорційність втручання в право власності. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 2. С. 40-44.

189. Волженкина В.М. Международное сотрудничество в сфере уголовной юстиции. СПб.: Санкт-Петербургский юридический институт, 1998. 43 с.

190. Волобуєва О.О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин: дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2006. 236 с.

191. Волобуєва О.О. Проблемні питання застосування окремих норм КПК України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 98-102.

192. Воронович Б.А., Плетников Ю.К. Категория деятельности в историческом материализме. М.: Знание, 1975. 64 с.

193. Воскобитова Л.А. Состязательность: две концепции участия адвоката в доказывании. Статья 2. Программа. Уголовное судопроизводство. 2012. №4. С. 9-17.

194. Врублевский А.Д. Следы и вещественные доказательства как средство розыска и изобличения преступника. Следственная практика: методическое пособие. Вып. 20. М.: Госюриздат, 1955. С. 56-64.

195. Выборнова А.А. Правильное использование вещественных доказательств. Следственная практика: методическое пособие. Вып. 26. М.: Госюриздат, 1956. С. 45-48.

196. Выдря М.М. Вещественные доказательства в советском уголовном процессе. М.: Госюриздат, 1955. 118 с.

197. Выдря М.М. Вещественные доказательства в советском уголовном процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ленинград, 1953. 18 с.

198. Выдря М.М. Осмотр судом места происшествия и вещественных доказательств. Советская юстиция. 1963. №14. С. 9-10.

199. Вышинский А.Я. Теория судебных доказательств в советском праве. М.: НКЮ СССР, 1941. 219 с.

200. Гавриков В.А. Получение образцов для сравнительного исследования (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты): дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2004. 171 с.

201. Гавриш Т.С. Проблеми допустимості доказів, отриманих в ході міжнародної правової допомоги в кримінальних справах: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2004. 224 с.

202. Гагаловська А.П. Слідчі та інші кримінально-процесуальні дії як засоби формування доказів: дис ... канд. юрид. наук. К., 2012. 196 с.

203. Галаган В.І., Козак О.В. Процесуальний порядок і тактика отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні України: монографія. 2-ге вид., переробл. та доповн. Краматорськ: ТОВ «Каштан», 2015. 224 с.

204. Галаган В.І., Кулик М.Й. Проведення ексгумації трупа у кримінальному судочинстві України: монографія. Луганськ: СПД Резніков В.С., 2012. 196 с.

205. Галаган В.І., Удовенко Ж.В., Калачова О.М., Ключуряк С.С. Дотримання прав учасників кримінального провадження під час проведення освідування: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2015. 160 с.

206. Галкин В.М. Соотношение заключения эксперта с другими средствами доказывания в уголовном процессе. М.: Всесоюзный научно-исследовательский институт судебных экспертиз, 1971. 48 с.

207. Гамбарян А.С. Правовые режимы депонирования доказательств (показаний) и их специфика в уголовном процессе Республики Армения. Судебная власть и уголовный процесс. 2016. №1. С. 159-166.

208. Гамбарян А.С., Симонян С.А. Судебное депонирование показаний в современном уголовном процессе: монография. Под науч. ред. С.С. Аветисяна. М.: Юрлитинформ, 2016. 160 с.

209. Гетманцев М.О. Поняття та ознаки речових доказів у цивільному процесуальному праві. Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Вип. 682. Правознавство. С. 81-85.

210. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дис. ... д-ра юрид. наук. Х., 2015. 469 с.

211. Глинська Н.В. Кримінальні процесуальні рішення, що приймаються в кримінальному провадженні про застосування інституту спеціальної конфіскації: окремі аспекти. URL: <http://center.law.univ.kiev.ua/index.php/tezy-konferentsii/item/14-hlynska-n-v-kryminalni-protseualni-rishennia-shcho-pryimaiutsia-v-kryminalnomu-provadhenni-pro-zastosuvannia-instytutu-spetsialnoi-konfiskatsii-okremi-aspekty>.

212. Глинська Н.В. Фактичні засоби обґрунтування кримінальних процесуальних рішень. Форум права. 2014. №4. С. 71-75.

213. Гловюк І. Депонування показань свідка, потерпілого за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. Юридичний вісник. 2014. №6. С. 274-281.

214. Гловюк І.В., Андрусенко С.В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів. Порівняльно-аналітичне право. 2013. №3-2. С. 293-297.

215. Гловюк І.В., Стоянов М.М., Завтур В.А. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні: навчально-методичний посібник. Одеса: Юридична література, 2017. 224 с.

216. Гмирко В.П. Генеза теорії доказів вітчизняного кримінального процесу: методологічна рефлексія. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2015. №2 (12). С. 1-60. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n2/15hvppmr.pdf>.

217. Гмирко В.П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010. 314 с.

218. Гмирко В.П. Кримінально-процесуальні докази: поняття, структура, характеристика, класифікація: конспект проблемної лекції. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2002. 63 с.

219. Гмырко В.П., Зинченко И.А. Парадоксы доказательственного права. Библиотека криминалиста. 2014. №2. С. 9-17.

220. Головинский М.М. Досудебное соглашение о сотрудничестве: нормативно-правовое регулирование и практика применения: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Владимир, 2011. 26 с.

221. Головкин О.Е. О совершенствовании сроков хранения вещественных доказательств. Вестник Воронежского государственного университета. Серия «Право». 2014. №4. С. 207-212.

222. Головкин О.Е. Хранение вещественных доказательств на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2015. 206 с.

223. Головкин О.Е. Хранение вещественных доказательств по действующему уголовно-процессуальному закону: необходимо системное совершенствование. Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. 2014. №2 (ч. 2). С. 56-64.

224. Головненков П., Спица Н. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия Strafprozessordnung (StPO): научно-практический комментарий и перевод текста закона. Со вступительной статьёй профессора Уве Хелльманна «Введение в уголовно-процессуальное право ФРГ». Постдам: Potsdam University Press, 2012. 404 с.

225. Гомьен Д. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. Перевод с английского Д. Гомьен, Л. Зваак, Д. Харрис. Науч. ред.: Л.Б. Архипова. М.: Издательство МНИМП, 1998. 600 с.

226. Гонгало С.Й. Про співвідношення документів-доказів та речових доказів. Актуальні питання реформування правової системи України: збірник наукових статей за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Луцьк, 4-5 червня 2010 р.). Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2010. С. 579-581.

227. Гончаренко В.Г. Доказування в кримінальному провадженні: науково-практичний посібник. К.: Прецедент, 2014. 42 с.

228. Горєлова В.Ю. Кримінально-процесуальна реституція: поняття та порядок застосування. Правничий вісник Університету «КРОК». 2011. Вип. 8. С. 107-113.

229. Горский Г.Ф., Кокорев Л.Д., Элькинд П.С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1978. 303 с.

230. Горский Д.П. Научная теория и способы ее обобщения. Вопросы философии. 1966. №8. С. 43-47.

231. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. №1798-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

232. Грамма К.М. Поняття «ознака» як логіко-філософська та лінгвістична категорія. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2014. №10. Том 1. С. 23-26.

233. Гриненко С.О. Реалізація принципу безпосередності у досудових стадіях кримінального процесу України: монографія. Х.: Оберіг, 2008. 220 с.

234. Гринюк В.О. Забезпечення змагальності щодо отримання доказів під час досудового розслідування. Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали V Міжнародної наукової конференції (14 листопада 2015 року, м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2015. С. 182-184.

235. Гришина Е.П. Достоверность доказательств и способы ее обеспечения в уголовном процессе: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1996. 21 с.

236. Грібов М.Л. Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2014. №9. С. 152-158.

237. Гродзинский М.М. Доказательства в советском уголовном процессе. В кн.: Государственный обвинитель в советском суде. Под ред. В.А. Болдырева. М.: Госюриздат, 1954. С. 11-74.

238. Гродзинский М.М. Учение о доказательствах и его эволюция. Х.: Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1925. 21 с.

239. Громов В. Вещественные улики и научно-уголовная техника: пособие для органов расследования. 2-е изд. М.: Советское законодательство, 1932. 88 с.

240. Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі: науково-практичний посібник. К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2006. 272 с.

241. Грошевой Ю.М. Правові властивості вироку – акту правосуддя: навчальний посібник. Х.: Українська юридична академія, 1994. 48 с.

242. Грошевой Ю.М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве. Х.: Издательское объединение «Вища школа», 1975. 144 с.

243. Гузела М.В. Відшкодування заподіяної злочином шкоди за ініціативою суду в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Л., 1999. 18 с.

244. Гумін О.М. Тимчасовий доступ до речей і документів як один із заходів забезпечення кримінального провадження. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 227-231.

245. Гумін О.М., Сибірня Р.І., Сергієнко Л.О., Устюгова О.Є. Кримінальний процес України (у питаннях та відповідях): навчально-методичний посібник. Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України, 2002. 515 с.

246. Гурджі Ю.О. Правовий захист особи в кримінальному процесі України: теорія та методологія: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2007. 40 с.

247. Гуртієва Л.М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 248-253.

248. Гусарев С.Д. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства. Альманах права. 2011. Вип. 2. С. 29-33.

249. Гуторова Н., Шаповалова О. Конфіскація майна за кримінальним правом України: проблеми та перспективи. Право України. 2010. №9. С. 56-65. URL: <http://pravoznaves.com.ua/period/article/6282/%CD>.

250. Гуценко К.Ф., Головки Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств. Изд. 2-е, доп. и испр. М.: Зерцало-М, 2002. 517 с.

251. Давид Р. Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. Пер. с фр. В.А. Туманова. М.: Международные отношения, 1999. 400 с.

252. Давидова Д.В. Джерела доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2015. 225 с.

253. Даев В. Деньги и иные ценности, нажитые преступным путем, как вещественные доказательства. Социалистическая законность. 1976. №4. С. 52-54.

254. Даев В.Г. Процессуальное и уголовно-правовое значение орудий преступления. Вестник Ленинградского университета. Серия «Экономика. Философия. Право». Л.: Издательство ЛГУ, 1973. №17. Вып. 3. С. 122-131.

255. Даниленко А.В., Савчук Т.І., Купріянова Л.С., Гусєва В.О. Деякі проблемні питання освідчування осіб. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2013. Том 26 (65). №1. С. 180-185.

256. Дедов Д.И. Реализация принципа соразмерности в правовом регулировании предпринимательской деятельности: дисс. ... д-ра юрид. наук. М., 2005. 423 с.

257. Дело «Андандонский против Российской Федерации»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 28.09.2006 г. URL: www.echr.ru/documents/doc/2465602/2465602-002.htm.

258. Дело «Андре и другие против Франции»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 24.07.2008 г. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/25924839/25702912/>.

259. Дело «Бакланов против Российской Федерации»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 09.06.2005 г. URL: <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/baklanov-protiv-rossii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.

260. Дело «Банникова против Российской Федерации»: Постановление Европейского суда по правам человека от 04.11.2010 г. URL: <http://minjust.ru/node/1799>.

261. Дело «Босфорус Хава Йоллари Туризм Ве Тиджарет Аноним Ширкети против Ирландии»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 30.06.2005 г. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/19382670>.

262. Дело «Бывший Король Греции и другие против Греции»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 23.11.2000 г. URL: docs.pravo.ru/document/view/19382136.

263. Дело «Быков против Российской Федерации»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 10.03.2009 г. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/12068987/12068987-006.htm>.

264. Дело «Гарсия Руис против Испании»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 21.01.1999 г. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/19382309/17527479/>.

265. Дело «Гефген против Германии»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 30.06.2008 г. (извлечение). URL: <http://precedent.in.ua/index.php?id=1350301588>.

266. Дело «Гечмен против Турции»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 17.10.2006 г. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/19381742/17526822/>.

267. Дело «Денисова и Моисеева против Российской Федерации»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 01.04.2010 г. URL: <http://genproc.gov.ru/upload/iblock/e59/doc00736120111011080242.pdf>.

268. Дело «Джаспер против Соединенного Королевства»: Постановление Европейского Суда по права человека от 16.02.2000 г. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/18592416/16283035/>.

269. Дело «Зайцев против Российской Федерации»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 16.11.2006 г. URL: <http://docs.cntd.ru/document/902141630>.

270. Дело «Иатридис против Греции»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 25.03.1999 г. URL: <http://old.ourcourt.ru/practice/feder17/pr17715.htm>.

271. Дело «Имакаева против России»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 09.11.2006 г. URL: http://www.srji.org/upload/iblock/29c/20061109_imakayeva_rus.pdf.

272. Дело «Исмаилов против Российской Федерации»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 06.11.2008 г. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/12068011/12068011-001.htm>.

273. Дело «Кайя против Турции»: Решение Европейского Суда по правам человека от 19.02.1998 г. URL: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Kaya_v_Turkey_19_02_1998.pdf.

274. Дело «Киган против Соединенного Королевства»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 18.07.2006 г. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/19382012/17527393/>.

275. Дело «Коновалов Виктор против Российской Федерации»: Постановление Европейского суда по правам человека от 24.05.2007 г. URL: <http://www.lawmix.ru/abrolaw/3793/>.

276. Дело «Кононенко против Российской Федерации»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 17.02.2011 г. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/Rkononenkocase.html>.

277. Дело «Левинца против Молдовы»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 16.12.2008 г. URL: <http://pytkam.net/v-pomosch-postradvshemu.reshenija-evropeyskogo-suda-po-pravam-cheloveka/0000004>.

278. Дело «Матыцина против России»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 27.03.2014 г. URL: <http://genproc.gov.ru/upload/iblock/c74/doc01936620150115123952.pdf>.

279. Дело «Мирилашвили против России»: Решение Европейского Суда по правам человека от 11.12.2008 г. URL: <http://precedent.in.ua/index.php?id=1238925726>.

280. Дело «Нимитц против Германии»: Решение Европейского Суда по правам человека от 16.12.1992 г.: Краткое неофициальное изложение обстоятельств дела. URL: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Niemietz_v_Germany_16_12_1992.pdf.

281. Дело «Олссон против Швеции»: Решение Европейского Суда по правам человека от 24.03.1988 г.: Краткое неофициальное изложение обстоятельств дела. URL: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Olsson_v_Sweden_N_1_28_03_1988.pdf.

282. Дело «Смирнов против России»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 07.06.2007 г. URL: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Smirnov_v_Russia_07_06_2007.pdf.

283. Дело «Тендам против Испании»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 13.07.2010 г. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/2470727/2470727-002.htm>.

284. Дело «Уэлч против Соединенного Королевства»: Решение Европейского Суда по правам человека от 09.02.1995 г.: Краткое неофициальное изложение обстоятельств дела. URL:

http://european-court.ru/uploads/ECHR_Welch_v_The_United_Kingdom_09_02_1995.pdf.

285. Дело «Фризен против Российской Федерации»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 24.03.2005 г. URL: european-court.ru/uploads/ECHR_Frizen_v_Russia_24_03_2005.doc.

286. Дело «Функе против Франции»: Решение Европейского Суда по правам человека от 25.02.1993 г. (извлечение). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_154.

287. Дело «Харутюнян против Армении»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 28.06.2007 г. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/19380735/17524978/>.

288. Дело «Шенк против Швейцарии»: Решение Европейского Суда по правам человека от 12.07.1988 г. URL: http://european-court.ru/uploads/ECHR_Schenk_v_Switzerland_12_07_1988.pdf.

289. Дело «Эдвардс и Льюис против Соединенного Королевства»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 27.10.2004 г. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/20461073/19443629/>.

290. Дело «Яллох против Германии»: Решение Европейского Суда по правам человека от 11.07.2006 г. (фрагмент). URL: <http://precedent.in.ua/index.php?id=1189170435>.

291. Дем'янова О. Баланс інтересів як чинник визначення змісту верховенства права в цивільному судочинстві. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Iunie, 2015. Кишинев. С. 42-46.

292. Дерев'янкін С.Л. Тимчасове вилучення та арешт майна під час кримінального провадження як спосіб отримання доказової інформації. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 229-235.

293. Дехтяр О.Г. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів та її реалізація у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2013. 231 с.

294. Дехтяр О.Г. Реалізація засади безпосередності дослідження показань, речей і документів під час судового розгляду кримінальної справи судом першої інстанції. Наше право. 2013. №7. С. 135-142.

295. Дєєв М.В. Достатність доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 218 с.

296. Дєєв М.В. Кримінально-процесуальне доказування та його елементи. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 3-2. Том 2. С. 212-215.

297. Дєєв М.В. Кримінально-процесуальне доказування як різновид процесу пізнання. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2015. Вип. №4. С. 314-323.

298. Джафаров Т.С. Некоторые вопросы оценки адвокатом вещественных доказательств и документов в стадии судебного разбирательства уголовного дела. Материалы научно-практической конференции коллегии адвокатов Азербайджанской ССР, посвященной 50-летию установления советской власти в Азербайджане (сентябрь 1970 г.). Баку, 1970. С. 23-30.

299. Дзюбенко А.А. Собираение и исследование доказательств мировым судьей по уголовным делам: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Омск, 2008. 23 с.

300. Доктринальная модель уголовно-процессуального доказательственного права РФ /А.С. Александров, Н.Н. Ковтун, С.А. Грачев, В.В. Терехин и др. URL: <http://www.iaaj.net/node/1766>.

301. Доля Е.А. Проверка доказательств в российском уголовном процессе (стадия предварительного расследования). Правоведение: Известия высших учебных заведений. 1994. №1. URL: <http://kalinovskiy-k.narod.ru/b/st/dolya.htm>.

302. Доля Е.А. Формирование доказательств на основе результатов оперативно-розыскной деятельности: монография. М.: Проспект, 2014. 376 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?isbn=5392144284>.

303. Донець А.Г. Поняття «зберігання», «схоронність», «охорона» та їх співвідношення. Державне будівництво та місцеве самоврядування: збірник наукових праць. Х.: Право, 2012. Вип. 24. С. 242-252.

304. Доронін І.М. Документи як вид доказів у кримінальному процесі України: монографія. К.: Видавець Паливода А.В., 2006. 144 с.

305. Дорохов В.Я. Природа вещественных доказательств. Советское государство и право. 1971. №10. С. 109-114.

306. Дроздов О.М. Актуальні питання заборони провокації злочину (за матеріалами практики ЄСПЛ). Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійного діючого науково-практичного семінару (м. Харків, 27 травня 2016 р.). Х., 2016. Вип. 7. С. 246-256.

307. Дроздов О.М. Актуальні питання здійснення захисту від провокації (підбурювання) особи на вчинення злочину у світлі Європейського Суду з прав людини. Вісник кримінального судочинства. 2016. №2. С. 31-44.

308. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 08.11.2001 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518.

309. Дудченко В.В. Тенденції антиформалізму та цінностей у сучасній юриспруденції. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2012. Т. XI. С. 225-234.

310. Дундич Л.В. Поняття і структура механізму злочину. Форум права. 2008. №1. С. 125-129. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2008_1_23.pdf.

311. Дуфенюк О.М., Марко С.І. Збирання речових доказів на стадії досудового розслідування: проблеми теорії та практики. Порівняльно-аналітичне право. 2015. №2. С. 238-241.

312. Духовской М.В. Русский уголовный процесс. Москва: Типография А.И. Поплавского, 1910. 448 с.

313. Европейские стандарты права на справедливое судебное разбирательство и российская практика. Под общ. ред. А.В. Деменевой. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2004. 240 с.

314. Егоров Н.Н. Теоретические и прикладные проблемы учения о вещественных доказательствах: дисс. ... д-ра юрид. наук. Иркутск, 2005. 376 с.

315. Ершова Н.С. Обоснованность итоговых уголовно-процессуальных решений суда первой инстанции: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2014. 230 с.

316. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036

317. Євтошук Ю.О. Принцип пропорційності як необхідна складова верховенства права: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2015. 214 с.

318. Жаровська І.М. Щодо проблем методології теорії держави і права. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. №827. С. 138-141.

319. Жбанков В.А. Образцы для сравнительного исследования и вещественные доказательства. Сборник статей адъюнктов и соискателей Высшей школы МООП СССР. М.: Издательство ВШ МООП СССР, 1966. С. 138-146.

320. Жданова Я.В. Проблемы вероятного и достоверного в уголовно-процессуальном доказывании и их влияние на принятие отдельных процессуальных решений следователем: дисс. ... канд. юрид. наук. Ижевск, 2004. 281 с.

321. Журавель В.А. Початок досудового розслідування: деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми. Вісник Луганського

державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2015. Вип. 1. С. 251-258.

322. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів /М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Х.: Право, 2011. 584 с.

323. Загальні вимоги до здійснення переробки, утилізації, знищення або подальшого використання вилученої з обігу неякісної та небезпечної продукції, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2001 р. №50. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/50-2001-%D0%BF>.

324. Задоя К.П. Окремі зауваження щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо вдосконалення процедури здійснення конфіскації». Право і громадянське суспільство. 2012. №1. С. 30-34.

325. Заклюка А.В. Докази та доказування на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2016. 208 с.

326. Запотоцький А.П. Документи як процесуальні джерела доказів у кримінальному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 228 с.

327. Затенацький Д.В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації): автореф. дис ... канд. юрид. наук. Х., 2008. 20 с.

328. Зверховська В.Ф. Культурні цінності як об'єкти цивільних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.

329. Звонарева О.С. О цивилизационном подходе в теории государства и права. Правоведение: Известия высших учебных заведений. 2003. №4. С. 173-180.

330. Зеленецкий В.С. Проблемы формирования совокупности доказательств в уголовном процессе: монография. Х.: Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2004. 108 с.

331. Зеленецкий В.С., Глинская Н.В. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины. Х.: Страйд, 2006. 336 с.

332. Зеленьяк А.С. Використання речових доказів під час розгляду та вирішення цивільних справ: дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2014. 238 с.

333. Зелькина О.С. Категория «структура» в системе категорий диалектики. Современные проблемы материалистической диалектики. Отв. ред.: В.И. Свидерский. М.: Мысль, 1971. С. 160-176.

334. Зигура Н.А. Компьютерная информация как вид доказательств в уголовном процессе России: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2010. 20 с.

335. Зигура Н.А. Природа компьютерной информации как доказательства. Вестник Южно-Уральского государственного университета. Вып. 19. Серия «Право». 2009. №28 (161). С. 50-52.

336. Зинченко И.А. Вещественные доказательства при расследовании преступлений (уголовно-процессуальный аспект): учебное пособие. Ташкент: Ташкентская высшая школа МВД СССР, 1991. 67 с.

337. Зинченко И.А., Попов А.А. Структура уголовно-процессуального института депонирования показаний, цель и основания его применения (компаративистский взгляд). Библиотека криминалиста. 2015. №1. С. 301-308.

338. Золотых В.В. Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. 288 с.

339. Инструкция для народных следователей, утвержденная Народным комиссаром юстиции УССР в 1919 г. В кн.: Землянский П.Т. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы Советской власти (на материалах УССР). К., 1972. С. 232-259.

340. Инструкция для народных следователей, утвержденная Народным комиссаром юстиции УССР в 1921 г. В кн.: Землянский П.Т. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы Советской власти (на материалах УССР). К., 1972. С. 273-304.

341. Ипполитова Н.В. Взаимосвязь понятий «методология» и «методологический подход». Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Образование. Педагогические науки». 2009. Вып. 3 (13). С. 9-15.

342. Інструкція з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, погоджена листом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.12.2013 р. №11-2038/0/4-13 і затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 17.12.2013 р. №173. URL: <http://dsa.court.gov.ua/userfiles/Nakaz%20173.pdf>.

343. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 10.09.2009 р. №390 і зареєстрована в Міністерстві юстиції України 15.10.2009 р. за №963/16979. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>.

344. Іщенко А.В., Ієрусалимов І.О., Удовенко Ж.В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 160 с.

345. Іщенко В. Принцип допустимості і достатності засобів кримінально-процесуального доказування. Право України. 2003. №7. С. 90-93.

346. Іщенко В.М. Перспективи формування стандартів доказування у сучасному кримінальному процесі України. Форум права. 2009. №3. С. 302-307.

347. Іщенко В.М. Принцип допустимості та достатності засобів доказування: проблеми формування за новим КПК України. Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи: матеріали науково-практичної конференції (18-19 квітня 2002 р., м. Харків). К. Х.: Юрінком Інтер, 2002. С. 258-260.

348. Кайло І.Ю. Належне документальне оформлення речових доказів як одна із умов їх допустимості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2015. №15. Том 2. С. 130-134.

349. Калаур І.Р. Повернення майна наймодавцю: окремі аспекти правового регулювання. Право і суспільство. 2015. №2. С. 79-84.

350. Калаур І.Р. Принцип належного виконання договірних зобов'язань через призму виконання зобов'язань про передачу майна в користування. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2013. Вип. 3. Том 1. С. 84-86.

351. Калиновский К.Б., Маркелова Т.Ю. Доказательственное значение «электронной» информации в российском уголовном процессе. Российский следователь. 2001. №6. С. 18-19.

352. Камбекъ Л. Судебный слѣдователь, или полнѣйшее руководство къ производству уголовныхъ слѣдствій. Санкт-Петербург: Въ Типографіи Штаба Отд. Корп. Внутр. Стражи, 1861. 164 с.

353. Канюка В.Є. Сутність та зміст доказування у кримінальному судочинстві. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2012. Вип. 1. С. 398-406.

354. Капланъ Д.А. Уставъ уголовного судопроизводства. Изданіе 1914 года съ позднѣйшими узаконеніями и съ объясненіями по рѣшеніямъ Уголовнаго кассационнаго департамента Правительствующаго сената по 1916 годъ. Изданіе 2-е, исправленное, дополненное и вновь обработанное. Екатеринославъ: Типографія И.Е. Когана, 1916. 938 с.

355. Капліна О. Кримінальне процесуальне доказування та його суб'єкти: лекція. Право України. 2014. №10. С. 136-147.

356. Капліна О.В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 223-229.

357. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: монографія. Х.: Право, 2008. 296 с.

358. Кармазіна К, Грішин Є., Сівак Т. Дії захисника під час кримінального провадження в суді першої інстанції: методичні рекомендації для адвокатів щодо здійснення захисту, гарантованого державою. За заг. ред. Р. Мартиновського та А. Вишневського. К.: Всеукраїнська благодійна організація «Українська фундація правової допомоги», Координаційний центр з надання правової допомоги, 2014. 68 с.

359. Карнович Г.Б. Возникновение и развитие института вещественных доказательств в дореволюционной России. Советская криминалистика на службе следствия. Сборник статей. Вып. 6. М., 1955. С. 57-103.

360. Карнович Г.Б. К вопросу о классификации вещественных доказательств. Советская криминалистика на службе следствия: сборник статей. Вып. 8. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1956. С. 3-101.

361. Карнович Г.Б. Развитие института вещественных доказательств в советском уголовном процессе. Советская криминалистика на службе следствия: сборник статей. Вып. 7. М., 1956. С. 37-70.

362. Карпов Н.С. Зберігання речових доказів. Перші економіко-правові дискусії: Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів: МІК «Наукова спільнота», 2014. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1049/>.

363. Карсс-Фриск М., Жеребцов А.Н., Меркулов В.В., Эртель Э.Г. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 1 Протокола №1: Право на собственность: учебно-методическое пособие. М.: Российская академия правосудия, 2002. 112 с.

364. Каспарова Т.М. Фиксация результатов экспертного осмотра места происшествия и вещественных доказательств. Вопросы судебной экспертизы: сборник статей аспирантов и соискателей ВНИИСЭ. М., 1974. С. 21-28.

365. Кежоян А. Использование вещественных доказательств для установления личности преступника. Социалистическая законность. 1975. №1. С. 52-53.

366. Кежоян А.Х. Вещественные доказательства по делам об убийствах: Криминалистическое и процессуальное исследования: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1971. 20 с.

367. Кельман М. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку. Психологія і суспільство. 2015. №4. С. 33-46.

368. Кельман М., Коваль І. Методологія дослідження як наукове пізнання. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. №855. С. 199-204.

369. Кельман М.С. Методології правознавства: осмислення розмаїття правової проблематики. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 67. С. 132-139.

370. Кельман М.С. Методологічна ситуація у сучасному правознавстві та тенденції розвитку його методології. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. №5. Том 2. С. 4-8.

371. Керимов Д.А. Методология права. Предмет, функции, проблемы философии права. 2-е изд. М.: Аванта+, 2001. 559 с.

372. Кертэс И. Основы теории вещественных доказательств. М.: Издательство ВНИИ МВД СССР, 1973. 104 с.

373. Кириченко С.А. Сутність і класифікація доказів та їх джерел у кримінальному судочинстві: генезис і можливості удосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2009. 20 с.

374. Кириченко С.А. Сущность антикриминальных доказательств и их личностных и вещественных источников. Наука 2010: проблеми та перспективи розвитку: тези виступів та доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 22-23 квітня 2010 р.): у 2-х т. Т. II. Черкаси: Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2010. С. 90-92.

375. Кириченко С.А., Ланцедова Ю.О., Огородник А.П., Ткач Ю.Д. Особисті і речові джерела антикримінальної інформації (поняття, класифікація, правова регламентація): монографія. За наук. ред. О.А. Кириченка. Миколаїв: Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили, 2006. 168 с.

376. Кириченко С.А., Ланцедова Ю.О., Ткач Ю.Д., Тунтула О.С. Сутність і класифікація антикримінальних доказів та їх особистісних і речових джерел: навчальний посібник. Миколаїв: Видавництво Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, 2009. 384 с.

377. Клейман Л.В. Установление относимости доказательств при расследовании преступлений: дисс. ... канд. юрид. наук. Красноярск, 2001. 219 с.

378. Климчук М.П. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №2. С. 185-189.

379. Клочуряк С. Мета і завдання проведення освідування за КПК України. Закон и жизнь. 2013. №3. С. 25-27.

380. Кобахидзе А.В. Решение вопроса о вещественных доказательствах в приговоре. Правоведение: Известия высших учебных заведений. 1987. №4. С. 60-63.

381. Коваленко Є.Г. Наукові засади кримінально-процесуального доказування: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2011. 448 с.

382. Коваленко Є.Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 632 с.

383. Коваленко Є.Г., Малярєнко В.Т. Кримінальний процес України: підручник. 2-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2008. 712 с.

384. Ковальчук З.А. К вопросу о разграничении компетенции следователя и эксперта при исследовании вещественных доказательств. Криминалистика и судебная экспертиза: республиканский межведомственный сборник научных и научно-методических работ. Вып. 1. К., 1964. С. 42-47.

391. Ковальчук С.А. Понятие вещественных доказательств по УПК Украины: обоснованность нормативного определения. O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic: materialele conferinței internaționale științifico-practice (Chișinău, 25-26 martie 2016). Chișinău: Cetatea de Sus, 2016. P. 192-195.

392. Ковальчук С.А. Свойства вещественных доказательств в уголовном производстве. Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов: материалы Международной научно-практической конференции (г. Кишинев, Республика Молдова, 7-8 ноября 2014 года): в 2 ч. Ч. 2. Кишинев: Cetatea de Sus, 2014. С. 177-179.

393. Ковальчук С.А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины. Європейські перспективи. 2015. №7. С. 107-113.

394. Ковальчук С.О. Аналіз, синтез і співставлення з іншими доказами як способи перевірки речових доказів під час кримінального провадження. Верховенство права. 2017. №5. С. 78-84.

395. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду. Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 76-79.

396. Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні. Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року): у 2 т. Т. 2. Одеса: Юридична література, 2015. С. 327-329.

397. Ковальчук С.О. Використання речових доказів слідчим суддею для обґрунтування процесуальних рішень. Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез Науково-практичного

семінару (м. Львів, 01 грудня 2017 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 54-57.

398. Ковальчук С.О. Вилучення речей у ході тимчасового доступу до них як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення. Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 року). Харків: ХНУВС, 2014. С. 67-69.

399. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку. Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 196-199.

400. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування. Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: збірник матеріалів Інтернет-конференції (м. Київ, 28 листопада 2014 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2014. С. 107-109.

401. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 5. Том 3. С. 140-145.

402. Ковальчук С.О. Витребування та отримання речей як спосіб участі сторони захисту у формуванні речових доказів. Прикарпатський юридичний вісник. 2014. Вип. 3 (6). С. 248-257.

403. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним законодавством України. Visegrad journal on human rights (Slovak Republic). 2016. Issue 2. Part 2. P. 82-87.

404. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.

405. Ковальчук С.О. Дослідження речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування. Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 року). У 2-х т. Т. 2. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 373-375.

406. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом. *Visegrad journal on human rights (Slovak Republic)*. 2017. Issue 4. Volume 1. P. 68-72.

407. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2015. Том XV. С. 200-210.

408. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2015. Том XVI. С. 309-321.

409. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів. *Право і суспільство*. 2015. №6-2. С. 188-194.

410. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у кримінальному провадженні. Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 230-233.

411. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженим осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України. Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: матеріали Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. С. 89-92.

412. Ковальчук С.О. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення. Вісник кримінального судочинства. 2015. №3. С. 56-62.

413. Ковальчук С.О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування. Вісник Чернівецького університету Національного університету «Одеська юридична академія». 2017. Вип. 3. С. 158-171.

414. Ковальчук С.О. Здійснення захисту у кримінальних справах на засадах змагальності та диспозитивності: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2007. 221 с.

415. Ковальчук С.О. Зміст речових доказів у кримінальному провадженні. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2016. Том XVIII. С. 87-101.

416. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів за їх зв'язком з подією кримінального правопорушення. European political and law discourse (Czech Republic). 2014. Issue 6. Volume 1. P. 691-698.

417. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів у теорії кримінального процесу. Юридичний науковий електронний журнал: Електронне наукове видання. Запоріжжя. 2014. Вип. 6. С. 206-209. URL: http://lsej.org.ua/6_2014/57.pdf.

418. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2014. Вип. 29. Том 2. С. 170-173.

419. Ковальчук С.О. Методологія вчення про речові докази у кримінальному процесі. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2017. №4 (16). С. 184-190.

420. Ковальчук С.О. Належність речових доказів у кримінальному провадженні. Наше право. 2017. №4. С. 94-101.

421. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням. Журнал східноєвропейського права: Електронне науково-практичне видання. 2015. №22. С. 48-54. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf.

422. Ковальчук С.О. Ознаки речових доказів в українській доктрині кримінального процесу. Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine: International scientific-practical conference (Sandomierz, Poland, 27-28 January 2017). P. 184-187.

423. Ковальчук С.О. Основні способи використання речових доказів під час досудового розслідування. Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 7 грудня 2016 року). Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 87-90.

424. Ковальчук С.О. Особливості оцінки доказів судом апеляційної інстанції. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 року, м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 415-419.

425. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні допустимості матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 8 грудня 2017 року). Івано-

Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2017. С. 29-33.

426. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення адміністративної діяльності. Проблеми притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення покарання за скоєні правопорушення: матеріали Науково-практичної конференції (м. Чернівці, 22 грудня 2017 року). Чернівці, 2017. С. 91-94.

427. Ковальчук С.О. Оцінка допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва. Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 року). Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2014. С. 195-197.

428. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії»). Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). Івано-Франківськ: Видавник Голіней О.М., 2016. С. 73-77.

429. Ковальчук С.О. Поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн континентальної (романо-германської) правової системи. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. №3. С. 104-109.

430. Ковальчук С.О. Поняття та загальна характеристика вчення про речові докази у кримінальному процесі. Право.ua. 2017. №3. С. 100-106.

431. Ковальчук С.О. Порядок зберігання речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, та повернення їх запитуваній стороні. Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий

відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. С. 89-94.

432. Ковальчук С.О. Похідні речові докази у кримінальному процесі України. *Právna veda a prax v tret'om tisícročí: zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie* (Košice, Slovenská Republika, 27-28 február 2015). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. P. 177-179.

433. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. С. 92-97.

434. Ковальчук С.О. Процесуальна форма речових доказів у кримінальному провадженні. *Право.ua*. 2016. №3. С. 157-164.

435. Ковальчук С.О. Процесуальне оформлення передачі стороною обвинувачення речових доказів на зберігання та відповідальне зберігання. *Право.ua*. 2015. №4. С. 107-113.

436. Ковальчук С.О. Процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2 (6). С. 190-195.

437. Ковальчук С.О. Речові докази в кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн мусульманської правової системи. *Право і суспільство*. 2016. №5. С. 168-173.

438. Ковальчук С.О. Співвідношення документів-доказів і документів-речових доказів у кримінальному провадженні. Від громадянського суспільства до правової держави: матеріали XII Міжнародної наукової конференції молодих вчених та студентів (м. Харків, 22 квітня 2016 року). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. С. 164-167.

439. Ковальчук С.О. Співвідношення речових доказів і зразків для експертизи у кримінальному провадженні. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. №9. С. 149-155.

440. Ковальчук С.О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2014. №2 (10). С. 1-21. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kosdso.pdf>.

441. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2015. Вип. 18. Том 2. С. 130-132.

442. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 35. Ч. II. Том 3. С. 132-135.

443. Ковальчук С.О. Умови передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2015. №5. С. 210-217.

444. Ковальчук С.О. Участь потерпілого, його представника й законного представника у формуванні речових доказів. Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. №4 (II). С. 274-281.

445. Ковальчук С.О. Участь сторони захисту у формуванні речових доказів. Право і суспільство. 2015. №3. Ч. 3. С. 182-188.

446. Ковальчук С.О. Фактичні дані, що містяться у документах, як похідний доказ та межі їх використання у кримінальному провадженні. Прикарпатський юридичний вісник. 2014. Вип. 2 (5). С. 235-244.

447. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у кримінальному провадженні: зміст правової категорії. Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: збірник матеріали п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 року). Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2016. С. 171-174.

448. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи: матеріали VI Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2016 року). Том 1. Тернопіль: Вектор, 2016. С. 316-318.

449. Ковальчук С.О., Крет Г.Р. Матеріальні носії секретної інформації: поняття, види і порядок зберігання під час кримінального провадження. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2013. Том XIII. С. 410-419.

450. Ковтун П.И. Важность обнаружения вещественных доказательств. Следственная практика: методическое пособие. Вып. 20. М.: Госюриздат, 1955. С. 32-40.

451. Когутич І.І. Криміналістика: Курс лекцій. К.: Атіка, 2008. 888 с.

452. Когутич І.І. Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді: дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2010. 529 с.

453. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. №2747-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

454. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

455. Кожемякин А.Ю. Новое в понятии вещественного доказательства. Аспирантский вестник Поволжья: Научно-информационный межвузовский журнал. 2007. №3-4 (12). С. 64-68.

456. Кожемякин А.Ю. Понятие вещественного доказательства: спорные вопросы теории. Вестник Самарского государственного университета. 2007. №5/2 (55). С. 159-169.

457. Козаченко О.В. Спеціальна конфіскація в системі заходів кримінально-правового впливу. Новітні кримінально-правові дослідження – 2015: збірник наукових праць. Відп. ред. О.В. Козаченко. Миколаїв: Іліон, 2015. С. 21-25.

458. Козленко А. Некоторые аспекты признания доказательств относимыми в уголовном производстве. *Legea și viața*. 2017. №3/2. С. 76-80.

459. Колдин В. О процессуальном оформлении вещественных доказательств. Социалистическая законность. 1963. №1. С. 68-70.

460. Колдин В.Я. К вопросу о разграничении документов и вещественных доказательств. Экспертная техника: материалы теоретического семинара по техническому исследованию документов (24-26 октября 1966 г.). М.: Издательство ЦНИИСЭ, 1966. Вып. 15. Ч. 1. С. 13-19. URL: <http://koldin-msu.ru/wp-content/uploads/2015/03/1С-К-вопросу-о-разграничении-док.-и-вещдоков.pdf>.

461. Колмаков В.П. Приемы использования мелких предметов вещественных доказательств для установления личности по делам о преступлениях против жизни. Ученые записки Харьковского юридического института. Харьков, 1957. Вып. 9. С. 145-162.

462. Колмаков В.П. Следственный осмотр. М.: Юридическая литература, 1969. 196 с.

463. Коломеец В.К. К вопросу об уточнении понятия вещественных доказательств. Современные тенденции развития судебной экспертизы вещественных доказательств и пути внедрения новых физических, химических и биологических методов исследования в экспертную практику: материалы Всесоюзной научной конференции. Ч. 1: Теоретические, процессуальные и организационные проблемы судебной экспертизы. М.: Издательство ВНИИСЭ, 1972. С. 91-93.

464. Кольчугин Г.В. Вещественные доказательства помогли установить преступников. Следственная практика: методическое пособие. Вып. 34. М.: Госюриздат, 1958. С. 125-133.

465. Комарков В.С. Тактика предъявления вещественных доказательств на допросе и психологические особенности восприятия наглядно-образной информации. Криминалистика и судебная экспертиза: республиканский междуведомственный сборник научных и научно-методических работ. Вып. 11. К., 1975. С. 73-79.

466. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. Под общ. ред. А.И. Бастрыкина. М.: Волтерс Клувер, 2008. 944 с.

467. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. Отв. ред. Д.Н. Козак, Е.Б. Мизулина. М: Юристь, 2008. 610 с.

468. Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам от 07.10.2002 г. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_619.

469. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

470. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_009.

471. Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією №55/25 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 15.11.2000 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

472. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 08.11.1990 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_029.

473. Кондра О. Проблеми правової природи «спеціальної конфіскації» у кримінально-правових санкціях. URL: <http://radnuk.info/home/24394-2013-07-03-10-32-46.html>.

474. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

475. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки. М.: Мысль, 1974. 568 с.

476. Копнин П.В. Диалектика как логика и теория познания. М.: Наука, 1973. 324 с.

477. Копьева А.Н. Юридическая природа копий вещественных доказательств. Методология и методика прикладных криминологических

исследований: сборник научных трудов. Иркутск: Издательство Иркутского университета, 1982. С. 139-142.

478. Коровайко О. Розгляд клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Слово Національної школи суддів України. 2013. №1 (2). С. 21-31.

479. Коровайко О.І. Особливості провадження дій, спрямованих на збирання та перевірку доказів в ході судового слідства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 20 с.

480. Короєд С.О. Принцип пропорційності як нова засада цивільного судочинства за проектом нової редакції ЦПК України. Держава і право: збірник наукових праць. Серія Юридичні науки. 2017. Вип. 76. С. 115-125.

481. Король В.В. Судові стадії провадження у кримінальних справах: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. 240 с.

482. Коропецька С.О. Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2017. 258 с.

483. Коротич В.А. Доказывание при судебном разбирательстве уголовного дела: дисс. ... канд. юрид. наук. К., 1973. 202 с.

484. Корякін Р.В. Реституція в сучасному кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. Луганськ, 2006. 196 с.

485. Костенко Р.В. Доказательства в уголовном процессе: концептуальные подходы и перспективы правового регулирования: дисс. ... д-ра юрид. наук. Краснодар, 2006. 393 с.

486. Костенко Р.В. Достаточность доказательств в российском уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 1999. 170 с.

487. Костенко Р.В. Оценка уголовно-процессуальных доказательств: монография. М.: Издательство «Юрлитинформ», 2010. 152 с.

488. Костицький М.В. Деякі аспекти філософських і методологічних проблем наук процесуального права. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2013. №7. С. 12-18.

489. Костицький М.В. Деякі питання методології юридичної науки. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 3-11.
490. Костицький М.В. Про науку кримінального процесу, кримінальне процесуальне право і законодавство (філософський погляд). Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 31-37.
491. Костін М. Поняття доказування у кримінальному процесі України. Право України. 2004. №1. С. 143-147.
492. Котляревський О.І., Киценко Д.М. Комп'ютерна інформація як речовий доказ у кримінальній справі. Інформаційні технології та захист інформації: збірник наукових праць. Запоріжжя: Запорізький юридичний інститут; Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій, 1998. №2. С. 70-79.
493. Котюк І.І. Судова гносеологія: проблеми методології та практики: дис. ... д-ра юрид. наук. К., 2008. 427 с.
494. Котюк І.І. Теорія судового пізнання: монографія. К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. 435 с.
495. Кочкина М.А. Оценка достаточности доказательств на этапе окончания предварительного расследования по уголовному делу: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2015. 197 с.
496. Кочкина М.А. Оценка достаточности доказательств при определении формы окончания предварительного расследования. Библиотека криминалиста. 2014. №6 (17). С. 115-121.
497. Кравченко М.Е. Допустимость вещественных доказательств в уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2017. 188 с.
498. Кравченко О.А. Застосування спеціальних знань під час збирання, дослідження та використання речових доказів: дис ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2012. 216 с.
499. Краснова Л.Б. Электронные носители информации как вещественные доказательства. Известия Тульского государственного

университета. Экономические и юридические науки. 2013. Вып. №4-2. С. 254-260.

500. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: елементарний курс. Видання друге. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.

501. Крет Г.Р. Допустимість показань з чужих слів як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. Прикарпатський юридичний вісник. 2014. Вип. 2 (5). С. 254-262.

502. Кримінальне процесуальне право України: навчальний посібник /К.В. Беляєва, А.М. Бірюкова, В.І. Бояров та ін. За ред. В.Г. Гончаренка та В.А. Колесника. К.: Юстиніан, 2014. 573 с.

503. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. №2341-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

504. Кримінальний процес України: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти /Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов, С.А. Альперт та ін. За ред. Ю.М. Грошевого, В.М. Хотенця. Х.: Право, 2000. 296 с.

505. Кримінальний процес: Підручник /Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін. За ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Х.: Право, 2013. 824 с.

506. Кримінальний процес: Підручник. За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. К.: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.

507. Кримінальний процес: підручник. За ред. Ю.М. Грошевого та О.В. Капліної. Х.: Право, 2010. 608 с.

508. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

509. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстиніан, 2012. 1224 с.

510. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. 768 с.

511. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 /Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін. За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. 664 с.

512. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Відп. ред. С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одіссей, 2013. 1104 с.

513. Кримінально-процесуальне право України: Підручник. За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. 816 с.

514. Кримінально-процесуальний кодекс Литовської Республіки, ухвалений Законом «Про ухвалення, затвердження та набуття чинності Кримінально-процесуального кодексу Литовської Республіки» від 14.03.2002 р. №IX-785. URL: [http://www.pravo.org.ua/files/_\(2\).pdf](http://www.pravo.org.ua/files/_(2).pdf).

515. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. №1001-05 (втратив чинність). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.

516. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. К.: Форум, 2003. 938 с.

517. Крисань Т.Є. Збитки як категорія цивільного права України: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 216 с.

518. Крицкая И. Проверка вещественных доказательств на досудебном расследовании: некоторые спорные вопросы. *Legea și viața*. 2017. №1. С. 91-95.

519. Крицька І. Зберігання речових доказів у кримінальному провадженні: мета, способи, умови й суб'єкти. Підприємництво, господарство і право. 2017. №6. С. 178-182.

520. Крицька І.О. До питання про зміст та форму речових доказів у кримінальному провадженні. Інформаційне та науково-методологічне забезпечення досудового розслідування й судового провадження: матеріали

круглого столу (м. Запоріжжя, 21 квітня 2016 року). Запоріжжя: КПУ, 2016. С. 85-88.

521. Крицька І.О. Доцільність поширення правового режиму депонування на речові докази під час досудового розслідування. Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (м. Київ, 24 листопада 2017 року): у 2 ч. К.: Національна академія внутрішніх справ, 2017. Ч. 2. С. 37-40.

522. Крицька І.О. Інститут речових доказів за кримінальним процесуальним законодавством України та деяких зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз. Право і суспільство. 2015. №5. Ч. 3. С. 169-174.

523. Крицька І.О. Окремі аспекти реалізації засади змагальності під час формування речових доказів у кримінальному провадженні. Форум права. 2016. №5. С. 89-95.

524. Крицька І.О. Окремі питання щодо можливості поширення режиму речових доказів на цифрову інформацію. Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза: материалы Международной научно-практической конференции (г. Кишинев, Республика Молдова, 27-28 марта 2015 года). Кишинев, 2015. Ч. 2. С. 76-79.

525. Крицька І.О. Особливості відмежування речових доказів від зразків для порівняльного дослідження у кримінальному провадженні. Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 4-5 березня 2016 року). Дніпропетровськ, 2016. С. 103-106.

526. Крицька І.О. Речові докази та цифрова інформація: поняття та співвідношення. Часопис Київського університету права. 2016. №1. С. 301-305.

527. Крицька І.О. Речові докази у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2018. 249 с.

528. Крицька О.І. Становлення інституту речових доказів на українських землях: основні етапи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Серія «Право». Вип. 33. Том 2. С. 153-157.

529. Крушинський С.А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України: автореф. дис ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.

530. Кудин Ф.М. Производные доказательства и их источники в советском уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1966. 295 с.

531. Кудінов С.С., Шехавцов Р.М., Дроздов О.М., Гриненко С.О. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навчально-практичний посібник /2-е вид., розшир. й доповн. Х.: Оберіг, 2015. 424 с.

532. Кудінов С.С., Шехавцов Р.М., Дроздов О.М., Гриненко С.О. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навчально-практичний посібник Х.: Оберіг, 2013. 344 с.

533. Кудрявцев В.Л. Процессуально-тактические основы участия адвоката-защитника в допросе потерпевшего и свидетеля в суде. Адвокатская практика. 2006. №2. С. 11-15.

534. Кудрявцева Ю.А. Получение образцов для сравнительного исследования в уголовном судопроизводстве России (процессуальная природа, порядок, доказательственное значение): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2013. 26 с.

535. Кукарникова Т.Э. Электронный документ в уголовном процессе и криминалистике: дисс. ... канд. юрид. наук. Воронеж, 2003. 204 с.

536. Курзинер Е.Э. Актуальные вопросы доказывания в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2009. 29 с.

537. Куценко Т.М. Новые виды документов и вещественных доказательств в производстве по делам об административных

правонарушениях: проблемы теории и правового регулирования в Российской Федерации: дисс. ... канд. юрид. наук. Воронеж, 2016. 244 с.

538. Куцкір Г.М. Засада недоторканності права власності: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 242 с.

539. Кучинська О.П., Кучинська О.А. Кримінальний процес України: навчальний посібник. К.: Прецедент, 2005. 202 с.

540. Кушнір Н.П. Тимчасовий доступ до речей і документів: дискусійні питання правового регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2014. Вип. 28. Том 3. С. 79-82.

541. Лазарева В.А. Доказывание в уголовном процессе: учебно-практическое пособие. М.: Высшее образование, 2009. 344 с.

542. Ланцедова Ю.А. Новая доктрина процедуры работы с личностными и вещественными источниками доказательств в антикриминальном судопроизводстве (приглашение к дискуссии). Журнал східноєвропейського права. 2014. №2. С. 53-67.

543. Ланцедова Ю.О. Сутність та послідовність роботи з особистісними і речовими джерелами доказів у кримінальному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук. Миколаїв, 2009. 229 с.

544. Ланцедова Ю.О., Кириченко С.А., Ткач Ю.Д., Тунтула О.С. Етапізація роботи з особистісними і речовими джерелами антикримінальної інформації: навчальний посібник. Миколаїв: ЧДУ, 2009. 296 с.

545. Лань О.Ю. Захисник як суб'єкт доказування у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2016. 226 с.

546. Ларин А.М. Работа следователя с доказательствами. М.: Юридическая литература, 1966. 156 с.

547. Ларин А.М., Мельникова Э.Б., Савицкий В.М. Уголовный процесс России. Лекции-очерки. Под ред. В.М. Савицкого. М.: БЕК, 1997. 314 с.

548. Ларинков А.А. Вопросы проверки доказательств на стадии судебного разбирательства: теоретические и практические аспекты. Криминалисть. 2013. №1. С. 31-36.

549. Левченко О.В. Классификация доказательств в уголовном процессе. Вестник Оренбургского государственного университета. 2013. №3 (152). С. 111-114.

550. Ледащев В.А. О предмете криминалистической профилактики. Правоведение: Известия высших учебных заведений. 1984. №6. С. 51-56.

551. Леоненко М.І. Особливості стадійної побудови кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. №1. С. 238-242.

552. Леоненко М.І. Структура стадійної побудови кримінального провадження в контексті сучасного реформування кримінального процесу України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2013. Вип. 2. С. 75-77.

553. Линовскій В. Опытъ историческихъ розысканій о слѣдственномъ уголовномъ судопроизводствѣ въ Россіи. Одесса: Типографія Л. Нитче, 1849. 264 с.

554. Лисий В.П., Костенко В.Г. Діалектика пізнавального сходження від абстрактного до конкретного у його категоріальному вимірі. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. 2015. Том 17. №1 (61). Ч. 4. С. 309-314.

555. Лисиченко В.К. Криминалистическое исследование документов правовые и методологические проблемы: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. К., 1974. 62 с.

556. Лисиченко В.К. Разграничение документов и документов вещественных доказательств. Вопросы судебной экспертизы: материалы Всесоюзной научно-практической конференции, посвященной проблемам

профилактической деятельности судебно-экспертных учреждений системы Министерства юстиции СССР. Баку, 1973. С. 432-442.

557. Литвин О.В. Кримінальне процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дисс. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 214 с.

558. Литвинчук О.І., Гришин Ю.О., Іваницький С.О. Кримінальний процес України: Загальна частина: навчальний посібник. За заг. ред. М.Й. Курочки. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 408 с.

559. Личук М.І. Категорії «ціле» – «частина» у філософському та лінгвістичному потрактуванні. Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. 2013. Вип. 1 (1). С. 92-96.

560. Ліщенко В.М. Доказування на досудових стадіях кримінального процесу у справах про одержання хабара: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 20 с.

561. Лобойко Л. Співвідношення даних досудового розслідування і доказів. Право України. 2014. №10. С. 82-88.

562. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право: Підручник. К.: Істина, 2010. 496 с.

563. Лобойко Л.М. Проблемні питання реалізації норм КПК, що регламентують процедуру забезпечення спеціальної конфіскації. URL: <http://center.law.univ.kiev.ua/index.php/tezy-konferentsii/item/13-loboiko-l-m-problem-ni-pytannia-realizatsii-norm-kpk-shcho-rehlamentuiut-protseduru-zabezpechennia-spetsialnoi-konfiskatsii>.

564. Лобойко Л.М. Стадії кримінального процесу: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 156 с.

565. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навчальний посібник. К.: Ваїте, 2014. 280 с.

566. Лопаткин Д.А. Вещественные доказательства (процессуальные и криминалистические аспекты): дисс. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2003. 193 с.

567. Лоскутов Т. Догматичний та аксіологічний підходи до визначення предмету правового регулювання у кримінальному процесі. Юридичний вісник. 2014. №3. С. 221-225.

568. Лук'янов Д. Сучасні погляди на проблему класифікації та типології правових систем. Порівняльне правознавство. 2012. №3-4. С. 56-62.

569. Лук'янов Д.В. Ісламське право: ознаки та тенденції розвитку. Порівняльно-аналітичне право. 2013. №3-2. С. 40-43.

570. Лук'янчиков Є.Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти): дис. ... д-ра юрид. наук. К., 2005. 429 с.

571. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є. Освідчення і право особи на недоторканність. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2011. №1 (3). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11lydonn.pdf>.

572. Лукашевич В.Г. Докази та доказування у кримінально-процесуальному та криміналістичному вимірі. Держава та регіони. Серія: Право. 2016. №1 (51). С. 74-79.

573. Лукашевич В.Г. Кримінально-процесуальне пізнання та доказування: історія та сучасність. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2009. №2. С. 168-173.

574. Лукашкина Т.В. Доказывание как этап правоприменительного процесса. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 30-36.

575. Лукашкіна Т.В. Участь сторони захисту в доказуванні на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні України. Порівняльно-аналітичне право. 2017. №2. С. 189-195.

576. Лупинская П. Доказательства и доказывание в новом уголовном процессе. Российская юстиция. 2002. №7. С. 5-8.

577. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы. М.: Юридическая литература, 1976. 168 с.

578. Лупинская П.А. Теоретические основы принятия решений в советском уголовном судопроизводстве: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. М., 1973. 42 с.

579. Луспеник Д.Д. Межі розгляду цивільної справи судом касаційної інстанції: деякі спірні питання. Вісник Верховного Суду України. 2010. №9. С. 27-33.

580. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2004. 448 с.

581. Лушкин С.А. Собираение доказательств как способ проверки доказательств. Бизнес в законе. 2013. №4. С. 70-72.

582. Лушкин С.А. Сопоставление доказательств и установление источников доказательств как способ проверки доказательств. Пробелы в российском законодательстве. 2012. №2. С. 221-223.

583. Лыткин Н.Н. Использование компьютерно-технических следов в расследовании преступлений против собственности: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2007. 24 с.

584. Люблинский П.И. О доказательствах в уголовном суде: практический комментарий к главе IV Уголовно-процессуального кодекса. М.: Книгоиздательство «Право и жизнь», 1924. 62 с.

585. Люблинский П.И., Полянский Н.Н. Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР: текст и постатейный комментарий с приложением алфавитно-предметного указателя. М.: Книгоиздательство «Право и жизнь», 1924. 375 с.

586. Люблинскій П.И. Вступительныя статьи къ Очерку доказательственнаго права. В кн.: Стифенъ Дж. Очеркъ доказательственнаго права. Переводъ съ 8-го англійскаго изданія съ вступительными статьями П.И. Люблинскаго. Санкт-Петербургъ: Сенатская Типографія, 1910. С. XI-CXVIII.

587. Люліч В.А. Тимчасовий доступ до речей і документів як спосіб збирання доказів захисником. Часопис Національного університету «Острозька

академія». Серія «Право». 2013. №2 (8). С. 1-8. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13lvazdz.pdf>.

588. Ляш А. Процесуальний порядок приєднання предметів як речових доказів. Радянське право. 1988. №7. С. 128-135.

589. Ляш А.А. Вещественные доказательства в досудебных стадиях уголовного процесса: дисс. ... канд. юрид. наук. К., 1988. 235 с.

590. Ляш А.А. Вещественные доказательства в досудебных стадиях уголовного процесса: учебное пособие. К.: НИиРИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1991. 80 с.

591. Ляш А.О., Ліщенко В.М. Речові докази у справах про одержання хабара. Часопис Академії адвокатури України. 2012. №17 (4'2012). С. 1-6. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/viewFile/219/240>.

592. Майданик Р. Принцип пропорційності (співрозмірності) в цивільному праві України: поняття, межі, умови застосування. Юридична Україна. 2009. №11. С. 47-55.

593. Майданик Р. Пропорційність (співмірність) і право власності: доктрина і судова практика. Право власності: європейський досвід та українські реалії: збірник доповідей і матеріалів Міжнародної конференції (м. Київ, 22-23 жовтня 2015 року). К.: ВАІТЕ, 2015. С. 107-129.

594. Макаров И.В. К вопросу об условиях достоверности и доказательственного значения некоторых видов вещественных доказательств. Ученые записки. Т. 11. Вып. 4. Кн. 2. Пермь, 1957. С. 236-241.

595. Макарова З.В. Участие адвоката-защитника на предварительном следствии. Куйбышев: Куйбышевский государственный университет, 1978. 43 с.

596. Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. К.: К.І.С., 2010. 576 с.

597. Максимов С. Класична і некласична моделі осмислення правової реальності. Право України. 2014. №1. С. 61-68.

598. Максимов С.І. Феноменологічний підхід до розуміння правової реальності. Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава

Мудрого. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2009. №2. С. 54-60.

599. Максимович А.Б. Содержание и структура криминалистического учения о средствах сотовой связи. Актуальные проблемы российского права. 2016. №11 (72). С. 179-185.

600. Маланюк А., Павлишин А. Тенденції розвитку сучасної теорії доказів у кримінальному процесі. Вісник прокуратури. 2015. №2 (164). С. 92-103.

601. Малахова О.В. Витребування та отримання речей і документів як спосіб збирання доказів стороною захисту. Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали V Міжнародної наукової конференції (14 листопада 2015 року, м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2015. С. 223-226.

602. Малюга Р.В. Кримінальне процесуальне доказування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів у досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2015. 273 с.

603. Мамедов Р.Я. Способы собирания вещественных доказательств в российском уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2016. 252 с.

604. Меретуков А.Г. Условие использования доказательств в процессуальных решениях по уголовным делам. Общество и право. 2015. №1 (51). С. 187-191.

605. Меринов Э. Правомерна ли активность суда в решении вопросов о допустимости доказательств? Законность. 2006. №3. С. 35-37.

606. Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні /О.О. Юхно, Р.М. Аюпова, Р.М. Балац, О.О. Бондаренко, Г.І. Глобенко, С.М. Лозова, Г.В. Рось, О.В. Салманов. В кн.: Законодавче забезпечення правоохоронної діяльності: навчальний посібник (до 100-річчя підготовки

охоронців правопорядку у Харкові). За заг. ред. В.В. Сокурєнка. Х.: Стильна типографія, 2017. С. 355-366.

607. Мещеряков В.А., Трухачев В.В. Формирование доказательств на основе электронной цифровой информации. Вестник Воронежского института МВД России. 2012. Вып. №2. С. 108-110.

608. Миколенко О.М. Класифікація та правове закріплення процесуальних форм відшкодування шкоди у кримінальному провадженні. Правова держава. 2015. №20. С. 146-151.

609. Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. М.: Юрлитинформ, 2001. 352 с.

610. Миренский Б., Асамутдинов А., Камалходжаев Д. Проблемы теории доказательств в уголовном процессе: учебник. Ташкент: Академия МВД Республики Узбекистан, 2003. 140 с.

611. Мирлєсь А. Краткій курсь русскаго уголовного процесса. Издание второе (исправленное и дополненное). Кієвь: Издательство И.И. Самоненко, 1912. 104 с.

612. Миронов В.Ю. Достоверность доказательств и их значение при постановлении приговора: дисс. ... канд. юрид. наук. Оренбург, 2005. 222 с.

613. Мирошниченко Т.М. Окремі аспекти правового регулювання оцінки доказів у кримінальному провадженні України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2014. Вип. 29. Том 2. С. 181-185.

614. Мирошниченко Ю.М. Правові і тактико-організаційні основи судового розгляду кримінальних справ: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2011. 238 с.

615. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. №4495-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

616. Митричев В.С. Теория советской криминалистики (дискуссионная постановка вопроса о так называемых криминалистических учениях). Рефераты научных сообщений на X криминалистических чтениях. М.: ВНИИСЭ, 1976. Вып. 10. С. 8-20.

617. Михеєнко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. К.: Вища школа, 1984. 133 с.
618. Михеєнко М.М. Теоретические проблемы доказывания в советском уголовном процессе: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. К., 1984. 47 с.
619. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: підручник. 2-ге видання, перероблене і доповнене. К.: Либідь, 1999. 536 с.
620. Мірошников І.Ю. Судове слідство в апеляційній інстанції: монографія. Х.: Право, 2007. 192 с.
621. Мірошниченко М. Системно-інформаційний підхід у дослідженні правової системи. Право України. 2006. №8. С. 35-38.
622. Можаява І.П. Криміналістическое учение об организации расследования преступлений: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. М., 2014. 54 с.
623. Молдован А.В. Докази у кримінальному процесі Федеративної Республіки Німеччини. Адвокат. 2009. №3 (102). С.30-33.
624. Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навчальний посібник. 2-ге вид. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
625. Молдован А.В., Савченко В.А., Садова Т.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, США: навчальний посібник. К.: Алерта, 2014. 334 с.
626. Мостепаненко М.В. Философия и физическая теория. Ленинград: Наука, 1969. 239 с.
627. Мурадов В.В. Техніко-криміналістичне забезпечення судового розгляду кримінальної справи: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 224 с.
628. Муратова Н.Г. Процессуальные акты органов предварительного расследования: вопросы теории и практики. Науч. ред. В.П. Малков. Казань: Издательство Казанского университета, 1989. 118 с.
629. Мусієнко І.І. Тактика використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному провадженні. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2012. Вип. 12. С. 100-104.

630. Назаров В.В., Омеляненко Г.М. Кримінальний процес України: навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. і переробл. К.: Атіка, 2007. 584 с.
631. Назаров И.В. Статус и структура методологии науки. Российский гуманитарный журнал. 2015. Том 4. №5. С. 339-346.
632. Назарчук К. Окремі процесуальні дії, які можуть вчинятися поза межами приміщення суду. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. №1. С. 116-123.
633. Назимко Є.С. Діалектичний метод пізнання кримінально-правових явищ: теоретичний аспект. Право і суспільство. 2011. №4. С. 128-131.
634. Нарбікова Н.Г., Стоянов М.М. Сутність достовірності доказів у кримінальному судочинстві. Актуальні проблеми політики. 2009. Вип. 36. С. 251-256.
635. Нарматов Н.К. Особенности доказывания в уголовном судопроизводстве. ЖАМУнун Жарчысы. Экономикалык-агрардык илимдер. 2015. №2. С. 98-101.
636. Настольная книга следователя /Ред. колл.: Л.Р. Шейнин, П.И. Тарасов-Родионов, С.Я. Розенблит. Под общ. ред. Г.Н. Сафонова. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1949. 849 с.
637. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України /М.М. Михеєнко, В.П. Шибіко, А.Я. Дубинський. Відп. ред.: В.Ф. Бойко, В.Г. Гончаренко. 2-ге вид. К.: Юрінком Інтер, 1999. 624 с.
638. Негребецький В. Перевірочні слідчі (розшукові) дії: сутність і значення. Підприємництво, господарство і право. 2016. №8. С. 180-184.
639. Негребецький В. Проблема підвищення ефективності збирання, дослідження та фіксації інформації під час перевірочних слідчих (розшукових) дій. Підприємництво, господарство і право. 2015. №7. С. 57-60.
640. Немира С.В. Достоверность заключения эксперта в уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2016. 207 с.

641. Николайчик В.М. Следственный осмотр вещественных доказательств. М.: Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1968. 67 с.

642. Новик В.В. Криминалистические аспекты доказывания по уголовным делам: проблемы теории и практики: монография. СПб.: Юридический центр «Пресс», 2005. 471 с.

643. Новиков А.М., Новиков Д.А. Методология. М.: Синтег, 2007. 668 с.

644. Нор В. Всебічність, повнота й неупередженість встановлення обставин кримінального правопорушення: доктринальні підходи і нормативне регулювання за новим КПК України. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали ХІХ звітної науково-практичної конференції (7-8 лютого 2013 р.) Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2013. С. 358-360.

645. Нор В.Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве. К.: Вища школа, 1989. 275 с.

646. Нор В.Т. Имущественная ответственность за неправильные действия должностных лиц. Львов: Вища школа, 1974. 216 с.

647. Нор В.Т. Правовые и теоретические основы защиты нарушенных преступлением имущественных прав в советском уголовном процессе: дисс. ... д-ра юрид. наук. Львов, 1989. 400 с.

648. Нор В.Т. Презумпція невинуватості як конституційна засада кримінального судочинства та її застосування в практиці Європейського Суду з прав людини. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2011. №1 (3). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11nvtzpl.pdf>

649. Нор В.Т., Павлишин А.А. Судові витрати у кримінальному процесі України: монографія. К.: Атіка, 2003. 176 с.

650. Нургалиева М.А. Понятие вещественных доказательств в советском уголовном процессе. Правоведение: Известия высших учебных заведений. 1972. №3. С. 113-117.

651. О запровадженію карной процедури: Законъ зъ дня 23 Мая 1873. Вѣстникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краевъ въ Державной думѣ заступленныхъ. Рочникъ 1873. XLII Часть. Вѣдень: Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатнѣ, 1873. С. 397-498.

652. Оборотов Ю.М. Аспекти розгортання методології юриспруденції. Право України. 2014. №1. С. 33-39.

653. Оборотов Ю.М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2003. 379 с.

654. Оборотов Ю.Н. Изменение парадигмы методологии юриспруденции. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2013. Т. XIII. С. 32-40.

655. Образование Военнаго Суда при Большой Дѣйствующей Арміи, и Уставъ Полеваго Судопроизводства. Полное собраніе законовъ Россійской имперіи. Томъ 32 (1812 – 1814). Санкт-Петербургъ: Типографія II Отдѣленія Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1830. С. 75-80.

656. Объ учрежденіи кабинетовъ научно-судебной экспертизы въ городах Москвѣ, Кіевѣ и Одессѣ: Высочайше утвержденный, одобренный Государственнымъ Совѣтомъ и Государственною Думою законъ от 04.07.1913 г. Полное собраніе законовъ Россійской имперіи. Собраніе третіе. Томъ XXXIII. 1913. Отдѣленіе I (Отъ №38004 – 40846 и дополненія). Петроградъ, 1916. С. 720-721.

657. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Около 57000 слов. Под ред. Н.Ю. Шведовой. 20-е изд., стереотип. М.: Русский язык, 1988. 750 с.

658. Оксамитний В. Сучасні правові системи у компаративістському вимірі. Порівняльне правознавство. 2012. №3-4. С. 392-407.

659. Орлов Ю.К. Вещественные доказательства в уголовно-процессуальном доказывании: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1970. 18 с.

660. Орлов Ю.К. Классификация вещественных доказательств и особенности их исследования. Проблемы борьбы с преступностью: материалы третьей научной конференции аспирантов и соискателей. М., 1968. С. 194-198.

661. Орлов Ю.К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. М.: Юрист, 2009. 175 с.
662. Орловська Н.А. Регулювання спеціальної конфіскації в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2015. Вип. 2. С. 135-144.
663. Оробець К.М. До питання про кримінально-правовий статус спеціальної конфіскації. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 10-11 жовтня 2013 року). Х.: Право, 2013. С. 338-341.
664. Осетрова О.С. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2016. 216 с.
665. Осетрова О.С. Про поняття, ознаки та класифікацію допустимості доказів в Україні. Митна справа. 2013. Спеціальний випуск. С. 69-76.
666. Осипкин В.Н., Рохлин В.И. Доказательства: Серия «Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе». Науч. ред. Б.В. Волженкин. СПб.: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 1998. 32 с.
667. Основы уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик, утвержденные Законом СССР от 25.12.1958 г. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data04/tex16064.htm>).
668. Осовський О.Д. Фальсифікація доказів та їх процесуальних джерел як форма протидії розслідуванню порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів. Митна справа. 2014. №2 (92), частина 2, книга 2. С. 252-258.
669. Острійчук О.П. Поняття та система процесуальних джерел доказів у контексті реформування процесу доказування в кримінальному процесі. Форум права. 2013. №1. С. 745-750.
670. Павлишин А. Окремі питання допустимості доказів за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 59. С. 356-364.

671. Павлишин А. Отримання доказів у кримінальному провадженні. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXII звітної науково-практичної конференції (4-5 лютого 2016 р.): у 2 ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2016. С. 230-233.

672. Павлов С. Актуальные вопросы доказывания в уголовном процессе Народной Республики Болгария. Советское государство и право. 1964. №10. С. 101-110.

673. Павлюк В.В. Процесуальне значення та розмежування понять «документ-доказ» і «документ-речовий доказ». Митна справа. 2013. №5 (89). Ч. 2, кн. 1. С. 122-126.

674. Падох Я. Давнє українське судове право (конспект викладів). Мюнхен-Париж: Накладом Референтури студій і культурно-суспільних справ Центрального союзу українського студентства, 1949. 49 с.

675. Падох Я. Історія українського судівництва. Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). Мюнхен, Нью-Йорк, 1949. Т. 2. С. 665-670.

676. Пальскис Е.Б. Фиксация вещественных доказательств (методологические, процессуальные и криминологические проблемы): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1971. 23 с.

677. Панасюк О. Застосування належної правової процедури судом першої інстанції при вирішенні питання допустимості доказів. Jurnalul juridic national: teorie și practică. Decembrie, 2014. Кишинев. С. 256-261.

678. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. Право України. 2014. №1. С. 50-60.

679. Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2016. 226 с.

680. Панькина И.Ю. Реализация принципа презумпции невиновности на досудебных стадиях уголовного процесса: дисс. ... канд. юрид. наук. Калининград, 2001. 216 с.

681. Пастернак Ю.Б. Методологічні проблеми доказування у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 20 с.

682. Пастухов П.С. Электронное вещественное доказательство в уголовном судопроизводстве. Вестник Томского государственного университета. 2015. №396. С. 149-153.

683. Пастухов П.С. «Электронные доказательства» в состязательной системе уголовно-процессуальных доказательств. Общество и право. 2015. №1 (51). С. 192-196.

684. Паутова Т.А. Особенности использования следователем вещественных доказательств при проведении допроса. Концепт: Научно-методический электронный журнал. 2015. Т. 13. С. 1506-1510. URL: <http://e-koncept.ru/2015/85302.htm>.

685. Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України: Додаток №1 до Постанови Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992 р. №2471-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2471-12>.

686. Перлов И.Д. Исполнение приговора. М.: Юридическая литература, 1963. 226 с.

687. Перший протокол від 20.03.1952 р. до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_535.

688. Пестун М.С. Вопросы сохранения вещественных доказательств объектов идентификации. Вопросы теории и практики предварительного следствия в органах внутренних дел: по материалам научно-практической конференции, посвященной десятилетнему юбилею со дня образования предварительного следствия в МВД СССР. Саратов, 1973. С. 94-101.

689. Петраускас И. Фотографирование обстановки места автотранспортного происшествия и вещественных доказательств,

обнаруженных при его осмотре. Экспертиза при расследовании преступлений: информационные материалы. Вып. 3. Вильнюс, 1965. С. 19-27.

690. Петрухин И.Л. Изъятие вещественных доказательств из тела живого человека. Доказывание по уголовным делам: межвузовский сборник. Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1986. С. 100-110.

691. Петрухин И.Л. Оправдательный приговор и право на реабилитацию: монография. М.: Проспект, 2009. 140 с.

692. Печкуров И.В. Понятие и содержание проверки доказательств в уголовном судопроизводстве. Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Право. 2014. №4. С. 232-242.

693. Пиндинг А.Я. Понятие и основные виды договорных убытков по советскому гражданскому праву. Ученые записки ВЮЗИ. Вып. 17. Ч. 2. М., 1968. С. 17-52.

694. Пинхасов Б.И. Некоторые особенности следственного осмотра документов вещественных доказательств. Судебная экспертиза и вопросы борьбы с преступностью: сборник научных трудов. Ташкент: Издательство Ташкентского университета, 1977. С. 13-19.

695. Пироженко О.С. Спеціальна конфіскація: актуальні проблеми та перспективи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2014. Вип. 27. Том 3. С. 62-66.

696. Питерцев С.К., Степанов А.А. Тактика допроса на предварительном следствии и суде. СПб: Питер, 2001. 160 с.

697. Піддубняк Г.О. Дотримання вимог законності під час збирання матеріалів адміністративної діяльності як умова допустимості їх використання під час доказування у кримінальних справах. Право і Безпека. 2011. №1. С. 106-110.

698. Підюков П., Конюшенко Я. Поняття доказування на досудовому провадженні кримінального процесу. Вісник Академії управління МВС. 2010. №4 (16). С. 95-100. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ucnavs_2010_4\(16\)__17.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ucnavs_2010_4(16)__17.pdf).

699. Підюков П., Музика Н. Оцінка матеріалів, отриманих оперативним шляхом, з метою використання їх як доказів. Вісник Академії управління МВС. 2009. №2. С. 103-111.

700. Пінчук Д.В. Кримінально-процесуальні наслідки фальсифікації доказів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 18 с.

701. Победкин А.В. Уголовно-процессуальное доказывание. М.: Юрлитинформ, 2009. 416 с.

702. Погорецький М. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (23 травня 2014 року). К.: Прінт-Сервіс, 2014. С. 480-482.

703. Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. Право України. 2014. №10. С. 12-25.

704. Погорецький М., Сергєєва Д. Матеріали оперативно-розшукової діяльності і кримінально-процесуальні докази: поняття та співвідношення. Вісник Національної академії прокуратури України. 2011. №1. С. 45-51.

705. Погорецький М.А. Актуальні питання теорії доказів. Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка): матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 6-7 грудня 2012 р.). Х.: Видавець Строков Д. В., 2013. С. 15-22.

706. Погорецький М.А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2011. №1 (3). С. 1-53. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmapp.pdf>.

707. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.

708. Погорецький М.А., Сергєєва Д.Б., Татаров О.Ю. Науковий висновок щодо тлумачення окремих положень Кримінального процесуального кодексу України. Вісник кримінального судочинства. 2015. №3. С. 200-204.

709. Погребняк С.П. Основоположні принципи права: дис. ... д-ра юрид. наук. Х., 2009. 433 с.

710. Подволоцкий И.Н. Предпосылки формирования частной теории портретной экспертизы. Актуальные проблемы российского права. 2015. №7 (56). С. 169-175.

711. Подголин Е.Е. О документах, вещественных доказательствах и приложениях к протоколам следственных действий. Проблемы борьбы с преступностью: материалы третьей научной конференции аспирантов и соискателей. М., 1968. С. 199-203.

712. Подголин Е.Е. Понятие доказательства в уголовном судопроизводстве: Семиотические аспекты. Правоведение: Известия высших учебных заведений. 1978. №2. С. 64-69.

713. Познышев С.В. Доказательства в уголовном процессе. М.-Л.: Государственное издательство, 1929. 192 с.

714. Познышев С.В. Элементарный учебник русского уголовного процесса. Москва: Издатель Г.А. Лемана, 1913. 337 с.

715. Попелюшко В.О. Про допустимість доказів у контексті статей 334 та 335 Кримінально-процесуального кодексу України. Вісник Верховного Суду України. 2007. №11 (87). С. 41-45.

716. Попелюшко В.О. Судовий розгляд кримінальної справи: навчальний посібник. К.: Кондор, 2006. 234 с.

717. Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук. Острог, 2009. 502 с.

718. Попов А.А. Проблемы регламентации досудебного депонирования показаний в уголовном процессе (компаративистский подход). Пробелы в российском законодательстве. 2014. №6. С. 196-200.

719. Попов А.В. Поиск вещественных источников доказательственной информации: дисс. ... канд. юрид. наук. Алма-Ата, 1976. 149 с.

720. Попов А.П. Современный отечественный уголовный процесс: целеполагание, система целей, задач и функций, средства: монография. М.-Берлин: Директ-Медиа, 2014. 529 с.

721. Попова Н.А. Вещественные доказательства: Собираение, представление и использование их в доказывании: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2007. 25 с.

722. Попович Д. Немає експропріації без компенсації (крім як за виняткових обставин). Право власності: європейський досвід та українські реалії: Збірник доповідей і матеріалів Міжнародної конференції (м. Київ, 22-23 жовтня 2015 року). К.: ВАІТЕ, 2015. С. 43-57.

723. Порядок виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 р. №845. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-%D0%BF>.

724. Порядок зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, вилучених з незаконного обігу, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2008 р. №422. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/422-2008-%D0%BF>.

725. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. №1104. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#n19>.

726. Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.1998 р. №1340. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1340-98-%D0%BF>.

727. Постанова Болехівського міського суду Івано-Франківської області від 12.02.2014 р. у справі №339/795/13-к (кримінальне провадження №1/339/12/13) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37105830>

728. Постанова Верховного Суду України від 16.03.2017 р. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/46445E8A79A386EFC225810D00532653](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/46445E8A79A386EFC225810D00532653)

729. Постанова Верховного Суду України від 21.01.2016 р. у справі №5-249кc15 URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/E84BAE31236A51A1C2257F7D00414217](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/E84BAE31236A51A1C2257F7D00414217).

730. Постанова Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 17.09.2015 р. у справі №1306/8301/2012 (кримінальне провадження №1/442/12/2015) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52786773>.

731. Потомська Н.А., Грицюк І.В., Мілевський О.О. Збирання і дослідження документів при розслідуванні ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): монографія. К.: Центр учбової літератури, 2013. 158 с.

732. Поттер Дж. Допрос свидетелей при состязательном процессе. URL: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1131491>.

733. Прилуцький С.В. Проблеми допустимості доказів у кримінальному судочинстві України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. №9. С. 77-86.

734. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. №5076-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

735. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. №2147-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.

736. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового

режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 р. №314-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/314-18>.

737. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 16.11.2017 р. №2213-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2213-19>.

738. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 18.04.2013 р. №222-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-18>.

739. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України: Закон України від 17.06.1992 року №2468-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2468-12>.

740. Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 16.04.1984 р. №6834-X (втратив чинність). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/6834-10>.

741. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. №3855-XI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>

742. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 р. №223-559/0/4-13. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13>.

743. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. №511-550/0/4-13. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>.

744. Про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21.11.2012 р. №10-1717/0/4-12. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1717740-12>.

745. Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.10.2012 р. №223-1446/0/4-12. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1446740-12>.

746. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. №2939-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

747. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. №851-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

748. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. №9. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

749. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. №393/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>.

750. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. №2657-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

751. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон

України від 10.11.2015 р. №772-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/772-19>.

752. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. №580-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

753. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. №2135-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

754. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Інструкція, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

755. Про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду: Інструкція (нова редакція), затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України і Державної судової адміністрації України від 27.08.2010 р. №51/401/649/471/23/125. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10>.

756. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 р. №266/94-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>.

757. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. №1543-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>.

758. Про практику постановлення судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку: Постанова Пленуму

Верховного Суду України від 15.05.2006 р. №1. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/922D0C6EF39D76F5C2257199004E1C80>.

759. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 р. №6. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92>.

760. Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Інструкція, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. №53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. №1950/5). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

761. Про прикордонний контроль: Закон України від 05.11.2009 р. №1710-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1710-17>.

762. Про Примірний перелік майна, в тому числі у вигляді предметів чи великих партій товарів, зберігання якого через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів, або витрати на забезпечення спеціальних умов зберігання якого чи управління яким співмірні з його вартістю, або яке швидко втрачає свою вартість, а також майна у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, що підлягає реалізації: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. №685. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/685-2017-%D0%BF/paran16#n16>.

763. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. №1697-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

764. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. №4038-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

765. Пропостин А.А. Конфискация как имущественная мера криминологической безопасности. Вестник Томского государственного университета. 2010. Вып. №331. С. 119-122.

766. Путівник для учасника кримінального процесу /Автори-упорядники: О.А. Банчук, П.М. Залізняк, А.О. Шаіпов. За ред. О.Ю. Костюченко. Вид. переробл. та доп. К., 2016. 148 с.

767. Пушкар П. Принцип непорушності права власності: досвід країн ЄС і його впровадження в Україні. Право власності: європейський досвід та українські реалії: збірник доповідей і матеріалів Міжнародної конференції (м. Київ, 22-23 жовтня 2015 року). К.: ВАІТЕ, 2015. С. 93-106.

768. Рабінович П. Методологія вітчизняного загальнотеоретичного праводержавознавства: деякі сучасні тенденції. Право України. 2014. №1. С. 11-21.

769. Рабінович П., Ратушна Б. Європейські стандарти належного доказування у кримінальному судочинстві та стан дотримання їх в Україні. Право України. 2014. №10. С. 53-63.

770. Рабінович П.М. Діалектичний підхід у практиці Європейського суду з прав людини. Університетські наукові записки. 2012. №1 (41). С. 40-48.

771. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави та права: навчальний посібник. Вид. 9-е, зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.

772. Радянський кримінальний процес. Підручник для студентів юрид. вузів і факультетів. За заг. ред. А.Л. Ривліна. К.: Вища школа, 1971. 346 с.

773. Рахунов Р.Д. Вещественные и письменные доказательства в советском уголовном процессе. Ученые записки Всесоюзного института юридических наук. М.: Госюриздат, 1959. Вып. 10. С. 205-277.

774. Решетникова И.В. Доказательственное право Англии и США. Екатеринбург: Издательство УрГЮА, 1997. 240 с.

775. Рибалка О.В. Суб'єкти кримінально-процесуального доказування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 20 с.

776. Рибалко В.О. Оцінні поняття в кримінально-процесуальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 274 с.

777. Рибалко Ж.Л. Роль та місце технічних засобів у кримінально-процесуальному доказуванні. Юридичний вісник. 2013. №3 (28). С. 151-154.

778. Рішення Галицького районного суду м. Львова від 15.05.2015 р. (справа №461/303/15-ц). URL: <https://cases.legal/lang-uk/act-uk1-44257417.html>.

779. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20.10.2011 року №12-рп/2011. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11>.

780. Рогатинська Н.З. Деякі проблеми щодо доказування та його елементів за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015. №2. С. 230-235.

781. Рогатинська Н.З. Значення документа як джерела доказів у кримінальному судочинстві. Університетські наукові записки. 2012. №3 (43). С. 349-354.

782. Рожнова В.В. Недопустимість доказів у кримінальному провадженні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 301-306.

783. Розинъ Н.Н. Уголовное судопроизводство. Пособіе къ лекціямъ. Второе изданіе, измѣненное и дополненное. Санкт-Петербургъ: Изданіе Юридическаго книжнаго склада «Право», 1914. 547 с.

784. Романюк Я. Втручання в право власності з точки зору його відповідності статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: критерії Європейського Суду з прав людини та досвід України на окремих прикладах судової практики. Право власності: європейський досвід та українські реалії: збірник доповідей і матеріалів Міжнародної конференції (м. Київ, 22-23 жовтня 2015 року). К.: ВАІТЕ, 2015. С. 7-23.

785. Россинский С.Б. Вопросы соотношения результатов невербальных следственных и судебных действий с вещественными доказательствами. Актуальные проблемы российского права. 2013. №11 (36). С. 1454-1460.

786. Россинский С.Б. Концептуальные основы формирования результатов «невербальных» следственных и судебных действий в доказывании по уголовному делу: дисс. ... д-ра юрид. наук. М., 2015. 525 с.

787. Россинский С.Б. Уголовный процесс: учебник. М.: Эксмо, 2009. 735 с.
788. Руденко А.В. Переход от вероятности к достоверности в доказывании по уголовным делам: дисс. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2001. 196 с.
789. Руденко А.В. Подготовка к производству проверочных следственных действий. Теория и практика общественного развития. 2016. №12. С. 107-109.
790. Руденко А.В. Подтверждение и опровержение как результат проверки доказательств. Теория и практика общественного развития. 2010. №2. С. 379-386.
791. Руденко М. Тимчасовий доступ до речей та документів: правове регулювання провадження за новим КПК України. Історико-правовий часопис. 2013. №1. С. 143-148.
792. Рудин А.В. Проверка доказательств в системе элементов процесса доказывания по уголовным делам. Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2015. №4. С. 179-183.
793. Рудин А.В., Берзинь О.А. Доказательства в уголовном процессе: вопросы соотношения их проверки и оценки. Вестник Краснодарского университета МВД России. 2017. №1 (35). С. 56-57.
794. Рунов П.С. Изобличение преступника с помощью вещественного доказательства. Следственная практика следователей края. Вып. 2. Краснодар: Советская Кубань, 1958. С. 26-28.
795. Рясов А.А. Понятие и виды вещественных доказательств. URL: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=99609>.
796. Рясов А.А. Проблемы собирания вещественных доказательств в досудебных стадиях российского уголовного процесса: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2008. 19 с. URL: <http://lawtheses.com/problemy-sobiraniya-veschestvennyh-dokazatelstv-v-dosudebnyh-stadiyah-rossiyskogo-ugolovnogo-protsessa>.

797. Ряшко О.В. Значення та використання обвинувальних і виправдувальних доказів у кримінальному процесі. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2014. №2. С. 367-373.

798. Савельева А. Конфискация имущества по уголовному делу. Советская юстиция. 1984. №12. С. 18.

799. Савченко В.А., Соловій Я.І., Фелик В.І., Юрчишин В.Д. Основи кримінального процесу Федеративної Республіки Німеччина: навчальний посібник. Х.: Право, 2017. 372 с.

800. Сагдеева Л.В. Право на защиту собственности в актах Европейского Суда по правам человека. М.: Статут, 2014. 319 с. URL: <http://legascom.ru/notes/814-zachita-prava-sobstvennosti-v-aktah-esph>.

801. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): учебник. Под ред. В.А. Туманова. М.: Юрист, 2003. 448 с.

802. Саксонов А. Процессуальное оформление обнаружения, изъятия и хранения вещественных доказательств. Социалистическая законность. 1979. №1. С. 29.

803. Салтевський М. Ще раз про поняття доказів у проєкті КПК України. Право України. 2000. №11. С. 64-66.

804. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2006. 588 с.

805. Салтевський М.В. Криміналістика. Підручник: У 2-х ч. Ч. 1. Х.: Консум; Основа, 1999. 416 с.

806. Самарина Т.М. Значение экспертного осмотра места происшествия и вещественных доказательств. Проблемы и практика трасологических и баллистических исследований: сборник научных трудов. М.: Издательство ВНИИСЭ, 1976. С. 65-74.

807. Сводъ законовъ уголовныхъ. Книга вторая: Законы о судопроизводствѣ по дѣламъ о преступленіяхъ и проступкахъ. Сводъ Законовъ

Россійской имперіи. Томъ пятнадцатый: Законы уголовные. Санкт-Петербургъ: Въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1857. 236 с.

808. Селиванов Н. Современные возможности вещественных доказательств. Социалистическая законность. 1972. №3. С. 30-33.

809. Селиванов Н. Судебный осмотр вещественных доказательств при рассмотрении уголовных дел. Советская юстиция. 1969. №24. С. 13-14.

810. Селиванов Н.А. Вещественные доказательства. М.: Юридическая литература, 1971. 200 с.

811. Селиванов Н.А. К вопросу о понятии и системе криминалистики. Вопросы борьбы с преступностью. М.: Юридическая литература, 1977. Вып. 26. С. 100-110.

812. Селіванов В. До проблеми розроблення концепції розвитку вітчизняної юридичної науки. Право України. 2001. №7. С. 11-18.

813. Семенюк А.С. Спеціальна конфіскація – крок в майбутнє чи два в минуле. URL: <http://advocatesanswers.in.ua/index.php/2012-03-11-14-51-21/1290-2012-01-14-15-00-56>.

814. Сервецький І.В. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». К.: Парламентське видавництво, 2000. 208 с.

815. Сергєєва Д.Б. Допустимість доказів в теорії та КПК 2012 року. Вісник кримінального судочинства. 2015. №3. С. 80-87.

816. Сергєєва Д.Б. Елементи (стадії) кримінально-процесуального доказування. Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка): матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6-7 грудня 2012 р.). Х.: Видавець Строков Д.В., 2013. С. 299-301.

817. Сергєєва Д.Б. Належність доказів за новим КПК України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. №3 (31). С. 234-239.

818. Сергєєва Д.Б. Поняття та сутність достовірності доказу як його властивості. Юрист України. 2014. №1 (26). С. 89-95.

819. Сергєєва Д.Б. Проблеми визначення достовірності доказу як його властивості за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Юрист України. 2013. №4. С. 106-111.

820. Сергєєва Д.Б. Щодо співвідношення понять «судові докази», «досудові докази» й «процесуальні докази» у кримінальному процесі України. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. №2-2. С. 337-341.

821. Середа Ю.М. Формування доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2012. 213 с.

822. Сибилева Н.В. Допустимость доказательств в советском уголовном процессе: учебное пособие. К.: УМК ВО, 1990. 68 с.

823. Сизоненко А.С. Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2004. 217 с.

824. Ситар І. Методологія дослідження релігійних правових систем. Порівняльне правознавство. 2012. №3-4. С. 169-176.

825. Ситар І.М. Предмет порівняльного правознавства (методологічний плюралізм). Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2014. Вип. 64. С. 42-51.

826. Сібільова Н.В. Сучасні проблеми організації та функціонування в Україні судової влади. Питання боротьби зі злочинністю. Вип. 10. Х.: Право, 2005. С. 79-89.

827. Сівочек С.М. Оцінка джерел доказів у кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2003. 215 с.

828. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге видання. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.

829. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України. Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 618. Правознавство. 2012. С. 108-114.

830. Слінько С.В. Кримінальний процес у руслі Європейської конвенції з прав людини. Форум права. 2011. №2. С. 848-852.

831. Сліпченко В.І. Тимчасовий доступ до речей і документів: процесуальний порядок отримання. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. №2. С. 507-514.

832. Слотвінська Н.Д. Судова практика як джерело права: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 203 с.

833. Случевскій В. Учебникъ русскаго уголовного процесса. Судоустойство судопроизводство. Изданіе четвертое, дополненное и исправленное. Санкт-Петербургъ: Типографія М.М. Стасюлевича, 1913. 670 с.

834. Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Туркменистана. Постатейный. Под общ. ред. А.В. Смирнова, 2011. 656 с.

835. Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. Постатейный. Под общ. ред. А.В. Смирнова. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Кнорус, 2007. 992 с.

836. Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Уголовный процесс: учебник. Под общ. ред. А.В. Смирнова. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Кнорус, 2008. 704 с.

837. Смирнов Є.В. Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 247 с.

838. Смирнов М.І., Гловюк І.В. Кримінальний процес України: навчально-методичний посібник. Одеса: Фенікс, 2008. 370 с.

839. Смоков С.М. Використання доказів, отриманих із джерел в іноземній державі. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2010. №1 (48). С. 241-246.

840. Смоков С.М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2002. 189 с.

841. Собко Г.М. Конфіскація за кримінальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 211 с.

842. Советский уголовный процесс: учебник /Б.Т. Безлепкин, Ю.Н. Белозеров, В.П. Божьев, С.В. Бородин и др. Под ред. С.В. Бородина. М.: Издательство Академии МВД СССР, 1982. 578 с.

843. Советский уголовный процесс: учебник /Г.Н. Агеева, Л.Н. Гусев, П.М. Давыдов, В.Г. Дремов и др. Под ред. Л.М. Карнеевой, П.А. Лупинской, И.В. Тыричева. М.: Юридическая литература, 1980. 568 с.

844. Советский уголовный процесс: учебник /К.Ф. Гуценко, П.Ф. Пашкевич, Б.А. Протченко. Отв. ред. К.Ф. Гуценко. М.: Юридическая литература, 1986. 304 с.

845. Советский уголовный процесс: учебник /С.А. Альперт, М.И. Бажанов, Ю.М. Грошевой, М.П. Диденко и др. Под общ. ред. М.И. Бажанова, Ю.М. Грошевого. К.: Вища школа, 1978. 471 с.

846. Советский уголовный процесс: учебник /С.А. Альперт, М.И. Бажанов, Ю.М. Грошевой, М.П. Диденко и др. Под общ. ред. М.И. Бажанова, Ю.М. Грошевого. Издание второе, дополненное. К.: Вища школа, 1983. 439 с.

847. Соловьев А.Б. Доказывание в досудебных стадиях уголовного процесса России: научно-практическое пособие. М.: ООО «Издательство «Юрлитинформ», 2002. 160 с. URL: http://www.vuzlib.ru/books/1369-A_B_Соловьев-Доказывание_в_досудебных_стадиях_уголовного_процесса.

848. Соркин В.С. Особенности процессуального доказывания в уголовном судопроизводстве: Монография. Гродно: ГрГУ, 2002. 95 с.

849. Спасович В.Д. О теории судебно-уголовных доказательств в связи с судостроительством и судопроизводством. М.: ЛексЭст, 2001. 92 с.

850. Справа «East/West Alliance Limited» проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 23.01.2014 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_994.

851. Справа «Агрокомплекс проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 25.07.2013 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_973.

852. Справа «Алексахін проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 19.07.2012 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_925.

853. Справа «Балицький проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 03.11.2011 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_726.

854. Справа «Брумареску проти Румунії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 28.11.1999 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307>.

855. Справа «Бук проти Німеччини»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 28.04.2005 р. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/3b61febc6ff9a28ec22574f6005436c3?OpenDocument>.

856. Справа «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 23.04.1997 р. (стислий виклад). URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=384>.

857. Справа «Гаважук проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 18.02.2010 р. URL: http://if.arbitr.gov.ua/userfiles/file/court_gov_ua_sud5010/Konvenciya_z_prav/st_5/Gavazhuk.pdf.

858. Справа «Гогітідзе та інші проти Грузії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 12.05.2015 р. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/895eb1efa4312a8dc22580f8003dfa2d/\\$FILE/Гогітідзе%20та%20інші%20проти%20Грузії.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/895eb1efa4312a8dc22580f8003dfa2d/$FILE/Гогітідзе%20та%20інші%20проти%20Грузії.pdf).

859. Справа «Головань проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 05.07.2012 р. URL:

http://www.golovan.com.ua/fileadmin/Blog/CASE_OF_GOLOVAN_v_UKRAINE.ukr.pdf.

860. Справа «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 21.02.1986 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_180.

861. Справа «Жуковський проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 03.03.2011 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/974_714

862. Справа «Імобільяре Саффі» проти Італії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 28.07.1999 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_075.

863. Справа «Кечко проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 08.11.2005 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_025.

864. Справа «Корнєв і Карпенко проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 21.10.2010 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_637.

865. Справа «Костовський проти Нідерландів»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 20.11.1989 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_089.

866. Справа «Маснева проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 20.12.2011 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_906

867. Справа «Олег Колесник проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 19.11.2009 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_505.

868. Справа «Пантелеєнко проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 29.06.2006 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_274.

869. Справа «Перна проти Італії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 25.07.2001 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_051

870. Справа «Раманаускас проти Литви»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 05.02.2008 р. (витяг) URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/c48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument>.

871. Справа «Саундерс проти Сполученого Королівства»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 17.12.1996 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=408>.

872. Справа «Совтрансавто-Холдинг» проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 25.07.2002 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_043.

873. Справа «Спорронг і Льоннрот проти Швеції»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 23.09.1982 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_098.

874. Справа «Тейксейра де Кастро проти Португалії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 09.06.1998 р. (витяг). URL: <http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/0A0E64CB91067973C22576C4003629D0>.

875. Справа «Трегубенко проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 02.11.2004 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_355.

876. Справа «Філіпс проти Сполученого Королівства»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 05.07.2001 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_052.

877. Справа «Шабельник проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 19.02.2009 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_457.

878. Справа «Щокін проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 14.10.2010 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_858.

879. Стандарти справедливого правосуддя (международные и национальные практики). Под ред. Т.Г. Морщаковой. М.: Мысль, 2012. 584 с.

880. Старенький О. Отримання доказів захисником у досудовому розслідуванні шляхом застосування тимчасового доступу до речей і документів. European political and law discourse. Volume 3. Issue 1. Brno, 2016. P. 199-203.

881. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2016. 295 с.

882. Старенький О.С. Суб'єкти доказування в кримінальному провадженні: поняття та класифікація. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2014. №12. С. 232-236.

883. Старосольський Ю. Нарис карного процесу. Мюнхен: Український Вільний Університет, 1947. 133 с.

884. Старушкевич А. Детективна діяльність в Україні: поняття, суб'єкти, напрями правового регулювання. Право України. 2004. №12. С. 71-75.

885. Стахівський С.М. Кримінально-процесуальні засоби доказування: дис. ... д-ра юрид. наук. К., 2005. 396 с.

886. Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: Монографія. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2005. 272 с.

887. Степаненко А.С. Предмет доказывания: сущность и понятие. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2014. №9-2. Том 2. С. 123-125.

888. Степанов О.С. Належність та допустимість доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 205 с.

889. Стефановскій Д.Н. О предѣлахъ изслѣдованія въ уголовномъ процессѣ. Очеркъ теоріи относимости доказательствъ. Ярославль: Типо-литографія Э.Г. Фалькъ, 1894. 112 с.

890. Стецовский Ю.И., Ларин А.М. Конституционный принцип обеспечения обвиняемому права на защиту. М.: Наука, 1988. 320 с.

891. Стебелєв А.М. Правове регулювання відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2016. 204 с.

892. Стоянов М.М. «Інші дії, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» як засіб збирання та перевірки доказів

стороною захисту, потерпілим у кримінальному процесі. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 257-259.

893. Стоянов М.М. Властивості доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 245 с.

894. Стоянов М.М. Система правил допустимості доказів у кримінальному провадженні України. Актуальні проблеми держави і права. 2013. Вип. 70. С. 245-250.

895. Стояновскій Н. Практическое руководство къ русскому уголовному судопроизводству. Часть первая. Изданіе второе, исправленное и дополненное. Москва: Въ Университетской Типографіи, 1858. 256 с.

896. Стояновскій Н. Практическое руководство къ русскому уголовному судопроизводству. Часть вторая. Изданіе второе, исправленное и дополненное. Москва: Въ Университетской Типографіи, 1858. 111 с.

897. Стратонов В.М. Версії в практиці пізнавальної діяльності слідчого. Право і безпека. 2011. №1 (38). С. 174-178.

898. Стратонов В.М. До методологічних проблем криміналістичної теорії пізнавальної діяльності. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2010. Том 23 (62). №2. С. 261-268.

899. Стрельцов Є., Гловюк І., Чугуников І. Спеціальна конфіскація у світі кримінально-правових та кримінально-процесуальних постулатів. Юридичний вісник України. 2016. №16 (1085). 22-28 березня 2016 року. С. 6-7.

900. Строган А.Ю. Розгляд і вирішення клопотань на досудовому слідстві: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 216 с.

901. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. В 2-х т. Т. 1. М.: Наука, 1968. 470 с.

902. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. В 2-х т. Т. 2. М.: Наука, 1970. 516 с.

903. Строгович М.С. Материальная истина и судебные доказательства. Отв. ред. Б.С. Никифоров. М.: Издательство АН СССР, 1955. 384 с.

904. Строгович М.С. Уголовный процесс. М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1941. 311 с.

905. Стройкова А.С. Допустимость доказательств в российском уголовном судопроизводстве. Вестник Адыгейского государственного университета. Майкоп, 2007. №1 (25). С. 348-352.

906. Струць О.А. Законність та обґрунтованість проведення слідчих дій як гарантія прав і свобод учасників кримінального судочинства: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 237 с.

907. Судова практика щодо вирішення питання про речові докази, передачу в дохід держави грошей, валюти, цінностей, іншого нажитого злочинним шляхом майна або такого, що було об'єктом злочинних дій: Витяг із узагальнення від 17.03.2010 р., підготовлений до друку суддею Верховного Суду України Г.В. Канигіною і начальником відділу узагальнення судової практики управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України Л.В. Гавриловою. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n_001700-10.

908. Сурженко О.А. Засоби фіксації переходу права власності за договором. Теорія і практика правознавства. 2013. Вип. 2. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5860/1/Syrgenko.pdf>.

909. Сутягин К.И. Основания и процессуальный порядок исключения недопустимых доказательств в ходе досудебного производства по уголовному делу: дисс. ... канд. юрид. наук. СПб., 2007. 213 с.

910. Сырков С.М. Орудия преступления: Криминалистическое и процессуальное исследование: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Л., 1973. 18 с.

911. Сырых В.М. История и методология юридической науки: учебник. М.: Норма: Инфра-М, 2012. 464 с.

912. Сырых В.М. Логические основания общей теории права: В 2 т. Т. 1: Элементный состав. 2-е изд., испр. и доп. М.: Юридический Дом «Юстицинформ», 2001. 528 с.

913. Тагієв С.Р. Деякі питання процедури застосування заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. №1. С. 430-435.

914. Тарасенко К.В., Сокиран М.Ф. Права людини при примусовому отриманні зразків для експертизи. Форум права. 2014. №4. С. 322-326.

915. Тарасов-Родионов П.И. Предварительное следствие: пособие для следователей. Под ред. Г.Н. Александрова и С.Я. Розенблита. М.: Госюриздат, 1955. 247 с.

916. Тарахонич Т.І. Методологічні підходи та принципи дослідження правового регулювання. Часопис Київського університету права. 2009. №3. С. 15-19.

917. Татаров О.Ю. Фальсифікація доказів та зловживання посадових осіб на досудовому провадженні – підстава перегляду судових рішень. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2009. №22. С. 196-205.

918. Татаров О.Ю., Чернявський С.С. Участь захисника у кримінальному провадженні: проблеми законодавчого врегулювання. Вісник кримінального судочинства. 2015. №2. С. 77-84.

919. Тенчов Э.С., Кузьмина О.В. Объективная истина и суд присяжных. Государство и право. 1994. №11. С. 132-139.

920. Теория доказательств в советском уголовном процессе /Р.С. Белкин, А.И. Винберг, В.Я. Дорохов, Л.М. Карнеева и др. Ред. кол.: Н.В. Жогин (отв. ред.) и др. 2-е изд., исправ. и доп. М.: Юридическая литература, 1973. 736 с.

921. Теория доказательств в советском уголовном процессе. Часть общая /Р.С. Белкин, А.И. Винберг, В.Я. Дорохов, В.К. Звирбуль и др. Ред. кол.:

Н.В. Жогин (отв. ред.), Г.А. Злобин, В.И. Каминская, И.И. Карпец, Г.И. Кочаров, Г.М. Миньковский. М.: Юридическая литература, 1966. 584 с.

922. Теория доказательств в советском уголовном процессе. Часть особенная /Р.С. Белкин, А.И. Винберг, М.М. Гродзинский, С.Л. Зивс и др. М.: Юридическая литература, 1967. 415 с.

923. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. 2-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

924. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів /К.В. Антонов, О.В. Сачко, В.М. Тертишник, В.Г. Уваров. За заг. ред. В.М. Тертишника. К.: Алерта, 2015. 294 с.

925. Терещенко Ю.В. Процесуальні дії як способи формування доказів у досудовому провадженні: дис ... канд. юрид. наук. К., 2012. 229 с.

926. Терновскій Н.А. Юридическія основанія къ сужденію о силѣ доказательствъ и мысли изъ рѣчей Предсѣдательствующаго по уголовнымъ дѣламъ: Пособіе для юристовъ-практиковъ и присяжныхъ засѣдателей. Тула: Типографія В.Л. Соколова, 1901. 202 с.

927. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Академічне видання. К.: Алерта, 2014. 440 с.

928. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України: підручник. К.: А.С.К., 2003. 1120 с.

929. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. К.: А.С.К., 2007. 1056 с.

930. Тертишник В.М. Реалізація правових позицій і прецедентної практики Європейського суду з прав людини в розв'язанні проблем кримінально-процесуального права України. Правова позиція. 2016. №1. С. 7-13.

931. Тертышник В.М. Доказательства и доказывание в советском уголовном процессе: фондовая лекция. Х.: ХИВД, 1992. 80 с.

932. Тертышник В.М. Проблемы собирания, исследования и хранения вещественных доказательств на первоначальном этапе расследования: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1986. 24 с.

933. Тертышник В.М. Уголовный процесс: учебное пособие. 2-е изд., пер. и доп. Х.: Арсис, 1999. 528 с.

934. Тертышник В.М., Слинько С.В. Теория доказательств: учебное издание. Х.: Арсис, 1998. 256 с.

935. Тетенькин Б.А. Проверка доказательств в структуре уголовно-процессуального доказывания: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1983. 22 с.

936. Тітко І.А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України: монографія. Х.: Право, 2010. 216 с.

937. Тіщенко В.В., Аленін Ю.П., Ващук О.П., Мурзановська А.В., Торбас О.О., Немно Ю.М., Панасюк А.О., Шкрибайло М.В., Земляна О.А. Теоретичні та практичні проблеми забезпечення ефективності досудового провадження. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2015. Т. XVII. С. 106-158.

938. Ткачук О.С. Визнання доказів допустимими за Кримінальним процесуальним кодексом України. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2013. №1 (10). С. 86-91.

939. Ткачук О.С., Глущенко С.В. Сучасне реформування судової системи України в аспекті єдності суду касаційної інстанції. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2012. №1. С. 95-106.

940. Тлепова М.І. Правова природа кримінальної процесуальної реституції. Малиновські читання: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (м. Острог, 13-14 листопада 2015 року). Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. С. 227-228.

941. Томин В.Т., Поляков М.П., Попов А.П. Очерки теории эффективного уголовного процесса: монография. Под ред. В.Т. Томина. М.-Берлин: Директ-Медиа, 2015. 164 с.

942. Торбас О.О. Правове положення трупа в кримінальному процесі. Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали V Міжнародної наукової конференції (14 листопада 2015 року, м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2015. С. 204-205.

943. Торянников А.Г. Адвокат в уголовном процессе: Деятельность адвоката по оказанию юридической помощи обвиняемому в реализации права на заявление ходатайств и принесение жалоб: учебное пособие. М.: Всесоюзный юридический заочный институт, 1987. 46 с.

944. Трахов Р.А. Обоснованность решений суда первой инстанции в российском уголовном процессе: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2010. 26 с.

945. Трофименко В.М. Особливості участі захисника в доказуванні в кримінальному провадженні: деякі теоретико-прикладні аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Серія Право. Вип. 33. Том 2. С. 165-168.

946. Трубникова Т.В. Право на справедливое судебное разбирательство: правовые позиции Европейского Суда по правам человека и их реализация в уголовном процессе Российской Федерации: учебное пособие. Томск: Издательство Томского университета, 2011. 296 с.

947. Трусев А.И. Основы теории судебных доказательств. Краткий очерк. М.: Госюриздат, 1960. 176 с.

948. Туманянц А.Р., Крицька І.О. Вирішення питання про речові докази в кримінальному провадженні: окремі проблеми. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. №5. С. 183-186.

949. Тунтула А.С. Новая доктрина сущности и ступенчатого видового деления антикриминальных сведений и их личностных и вещественных

источников (приглашение к дискуссии). Журнал східноєвропейського права. 2014. №2. С. 68-81.

950. Тунтула О.С. Отримання доказів та форми їх представлення, оцінки та використання у кримінальному провадженні України: автореф. дис ... канд. юрид. наук. К., 2013. 20 с.

951. Тютюнник В.В. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток інституту допустимості доказів у кримінальному процесі України. Юрист України. 2013. №3 (24). С. 82-87.

952. Тютюнник В.В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2015. 220 с.

953. Тютюнник В. Проблеми виокремлення критеріїв допустимості доказів у кримінальному процесі. Право України. 2014. №10. С. 64-74.

954. Тухтенев С.С. Акты предварительного расследования и основные к ним требования в советском уголовном процессе: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1972. 24 с.

955. Уголовное судопроизводство Республики Таджикистан: учебник. Под ред. Н.С. Мановой, Ю.В. Францифорова, Р.Р. Юлдошева. Душанбе: «Таджпринт», 2017. 494 с.

956. Уголовно-процессуальное законодательство Союза ССР и РСФСР. Теоретическая модель /Г.Н. Ветрова, Л.Д. Кокорев, Ю.В. Корневский, А.М. Ларин и др. Под ред. В.М. Савицкого. М.: Издательство ИГиП АН СССР, 1990. 317 с.

957. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: учебник для студентов, аспирантов и преподавателей юридических вузов /Л.Н. Башкатов, М.В. Боровский, С.В. Бородин и др. Отв. ред.: И.Л. Петрухин, И.Б. Михайловская. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Проспект, 2011. 688 с. URL: https://books.google.com.ua/books?id=iV2jxzz8tk0C&pg=PT306&lpg=PT306&dq=&source=bl&ots=AE6xvW86JP&sig=Cuy22_2iP-

JDck_Fe0gu57alD0E&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwiWibmd_f3XAhXHCpoKHbACAz4Q6AEIJjAF&f=false.

958. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: учебник. Отв. ред. П.А. Лупинская. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2009. 1072 с.

959. Уголовно-процессуальный закон Латвийской Республики: Закон, принятый Сеймом 21.04.2005 г. и обнародованный Президентом государства 11.05.2005 г. URL: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html.

960. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики, утвержденный Законом Азербайджанской Республики от 14.07.2000 г. №907-ПГ. URL: https://www.unodc.org/tldb/pdf/Azerbaijan_Code_of_Criminal_Procedure_in_Russian_Full_text.pdf.

961. Уголовно-процессуальный кодекс Грузии от 09.10.2009 г. №1772-П. URL: http://www.pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_-09_10_2009.pdf.

962. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 30.06.1999 г. №62 URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=329919.

963. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения, принятый 01.07.1998 г. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&ang=rus#14>.

964. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, принятый Палатой представителей 24.06.1999 г. и одобренный Советом Республики 30.06.1999 г. URL: http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900295.

965. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 04.07.2014 г. №231-V. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852.

966. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14.03.2003 г. №122-XV. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=326970&lang=2>.

967. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Таджикистан от 03.12.2009 г. №564. URL: http://www.geneva-academy.ch/RULAC/pdf_state/Criminal-Procedure-Code-TJ.pdf.

968. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан, утвержденный Законом Республики Узбекистан от 22.09.1994 г. №2013-XII. URL: http://www.lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=111463.

969. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Эстония, принятый 12.02.2003 г. URL: https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/Уголовно-процессуальный%20кодекс_01.05.2015.pdf.

970. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 г. №174-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_170139.

971. Уголовно-процессуальный кодекс Туркменистана от 18.04.2009 г. URL: <http://www.turkmenbusiness.org/node/124>.

972. Уголовно-процессуальный кодекс Украинской ССР: научно-практический комментарий /С.А. Альперт, М.И. Бажанов, И.С. Галаган, М.М. Михеенко и др. Под ред. М.Г. Самаева. К.: Политиздат Украины, 1974. 543 с.

973. Уголовно-процессуальный кодекс УССР: официальный текст с изменениями на 1 июля 1950 г. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1950. 156 с.

974. Уголовный процесс Республики Узбекистан: учебник /Б.А. Миренский, Б.Т. Акрамходжаев, Д.М. Миразов, А.Х. Рахманкулов, В.В. Кадырова, Д.Ю. Камалходжаев. Ташкент: Академия МВД Республики Узбекистан, 2014. 612 с.

975. Уголовный процесс России: учебник /А.С. Александров, Н.Н. Ковтун, М.П. Поляков, С.П. Сереброва. Науч. ред. В.Т. Томин. М.: Юрайт-Издат, 2003. 821 с.

976. Уголовный процесс: учебник для бакалавров /Л.М. Володина, Л.А. Воскобитова, С.В. Матвеев и др. Отв. ред. Л.А. Воскобитова. М.: Проспект, 2013. 616 с.

977. Уголовный процесс: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция». Под ред. В.П. Божьева. 3-е изд., испр. и доп. М.: Спарк, 2002. 704 с.

978. Уголовный процессуальный кодекс Украины: научно-практический комментарий. Отв. ред.: С.В. Кивалов, С.Н. Мищенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одиссей, 2013. 1184 с.

979. Удалова Л.Д. Кримінальний процес України: загальна частина: навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 152 с.

980. Узагальнення практики розгляду слідчими суддями місцевих загальних судів Кіровоградської області клопотань про надання тимчасового доступу до речей і документів станом на 01.10.2013 р., підготовлене робочою групою з питань вивчення, аналізу та узагальнення практики застосування КПК України Судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Кіровоградської області. URL: <http://kra.court.gov.ua/sud1190/150/1564>

981. Узагальнення про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження, підготовлене суддею Апеляційного суду Запорізької області Н.О. Смолкою. URL: zpa.court.gov.ua/userfiles/uz_Smolka%20_F.rtf

982. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, підготовлене суддями судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ С.Г. Дембовським, В.В. Наставним, Р.І. Сахном, Т.Я. Широю, начальником управління правової роботи апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Р.Ш. Бабанли, заслухане та обговорене на засіданні Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, яке відбулося 07.02.2014 р. (витяг). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>.

983. Ульянова Л.Т. Оценка доказательств судом первой инстанции. М.: Госюриздат, 1959. 168 с.

984. Уставъ уголовного судопроизводства отъ 20.11.1864 г. Полное собраніе законовъ Россійской имперіи. Собраніе второе. Томъ XXXIX. 1864. Отдѣленіе второе (Отъ №41319 – 41641). Санкт-Петербургъ: Въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1867. С. 215-306.

985. Уставъ уголовного судопроизводства: Систематическій коментарій /подъ общей редакціей М.Н. Гернета. Вып. III. Ст. ст. 249 – 594. Москва: Товарищество типографіи А.И. Мамонтова, 1914. С. 583-944.

986. Уставъ уголовного судопроизводства: Систематическій коментарій. Подъ общей редакціей М.Н. Гернета. Вып. IV. Ст. ст. 595 – 764. Москва: Товарищество типографіи А.И. Мамонтова, 1915. С. 945-1278.

987. Ухвала Автозаводського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 17.07.2015 р. у справі №524/1571/15-к (кримінальне провадження №12014170000000343). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46936746>.

988. Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 17.02.2014 р. у справі №199/407/14-к (кримінальне провадження №12013040630005136). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37273210>.

989. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 25.02.2014 р. у справі №208/2394/13-к (кримінальне провадження №11-кп/774/250/14). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37336711>.

990. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 09.09.2013 р. у справі №255/10492/13-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33460341>.

991. Ухвала Апеляційного суду Івано-Франківської області від 26.08.2014 р. у справі №344/628/14-к (кримінальне провадження №11-кп/779/265/2014) . URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40288686>.

992. Ухвала Апеляційного суду Кіровоградської області від 26.06.2014 р. у кримінальному провадженні №11-кп/781/34/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39522504>.

993. Ухвала Апеляційного суду м. Севастополя від 28.05.2013 р. у справі №763/1583/13-к (кримінальне провадження №11кп/797/28/13). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31499614>.

994. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 14.02.2017 р. у справі №481/1110/16-к (кримінальне провадження №11-кп/784/154/17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64806908>.

995. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 31.03.2015 р. у справі №505/2497/13-к (кримінальне провадження №11-кп/785/252/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43519480>.

996. Ухвала Апеляційного суду Рівненської області від 13.08.2013 р. у справі №1710/1-230/12. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32960330>.

997. Ухвала Апеляційного суду Сумської області від 30.05.2013 р. у справі №1-186/2012 (кримінальне провадження №11/788/248/13). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31497874>.

998. Ухвала Апеляційного суду Сумської області від 31.07.2012 р. у справі №1-186/12 (кримінальне провадження №11/1890/450/12). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25606264>.

999. Ухвала Апеляційного суду Тернопільської області від 03.04.2013 р. у справі №598/9/13-к (кримінальне провадження №11-кп/789/2/13). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30461780>.

1000. Ухвала Апеляційного суду Хмельницької області від 14.06.2013 р. у справі №669/436/13-к (кримінальне провадження №11-кп/792/81/13). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31891796>.

1001. Ухвала Апеляційного суду Черкаської області від 06.10.2015 р. у справі №699/304/14-к (кримінальне провадження №11-кп/793/816/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52031549>.

1002. Ухвала Апеляційного суду Чернігівської області від 13.09.2013 р. у справі №739/903/13-к (кримінальне провадження №11-кп/795/231/2013). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33440499>.

1003. Ухвала Бериславського районного суду Херсонської області від 22.01.2015 р. у справі №647/2502/13-к (кримінальне провадження №1-кп/647/6/2015). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/48259018>.

1004. Ухвала Білогірського районного суду Хмельницької області від 05.04.2013 р. у справі №669/347/13-к (кримінальне провадження №1-кп/669/18/13). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30449328>.

1005. Ухвала Великобагачанського районного суду Полтавської області від 22.11.2016 р. у справі №525/499/16-к (кримінальне провадження №1-кп/525/61/2016). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62867206>.

1006. Ухвала Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 17.03.2016 р. у справі №650/314/16-к (кримінальне провадження №1-кк/650/57/16). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56511628>.

1007. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 26.09.2016 р. у справі №127/12994/16-к (кримінальне провадження №1-кп/127/1019/16). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61631788>.

1008. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 26.09.2016 р. у справі №127/12994/16-к (кримінальне провадження №1-кп/127/1019/16). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61631739>.

1009. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 26.09.2016 р. у справі №127/12994/16-к (кримінальне провадження №1-кп/127/1019/16). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61631724>.

1010. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 30.04.2015 р. у справі №127/2140/13-к (кримінальне провадження №1-кп/127/4/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/48646709>.

1011. Ухвала Воловецького районного суду Закарпатської області від 27.10.2014 р. у справі №300/127/14-к (кримінальне провадження №1-кп/300/15/2014). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41128069>.

1012. Ухвала Воловецького районного суду Закарпатської області від 27.10.2014 р. у справі №300/127/14-к (кримінальне провадження №1-кп/300/15/2014). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41128075>.

1013. Ухвала Галицького районного суду Івано-Франківської області від 11.04.2013 р. у справі №341/88/13-к (кримінальне провадження №1-кп/341/13/13). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30760161>.

1014. Ухвала Галицького районного суду Івано-Франківської області від 20.06.2014 р. у справі №341/1356/13-к (кримінальне провадження №1-кп/341/2/14). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40125127>.

1015. Ухвала Галицького районного суду м. Львова від 10.03.2015 р. у справі №461/10489/13-к (кримінальне провадження №1-кп/461/68/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43497644>.

1016. Ухвала Господарського суду Волинської області від 05.05.2014 р. у справі №903/351/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38531504>.

1017. Ухвала Держинського міського суду Донецької області від 21.06.2016 р. у справі №225/2586/16-к (кримінальне провадження №1-кп/225/238/2016). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58614467>.

1018. Ухвала Держинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 22.05.2015 р. у справі №210/201/14-к (кримінальне провадження №1-кп/210/14/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45540045>.

1019. Ухвала Держинського районного суду м. Харкова від 17.04.2014 р. у справі №638/5150/13-к (кримінальне провадження №1-кп/638/16/14). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49268193>.

1020. Ухвала Енергодарського міського суду Запорізької області від 12.05.2016 р. у справі №316/2940/14-к (кримінальне провадження №1-в/316/79/16). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57662967>.

1021. Ухвала Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької області від 10.01.2014 р. у справі №263/13785/13-к (кримінальне провадження №1кп/263/91/14). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37036917>.

1022. Ухвала Запорізького районного суду Запорізької області від 28.01.2015 р. у справі №317/1686/14-к (кримінальне провадження №1-кп/317/162/2014). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42474533>.

1023. Ухвала Запорізького районного суду Запорізької області від 30.04.2013 р. №317/1593/13-к (кримінальне провадження №1-кп/317/76/2013). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31021175>.

1024. Ухвала Зарічного районного суду м. Суми від 29.01.2015 р. у справі № 591/9479/14-к (кримінальне провадження №1-кп/591/47/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50425076>.

1025. Ухвала Зміївського районного суду Харківської області ухвалою від 05.07.2016 р. у справі №621/1115/16-к (кримінальне провадження №1-кп/621/130/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59603968>.

1026. Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 30.06.2015 р. у справі №366/1253/15-к (кримінальне провадження №1-кп/366/202/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45943876>.

1027. Ухвала Кагарлицького районного суду Київської області від 11.09.2015 р. у справі №368/552/15-к (кримінальне провадження №1-кп/368/36/15). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53338666>.

1028. Ухвала Кам'янського районного суду Черкаської області від 13.10.2015 р. у справі №708/1032/14-к (кримінальне провадження №1-кп/696/12/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52239454>.

1029. Ухвала Кам'янського районного суду Черкаської області від 19.03.2014 р. у справі №696/519/13-к (кримінальне провадження №1-кп/696/2/14). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37697549>.

1030. Ухвала Козельщинського районного суду Полтавської області від 06.01.2015 р. у справі №533/995/15-к (кримінальне провадження №12015170200000387). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54840813>.

1031. Ухвала Комсомольського міського суду Полтавської області від 03.03.2017 р. у справі №534/253/17 (кримінальне провадження №1-кп/534/60/17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65099377>.

1032. Ухвала Комсомольського районного суду м. Херсона від 03.04.2014 р. у справі №667/3974/13-к (кримінальне провадження №11кп/791/971/14). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38076379>.

1033. Ухвала Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 24.02.2016 р. у справі №333/10196/14-к (кримінальне провадження №1-кп/333/114/16). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56664361>.

1034. Ухвала Корецького районного суду Рівненської області від 17.05.2017 р. у справі №563/1560/14-к (кримінальне провадження №1-кп/563/2/17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66525133>.

1035. Ухвала Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 29.09.2014 р. у справі №279/6461/14-к (кримінальне провадження №1-кп/279/298/14). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40657529>.

1036. Ухвала Красилівського районного суду Хмельницької області від 11.06.2014 р. у справі №677/979/14-к (кримінальне провадження №677/301/13-к). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39158076>.

1037. Ухвала Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 01.04.2015 р. у справі №235/182/15-к (кримінальне провадження №1-кп/235/97/154). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45919137>.

1038. Ухвала Кремінського районного суду Луганської області від 24.09.2015 р. у справі №414/1011/14-к (кримінальне провадження №1-кп/414/9/2015). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51213013>.

1039. Ухвала Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 11.05.2016 р. у справі №537/3968/15-к (кримінальне провадження №1-кп/537/26/2016). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57633677>.

1040. Ухвала Ленінського районного суду м. Харкова від 19.05.2014 р. у справі №642/1033/14-к (кримінальне провадження №1-кп/642/207/14). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38736535>.

1041. Ухвала Личаківського районного суду м. Львова від 19.09.2017 р. у справі №463/4482/17 (кримінальне провадження №1-кс/463/940/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68993556>.

1042. Ухвала Личаківського районного суду м. Львова від 20.01.2016 р. у справі №463/248/16-к (кримінальне провадження №1-кс/463/42/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55146180>.

1043. Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 23.01.2015 р. у справі №161/19358/14-к (кримінальне провадження №1-кп/161/806/14). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42425869>.

1044. Ухвала Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 25.10.2013 р. у справі №180/3133/13-к (кримінальне провадження №12013040330001104). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34336245>.

1045. Ухвала Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 21.10.2014 р. у справі №320/3165/14-к (кримінальне провадження №1кп/320/286/14). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41007903>.

1046. Ухвала Московського районного суду м. Харкова від 17.06.2015 р. у справі №643/5603/15-к (кримінальне провадження №1-кп/643/454/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45248006>.

1047. Ухвала Октябрського районного суду м. Полтави від 07.09.2015 р. у справі №554/11025/15-к (кримінальне провадження №12015170040000742). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49908801>.

1048. Ухвала Октябрського районного суду м. Полтави від 29.04.2016 р. у справі №554/3449/16-к (кримінальне провадження №1-кс/554/3811/2016). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57736306>.

1049. Ухвала Олександрівського районного суду Донецької області від 15.10.2015 р. у справі №240/557/15-к (кримінальне провадження №1-кп/240/98/15). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52489495>.

1050. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 12.09.2014 р. у справі №757/7932/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40431143>.

1051. Ухвала Підволочиського районного суду Тернопільської області від 06.09.2013 р. у кримінальному провадженні №1-кп/604/49/13. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33877872>.

1052. Ухвала Пустомитівського районного суду Львівської області від 03.09.2014 р. у справі №450/3117/13-к (кримінальне провадження №1-кп/450/11/14). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41681912>.

1053. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 02.09.2014 р. у справі №569/13579/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50342453>.

1054. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 04.05.2016 р. у справі №569/5262/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57846378>.

1055. Ухвала Рожищенського районного суду Волинської області від 29.12.2014 р. у справі №167/1457/14-к (кримінальне провадження №1-кп/167/95/14). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42056339>.

1056. Ухвала Сєверодонецького міського суду Луганської області від 26.08.2015 р. у справі №428/3350/13-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51727574>.

1057. Ухвала Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 01.10.2015 р. у справі №682/2308/15-к (кримінальне провадження №1-кп/682/114/2015). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51819166>.

1058. Ухвала Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 21.01.2015 р. у справі №683/92/15-к (кримінальне провадження №1-кк/683/28/2015). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49451235>.

1059. Ухвала Тальнівського районного суду Черкаської області від 06.10.2014 р. у справі №704/1386/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41466917>.

1060. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду від 01.04.2014 р. у справі №607/23943/13-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37957543>.

1061. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 23.04.2015 р. у справі №607/16611/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43989430>.

1062. Ухвала Харківського районного суду Харківської області від 23.02.2015 р. у справі №635/828/14-к (кримінальне провадження №1-кп/635/294/2014). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42834602>.

1063. Ухвала Червонозаводського районного суду м. Харкова від 17.01.2014 р. у справі №646/12237/13-к (кримінальне провадження №1-кп/646/121/2014). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36700572>.

1064. Ухвала Червонозаводського районного суду м. Харкова від 23.07.2015 р. у справі №646/12954/14-к (кримінальне провадження №1-кп/646/112/2015). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/48851249>.

1065. Ухвала Шаргородського районного суду Вінницької області від 19.10.2017 р. у справі №152/204/17 (кримінальне провадження №1-кп/152/21/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69682933>.

1066. Учреждение судебныхъ установленийъ отъ 20.11.1864 г. Полное собраніе законовъ Россійской имперіи. Собраніе второе. Томъ XXXIX. 1864. Отдѣленіе второе (Отъ №41319 – 41641). Санкт-Петербургъ: Въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1867. С. 180-215.

1067. Фальковський А.О. Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 17 с.

1068. Фаринник В.І. Особливості формування доказів та доказування в кримінальному судочинстві України. Х.: Фактор, 2013. 96 с.

1069. Фаринник В.І. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження в кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук. К., 2018. 565 с.

1070. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания. Науч. ред.: Я.С. Аврах. Казань: Издательство Казанского университета, 1973. 176 с.

1071. Филимонов Б.А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе: Монография. М.: Фирма «Спарк», 1994. 157 с.

1072. Филимонов Б.А. Основы уголовного процесса Германии. М.: Издательство МГУ, 1994. 104 с.

1073. Філософський енциклопедичний словник /В.І. Шинкарук (голова ред. кол.), Є.К. Бистрицький, М.О. Булатов, А.Т. Ішмуратов та ін. К.: Абрис, 2002. 744 с.

1074. Фойницкій И.Я. Курсъ уголовного судопроизводства. Томъ II. Изданіе третье, пересмотрѣнное и дополненное. Санкт-Петербургъ: Сенатская типографія, 1910. 573 с.

1075. Фурман А.В. Світ методології. Психологія і суспільство. 2015. №2. С. 47-60.

1076. Хаджаров М.Х. Эволюция науки и развитие научного мышления. Credo: Теоретический философский журнал. 2000. №1. С. 64-79. URL: <http://credonew.ru/content/view/190/52/>.

1077. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. Вид. 2, перероб. і доп. К.: Істина, 2009. 816 с.

1078. Харченко С.В. Тактика проведення освідчування неповнолітніх осіб. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Том 3. Вип. 3. С. 225-229.

1079. Хахуцяк О.Ю. Речові докази у новому Кримінальному процесуальному кодексі України. Адвокат. 2013. №6. С. 46-48.

1080. Хім'як Ю.Б. Окремі аспекти регламентації та застосування конфіскації майна та спеціальної конфіскації як заходу кримінально-правового характеру. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 6-2. Том 4. С. 36-39.

1081. Хмельницкая Т.В. Проблемы формирования доказательств в ходе досудебного производства по уголовному делу: дисс. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2016. 213 с.

1082. Хмыров А.А. Косвенные доказательства. М.: Юридическая литература, 1979. 184 с.

1083. Хрущ О.В. Тимчасовий доступ до речей і документів: правові проблеми регламентації. Порівняльно-аналітичне право. 2015. №2. С. 271-273.

1084. Худякова Ю.В. Вещественные доказательства в уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2006. 234 с.

1085. Цвігун Л.А. Принципи тлумачення права Європейським судом з прав людини. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 62. С. 529-536.

1086. Цехан Д.М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце в системі доказування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. №5. С. 256-260.

1087. Цивільне право України. Особлива частина: підручник. За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.

1088. Цивільне право: підручник: У 2 т. /В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бєгова та ін. За ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х.: Право, 2012. Т. 2. 816 с.

1089. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

1090. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

1091. Цимбалюк В.І. Правова природа спеціальної конфіскації. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2014. №2 (10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14tvipsk.pdf>.

1092. Цільмак О.М. Основи побудови криміналістичних версій. Порівняльно-аналітичне право. 2014. №2. С. 334-338.

1093. Цуцкірідзе М.С. Фактичні підстави використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для проведення слідчих дій. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. Вип. 24. С. 243-251.

1094. Чаплинський К.О. Освідування як об'єкт криміналістичного дослідження. Вісник Академії митної служби України. Серія «Право». 2013. №2 (11). С. 134-137.

1095. Чеджемов Т.Б. Судебное следствие. Отв. ред. В.В. Шубин. М.: Юридическая литература, 1979. 96 с.

1096. Чельцов М.А. Уголовный процесс: учебник для юрид. ин-тов и юрид. ф-тов ун-тов. М.: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948. 624 с.

1097. Чельцов-Бебутов М.А. Курс уголовно-процессуального права. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах. СПб: Равенна, Альфа, 1995. 846 с.

1098. Червоненко В.В. Порівняльне державознавство: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 188 с.

1099. Черкашин В.И. К вопросу о разграничении понятий «документы-письменные доказательства» и «письменные документы вещественные доказательства». Актуальные проблемы государства и права: Труды Томского университета. Томск: Издательство Томского университета, 1972. Т. 228. С. 169-173.

1100. Чернова С.С. Хранение громоздких вещественных доказательств. Инновационные технологии в науке и образовании: материалы II Международной научно-практической конференции (г. Чебоксары, 07 августа 2015 года). Ред. кол.: О.Н. Широков и др. Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2015. С. 294-295.

1101. Черногор А. Возвращение вещественных доказательств до разрешения дела в суде. Социалистическая законность. 1966. №6. С. 69.

1102. Честнов И.Л. Методология и методика юридического исследования: учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского юридического института Генеральной прокуратуры РФ, 2004. 128 с.

1103. Честнов І. Посткласична методологія права. Право України. 2014. №1. С. 78-85.

1104. Чирков Ф.В. Оценка доказательств в ходе окончания предварительного следствия: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2012. 24 с.

1105. Чорнобук В.І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2007. 211 с.

1106. Чорноус Ю.М. Особливості одержання доказів за умов міжнародної правової допомоги. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 474-478.

1107. Чулахов В.Н. Криминалистическое учение о навыках и привычках человека: дисс. ... д-ра юрид. наук. М., 2004. 371 с.

1108. Чупрікова І.Л. Деякі особливості збирання доказів потерпілим і стороною захисту. Порівняльно-аналітичне право. 2017. №2. С. 208-210.

1109. Чупрікова І.Л. Допустимість доказів у світлі нового Кримінального процесуального кодексу: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 186 с.

1110. Чучукало О.І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2004. 204 с.

1111. Шаламов М.П. Теория улик. М.: Госюриздат, 1960. 182 с.

1112. Шалумов М. УПК РФ: вопросы доказательственного права. Законность. 2004. №4. С. 2-6.

1113. Шалякина О.С. Хранение вещественных доказательств в российском уголовном судопроизводстве: порядок, способы и условия. Экономика. Право. Менеджмент: сборник трудов молодых исследователей Байкальского государственного университета экономики и права. 2014. Вып. 1 (1). URL: <http://izdatelstvo.isea.ru/epm/archive.aspx?id=1>.

1114. Шапірко П.М. Теоретичні основи легалізації результатів оперативно-розшукової діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 32 (3). С. 148-152.

1115. Шаркова Т.Ф. О самостоятельности исследований вещественных доказательств, проводимых следователем. Криминалистика и судебная

експертиза: республиканский межведомственный сборник научных и научно-методических работ. Вып. 6. К., 1969. С. 87-91.

1116. Шевчук М.І. Ініціатива суду та її межі у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 244 с.

1117. Шейфер С.А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования. М.: Норма: ИНФРА-М, 2010. 240 с.

1118. Шейфер С.А. Методологические и правовые проблемы собирания доказательств в советском уголовном процессе: дисс. ... д-ра юрид. наук. Куйбышев, 1981. 424 с.

1119. Шейфер С.А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. Самара: Издательство «Самарский университет», 2004. 184 с.

1120. Шейфер С.А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. М.: Издательство «Юрлитинформ», 2004. 191 с.

1121. Шейфер С.А., Николаева К.А. К вопросу о структуре доказывания. Вестник Томского государственного университета. Право. 2016. №2 (20). С. 82-87.

1122. Шелегов Ю.В. Использование косвенных доказательств в уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук. Иркутск, 2016. 208 с.

1123. Шелковін А.О., Шелковіна О.О. Поняття та класифікація зразків почерку й підписів. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2010. Вип. 10. С. 257-262.

1124. Шефер В.А. Криминалистические версии: теоретические и практические аспекты формирования и проверки с позиций ситуационного подхода: дисс. ... канд. юрид. наук. Калининград, 2016. 243 с.

1125. Шехавцов Р.М. Умови визнання доказами результатів негласних слідчих (розшукових) дій. Вісник Академії адвокатури України. 2015. Том 12. Число 1 (32). С. 127-135.

1126. Шехавцов Р.М. Щодо виправданості та корисності для практики кримінального провадження змін у легальній дефініції речових доказів. Досудове розслідування в Україні: сучасний стан та шляхи підвищення ефективності: матеріали Інтернет-конференції (м. Миколаїв, 29 травня 2015 року). URL: <http://aspirantura.16mb.com/conf2.html>

1127. Шехавцов Р.М. Щодо легальної дефініції речових доказів у КПК України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2015. №4. С. 121-127.

1128. Шехавцов Р.М., Кудінов С.С. Особливості визначення окремих матеріальних об'єктів, вилучених в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, як речових доказів у кримінальному провадженні. Вісник Академії адвокатури України. 2015. Том 12. Число 2 (33). С. 217-222.

1129. Шехавцов Р.М., Кудінов С.С. Речові докази та інші матеріальні об'єкти, що отримуються в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій: проблеми визначення та використання в кримінальному провадженні. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. №2. С. 186-190.

1130. Шило О.Г. Новації Кримінального процесуального кодексу України щодо процесуального порядку збирання речових доказів. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 22-25.

1131. Шило О.Г. Речові докази як процесуальне джерело доказів. Вісник прокуратури. 2013. №6. С. 76-83.

1132. Шилова Д.В. Законність та обґрунтованість постанови слідчого про закриття кримінальної справи як гарантія забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального процесу. Університетські наукові записки. 2011. №2 (38). С. 322-327.

1133. Ширковъ В. Уставъ уголовного судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разьясненіями Правитѣльствующаго Сената и циркулярами Министра Юстиціи (Издание неофициальное). Подъ редакціей М. Шрамченко. Санкт-Петербургъ: Издание Юридическаго книжнаго магазина Н.К. Мартынова, Коммисіонера Государственной Типографіи, 1899. 948 с.

1134. Шмаков Г.В. Проблема понимания свойств доказательств в уголовном судопроизводстве. Концепт: Научно-методический электронный журнал. 2017. Т. 2. С. 283-287.

1135. Шумило М.Є. Докази досудового і судового провадження: проблема функцій та співвідношення. Юридичний вісник України. 2013. №40 (5-11 жовтня). С. 6-7.

1136. Шумило М.Є. Досудові і судові докази у КПК України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 82-86.

1137. Шумило М.Є. Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі. Вісник Верховного Суду України. 2013. №2 (150). С. 40-48.

1138. Шумило М.Є. Реабілітація в кримінальному процесі України: монографія. Х.: Арсіс, 2001. 320 с.

1139. Шупінська О. Міжнародно-правові механізми захисту права власності: практика Європейського суду з прав людини. Юстиніан: Юридичний журнал. 2008. №11. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3060>.

1140. Щегловитовъ С.Г. Судебные уставы императора Александра II съ законодательными мотивами и разьясненіями. Уставъ уголовного судопроизводства. Третье исправленное, дополненное и переработанное издание. Санкт-Петербургъ: Типографія М.М. Стасюлевича, 1887. 1143 с.

1141. Щегловитовъ С.Г. Судебные уставы императора Александра II съ законодательными мотивами и разьясненіями. Уставъ уголовного судопроизводства съ включеніемъ измѣненій по продолженіямъ Свода законовъ 1908 – 1910 г. г. и дополнительнымъ узаконеніямъ (между прочимъ, и по Закону

15 июня 1912 г. о преобразовании местного суда) и разъяснений, касающихся надзора за чинами судебного ведомства, присяжными и частными поверенными, а также дисциплинарной их ответственности. Одиннадцатое издание, переработанное, исправленное и дополненное по 1-е октября 1912 года (Неофициальное издание). Санкт-Петербург: Типография Товарищества А.С. Суворина «Новое Время», 1913. 948 с.

1142. Щербаков С.В. Теория доказательств и доказывания: содержание и проблемы: монография. М.-Архангельск: Юпитер, 2007. 264 с.

1143. Щербаковський М.Г. Використання доказів як етап доказування у кримінальному провадженні. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2017. №2 (77). С. 88-95.

1144. Щербаковський М.Г. Процесуальна сутність об'єктів інформаційно-довідкових колекцій. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2012. Вип. 12. С. 113-119.

1145. Эйсман А.А. Заключение эксперта. Структура и научное обоснование. М.: Юридическая литература, 1967. 152 с.

1146. Эйсман А.А. Критерии и формы использования специальных познаний при криминалистическом исследовании вещественных доказательств. Вопросы криминалистики. 1962. Вып. 6-7. С. 33-45.

1147. Эйсман А.А. Некоторые вопросы теории исследования вещественных доказательств. Вопросы криминалистики. 1962. Вып. 5. С. 3-37.

1148. Эйсман А.А. О понятии вещественного доказательства и его соотношении с понятиями доказательств других видов. Вопросы предупреждения преступности. 1965. Вып. 1. С. 82-99.

1149. Эксархопуло А.А. Криминалистическая теория: формирование и перспективы развития в условиях НТР: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Санкт-Петербург, 1993. 33 с.

1150. Юдин Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. М.: Эдиториал УРСС, 1997. 445 с.

1151. Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. Слово Національної школи суддів України. 2014. №1 (6). С. 7-13.

1152. Юрга А.К. К определению понятия вещественного доказательства. Вопросы криминалистики. 1961. №1-2 (16-17). С. 95-102.

1153. Юхно О.О. Окремі аспекти законодавства та практики застосування негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2013. №2 (61). С. 169-178.

1154. Юхно О.О. Особливості використання інформаційних технологій під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та їх процесуальне оформлення. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2016. №2 (73). С. 86-95.

1155. Якубович Н.А. Окончание предварительного следствия. М.: Госюриздат, 1962. 147 с.

1156. Якупов Р. Сроки хранения вещественных доказательств. Социалистическая законность. 1974. №11. С. 52-53.

1157. Яновська О.Г. Доказування в кримінальному судочинстві: особливості акмеологічного впливу. Правове регулювання економіки: збірник наукових праць. Вип. 9. К.: Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, 2009. С. 278-288.

1158. Яценко А.М. Спеціальна конфіскація: деякі аспекти застосування. Часопис Київського університету права. 2013. №4. С. 291-294.

1159. Australia Evidence Act 1995: Act No. 2, 1995. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C00605>.

1160. Bevans Neal R. Criminal Law and Procedure for the Paralegal. Second Edition. Stamford: Cengage Learning, 2014. 480 p.

1161. Bîcu Vasile. Rolul mijloacelor materiale de probă în procesul penal: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2016. 175 p.

1162. Black's Law Dictionary: Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern /By Henry Campbell Black. Revised Fourth Edition by the Publisher's Editorial Staff. St. Paul: West Publishing Co, 1968. 1882 p.

1163. Black's Law Dictionary: Eighth Edition /Bryan A. Garner, editor in chief. St. Paul: Thomson/West, 2004. 1810 p.

1164. Canada Evidence Act 1985. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C-5.pdf>.

1165. Case of Agosi v. United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 24.10.1986. URL: <https://rm.coe.int/16806ebc9d>.

1166. Case of Air Canada v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 05.05.1995. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/49e219/pdf/>.

1167. Case of Allan v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 05.11.2002. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60713#{\"itemid\":\[\"001-60713\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60713#{\).

1168. Case of Arcuri and Others v. Italy: Decision of the European Court of Human Rights from 05.07.2001. URL: https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2015/08/ARCURI-OTHERS-v-ITALY-ECHR-Decision-_English_.pdf.

1169. Case of Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain: Judgment of the European Court of Human Rights from 06.12.1988. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57429#{\"itemid\":\[\"001-57429\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57429#{\).

1170. Case of Basarba OOD v. Bulgaria: Judgment of the European Court of Human Rights from 20.01.2011. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-102898\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\).

1171. Case of Brandstetter v. Austria: Judgment of the European Court of Human Rights from 28.08.1991. URL:

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57683#{\"itemid\":\[\"001-57683\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57683#{\).

1172. Case of Bricmont v. Belgium: Judgment of the European Court of Human Rights from 07.07.1989. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57611#{\"itemid\":\[\"001-57611\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57611#{\).

1173. Case of Broniowski v. Poland: Judgment of the European Court of Human Rights from 22.06.2004. URL: [http://legislationline.org/download/action/download/id/3513/file/Case_of_Broniowski_i_v_Poland_2004_en.pdf](http://legislationline.org/download/action/download/id/3513/file/Case_of_Broniowski_v_Poland_2004_en.pdf).

1174. Case of Butler v. the United Kingdom: Decision of the European Court of Human Rights from 27.06.2002. URL: <https://rm.coe.int/16806ebc9c>.

1175. Case of Camenzind v. Switzerland: Judgment of the European Court of Human Rights from 16.12.1997. URL: http://www.hrcr.org/safrica/privacy/camenzind_switzerland.html.

1176. Case of Comingersoll v. Portugal: Judgment of the European Court of Human Rights from 06.04.2000. URL: <http://freecases.eu/Doc/CourtAct/4546996>.

1177. Case of Dacia S. R. L. v. Moldova: Judgment of the European Court of Human Rights from 24.02.2009. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-91479\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\).

1178. Case of Doorson v. the Netherlands: Judgment of the European Court of Human Rights from 26.03.1996. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57972#{\"itemid\":\[\"001-57972\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57972#{\).

1179. Case of Edwards v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 16.12.1992. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57775#{\"itemid\":\[\"001-57775\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57775#{\).

1180. Case of Georgios Papageorgiou v. Greece: Judgment of the European Court of Human Rights from 09.05.2003. URL:

hudoc.echr.coe.int/webservices/content/docx/001-61091%3FTID%3Dihgdqbxnfi+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua.

1181. Case of Hovhannisyan and Shiroyan v. Armenia: Judgment of the European Court of Human Rights from 15.11.2011. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-100024"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

1182. Case of Khan v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 12.05.2000. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58841#{"itemid":\["001-58841"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58841#{).

1183. Case of Lisica v. Croatia: Judgment of the European Court of Human Rights from 25.02.2010. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97213#{"itemid":\["001-97213"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97213#{).

1184. Case of Mantovanelli v. France: Judgment of the European Court of Human Rights from 18.03.1997. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58023#{"itemid":\["001-58023"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58023#{).

1185. Case of Raimondo v. Italy: Judgment of the European Court of Human Rights from 22.02.1994. URL: <https://rm.coe.int/16806ebe1a>.

1186. Case of Rummi v. Estonia: Judgment of the European Court of Human Rights from 15.01.2015. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-150306"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

1187. Case of Smith and Grady v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 27.12.1999. URL: <https://asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-smith-and-grady-v-united-kingdom-applications-nos-3398596-3398696>.

1188. Case of Stoimenov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia: Judgment of the European Court of Human Rights from 05.04.2007. URL: <http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2007/257.html>.

1189. Case of Veits v. Estonia: Judgment of the European Court of Human Rights from 15.01.2015. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-150303"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)}.

1190. Case of Vendittelli v. Italy: Judgment of the European Court of Human Rights from 18.07.1994. URL: <http://www.javier-leon-diaz.com/property/Vendittelli%20v.%20Italy.pdf>.

1191. Clark Shannon L. Demonstrative Evidence. Facts&Findings. 2013. March/April. P. 29-31.

1192. Code of Criminal Procedure of the French Republic 1958. URL: <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview>.

1193. Crime Scene and Physical Evidence Awareness for Non-Forensic Personnel /United Nations Office on Drugs and Crime. New York: United Nations, 2009. 25 p.

1194. Criminal Code of Canada 1985. URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C-46.pdf>.

1195. Criminal Procedure Act 1986: New South Wales Consolidated Acts. URL: http://www.austlii.edu.au/au/legis/nsw/consol_act/cpa1986188/.

1196. Criminal Procedure Act of Western Australia 2004. URL: [https://www.slp.wa.gov.au/statutes/swans.nsf/\(DownloadFiles\)/Criminal+Procedure+Act+2004.pdf/\\$file/Criminal+Procedure+Act+2004.pdf](https://www.slp.wa.gov.au/statutes/swans.nsf/(DownloadFiles)/Criminal+Procedure+Act+2004.pdf/$file/Criminal+Procedure+Act+2004.pdf).

1197. Criminal Procedure Code of Romania: Law of 1 July 2010 №135. URL: http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/Romania_CPC_am2014_EN.pdf.

1198. Criminal Procedure Code of the Republic of Bulgaria 2005. URL: http://www.vks.bg/english/vksen_p04_03.htm.

1199. Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of the European Union of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0042>.

1200. Ehle Bernd. Effective Use of Demonstrative Exhibits in International Arbitration. Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration. 2012. Vol. 2: Party autonomy versus autonomy of arbitrators. P. 43-59.

1201. Elliott Edgar M., IV. Demonstrative Evidence. URL: <http://csattorneys.com/wp-content/uploads/2011/03/Demonstrative-Evidence.pdf>.

1202. Federal Rules of Evidence 1975, updated for use in 2015. URL: <http://federalevidence.com/downloads/rules.of.evidence.pdf>.

1203. Ferch Ryan E. Helping the Jury: an Argument for Sending Summary Demonstrative Evidence into the Jury Room. Journal of Court Innovation. 2008. Volume 1. Number 2. P. 263-286.

1204. Gardner Thomas J., Anderson Terry M. Criminal Evidence: Principles and Cases. 9th Edition. Boston: Cengage Learning, 2014. 560 p.

1205. Gonzalez Ervin A., Teal Kyle B. No Ideas But in Things: A Practitioner's Look at Demonstrative Evidence. The Florida Bar Journal. 2015. December. Volume 89. No. 10. P. 16.

1206. Góra J. Postępowanie z dowodami rzeczowymi w toku postępowania przygotowawczego i po jego zakończeniu. Aspekty praktyczne. URL: <http://www.technikryminalistyki.vihost.pl/strona/dowody.doc>.

1207. Hart William M., Blanchard Roderick D. Litigation and Trial Practice. Sixth Edition. Stamford: Cengage Learning, 2006. 752 p.

1208. Hinderaker Allen, McFarland Ian. Demonstrative Evidence Under the Rules: The Admissible and Inadmissible. URL: <http://www.merchantgould.com/News-Room/Articles/85803/Demonstrative-Evidence-Under-the-Rules-The-Admissible-and-Inadmissible>.

1209. Hock Lai Ho. The Legal Concept of Evidence. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <http://plato.stanford.edu/entries/evidence-legal>.

1210. Instrukcja policyjna z dnia 16 sierpnia 1935 r., wydana przez ministra sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem spraw wewnętrznych w sprawie stosunku do władz sądowych i prokuratorskich oraz czynności dochodzenia

przestępstw (Dz. Orz. Min. Spraw Wewn. Nr. 27, poz. 154 z dnia 28 sierpnia 1935 r.).
Warszawa: Nakładem «Gazety Administracji i P. P.», 1935. 88 p.

1211. Kodeks postępowania karnego: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Dziennik Ustaw. 1928. Nr 33. Poz. 313. P. 617-654.

1212. Kodeks postępowania karnego: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. URL: isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19970890555&type=3.

1213. Leestma Jan E. Forensic neuropathology. Third edition. New York: CPC Press, Taylor and Francis Group, 2014. 789 p.

1214. Lipson Ashley S. Instant evidence: how to assess admissibility when every second counts. Trial. Nov. 1996. Vol. 32. Issue 11. URL: <https://www.thefreelibrary.com/Lipson%2c+Ashley+S.-a1232>.

1215. Magistrates' Courts Act 1980. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1980/43/section/97A>.

1216. Military Rules of Evidence 2009. URL: http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C.R.C.,_c._1049.pdf.

1217. Nemeth Charles P. Law and evidence: a primer for criminal justice, law and legal studies. 2nd edition. Sudbury: Jones & Bartlett Learning, LLC, 2011. 340 p.

1218. Peterson Kathleen Flynn. Enhanced Persuasion: Effective Use of Demonstrative Evidence at Trial. The Advocate. 2010. January Issue. Volume 37. Number 1. URL: <http://www.robinskaplan.com/~media/pdfs/enhanced%20persausion%20effective%20ouse%20of%20demonstrative%20evidence%20at%20trial.pdf?la=en>.

1219. Popa Nelu Doriel. The Connection and Delimitation Between the Material Object of the Crime and Some Criminal Trial Law Notions. URL: http://www.upm.ro/facultati_departamente/ea/RePEc/curentul_juridic/rcj08/recjurid081_210F.pdf.

1220. Scheb John M., Scheb John M., II. Criminal Law and Procedure. 7th edition. Belmont, California: Wadsworth Publishing Co Inc, 2010. 758 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=0lbhM->

igS3IC&pg=PT464&lpg=PT464&dq=john+scheb+criminal+law+real+material+physical+evidence&source.

1221. Statsky William P., Wernet John R., Jr. Case Analysis and Fundamentals of Legal Writing. Fourth edition. St. Paul, New York, Los Angeles, San Francisco: West Publishing Company, 1994. 480 p.

1222. Tallerico Thomas J., Raphelson Jeffrey G. Demonstrative Evidence. Michigan Bar Journal. 2015. October. P. 50-52.

1223. The German Code of Criminal Procedure from 7 April 1987. URL: http://www.unodc.org/res/cld/document/deu/1987/the_german_code_of_criminal_procedure_html/German_Criminal_Procedure_Code_1987_Full_text.pdf.

1224. Wolska A. Zagadnienia proceduralne związane z podjęciem decyzji procesowych w przedmiocie dowodów rzeczowych. Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. 2014. Zeszyt 4 (15). P. 94-102.

1225. Young Rodger D., Susser Steven. Effective Use of Demonstrative Exhibits and Demonstrative Aids. Business Law: Michigan Bar Journal. 2000. November. URL: <http://www.youngpc.com/effective.pdf>.

1226. Żak M. Prawne zagadnienia dowodów. URL: <http://www.law.uj.edu.pl/kpk/strona/prawne-zagadnienia-dowodow-materialy/>.

1227. Affaire Lorenzo Riel et autres contre l'Italie: Décision La Cour européenne des Droits de l'Homme le 04.09.2001. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{\"itemid\":\[\"001-42990\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{\).

1228. Affaire Maurice et autres contre l'France: Décision La Cour européenne des Droits de l'Homme le 06.10.2005. URL: <http://www.revuegeneraledudroit.eu/blog/decisions/cedh-6-octobre-2005-maurice-c-france-affaire-numero-151303/>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України

1. Доповнити частину другу статті 23 КПК України реченням у такій редакції:

«Суд може прийняти як доказ речові докази, що не оглядалися безпосередньо у судовому засіданні, лише у випадках, передбачених цим Кодексом».

2. Доповнити частину другу статті 36 КПК України пунктом 4-1 у такій редакції:

«4-1) здійснювати перевірку доказів у порядку, визначеному цим Кодексом».

3. Доповнити частину другу статті 40 КПК України пунктом 2-1 у такій редакції:

«2-1) здійснювати перевірку доказів у порядку, визначеному цим Кодексом».

4. Доповнити частину третю статті 42 КПК України пунктом 8-1 у такій редакції:

«8-1) здійснювати перевірку доказів у порядку, визначеному цим Кодексом».

5. Доповнити частину першу статті 56 КПК України пунктом 3-1 у такій редакції:

«3-1) здійснювати перевірку доказів у порядку, визначеному цим Кодексом».

6. Виключити пункт третій частини третьої статті 56 КПК України.

7. Доповнити частину третю статті 64-1 КПК України пунктом 3-1 у такій редакції:

«3-1) здійснювати перевірку доказів у порядку, визначеному цим Кодексом».

8. Доповнити КПК України статтею 90-1 у такій редакції:

«Стаття 90-1. Достовірність доказів

1. Достовірними є докази, які об'єктивно відображають обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інші обставини, які мають значення для кримінального провадження.

2. Достовірність доказу встановлюється за допомогою інших доказів».

9. Доповнити КПК України статтею 90-2 у такій редакції:

«Стаття 90-2. Достатність доказів

1. Достатніми є докази, сукупність яких необхідна для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, та перебуває у взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення».

10. Доповнити КПК України статтею 93-1 у такій редакції:

«Стаття 93-1. Перевірка доказів

1. Перевірка доказів здійснюється з метою підтвердження доказу, який перевіряється, та встановлення його узгодженості з іншими доказами або його спростування.

2. Під час досудового розслідування перевірка доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому цим Кодексом.

3. Сторона обвинувачення здійснює перевірку доказу шляхом його всебічного дослідження окремо та у сукупності з іншими доказами, збирання нових доказів за допомогою проведення процесуальних дій, передбачених частиною 2 статті 93 цього Кодексу.

4. Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює перевірку доказу шляхом його всебічного дослідження окремо та у сукупності з іншими доказами, збирання нових доказів за допомогою проведення процесуальних дій, передбачених частиною 3 статті 93 цього Кодексу.

5. Під час судового розгляду перевірка доказів здійснюється судом у порядку, передбаченому цим Кодексом.

6. Суд здійснює перевірку доказу шляхом його всебічного дослідження окремо та у сукупності з іншими доказами, збирання нових доказів за допомогою проведення процесуальних дій, передбачених главою 28 цього Кодексу».

11. Викласти статтю 98 КПК України у такій редакції:

«Стаття 98. Речові докази

1. Речовими доказами є отримані у передбаченому цим Кодексом порядку матеріальні об'єкти, які містять відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

2. До речових доказів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати:

1) матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення;

2) матеріальні об'єкти, які були об'єктом кримінально протиправних дій;

3) матеріальні об'єкти, які зберегли на собі сліди кримінального правопорушення;

4) гроші, цінності та речі, які набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення;

5) матеріальні об'єкти, які містять інші відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження;

6) документи, які відповідають вимогам, зазначеним у підпунктах першому – п'ятому частини другої цієї статті».

12. Частину першу статті 100 КПК України після слів «крім випадків, передбачених» доповнити словами «абзацами першим – третім, п'ятим, сьомим і восьмим частини шостої цієї статті».

13. Викласти частину четверту статті 100 КПК України щодо підстав і порядку відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, у такій редакції:

«4. У разі втрати стороною кримінального провадження, судом отриманого ними речового доказу вони зобов'язані відшкодувати його вартість у повному обсязі. У разі пошкодження стороною кримінального провадження, судом отриманого ними речового доказу вони зобов'язані відшкодувати витрати, понесені власником (законним володільцем), у повному обсязі.

У разі втрати чи пошкодження стороною кримінального провадження, судом отриманого ними речового доказу вони зобов'язані відшкодувати власнику (законному володільцю) моральну шкоду.

Шкода, завдана втратою або пошкодженням речового доказу стороною обвинувачення, судом, відшкодовується незалежно від їх вини державою за рахунок Державного бюджету України. Шкода, завдана втратою або

пошкодженням речового доказу стороною захисту, потерпілим відшкодовується ними самостійно».

14. Викласти частину шосту статті 100 КПК України у такій редакції:

«6. Речові докази у вигляді предметів, у тому числі великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів, у випадках, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) або іншим особам, які можуть забезпечити їх збереження у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні.

Речові докази, вказані в абзаці першому цієї частини, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо витрати із забезпечення спеціальних умов зберігання таких речових доказів неспівмірні з їх вартістю.

Речові докази, вказані в абзаці першому цієї частини, передаються для їх технологічної переробки або знищуються за рішенням слідчого судді, суду, якщо вони відносяться до вилучених з обігу предметів чи товарів, а також якщо їх тривале зберігання небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля.

Речові докази у вигляді товарів, що піддаються швидкому псуванню, повертаються власнику (законному володільцю), якщо такі товари мають придатний стан.

Речові докази, вказані в абзаці четвертому цієї частини, знищуються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду, якщо такі товари мають непридатний стан.

У випадках, передбачених цією частиною, речові докази фіксуються за допомогою фотографування або відеозапису та докладно описуються. У разі необхідності може бути збережений зразок речового доказу, достатній для його експертного дослідження або інших цілей кримінального провадження. У разі повернення речового доказу власнику (законному володільцю), його передачі на відповідальне зберігання, для реалізації, технологічної переробки або

знищення, його зразок відбирається стороною кримінального провадження, яка повертає речовий доказ або передає його на відповідальне зберігання. У разі передачі речового доказу для реалізації, технологічної переробки або знищення, його зразок відбирається слідчим суддею, судом або за його дорученням залученим спеціалістом.

Речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості.

Речові докази, вказані в абзацах першому та четвертому цієї частини, вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для їх реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом»;

15. Доповнити частину шосту статті 100 КПК України абзацом восьмим у такій редакції:

«Передача речового доказу на зберігання (відповідальне зберігання) здійснюється за постановою слідчого, прокурора. В особи, якій передається речовий доказ, відбирається письмове зобов'язання щодо його збереження. Про передачу речового доказу на зберігання (відповідальне зберігання) складається акт у двох примірниках».

16. Викласти частину дев'яту статті 100 КПК України у такій редакції:

«9. Питання про долю наданих суду речових доказів і документів вирішується судом під час ухвалення судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження. За наявності підстав для закриття кримінального провадження, визначених статтею 284 цього Кодексу, до прийняття відповідного рішення прокурор, слідчий за погодженням з прокурором звертається до слідчого судді з клопотанням про вирішення долі речових доказів і документів, яке розглядається згідно із статтями 171 – 174 цього Кодексу та вирішується під час постановлення ухвали. При цьому:

1) гроші, цінності та інше майно, які підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та/або зберегли на собі його сліди, повертаються власнику (законному володільцю) у випадках, коли власник (законний володілець) не знав і не міг знати про їх незаконне використання;

2) гроші, цінності та інше майно, що були предметом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, повертаються власнику (законному володільцю), а якщо його не встановлено – переходять у власність держави в установленому Кабінетом Міністрів України порядку;

3) гроші, цінності та інше майно, вказане у статті 96-2 Кримінального кодексу України, підлягають спеціальній конфіскації за винятком випадків, передбачених пунктами 1 і 2 частини дев'ятої цієї статті;

4) гроші, цінності та інше майно, вказане у пункті 1 цієї частини, та майно, що було предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом, та/або вилучене з обігу, можуть бути передані до криміналістичних колекцій експертних установ за їх клопотанням;

5) майно, яке не має ніякої цінності і не може бути використане, знищується;

6) документи, що є речовими доказами, залишаються в матеріалах кримінального провадження протягом усього часу їх зберігання, крім випадків повернення володільцям за їх клопотанням.

У разі звернення прокурора, слідчого за погодженням з прокурором із клопотанням про вирішення долі речових доказів і документів за наявності підстав для закриття кримінального провадження щодо підозрюваного, слідчий суддя постановляє ухвалу про повернення належних йому речових доказів у випадках, передбачених цією частиною.

Речові докази і документи повинні зберігатися до моменту їх фактичної передачі для виконання судового рішення, яким вирішено питання про долю речових доказів і документів».

17. Доповнити главу 4 КПК України параграфом 6 у такій редакції:

«§ 6. Використання у доказуванні результатів адміністративної та оперативно-розшукової діяльності

Стаття 102-1. Використання у доказуванні результатів адміністративної діяльності

1. Отримані до початку кримінального провадження з додержанням вимог, встановлених законом, протоколи щодо проведення заходів прикордонного контролю, митного контролю, превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, та інших заходів адміністративної діяльності, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися у доказуванні на тих самих підставах, що й результати проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

2. У разі використання у доказуванні результатів адміністративних заходів можуть бути допитані як свідки особи, які проводили такі заходи або були залучені до їх проведення.

Стаття 102-2. Використання у доказуванні результатів оперативно-розшукової діяльності

1. Отримані до початку кримінального провадження з додержанням вимог, встановлених законом, протоколи щодо проведення оперативно-

розшукових заходів, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися у доказуванні на тих самих підставах, що й результати проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

2. У разі використання у доказуванні результатів оперативно-розшукових заходів можуть бути допитані як свідки особи, які проводили такі заходи або були залучені до їх проведення. Допит цих осіб проводиться у порядку, передбаченому статтею 256 цього Кодексу».

18. Частину першу статті 159, частину першу та пункт сьомий частини другої статті 160, частини другу, четверту та п'яту статті 163, частини шосту та сьому статті 163 та частину першу статті 166 КПК України після слів «сторона кримінального провадження» у відповідних відмінках доповнити словами «потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження» у таких самих відмінках.

19. Доповнити статтю 165 КПК України частиною 2-1 у такій редакції:

«2-1. У разі здійснення виїмки вказаних в ухвалі речей і документів особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і оригіналів або копій документів, під час тимчасового доступу або негайно після його здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол, копія якого надається особі, що зазначена в ухвалі як володілець речей і документів, або її представнику».

20. Доповнити статтю 165 КПК України частиною п'ятою у такій редакції:

«5. У разі надання стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, можливості вилучити зазначені в ухвалі речі та оригінали або копії документів, слідчий суддя, суд доручає проведення тимчасового доступу до речей і документів стороні обвинувачення.

У цьому разі сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити обов'язкову участь сторони захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у проведенні тимчасового доступу до речей і документів».

21. Абзац перший частини другої статті 168 КПК України після слів «під час обшуку, огляду» доповнити словами «огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, освідування».

22. Доповнити КПК України статтею 237-1 у такій редакції:

«Стаття 237-1. Огляд речових доказів під час досудового розслідування в судовому засіданні

1. У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю дослідження речових доказів під час досудового розслідування, якщо через їх передачу для реалізації, технологічної переробки або знищення у порядку, визначеному частиною шостою статті 100 цього Кодексу, існування можливості пошкодження чи знищення речових доказів під час експертизи у порядку, встановленому Міністерством юстиції України, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх дослідження у суді або вплинути на достовірність речових доказів внаслідок зміни їх стану, фальсифікації, сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести дослідження таких речових доказів у судовому засіданні.

2. У клопотанні про проведення дослідження речових доказів під час досудового розслідування зазначаються:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким воно подається;

- 3) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 4) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;
- 5) вказівка на речові докази, які необхідно оглянути та їх місцезнаходження;
- 6) прізвище, ім'я, по батькові особи, яка звертається з клопотанням;
- 7) дата та місце складення клопотання.

До клопотання також додаються копії матеріалів, якими сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, обґрунтовує свої доводи.

3. У випадках, передбачених частиною першою цієї статті, огляд речових доказів здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або за їх місцезнаходженням у присутності сторін кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, з дотриманням правил дослідження речових доказів під час судового розгляду.

Неприбуття сторони, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, для участі в дослідженні речових доказів не перешкоджає проведенню такого дослідження у судовому засіданні.

Дослідження речових доказів згідно з положеннями цієї статті може бути також проведене за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні.

4. Слідчий суддя, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог частини другої цієї статті, повертає його особі, яка його подала, про що постановляє ухвалу.

5. При ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати речові докази, отримані в порядку, передбаченому цією статтею, лише навівши мотиви такого рішення.

6. Суд під час судового розгляду має право оглянути речові докази, які оглядалися відповідно до правил цієї статті, зокрема у випадках, якщо такий огляд проведений за відсутності сторони захисту або якщо є необхідність уточнення чи отримання відомостей про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення, на підставі яких можуть бути встановлені факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, які не були з'ясовані у результаті огляду під час досудового розслідування.

7. З метою встановлення достовірності речових доказів та з'ясування розбіжностей з речовими доказами, отриманими у порядку, передбаченому цією статтею, під час судового розгляду можуть бути оголошені результати їх огляду під час досудового розслідування в судовому засіданні».

23. Викласти частину другу статті 357 КПК України у такій редакції:

«2. За необхідності огляд речових доказів проводиться за їх місцезнаходженням.

Про дату, час та місце проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням повідомляються учасники кримінального провадження, вказані у частині першій цієї статті. Неприбуття учасників кримінального провадження, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає проведенню огляду речових доказів за їх місцезнаходженням.

Учасники кримінального провадження, вказані у частині першій цієї статті, мають право звертати увагу суду на обставини, які, на їхню думку, може мати доказове значення.

Хід і результати проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням фіксуються у протоколі. Застосування технічних засобів фіксування під час проведення такого огляду є обов'язковим».

24. Доповнити статтю 357 КПК України частиною четвертою у такій редакції:

«4. У разі втрати або пошкодження речових доказів, а також їх передачі для реалізації, знищення або технологічної переробки у порядку, визначеному частиною шостою статті 100 цього Кодексу, повинні бути оголошені протоколи слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, під час проведення яких речові докази вилучалися, оглядалися та передавалися для реалізації, знищення або технологічної переробки. Оголошення у судовому засіданні протоколів таких слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій здійснюється у порядку, передбаченому статтею 358 цього Кодексу».

25. Доповнити статтю 537 пунктом 13-4 у такій редакції:

«13-4) питання про речові докази і спеціальну конфіскацію».

26. Пункт 4 частини другої статті 539 після слів «12 (у разі якщо вирішення питання необхідне в зв'язку із здійсненням судового розгляду, воно вирішується судом, який його здійснює)» доповнити словами «13-4 (у разі, якщо воно не було вирішене вироком або ухвалою)».

**Узагальнення результатів анкетування
суддів місцевих та апеляційних судів, слідчих, прокурорів, адвокатів і
науково-педагогічних працівників
(усього 520 респондентів)**

№	Запитання	Відповідь	
1.	Як Ви вважаєте, чи доцільно виділяти в якості самостійного виду речових доказів електронні речові докази?	а) так	37 7,1%
		б) ні	483 92,9%
2.	Якщо так, то які, на Ваш погляд, матеріальні об'єкти підлягають віднесенню до числа електронних речових доказів?	а) шкідливі програмні засоби, які використовувалися в якості знарядь вчинення кримінального правопорушення	8 21,6%
		б) програмні засоби, які виступали об'єктом кримінально протиправних дій	4 10,8%
		в) комп'ютерна інформація, яка відображає сліди кримінального правопорушення	9 24,3%
		г) гроші та цінності, які набуті кримінально протиправним шляхом	4 10,8%

		або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення та існують в електронній формі	
		д) електронні документи, які пов'язані з подією кримінального правопорушення	12 32,5%
		е) інше (наведіть власний варіант відповіді)	
3.	Що, на Вашу думку, становить зміст речових доказів?	а) відомості про обставини, які мають значення для кримінального провадження та відображаються у вигляді фізичних властивостей матеріального об'єкта	46 8,8%
		б) відомості про матеріальний об'єкт, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення, на підставі яких можуть бути встановлені факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню	392 75,4%
		в) інформація, що міститься у фізичних властивостях матеріального об'єкта і дозволяє встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження	58 11,2%

		г) фізичні властивості, які притаманні матеріальним об'єктам і відображають їх зв'язок із подією кримінального правопорушення	19 3,7%
		д) інше (наведіть власний варіант відповіді)	5 0,9%
4.	Що, на Ваш погляд, становить процесуальну форму речових доказів?	а) матеріальний об'єкт і сукупність процесуальних документів, які містять відомості, що становлять зміст речових доказів	121 23,3%
		б) матеріальний об'єкт і відображення шляхом опису відомостей про нього, його фізичні властивості та зв'язок із подією кримінального правопорушення у протоколах слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, під час проведення яких матеріальний об'єкт був отриманий та оглянутий	388 74,6%
		в) сукупність процесуальних документів, що відображають зміст речових доказів	4 0,8%
		г) опис матеріального об'єкта у протоколі його огляду чи протоколі іншої процесуальної дії, в ході якої він був виявлений і вилучений	7 1,3%
		д) інше (наведіть власний варіант відповіді)	—

5.	Як Ви вважаєте, з якого моменту матеріальний об'єкт підлягає визнанню речовим доказом?	а) під час досудового розслідування – з моменту його отримання стороною кримінального провадження, а у ході судового провадження у першій інстанції – з моменту його отримання судом	–
		б) під час досудового розслідування – після його огляду стороною кримінального провадження, а у ході судового провадження у першій інстанції – після його дослідження судом	155 29,8%
		в) як під час досудового розслідування, так і в ході судового провадження у першій інстанції – з моменту встановлення наявності його зв'язку з подією кримінального правопорушення	338 65%
		г) інше (наведіть власний варіант відповіді)	27 5,2%
6.	За якими, на Ваш погляд, критеріями підлягають відмежуванню документи як самостійний вид доказів від документів	а) за невідповідністю документів ознакам речових доказів	482 92,7%
		б) за співвідношенням форми і змісту	10 1,9%
		в) за способом відображення відомостей про обставини, які мають значення для кримінального	28 5,4%

	як речових доказів?	провадження	
		г) за спрямованістю відомостей на встановлення тих або інших обставин, які мають значення для кримінального провадження	—
		д) інше (наведіть власний варіант відповіді)	—
7.	За якими, на Вашу думку, критеріями підлягають відмежуванню зразки для експертизи від речових доказів?	а) за відсутністю зв'язку з подією кримінального правопорушення	—
		б) за метою формування	—
		в) за способом формування	—
		г) за невідповідністю зразків для експертизи ознакам речових доказів	482 92,7%
		д) інше (наведіть власний варіант відповіді)	38 7,3%
8.	Яким чином, на Ваш погляд, доцільно визначити правову природу зразків речового доказу, які можуть бути збережені у порядку ч. 6 ст. 100 КПК України?	а) вони виступають самостійним видом матеріальних об'єктів, які використовуються у кримінальному провадженні	86 16,5%
		б) вони виступають видом зразків для експертизи	78 15%
		в) вони виступають похідними речовими доказами	356 68,5%
		г) інше (наведіть власний варіант відповіді)	—

9.	Як Ви вважаєте, чи доцільно в якості мети освідкування визнати його спрямованість не лише на виявлення на тілі освідкуваної особи слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет (ч. 1 ст. 241 КПК України), але й на виявлення та фіксацію речових доказів?	а) так	368 70,8%
		б) ні	152 29,2%
10.	У якій спосіб, на Вашу думку, підлягає оформленню процесуальна вимога слідчого, прокурора про витребування доказів?	а) у формі постанови слідчого, прокурора	305 58,7%
		б) у формі письмового запиту слідчого, прокурора	61 11,7%
		в) у формі письмового звернення слідчого, прокурора	—
		г) у формі письмового клопотання слідчого, прокурора	132 25,4%
		д) інше (наведіть власний варіант відповіді)	22 4,2%
11.	Як Ви вважаєте, які причини призводять до недієвості	а) відсутність нормативно визначеного механізму реалізації стороною захисту, потерпілим,	312 60%

витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей як самостійного способу участі сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у формуванні речових доказів?	представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, права на витребування та отримання речей	
	б) відсутність нормативно закріпленого обов’язку виконання службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і фізичними особами адвокатського запиту і заяви (клопотання) про надання речей	—
	в) відсутність нормативно встановленої відповідальності службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та фізичних осіб за невиконання або неналежне виконання адвокатського запиту і заяви (клопотання) про надання речей	—
	г) інше (наведіть власний варіант відповіді)	208 40%

12.	Чи доцільно, на Вашу думку, нормативно закріпити право потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на здійснення тимчасового доступу до речей і документів у порядку, визначеному нормами глави 15 КПК України?	а) так	347 66,7%
		б) ні	173 33,3%
13.	Як Ви вважаєте, якими умовами характеризується допустимість речових доказів?	а) отриманням речових доказів із належного джерела	41 7,9%
		б) отриманням речових доказів належним суб'єктом	55 10,6%
		в) дотриманням встановленого законом порядку отримання речових доказів	106 20,4%
		г) забезпеченням встановленого порядку зберігання речових доказів	46 8,8%
		д) інше (наведіть власний варіант відповіді)	272 52,3%

14.	Як Ви вважаєте, чи можуть бути визнані речовими доказами у кримінальному провадженні матеріальні об'єкти, отримані уповноваженими посадовими особами у процесі здійснення адміністративної діяльності?	а) так	425 81,7%
		б) ні	95 18,3%
15.	Якщо так, то за яких умов, на Ваш погляд, матеріальні об'єкти, отримані уповноваженими посадовими особами у процесі здійснення адміністративної діяльності, можуть бути визнані речовими доказами у кримінальному провадженні?	а) у разі встановлення умов допустимості речових доказів, визначених КПК України	30 7,1%
		б) у разі встановлення умов допустимості, що впливають із норм КУпАП і Законів України, які врегульовують порядок здійснення відповідних видів адміністративної діяльності (прикордонного контролю, митного контролю, превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, тощо)	46 10,8%
		в) інше (наведіть власний варіант відповіді)	349 82,1%

16.	Як Ви вважаєте, чи можуть бути визнані речовими доказами у кримінальному провадженні матеріальні об'єкти, отримані оперативними підрозділами у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності?	а) так	368 70,8%
		б) ні	152 29,2%
17.	Якщо так, то за яких умов, на Ваш погляд, матеріальні об'єкти, отримані оперативними підрозділами у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, можуть бути визнані речовими доказами у кримінальному провадженні?	а) у разі встановлення умов допустимості речових доказів, визначених КПК України	39 10,6%
		б) у разі встановлення умов допустимості, що випливають із норм Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і підзаконних нормативно-правових актів, які врегульовують порядок проведення відповідних оперативно-розшукових заходів (контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок тощо)	47 12,8%
		в) інше (наведіть власний варіант відповіді)	282 76,6%

18.	Чи доцільно, на Вашу думку, закріпити у КПК України, по аналогії з ЦПК України і КАС України, обов'язок суду повідомляти учасників судового провадження про проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням?	а) так	468 90%
		б) ні	52 10%
19.	Як Ви вважаєте, які способи фіксації результатів огляду речових доказів за їх місцезнаходженням виступають більш оптимальними?	а) складення протоколу огляду речових доказів за їх місцезнаходженням з обов'язковою фіксацією його результатів технічними засобами	357 68,7%
		б) складення протоколу огляду речових доказів за їх місцезнаходженням із фіксацією його результатів технічними засобами за власною ініціативою суду	102 19,6%
		в) складення протоколу огляду речових доказів за їх місцезнаходженням з обов'язковою фіксацією його результатів технічними засобами за	61 11,7%

		клопотанням учасників судового провадження	
		г) інше (наведіть власний варіант відповіді)	—
20.	За яких, на Вашу думку, умов, окрім визначених у ч. 6 ст. 100 КПК України, є можливою передача речових доказів власнику (законному володільцю) на відповідальне зберігання?	а) заявлення учасником кримінального провадження, заінтересованим у передачі речових доказів на відповідальне зберігання, відповідного клопотання	28 5,4%
		б) підтвердження прав особи на речі, які виступають речовими доказами і щодо передачі яких на відповідальне зберігання заявлене клопотання	31 6%
		в) доведення власником (законним володільцем) можливості забезпечення належних умов зберігання речових доказів	32 6,1%
		г) інше (наведіть власний варіант відповіді)	429 82,5%
21.	Як Ви вважаєте, яким чином підлягає процесуальному оформленню під час досудового розслідування передача речових доказів на	а) шляхом прийняття постанови про їх передачу на зберігання (відповідальне зберігання)	27 5,2%
		б) шляхом складання протоколу передачі речових доказів на зберігання (відповідальне зберігання)	—

	зберігання (відповідальне зберігання)?	в) шляхом складання акту їх приймання-передачі на зберігання (відповідальне зберігання)	37 7,1%
		г) шляхом відібрання від особи, якій передаються речові докази, письмового зобов'язання щодо їх збереження	20 3,9%
		д) шляхом укладення із власником (законним володільцем) договору їх зберігання (відповідального зберігання)	11 2,1%
		е) інше (наведіть власний варіант відповіді)	425 81,7%
22.	До якого моменту, на Вашу думку, підлягають зберігання речові докази?	а) до моменту набрання законної сили процесуальним рішенням, яким закінчується кримінальне провадження та в якому вирішено питання про спеціальну конфіскацію або долю речових доказів, а у разі існування спору про належність речей, що підлягають поверненню, – до моменту набрання законної сили рішенням суду, постановленим за результатами його розгляду у порядку цивільного судочинства	118 22,7%
		б) до моменту фактичного виконання процесуального рішення,	402 77,3%

		яким закінчується кримінальне провадження та в якому вирішено питання про спеціальну конфіскацію або долю речових доказів, а у разі існування спору про належність речей, що підлягають поверненню, – до моменту фактичного виконання рішення суду, постановленого за результатами його розгляду у порядку цивільного судочинства	
		в) інше (наведіть власний варіант відповіді)	—
23.	Як Ви вважаєте, в яких випадках суд апеляційної інстанції вправі змінити рішення про долю речових доказів, ухвалене судом першої інстанції?	а) у разі проведення судом апеляційної інстанції повторного дослідження обставин, встановлених під час кримінального провадження	128 24,6%
		б) у разі огляду судом апеляційної інстанції речових доказів, поданих або витребуваних під час апеляційного розгляду у порядку, визначеному у КПК України	386 74,2%
		в) інше (наведіть власний варіант відповіді)	6 1,2%
24.	Яке рішення, на Вашу думку, вправі ухвалити	а) змінити судові рішення суду першої інстанції і визначити долю	148 28,5%

	суд апеляційної інстанції щодо долі речових доказів у разі, якщо воно не вирішувалося судом першої інстанції?	речових доказів	
		б) рекомендувати суду першої інстанції, яким не було вирішене питання про долю речових доказів під час ухвалення судового рішення, самостійно прийняти рішення з цього питання	372 71,5%
		в) інше (наведіть власний варіант відповіді)	—
25.	Як Ви вважаєте, чи вправі під час виконання вироку суддя суду, який його ухвалив, за клопотанням учасників кримінального провадження вирішити питання про долю речових доказів, якщо воно не вирішувалося під час судового провадження?	а) так	406 78,1%
		б) ні	114 21,9%
26.	Якщо так, то яким чином, на Ваш погляд, суддя повинен процесуально	а) шляхом внесення відповідних доповнень до мотивувальної та резолютивної частин вироку	381 72,3%
		б) шляхом постановлення ухвали	139

	оформити ухвалене рішення з питання про долю речових доказів?	про виправлення описок у судовому рішенні	26,7%
		в) інше (наведіть власний варіант відповіді)	—
27.	Як Ви вважаєте, яка шкода підлягає відшкодуванню власнику (законному володільцю) у разі втрати або пошкодження речових доказів?	а) майнова шкода, яку становить пряма шкода, завдана їх втратою або пошкодженням	28 5,4%
		б) майнова шкода, яку становить пряма шкода, завдана їх втратою або пошкодженням, і неотримані доходи	45 8,6%
		в) майнова шкода, яку становить пряма шкода, завдана їх втратою або пошкодженням, та моральна шкода	84 16,2%
		г) майнова шкода, яку становить пряма шкода, завдана їх втратою або пошкодженням, і неотримані доходи, а також моральна шкода	363 69,8%
		д) інше (наведіть власний варіант відповіді)	—

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографія:

1. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.

Рецензії: Лоскутов Т.О. Рецензія на монографію С.О. Ковальчука «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи». *Форум права*: Електронне наукове фахове видання. 2018. №1. С. 119-121. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_1_18.pdf; Тітко І.А. Рецензія на монографію С.О. Ковальчука «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи». *Наше право*. 2018. №1. С. 204-205.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Вип. 29. Том 2. С. 170-173.

3. Ковальчук С.О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2014. №2 (10). С. 1-21. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kosdso.pdf>.

4. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування. *Науковий вісник Херсонського*

державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 5. Том 3. С. 140-145.

5. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів у теорії кримінального процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*: Електронне наукове видання. Запоріжжя. 2014. Вип. 6. С. 206-209. URL: http://lsej.org.ua/6_2014/57.pdf.

6. Ковальчук С.О. Витребування та отримання речей як спосіб участі сторони захисту у формуванні речових доказів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3 (6). С. 248-257.

7. Ковальчук С.О. Участь потерпілого, його представника й законного представника у формуванні речових доказів. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія «Юридичні науки». 2014. №4 (II). С. 274-281.

8. Ковальчук С.О. Участь сторони захисту у формуванні речових доказів. *Право і суспільство*. 2015. №3. Ч. 3. С. 182-188.

9. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Том XV. С. 200-210.

10. Ковальчук С.О. Умови передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. №5. С. 210-217.

11. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням. *Журнал східноєвропейського права*: Електронне науково-практичне видання. 2015. №22. С. 48-54. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf.

12. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів. *Право і суспільство*. 2015. №6-2. С. 188-194.

13. Ковальчук С.А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины. *Європейські перспективи*. 2015. №7. С. 107-113.

14. Ковальчук С.О. Процесуальне оформлення передачі стороною обвинувачення речових доказів на зберігання та відповідальне зберігання. *Право.ua*. 2015. №4. С. 107-113.

15. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. Вип. 35. Ч. II. Том 3. С. 132-135.

16. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2015. Вип. 18. Том 2. С. 130-132.

17. Ковальчук С.О. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №3. С. 56-62.

18. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Том XVI. С. 309-321.

19. Ковальчук С.О. Співвідношення речових доказів і зразків для експертизи у кримінальному провадженні. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. №9. С. 149-155.

20. Ковальчук С.О. Процесуальна форма речових доказів у кримінальному провадженні. *Право.ua*. 2016. №3. С. 157-164.

21. Ковальчук С.О. Речові докази в кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн мусульманської правової системи. *Право і суспільство*. 2016. №5. С. 168-173.

22. Ковальчук С.О. Поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн континентальної (романо-германської) правової системи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. №3. С. 104-109.

23. Ковальчук С.О. Зміст речових доказів у кримінальному провадженні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Том XVIII. С. 87-101.

24. Ковальчук С.О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування. *Вісник Чернівецького університету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 3. С. 158-171.

25. Ковальчук С.О. Аналіз, синтез і співставлення з іншими доказами як способи перевірки речових доказів під час кримінального провадження. *Верховенство права*. 2017. №5. С. 78-84.

26. Ковальчук С.О. Належність речових доказів у кримінальному провадженні. *Наше право*. 2017. №4. С. 94-101.

27. Ковальчук С.О. Методологія вчення про речові докази у кримінальному процесі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2017. №4 (16). С. 184-190.

28. Ковальчук С.О. Поняття та загальна характеристика вчення про речові докази у кримінальному процесі. *Право.ua*. 2017. №3. С. 100-106.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав з юридичного напрямку:

29. Ковальчук С.А. Критерии классификации доказательств в теории уголовного процесса и обоснованность их использования для типологии вещественных доказательств. *Jurnalul juridic national: teorie și practică* (Republica Moldova). 2014. №6 (10). P. 242-247.

30. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів за їх зв'язком з подією кримінального правопорушення. *European political and law discourse* (Czech Republic). 2014. Issue 6. Volume 1. P. 691-698.

31. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним законодавством

України. *Visegrad journal on human rights* (Slovak Republic). 2016. Issue 2. Part 2. P. 82-87.

32. Ковальчук С.А. Вещественные доказательства в уголовном процессуальном законодательстве и доктрине уголовного процесса стран англосаксонской правовой системы. *Legea si Viata* (Republica Moldova). 2016. Nr 11/2. P. 42-46.

33. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом. *Visegrad journal on human rights* (Slovak Republic). 2017. Issue 4. Volume 1. P. 68-72.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

34. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 196-199.

35. Ковальчук С.А. Свойства вещественных доказательств в уголовном производстве. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов: материалы Международной научно-практической конференции* (г. Кишинев, Республика Молдова, 7-8 ноября 2014 года): в 2 ч. Ч. 2. Кишинев: Cetatea de Sus, 2014. С. 177-179.

36. Ковальчук С.О. Оцінка допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 року). Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2014. С. 195-197.

37. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування. *Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: збірник матеріалів Інтернет-конференції* (м. Київ,

28 листопада 2014 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2014. С. 107-109.

38. Ковальчук С.А. Основания признания вещественных доказательств недопустимыми в Модельном УПК и национальном уголовно-процессуальном законодательстве государств-участников СНГ. *Достижения, проблемы и перспективы развития уголовно-процессуального законодательства Республики Таджикистан*: материалы международной научно-практической конференции (г. Душанбе, Республика Таджикистан, 3 декабря 2014 года). Душанбе: Ирфон, 2014. С. 123-130.

39. Ковальчук С.О. Порядок зберігання речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, та повернення їх запитуваній стороні. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. С. 89-94.

40. Ковальчук С.О. Вилучення речей у ході тимчасового доступу до них як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення. *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 року). Харків: ХНУВС, 2014. С. 67-69.

41. Ковальчук С.О. Похідні речові докази у кримінальному процесі України. *Právna veda a prax v treťom tisícročí: zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie* (Košice, Slovenská Republika, 27-28 február 2015). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. P. 177-179.

42. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 квітня

2015 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 76-79.

43. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми*: збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. С. 92-97.

44. Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року): у 2 т. Т. 2. Одеса: Юридична література, 2015. С. 327-329.

45. Ковальчук С.А. Материальные носители секретной информации как вещественные доказательства и особенности их хранения в ходе досудебного производства. *Современные проблемы и перспективы развития досудебного производства по материалам и уголовным делам*: материалы Международной научно-практической конференции (г. Минск, Республика Беларусь, 29 мая 2015 года). Минск: Академия МВД, 2015. С. 71-74.

46. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у кримінальному провадженні. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 230-233.

47. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2016 року). Том 1. Тернопіль: Вектор, 2016. С. 316-318.

48. Ковальчук С.А. Понятие вещественных доказательств по УПК Украины: обоснованность нормативного определения. *O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic: materialele conferinței internaționale științifico-practice* (Chișinău, 25-26 martie 2016). Chișinău: Cetatea de Sus, 2016. P. 192-195.

49. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у кримінальному провадженні: зміст правової категорії. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: збірник матеріали п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 року). Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2016. С. 171-174.

50. Ковальчук С.О. Співвідношення документів-доказів і документів-речових доказів у кримінальному провадженні. *Від громадянського суспільства до правової держави: матеріали XII Міжнародної наукової конференції молодих вчених та студентів* (м. Харків, 22 квітня 2016 року). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. С. 164-167.

51. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженим осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: матеріали Міжнародного науково-практичного симпозіуму* (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. С. 89-92.

52. Ковальчук С.О. Основні способи використання речових доказів під час досудового розслідування. *Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 7 грудня 2016 року). Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 87-90.

53. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії»). *Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: збірник*

матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). Івано-Франківськ: Видавець Голіней О.М., 2016. С. 73-77.

54. Ковальчук С.О. Ознаки речових доказів в українській доктрині кримінального процесу. *Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine*: International scientific-practical conference (Sandomierz, Poland, 27-28 January 2017). Р. 184-187.

55. Ковальчук С.А. Освидетельствование в системе способов собирания вещественных доказательств стороной обвинения по УПК Украины. *Әубәкіров оқулары: халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары* (г. Алматы, Қазақстан Республикасы, 19 ақпан 2017 ж.). Алматы: Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясы, ҒЗЖРБЖҰБ, 2017. С. 199-200.

56. Ковальчук С.О. Дослідження речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 року). У 2-х т. Т. 2. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 373-375.

57. Ковальчук С.О. Використання речових доказів слідчим суддею для обґрунтування процесуальних рішень. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування*: збірник тез Науково-практичного семінару (м. Львів, 01 грудня 2017 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 54-57.

58. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні допустимості матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 08 грудня 2017 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2017. С. 29-33.

59. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення адміністративної діяльності. *Проблеми притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення покарання за скоєні правопорушення*: матеріали Науково-практичної конференції (м. Чернівці, 22 грудня 2017 року). Чернівці, 2017. С. 91-94.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

60. Ковальчук С.О., Крет Г.Р. Коментар до Глави 40. Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х: Одиссей, 2013. С. 898-909.

61. Ковальчук С.А., Крет Г.Р. Комментарий к Главе 40. Уголовное производство, содержащее сведения, составляющие государственную тайну. Уголовный процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. Отв. ред.: С.В. Кивалов, С.Н. Мищенко, В.Ю. Захарченко. Х: Одиссей, 2013. С. 966-978.

62. Ковальчук С.О. Процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2 (6). С. 190-195.

63. Ковальчук С.О., Крет Г.Р. Матеріальні носії секретної інформації: поняття, види і порядок зберігання під час кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Том XIII. С. 410-419.

64. Ковальчук С.О. Фактичні дані, що містяться у документах, як похідний доказ та межі їх використання у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 2 (5). С. 235-244.

65. Ковальчук С.О. Особливості оцінки доказів судом апеляційної інстанції. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції* (27 листопада 2013 року, м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 415-419.

Відомості про апробацію результатів дисертації

Основні результати наукового дослідження оприлюднено на 26 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, симпозіумах, семінарах та круглих столах, зокрема:

1) всеукраїнській науково-практичній конференції «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Херсон, 10-11.10.2014 р.) – заочна участь;

2) міжнародній науково-практичній конференції «Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов» (м. Кишинів, Республіка Молдова, 07-08.11.2014 р.) – заочна участь;

3) міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Ужгород, 14-15.11.2014 р.) – особиста участь;

4) науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні» (м. Київ, 28.11.2014 р.) – заочна участь;

5) міжнародній науково-практичній конференції «Достижения, проблемы и перспективы развития уголовно-процессуального законодательства Республики Таджикистан» (м. Душанбе, Республіка Таджикистан, 03.12.2014 р.) – заочна участь;

6) III всеукраїнському науково-практичному семінарі «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, 04.12.2014 р.) – особиста участь;

7) міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики» (м. Харків, 05.12.2014 р.) – заочна участь;

8) міжнародній науковій конференції «Právna veda a prax v treťom tisícročí» (м. Кошице, Словацька Республіка, 27-28.02.2015 р.) – заочна участь;

9) всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 17.04.2015 р.) – особиста участь;

10) четвертій всеукраїнській науково-практичній конференції «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 24-25.04.2015 р.) – особиста участь;

11) міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15-16.05.2015 р.) – особиста участь;

12) міжнародній науково-практичній конференції «Современные проблемы и перспективы развития досудебного производства по материалам и уголовным делам» (м. Мінськ, Республіка Білорусь, 29.05.2015 р.) – заочна участь;

13) всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України» (м. Одеса, 26.11.2015 р.) – заочна участь;

14) VI міжнародній науково-практичній конференції «Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи» (м. Київ, 26.02.2016 р.) – заочна участь;

15) міжнародній науково-практичній конференції «O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic» (м. Кишинів, Республіка Молдова, 25-26.03.2016 р.) – заочна участь;

16) п'ятій всеукраїнській науково-практичній конференції «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 15.04.2016 р.) – особиста участь;

17) XII міжнародній науковій конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 22.04.2016 р.) – заочна участь;

18) міжнародному науково-практичному симпозіумі «Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства» (м. Івано-Франківськ, 18-19.11.2016 р.) – особиста участь;

19) всеукраїнській науково-практичній конференції «Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні» (м. Дніпро, 07.12.2016 р.) – заочна участь;

20) всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів» (м. Івано-Франківськ, 09.12.2016 р.) – особиста участь;

21) міжнародній науково-практичній конференції «Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine» (м. Сандомир, Республіка Польща, 27-28.01.2017 р.) – заочна участь;

22) міжнародній науково-практичній конференції «Әубәкіров окулары» (м. Алмати, Республіка Казахстан, 19.02.2017 р.) – заочна участь;

23) міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19.05.2017 р.) – особиста участь;

24) науково-практичному семінарі «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (м. Львів, 01.12.2017 р.) – заочна участь;

25) VI всеукраїнському науково-практичному семінарі «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, 08.12.2017 р.) – особиста участь;

26) науково-практичній конференції «Проблеми притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення покарання за скоєні правопорушення» (м. Чернівці, 22.12.2017 р.) – особиста участь.

**Акти про впровадження наукових розробок
дисертаційного дослідження С.О. Ковальчука
на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному
процесі: теоретико-правові та практичні основи»
на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

1) у науково-дослідну діяльність (Акт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 27.12.2017 р.);

2) у правотворчу діяльність (Лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 22.02.2018 р. № 04-18/11-305);

3) у правозастосовну діяльність судів, органів досудового розслідування й адвокатури (Акт Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 27.03.2018 р. № 101/0/158-18, Акт Апеляційного суду Івано-Франківської області від 30.01.2018 р., Акт Апеляційного суду Чернівецької області від 16.04.2018 р.; Акт Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України від 04.12.2017 р., Акт Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Івано-Франківської області від 17.01.2018 р.);

4) у навчальний процес (Акт Інституту кримінально-виконавчої служби України від 06.02.2018 р., Акт Національного університету «Одеська юридична академія» від 22.12.2017 р., Акт Приватного вищого навчального закладу «Університет Короля Данила» від 15.12.2017 р., Акт Чернівецького регіонального відділення Національної школи суддів України від 12.02.2018 р.).

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. завідувача
докторантури та аспірантури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент
 О.Ф. Кобзар
27 грудня 2017 року

АКТ

27 грудня 2017 р.

м. Дніпро

Про впровадження у наукову діяльність
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ результатів дослідження
здобувача Ковальчука С.О.

Комісія у складі:

Голови: декана факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування, кандидата
юридичних наук, доцента, полковника поліції
Обшарова С.В.

членів комісії: старшого наукового співробітника відділу
організації наукової роботи, кандидата
юридичних наук, старшого наукового
співробітника, підполковника поліції
Березняка В.С.

професора кафедри кримінального права та
кримінології факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування доктора
юридичних наук, доцента, майора поліції
Шаблисто В.В.

розглянувши результати дисертаційного дослідження Ковальчука
Сергія Олександровича на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному
процесі: теоретико-правові та практичні основи», підготовленого на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність у вигляді циклу статей:

1. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. – Том 2. – С. 170-173.
2. Ковальчук С.О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2 (10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kosdso.pdf>
3. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5. – Том 3. – С. 140-145.
4. Ковальчук С.А. Критерии классификации доказательств в теории уголовного процесса и обоснованность их использования для типологии вещественных доказательств / С.А. Ковальчук // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – Chișinău, 2014. – № 6 (10). – P. 242-247.
5. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів у теорії кримінального процесу / С.О. Ковальчук // Юридичний науковий електронний журнал: Електронне наукове видання. – Запоріжжя, 2014. – Вип. 6. – С. 206-209 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/6_2014/57.pdf
6. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів за їх зв'язком з подією кримінального правопорушення / С.О. Ковальчук // Evropský politický a právní diskurz. – Svazek 1, Vydání 6. – Brno, 2014. – P. 691-698.
7. Ковальчук С.О. Витребування та отримання речей як спосіб участі сторони захисту у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Прикарпатський юридичний вісник. – 2014. – Вип. 3 (6). – С. 248-257.
8. Ковальчук С.О. Участь потерпілого, його представника й законного представника у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – № 4 (II). – С. 274-281.
9. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку / С.О. Ковальчук // Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 196-199.
10. Ковальчук С.О. Оцінка допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва / С.О. Ковальчук // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 року). – Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2014. – С. 195-197.
11. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: Збірник матеріалів Інтернет-

конференції (м. Київ, 28 листопада 2014 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 107-109.

12. Ковальчук С.О. Порядок зберігання речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, та повернення їх запитуваній стороні / С.О. Ковальчук // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. – С. 89-94.

13. Ковальчук С.О. Вилучення речей у ході тимчасового доступу до них як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 року). – Харків: ХНУВС, 2014. – С. 67-69.

14. Ковальчук С.О. Участь сторони захисту у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 3. – Ч. 3. – С. 182-188.

15. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XV. – С. 200-210.

16. Ковальчук С.О. Умови передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 5. – С. 210-217.

17. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням / С.О. Ковальчук // Журнал східноєвропейського права: Електронне науково-практичне видання. – 2015. – № 22. – С. 48-54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf

18. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 188-194.

19. Ковальчук С.А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины / С.А. Ковальчук // Європейські перспективи. – 2015. – № 7. – С. 107-113.

20. Ковальчук С.О. Процесуальне оформлення передачі стороною обвинувачення речових доказів на зберігання та відповідальне зберігання / С.О. Ковальчук // Право.ua. – 2015. – № 4. – С. 107-113.

21. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35. – Ч. II. – Том 3. – С. 132-135.

22. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – Вип. 18. – Том 2. – С. 130-132.

23. Ковальчук С.О. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 3. – С. 56-62.

24. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XVI. – С. 309-321.

25. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду / С.О. Ковальчук // Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: Збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 76-79.

26. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів / С.О. Ковальчук // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. – С. 92-97.

27. Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року): у 2 т. – Т. 2. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 327-329.

28. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 230-233.

29. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним законодавством України / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2016. – Issue 2. – Part 2. – P. 82-87.

30. Ковальчук С.О. Співвідношення речових доказів і зразків для експертизи у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – № 9. – С. 149-155.

31. Ковальчук С.А. Вещественные доказательства в уголовном процессуальном законодательстве и доктрине уголовного процесса стран

англосаксонської правової системи / С.А. Ковальчук // *Legea si Viata*. – Chişinău, 2016. – Nr 11/2. – P. 42-46.

32. Ковальчук С.О. Процесуальна форма речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // *Право.ua*. – 2016. – № 3. – С. 157-164.

33. Ковальчук С.О. Речові докази в кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн мусульманської правової системи / С.О. Ковальчук // *Право і суспільство*. – 2016. – № 5. – С. 168-173.

34. Ковальчук С.О. Поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн континентальної (романо-германської) правової системи / С.О. Ковальчук // *Прикарпатський юридичний вісник*. – 2016. – № 3. – С. 104-109.

35. Ковальчук С.О. Зміст речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. – 2016. – Том ХVІІІ. – С. 87-101.

36. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С.О. Ковальчук // *Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2016 року). Том 1*. – Тернопіль: Вектор, 2016. – С. 316-318.

37. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у кримінальному провадженні: зміст правової категорії / С.О. Ковальчук // *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 року)*. – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2016. – С. 171-174.

38. Ковальчук С.О. Співвідношення документів-доказів і документів-речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // *Від громадянського суспільства – до правової держави: Матеріали XII Міжнародної наукової конференції молодих вчених та студентів (м. Харків, 22 квітня 2016 року)*. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 164-167.

39. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженими осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України / С.О. Ковальчук // *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: Матеріали Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року)*. – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – С. 89-92.

40. Ковальчук С.О. Основні способи використання речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // *Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 7 грудня 2016 року)* / Ред. кол.: О.Ф. Кобзар, В.В. Рогальська, А.Г. Гаркуша. – Дніпро:

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. – С. 87-90.

41. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії») / С.О. Ковальчук // Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). – Івано-Франківськ: Видавник Голіней О.М., 2016. – С. 73-77.

42. Ковальчук С.О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Вісник Чернівецького університету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2017. – Вип. 3. – С. 158-171.

43. Ковальчук С.О. Аналіз, синтез і співставлення з іншими доказами як способи перевірки речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Верховенство права. – 2017. – № 5. – С. 78-84.

44. Ковальчук С.О. Належність речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Наше право. – 2017. – № 4. – С. 94-101.

45. Ковальчук С.О. Методологія вчення про речові докази у кримінальному процесі / С.О. Ковальчук // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. – 2017. – № 4 (16). – С. 184-190.

46. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2017. – Issue 4 (volume 1). – P. 68-72.

47. Ковальчук С.О. Ознаки і властивості речових доказів: співвідношення понять / С.О. Ковальчук // Теорія та практика кримінального процесуального доказування: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Івано-Франківськ, 24 березня 2017 року). – Івано-Франківськ, 2017. – С. 78-80.

48. Ковальчук С.О. Дослідження речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування / С.О. Ковальчук // Традиції та новачі юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 року). У 2-х т. – Т. 2. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 373-375.

49. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні допустимості матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення оперативно-розшукової діяльності / С.О. Ковальчук // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 08 грудня 2017 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2017. – С. 29-33.

відповідно до вимог Положення про організацію НД і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154, склала цей акт про те, що представлені матеріали мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість, а отже можуть бути використані у науково-дослідній діяльності науково-педагогічного складу, докторантів, ад'юнктів і здобувачів Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, проведенні подальших наукових досліджень.

Голова комісії:

С.В. Обшалов

Члени комісії:

В.С. Березняк

В.В. Шаблистий

Підпис

Обшалов С.В. Березняк В.С. Шаблистий В.В.

ЗАСВІДЧУЮ

фахівець відділу кадрового забезпечення
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Розглянуто

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-18/11-305

"22" листопада 201 8 р.

Доценту кафедри кримінальної
юстиції Чернівецького
юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Ковальчук С.О.

вул. Чорновола, 6.71А, кв.7,
м. Івано-Франківськ, 76005

Шановна пані Ковальчук!

Повідомляємо, що Ваші пропозиції Комітетом отримані та доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

З повагою

**Перший заступник
Голови Комітету**

М. Паламарчук

1875100

ВЕРХОВНИЙ СУД

КАСАЦІЙНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД

вул. П. Орлика, 4а, м. Київ, 01043, код ЄДРПОУ 41721784

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

Комісія у складі: заступника голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Щепоткіної В.В., судді Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Кишакевича Л.Ю., начальника правового управління (III) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду Хім'яка Ю.Б., склала цей акт про те, що комісією розглянуто окремі результати дисертаційного дослідження доцента кафедри кримінальної юстиції Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» Ковальчука Сергія Олександровича на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи».

Комісія вважає, що зазначені в дисертаційному дослідженні пропозиції та висновки, які стосуються формування, використання, зберігання речових доказів і вирішення питання про них під час кримінального провадження, а також врахування сформованих у практиці Європейського суду з прав людини правових стандартів формування та використання речових доказів і забезпечення права власності на матеріальні об'єкти, вилучені в якості речових доказів, є доцільними та обґрунтованими, а також можуть бути враховані Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду під час здійснення вивчення судової практики та підготовки рекомендаційних роз'яснень судам нижчого рівня в порядку ст. 44 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду,
кандидат юридичних наук

В. Щепоткіна

Суддя Другої судової палати
Касаційного кримінального суду
у складі Верховного Суду,
кандидат юридичних наук

Л. Кишакевич

Начальник правового управління (III)
департаменту аналітичної та правової
роботи апарату Верховного Суду,
кандидат юридичних наук

Ю. Хім'як

ВЕРХОВНИЙ СУД
Касаційний кримінальний суд
вих № 101/0/158-18 від 27.03.2018

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Голова
 Апеляційного суду
 Івано-Франківської області
 Б.М. Гриновецький
 «30» січня 2018 р.

АКТ
впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
Ковальчука Сергія Олександровича
на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі:
теоретико-правові та практичні основи»
у практичну діяльність Апеляційного суду Івано-Франківської області

Комісією у складі: голови – судді Апеляційного суду Івано-Франківської області, секретаря судової палати з розгляду кримінальних справ Б.І. Кукурудза, членів комісії: судді Апеляційного суду Івано-Франківської області О.П. Васильєва, судді Апеляційного суду Івано-Франківської області В.П. Гандзюка, опрацьовано наукові розробки дисертаційного дослідження доцента кафедри кримінальної юстиції Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» С.О. Ковальчука за темою: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи» (спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність), у вигляді монографії, наукових статей у фахових виданнях і тез у збірниках наукових праць, а саме:

1. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія / С.О. Ковальчук. – Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. – 618 с.

2. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. – Том 2. – С. 170-173.

3. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку / С.О. Ковальчук // Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 196-199.

4. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час

кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XV. – С. 200-210.

5. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням / С.О. Ковальчук // Журнал східноєвропейського права: Електронне науково-практичне видання. – 2015. – № 22. – С. 48-54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf

6. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 188-194.

7. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35. – Ч. II. – Том 3. – С. 132-135.

8. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – Вип. 18. – Том 2. – С. 130-132.

9. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XVI. – С. 309-321.

10. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду / С.О. Ковальчук // Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: Збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 76-79.

11. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів / С.О. Ковальчук // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. – С. 92-97.

12. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним законодавством України / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2016. – Issue 2. – Part 2. – P. 82-87.

13. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженими осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України / С.О. Ковальчук // Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: Матеріали Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-

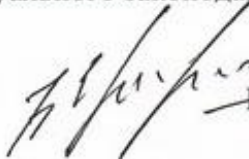
Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – С. 89-92.

14. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії») / С.О. Ковальчук // Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). – Івано-Франківськ: Видавник Голіней О.М., 2016. – С. 73-77.

15. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2017. – Issue 4 (volume 1). – P. 68-72.

За результатами опрацювання вказаних наукових праць комісія вважає, що викладені у дисертаційному дослідженні С.О. Ковальчука пропозиції та висновки є слушними, мають необхідний теоретичний рівень і практичну значимість, виступають науково обґрунтованими та можуть бути рекомендовані для практичного використання у діяльності суддів Апеляційного суду Івано-Франківської області під час здійснення правосуддя у кримінальних справах і надання місцевим судам методичної допомоги у застосуванні кримінального процесуального законодавства.

Голова комісії:

 Б.І. Кукурудз

Члени комісії:

 О.П. Васильєв
 В.П. Гандзюк

*Підпис виконуючого
обов'язки голови суду засвідчую*

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.о. Голови

Апеляційного суду
Чернівецької області

В.Я. Марчак

16 квітня 2018 р.

АКТ

**впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
Ковальчука Сергія Олександровича
на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі:
теоретико-правові та практичні основи»
у практичну діяльність Апеляційного суду Чернівецької області**

Комісія у складі: голови – судді-спікера судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Чернівецької області В.П. Потоцького, членів комісії: судді судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Чернівецької області Дембіцької О.О., судді судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Чернівецької області Станковської Г.А., склала цей акт про те, що наукові публікації за результатами дисертаційного дослідження С.О. Ковальчука на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи» використовуються у практичній діяльності Апеляційного суду Чернівецької області.

Зокрема, суддями судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Чернівецької області використовуються наукові праці С.О. Ковальчука у вигляді монографії, наукових статей у фахових виданнях і тез у збірниках наукових праць, а саме:

1. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія / С.О. Ковальчук. – Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. – 618 с.

2. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. – Том 2. – С. 170-173.

3. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку / С.О. Ковальчук // Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 196-199.

4. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального

провадження / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XV. – С. 200-210.

5. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням / С.О. Ковальчук // Журнал східноєвропейського права: Електронне науково-практичне видання. – 2015. – № 22. – С. 48-54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf

6. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 188-194.

7. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35. – Ч. II. – Том 3. – С. 132-135.

8. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – Вип. 18. – Том 2. – С. 130-132.

9. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XVI. – С. 309-321.

10. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду / С.О. Ковальчук // Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: Збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 76-79.

11. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів / С.О. Ковальчук // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. – С. 92-97.

12. Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року): у 2 т. – Т. 2. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 327-329.

13. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 230-233.

14. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним законодавством України / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2016. – Issue 2. – Part 2. – P. 82-87.

15. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженим осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України / С.О. Ковальчук // Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: Матеріали Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – С. 89-92.

16. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії») / С.О. Ковальчук // Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). – Івано-Франківськ: Видавник Голіней О.М., 2016. – С. 73-77.

17. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2017. – Issue 4 (volume 1). – P. 68-72.

18. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні допустимості матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення оперативно-розшукової діяльності / С.О. Ковальчук // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 08 грудня 2017 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2017. – С. 29-33.

19. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення адміністративної діяльності / С.О. Ковальчук // Проблеми притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення покарання за скоєні правопорушення: Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (м. Чернівці, 22 грудня 2017 року). – Чернівці, 2017. – С. 91-94.

Голова комісії:

В.П. Потоцький

Члени комісії:

О.О. Дембіцька

Підписи голови та членів комісії засідання
начальник відділу
 управління персоналом
 Апеляційного суду
 Чернівецької області
Підписи
 16 04 2018

Г.А. Станковська

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник

Генерального прокурора

державний радник юстиції 3 класу

Ю.Столярчук

«24» грудня 2017 р.

АКТ

щодо можливості впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Ковальчука Сергія Олександровича за темою: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи» у практичну діяльність органів прокуратури України

Комісією у складі: начальника організаційно-методичного відділу Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України Луканьової Г.А. та заступника начальника організаційно-методичного відділу Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України Ушатого Ю.М. опрацьовано наукові розробки дисертаційного дослідження доцента кафедри кримінальної юстиції Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» Ковальчука Сергія Олександровича за темою: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи» (спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність), у вигляді наукових статей у фахових виданнях, наукових тез у збірниках наукових праць та інших юридичних джерелах, передусім такі:

1. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5. – Том 3. – С. 140-145.

2. Ковальчук С.О. Оцінка допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва / С.О. Ковальчук // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 року). – Ужгород: ФОП Брежа А.Е., 2014. – С. 195-197.

3. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: Збірник матеріалів Інтернет-конференції (м. Київ, 28 листопада 2014 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 107-109.

4. Ковальчук С.О. Порядок зберігання речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, та повернення їх запитуваній стороні / С.О. Ковальчук // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. – С. 89-94.

5. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XV. – С. 200-210.

6. Ковальчук С.О. Умови передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 5. – С. 210-217.

7. Ковальчук С.А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины / С.А. Ковальчук // Європейські перспективи. – 2015. – № 7. – С. 107-113.

8. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XVI. – С. 309-321.

9. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 230-233.

10. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С.О. Ковальчук // Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2016 року). Том 1. – Тернопіль: Вектор, 2016. – С. 316-318.

11. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії») / С.О. Ковальчук // Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). – Івано-Франківськ: Видавник Голіней О.М., 2016. – С. 73-77.

12. Ковальчук С.О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Вісник Чернівецького університету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2017. – Вип. 3. – С. 158-171.

13. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2017. – Issue 4 (volume 1). – P. 68-72.

14. Ковальчук С.А. Освидетельствование в системе способов собирания вещественных доказательств стороной обвинения по УПК Украины / С.А. Ковальчук // Әубәкіров окулары: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары (Алматы, Қазақстан Республикасы, 19 ақпан 2017 ж.) – Алматы: Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясы, ҚЗЖРБЖҰБ, 2017. – С. 199-200.

В них викладені практичні рекомендації з питань вдосконалення та правильного застосування норм кримінального процесуального законодавства України, що врегульовують процесуальний порядок збирання, перевірки й оцінки речових доказів під час досудового розслідування та визначають умови і гарантії забезпечення недоторканності права власності на матеріальні об'єкти, вилучені в якості речових доказів у кримінальному провадженні, зокрема

За результатами опрацювання комісія вважає, що викладені у дисертаційному дослідженні Ковальчука С.О. пропозиції та висновки є слушними, мають необхідний теоретичний рівень і практичну значимість, виступають науково обґрунтованими та можуть бути рекомендовані для практичного використання у діяльності органів прокуратури при здійсненні досудового розслідування у кримінальному провадженні.

**Начальник
організаційно-методичного відділу
Головного слідчого управління
Генеральної прокуратури України**

Г.Луканьова

**Заступник начальника
організаційно-методичного відділу
Головного слідчого управління
Генеральної прокуратури України**

Ю.Ушатий

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Голова

Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії
адвокатури Івано-Франківської області

Р.Д. Попадинець

2018 р.

АКТ

**впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
С.О. Ковальчука на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному
процесі: теоретико-правові та практичні основи»
у практичну діяльність Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії
адвокатури Івано-Франківської області**

Комісія у складі: голови комісії – голови кваліфікаційної палати КДКА Івано-Франківської області І.В. Магаса, членів комісії: члена кваліфікаційної палати КДКА Івано-Франківської області О.В. Шургот, члена дисциплінарної палати КДКА Івано-Франківської області В.О. Селяніна, склала цей акт про те, що наукові публікації за результатами дисертаційного дослідження С.О. Ковальчука на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи» використовуються у практичній діяльності Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Івано-Франківської області під час організації та проведення кваліфікаційних іспитів для набуття права на зайняття адвокатською діяльністю та здійснення дисциплінарного провадження щодо адвокатів у дисциплінарних справах про дисциплінарні проступки, допущені ними під час участі у кримінальному провадженні.

Зокрема, у практичній діяльності кваліфікаційної палати КДКА Івано-Франківської області використовуються такі наукові праці С.О. Ковальчука:

1. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія / С.О. Ковальчук. – Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. – 618 с.

2. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. – Том 2. – С. 170-173.

3. Ковальчук С.О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2 (10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kosdso.pdf>

4. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5. – Том 3. – С. 140-145.

5. Ковальчук С.О. Витребування та отримання речей як спосіб участі сторони захисту у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Прикарпатський юридичний вісник. – 2014. – Вип. 3 (6). – С. 248-257.

6. Ковальчук С.О. Участь потерпілого, його представника й законного представника у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – № 4 (II). – С. 274-281.

7. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку / С.О. Ковальчук // Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 196-199.

8. Ковальчук С.О. Оцінка допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва / С.О. Ковальчук // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 року). – Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2014. – С. 195-197.

9. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: Збірник матеріалів Інтернет-конференції (м. Київ, 28 листопада 2014 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 107-109.

10. Ковальчук С.О. Порядок зберігання речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, та повернення їх запитуваній стороні / С.О. Ковальчук // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. – С. 89-94.

11. Ковальчук С.О. Вилучення речей у ході тимчасового доступу до них як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 року). – Харків: ХНУВС, 2014. – С. 67-69.

12. Ковальчук С.О. Участь сторони захисту у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 3. – Ч. 3. – С. 182-188.

13. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XV. – С. 200-210.

14. Ковальчук С.О. Умови передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 5. – С. 210-217.

15. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням / С.О. Ковальчук // Журнал східноєвропейського права: Електронне науково-практичне видання. – 2015. – № 22. – С. 48-54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf

16. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 188-194.

17. Ковальчук С.А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины / С.А. Ковальчук // Європейські перспективи. – 2015. – № 7. – С. 107-113.

18. Ковальчук С.О. Процесуальне оформлення передачі стороною обвинувачення речових доказів на зберігання та відповідальне зберігання / С.О. Ковальчук // Право.ua. – 2015. – № 4. – С. 107-113.

19. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35. – Ч. II. – Том 3. – С. 132-135.

20. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – Вип. 18. – Том 2. – С. 130-132.

21. Ковальчук С.О. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 3. – С. 56-62.

22. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XVI. – С. 309-321.

23. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду / С.О. Ковальчук // Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: Збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 76-79.

24. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів / С.О. Ковальчук // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. – С. 92-97.

25. Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року): у 2 т. – Т. 2. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 327-329.

26. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 230-233.

27. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним

законодавством України / С.О. Ковальчук // *Visegrad journal on human rights*. – Bratislava, 2016. – Issue 2. – Part 2. – P. 82-87.

28. Ковальчук С.О. Співвідношення речових доказів і зразків для експертизи у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. – 2016. – № 9. – С. 149-155.

29. Ковальчук С.О. Процесуальна форма речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // *Право.ua*. – 2016. – № 3. – С. 157-164.

30. Ковальчук С.О. Зміст речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. – 2016. – Том XVIII. – С. 87-101.

31. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С.О. Ковальчук // *Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2016 року)*. Том 1. – Тернопіль: Вектор, 2016. – С. 316-318.

32. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у кримінальному провадженні: зміст правової категорії / С.О. Ковальчук // *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріали п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 року)*. – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2016. – С. 171-174.

33. Ковальчук С.О. Співвідношення документів-доказів і документів-речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // *Від громадянського суспільства – до правової держави: Матеріали XII Міжнародної наукової конференції молодих вчених та студентів (м. Харків, 22 квітня 2016 року)*. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 164-167.

34. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженням осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України / С.О. Ковальчук // Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: Матеріали Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – С. 89-92.

35. Ковальчук С.О. Основні способи використання речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 7 грудня 2016 року) / Ред. кол.: О.Ф. Кобзар, В.В. Рогальська, А.Г. Гаркуша. – Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. – С. 87-90.

36. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії») / С.О. Ковальчук // Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). – Івано-Франківськ: Видавник Голінсей О.М., 2016. – С. 73-77.

37. Ковальчук С.О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Вісник Чернівецького університету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2017. – Вип. 3. – С. 158-171.

38. Ковальчук С.О. Аналіз, синтез і співставлення з іншими доказами як способи перевірки речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Верховенство права. – 2017. – № 5. – С. 78-84.

39. Ковальчук С.О. Надлежність речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Наше право. – 2017. – № 4. – С. 94-101.

40. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2017. – Issue 4 (volume 1). – P. 68-72.

41. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні допустимості матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення оперативно-розшукової діяльності / С.О. Ковальчук // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 08 грудня 2017 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2017. – С. 29-33.

42. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення адміністративної діяльності / С.О. Ковальчук // Проблеми притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення покарання за скоєні правопорушення: Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (м. Чернівці, 22 грудня 2017 року). – Чернівці, 2017. – С. 91-94.

Голова комісії:

I.B. Maras

Члени комісії:

O.B. Шургот

V.O. Селянін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Начальник Інституту кримінально-виконавчої служби

генерал-майор внутрішньої служби,

Є.Ю. Бараш

2018 р.

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність Ковальчука Сергія Олександровича на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи» у навчальну діяльність Інституту кримінально-виконавчої служби

Комісія у складі: голови – Стеблинської О. С., завідувача кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, кандидата юридичних наук, доцента, членів комісії: доцента кафедри Тимошенко Ю.П. та старшого викладача кафедри кандидата юридичних наук Вакулік О.А., склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Ковальчука Сергія Олександровича на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи», підготовленого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, використовуються в навчальному процесі Інституту кримінально-виконавчої служби при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Теорія судових доказів», а також у науково-дослідній роботі курсантів та слухачів.

Рекомендовано до використання у навчальному процесі наступні наукові публікації С.О. Ковальчука:

1. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. – Том 2. – С. 170-173.
2. Ковальчук С.О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2 (10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kosdso.pdf>
3. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5. – Том 3. – С. 140-145.

4. Ковальчук С.А. Критерии классификации доказательств в теории уголовного процесса и обоснованность их использования для типологии вещественных доказательств / С.А. Ковальчук // *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. – Chișinău, 2014. – № 6 (10). – P. 242-247.

5. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів у теорії кримінального процесу / С.О. Ковальчук // *Юридичний науковий електронний журнал: Електронне наукове видання*. – Запоріжжя, 2014. – Вип. 6. – С. 206-209 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsei.org.ua/6_2014/57.pdf

6. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів за їх зв'язком з подією кримінального правопорушення / С.О. Ковальчук // *Evropský politický a právní diskurz*. – Svazek 1, Vydání 6. – Brno, 2014. – P. 691-698.

7. Ковальчук С.О. Витребування та отримання речей як спосіб участі сторони захисту у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // *Прикарпатський юридичний вісник*. – 2014. – Вип. 3 (6). – С. 248-257.

8. Ковальчук С.О. Участь потерпілого, його представника й законного представника у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки»*. – 2014. – № 4 (II). – С. 274-281.

9. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку / С.О. Ковальчук // *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року)*. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 196-199.

10. Ковальчук С.О. Оцінка допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва / С.О. Ковальчук // *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 року)*. – Ужгород: ФОП Брежа А.Е., 2014. – С. 195-197.

11. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // *Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: Збірник матеріалів Інтернет-конференції (м. Київ, 28 листопада 2014 року)*. – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 107-109.

12. Ковальчук С.О. Порядок зберігання речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, та повернення їх запитуваній стороні / С.О. Ковальчук // *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 року)*. – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. – С. 89-94.

13. Ковальчук С.О. Вилучення речей у ході тимчасового доступу до них як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: Матеріали Міжнародної науково-*

практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 року). – Харків: ХНУВС, 2014. – С. 67-69.

14. Ковальчук С.О. Участь сторони захисту у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 3. – Ч. 3. – С. 182-188.

15. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XV. – С. 200-210.

16. Ковальчук С.О. Умови передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 5. – С. 210-217.

17. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням / С.О. Ковальчук // Журнал східноєвропейського права: Електронне науково-практичне видання. – 2015. – № 22. – С. 48-54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf

18. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 188-194.

19. Ковальчук С.А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины / С.А. Ковальчук // Європейські перспективи. – 2015. – № 7. – С. 107-113.

20. Ковальчук С.О. Процесуальне оформлення передачі стороною обвинувачення речових доказів на зберігання та відповідальне зберігання / С.О. Ковальчук // Право.ua. – 2015. – № 4. – С. 107-113.

21. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35. – Ч. II. – Том 3. – С. 132-135.

22. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – Вип. 18. – Том 2. – С. 130-132.

23. Ковальчук С.О. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 3. – С. 56-62.

24. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XVI. – С. 309-321.

25. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду / С.О. Ковальчук // Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції:

Збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 76-79.

26. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів / С.О. Ковальчук // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. – С. 92-97.

27. Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року): у 2 т. – Т. 2. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 327-329.

28. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 230-233.

29. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним законодавством України / С.О. Ковальчук // *Visegrad journal on human rights*. – Bratislava, 2016. – Issue 2. – Part 2. – P. 82-87.

30. Ковальчук С.О. Співвідношення речових доказів і зразків для експертизи у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – № 9. – С. 149-155.

31. Ковальчук С.А. Вещественные доказательства в уголовном процессуальном законодательстве и доктрине уголовного процесса стран англосаксонской правовой системы / С.А. Ковальчук // *Legea si Viata*. – Chişinău, 2016. – Nr 11/2. – P. 42-46.

32. Ковальчук С.О. Процесуальна форма речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // *Право.ua*. – 2016. – № 3. – С. 157-164.

33. Ковальчук С.О. Речові докази в кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн мусульманської правової системи / С.О. Ковальчук // *Право і суспільство*. – 2016. – № 5. – С. 168-173.

34. Ковальчук С.О. Поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн континентальної (романо-германської) правової системи / С.О. Ковальчук // *Прикарпатський юридичний вісник*. – 2016. – № 3. – С. 104-109.

35. Ковальчук С.О. Зміст речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2016. – Том XVIII. – С. 87-101.

36. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С.О. Ковальчук // Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2016 року). Том 1. – Тернопіль: Вектор, 2016. – С. 316-318.

37. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у кримінальному провадженні: зміст правової категорії / С.О. Ковальчук // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріали п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2016. – С. 171-174.

38. Ковальчук С.О. Співвідношення документів-доказів і документів-речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Від громадянського суспільства – до правової держави: Матеріали XII Міжнародної наукової конференції молодих вчених та студентів (м. Харків, 22 квітня 2016 року). – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 164-167.

39. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженим осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України / С.О. Ковальчук // Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: Матеріали Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – С. 89-92.

40. Ковальчук С.О. Основні способи використання речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 7 грудня 2016 року) / Ред. кол.: О.Ф. Кобзар, В.В. Рогальська, А.Г. Гаркуша. – Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. – С. 87-90.

41. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії») / С.О. Ковальчук // Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). – Івано-Франківськ: Видавець Голіней О.М., 2016. – С. 73-77.

42. Ковальчук С.О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Вісник Чернівецького університету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2017. – Вип. 3. – С. 158-171.

43. Ковальчук С.О. Аналіз, синтез і співставлення з іншими доказами як способи перевірки речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Верховенство права. – 2017. – № 5. – С. 78-84.

44. Ковальчук С.О. Належність речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Наше право. – 2017. – № 4. – С. 94-101.

45. Ковальчук С.О. Методологія вчення про речові докази у кримінальному процесі / С.О. Ковальчук // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. – 2017. – № 4 (16). – С. 184-190.

46. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2017. – Issue 4 (volume 1). – P. 68-72.

47. Ковальчук С.О. Ознаки і властивості речових доказів: співвідношення понять / С.О. Ковальчук // Теорія та практика кримінального процесуального доказування: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Івано-Франківськ, 24 березня 2017 року). – Івано-Франківськ, 2017. – С. 78-80.

48. Ковальчук С.О. Дослідження речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування / С.О. Ковальчук // Традиції та новачі юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 року). У 2-х т. – Т. 2. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 373-375.

49. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні допустимості матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення оперативно-розшукової діяльності / С.О. Ковальчук // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 08 грудня 2017 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2017. – С. 29-33.

Голова комісії:

Члени комісії:

 /Стеблинська О.С./
 /Тимошенко Ю.П./
 /Вакулік О.А./

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший віце-президент,
ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»
проф. В.В. Завальнюк
«» 2017 р.

АКТ

**про впровадження наукових розробок дисертаційного
дослідження Ковальчука Сергія Олександровича «Вчення
про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та
практичні основи» у навчальну діяльність
Національного університету «Одеська юридична академія»**

Комісія у складі: голови – віце-президента, проректора з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», кандидата юридичних наук, професора М. Р. Аракеляна, членів комісії: директора Інституту кримінальної юстиції, кандидата юридичних наук, доцента В. М. Підгородинського, завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, доцента І. В. Гловюк, завідувача кафедри криміналістики, доктора юридичних наук, професора В. В. Тішенка, начальника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук, доцента А. М. Ізовіти, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Ковальчука Сергія Олександровича на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність використовуються в навчальному процесі при викладанні дисципліни «Кримінальний процес», спеціальних курсів «Теорія доказів у кримінальному провадженні», «Досудове розслідування», «Основи слідчої діяльності», «Проведення слідчих (розшукових) дій», «Прийняття кримінально-процесуальних рішень», «Судовий контроль у кримінальному провадженні», «Судове провадження», «Використання практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні» та в науково-дослідній роботі студентів.

Так, були враховані положення дисертаційного дослідження про необхідність розширення обсягу матеріалу, що викладається у курсі кримінального процесу та вказаних спецкурсах щодо теоретико-правових основ визначення правової природи речових доказів і практичних основ їх формування та використання під час кримінального провадження, а також урахування цієї проблематики при формулюванні тем кваліфікаційних робіт.

Крім того, рекомендовано до використання у навчальному процесі наступні публікації:

1. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. – Том 2. – С. 170-173.

2. Ковальчук С.О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2 (10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kosdso.pdf>

3. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5. – Том 3. – С. 140-145.

4. Ковальчук С.А. Критерии классификации доказательств в теории уголовного процесса и обоснованность их использования для типологии вещественных доказательств / С.А. Ковальчук // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – Chișinău, 2014. – № 6 (10). – Р. 242-247.

5. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів у теорії кримінального процесу / С.О. Ковальчук // Юридичний науковий електронний журнал: Електронне наукове видання. – Запоріжжя, 2014. – Вип. 6. – С. 206-209 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/6_2014/57.pdf

6. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів за їх зв'язком з подією кримінального правопорушення / С.О. Ковальчук // Evropský politický a právní diskurz. – Svazek 1, Vydání 6. – Brno, 2014. – Р. 691-698.

7. Ковальчук С.О. Витребування та отримання речей як спосіб участі сторони захисту у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Прикарпатський юридичний вісник. – 2014. – Вип. 3 (6). – С. 248-257.

8. Ковальчук С.О. Участь потерпілого, його представника й законного представника у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – № 4 (II). – С. 274-281.

9. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку / С.О. Ковальчук // Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 196-199.

10. Ковальчук С.А. Свойства вещественных доказательств в уголовном производстве / С.А. Ковальчук // Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов: Материалы Международной научно-практической конференции (г. Кишинев, Республика Молдова, 7-8 ноября 2014 года): в 2 ч. – Ч. 2. – Кишинев: Cetatea de Sus, 2014. – С. 177-179.

11. Ковальчук С.О. Оцінка допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва / С.О. Ковальчук // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 року). – Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2014. – С. 195-197.

12. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: Збірник матеріалів Інтернет-конференції (м. Київ, 28 листопада 2014 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 107-109.

13. Ковальчук С.А. Основания признания вещественных доказательств недопустимыми в Модельном УПК и национальном уголовно-процессуальном законодательстве государств-участников СНГ / С.А. Ковальчук // Достижения, проблемы и перспективы развития уголовно-процессуального законодательства Республики Таджикистан: Материалы международной научно-практической конференции (г. Душанбе, Республика Таджикистан, 3 декабря 2014 года). – Душанбе: Ирфон, 2014. – С. 123-130.

14. Ковальчук С.О. Порядок зберігання речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, та повернення їх запитуваній стороні / С.О. Ковальчук // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. – С. 89-94.

15. Ковальчук С.О. Вилучення речей у ході тимчасового доступу до них як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 року). – Харків: ХНУВС, 2014. – С. 67-69.

16. Ковальчук С.О. Участь сторони захисту у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 3. – Ч. 3. – С. 182-188.

17. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XV. – С. 200-210.

18. Ковальчук С.О. Умови передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 5. – С. 210-217.

19. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням / С.О. Ковальчук // Журнал східноєвропейського права: Електронне науково-практичне

видання. – 2015. – № 22. – С. 48-54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf

20. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 188-194.

21. Ковальчук С.А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины / С.А. Ковальчук // Європейські перспективи. – 2015. – № 7. – С. 107-113.

22. Ковальчук С.О. Процесуальне оформлення передачі стороною обвинувачення речових доказів на зберігання та відповідальне зберігання / С.О. Ковальчук // Право.ua. – 2015. – № 4. – С. 107-113.

23. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35. – Ч. II. – Том 3. – С. 132-135.

24. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – Вип. 18. – Том 2. – С. 130-132.

25. Ковальчук С.О. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 3. – С. 56-62.

26. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XVI. – С. 309-321.

27. Ковальчук С.О. Похідні речові докази у кримінальному процесі України / С.О. Ковальчук // *Právna veda a prax v tret'om tisícročí: Zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie (Košice, Slovenská Republika, 27-28 február 2015)*. – Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. – P. 177-179.

28. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду / С.О. Ковальчук // Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: Збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 76-79.

29. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів / С.О. Ковальчук // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. – С. 92-97.

30. Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Правові та інституційні

механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року): у 2 т. – Т. 2. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 327-329.

31. Ковальчук С.А. Материальные носители секретной информации как вещественные доказательства и особенности их хранения в ходе досудебного производства / С.А. Ковальчук // Современные проблемы и перспективы развития досудебного производства по материалам и уголовным делам: материалы Международной научно-практической конференции (г. Минск, Республика Беларусь, 29 мая 2015 года). – Минск: Академия МВД, 2015. – С. 71-74.

32. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 230-233.

33. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним законодавством України / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2016. – Issue 2. – Part 2. – P. 82-87.

34. Ковальчук С.О. Співвідношення речових доказів і зразків для експертизи у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – № 9. – С. 149-155.

35. Ковальчук С.А. Вещественные доказательства в уголовном процессуальном законодательстве и доктрине уголовного процесса стран англосаксонской правовой системы / С.А. Ковальчук // Legea si Viata. – Chişinău, 2016. – Nr 11/2. – P. 42-46.

36. Ковальчук С.О. Процесуальна форма речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Право.ua. – 2016. – № 3. – С. 157-164.

37. Ковальчук С.О. Речові докази в кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн мусульманської правової системи / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2016. – № 5. – С. 168-173.

38. Ковальчук С.О. Поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн континентальної (романо-германської) правової системи / С.О. Ковальчук // Прикарпатський юридичний вісник. – 2016. – № 3. – С. 104-109.

39. Ковальчук С.О. Зміст речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2016. – Том XVIII. – С. 87-101.

40. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С.О. Ковальчук // Правова реформа в

сучасних умовах: досягнення і перспективи: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2016 року). Том 1. – Тернопіль: Вектор, 2016. – С. 316-318.

41. Ковальчук С.А. Понятие вещественных доказательств по УПК Украины: обоснованность нормативного определения / С.А. Ковальчук // O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic: Materialele conferinței internaționale științifico-practice (Chișinău, 25-26 martie 2016). – Chișinău: Cetatea de Sus, 2016. – P. 192-195.

42. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у кримінальному провадженні: зміст правової категорії / С.О. Ковальчук // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2016. – С. 171-174.

43. Ковальчук С.О. Співвідношення документів-доказів і документів-речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Від громадянського суспільства – до правової держави: Матеріали XII Міжнародної наукової конференції молодих вчених та студентів (м. Харків, 22 квітня 2016 року). – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 164-167.

44. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженим осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України / С.О. Ковальчук // Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: Матеріали Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – С. 89-92.

45. Ковальчук С.О. Основні способи використання речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 7 грудня 2016 року) / Ред. кол.: О.Ф. Кобзар, В.В. Рогальська, А.Г. Гаркуша. – Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. – С. 87-90.

46. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії») / С.О. Ковальчук // Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). – Івано-Франківськ: Видавець Голіней О.М., 2016. – С. 73-77.

47. Ковальчук С.О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Вісник Чернівецького університету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2017. – Вип. 3. – С. 158-171.

48. Ковальчук С.О. Аналіз, синтез і співставлення з іншими доказами як способи перевірки речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Верховенство права. – 2017. – № 5. – С. 78-84.

49. Ковальчук С.О. Належність речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Наше право. – 2017. – № 4. – С. 94-101.

50. Ковальчук С.О. Методологія вчення про речові докази у кримінальному процесі / С.О. Ковальчук // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. – 2017. – № 4 (16). – С. 184-190.

51. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2017. – Issue 4 (volume 1). – P. 68-72.

52. Ковальчук С.О. Ознаки речових доказів в українській доктрині кримінального процесу / С.О. Ковальчук // Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine: International scientific-practical conference (Sandomierz, Poland, 27-28 January 2017). – P. 184-187.

53. Ковальчук С.А. Освидетельствование в системе способов собирания вещественных доказательств стороной обвинения по УПК Украины / С.А. Ковальчук // Әубәкіров оқулары: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары (Алматы, Қазақстан Республикасы, 19 ақпан 2017 ж.) – Алматы: Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясы, ҚЗЖРБЖҰБ, 2017. – С. 199-200.

54. Ковальчук С.О. Ознаки і властивості речових доказів: співвідношення понять / С.О. Ковальчук // Теорія та практика кримінального процесуального доказування: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Івано-Франківськ, 24 березня 2017 року). – Івано-Франківськ, 2017. – С. 78-80.

55. Ковальчук С.О. Дослідження речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування / С.О. Ковальчук // Традиції та новаті юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 року). У 2-х т. – Т. 2. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 373-375.

56. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні допустимості матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення оперативно-розшукової діяльності / С.О. Ковальчук // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 08 грудня 2017 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2017. – С. 29-33.

Використання зазначених результатів дозволило детальніше розглянути розділи вищевказаних навчальних курсів, які стосуються визначення правової природи речових доказів та процесу їх формування та

використання під час кримінального провадження, у тому числі й із урахуванням здійсненого на основі практики ЄСПЛ узагальнення європейських правових стандартів, охарактеризувати проблемні питання та окреслити шляхи їх вирішення, зокрема й на законодавчому рівні.

Голова комісії

М. Р. Аракелян

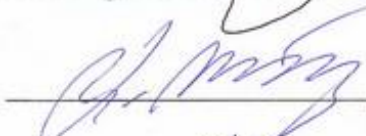
Члени комісії:

В. М. Підгородинський

І. В. Гловюк

В. В. Тіщенко

А. М. Ізовіта

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи

ПВНЗ «Університет Короля Данила»

к.ю.н., доц. Острогляд О.В.

«15» грудня 2017 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного
дослідження Ковальчука Сергія Олександровича «Вчення
про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові
та практичні основи» у навчальну діяльність
Приватного вищого навчального
закладу «Університет Короля Данила»**

Комісія у складі: голови – декана юридичного факультету, кандидата юридичних наук, доцента Зварича Р.В., членів комісії: завідувача кафедри кримінального права і процесу, кандидата юридичних наук, доцента Огерука І.С., доцента кафедри кримінального права і процесу, кандидата юридичних наук, доцента Лотоцького М.В., склала цей акт про те, що наукові публікації за результатами дисертаційного дослідження Ковальчука С.О. на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи» використовуються у навчальному процесі Приватного вищого навчального закладу «Університет Короля Данила» під час читання лекційних та проведення семінарських та практичних занять зі студентами з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Теорія та практика складання процесуальних документів» та в науково-дослідній роботі студентів.

Наукові праці Ковальчука Сергія Олександровича:

1. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. – Том 2. – С. 170-173.

2. Ковальчук С.О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2 (10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kosdso.pdf>

3. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5. – Том 3. – С. 140-145.

4. Ковальчук С.А. Критерии классификации доказательств в теории уголовного процесса и обоснованность их использования для типологии вещественных доказательств / С.А. Ковальчук // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – Chișinău, 2014. – № 6 (10). – P. 242-247.

5. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів у теорії кримінального процесу / С.О. Ковальчук // Юридичний науковий електронний журнал: Електронне наукове видання. – Запоріжжя, 2014. – Вип. 6. – С. 206-209 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsey.org.ua/6_2014/57.pdf

6. Ковальчук С.О. Класифікація речових доказів за їх зв'язком з подією кримінального правопорушення / С.О. Ковальчук // Evropský politický a právní diskurz. – Svazek 1, Vydání 6. – Brno, 2014. – P. 691-698.

7. Ковальчук С.О. Витребування та отримання речей як спосіб участі сторони захисту у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Прикарпатський юридичний вісник. – 2014. – Вип. 3 (6). – С. 248-257.

8. Ковальчук С.О. Участь потерпілого, його представника й законного представника у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – № 4 (II). – С. 274-281.

9. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку / С.О. Ковальчук // Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 196-199.

10. Ковальчук С.А. Свойства вещественных доказательств в уголовном производстве / С.А. Ковальчук // Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов: Материалы Международной научно-практической конференции (г. Кишинев, Республика Молдова, 7-8 ноября 2014 года): в 2 ч. – Ч. 2. – Кишинев: Cetatea de Sus, 2014. – С. 177-179.

11. Ковальчук С.О. Оцінка допустимості речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва / С.О. Ковальчук // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 року). – Ужгород: ФОП Брежа А.Е., 2014. – С. 195-197.

12. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: Збірник матеріалів Інтернет-конференції (м. Київ, 28 листопада 2014 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 107-109.

13. Ковальчук С.А. Основания признания вещественных доказательств недопустимыми в Модельном УПК и национальном уголовно-процессуальном законодательстве государств-участников СНГ / С.А. Ковальчук // Достижения, проблемы и перспективы развития уголовно-процессуального законодательства Республики Таджикистан:

Материалы международной научно-практической конференции (г. Душанбе, Республика Таджикистан, 3 декабря 2014 года). – Душанбе: Ирфон, 2014. – С. 123-130.

14. Ковальчук С.О. Порядок зберігання речових доказів, одержаних у порядку міжнародного співробітництва, та повернення їх запитуваній стороні / С.О. Ковальчук // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. – С. 89-94.

15. Ковальчук С.О. Вилучення речей у ході тимчасового доступу до них як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 року). – Харків: ХНУВС, 2014. – С. 67-69.

16. Ковальчук С.О. Участь сторони захисту у формуванні речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 3. – Ч. 3. – С. 182-188.

17. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XV. – С. 200-210.

18. Ковальчук С.О. Умови передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 5. – С. 210-217.

19. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням / С.О. Ковальчук //

Журнал східноєвропейського права: Електронне науково-практичне видання. – 2015. – № 22. – С. 48-54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf

20. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 188-194.

21. Ковальчук С.А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины / С.А. Ковальчук // Європейські перспективи. – 2015. – № 7. – С. 107-113.

22. Ковальчук С.О. Процесуальне оформлення передачі стороною обвинувачення речових доказів на зберігання та відповідальне зберігання / С.О. Ковальчук // Право.ua. – 2015. – № 4. – С. 107-113.

23. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35. – Ч. II. – Том 3. – С. 132-135.

24. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – Вип. 18. – Том 2. – С. 130-132.

25. Ковальчук С.О. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення / С.О. Ковальчук // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 3. – С. 56-62.

26. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XVI. – С. 309-321.

27. Ковальчук С.О. Похідні речові докази у кримінальному процесі України / С.О. Ковальчук // *Právna veda a prax v tret'om tisícročí: Zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie* (Košice, Slovenská Republika, 27-28 február 2015). – Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. – P. 177-179.

28. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду / С.О. Ковальчук // *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: Збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 76-79.

29. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів / С.О. Ковальчук // *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. – С. 92-97.

30. Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року): у 2 т. – Т. 2. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 327-329.

31. Ковальчук С.А. Материальные носители секретной информации как вещественные доказательства и особенности их хранения в ходе досудебного производства / С.А. Ковальчук // *Современные проблемы и перспективы развития досудебного производства по материалам и уголовным делам: материалы Международной научно-практической конференции* (г. Минск, Республика Беларусь, 29 мая 2015 года). – Минск: Академия МВД, 2015. – С. 71-74.

32. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 230-233.

33. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним законодавством України / С.О. Ковальчук // *Visegrad journal on human rights*. – Bratislava, 2016. – Issue 2. – Part 2. – P. 82-87.

34. Ковальчук С.О. Співвідношення речових доказів і зразків для експертизи у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – № 9. – С. 149-155.

35. Ковальчук С.А. Вещественные доказательства в уголовном процессуальном законодательстве и доктрине уголовного процесса стран англосаксонской правовой системы / С.А. Ковальчук // *Legea si Viata*. – Chişinău, 2016. – Nr 11/2. – P. 42-46.

36. Ковальчук С.О. Процесуальна форма речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // *Право.ua*. – 2016. – № 3. – С. 157-164.

37. Ковальчук С.О. Речові докази в кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн мусульманської правової системи / С.О. Ковальчук // *Право і суспільство*. – 2016. – № 5. – С. 168-173.

38. Ковальчук С.О. Поняття речових доказів у кримінальному процесуальному законодавстві й доктрині кримінального процесу країн

континентальної (романо-германської) правової системи / С.О. Ковальчук // Прикарпатський юридичний вісник. – 2016. – № 3. – С. 104-109.

39. Ковальчук С.О. Зміст речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2016. – Том XVIII. – С. 87-101.

40. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С.О. Ковальчук // Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2016 року). Том 1. – Тернопіль: Вектор, 2016. – С. 316-318.

41. Ковальчук С.А. Понятие вещественных доказательств по УПК Украины: обоснованность нормативного определения / С.А. Ковальчук // O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic: Materialele conferinței internaționale științifico-practice (Chișinău, 25-26 martie 2016). – Chișinău: Cetatea de Sus, 2016. – P. 192-195.

42. Ковальчук С.О. Формування речових доказів у кримінальному провадженні: зміст правової категорії / С.О. Ковальчук // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріали п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2016. – С. 171-174.

43. Ковальчук С.О. Співвідношення документів-доказів і документів-речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Від громадянського суспільства – до правової держави: Матеріали XII Міжнародної наукової конференції молодих вчених та студентів (м. Харків, 22 квітня 2016 року). – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 164-167.

44. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженим осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України / С.О. Ковальчук // Гуманізація кримінальної

відповідальності та демократизація кримінального судочинства: Матеріали Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – С. 89-92.

45. Ковальчук С.О. Основні способи використання речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 7 грудня 2016 року) / Ред. кол.: О.Ф. Кобзар, В.В. Рогальська, А.Г. Гаркуша. – Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. – С. 87-90.

46. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії») / С.О. Ковальчук // Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). – Івано-Франківськ: Видавець Голіней О.М., 2016. – С. 73-77.

47. Ковальчук С.О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Вісник Чернівецького університету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2017. – Вип. 3. – С. 158-171.

48. Ковальчук С.О. Аналіз, синтез і співставлення з іншими доказами як способи перевірки речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Верховенство права. – 2017. – № 5. – С. 78-84.

49. Ковальчук С.О. Належність речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Наше право. – 2017. – № 4. – С. 94-101.

50. Ковальчук С.О. Методологія вчення про речові докази у кримінальному процесі / С.О. Ковальчук // Науково-інформаційний вісник

Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. – 2017. – № 4 (16). – С. 184-190.

51. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим доказом / С.О. Ковальчук // *Visegrad journal on human rights*. – Bratislava, 2017. – Issue 4 (volume 1). – P. 68-72.

52. Ковальчук С.О. Ознаки речових доказів в українській доктрині кримінального процесу / С.О. Ковальчук // *Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine: International scientific-practical conference (Sandomierz, Poland, 27-28 January 2017)*. – P. 184-187.

53. Ковальчук С.А. Освидетельствование в системе способов собирания вещественных доказательств стороной обвинения по УПК Украины / С.А. Ковальчук // *Әубәкіров оқулары: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары* (Алматы, Қазақстан Республикасы, 19 ақпан 2017 ж.) – Алматы: Қазақстан Республикасы ПМ Алматы академиясы, ҒЗЖРБЖҰБ, 2017. – С. 199-200.

54. Ковальчук С.О. Ознаки і властивості речових доказів: співвідношення понять / С.О. Ковальчук // *Теорія та практика кримінального процесуального доказування: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції* (м. Івано-Франківськ, 24 березня 2017 року). – Івано-Франківськ, 2017. – С. 78-80.

55. Ковальчук С.О. Дослідження речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування / С.О. Ковальчук // *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 19 травня 2017 року). У 2-х т. – Т. 2. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 373-375.

56. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні допустимості матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення оперативно-розшукової діяльності / С.О. Ковальчук //

Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 08 грудня 2017 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2017. – С. 29-33.

Голова комісії:

доц. Зварич Р.В.

Члени комісії:

доц. Огерук І.С.

доц. Лотоцький М.В.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор
Чернівецького регіонального
відділення Національної школи
суддів України,
кандидат юридичних наук,
вислужений юрист України
А.П. Огородник
» 10 жовтня 2018 р.

АКТ

**впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
Ковальчука Сергія Олександровича
на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі:
теоретико-правові та практичні основи»
у діяльність Чернівецького регіонального відділення
Національної школи суддів України**

Комісія у складі: голови – заступника директора Чернівецького регіонального відділення Національної школи суддів України Т.М. Аїлінчій, членів комісії: головного спеціаліста відділення Г.І. Барабашук, головного спеціаліста відділення В.Ю. Гикавого та провідного спеціаліста відділення С.В. Мельника склала цей акт про те, що наукові публікації за результатами дисертаційного дослідження С.О. Ковальчука на тему: «Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи» використовуються у діяльності Чернівецького регіонального відділення Національної школи суддів України під час проведення підготовки суддів, періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня кваліфікації та підготовки працівників апаратів місцевих судів Чернівецької, Тернопільської та Хмельницької областей.

Зокрема, використовуються наукові праці у вигляді монографії, наукових статей у фахових виданнях і тез у збірниках наукових праць, в яких викладені практичні рекомендації з питань застосування норм кримінального процесуального законодавства України, що врегульовують порядок дослідження речових доказів під час судового розгляду, їх оцінки з точки належності та допустимості, використання речових доказів і вирішення питання про них, їх зберігання та відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів під час кримінального провадження:

1. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія / С.О. Ковальчук. – Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. – 618 с.
2. Ковальчук С.О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції / С.О. Ковальчук // Науковий вісник

Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. – Том 2. – С. 170-173.

3. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час виконання вироку / С.О. Ковальчук // Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 196-199.

4. Ковальчук С.О. Вирішення питання про долю речових доказів під час досудового розслідування / С.О. Ковальчук // Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: Збірник матеріалів Інтернет-конференції (м. Київ, 28 листопада 2014 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 107-109.

5. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XV. – С. 200-210.

6. Ковальчук С.О. Умови передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 5. – С. 210-217.

7. Ковальчук С.О. Огляд речових доказів під час судового розгляду кримінального провадження за їх місцезнаходженням / С.О. Ковальчук // Журнал східноєвропейського права: Електронне науково-практичне видання. – 2015. – № 22. – С. 48-54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/kovalchuk_22.pdf

8. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 188-194.

9. Ковальчук С.А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины / С.А. Ковальчук // Європейські перспективи. – 2015. – № 7. – С. 107-113.

10. Ковальчук С.О. Умови допустимості речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35. – Ч. II. – Том 3. – С. 132-135.

11. Ковальчук С.О. Строки зберігання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – Вип. 18. – Том 2. – С. 130-132.

12. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти формування в ході кримінального провадження допустимих речових доказів / С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XVI. – С. 309-321.

13. Ковальчук С.О. Безпосередність дослідження речових доказів під час судового розгляду / С.О. Ковальчук // Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції:

Збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 76-79.

14. Ковальчук С.О. Правило «плодів отруєного дерева» та практика його застосування при оцінці допустимості речових доказів / С.О. Ковальчук // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. – С. 92-97.

15. Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року): у 2 т. – Т. 2. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 327-329.

16. Ковальчук С.О. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) і несправжні (імітаційні) засоби та умови їх використання як речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2015 року). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 230-233.

17. Ковальчук С.О. Відшкодування шкоди, завданої втратою та пошкодженням речових доказів, за кримінально-процесуальним законодавством України / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2016. – Issue 2. – Part 2. – P. 82-87.

18. Ковальчук С.О. Застосування спеціальної конфіскації до майна пов'язаних із засудженими осіб як способу вирішення долі речових доказів за КПК України / С.О. Ковальчук // Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: Матеріали Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18-19 листопада 2016 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – С. 89-92.

19. Ковальчук С.О. Очевидна недопустимість речових доказів у практиці ЄСПЛ (на прикладі справи «Лісіка проти Хорватії») / С.О. Ковальчук // Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 року). – Івано-Франківськ: Видавець Голіней О.М., 2016. – С. 73-77.

20. Ковальчук С.О. Аналіз, синтез і співставлення з іншими доказами як способи перевірки речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Верховенство права. – 2017. – № 5. – С. 78-84.

21. Ковальчук С.О. Належність речових доказів у кримінальному провадженні / С.О. Ковальчук // Наше право. – 2017. – № 4. – С. 94-101.

22. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти забезпечення під час кримінального провадження права власності на майно, визнане речовим

доказом / С.О. Ковальчук // Visegrad journal on human rights. – Bratislava, 2017. – Issue 4 (volume 1). – P. 68-72.

23. Ковальчук С.О. Дослідження речових доказів у структурі кримінального процесуального доказування / С.О. Ковальчук // Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 року). У 2-х т. – Т. 2. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 373-375.

24. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні допустимості матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення оперативно-розшукової діяльності / С.О. Ковальчук // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: Матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 08 грудня 2017 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2017. – С. 29-33.

25. Ковальчук С.О. Особливості оцінки у кримінальному провадженні матеріальних об'єктів, отриманих під час здійснення адміністративної діяльності / С.О. Ковальчук // Проблеми притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення покарання за скоєні правопорушення: Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (м. Чернівці, 22 грудня 2017 року). – Чернівці, 2017. – С. 91-94.

Голова комісії:

Т.М. Аїлінчій

Члени комісії:

Г.І. Барабашук

В.Ю. Гикавий

С.В. Мельник